

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΡΑΠΕΖ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ

an la' rros xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi
mpe'is lo' xpi

558

1801

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΑΥΤΗΝ ΧΩΡΑΣ

ΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΗΣ.

ΤΥΠΟΓΡ. Α. ΒΡΕΤΟΥ.

Υπὸ

ΞΑΒ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Διδασκάλου τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίου.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1870.

558

Ταῦ ἀγαθήρας ἔχονα καὶ Ζωὴν Σουχα-
ρίαν μνήμης ἕνεκα.

ἐν Τραπεζοῦσι ἡμ' 29^η Ἰουλίου 1873

Σπυριανὸς Ἐ. Περσοῦδης

ΠΑΤΙΑ ΔΑΣΚΑΡΙΑΔΟΥ

ΤΗ ΑΟΙΔΗΜΩ ΣΥΖΥΓΩ ΜΟΥ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΑΓΑΘῆ ΓΕΝΟΜΕΝῆ

ἀγάπης καὶ μνήμης αἰωνίου ἕνεκα

Τὸ παρὸν ἀνατίθημι

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ.

Τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις,

Πᾶσα μὲν ἡ χώρα τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶναι πλήρης ιστορικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων, καὶ πολλὴν παρέχει ὕλην ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν, πολλὰ πανταχοῦ περιλαμβάνουσα ἀξία περιεργείας, πλήρῃ ἀναμνήσεων ἔθνικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν· οὐχ ἥττον ὅμως καὶ ἡ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἡ τοῦ Πόντου ἰδίως χώρα βρῖθαι τοιαύτης ὕλης, ἣτις πάντα περιέργον διερχόμενον αὐτὰ, καταναγκάζει εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐν αὐτῇ ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἀντικειμένων.

Τοῦτο δὲ μοι συνέβη, ὅτε ἀπὸ ἐξ ἐτῶν διατελῶν διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἴδω, καὶ ἐπισκεφθῶ τὴν χώραν ταύτην. Ὅθεν ταύτην περιηγηθεὶς, καὶ πολλὰς πολλαχόθεν συλλεξάμενος ἀγράφους τε καὶ γραπτὰς εἰδήσεις, πολλοὺς δὲ καὶ ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, ξένους τε καὶ ἰμέτερους συγγραφεῖς τοὺς περὶ ταύτης τῆς χώρας γράψαντας διεξελεθὼν, συνῆψα συνοπτικὴν τινα ἱστορίαν ταύτης. Ταύτην δὲ ἀναγνοὺς εἰς διάφορα ἀναγνώσματα ἐν τῇ Λέσχῃ Τραπεζοῦντος, παρεκλήθην ὅπως καὶ δημοσιεύσω· συμπληρώσας δὲ αὐτὴν ὅσον τὰ ἐν Τραπεζοῦντι μέσα μοι συνεχώρουν, ἀποφασίζω καὶ διὰ τοῦ τύπου νὰ ἐκδώσω, οὐ μόνον ἱστορικὰς, ἀλλὰ καὶ στατιστικὰς καὶ ἄλλας εἰδήσεις περιέργους τῆς χώρας συρράψας, ἀλλὰ πανταχοῦ διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ βιβλίου, συντομίαν μεταχειριζόμενος, καὶ τοι ἰκανῆς αὐσῆς ὕλης.

Μεταχειρίσθην δὲ ὅσον τὸ δυνατόν γλῶσσαν ἀπλουστεράν, εἰς τοῦτο παρακληθεὶς ὑπὸ πολλῶν συνδρομητῶν, καὶ περιωρίσθην μόνον, χάριν συντομίας, εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἱστορουμένων, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶ σχόλια, ἢ σημειώσεις, καὶ ἄλλας παρατηρήσεις ἀναγκαίας μὲν, ἀλλὰ διδούσας ὄγκον εἰς τὴν συγγραφὴν· γινώσκων δὲ, ὅτι ἡ συλλογὴ τοιαύ-

της ποικίλης ὕλης ἀνευ ἐπαρκῶν βοηθημάτων εἶναι δύσκολος καὶ ἀτελής, δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν ἐκδώσω χάριν τῶν κατόικων τῆς χώρας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν τῶν ἀγνοούντων τὰ κατὰ ταύτην. Καὶ πιστεύω, ὅτι οἱ ἀναγνῶσαι θὰ φανῶσιν ἐπιεικῆς εἰς τὰς παρακολουθούσας τὸ ἔργον μου ἐλλείψεις, καθόσον μάλιστα πρώτην ἤδη φορὰν παρήχθη εἰς τοιαύτην ἐργασίαν, ἣτις οὐ μικρὰς εἶχε τὰς δυσκολίας διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης, καὶ τὴν κατάταξιν αὐτῆς. Εἶτα δὲ ἐν πολλοῖς δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ γείνη ἐπαρκῆς ἡ ἐκθεσις, μὴ συγχωροῦντος οὔτε τοῦ τόπου, οὔτε τοῦ καιροῦ, ἐν ᾧ εἴμεθα· ἄλλως δὲ καὶ οἰκογενειακὰ δυστυχήματα ἐπισυμβάντα μοι, πολὺ ἐπηρέασάν με εἰς τὸ ἔργον. Εὐχαρίστως δὲ θὰ ἴδω πᾶσαν παρατήρησιν, ἣτις ἀφορᾷ καθὲν τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκτεθέντων, ἀποτεينوμένην πρὸς με.

Ἐλπίζω δὲ ὅτι οἱ κατὰ ταύτην τὴν χώραν λόγιοι, οἵτινες εὐγενῶς ἤρξαντο νὰ κάμνωσιν ἐρεῦνας περὶ αὐτῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πονήματός μου, θὰ ἀναπτύξωσιν τὴν ἱστορικὴν καὶ στατιστικὴν ὕλην, ἀφοῦ μάλιστα νέαι ἀναφαίνονται παραδόσεις καθ' ἑκάστην, γραπταὶ καὶ ἄγραφοι, αἵτινες πολλὰ τῶν ὅσα ἐξέθεσα δύνανται νὰ παραλλάξωσιν. Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ τόπον δυνάμενοι δὲν πρέπει νὰ διστάζωσι νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοιοῦτους ἀγῶνας, καὶ νὰ παραθέτωσιν εἰς τὸ ἔθνος τοιαῦτα πονήματα, ἅτινα διδάσκουσιν εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας του, καὶ ἄλλους παρορροῦσιν εἰς τελειότερα. Ἐπειδὴ εἶναι λυπηρὸν, οἱ μὲν ξένοι νὰ περιτρέχωσι τὴν χώραν ἡμῶν, καὶ νὰ μανθάνωσι τὰ κατὰ ταύτην, καὶ νὰ γνωστοποιῶσι πρὸς τοὺς ὁμοφίλους των, ἡμεῖς δὲ οἱ ἐν αὐτῇ γεννηθέντες νὰ εὐρισκώμεθα εἰς παντελεῖα ταύτης ἀγνοίαν, καὶ νὰ μὴ ἐρευνήσωμεν αὐτὴν, ὅσον τὸ δυνατὸν, ἀφοῦ μάλιστα σήμερον καὶ σύλλογοι ὑποστηρίζουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους γνώμη τὰ ἐπιζητῆ· καὶ πάνυ εὐγενῶς· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἢ τε ἱστορία, καὶ ἢ γεωγραφία τῆς ἐνδόξου ἡμῶν χώρας θὰ πλουτισθῇ, καὶ θὰ σαφηνισθῇ τελειότερον, ἐκτελοῦμεν καὶ τὸ πατριωτικώτερον τῶν ἔργων.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐθνικῆς καὶ φιλοστόργου ὁρμῆς φερόμενοι καὶ οἱ περὶ τὴν χώραν, ἣν ἐξιστορῶ, παρέσχον μείζονα, ἢ ὅσην ἠλπίζον ὑποστήριξιν εἰς τὸ πόνημά μου μεθ' ὅλας

τὰς ἐμπορικὰς δυσχερείας· καὶ πᾶσαι μὲν αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῆς φιλοτίμως συνέδραμον εἰς τοῦτο, ἰδίως δὲ οἱ τῆς Τραπεζοῦντος διαφερόντως· ἥς μάλιστα τὸ σεβαστὸν Συμβούλιον τῶν Σχολείων διὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ Κ. Π. Κακουλίδου ἐγγράφως καὶ τὴν πρόθεσίν μου ἐπήνεσε, καὶ τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ ὑποστήριξιν πάνυ φιλοστόργως καὶ ἐλευθερίως ἐξεδήλωσεν· ὅπερ καὶ μόνον μὲ ἐνεθάβρυνεν εἰς τὴν ἐκδοσιν. Οὐχ ὑπελείφθη δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὁ ἱερός κληρὸς, ἡ μαθητιῶσα γενεὰ, ὡς καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἐνταῦθα κόσμος, οἵτινες ἅπαντες πάνυ φιλογενῶς καὶ αὐτοπροαιρέτως παρέσχον μοι τὴν γενναίαν αὐτῶν συνδρομήν.

Εὐγνωμονῶν λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τὰς ἄλλας πρὸς ἐμὲ ἐνδείξεις τῆς ἀγάπης, ὡς καὶ διὰ τὰ ἀνωτέρω, εὐχομαι αὐτοῖς ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν πρόοδον πρὸς τιμὴν τῆς αὐτῶν πατρίδος, καὶ σύμπαντος τοῦ ἔθνους.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 28 Ἰουλίου 1870.

ΣΑΒ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΚΕΦ. Α΄.

ΑΡΧΑΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Ἡ χώρα αὕτη ἢ ἀναφερομένη εἰς τὴν παροῦσαν ἱστορίαν κατὰ μέγα μέρος σύγκειται ἀπὸ τῆς σημερινῆς Νομαρχίας Τραπεζοῦντος, καὶ ἀπὸ τινων μερῶν τῆς Νομαρχίας Θεοδοσιουπόλεως (Ἐρζουρουμ), τῆς Σεβαστείας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Φάσιδος Ῥωσσικῆς ἐπικρατείας· κεῖται δὲ εἰς γεωγραφικὸν μὲν πλάτος $39^{\circ}30'—42^{\circ}$, μῆκος δὲ $54^{\circ}—60^{\circ}$, ἔχουσα περίπου 2800 [] μίλια. Ὅριζεται δὲ πρὸς Βορρᾶν ἀπὸ τῆς Ν-Ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, Ἀνατολικῶς ἀπὸ τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ καὶ τῆς Ἰβηρίας, πρὸς Δυσμᾶς δὲ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἄλυος, καὶ πρὸς Νότον ἀπὸ τῶν ὀρέων Ἀργαίου καὶ Ἀντιταύρου. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίταυρος ὀρμώμενος ἐκ Καππαδοκίας πρὸς Βορρᾶν, εἶτα δὲ στρέφων πρὸς ἀνατολὰς ὀρίζει τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, καὶ κατανεύων ἐντὸς τῆς Ἰβηρίας, ἐνταῦθα συναντᾶται μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν Καυκασίων ὀρέων. Τὸ δὲ ὄρος Ἀργαίου λαμβάνον τὴν πρὸς Δυσμᾶς διεύθυνσιν ὀρίζει τὴν Καππαδοκίαν ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πόντου.

Ἡ ἀνωτέρω δὲ ὀρισθεῖσα χώρα εἶχε μὲν κατὰ διαφόρους χρόνους διαφόρους ὑποδιαίρέσεις καὶ πολλὰς ὀνομασίας, κυρίως ὅμως δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τέσσαρα μέρη, τὴν Κολχίδα, τὴν Σκυθικὴν, τὴν Χαλδίαν καὶ τὸν Πόντον. Καὶ ὁ μὲν Πόντος ἀποτελῶν τὸ μέγιστον τῆς χώρας περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἄλυος, τοῦ Ἀργαίου ὄρους καὶ

τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Παρυάδρου μερῶν μέχρι τοῦ Ἰασω-
νίου ἄκρου· κατωκεῖτο δὲ τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν λεγομένων Λευ-
κοσύρων καὶ Ἀμαζόνων, εἶτα δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων, ἔχων πόλεις
ἀρχαιοτέραις μεσογείους μὲν τὰ Ζήλα, τὰ Κόμανα, τὰ Κά-
βειρα, τὴν Γαζίουραν καὶ τὴν Ἀμύσειαν, παραλίους δὲ τὴν
Θεμίσκυραν καὶ τὴν Ἀμισόν, ἐπὶ Χριστοῦ δὲ τὴν Σεβάστει-
αν, τὴν Νικόπολιν, τὴν πρὸ τῶν Καβείρων Νεοκαισάρειαν,
τὴν Μαγνόπολιν, τὴν Οἰνόην, καὶ τὸν Πολεμόνιον ποταμὸν
καὶ πόλιν. Ἐπὶ δὲ τῶν Παρθικῶν χρόνων ἐγενικεύθη ἡ ὀνο-
μασία τοῦ Πόντου οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ὀρισθείσης χώρας, ἀλλὰ
καὶ ἀπὸ Φάσιδος μέχρι τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὀνομασίας
« Βασιλείου τοῦ Πόντου ». Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων δὲ ὑπὸ τὸ ὀ-
νομα Πόντος Πολεμωνιακὸς πάλιν ἐκαλεῖτο ὑπὸ τὰ ἀνωτέ-
ρω ὀρισθέντα ὄριά του.

Ἡ δὲ Χαλδία, (ἢ ἡ Χαλυβία, καὶ οἱ κάτοικοι Χαλδαῖοι ἢ
Χάλυβες), εἶναι ὅλως μεσόγειος· κεῖται δὲ μεταξύ τοῦ Πόν-
του, Ἀντιταύρου, Κολχίδος καὶ Σκυθικῆς, συνισταμένη ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ὄρειων χωρίων ἐκτὸς μέρους τινός, τῆς
μετὰ ταῦτα Χαιρτένης ὀνομαθείσης· διὰ τοῦτο οὔτε πόλεις
ἐνταῦθα ἀρχαῖαι ὑπῆρχον, ἐκτὸς τινων ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν,
κατοικομένης τῆς χώρας ὡς καὶ νῦν κατὰ χωρία μικρά.

Ἀμέσως δὲ πρὸς ἀνατολὰς μεταξύ τῆς Ἀρμενίας, Κολ-
χίδος καὶ τῆς Ἰθέριας κεῖται ἡ Σκυθικὴ, πολλὰ κατὰ δια-
φόρους χρόνους λαβοῦσα ὀνόματα, περιλαμβάνουσα καὶ πολ-
λὰ ἔθνη, οἷον Τάβχας, Ἡνιόχους, Μόσχονας καὶ λοιπούς.
Ὑπῆρξε δὲ ἡ μᾶλλον δυσχείμερος καὶ βάρβαρος χώρα, οὐ-
δεμίαν ἔχουσα πόλιν, ἀλλὰ κατὰ κόμης κατοικομένη, καὶ
ἐνταῦθα ἐπὶ Βυζαντινῶν μόνον φαίνονται φρουρία τινε, λα-
βόντα μορφήν μετέπειτα πόλεων. Ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ πη-
γαὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὡς καὶ τοῦ κατὰ Ξενοφῶντα
Φάσιδος, αἱ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ.

Μεταξὺ δὲ τῆς Χαλδίας καὶ τῆς Σκυθικῆς πρὸς Μεσημ-
βρίαν καὶ τοῦ Πόντου πρὸς Δ: καὶ τοῦ Φάσιδος καὶ τῆς Ἰθ-
ηρίας πρὸς Ἀνατολὰς ἐκτείνεται παραλίως ἡ Κολχίς, ἔχου-
σα καὶ αὐτὴ πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη, τοὺς ἰδίως Κόλχους,
Λαζοὺς, Μάκρωνας, Δρίλεις καὶ Σανοὺς ἢ Σίντας, καὶ Θό-
αναγας καὶ Μοσογοίους· ἐν δὲ τῇ σημερινῇ Ἰθηρίᾳ ἢ Γεωργίᾳ

ὁμόφυλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ Σάσπειρες, Ἀχαιοὶ, Ἀλβανοὶ καὶ
ἄλλοι λαοί. Χώρα ὄρεινὴ καὶ δασώδης συνισταμένη ὑπὸ φα-
ράγγων καὶ αὐλώνων καὶ ἔχουσα πλῆθος ποταμῶν, μικρῶν
μὲν, ἀλλ' ἀναφερομένων καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων
ὡν ἐπισημότερος ὁ Φάσις. Ἐνταῦθα μεσόγειοι μὲν πόλεις
οὐδέποτε ὑπῆρξαν, διὰ τὸ ὅτι ἐκπαλαι ὡς καὶ νῦν κατοικεῖ-
ται κατὰ κόμης· εἰς τὰ παράλια ὁμῶς ἐπὶ τῶν μυθικῶν χρό-
νων πόλεις ἀναφέρονται ἡ Αἶη, μεταξὺ Βαθέως καὶ Φάσιδος,
πατρίς τοῦ Αἰήτου, ὅπου καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυ-
τῶν ἐγένετο πρὸς ἀρπυγὴν τοῦ χρυσοῦ δέρατος· νεώτεροι
δὲ πόλεις Ἑλληνίδες ἢ Διοσκουριάς, Πιτυοῦς, Τραπεζοῦς,
Κερασοῦς καὶ Κοτύωρα. Κατόπιν δὲ ἡ Κολχίς μετωνομά-
σθη Λαζία, ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἐπωνυμίας ἐκείνης ἕνεκα
τῶν Λαζῶν ἐπικρατησάντων μετὰ Χριστόν· μένει ὁμῶς τὸ
ὄνομα μόνον εἰς τι ὑπὲρ τὸν Βαθὺν χωρίον, ὀνομαζόμενον
Κολχοί.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΑΥΤΗΣ.

Πολλοὶ τῶν γεωγράφων κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς
διασπορὰν τῶν ἀπογόνων τοῦ Νῶε, ἀποδίδουσι τὴν χώραν
ταύτην ὡς κληρὸν εἰς τρεῖς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰάφεθ· εἰς μὲν τὸν
Ῥιφὰδ τὴν Κολχίδα, εἰς τὸν Μοσοῦχ τὴν Χαλδίαν, εἰς τὸν
Θόβελ τὸν ἰδίως Πόντον, τὴν δὲ Παφλαγονίαν εἰς τὸν Ἀσχα-
νάξ, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὐξείνιος Πόντος Ἀσχανάξ ὑπὸ τῶν Ἑ-
βραίων ἐκαλεῖτο, καὶ τούτων οἱ ἀπόγονοι ἐγένοντο οἱ πρῶ-
τοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης.

Ἡ μεγάλη Ἀσία κοινῶς ὁμολογεῖται ἡ πρώτη τροφὸς
καὶ κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅθεν πολλὰ καὶ διάφοροι
φυλαὶ ὀρμώμεναι εἰς ἀμνημονεύτους ἐποχάς, κατεπλημμύ-
ρησαν τὴν δυτικὴν ἢ μικρὰν Ἀσίαν, ἔχουσαι δίοδον φυσικὴν
τὴν ἀπὸ Ἀξάρου ποταμοῦ μέχρι τῶν τῆς Κολχίδος χωρῶν·
καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν Θράκην καὶ Ἑλλάδα, καὶ ἐξ αὐτῶν

τὴν λοιπὴν μ. δυτικὴν Εὐρώπην· καθὼς καὶ ἄλλαι ὑπὲρ τὴν Μαιώτιδα διαβαίνουσαι κατέσχον τὴν βόρειον Εὐρώπην, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ αἱ μετὰ Χριστὸν ἀναφερόμεναι μεταναστατεύσεις τῶν Ἑθνῶν καὶ μόνη ἢ διαφορὰ τῶν δύο μεταναστεύσεων εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην μὲν τὸ πλεῖστον διήρχοντο διὰ ταύτης τῆς χώρας, οὐδενὸς τότε ὄντος τοῦ κωλύοντος· ἐνῶ εἰς τὰς μετὰ Χριστὸν μεταναστεύσεις, ἐπειδὴ ἡ χώρα ἦτο φύσει μὲν ὄχυρὰ, κατείχετο δὲ ὑπὸ μαχίμων ἔθνων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Ἑλληνορωμαίων, ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι τὴν διὰ τῆς Νοτίου Ῥωσσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην ἑδόν. Καὶ οὐδόλως ἴσως ἀμαρτάνει τις ἐκλαμβάνων τὴν λέξιν Κολχίδα κέλευθον ἢ δίοδον τῶν τότε μεταναστευόντων ἔθνων πρὸς δυσμὰς.

Ἀπὸ δὲ τῶν μυθικῶν χρόνων ἡ χώρα αὕτη καὶ ἰδίως ἡ παραλία, ἦτον ἀρκετὰ γνωστὴ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο καταφάνεται εἰς τὴν μυθολογικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνοπελασγικῶν φυλῶν ἀπὸ τῶν μύθων τῆς Ἰοῦς, τοῦ Προμηθέως, τοῦ Φριξοῦ, τοῦ Αἰήτου καὶ τῆς Μηδείας, τῶν Ἀργοναυτῶν, τῶν Ἀμαζόνων, τῆς Ἰφιγενείας καὶ τῶν κατὰ τὸν Ὀρέστην καὶ Πυλάδην εἰς τὴν χώραν τοῦ Θόαντος· καὶ αἱ εἰδήσεις αὗται ἄλλως μυθικαὶ ἔχουσιν ὅμως ἱστορικὴν ἀξίαν· καὶ τὰ πρῶτα αὐτῶν ταξίδια εἰς ταύτην τὴν χώραν παρήχθησαν ἀπὸ ἀρχαίων παραδόσεων τῶν πρώτων ἐκείνων τῶν διαβάντων ἐντεῦθεν προγόνων των καὶ ἀποκαταστηθέντων ἤδη ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ μὴ λησμονησάντων τὴν χώραν, ὅπου ἴσως συγγενικαὶ καὶ φιλικαὶ σχέσεις συνέδεον εἰσέτι αὐτοῦς, καὶ εἰδήσεις τοιαῦται ὑπῆρχον παρέχουσαι ἐλπίδας κέρδους καὶ πλουτισμοῦ.

Τοὺς ἐνταῦθα ὅμως ἐναπολειφθέντας κατοίκους ἡ χώρα τραχεῖα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄγονος οὖσα καὶ μόνον εἰς βοσκὴν τότε ἐπιτηδεῖα δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐκπολιτίσῃ· ὅθεν ἐφημίζοντο ὡς ἄγριοι ὠμοὶ καὶ βάρβαροι καὶ ἄξενοι, διὸ καὶ ὁ Πόντος Ἄξεινος καὶ κατ' εὐφημισμὸν Εὐξείνιος ἐκαλεῖτο. Καὶ τοῦτο ἀρκούντως ἀποδεικνύει ἡ ὠμότης τοῦ Αἰήτου, αἱ παραφοραὶ τῆς Μηδείας, ὡς καὶ αἱ τοῦ Θόαντος θυσίαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θοανῶν. Καὶ τοιαύτη δὲ διετέλει ἡ κατάστασις; τῶν κατοίκων, ἕως οὗ ἐγένοντο αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι

πρῶτον κατὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, βραδύτερον δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μεσόγεια ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὅτε ὀριστικῶς τὰ μέρη ταῦτα κατεσχέθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἀπωσθέντων ἢ καὶ ἐξεληγησθέντων, ὡς περὶ τούτου γενήσεται λόγος.

Ἐκ τῶν παλαιῶν δὲ κατοίκων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Κόλχοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται. Καὶ οὗτοι πολλὰς ὀνομασίας κατὰ διάφορα μέρη ἔχοντες, ὡς ἐρρέθη, ἰδίως ἐκαλοῦντο Κόλχοι καθὼς καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων εἰς πολλὰ ἔθνη διαιρούμενοι καὶ πολλὰ ἔχοντες ἄλλα ὀνόματα, Λαζοὶ δὲ νῦν καλοῦνται καὶ ἡ χώρα Λαζία. Ἐκλήθησαν δὲ Κόλχοι ἀπὸ τοῦ Κόλχου ἀπογόνου τοῦ Αἰήτου. Μερὸς δὲ τῶν Κόλχων τούτων κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦσαν ἀπόσπασμα Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ὃν ὁ μέγας Σέσωστρις φέρων διήλασε μέχρι τῆς Κασπίας θάλασσης· οὗτοι δὲ εἴτε ἀποπλανηθέντες εἴτε ἀποκαταστηθέντες ὑπὸ τοῦ Σέσωστριδος καὶ μὴ ἐπανακάμψαντες εἰς τὴν Αἴγυπτον, διέμειναν εἰς τὴν Κολχίδα· διετήρουν ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου πολλὰ τῶν Αἰγυπτίων ἤθη καὶ ἔθιμα, καὶ πρὸ πάντων μόνον τῶν περὶ αὐτοὺς εἶχον τὴν περιτομὴν· ἐκτὸς δὲ ὅτι οὗτοι εἶχον καὶ παραδόσεις περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς των, ἢ φυσιογνωμίας των ὅμως καὶ ὁ οἰκιακὸς των βίος, ἢ γλῶσσα καὶ λοιπὰ πικρωμοῖάζον αὐτοὺς μετὰ τοὺς Αἰγυπτίους· διότι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «μελάγχροές εἰσι καὶ οὐλότριχες . . . λίνον μῦνοι οὗτοι τε καὶ Αἰγύπτιοι ἐργάζονται· κατὰ ταῦτα καὶ ἡ ζῶν πάσχα καὶ ἡ γλῶσσα ἐμφερί; ἐστὶν ἀλλήλοισιν». Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν οἱ κυρίως Λαζοὶ τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἔχουσιν οἷα καὶ οἱ σημερινοὶ Αἰγύπτιοι, ἐκτὸς τοῦ μελανοῦ χρώματος, ὅπερ ὁ χρόνος ἐξήλειψεν ἀπ' αὐτῶν· μεταχειρίζονται δὲ καὶ μόνον τὸν ἀραβόσιτον εἰς ἄρτον, ὃν κατὰ τινας ἀπ' ἀρχῆς παρὰ τῶν Αἰγυπτίων παρέλαβον, ὀνομαζόντες λαζοῦδι. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐν τῇ Κολχίδι ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ Σκυθικῇ ἔθνη ἦσαν συγγενῆ τῶν Κόλχων, ἅπαντα ἄγρια καὶ βάρβαρα.

Ἡ δὲ Χαλδία μέρος μὲν λέγεται ὅτι κητωκίσθη ὑπὸ τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ Χαλδαίων, μέρος δὲ μάλιστα ὅσοι αὐτῶν

ἦσαν μεταλλουργοί, ὑπὸ τῶν Ἀλύβων ἢ Χαλύβων τοῦ Ὀμήρου, οἵτινες ἐπὶ μὲν τῶν Τρωϊκῶν φαίνονται ἐν Παφλαγονίᾳ ἐξασκοῦντες τὴν μεταλλουργίαν, εἶτα δὲ ἐκεῖθεν βαθμιδὸν ἀπεκατεστάθησαν εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Κολχίδος καὶ ἐντὸς τῆς Χαλδίας, μετονομάσαντες τὰ τελευταῖα κατοικισθέντα ὑπ' αὐτῶν μέρη ἐκ τῆς ἀρχαίας πατρίδος τῶν καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐπὶ Ὀμήρου ὀνόματα ἐν Παφλαγονίᾳ Κοτύωρα Ἀργύρια Κρώμνη καὶ Χάλυβες ἀπαντῶνται ἐνταῦθα καὶ σώζονται μέχρι σήμερον, ἐκεῖθεν ἐκλείψαντα.

Τὰ δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ Πόντῳ ἐπικρατήσαντα ἔθνη ἦσαν πρὸς Μεσημβρίαν μὲν οἱ Λευκόσυροι, ἄποικοι τῶν Ἀσσυρίων, οὕτω κληθέντες διὰ τὴν διαφορὰν ἣν προϊόντος τοῦ χρόνου ἔλαβον τοῦ χρώματος ὡς πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους· πρὸς Ἀνατολὰς δὲ αἱ Ἀμαζόνες ἢ ἡ Ἀμαζονική φυλὴ μεταξὺ τοῦ Θερμῶδοντος καὶ Ἄλυος ποταμοῦ, κληθεῖσαι ὡς μοι φαίνεται Ἀμαζόνες, διὰ τὸ ὅτι πάντα ἅμα ἤγον, οἷον γυναικόπαιδα κτήνη καὶ πᾶσαν ἀποσκευὴν, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων μεταναστεύοντες λαοί. Ἐντεῦθεν δὲ πολλὰ αὐτῶν ἀναφέρονται ἐπιδρομαὶ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων λοιπὸν χρόνων φαίνεται γνωστὴ ἡ χώρα, ὡς ἐρρέθη, εἰς τοὺς Ἑλληνας. Διὸ εἰς τὰ ἀνωτέρω τῆς Κολχίδος πρὸς τὸν Καύκασον ἐξορίζεται ἐξ Ἑλλάδος ὁ Προμηθεὺς ὑπὸ τῶν θεῶν πρὸ πάντων τοῦ Διός· ἐδῶ καταφεύγει καὶ ἡ Ἰὼ, φεύγουσα τὴν μῆνιν τῆς Ἥρας, ὁ Φρίξος καὶ ἡ Ἑλλη ἐπὶ τοῦ χρυσομάλου κριοῦ διὰ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς μητριᾶς τῶν κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἰάσωνος ἐν τῇ Ἀργοναυτικῇ ἐκστρατείᾳ ἐπιχειροῦσιν ἐμπορικὰς καὶ κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις· καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ μαντείου ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης εἰς τὴν Θοάκιαν πρὸς τὸν Θόαντα ὅπως ἐξιλεώσωσι τὰς Ἐριννύας· καὶ οὕτως ἡ χώρα αὕτη πάντοτε ἐσυχνάζετο ὑπὸ τῶν ἐξ Ἑλλάδος, καίτοι ὁ Πόντος ἐθεωρεῖτο ἄξενος καὶ ἀπληρσίαστος· ἀλλ' ὅτε ἤρξαντο ἐν Ἑλλάδι αἱ ἀποικίαι, ἔπρεπε καὶ ὁ Εὐξείνιος νὰ γείνη κατ' ὀλίγον ἑλληνική, πολλῶν καὶ διαφόρων ἐνταῦθα γενομένων ἀποικιῶν.

ΚΕΦ. Γ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΥΞΕΙΝῳ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΚΑΙ
ΙΑΙΩΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰ Τρωϊκὰ γενόμενοι ἐμπορικώτεροι καὶ μιμούμενοι τοὺς Φοίνικας, οἵτινες κτήκησαν πολλὰς τῶν νήσων καὶ παραλίων τῆς Μεσογείου, ἤρξαντο νὰ στέλλωσιν ἀποικίας εἰς διάφορα μέρη, μεταξύ δὲ αὐτῶν σημαντικώτεραι ἦσαν αἱ τῆς Ἰωνίας τῶν Ἀθηναίων ἀποικίαι. Ἐκ τούτων δὲ ἡ Μίλητος εἰς μέγα ἐμπόριον προχθέισα, καὶ δι' αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν ἀποκτήσασα, πρώτη τῶν ἄλλων ἀποικιῶν ἠδυνήθη νὰ πέμψῃ ἀποικίας εἰς τὴν Προποντιδα καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον· καὶ πρώτη ἀποικία αὐτῆς γίνεται ἐνταῦθα ἡ Σινώπη κατὰ τὴν ἐνάτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ ἐποχὴ δ' αὕτη τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὑπάρχει ἐν τῶν ὠραιότερων καὶ ἀξιοσημειότερων μερῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· διότι δι' αὐτῶν καὶ ἡ Ἑλλάς ἠυξήθη καὶ ἐπλατύνθη, ἅμα δὲ καὶ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ ὠραιότερα μέρη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἐξεπολίτευσεν καὶ ἐξεπαίδευσεν, ἀφήσασα εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν λαμπρότατον καὶ ἐπιωφέλεστατον φαινόμενον· καὶ παρλείποντες τὰς ἀλλαχού ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνον εἰς τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας ἀποβλέψαντες θὰ κτανοήσωμεν τὸ ταχὺ καὶ ἀνθρωποφελές ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπερ οὐδὲ εἰς τὰς σημερινὰς ἀναφαίνεται Εὐρωπαϊκὰς ἀποικίας μὲ ὅλας τὰς παρούσας εὐκολίας. Ἐπειδὴ ἀφ' οὗ ἀπώκισθη ἡ Σινώπη, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἅπασα ἡ πρὶν ἄξενος καὶ βάρβαρος παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου πληροῦται Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ὁ πολιτισμὸς διαχέεται πανταχοῦ, καὶ αἱ Συμπληγάδες πέτραι παύουσι κλείουσι τὸν Βόσπορον, καὶ ὁ Ἄξενος Πόντος νῦν Εὐξείνιος γενόμενος, ὡς εἴρηται, κηθίστατοι Ἑλληνική

θάλασσα καὶ ἐλευθέρᾳ εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειδὴ ἐκτὸς οὗτις ἡ Μίλητος ἀπόικισεν τὴν Σινώπην, κατοπίν καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἀποικίζουσι τὴν Ἡράκλειαν τοῦ Πόντου, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ἀμισόν.

Ἡ Σινώπη ὅμως οἰκισθεῖσα εἰς τὸ κέντρον τοῦ Εὐξείνου καὶ ἔχουσα λιμένα εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφαλέστατον καὶ γῆν καρποφορωτάτην, ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ αὕτη ἠδυνήθη νὰ ἀποστείλῃ τοσαύτας ἀποικίας ἐνταῦθα, ὥστε γενομένη πολυτεκνωτάτη ὡς καὶ ἡ μητρόπολις τῆς Μίλητος, σχεδὸν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸν Πόντον ἰδίαν τῆς λίμνης, καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῆς ἐγένοντο μεγάλαι καὶ ὀνομασταί, καὶ τούτων τινὲς οὐ μόνον σώζουσι τὰ ὀνόματά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους των Ἕλληνας, καὶ μετὰ τοσαύτας καταστροφάς, ὅσας ὁ χρόνος ἐπέφερε καὶ ἡ ἱστορία διηγεῖται. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀποικιῶν τῆς Σινώπης πρωτεύει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημαντικότητα αὐτῆς ἡ Τραπεζοῦς, γενομένη μὲν εἰς διάστημα τριῶν περίπου χιλιετηρίδων περιφανῆς καὶ ὀνομαστή, ὑπερβάσα δὲ καὶ τὴν μητρόπολιν τῆς κατὰ πολλὰς ἐποχάς· ἐπειδὴ διετήρησε τὴν ἀκμὴν τῆς ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀξίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἀναφαίνεται ἡ πρώτη τῶν ἐν Εὐξείνῳ πόλεων. Καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Τραπεζοῦς φαίνεται μητρόπολις τῆς ὅλης χώρας καὶ ἡ ἰσορροπία ἐκάστης ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν, ἐκτίθεται πρῶτον ἡ ἰσορροπία αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτίσεώς τῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐν τῇ διαγραφείσῃ χώρᾳ πόλεων καὶ μερῶν γενήσεται λόγος ἐν τῇ κατ' ἰδίαν αὐτῶν στατιστικῇ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς παρούσης αὐτῶν καταστάσεως.

Ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἐνίοτε ὁ Τραπεζοῦς ἀρσενικῶς γραφομένη, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρως πληροφορίας τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν, ἐκτίσθη κατὰ τὸ 756 Π.Χ. ὀλίγον δηλαδὴ πρότερον τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου. Οἰκιστὴς δὲ αὐτῆς λέγεται ὁ Ἄσκλης πιθανὸν Μιλήσιος· ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἀποικιακὸν δίκαιον τῶν Ἑλλήνων ὁ οἰκιστὴς ἐλαμβάνετο ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς ἀποικιζούσης πόλεως. Ὁ δὲ οἰκιστὴς οὗτος ἔπρεπε νὰ ᾔτο διακεκριμένος καὶ τὸ γένος καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἰκανότητά· καὶ πρῶτον οὐ-

τος ἐχρεώσεται νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν χώραν ὅπου θὰ ἐγίνετο ἡ ἀποικία, ὥστε νὰ ᾔνοι κατάλληλος καὶ εὐθετος διὰ τε τὴν στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν καὶ γεωργικὴν αὐτῆς θέσιν, καὶ τὴν καλὴν εὐκρασίαν καὶ κατάστασιν τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων. (*) Καὶ ἡ ἐκλογή ταύτης τῆς θέσεως τῆς Τραπεζοῦντος ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ οἰκιστὴς αὐτῆς ἦτο πνεύματος πολιτικοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐμπορικοῦ· καὶ τῷ ὄντι οὐδεμίαν ἄλλην ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ πόλιν οὐδ' αὐτῆς τῆς Σινώπης ἐξαιρουμένης ἔχει τοιαύτην εὐθετον θέσιν ἐμπορίου, οἷαν ἡ Τραπεζοῦς. Διότι εἰσερχόμενός τις εἰς τὸν Πόντον, δὲν εὐρίσκει καμμίαν ἄλλην πόλιν τόσοον εὐκόλως καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους δυναμένην νὰ συγκοινωνῇ τόσοον ἀσφαλῶς μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας. Ἐπειδὴ ἄλλαι τῶν πόλεων κωλύονται ἀπὸ ἀνυπερβλήτα ἐπὶ πολλοῦς μῆνας τὸν χειμῶνα ὄρη, ἄλλαι δὲ ἀπὸ τοιαῦτα καὶ μεγάλους ποταμούς· μόνη δὲ ἡ Τραπεζοῦς διὰ ταπεινῆς καὶ ὀμαλῆς ὁδοῦ ὑποκάτωθεν τῶν ὄροπεδίων εὐκόλως καὶ ἄνευ καμμίας δυσκολίας ἀπὸ πλημμύρας ποταμῶν πάντα τὸν χρόνον κοινωεῖ μετὰ τῆς Ἀσίας ἀπάσης· καὶ εἰς αὐτὸ δὴ τοῦτο χρεωστεῖται τὸ μεγαλεῖον καὶ αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς.

Ἐκλήθη δὲ Τραπεζοῦς ἀπὸ τῶν ἐν γένει τραπεζοειδῶν λέφων ὑφ' ὧν περιστοιχίζεται αὕτη, καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις οὕτως ἐπωνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπικρατοῦντος φυτοῦ ἢ σχήματος τῆς πόλεως. Ἡ δὲ περὶ αὐτὴν χώρα καλεῖται Τραπεζουντία ἢ μᾶλλον Τραπεζουσία, ὁ δὲ κάτοικος Τραπεζοῦντιος. Μόνος δὲ ὁ Πausanias ἱστορεῖ τὴν Τραπεζοῦντα ἀποικὸν τῆς ἐν Ἀρχαδίᾳ Τραπεζοῦντος. Δὲν ἔχει ὅμως οὐδεμίαν πιθανότητα ἡ γνώμη αὕτη, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἀρχαιότεροι αὐτοῦ καὶ ἰδίως ὁ Ξενοφῶν ὁμολογοῦσιν αὐτὴν ἀποικὸν Σινώπης, καὶ ἐπομένως μεσόγειος πόλις τῆς Ἀρχαδίας δὲν ἠδύνατο νὰ γάμῃ ἀποικίαν ἐντὸς τοῦ μυχοῦ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτὴν περιστοιχιζο-

(*) Μετὰ τὴν εὑρεσιν δὲ καὶ ἐκλογὴν τῆς χώρας τῆς μελλούσης ἀποικίας ὁ οἰκιστὴς προεκήρυττεν ἐν ὀνόματι καὶ δαπάναις τῆς μητροπόλεως ἀποικίαν, ἣτις πάντοτε ἦτον ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐκείνης, τελοῦσα ἀποικιακὸν τινα φόρον αὐτῇ.

μένην ὑπὸ ἄλλων ἀποικιῶν πρὸ πάντων Ἰωνικῶν καὶ ὑπὸ τούτων ἀγρίων καὶ φιλοπολέμων ἐθνῶν.

Οὕτω δὲ κατοικισθεῖσα ἡ Τραπεζοῦς, καὶ οὔσα ὑπὸ τῆν προστασίαν τῆς μητροπόλεως τῆς Σινώπης καὶ ἔχουσα εὐθετον εἰς ἐμπόριον χώραν, ταχέως προήχθη, ὥστε καὶ ἀποικίας ἀπέπεμψε πρὸς τὰ ἀνατολικά αὐτῆς παράλια, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ κατὰ τὸν Πόντον Ἀθηναὶ καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἡ νέα Τραπεζοῦς καὶ λοιπαὶ πρὸς αὐτὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ἀναφέρει περὶ τῆς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς καταστάσεως, εἶναι ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς τό, τε πολίτευμα τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ πόλεων καὶ αἱ περαιτέρω πολιτικαὶ αὐτῶν τύχαι. Εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ εικάζωμεν, ὅτι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ Τραπεζοῦς διετέλει δημοκρατουμένη ὡς Ἰωνικὴ ἀποικία καὶ ἀνεξάρτητος, φόρον μόνον τελοῦσα, ὡς καὶ ὁ Ξενοφῶν μαρτυρεῖ διὰ χρέος ἀποικιακὸν εἰς τὴν Σινώπην. Ἐκ τῶν λεγομένων δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, ἡ μερὶς αὐτῆ τοῦ Πόντου τοῦλάχιστον ἡ παραλία δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὸν Περσικὸν ζυγόν· διότι κατ' αὐτοὺς οὐδ' οἱ Κόλχοι οὐδ' οἱ Χαλδαῖοι ἀνεγνώριζον τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν, ἀλλ' αὐτόνομοι διετέλουν· ἀφ' οὗ λοιπὸν αἱ ὑπερκείμεναι χῶραι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, πολὺ περισσότερον αἱ παράλια κατὰ τὴν Κολχίδα πόλεις. Ἡ δὲ Περσικὴ μοναρχία, ἣτις πάσας τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν παραλίους Ἑλληνίδας πόλεις ἐχειρώσατο, κατὰ τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας, εἰς τὰς περὶ τὴν Τραπεζοῦντα πόλεις δὲν θὰ ἀπέβαλε τὴν κυριαρχίαν· διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν ὁμιλῶν περὶ Τραπεζοῦντος οὐδὲν ἄλλο λέγει, εἰμὴ ὅτι φόρον ἐτέλει τῇ μητροπόλει αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁ Κύρος, ὁ πρῶτος κατακτητὴς Πέρσης Ἑλληνίδων πόλεων, εὐθὺς ἔδωκε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰς Σκυθικὰς χώρας, ὅπου καὶ κατεστράφη· ὁ δὲ Καμβύσης πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀραβίαν· ὁ δὲ Δαρεῖος περιπλακεῖς εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἰστρον καὶ τὴν Ἑλλάδα πολέμους, δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ στρατεύῃ εἰς ταῦτα τὰ μέρη, ὅπου μάλιστα ἔπρεπε νὰ διαβῇ μέρη ἄγρια καὶ πτωχὰ, οἷα τὰ τῶν Χαλδαίων καὶ Κόλχων· ὁ δὲ Ξέρξης ὅλως ἀφιέρωσας τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἑλλάδα, δὲν φαίνεται ὅτι ἔπραξέ τι οὔτε κατὰ γῆν

οὔτε κατὰ θάλασσαν πρὸς ταῦτα τὰ μέρη· κατόπιν δὲ ἐπισημάντων τῶν Μηδικῶν ἐν Ἑλλάδι πολέμων καὶ ἐφεξῆς τῶν ἐπὶ Κίμωνος, κατεστράφη μὲν ἡ θαλάσσιος αὐτῶν δύναμις, ἐσθῆθη δὲ καὶ ἡ πρὸς τὰς κατακτήσεις ῥοπή τῶν Περσῶν.

Διὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν ἔπρεπε νὰ Τραπεζοῦς καὶ πᾶσαι αἱ περὶ αὐτὴν παράλιοι πόλεις νὰ διατελῶσιν ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτόνομοι καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ὡς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν, θεωρούμεναι ὑπὸ τῶν τελευταίων ἐλευθεραὶ πόλεις, καὶ διατηροῦσαι τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐκδίδουσαι ἴδια νομίσματα, ὡς θέλομεν ἰδεῖ. Ἐπαθε δὲ ἡ αὐτονομία τινῶν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Μιθριδατικῶν χρόνων ἐπὶ μικρὸν καὶ πάλιν ἐπὶ Σεβήρου κατὰ τὸ 205 μ. Χ. Ὀριστικῶς δὲ ἔπαθεν ἡ αὐτονομία αὐτῶν ὡς καὶ ὄλων τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁπότε τὰ πάντα ἰσοπεδῶθησαν πολιτικῶς καὶ διοικητικῶς.

Ποῖα δὲ ἔργα πολεμικὰ διεπράχθησαν ὑπὸ τε τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῶν ἄλλων πόλεων κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Ξενοφῶντος χρόνους ὅλως ἀγνοεῖται, καίτοι δὲν θὰ ἔμενον ὅλως ἥσυχοι περικυκλούμενοι ὑπὸ τοιούτων βαρβάρων· μόνον δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ εικάσωμεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπειδὴ ἡ Σινώπη συνεμάχει μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀναγκαῖον ἦτο καὶ ἡ Τραπεζοῦς καὶ αἱ λοιπαὶ χῶραι νὰ ἦσαν αὐτῶν σύμμαχοι. Ἐπίσης δὲ ἀγνοεῖται ποῖα ἢ καλλιτεχνικὴ αὐτῶν τέχνη καὶ ἡ φιλολογικὴ, ἐπειδὴ ἐν ταῦθα οὔτε καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια ἀναφέρονται, οὔτε συγγραφέων καὶ πεπαιδευμένων ταύτης τῆς ἐποχῆς ὀνόματα σώζονται μέχρις ἡμῶν. Καίτοι ὅμως δὲν ἀπαντῶνται εἰς τὴν ἀρχαιότητα κατὰ ταῦτα τὰ μέρη οὔτε συγγραφεῖς οὔτε καλλιτέχναι, ὡς Ἰωνικὴ φυλὴ ὅμως ἔπρεπε νὰ εἶχον κλίσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν, ἄλλως δὲ ἰδίως οἱ Τραπεζοῦντιοὶ κατὰ τὸν Βησσαρίωνα ἐφημίζοντο ὡς φίλοι τῶν γραμμάτων· προϊόντα δὲ γλυπτικῆς ὀλίγιστα καὶ ταῦτα θραύσματα φαίνονται εἰς τὰς πόλεις ταύτας, καίτοι ἀναγκαῖα εἰς τε τὴν φύσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἑλλειψιν μαρμαροῦ· ἐπειδὴ μεταχειριζόμενοι ἐγγώριον λίθον ὄντα εὐθροπτον καὶ εὐκόλως ἐπηραζόμενον ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ

τοῦ χρόνου, δὲν ἠδύναντο νὰ μᾶς ἀφήσωσιν ἀξιόλογόν τι μνημεῖον, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ τε Ἀρειανὸς καὶ αὐταὶ αἱ εὐρισκόμεναι κατὰ ταῦτα τὰ μέρη δυσανάγνωστοι ἐπιγραφαὶ αἱ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος.

Καὶ τοιαυτὴ μὲν εἶναι ἡ κατάστασις τῶν μερῶν τούτων ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μέχρι τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τῶν Μυρίων ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου καὶ στρατηγοῦ Ξενοφῶντος, τῆς ὁποίας πρέπει νὰ σημειώσωμεν συμβάντα τινὰ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐξ αὐτῶν πολλὰς λαμβάνομεν εἰδήσεις ἱστορικὰς τε καὶ τοπογραφικὰς τῶν μερῶν ὧν ἀντικείμενόν ἐστὶν ἡ παρούσα πραγματεία.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἱστορουμένη Ἀνάβασις τοῦ Κύρου ἢ μᾶλλον ἡ Κάθοδος τῶν Μυρίων λεγομένη ἐκ τῆς Περσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἀξιοθαύμαστοτέρων μερῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· ἐπειδὴ καὶ τὰς παλαιὰς ἐνδόξους πράξεις τῶν Ἑλλήνων ἐπεκύρωσε καὶ τὴν ἀμίμητον πολεμικὴν τέχνην καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπεβεβαίωσε, καὶ ἀπὸ ταύτης τέλος πολλοὶ ἐνεθαρρύνθησαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν νὰ τολμήσωσι κατὰ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς, ὧν ὁ εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καταλύσας αὐτήν.

Εἶναι δὲ ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστὸν, ὅτι Κύρος ὁ νεώτερος θέλων νὰ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου, συνήθροισε μὲν πολλοὺς βαρβάρους, συνέλεξε δὲ καὶ περὶ τὰς 14 χιλ. Ἑλλήνων, ἔχων ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐλπίδα τῆς εὐτυχῆς ἐκβάσεως τῶν πλεονεκτικῶν σκοπῶν του· καὶ δὲν ἐψεύσθη μὲν τῆς ἐλπίδος του ταύτης, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες εὐκόλως κατενίκησαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰς πολλὰς μυριάδας τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπροσκυνεῖτο ὡς βασιλεὺς, δυστυχῶς ὁμῶς ἐπαρθεὶς ἀπὸ τούτου ἀκατάσχετος ὄρμηξ' ἀπὸ τοῦ ἤδη φεύγοντος ἀδελφοῦ, ὅπως ἰδιοχείρως τὸν φονεύσῃ, καὶ ἐκεῖ συμπλοκῆς γενομένης πεισματώδους φονεύεται ὁ Κύρος, καὶ οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εὐθὺς προσετέθησαν εἰς τὸν Ἀρταξέρξην, ὡς καὶ ὅλος ὁ βαρβαρικός τοῦ Κύρου στρατός. Ἐμειναν δὲ τότε οἱ Ἕλληνες μακρὰν καὶ ἐντὸς πολεμίας χώρας, πολε-

μούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀπεφάσι-σαν λοιπὸν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Βλέποντες δὲ οἱ βάρβαροι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀκαταγώνιστοι καὶ κατὰ πάντων ἐδεικνύοντο νικηταί, καταφεύγουσιν εἰς δόλον. Προσκαλέσαντες λοιπὸν ἐνόρκως τοὺς δέκα στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων ὅπως συνθηκολογήσωσι καὶ ἐλευθέρως καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ βασιλέως ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φονεύουσιν αὐτοὺς παρὰ τοὺς ὄρκους, καὶ οὕτως οἱ Ἕλληνες φθάνουσιν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ἀθυμίας καὶ ἀπελπισίας. Ἀλλὰ τότε ἐνθαρρύνει αὐτοὺς ὁ Ξενοφῶν, καὶ ἐκλέγουσι δέκα ἄλλους στρατηγοὺς, μετὰ δὲ τούτων καὶ αὐτὸν τὸν Ξενοφῶντα. Τότε δὲ μετὰ πολλῶν πόνων στερήσεων καὶ ἄλλων δεινοπαθημάτων καὶ διηνεκῶς πολεμοῦντο ὑπὸ τε τῶν βασιλικῶν στρατῶν καὶ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν ἅπερ διήρχοντο, διαβαίνουσι τὰ καρδουχικὰ ὄρη, τὰς πηγὰς τοῦ Τιγριδὸς ποταμοῦ, καὶ πορευόμενοι πάντοτε πρὸς βορρᾶν ἔρχονται εἰς τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἐκεῖθεν διαβάντες τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν μετὰ τὴν Ἐρζιγγάνης καὶ Ἐρξερουμ χώραν, στρέφουσιν ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Ταόχων, εἰς τὰ σημερινὰ ὄρια τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πρὸς τὸ Κάρσιον, καὶ οὕτως ἀποφεύγουσι μὲν τὰς προσβολὰς τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀρταξέρξου, οὐχὶ ὁμῶς καὶ τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακοπαθείας· ἐκεῖθεν δὲ στρέψαντες πρὸς βορρᾶν, διὰ τῶν Σκυθικῶν χωρῶν τῶν μετὰ τοῦ Βατούμ καὶ Κάρς, μετὰ πέντε ἡμέρας ἔρχονται εἰς τὸ ὄρος Θῆξιν, τὸ ὑπεράνω καὶ δυσμὰς τοῦ Βατούμ, Κατιρλιτάγι· ἐντεῦθεν ἰδόντες τὴν θάλασσαν πρώτην ἤδη φορὰν χαίρουσι καὶ περιπτύσσονται ἀλλήλους, τρέχοντες καὶ ἀναφωνοῦντες θάλασσα, θάλασσα. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας πορευόμενοι διὰ τῶν Μακρῶνων πρὸς δυσμὰς, καταφθάνουσιν εἰς τὰ ὄρια τῶν Κόλχων, ὅπισθεν τῶν σημερινῶν Σουρμένων καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὀφews. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν εὖρον μεγάλην ἀντίσασιν, μέλλοντες νὰ διαβῶσι δύσβατον καὶ ὑψηλὸν ὄρος καὶ φυλαττόμενον ὑπὸ τῶν Κόλχων· ἀλλὰ καὶ τούτους ἀποδιώξαντες ἤλθον καὶ κατέλυσαν εἰς τὰς κώμας τῶν βαρβάρων ὅπου εὐρόντες πολὺ δηλητήριον μέλι (ὅπερ σήμερον παλαιὸν καλοῦσι) καὶ φηγόντες πολὺ, ἐγένοντο οἱ μὲν ὡς

μεθύοντες, οἱ δὲ ὡς μαινόμενοι, πολλοὶ δὲ καὶ ὡς νεκροί· τοῦτο δὲ, ὡς εἰκός, παρήγαγεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἀθυμίαν, ἐπειδὴ ὄλος ὁ στρατὸς ἔκειτο ὡς μετὰ καταστρεπτικὴν ἦταν· ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεὶς αὐτῶν ἐπαθε, καὶ ἐντὸς 24 ὥρων πάλιν συνῆλθον εἰς ἑαυτοὺς, ἐντελῶς δὲ ἀνελάμβανον μετὰ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας. Ἀπ' ἐδῶ δὲ ἐπορεύθησαν ἐπὶ 12 ὥρας, καὶ ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα· [ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας 30· εἰς τοῦτο δὲ τὸ διάστημα ὀρμώμενοι ἔβλαπτον τὴν ὑπερκειμένην χώραν, τῇ προτροπῇ τῶν Τραπεζουντίων, οὖσαν αἰεὶ πολεμίαν, χωρὶς ὅμως νὰ βλάπτωσι τὴν πλησίον, ὡς φιλίαν.] Μετὰ τοσαύτην λοιπὸν ἀπελπιστικὴν πορείαν καὶ τοσαῦτα δεινὰ καὶ στερήσεις καὶ χαλεποὺς κινδύνους, ἰδόντες πρῶτον Ἑλληνας καὶ ἀκούσαντες ἑλληνικὴν φωνήν, ὁποῖαν τῶ ὄντι χαρὰν ἔσχον καὶ ὁποῖα δάκρυα δὲν ἔχυσαν, ἀσπαζόμενοι ἀλλήλους τὸν Ἑλληνικὸν ἀσπασμὸν, ἀλλὰ καὶ οἱ Τραπεζοῦντιοὶ ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην χαρὰν καὶ συγκινηθέντες, εὐχαρίστως ἐπὶ 30 ἡμέρας ἐφιλοξένησαν αὐτοὺς, διδόντες ξένια καὶ βοῦς καὶ ἄλφιστα καὶ οἶνον καὶ παρέχοντες αὐτοῖς ἀγοράν· συνεύρτασαν δὲ ὁμοῦ καὶ ἀπὸ κοινοῦ θυσίας ἔθυσαν εἰς τὸν Σωτῆρα Δία καὶ εἰς τὸν Ἡρακλῆν καὶ τοὺς λοιποὺς θεοὺς· τὴν δὲ ἑορτὴν ταύτην ἐπεσφράγισαν καὶ δι' ἀγῶνων τελεσθέντων ἐν τῷ χώρῳ ἔνθα ἐσκήνουν, ἐκείθεν τῆς γεφύρας τοῦ Πυξίτου καὶ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῆς Χότζης· μεταξύ δὲ τῶν ἀγῶνων τούτων διασκεδαστικώτερος ὑπῆρξεν ὁ ἵππικός, ἐπειδὴ διὰ τὸ κατωφερὲς τοῦ χωρίου οἱ πρὸς τὰ κάτω τρέχοντες σπεύδοντες ἵνα περάσωσιν ἀλλήλους ἐκυλίωντο καὶ ἐκ τούτου πολλὴν μὲν κραυγὴν πρὸς ἀλλήλους ἐποίουν, πολὺν δὲ καὶ τοῖς θεαταῖς παρεῖχον γέλωτα. Διαμένοντες δὲ ἐνταῦθα οἱ Ἑλληνες, κατὰ παραίνεσιν τῶν Τραπεζουντίων καὶ πρὸς λείαν ἰδίαν ἐξεστράτευσαν μὲ τὸ ἡμισυ τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ μεσημβρινὰ ὄρη κατὰ τῶν Δριλῶν, αἰείποτε ἐχθρῶν διατελούντων τοῖς Τραπεζουντίοις· καίτοι δὲ εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσῃ τις ἀκριβῶς τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Ἑλλήνων ἴσως ὅμως ἦτο τὸ μεταξύ Καπίχιοι καὶ Λιβερᾶς, καὶ ἡ μεταξύ τῶν δύο χωρίων ὀνομαζομένη Λεκάνα θὰ ἦτο ὅπου οἱ Δρίλεις εἶχον προφυλαγμένα τὰ ποιμνία των. Ἐνταῦθα ὅμως εὔρον μεγά-

λὴν ἀντίστασιν καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐτρέποντο μὲ μεγάλην ζημίαν, ἂν ὁ Ξενοφῶν δὲν ἐπρόφθανε διὰ στρατηγήματος νὰ ἐπισυνάξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ γείνωσι κύριοι τοῦ χωρίου· καὶ οἱ μὲν βάρβαροι ἔφυγον εἰς τὰ ὑπερκείμενα δάση, λεία δὲ πλουσία καὶ ἐπιθυμητὴ περιῆλθεν εἰς αὐτοὺς βοῶν καὶ ἄλλων ζώων καὶ παντοδαπῶν χρημάτων, ἅπερ παραλαβόντες χωρὶς οὐδένα νὰ ἀπολέσωσιν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἀφ' ἧς δὲ ἡμέρας ἔφθασαν ἐνταῦθα οἱ Ἑλληνες, πολυειδῶς ἐπροσπάθουν νὰ εὐκολύνωσι τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀναχώρησίν των, καὶ πρῶτον μὲν ὁ Χειρίσοφος, εἰς τῶν στρατηγῶν, ἐπῆγεν εἰς Βυζάντιον νὰ ζητήσῃ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ ναυάρχου τῶν Λακεδαιμονίων πλοῖα, πολλὰ δὲ καὶ πλοῖα ἐναύλωσαν, καὶ τελευταῖον διέταξαν τοὺς μεταξύ Τραπεζοῦντος καὶ Κερασσοῦντος κατοίκους νὰ ὀδοποιήσωσι τὴν μεταξύ τῶν δύο πόλεων ὁδόν, ἣν καὶ προθύμως ἐν βραχεῖ ἕκαμον, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ τῶν τοιούτων ξένων· τέλος ὅμως βλέπων ὁ Ξενοφῶν ὅτι δὲν ἔρχονται πλοῖα, καὶ τὰ ἐν Τραπεζοῦντι δὲν ἦσαν ἱκανὰ, ἀφ' οὗ ἔθαλε γυναῖκας παῖδας γέροντας καὶ ἀσθενεῖς καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν ἐντὸς πλοίων, τοὺς ἄλλους λαβὼν διὰ ξηρᾶς ἔφθασεν εἰς τρεῖς ἡμέρας εἰς Κερασσοῦντα, ἐπειδὴ ἦτο ἡ ὁδὸς ὠδοποιημένη· εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ὡς ὀδηγὸν καὶ ὡς διερμηνέα Τραπεζοῦντιόν τινα Τιμησίθεον ὀνομαζόμενον. Καὶ τοιαύτη ἐγένετο ἡ εἰς Τραπεζοῦντα καθόδος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀδελφικὴ ὑποδεξίωσις, ἣν οἱ μὲν Ἑλληνες εὐγνωμοσύνη φερόμενοι ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνήγγειλαν, ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἀπέδωκε καὶ κατέλιπε ταύτην τῇ πόλει ταύτῃ ἐν τῇ γραφικωτάτῃ τῶν ἱστοριῶν εἰς μνημόσυνον αἰώνιον· ἐν δὲ Κερασσοῦντι ἔμειναν δέκα ἡμέρας, ὅπου ἐξετάσεως γενομένης τῶν ἐναπολειφθέντων Ἑλλήνων ὀπλιτῶν εὐρέθησαν 8600, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀπέθνηον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ψύχους καὶ ὑπὸ τῶν νόσων. Ἐνεῦθεν μετὰ πλοίων ἀνεχώρουν ὅσοι καὶ πρότερον ἐκ Τραπεζοῦντος, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ ξηρὰν εἰς τὰ Κοτύωρα, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἐμποδισθέντες ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων Μοσονοίκων, ἠναγκάσθησαν νὰ συμμαχήσωσι μὲ τοὺς ὑπὲρ τὴν Κερασσοῦντα Μοσονοίκους διαφερομένους πρὸς ἐκείνους, καὶ

οὕτω λαβόντες τὴν πρὸς μεσημβρίαν ὁδὸν ἐπολέμησαν τοὺς βαρβάρους συναχθέντας εἰς τὸ ὑψηλότερον τῶν ὀρέων τὸ νῦν ὀνομαζόμενον τοῦ Ἀγίου Βασιλείου καὶ νικήσαντες ἠχμαλώτισαν καὶ τὸν βασιλέα των, καὶ τοὺς ἄλλους καταδιώκοντες προέβησαν μέχρι τῶν Χαλύβων πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Νικοπόλεως· ἐκεῖθεν δὲ ἐπανερχόμενοι διέβησαν τὴν χώραν τῶν Τιβαρηνῶν μὲ συνθήκας, καὶ μετὰ 12 ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ Κερσοῦντος ἔφθασαν εἰς Κοτύωρα, πόλιν Ἑλληνίδα ἀποικον τῶν Σινωπέων ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Τιβαρηνῶν, ὅπου ἐκάθησαν ἡμέρας 45 περιμένοντες πλοῖα, τὰ δὲ τρόφιμα λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Πόντου, ὃν Παφλαγονίαν καλεῖ ὁ Ξενοφῶν· διότι οἱ Κοτυωρεῖς δὲν ἔδειξαν πρὸς αὐτοὺς τὴν φιλοξενίαν τῶν Τραπεζουντίων καὶ Κερασουντίων, κλείσαντες τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ μὴ παρέχοντες αὐτοῖς ἀγοράν· διόπερ καὶ αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ λεηλατήσωσι τὴν χώραν των. Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ Σινωπεῖς ἀκούσαντες ταῦτα καὶ φοβούμενοι μήπως πάθῃ τι ἡ πόλις, ἐπεμφαν πρέσβεις, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον τοὺς ἔπαυσαν τῆς λεηλατήσεως, δώσαντες αὐτοῖς τροφὰς καὶ λοιπὰ, ἅπερ ἀπεστάλησαν ἐκ Σινώπης καὶ ἐμβιβάσαντες αὐτοὺς εἰς πλοῖα ἀπέστειλαν· οἱ δὲ ἐλθόντες εἰς Ἡράκλειαν καὶ ἐκεῖθεν διαφόρους ὑποστάντες ἄλλας τύχας ἔφθασαν εἰς Ἑλλάδα.

ΚΕΦ. Δ΄.

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος μέχρι τῆς κοσμοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἢ Τραπεζοῦς καὶ ὄλαι αἱ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Ἑλληνίδες πόλεις ἀπήλαυον βαθείας εἰρήνης, ἐπολλαπλασιάζοντο διὰ νεωτέρων ἀποικιῶν γιγνομένων δὲ πάντοτε εἰς τὴν παραλίαν. Ἐπὶ Ἀλεξάνδρου δὲ καὶ τῶν διαδόχων του φαίνεται ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπικρατῶν καὶ εἰς τὰ μεσογειότερα τῆς χώρας, καὶ ἰδίως εἰς τὸν Πόντον, καὶ τότε ἀναφαίνονται ἐλληνίζουσαι τὰ Κόμανα, τὰ Κάβειρα, ἡ Γαζίουρα καὶ ἡ τότε νεωστὶ κτιθεῖσα Ἀμάσεια καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικούμεναι. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν καὶ αὐταὶ αἱ πόλεις, ὡς καὶ αἱ παράλαιοι Τραπεζοῦς, Κοτύωρα, Ἀμισὸς καὶ Σινώπη, ὡς εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνη τις ἐκ τῶν πολυαριθμῶν καὶ ὠραίων νομισμάτων ἔφθασαν εἰς μέγαν βαθμὸν ἐμπορικῆς δυνάμεως καὶ πολιτικῆς· ἀκόμη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπήλαυον μεγάλης ἡσυχίας, ἐπειδὴ αἱ μετὰ αὐτῶν διαφοραὶ ἐξηκολούθουν μᾶλλον πρὸς τὴν κυρίως μικρὰν Ἀσίαν τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου καὶ αὐτῶν τῶν διαδόχων του ἐπὶ ταύτης τῆς χώρας τοῦλάχιστον δὲν ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ στερήσῃ αὐτὰς τὴν πολιτικὴν των ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν. Ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι τὴν Ἀμισὸν στερηθεῖσαν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπὶ Περσουχάτιας, ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτὴν κατέστησε πολιτεύμα. Πρῶτος δὲ τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὅστις φαίνεται ὑπερισχύων περὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ μέρος τι τοῦ Πόντου ἦτον ὁ Εὐμένης, εἶτα δὲ ὁ Μιθριδάτης, ἢ Μιθραδάτης, κατὰ τὰ νομίσματα αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων Σέλευκος ὁ Νικάτωρ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Σελευκίδαι, ἕως οὗ πάλιν

ἐπεκράτησαν οἱ Μιθριδάται. Διεταράχθη δὲ ἡ ἰσυχία τῶν πόλεων τούτων μίαν πρὸ χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ τοῦ πάππου τοῦ Μιθριδάτου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτε καὶ ἡ Σινώπη ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ καθέδρα τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου ἢ τοῦ Πόντου ἐγένετο, καὶ ἡ Κερασσοῦς μετωνομάσθη Φαρνακία, ὁπότε καὶ ἄλλη ὁμώνυμος μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἱεροῦ ὄρους ὑπὸ τοῦ Φαρνάκου ἐκτίσθη παρὰ τῆ Ἑρμωνάσση.

Ἄλλ' ὅτε ἡ πλεονεξία αὐτῶν καὶ ἡ πρὸς τὰς κατακτήσεις τάσις ἠρέθισε τὴν Ῥώμην κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπεστάλησαν ἀλλεπαλλήλως οἱ στρατηγοὶ Σύλλας, Λούκουλος καὶ Πομπήιος, ἔλαβον πάλιν αἱ χῶραι αὗται τὴν παλαιάν των αὐτονομίαν, θεωρούμεναι σύμμαχοι τῆς Ῥώμης καὶ ἐλεύθεραι πολιτεῖαι, ὡς καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νομισμάτων φαίνεται. Καὶ οἱ βασιλεῖς δὲ τοῦ Πόντου ἔχοντες τὴν ἀνάγκην αὐτῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἐπέβαλον πλήρη τὴν κυριαρχίαν των, ἐλλὰ φιλικῶς πρὸς αὐτοὺς ἐπολιτεύοντο, ὀνομαζόμενοι φιλέλληνες, ὡς καὶ ἐν τοῖς νομισμασὶ των ἀναγράφονται, καὶ μάλιστα πάντες οἱ ἔχθροὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς δὲ τοῦ Πόντου μετὰ τὸν Εὐμένην ἄξιοι σημειώσεως ὑπῆρξαν. Μιθριδάτης ὁ σ'. ὁ εὐεργέτης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης, Μιθριδάτης ὁ γ'. ὁ καὶ Εὐπάτωρ, ὁ ἐπωνομασθεὶς μέγας, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης ὁ γενόμενος καὶ πατραλοίας· καὶ τούτων ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ Εὐπάτωρ καὶ ἰδίως ἄξιος σημειώσεως διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πόντου, ἐπειδὴ καὶ μεγάλους ἐνταῦθα πολέμους διεπράξατο καὶ πολλὰ πόλεις ὑπ' αὐτοῦ ἐλαμπρύνθησαν, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν σωζομένων τοῦ Μιθριδάτου κτιρίων. Διότι ὁ Μιθριδάτης οὗτος, ὄγδοος γενόμενος βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἀπὸ τοῦ πρώτου Μιθριδάτου, Πέρσου μὲν τὸ γένος στρατηγοῦ δὲ καὶ φίλου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ τὴν τοῦ Εὐμένους καταστροφὴν βασιλεύσαντος εἰς τὰ μέρη ταῦτα, δύνάμιν πολλὴν κτησάμενος καὶ πλοῦτον, πολλὰς δὲ χώρας διὰ συμμαχιῶν καὶ συγγενειῶν οἰκειωσάμενος, ἐπέφερε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν συμμάχων τε καὶ ὑποτελῶν, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀφ' οὗ πάσας τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ προσέλαβε πόλεις ἔτι δὲ καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἦλθε καὶ εἰς τὴν

Ἑλλάδα, καὶ ἐντεῦθεν ἐμελέτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλὰ τέλος ἀποστέλλεται ὁ Σύλλας καὶ κατανικᾷ τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς παλαιάς του κτήσεις. Κατόπιν δὲ ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ ἐμφιλίους πολέμους, πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἐντεῦθεν ὀρμώμενος κατέλαβε πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν· τότε δὲ στέλλεται ὁ Λούκουλος κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ στρατηγήματος νικᾷ περὶ τὴν Κίζικον αὐτὸν καὶ φέρει τὸν πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ Πόντῳ, μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, ὅπου πολλὰς καὶ διαφόρους ὑπέστη ἡττας ὁ Μιθριδάτης· εἰς ταύτας δὲ οἱ μὲν περὶ τὴν Θεμισκυραν καὶ ἡ Ἀμισός καὶ αἱ μεσόγειαι ἦσαν σύμμαχοι Μιθριδάτου, αἱ δὲ παράλιοι πλεῖστοι τοῦ Πόντου πόλεις ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, ἐν αἷς καὶ ἡ Τραπεζοῦς· τέλος νικηθεὶς περὶ τὰ Κάβειρα καὶ κατόπιν περὶ τὰ Κόμανα, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρὸς τὸν γαμβρόν του Τιγράνην. Οὗτος δὲ ὑποτελὴς τῶν Σελευκιδῶν ἄρχων τῆς Ἀρμενίας, ἰδὼν τοὺς Σελευκίδας ἤδη καταστραφέντας ὑπὸ διαφόρων πολέμων ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ ὀνομάσθη βασιλεὺς πρώτος Ἀρμενίας καὶ πολλὰς χώρας κατέκτησεν αὐτῶν, καὶ ἤδη ἰσχυρὸς ἐνομιζέτο ἄρχων ἐν Ἀσίᾳ, πολλὰς καὶ διαφόρους πόλεις κτίσας, ἐν αἷς τὴν Τιγρანούπολιν ἀπὸ Ἑλλήνων ἀποίκων· ἀλλὰ τότε μετὰ μεγίστης δυνάμεως ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Λουκούλου, αὐτὸς μὲν ἡττηθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν ἐνδωτέρω Ἀρμενίαν, ὅλαι δὲ αὐτοῦ αἱ νεωστὶ κτηθεῖσαι χῶραι ὡς καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ Τιγρανούπολις ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Λουκούλου· καὶ οὕτω πάλιν ὁ μὲν Τιγράνης ἐκ τῆς ἐντὸς Ἀρμενίας ἐστρατολόγει καὶ ἀπὸ τῶν Πάρθων ἐζητεῖ βοήθειαν καὶ πᾶσαν ἕκαμνεν ἐτοιμασίαν εἰς δεύτερον πόλεμον· ὁ δὲ Μιθριδάτης περὶ τὸν Πόντον τρέχων καὶ στρατολογήσας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λουκούλου, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησεν, τέλος ὁμῶς πάλιν ἐνίκηθη, καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς Ἀρμενίαν· ὁ δὲ Λούκουλος προσκληθεὶς ὀπίσω ἔδωκε τέλος εἰς τὸν πόλεμον.

Ἄλλ' ὁ Μιθριδάτης ἀναχωρησάντων τῶν Ῥωμαίων πάλιν κατελάμβανε τὰ μέρη καὶ μὲ τοὺς κατὰ τὴν μεσόγειον θάλασσαν ληστὰς συνεννοεῖτο, οἵτινες ἔχοντες ὀρμητήρια τὰ περὶ τὴν Κιλικίαν παράλια πολλὰ κακὰ καὶ στενοχωρίαν

παρεῖχον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ ἐπιφοδῶτατοι κατέστησαν, κατα τούτων πέμπεται αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ὁ Πομπήϊος, ὃς καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνελεπίστως περιώρισε καὶ ἐξηφάνισεν αὐτούς· ἐκ τούτου δὲ μεγάλην λαβὴν φήμην ὁ Πομπήϊος πέμπεται κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, καὶ συναΐξας ἰκανὴν δύναμιν ἦλθεν εἰς τὰ ὄρια τοῦ Ποντικοῦ κράτους· ὁ δὲ Μιθριδάτης βλέπων τὴν κατ' αὐτοῦ δύναμιν τοῦ Πομπήϊου καὶ τὴν χώραν ἐρημωθεῖσαν ἐπὶ τῶν πρώτων πολέμων καὶ μὴ πρέχουσαν εὐκολίαν τροφῶν εἰς αὐτὸν, ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν Πομπήϊον, ἐπιθυμῶν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος· ὁ δὲ ἀπήντησεν, ὅτι παύει τὸν πόλεμον ἂν τῷ ἐπιτρέψῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς φυγάδας· βλέπων λοιπὸν ἀδύνατον τὴν συνεννόησιν ἦλθεν εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ Πόντου χωρία, ἀφήσας τὰς ἐρημωθεῖσας χώρας εἰς τὸν Πομπήϊον, ὅπως τὸν στενοχωρήσῃ ἀπὸ τῶν τροφῶν, ἔχων αὐτὸς ὀπισθεν ἀφθόνοους· Ἐνταῦθα ὁμοῦς ἀναγκασθεὶς νὰ δώσῃ μάχην ἐνίκηθη καὶ ἔφυγε πρὸς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἐκεῖθεν διατρέχων τὴν Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν ἐλθὼν διεχείμασεν εἰς τὴν Διοσκουριάδα, πόλιν ὑπὲρ τὸν Φάσιν· ὁ δὲ Πομπήϊος ἔνθα μὲν ἐγένετο ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη καὶ ἡ λαμπρὰ νίκη, καθ' ἣν λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τὰς 60 χιλιάδας τοῦ Μιθριδάτου, ἔκτισε πόλιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων τοῦ ὀνομάσας Νικόπολιν· καταπολεμήσας δὲ τοὺς Πάρθους καὶ Ἀρμενίους καὶ ἄλλα ἔθνη κατέστησεν ὑπήκοα τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, τὸν δὲ Τιγράνην στερήσας πολλῆς χώρας ἀφῆκε μέρος τῆς Ἀρμενίας εἰς αὐτὸν μέρος δὲ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τιγράνην, γενομένους ὑπήκοους Ῥωμαίων· τὰς δὲ ἑλληνικὰς πόλεις ὅσαι ἐπὶ τῶν πολέμων ἐδουλώθησαν αὐτονόμοις ἐποίησε καὶ τὰς καταστραφεῖσας ἀνεκαίνισε καὶ νέας ἔκτισεν ἐξ Ἑλλήνων κατοίκων, ὡς τὴν Νικόπολιν τοῦ Πόντου καὶ τὴν Μαγνόπολιν· παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἰριδος καὶ Λύκου.

Ὁ δὲ Μιθριδάτης περὶ τὸν Κιμερικὸν Βόσπορον κοκινὸς πάντοτε καίτοι γέρων ἐστρατολόγει, σχεδιάζων ὅπως διὰ τῆς σημερινῆς Ῥωσσίας καὶ Γερμανίας ἔλθῃ εἰς τὴν Γαλιαν καὶ πολλοὺς ἐκείθεν κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπισυναΐξας βαρβάρους ἐπιφέρῃ καίριον τραῦμα κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολι-

τείας· ἀλλ' ἐπαναστατήσας ὁ τε στρατὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης διέλυσαν τὰ σχέδιά του, καὶ ἐν τούτῳ φοβηθεὶς μὴ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, πρῶτον μὲν ἔλαβε φάρμακον, ἐπειδὴ ὁμοῦς αὐτὸ δὲν ἐνήργησε διέταξεν ἓνα τῶν ὑπασπιστῶν του καὶ τὸν ἐφόνευσε· καὶ οὕτως ἀπέθνηκε ὁ μέγας Μιθριδάτης, ὃς καὶ Εὐπάτωρ Διόνυσος ἐπεκαλεῖτο, βασιλεύσας 57 ἔτη. Οὗτος δὲ καὶ ἐβδομηκοντούτης ἔτι ὢν, ἦτον ἀκαταγώνιστος καὶ ἀπὸ κινδύνων καὶ συμφορῶν, διατηρῶν πάντοτε ἀκμαίας τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἄριστος μὲν πολεμιστῆς, συγχρόνως δὲ καὶ φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος βασιλεύς. Τὸν θάνατόν του μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐώρταζον ὡς ἐπιφόδου καὶ δεινοῦ ἐχθροῦ ἀπαλλαγέντες· ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ σταλεῖς εἰς Σινώπην ἐτάφη ἐκεῖ μεγαλοπρεπῶς, ἐπιτρέψαντος τοῦ Πομπήϊου· ὁ δὲ Φαρνάκης ὡς ἀπικλάξας τὴν Ῥώμην φοβεροῦ ἐχθροῦ φίλος καὶ σύμμαχος αὐτῆς ἐψηφίσθη, λαβὴν μόνον ὡς κράτος τὰ κατὰ τὸν Κιμμερ. Βόσπορον μέρη, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνίδος πόλεως Φαναγορέων. Ὁ Φαρνάκης δὲ ἐνθυμούμενος τὸ μεγαλεῖον τοῦ πατρὸς, ἤρχιζε καὶ αὐτὸς τὰς κατακτήσεις του, καὶ πρῶτον κυριεῖει τὰς Φαναγορέας, εἶτα διαβαίνει εἰς Πόντον καὶ τὴν Σινώπην καὶ ἐπολιόρκει τὴν Ἀμισὸν, ὅτε φθὰς ἀπροσδοκῆτως ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀφήσῃ τὰ μέρη ταῦτα καὶ νὰ ἀπέλθῃ πάλιν εἰς τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον, ὅπου πάλιν ἐξεπολιόρκησε τὰς Ἑλληνίδας πόλεις Παντικάπκιον καὶ Θεοδοσίαν· ἀλλὰ ἐκεῖ πολεμηθεὶς ὑπὸ γείτονός τινος καὶ νικηθεὶς καὶ πληγῶθεις ἀπέθανε βασιλεύσας 15 ἔτη· καὶ οὕτω μετ' αὐτοῦ ἠφανίσθη καὶ τὸ γένος τῶν Μιθριδατῶν.

Οὕτω λοιπὸν ἀφνισθέντος τοῦ τῶν Μιθριδατῶν γένους ἐκ τοῦ Πόντου, ἔδωκεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ εἰς τὸν Ἑλληνα Μιθριδάτην βασιλέα τῆς Περγάμου φίλον αὐτοῦ ὄντα καὶ σύμμαχον τὴν ἀρχὴν τοῦ Φαρνάκου· ἀλλὰ κατόπιν ἰθαγενεὶς καθίσταντο αὐτοῦ ἄρχοντες· εἰς δὲ τὸν Πόντον κατ' ἔτος ἐστέλλετο ἄρχων, ἕως ὅτου ὁ Αὐγουστος φίλιᾷ φερόμενος κατέστησε τὸν ἀπὸ Τράλεων τῆς Φρυγίας Πολέμωνα βασιλέα τοῦ Πόντου ἀπὸ Βοσπόρου μέχρι Κόλχων, ἐξαιρουμένων τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, αἵτινες ὡς σύμμαχοι Ῥωμαίων καὶ αὐτόνομοι διετέλεσαν, ὡς ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐπο-

χὴν ταύτην νομισμάτων των μάλιστα φαίνεται· καὶ ἰδίως περὶ Τραπεζοῦντος ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Εὐγενικός, ὅτι ὁ Πομπήϊος («Ρωμαῖοις τε καὶ τῇ παγκρατεῖ αὐτῶν ἀρχῇ Τραπεζοῦντα περιποιήσατο πειθοὶ μόνῃ καὶ συνθήκαις, ἀλλ' οὐ βία καὶ νόμῳ πολέμου αὐτοῖς ὤκειώσατο»).

Εἰς δὲ τὴν ἡσυχον ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου τὰ μέρη ταῦτα ἠδυνήθησαν πάλιν νὰ ἀναλαμβάνωσι, καθ' ὅσον τὸ ἐμπόριον ἦδη ἀσφαλέστερον ἔφερε μεγάλην τὴν εὐτυχίαν· καὶ ὁ κατασταθεὶς ἐνταῦθα Πολέμων πολλὰς μὲν τῶν πόλεων ἀνώρθωσεν ἢ καὶ νέας ἔκτισεν ὀνομάσας Πολεμώνια, ἀλλὰ πολεμῶν κατὰ τῶν πρὸς ἀνατολὰς χωρῶν καὶ ἐμπεσῶν εἰς ἐνεδρῶν φονεύεται, ἀναγκιρῶνται δὲ βασίλισσα ἢ σύζυγός του Πυθιδωρίς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ νομίσματα τοῦ Πολέμωνος γράφεται βασιλεὺς Πολέμων καὶ βασίλισσα Τρυφλίνη, πρέπει ἢ Πυθιδωρίς αὕτη ἢ θεία τοῦ γεωγράφου Στράβωνος νὰ ἦναι δευτέρα γυνὴ τοῦ Πολέμωνος. Αὕτη δὲ ἐκυβέρνα κατὰ τὸν Στράβωνα σοφῶς καὶ εἰρηνικῶς, καὶ ἔκτισε καὶ ἐμεγέθυνε τὴν πόλιν τῶν Καβείρων τὴν ὑπὲρ τὴν μετὰ ταῦτα Νεοκαισάρειαν, ἣν καὶ κατέστησε μητρόπολιν τοῦ κράτους στολίσασα αὐτὴν μὲ πολλὰ καὶ ὠραία κτίρια, ἅπερ μέχρις ἡμῶν σώζονται, καὶ ὀνομάσασα Σεβαστήν.

Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἦδη δὲ βαθείας οὐσης εἰρήνης πλέον ἐνταῦθα ἡ χώρα αὕτη εὐδαιμόνει καὶ ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς προαχθεῖσα εἰς μέγα ἐμπόριον· ἐπειδὴ διὰ τὸ εὐθετον αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ γενικωτέρα ἐν Εὐξεινῷ ἀποθήκη τῶν κυριωτέρων ἐμπορευμάτων ἐξαγομένων καὶ εἰσαγομένων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Περσίαν καὶ τὴν λοιπὴν μεγάλην Ἀσίαν καὶ τὰνάπαλιν· καὶ ἡ πόλις αὕτη ἤκμασε τὸν τε πληθυσμὸν καὶ τὸν πλοῦτον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν· καὶ ὁ μὲν Ἀμμιανὸς Μαρκελῆνος ἀποκαλεῖ αὐτὴν πόλιν ἐνδοξον καὶ λαμπρὰν, ὁ δὲ Πλίνιος πόλιν ἐλευθέραν καὶ αὐτόνομον, ὁ δὲ Ζώσιμος πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, καὶ ὁ Πίτυος πόλιν ἐπιφανῆ· οἱ δὲ μετὰ τὸν Αὐγούστου Ἀυτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἐπροστάτευσον πολὺ αὐτὴν καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐμπόριον, ἰδίως δὲ ὁ Τραϊανὸς καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς, ὅστις καὶ ἐπεσ-

κέφθη αὐτὴν. Οὗτος δὲ κουχώμενος ἐπὶ φιλελληνισμῷ, πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας πόλεις Ἑλληνίδας εὐηργέτησε καλλωπίσας μείερά καὶ θέατρα, ἰδίως δὲ ταύτην τὴν πόλιν, ἰδίους ἀναλώμασιν οἰκοδομησάμενος ναοὺς καὶ πολλὰ ἄλλα δημόσια κτίρια, ἐπεσκεύασε δὲ καὶ τοὺς λιμένας αὐτῆς καὶ μὲ πολλὰ ἀναθήματα καθωράϊζεν· ἐτι δὲ ναὸν καὶ ἀγάλματα κατεσκευάσατο εἰς τιμὴν τοῦ πολιούχου τῆς Τραπεζοῦντος θεοῦ τοῦ Φιλαιίου ἀπογόνου τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ.

Οὕτω λοιπὸν ἡ Τραπεζοῦς προστάτευσμένη καὶ ἀποκτήσασα ἐμπορικὴν σημασίαν διὰ τὴν θαυμαστὴν μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας θέσιν τῆς, τοὺς μὲν κατοίκους ἐμπορικωτέρους καθίστα, πολὺν δὲ ἐνταῦθα πληθυσμὸν προσέκλυσε δραστηρίων καὶ φιλέργων νέων κατοίκων, ἀπολαύοντα οὐ μόνον εἰρήνης ἀλλὰ καὶ εὐνομίας καὶ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὅτι αἱ δημοκρατικαὶ νομοθεσίαι καὶ ἡ ἐλευθέρα πολιτεία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἦδη ἤττον ἐξηρημένων τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῶν Ῥωμαίων, ἐξησφάλιζον ἐξοχον καὶ συμφέρουσαν τὴν ἀσυχὴν καὶ ἐμπορικὴν διαχείρησιν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ταύτας Ἑλληνικὰς μᾶλλον πόλεις, ἢ εἰς τὰς ἰδίως Ῥωμαϊκὰς, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παραλίους. Τρεῖς δὲ μεγάλοι ὁδοὶ εἶχον αὐτὴν εἰς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν· ἡ μὲν πρὸς δυσμὰς μὲ τὰς μεγαλητέρας πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου Νικόπολιν καὶ λοιπὰς, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς μὲ τὰς περὶ τὸν Καύκασον καὶ Κασπίαν θάλασσαν, καὶ ἡ τρίτη καὶ σημαντικωτέρα πρὸς μεσημβρίαν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, ὅπου σχιζομένη εἰς δύο, ἡ μὲν διὰ τοῦ Ἀξάρου ποταμοῦ ἔφερεν εἰς Περσίαν, ἡ δὲ διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς Μεσοποταμίαν καὶ τὴν λοιπὴν Συρίαν. Δύο ὁμῶς περιστατικὰ ἔβλαψαν πρὸς κλιρὸν τὴν εὐημερίαν καὶ ἐν μέρει τὴν αὐτονομίαν οὐ μόνον αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ διαφορὰ ἢ μεταξὺ τοῦ Νίγρου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου, γινομένη διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ὅτε δηλ. κατὰ τὸ 205 μ. χ. ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Δίδιος, ὁ Σεβήρος Σύρος· μὲν τὸ γένος στρατηγὸς δὲ τῶν κατα τὴν Δύσιν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Ἀυτοκράτωρ, ἐνῶ ἡ βουλὴ ἀνηγόρευσε τὸν Νίγηρον

τὸν στρατηγὸν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ στρατευμάτων. Προφθάσαντος δὲ τοῦ Σεβήρου εἰς Ῥώμην, φοβηθεῖσα ἡ βουλὴ καὶ χαριζομένη εἰς τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἡμέρας Σεβήρον, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν αὐτοκράτορα· ὅστις ἀφ' οὗ διέθεσε καλῶς τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Νίγρου ἀντιποιοιμένου τὴν ἀρχὴν, νικᾷ εἰς διαφόρους μάχας καὶ τέλος φονεῖ αὐτόν· τότε ἐπέπεσεν ἡ ὀργὴ τοῦ Σεβήρου κατὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ὅσαι συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Νίγρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ Τραπεζοῦς. Ἄξιον δὲ περιεργείας εἶναι ὅτι πάντοτε αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις συνεμάχουν μετὰ τοῦ ὑπερσπιστοῦ τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος καὶ τῆς βουλῆς· ἐτιμώρησε δὲ καὶ ἄλλας πόλεις καὶ ταύτην ἀποστερήσας μέρος τῆς αὐτονομίας καὶ τῶν προνομίων τῆς σκληρότερον ἐφέρθη ὅμως εἰς τὸ Βυζάντιον, πόλιν τότε σημαντικὴν καὶ οὐ μόνον αὐτόνομον ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν ἐξασκοῦσαν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Θράκην καὶ Ἀσίαν πόλεων· κατασκάψας δὲ αὐτὴν κατέστησεν ἄφαντῇ, προσαρτήσας εἰς τὴν Ἡράκλειαν τέως ὑποτελεῖ τοῦ Βυζαντίου ἤδη δὲ κατασταθεῖσαν μητρόπολιν ὅθεν καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐξηρτάτο ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ τὸ Βυζάντιον ἐγένετο βασιλεῖς, ὁ κατὰ καιρὸν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὅταν χειροτονηθῇ, μέχρι καὶ νῦν ὁ Ἡρακλείας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγχειρίζη τὴν Ἱεραρχικὴν ράβδον εἰς τὸν νέον Πατριάρχην.

Ἄλλ' ὅσον τὸ ἀνωτέρω περιστατικὸν καὶ ἂν ἀπεστέρησε τὴν Τραπεζοῦντα μικρὸν τὰ προνομία τῆς, δὲν ἔπαθαν ὅμως καὶ τόσην ὑλικὴν ζημίαν ὅσην εἰς τὸ ἐφεξῆς. Ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ 260 μ. Χ. ἔβη Σκυθικὰ Γότθοι καὶ ἄλλοι ἀπὸ Διοσκουριάδος ὀρμηθέντες μὲ μακρὰ πλοῖα, πολλὰ τῶν παραλίων τῆς χώρας ταύτης ἐλεηλάτουν, καὶ δὴ καὶ κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλθόντες ἐπολιόρκουν αὐτήν, καὶ ἡ πόλις περιτειχισμένη καλῶς καὶ ἔχουσα ἀξιόμαχον φρουρὰν πρὸς δὲ καὶ 10 χιλ. ἐκ τῶν περιχώρων προσλαβοῦσα ἐφαίνετο ἀπόρητος· διὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἔξω πόλεων καὶ τῆς ἄλλης πέριξ χώρας ὡς εἰς ἀσφαλὲς δῆθεν εἰσηλθόν ἐνταῦθα· δυστυχῶς ὅμως οἱ φρουροῦντες ἐλπίζοντες εἰς τὸ ὀχυρὸν τῆς πόλεως καὶ τὸ πλῆθός των, παρεδόθησαν εἰς τὴν μέθην ἀμελήσαντες τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως· τοῦτο πρᾶ-

τηρήσαντες οἱ βάρβαροι, πολλὰ κόψαντες δένδρα καὶ νύκτωρ ἐπ' αὐτῶν εἰσπηδήσαντες εἰσήλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ μεγάλην καταστροφὴν ἐπροξένησαν. Ὁ Ζώσιμος ἱστορεῖ τὸ περιστατικὸν οὕτω πως· « Πλοίων πολλῶν εὐπορήσαντες (οἱ βάρβαροι), γαλήνης παρὰ πάντα σχεδὸν τὸν τοῦ θεροῦς καιρὸν γενομένης, τῇ Τραπεζοῦντι προσέπλευσαν, πόλει μεγάλῃ καὶ πολυανθρώπῳ καὶ πρὸς τοῖς ἰθαίοι στρατιώταις μυριάων ἐτέρων δυνάμειν προσλαβούσῃ· καταστάντες δὲ εἰς πολιορκίαν, κρατήσῃ μὲν οὐδὲ ὄναρ τῆς πόλεως δύο τεῖχεσι περιειλημμένης· αἰσθανόμενοι δὲ τοὺς στρατιώτας ῥαθυμίας καὶ μέθη κατηλειμμένους καὶ οὔτε εἰς τὸ τεῖχος λοιπὸν ἀνιόντας οὐδένα δὲ καιρὸν τὴν τρυφήν καὶ τὰ συμπόσια παριέντας, δένδρα πάλαι πρὸς τοῦτο εὐτρεπισθέντα προσθέντες τῷ τείχει καθ' ὃ βᾶσιμον ἦν, κατ' ὀλίγους δὲ νυκτὸς διὰ τούτων ἀναβάντες αἰροῦσι τὴν πόλιν, τῶν μὲν στρατιωτῶν τῷ αἰφνηδίῳ τῆς ἐφόδου καταπλαγέντων καὶ τοῦ ἄστεως ὑποδραμόντων δι' ἐτέρας πύλης, τῶν δὲ ἄλλων ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναιρεθέντων· τῆς δὲ πόλεως τοῦτον τὸν τρόπον ἀλούσης γεγόνασι πλήθους ἀφάτου χρημάτων καὶ αἰχμαλιώτων οἱ βάρβαροι κύριοι· πάντας γὰρ τοὺς πέριξ οἰκοῦντας συνέβη κατ' αὐτὴν ὡς εἰς ὄχυρὸν χωρίον συναλισθῆναι· διαφθείραντες δὲ τὰ τε ἱερά καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ πᾶν ὅ τι πρὸς κάλλος καὶ μέγεθος ἤσκητο καὶ προσέτι καὶ τὴν ἄλλην χώραν καταδραμόντες, ἅμα πλήθει παμπόλλων νεῶν ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου ».

Καίτοι ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως φαίνεται ὅτι δὲν εἰσήλθον οἱ βάρβαροι εἰς τὸ ἄστυ τῆς πόλεως, ὅμως τὸ πάθος αὐτῆς ὑπῆρξε μέγα καὶ δὲν ἀνέλαθεν ἢ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίου καὶ τῶν συναυτοκρατόρων των, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ πόλις ἀνεκοσμήθη πάλιν· διὸ καὶ εὐχαριστήριος ἐπιγραφή πρὸς αὐτοὺς ἐγένετο σωζομένη μέχρις ἡμῶν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Τραπεζοῦντος· καθ' ἣν ἐποχὴν φαίνεται καὶ Ἀνθύπατος ἀποσταλεῖς ὑπ' αὐτῶν Λύβιος, καὶ ἔκτοτε παύει καὶ ἡ αὐτοδιοίκησις τῆς πόλεως καθὼς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων, μάλιστα ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου συγχωνεύσαντος πάσας τὰς πολιτείας καὶ ἀπαρτήσαντος μίαν καὶ μόνην τὴν τῆς Κων-

σταντινουπόλεως κυβέρνησιν. Καὶ ἐνταῦθα λήγει ὁ ἀρχαῖος πολιτικὸς κόσμος καὶ διαδέχεται αὐτὸν ὁ μεσαιωνικὸς.

Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περαιωθεῖσθαι τῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως τῆς χώρας, ἀναγκαῖον ὅπως ἐπισυναφθῶσιν εἰδήσεις τινὲς καὶ ἐπὶ τῆς ἐθνολογικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀλλοιώσεως τῆς χώρας γενομένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Εἰς τὸ πρῶτον μὲν ἐξετέθη ὅποιοι λαοὶ καὶ ἔθνη κατεῖχον τὴν χώραν, καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ παραλία τοῦ Εὐξείνου διὰ τῶν ἀρχῆθεν πολλῶν καὶ συχνῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐξελληνίσθη καὶ ἠλλάξε τὴν ἐθνολογικὴν αὐτῆς φάσιν· νῦν δὲ ἐκ τῶν ἱστορηθέντων καὶ ἐξ ἄλλων εἰκασίων δέον νὰ ἀποδειχθῇ πῶς καὶ τὰ μεσόγεια τῆς χώρας ἐξελληνίσθησαν, καὶ ἡ πρὶν τρισδάρβυρος χώρα ἐπολιτίσθη, ὡς καὶ ὁ ἐν αὐτῇ ἐναπολειφθεὶς ἑλληνισμὸς μαρτυρεῖ καὶ τὰ πολλῶν καὶ μεγάλων πόλεων ὀνόματα καὶ ἐρείπια διασωζόμενα μέχρις ἡμῶν δηλοποιοῦσι· καὶ κατὰ τόσον μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ οἱ μέχρι τοῦ νῦν κάτοικοι αὐτῆς ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν ἠλλάξαν θρησκευμα γλῶσσαν καὶ ἐθνισμὸν, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως μέρος ἀνήκουσιν εἰς τὴν γενεάν ἐκείνην τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κατασχούσαν τὴν χώραν, δηλ. τὴν ἑλληνικὴν, καθὼς μάλιστα ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῶν διαφορῶν ἑλληνικῶν τῶν ἐθίμων καταφαίνεται.

Ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐσυχνάζετο ἡ χώρα αὕτη, καὶ ἐμπορικαὶ ἀποικίαι ἦσαν εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη· ὅτε ὅμως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔθρυσεν τὴν πολιτικὴν δύναμιν αὐτῶν, τότε πλέον ἀδεῶς καὶ ἐπικερδῶς ἐπλημμύρησαν ταῦτα τὰ μέρη, καθὼς μάλιστα καὶ πόλεις Ἑλληνικαὶ σινοκίζοντο καὶ εἰς διάφορα μέρη στρατόπεδα συνιστῶντο. Ἐπὶ τῶν διχόγων δὲ αὐτοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ ἀποικίαι αὗται, καὶ τούτων Σέλευκος ὁ Νικάτωρ ἑκατοντάδας ἱστορεῖται ὅτι ἐκτίσεν κατὰ τὴν Καππαδοκίαν Ἀρμενίαν καὶ Μεσοποταμίαν ὀνομάσας μὲ Ἑλληνικὰς ὀνομασίας. Ἐν δὲ τῷ ἰδίῳ Πόντῳ ἀναφέρονται τότε Ἑλληνικαὶ πόλεις τὰ Κάβειρα τὰ Κόμανα ἢ Ἀμάσεια, ἐνῶ βαθμηδὸν καὶ ἄλλαι τοιαῦται ὡς καὶ κωμοπόλεις εἰς εὐθετα μέρη κατ' ἐποχὰς ἐκτίζοντο. Καὶ ἐπὶ τῶν Μιθριδατῶν πάντοτε φιλελλήνων καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐχόντων ὡς ἐπίσημον καὶ Ἑλληνικὸν πολι-

τισμὸν καὶ τέχνην πολὺς ἐνταῦθα ἐπεσώρευθη Ἑλληνισμὸς, οἱ μὲν πρὸς ἐξάσκησιν τέχνης καὶ ἐπιστήμης, οἱ δὲ χάριν ἐμπορίας καὶ γεωργίας ἢ καὶ ὑπ' ἄλλων αἰτιῶν, ὡς οἱ Χίτοι αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τοῦ τελευταίου Μιθριδάτου συνωκίσθησαν κατὰ τὸν Ἀθηναῖον τὸν Δειπνοσοφιστὴν περὶ τὴν Κολχίδα. Διότι ἄπαξ ἀπολέσασα ἡ παλαιὰ Ἑλλάς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ τρέφῃ τοὺς πολυπληθεῖς αὐτῆς λαοὺς, οὔτε οἱ τεχνῖται καὶ βιομήχανοι αὐτῆς ἠδύνατο νὰ ἐξασκῶσι τὰ ἔργα τῶν ἐπωφελῶς· ἐπρεπε λοιπὸν τὰ πολλὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος νὰ καταπλημμυρήσωσι τὰς ὠραίας χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ νὰ κατάσχωσιν αὐτάς καὶ νὰ συνοικήσωσι τοσαύτας νέας πόλεις αἵτινες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑπερέβησαν τὰς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν πληθυσμὸν πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Οὕτω λοιπὸν ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ παραλίῳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐξ ἄλλου διὰ τῶν μεσογείων τούτων κυματισμῶν τῆς Ἑλληνικῆς παλιρροίας τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας ἠλλάξεν ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν, τῶν ἀρχαίων κατοίκων βραχμηδὸν πρὸς ἀνατολὰς ἀπωσθέντων, τῶν δὲ καὶ ὑποχωρησάντων εἰς τὸ πολυπληθέστερον Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἐξελληνισθέντων. Κατόπιν δὲ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐκστρατεῖαι, πρὸ πάντων αἰεπὶ τοῦ Πομπηίου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου γενομέναι, συνεπλήρωσαν τὴν ἐξελλήνησιν τῆς χώρας· ἐπειδὴ τότε πλεῖστοι καὶ πυκναὶ πόλεις πανταχοῦ ἢ ἀνενεώθησαν ἢ καὶ ὅλως νέαι ἐκτίσθησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Τιγράνης συνοκίζων τὴν Τιγρანούπολιν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, κατώκισεν αὐτὴν ἐξ Ἑλλήνων. Ὡστε κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐκτὸς τῶν παραλίῳ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἢ Ἀμάσεια ἦτο μητρόπολις πολλῶν ἄλλων περιοίκων πόλεων, καὶ ἡ Νεοκαισάρεια, ἢ Νικόπολις, τὰ Κόμανα καὶ ἡ Σεβάστεια. Συνεπληρώθη δὲ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας μέχρι τῶν Μοσχικῶν ὀρέων καὶ τοῦ Ἀράξου ἐπὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, ὅτε ἐκτίσθη ἡ Ῥάβρανα ἐν Χαϊριάνῃ, καὶ ἡ Ζάγγα ἐν Χαλδίᾳ, ἢ Θεοδοσιούπολις (ἦτις νῦν Ἐρζερουμ καλεῖται, τοῦτέστιν ὄριον τῶν Ἑλλήνων), καὶ ἄλλαι ὑποδείσιαι, περὶ ὧν ἐν τῇ Στατιστικῇ γενήσεται λόγος. Συνεπλήρωσε δὲ ἐνταῦθα ὅτι αἱ ἀποικίαι δὲν ἴσχυσαν εἰσεῖτι καὶ ὁ

κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσδύσας χριστιανισμὸς μεταβιβάσας διὰ τῆς θρησκείας καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπρόσιτα τῆς χώρας μέρη καὶ χωρία. Τελευταῖον δὲ καὶ ἰδίως περὶ τοὺς Κολχούς ἢ Λαζοὺς τοὺς ὑπὲρ τὸν Βαθὺν ποταμὸν ἔφερε τὸν Ἑλληνισμὸν ἢ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορία· ὅστις ὁμως μὴ λαθὼν βιθείας ρίζας ἐνταῦθα ἐξηφάνισθη ὅτε καὶ ἡ Αὐτοκρατορίαι αὐτῆ ἐπεσεν.

Καίτοι δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον γίνεται ὅτι ἡ χώρα κατωκίσθη ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ οἱ σήμερον σωζόμενοι ὑπὸ διάφορον θρησκευμα εἶναι γνήσιοι· Ἑλληνες γνησίων Ἑλλήνων, πρέπει ὁμως νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἐκ τῆς φυσιγνωμίας καὶ τῆς γλώσσης τῶν σημερινῶν αὐτῆς κατοίκων, ἂν καὶ περὶ τούτου κατὰ πλάτος γενήσεται λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ Μέρει, δηλ. ἐν τῇ στατιστικῇ τῆς χώρας. Καίτοι δὲ οἱ κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς κάτοικοι ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἔχουσιν οἱ τε Χριστιανοὶ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ γνήσιον τύπον ἑλληνικὸν διακρίνοντα αὐτοὺς τῶν ἄλλων μετὰ ταῦτα ἐπεληθόντων λαῶν, ὁμως πάλιν κατὰ πολλὰ μέρη διατηροῦσιν αὐτὸν ποικίλως, καὶ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι οὔτε ἀπὸ ἐν μέρους τῆς Ἑλλάδος συνωκίσθησαν οὔτε εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καὶ ἐπομένως ἡ ποικιλία τῶν χαρακτήρων αὐτῆ μᾶλλον ἐμφαίνει τὴν γνησίαν αὐτῶν ἑλληνικὴν καταγωγὴν. Καὶ οἱ μὲν παράλιοι ἔχουσι τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτήρα ὄλων τῶν παραλίων καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ποικίλεται δὲ ὁ χαρακτήρ αὐτῶν μᾶλλον εἰς τὰ μεσόγεια, καὶ τούτων οἱ μὲν περὶ τὸν Πόντον φέρουσι μᾶλλον ἢ ἤττον Μακεδονικὸν χαρακτήρα, οἱ δὲ περὶ τὴν Χαϊριάνην Θεσσαλικὸν, οἱ δὲ περὶ τὴν Χαλδίαν ἰδίως δὲ τὴν Μούζεναν καὶ τὴν Κρώμνην τὸν Ἠπειρωτικὸν, οἱ δὲ περὶ τὴν Γαλικίαν καὶ Μασσοῦκαν τὸν τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Καὶ τοιαύτην ἔχοντες ποικιλίαν, κατ' οὐδὲν ὁμοιάζουσιν οὔτε μὲ τοὺς Ἀρμενίους ἢ Τουρκομάνους οὔτε μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ Λαζοὺς, ὧν ὁ χαρακτήρ εἶναι τοιοῦτος ὅσος καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περιζανόμενος.

Καὶ εἰς τὸ γλωσσικὸν μέρος ὡς καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα φαίνονται ὅτι ἔχουσι διαφορὰν τινε, ὁμως κατὰ τὸ σύνολον ἡ γλώσσα αὐτῶν μᾶλλον ἢ διάλεκτός των ἔχει πολλὰ κοινὰ καὶ ὁμοιάζει κατὰ τὰς φράσεις καὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέ-

ξεων πολὺ μὲ ἐκείνην τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἀρχαῖζουσα δὲ αὐτῶν διάλεκτος προφανῶς δεῖκνυε τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνταῦθα ἀποκαταστάσεως των· καὶ αὐτὴ ἢ προφορὰ πολλῶν γραμμάτων (ὡς ἡ τοῦ Η ἀντὶ δύο Ε καὶ τοῦ Ο εἰς ΟΥ καὶ τοῦ Χ ὡς Ξ δασέως προφερομένου) καὶ πολλαὶ ἀρχαῖαι λέξεις αἰτινες οὐδαμοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπάρχουσιν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀπωκίσθησαν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν εὐκόλον τὴν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπιμιξίαν δὲν συνεμέρφωσαν τὴν γλῶσσάν των μὲ τὰς κατὰ καιρὸν παραλλαγὰς αὐτῆς· διὸ καὶ ὀλίγιστοι λατινισμοὶ καὶ βυζαντισμοὶ ἐνταῦθα ἀπαντῶνται. Ἐπομένως δὲ καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαιοπρεπέστερα φαίνονται· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύουσι τὰ ἄσματά των, οἱ χοροί, αἱ ἐνδυμασίαι πρὸ πάντων τῶν γυναικῶν, αἱ δεισιδαιμονίαι, καὶ ὁ οἰκιακὸς αὐτῶν βίος· Καὶ ὅτι ἀνέκαθεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐπεκράτησεν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ εἰσέτι ἐπικρατεῖ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οὐδὲν τῶν ἐθίμων ἔχουσιν ἀπὸ ξένων, ἀλλὰ μᾶλλον μετέδωκαν καὶ τὰ ἰδικὰ των εἰς αὐτοὺς. Ὅθεν σήμερον καὶ Ὀθωμανοὶ καὶ Ἀρμένιοι καὶ μουσικὴν καὶ χορὸν καὶ πολλὰ ἔθιμα αὐτῶν μεταχειρίζονται ξένα ὄντα εἰς τοὺς ἀλλαχοῦ ὁμογενοῖς των. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐνταῦθα ἀρκετὰ.

Τοιαῦτα μὲν ὑπῆρξαν τὰ ἱστορικὰ συμβάντα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Φυσικὴ δὲ συνέπεια νὰ ἀναφερθῶσι καὶ τινε περὶ τῆς τότε ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως αὐτῆς. Καὶ γενικαὶ μὲν εἰδήσεις ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἐνταῦθα καλλιργείας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· φαίνονται δὲ εἰς τὸν τότε φιλολογικὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ τινε συγγραφεῖς, ἰδίως ὁμως ἐκ τῶν σωζομένων κτιρίων καὶ μνημείων δεῖκνυεται, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἐκαλλιεργεῖτο καθ' ὅλας ταύτας τὰς πόλεις. Ἐπειδὴ πανταχοῦ ἀπαντᾷ τις διαφόρου ῥυθμοῦ δημόσια κτίρια, θέατρα καὶ ἄλλα τοιαύτης φύσεως, (ὡς τὸ ἐν Ἀμισῶ εἰς ἐρείπια θέατρον καὶ τὸ ἐν Ἀμασειᾷ), ξενῶνας καὶ φιλοσοφικὰ καταγῶγια (ὡς ἐν Ἀμασειᾷ τὴν βιβλιοθήκην καὶ καταντικρὺ αὐτῆς τὸ ὠραῖον

Πρυτανείον), τὰ πάντα Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, τάφους καὶ λοιπά, πάντα ταῦτα ἐμφαίνονται τὸν πλοῦταν καὶ τὴν τότε τέχνην τῶν διαφόρων αὐτοῦ πόλεων· ἐξ ἀπάντων δὲ τούτων δῆλον γίνεται ὅτι αἱ Μοῦσαι πάντοτε συμβαδίζουσαι τῷ Ἑλληνι ἐθεραπεύοντο πανταχοῦ τῶν μερῶν τούτων ἀναπτύσσουσαι αὐτά.

Περιλαβόντες δὲ συντόμως περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐθνολογικῶν συμβάντων κατὰ τοῦτο τὸ τμήμα τῆς ἱστορίας, ὑπολείπεται νὰ εἰπωμέν τινα καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, συμπληροῦντες καὶ τὸ μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ μέρους τούτου. Πᾶσα μὲν πόλις καὶ πᾶσα χώρα φιλοτιμεῖται νὰ ἀνάγῃ τὴν ἀρχὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς Ἀπόστολόν τινα ἢ ἀποστολικὸν Πατέρα τῆς ἐκκλησίας, καὶ σεμνύνεται οὕτως ἐπὶ τὰ πρεσβεῖα τῆς χριστιανικῆς αὐτῆς πίστεως· εἰς τὴν χώραν δὲ ταύτην καὶ τοὶ πολλοὶ τῶν Ἀποστόλων ἦλθον ἐπὶ τούτῳ, πλεῖστα ὅμως ἐνταῦθα πόλεις καὶ ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς εὐχεταὶ ὅτι ἀμέσως παρέλαβε τὸν θεῖον λόγον παρὰ τοῦ Πρωτοκλήτου καὶ ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ εἴπερ τις ἄλλη πόλις σεμνηνομένη εἰς τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐκκλησίας τῆς. Οὗτος ὁ Ἀπόστολος διελθὼν τὸν Πόντον ἀπὸ τῆς Νικοπόλεως ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα· Ἐντεῦθεν δὲ ἀπελθὼν εἰς Σινώπην καὶ κακῶθεις ἐκεῖ ἀπώλεσε τὸν ἕνα δάκτυλον τῆς χειρὸς του· ὅθεν ἐπέστρεψεν εἰς Τραπεζοῦντα τὸ δεύτερον, ὅπου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πολλὸν ἔσπειρε τὸν σπὸρον τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἄφθονον τὸν θερισμὸν τῆς πίστεως ἐθέρισεν· ἐδίδασκε δὲ καθήμενος εἰς παράλιον τι σπήλαιον, ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ λόγου, ὑπὸ τὴν σημερινὴν πιθανῶς μητρόπολιν, ὅπου καὶ νῶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου ὠζέται. Ἐνταῦθα δὲ οὕτω πολὺν καιρὸν διδάξας καὶ καταστήσας ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, ὡς καὶ ἐν Νικοπόλει καὶ Νεοκαισαρείᾳ καὶ πανταχοῦ ὅθεν διήρχετο, ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν Πάτραις ὑπέστη τὸν διὰ σταυροῦ μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, διέδωκαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὴν παρακαλουθοῦσαν ἐκπολίτευσιν εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν μέχρι τῆς Κασπίας χώραν. Ὁ δὲ

χριστιανισμὸς ἔκτοτε χωρὶς μεγάλων ἐμποδίων προήγετο ἡσυχῶς, ἐπειδὴ αἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διαταγαὶ τῶν πρώτων Αὐτοκρατόρων ἀσθενῶς ἐφηρμόζοντο, ἔκτος ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν συναιτέρων του, ὅποτε φαίνεται πλῆθος πολὺ Μαρτύρων κατὰ τὰς χώρας ταύτας. Καὶ τοιοῦτοι ἀναφείνονται ἐν μὲν τῇ Τραπεζοῦντι ὁ μεγαλομάρτυς ὁ καὶ μετὰ ταῦτα πολιούχος αὐτῆς Εὐγένιος, χρηματήσας καὶ ἐπίσκοπός τῆς, μαρτυρήσας ἐπὶ Λυσίου Ἀνθυπάτου μετὰ τῶν μαρτύρων Βαλεριανοῦ Κανοῖδου καὶ Ἀκύλα, ὧν ὁ μὲν Βαλεριανὸς ἦτον ἀπὸ τῆς Ἐδίσκης κατὰ τὴν Μασσοῦκαν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο ἐκ τῆς Σολοχαίνης περὶ τὴν Σουμελαῖν. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν οἱ μάρτυρες Εὐστράτιος Αὐξέντιος καὶ Εὐγένιος ἀπὸ Ριζοῦντος ἐμαρτύρησαν εἰς Ἀράβρακα πέραν τῆς Χαλδίας· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἑπτὰ ἀδελφοί, ὁ Ἐρως, Ὀρόντης, Φαρνάκης, Φίρμος, Φιρμίνος, Κυριακὸς, καὶ Λογγίνος ἐμαρτύρησαν εἰς τὰ Ζύγανα· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Νικόπολιν οἱ 45 μαρτυρες, καὶ οἱ ἐν Σεβαστείᾳ 40 μάρτυρες, ἐν δὲ Κομάνοις ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν Βασιλίσκος, καὶ ὁ τῆς Ἀμασείας Βασιλεύς, ὁ Ἀθηνογένης εἰς τὴν Πηδαχλόην περὶ τὰ Ζήλα, ἡ μεγάλη Βαρβάρα ἐν Τροχάλοις, καὶ ἄλλοι πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάλιν ἐξέχει Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας ὁ θαυματουργός, διαλάμπων περὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὸν χριστιανικὸν αὐτοῦ ζῆλον μάλιστα πάντων τῶν συγχρόνων του.

ἡ ἑξῆς ἐκδοσις τοῦ βιβλίου

τοῦ ἀποστόλου Πέτρου

καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου

ἐπὶ τῆς πόλεως Κωνσταντινουπόλεως

ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας καὶ εὐφροσύνης

καὶ τῆς ἁγίας καὶ εὐφροσύνης

ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντινοῦ μέχρι τῆς

ἐν Τραπεζοῦντι Αυτοκρατορίας.

Ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ ἐκδοσις τοῦ βιβλίου

ἐπιτελεσθῆναι ἐκέλευσε ὁ ἀρχιεπίσκοπος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ἡμετέρος ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἡμετέρος

ΚΕΦ. Ε'

Ἐπειδὴ, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ἡ αὐτονομία καὶ αὐτοδιοίκησις τῶν πόλεων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνίδων ἔπαυσεν ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντινοῦ, δὲν ἔχομέν τι ἄξιον λόγου συμβᾶν πολιτικὸν καὶ δι' αὐτὴν τὴν Τραπεζοῦντα νὰ ἀ-

ναφέρωμεν ὄθεν ἀπλῶς καὶ ἐπιτροχάδην γενήσεται λόγος περὶ μονομερῶν συμβάντων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὸ μέρος τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην μεταβολὴν τῆς χώρας πρῶτος Ἀνθύπατος φαίνεται ὁ Ἀγρικόλας, εἶτα δὲ ὁ Λυσίας, καὶ μετὰ τούτους Ἀντιβαλιανὸς ἐπαρχος Πόντου Καππαδοκίας. Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος χριστιανὸς γενόμενος συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ μ. Κωνσταντίνου Φλαβίαν Ἰουλίαν Κωνσταντίαν, τιμηθεὶς μέγਾਲως ὑπ' αὐτοῦ. Οὗτος ἠκοδόμησε τὸν μέγιστον ναὸν ἐν Τραπεζοῦντι ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ὅστις ὕστερον ὑπὸ τῶν Κομνηνῶν ἀνακαινισθεὶς ὠνομάσθη Χρυσοκέφαλος. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου ζημιῆται Αὐγουστάλιος Κορτίκιος δουξ ἀπάσης ταύτης τῆς χώρας, ὃν πολλοὶ τῶν Τραπεζοῦντιῶν χρονογράφων βασιλέα καλοῦσι πρῶτον Χριστιανὸν Τραπεζοῦντος, Κολχίδος, Λαζικῆς, Τζανίκων καὶ Περαιτίας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου ἀναφέρεται καὶ ἡ κτίσις τοῦ περιφημοτέρου τῶν ἐν τῷ Εὐξεινῷ Πόντῳ μοναστηρίων τῆς Σουμελάς· ὅποτε ἐλθόντες δύο Πατέρες ἐξ Ἀθηνῶν Βαρνάβας καὶ Σωφρόνιος μετὰ εἰκόνας τῆς Θεοτόκου καὶ περιπλανηθέντες ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τέλος ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἐκεῖ· ἐν εἰς τὸ ὄρος Μελαῖ δέκα ὥρας πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως, ὅπου εἰς ἡν θέσιν ὑπάρχει σήμερον ἡ μονὴ ἐν σπηλαίῳ ἕκαμαν τὴν πρωτὴν σκῆτην των, ἣτις ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ Αὐγουσταλίου ἐκτίσθη μεγαλοπρεπέστερον κατὰ τὸ 386. ὅστις ἀνελθὼν μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος ἐνεκαινίασε τὸν ναὸν τῆς μονῆς ταύτης προσαγορευθεὶς καὶ πρῶτος κτίτωρ αὐτῆς. Ἡ εἰκὼν δὲ αὕτη τῆς Θεοτόκου σωζομένη εἰσέτι λέγεται ὅτι εἶναι μία τῶν τριῶν ἐκεῖνων τοῦ Λουκᾶ εἰκόνων. Μετὰ τοῦτον δὲ καὶ ἄλλοι ὑπῆρξαν βασιλεῖς ἰδίως τῆς Λαζικῆς ἐφεξῆς ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῶν τότε ἀκμασάντων Περσῶν καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Ἡ Τραπεζοῦς ὅμως καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν Κ)πολιν.

Μετὰ τὸν μέγαν Θεοδόσιον μέχρι τοῦ Ἰουστίνου τὰ μὲν πρὸς ἀνοτολὰς μέρη ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν ἔχοντα ἰδίους ἡγεμόνας, τὰ δὲ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ

τὸν Πόντον καὶ τὴν Χαλδίαν ὑπὸ τὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατόρων ἀπολαύοντα βαθείας εἰρήνης, ὡς ἐλέχθη. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄρχων τῆς Λαζικῆς Τσαθίος ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ βαπτισθεὶς ἐν Κ)πόλει, ὅπου ἔλαβε καὶ σύζυγον τὴν Βαλερίαν ἐπισήμου οἰκογενείας τῶν Κουροπηλατῶν, καὶ τιμηθεὶς παρὰ τοῦ Ἰουστίνου μὲ δῶρα βασιλικὰ καὶ λοιπὰ παράσημα ἀνεγνωρίσθη ἄρχων Λαζικῆς ὑπὸ τὴν τῶν Βυζαντινῶν προστασίαν, ἠρέθισε τὸν τότε βασιλέα τῶν Περσῶν Χουάδην καθ' ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Ἰουστίνου, ὅστις ἀμέσως ἐδήλωσε τὰ παράπονά του διὰ πρέσβεως πρὸς τὸν Ἰουστίνον λέγων «φιλίας καὶ εἰρήνης μεταξύ ἡμῶν ὑπαρχούσης, τὰ ἐχθρῶν πράττεις παραδεξάμενος ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων διοίκησιν τὸν Λαζῶν βασιλέα ὑπὸ τὴν τῶν Περσῶν τάξιν ὄντα ἀπ' αἰῶνος». ὁ δὲ Ἰουστίνος ἀπεκρίθη «οὐδένα ὑπήκοον Περσῶν ἐλάβομεν· ἀλλὰ τις τῶν Λαζῶν Τσαθίος ὀνόματι ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς χριστιανὸς γενέσθαι ἠξίου, καὶ ποιήσαντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελύομεν χώραν». Ἄλλ' ἐκ τούτου προῆλθε ῥῆξις μεταξύ Βυζαντινῶν καὶ Περσῶν καὶ ἐφεξῆς πόλεμος, ὅστις ἀποθανόντος τοῦ Ἰουστίνου διεξήχθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς τὸ πρῶτον δὲ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρξαντο οἱ Πέρσαι τὸν κατὰ τῆς Λαζικῆς πόλεμον. Κατὰ τούτων δὲ ἀπεστάλησαν οἱ στρατηγοὶ Βελησάριος, Κύρικος, καὶ Εἰρηναῖος. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐσυμφώνουν καὶ δι' ἀντιζηλίαν κατ' ἀλλήλων ἀντιπράττοντες ἐμειονέκτου, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Πέτρος ὁ στρατηλάτης, ὅστις κατενίκησε τοὺς Πέρσας καὶ ἐξέβαλεν οὐ μόνον τῆς Λαζικῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν χωρῶν. Ἐπὶ τοῦ πολέμου δὲ τούτου κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἦν ἡ Τραπεζοῦς, ὀρμητήριον δὲ ἡ Ῥιζοῦς, ἣτις καὶ τότε ἀνεκαινίσθη καὶ κατέστη ἡ πρώτη στρατιωτικὴ πόλις τοῦ κράτους, περιτειχισθεῖσα μὲ ὄχυρά τεῖχη πύργους καὶ λοιπὰ, ἅτινα καὶ νῦν σώζονται.

Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπὶ πολὺν καιρὸν διαρκείας τοῦ Περσικοῦ τούτου πολέμου, οἱ ἐπισημότεροι τῶν στρατηγῶν καὶ μάλιστα ὁ Βελησάριος πολλὰ μὲν δημόσια κτίρια ἐκτίσαν καὶ πολλὰ ἀνεκαινίσαν ἐνταῦθα καὶ ἰδίως ὁ Βελησάριος ἐν Τραπε-

ζοῦντι ἐκ βάρθρων ναοὺς ἀνήγειρεν, ὡς τοῦ ἁγίου Εὐγενίου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου σωζόμενον ἔτι, εἰς τὴν θύραν τοῦ ὁποίου εἰσέτι ἐσώζετο ἡ εἰκὼν τοῦ Βελησσαρίου ἐφίππου· τοῦ ναοῦ τούτου λέγεται ὅτι ὁ Βελησάριος ἔλαβε τὰς στήλας ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ Ἱερὸν ἄκρον ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ αὐτὸς ἀνεκαίνισε καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Βαζελῶνος ὡς ἡ παράδοσις λέγει, καὶ τὸ τοῦ Σουμελαῖ. Πρὸς δὲ τούτοις ὑδραγωγεῖα ἐγένοντο τότε ὑπ' αὐτοῦ, ὧν τὰ λείψανα εἰσέτι σώζονται. Ἐπὶ δὲ τῶν τότε μεγάλων σεισμῶν, ὅτε πολλαὶ πόλεις καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατέπεσον, ἐπειδὴ ἔπαθε καὶ ἡ Τραπεζοῦς, ὁ Ἰουστινιανὸς ἰδίῳις ἀναλώμασιν ἔκτισε καὶ τὰ τεῖχη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημόσια κτίρια, ἐπὶ Εἰρηναίου Ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πύλης σωζομένη ἐτι ἐπιγραφή δηλοῖ. Πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὸ Ῥίζαιον ἀνωκοδομήθησαν καὶ ἡ Πιτυοῦς καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐνταῦθα πόλεις.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου εἰς πῆν αὐτὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν διετελεῖ ἡ χώρα αὕτη, ὅμως ἐπὶ τῶν Ἰσαύρων ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς ὑπῆρξεν ἡ ἔδρα μεγάλης καὶ σημαντικῆς Νομαρχίας χρησιμεύσασα ὡς ἀφετηρία τῶν κατὰ Περσῶν Τουρκομάνων καὶ Ἀράβων πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἐργασιῶν· τότε δὲ αὕτη κατέστη μητρόπολις πασῶν τῶν περιόικων πόλεων καὶ κέντρον τῶν πολεμικῶν, πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀρμενίας καὶ Ἰθρίας. Ἐπειδὴ ὁ κατὰ καιρὸν ἐν Τραπεζοῦντι ἑπαρχος αὐτῆς τε καὶ τῆς Χαλδίας ἦτον ὁ μόνος διεκπεραιωτῆς καὶ διευθυντῆς ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων, αἵτινες ἀδιαλείπτως ἀνεφαίνοντο ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Ἀρμενίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σαρακηνῶν, ὡς καὶ ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς χριστιανῶν φυλῶν καὶ μῆ. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἰσχυροποιεῖ τὸν ἐνταῦθα Ἑλληνισμόν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἀναγκαίως κατὰ πλείστον μέρος ἐνεπιστεύετο ἢ τε ἄμυνα καὶ ἡ ὑπόληψις τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ προνομίῳ μεγάλων ἀπήλαυεν ἡ χώρα καὶ ἀσυνειδησιῶν, καὶ οἱ ἑπαρχοὶ αὐτῆς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας οἰοῦνται ἀντιβασιλεῖς ἐθεωροῦντο καὶ ὡς ἡμιανεξάρτητοι,

ἐπολιτεύοντο, καὶ τινὲς αὐτῶν ὅλως ἐκηρύττοντο καὶ ἀνεξάρτητοι, ὁσάκις ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικὴ ἐξουσία ἐτύγγαθεν ἔχουσα ἀλλαγῶν περισπασμούς.

Ὅσον ἢ ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ χώρα διὰ τοὺς συχνοὺς καὶ πολυεεῖς πολέμους ἠρημοῦτο καὶ τὸ ἐμπόριον ἐκεῖ, ὡς ἦτον ἐπόμενον, παρέλυεν, ὁ ἐνταῦθα ὅμως πληθυσμὸς ὑπὸ τε τῆς πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς θέσεως ἐπωφελοῦμενος ἤκμαζεν· ἐπομένως δὲ πλούσιοι γιγνόμενοι καὶ ἤδη ἡμιανεξάρτητοι ὄντες δὲν ἐπιέζοντο καὶ τόσον ἀπὸ τῶν ἐξ ἀνάγκης φορολογικῶν τοῦ κράτους ἀπαραιτήτων οὐσῶν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν πολλῶν καὶ δαπανηρῶν πολέμων τῶν πρὸς ἐξασφάλησιν καὶ τιμὴν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας. Ἐνῶ δὲ αἱ ραδιουργίαι καὶ αἱ καταπίεσεις τῶν Αὐτοκρατορικῶν ὑπαλλήλων δὲν διῆκον μέχρι Τραπεζοῦντος, ἀφ' ἑτέρου οὐδὲ οἱ Αὐτοκράτορες ἐτόλμων νὰ πιέσωσι τοὺς ἐνταῦθα μετὰ τοὺς πολυεεῖς φόρους, πρῶτον ἐπειδὴ ἐμπόρους τὸ πλεῖστον δὲν εὔρισκον ἀφορμὰς νὰ φορολογῶσιν ὡς τοὺς κτηματίαι, καὶ δευτέρον ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως τοὺς δυσαρεστήσουν καὶ ἀποχωρῶσιν εἰς ἄλλας ἐμπορικὰς χώρας ἢ καὶ δὲν παρέχωσι τὴν τότε ἀναγκαίαν αὐτῶν συνδρομὴν εἰς τὰς κατὰ ταῦτα τὰ μέρη σπουδαίας πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ κράτους.

Οὕτω λοιπὸν τὰ πράγματα τῆς χώρας εἶχον μέχρι τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστόν. Περὶ τὰ τέλη δὲ αὐτῆς ἀπαντᾶται ἄξιον σημειώσεως διὰ ταύτην τὴν χώραν τὸ ἀκόλουθον ἱστορικὸν, ἐμφαίνον καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς τε καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· τοῦτο δὲ ἀνάγεται εἰς ἐπίσημόν τινα ἐνταῦθα οἰκογένειαν, ἧς μέλος ἦτο καὶ ὁ Βασίλειος Ἀκρίτας, ἀκμάσας ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Β' καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκά, (960—990). Καὶ τοῦτο μὲν τὰ ἄσματα μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καίτοι ἄδονται, ἀναφέροντα αὐτὸν ὡς τὸν ἥρωα τῆς χώρας, ἠγνοεῖτο ὅμως ἡ ἐποχὴ τῆς ὑπάρξεώς του· ἀπὸ μίαν ὅμως χειρόγραφον ἱστορίαν τοῦ Ἀκρίτου, γραφεῖσαν πρὸ τῆς ἀλώσεως Τραπεζοῦντος εἰς δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἰδίωμα τοπικὸν τῆς γλώσσης καὶ διηρημένον εἰς πολλὰς ὠδὰς ἐκ τρισχιλίων στίχων, λαμβάνομεν τὰς ἐξῆς περὶ

τοῦ χρόνου ἐκείνου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀκρίτου πληροφορίας.

Κατὰ τὸ ποίημα τοῦτο ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ὑπῆρχε δούξ τῆς Χαιριάνης καὶ Καππαδοκίας Ἀνδρόνικος, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν δουκῶν τῶν Κιναμάδων, ἔχων τὴν ἔδραν του εἰς Λευκόπετραν φρούριον μεταξὺ Χαιριάνης καὶ Καππαδοκίας καὶ ἐπιτετραμμένος τὴν φύλαξιν τῶν χωρῶν τούτων ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν διαφόρων ἀγρίων καὶ βαρβάρων λαῶν καὶ ἰδίως τῶν Σαρακηνῶν. Οὗτος δὲ εἶχε πάντε υἱοὺς ἔχοντας αὐτοῦ τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Ἐνῶ δὲ οὗτοι εἶχον τὴν προσοχὴν τῶν εἰς ἐπιδραμόντας τινὰς πρὸς τὸν Εὐφράτην ἐχθροὺς, εἰσβάλλει ὁ Ἀμυρᾶς, ἔγγονος μὲν τοῦ Ἀμυρῶν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Καρῶη στρατηγός δὲ τῶν κατὰ Κιλικίαν Σαρακηνῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ εὐρῶν ἔρημον φυλακῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις αἰχμαλωτίζει καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δουκὸς Ἀνδρονίκου περίφημον τότε δὲ διὰ τὸ κάλλος τῆς. . Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ Ἀδελφοὶ τῆς ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ ἀνετοίμου ὄντος, ὅστις τότε πείθεται ὅπως γενόμενος Χριστιανὸς γείνη γαμβρὸς τῶν, μετονομασθεὶς Ἰωάννης, Μουσοῦλ πρότερον καλούμενος. Ὁ Ἰωάννης δὲ οὗτος ἐγέννησεν υἱὸν ὀνομασθέντα Βασίλειον, ὃν καὶ πάσῃ παιδείᾳ πολιτικῇ καὶ στρατιωτικῇ ἐξεπαιδεύσεν. Ὁ δὲ Βασίλειος οὗτος ἐξαισίου ὠραιότητος καὶ ῥώμης καὶ μεγέθους φύσει ὦν διὰ τῶν στρατιωτικῶν γυμνασμάτων ἐγένετο ἀκαταγώνιστος ἀφόβως καταπίπτων κατὰ ἀγρίων θηρίων καὶ ἐχθρῶν· ταχέως δὲ ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τῶν θείων του, καὶ διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ ἀνδρείας του οὐ μόνον ἠλευθέρωσεν ἐπὶ ζωῆς του πᾶσαν τὴν Ῥωμανίαν ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς χώρας προσέθηκεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος· καθυπέταξε δηλ. πέραν τοῦ Εὐφράτου μίαν φυλὴν, ἧς ἡ βασίλισσα Μαξιμᾶ κατήγετο κατὰ τὸν Ποιητὴν ἀπὸ τῶν Ἀμαζόνων, καὶ πολλὰ τῆς Συρίας καὶ Βαβυλωνίας, ταπέινώσας τοὺς ἐκεῖ Σαρακηνούς. Ἰδὼν δὲ ποτε τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν πλησίον δουκῶν ἔδωκεν ἔρωτα μετ' αὐτῆς καὶ ἀρπάσας συνεζεύχθη αὐτὴν συγκατανεύσαντος καὶ τοῦ πατρὸς τῆς, μεθ' ἧς ἔζησεν ἐν μεγάλῃ ἀγάπῃ μέχρι τοῦ θανάτου του, μείνας ὁμῶς ἄτεκνος.

Ὁ βίος τοῦ Βασιλείου (ὅστις ἐπωνομάσθη Διγενῆς μὲν ὡς καταγόμενος ἐκ πατρὸς Σύρου μητρὸς δὲ Ἑλληνίδος, Ἀκρίτης δὲ διὰ τὸ ὅτι ἐφύλαττε τὰς ἄκρας ἢ τὰ ὄρια τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἢ Κλεισούραρχος τῶν περὶ τὴν Χαλδίαν καὶ Καππαδοκίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου χωρῶν) εἶναι πλήρης ἐρωτικῶν περιπετειῶν καὶ πολεμικῶν καὶ ἡρωικῶν ἔργων. Ἡ φήμη αὐτοῦ ἐφθάσε καὶ μέχρι Βυζαντίου, διὸ καὶ Ῥωμανὸς ὁ Αὐτοκράτωρ γράφων τὸν συνεχάρη διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ πίστιν, ἐπομένως καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ἐλθὼν τὸν ἐπισκέφθη καὶ πολλὰ ἀντήλλαξε μετ' αὐτοῦ δῶρα, ὅτε καὶ ὁ Ἀκρίτας πολλὰ τὸν ἐδίδαξε περὶ τῆς τοῦ βασιλείου διοικήσεως, ἴσως διότι ἐγνώριζε τὴν χαυνότητα αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ θαμποῦρα (τὸ ταμποῦρι), καὶ ἡ κιθάρα, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸ ξίφος ἦσαν ἡ μᾶλλον ἐπιθυμητῆ του διασκεδάσις καὶ τέρψις. Καίτοι δὲ ὄλη ἡ περὶ αὐτὸν διήγησις ὡς καὶ εἰς τὰ μείναντα περὶ αὐτοῦ τραγῳδία ἔχει τι Ῥωμαντικὸν καὶ μυθολογικὸν ὕφος, ὅπως δὴ ποτε ὁμῶς μᾶς γίνεται ἐκ τούτων γνωστὸν, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ὡς καὶ ἡ τῆς Καππαδοκίας μέχρι Συρίας καὶ Βαβυλωνίας κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἦτον ἐλληνίζουσα καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀντιπαρατάττωνται κατὰ τοιοῦτων ἐχθρῶν καὶ μάλιστα τόσον ἐπιτυχῶς· καὶ ἐπομένως οἱ δοῦκες ἢ οἱ διοικηταὶ τῆς χώρας ταύτης καὶ τοι φαινόμενοι ἡμιανεξάρτητοι, συνεδέοντο ὁμῶς στενωδῶς μετὰ τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἅπας εἰς αὐτὸ ἀπέβλεπεν ὡς τὴν ἐστίαν τοῦ ἔθνους, καὶ μάλιστα εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὅτε τὰ ὄπλα τῶν Αὐτοκρατόρων Νικηφόρου, Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Β' ἦσαν σεβαστὰ καὶ μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Κασπίας.

Παραθέτομεν δὲ ἐνταῦθα μόνον χωρίον τι τοῦ μνησθέντος ποιήματος, ὅπου ἐκθέτων ὁ ποιητὴς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ Ἀκρίτου, τοὺς ἀθλοὺς πρὸς λέοντας καὶ δράκοντας καὶ ἄλλα θηρία καὶ τὰς μάχας καὶ μονομαχίας ἐν αἷς πάντοτε ἢ ἀτρόμητος καὶ νικητὴς, ἐπιλέγει τὰ ἑξῆς·

Φοβερὸς γὰρ γενόμενος εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
Τῶν βασιλέων καύχημα, ἡ δόξα τῶν Ῥωμαίων,

Ἀνδρείων τε ὁ ἔπαινος ὁ τολμηρὸς Ἀκρίτης,
 Φρονήσεως ἀγλαΐσμα, τῶν ἀρετῶν τὸ κλέος,
 Ὁ παροχεὺς βαθύτατος εἰρήνης Ῥωμανίας,
 Πρὶν γὰρ αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ Ἀγαρηνοῦ τὸ γένος
 εἰς Ῥωμανίαν ἤρχετο, πολλὴν βλάβην ἐποίει,
 Οἰκῆσεις τῶν Χαρσιανῶν ἅμα καὶ Ἡρακλείων,
 Ἄμορον καὶ Ἰκόνιον μέχρι Καππαδοκίας,
 Ὅμοίως καὶ τὴν Ἀγκυραν καὶ τὴν καλλιῆσιν Σμύρνην·
 Ὦν καὶ ὁ πρῶτος στρατηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Χοζρόης·
 Σγεδὸν γὰρ οὗτος ἄπασαν Ἀνατολὴν ἐκτρέψας,
 Ἦλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον θέλων πολιορκῆσαι·
 Καὶ μετ' ἐκείνον ὁ Ἀμβρόν ὁ μέγας ὁ Σουλτάνος,
 Ὁ τοῦ Ἀκρίτου πρόπαππος, ἐκείνος ὁ Ταρσίτης
 Βλάβην ἐποίησε πολλὴν κατὰ τῆς Ῥωμανίας·
 Καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Μουσοῦλ ὁ γυιὸς ὁ τοῦ Ταρσίου·
 Καὶ μέχρι τούτου τὰ δεινὰ ἔστησαν κατὰ κράτος·
 Ἐπαυσαν γὰρ σφαζόμενοι, πολέμους συγκροτοῦντες,
 Τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τε τοῦ μόνου φιλανθρώπου,
 Τοῦ ἐλεοῦντος πάντοτε Χριστιανῶν τὸ γένος
 Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀμηρᾶς, ὡς ἔμπροσθεν ἐρρέθη,
 ὤκησε μὲν σὺν γυναικὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν·
 Οὗτος γεννᾷ τὸν θαυμαστὸν καὶ ἐνδοξὸν Ἀκρίαν·
 Ἐκτοτε χάριτι Θεοῦ καυχᾶτ' ἡ Ῥουμανία,
 Ἐχθρὸς καθυποτάττουσα τρέπουσα κατὰ κράτος,
 Ἄφ' οὗ γὰρ ὁ πανάριστος γενναῖος ὁ Ἀκρίτης
 Ἀνδραγαθῶν ἀπήρξατο μόνος ἐν τῇ Συρίᾳ,
 Οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἐλθεῖν ἔμπροσθεν τούτου νέου.
 Καὶ ἦν εἰρήνη πανταχοῦ καὶ ἀνενοχλησία·
 Αὐτὸς γὰρ ὁ θαυμάσιος πάντας καθυποτάξας,
 Φρικωδέστατος ἐδείκνυτο πρὸς πάντας ἀπελάτας,
 Τοὺς τὰς κλεισούρας τὰς δεινὰς κρατοῦντας καὶ τὰ ἄνω,
 Οὐδεὶς ποτέ τις ἄτακτον ποιῆσαι ἠβουλήθη,
 Αὐτὸς οὐχ ὑπελείπετο ἐν τῇ μερίδι ζώντων.
 Κατὰ πολὺ δὲ φοβερός, τὰ ἔθνη ὑποτάξας
 Ὅστε καὶ φόρους βασιλεῖ παρέχειν ἐτησίους.
 Οὐδέποτε πολέμιοι γεγονάσιν οἰκέται·
 Ἦ γὰρ Ἀκρίτου ὄνομα τοῦ Διγενοῦς ἠκούσθη,

Φρίκη ἐλάμβανεν αὐτοὺς ἀνήκουστος τε τρόμος.
 Καὶ ἦν εἰρήνη πανταχοῦ καὶ ἀνενοχλησία,
 Ἐνεκεν τοῦ ὀνόματος ἐνδόξου τοῦ Ἀκρίτου,
 Οὗ καὶ τὰ κατωρθώματα ὁ βασιλεὺς ἀκούων,
 Ὁ Νικηφόρος ὁ λαμπρὸς ὁ μέγας τροπαιοῦχος
 Ὁ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἀρχὴν κάλλιστα διοικήσας,
 Μεγίστων ἄγαν δωρεῶν πεπλουτισμένον κάλλος
 Τῷ Διγενεῖ ἀπέστειλεν ἡμέραν καθ' ἡμέραν.
 Ἄφ' οὗ δὲ ἐτελείωσε πάσας ἀνδραγαθίας,
 Καὶ δὴ κατετροπώσατο πόλεις ὁμοῦ καὶ χώρας
 Καὶ παντελῶς ὑπέταξε πάντας τοὺς ἀπειθοῦντας,
 Καὶ γέγονε περίφημος εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
 Ἐν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ ποιήσας τὴν οἰκίαν,
 Ἐκείσε ἀνεπαύσατο ἠδόμενος παράπαν.

Εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀκρίτου ἀναφέρονται ἐπίσης ὀνόματα
 καὶ ἄλλων ἡρώων τῆς χώρας, οἷον τοῦ Φιλοπάππου καὶ τοῦ
 Ἰωαννικίου, μεθ' ὧν μονομαχήσας ἐνίκησεν αὐτούς. Ὡς δὲ
 τοῦ Ἀκρίτου οὕτω καὶ τοῦ Ἰωαννικίου, ὑπάρχουσι πολλὰ
 τραγῳδία σωζόμενα εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἐκτὸς δὲ ὅτι
 σώζονται πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἐκτενῆ ἄσματα τοῦ Ἀκρίτου,
 καὶ πολλὰ φρούρια ἀναφέρονται κτίρια αὐτοῦ, καὶ χωρίον τι
 τῆς Χαλδίας μέχρι τοῦ νῦν Ἀκριτάντε καλεῖται καὶ πολλὰ
 οἰκογενειακὰ ἐπίθετα ἀπαντῶνται Ἀκριτίδαι καὶ Ἀκριτό-
 πουλοι. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἐπεκράτησαν πολὺ μά-
 λιστα περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, ἂν καὶ οὗτος οὐδόλως ἀναφέ-
 ρεται περὶ τὰ παράλια, καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ δεῖκνυται πλη-
 σίον τῆς Τραπεζοῦντος περὶ τὸ Τελικλη-τάσι (τετροπημένη
 πέτρα), ὅπου συνήθως φέρουσι τὰ νεογνά διὰ νὰ μὴ βασκαί-
 νωνται, καὶ τὰ ἄσματα τοῦ Ἀκρίτου ἐνταῦθα ὡς ἐθνικὰ καὶ
 ἡρωικὰ προέχουν εἰς τοὺς χοροὺς καὶ τὰς διασκεδάσεις.
 Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐποχὴν ἡ Τραπεζοῦς ὡς καὶ ἡ Χαλδία
 ἀπετέλουν τὸ 21ον θέμα τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, ἡ
 δὲ Τραπεζοῦς ἦτον ἡ ἐδρα τῶν ἐπάρχων. Τινὲς δὲ τῶν ἐ-
 πάρχων τούτων εἰς ἀνωμάλους καταστάσεις τοῦ Βυζαντίου
 ἠθέλησαν καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐπωνυμίαν
 ἀνεξαρτήτου ἡγεμόνος, ἀλλ' οὐχὶ ὀριστικῶς. Ἦτον ὁμοῦ

εὐκολον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν φιλαρχίαν τῶν ἔχοντες τοὺς περὶ τὴν Ἰθηρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν προθύμους δι' εὐτελοῦς μισθοῦ, καὶ ὑποσχόμενοι εἰς τὸν λαὸν ἐλάττωσιν φόρων καὶ λοιπῶν ἀγγαρειῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν κατωρθοῦτο τελεσφόρως, ἐπειδὴ οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες ἐθεώρουν τὴν ἐνότητα μετὰ τοῦ Βυζαντιοῦ ὡς τὸ ἐχέγγυον τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ ἐτέρου ὕψωνε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκράτορα ὡς τὸν μόνον διανομέα τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τελεσφόρον προσάτην ἀπὸ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀγρίων καὶ βαρβάρων λαῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἰδέα ὑπεστήριξε τὴν ἔνωσιν ὑπὸ τὸ ἐν σκῆπτρον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ὑπεράσπιζε τὸ κράτος ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν Βουλγάρων καὶ Σλάβων καὶ λοιπῶν ἐχθρῶν, καὶ διεφύλαξεν ἀπὸ τῶν κατὰ καιρὸν ἐπαναστάσεων καὶ τοῦ προῦρου διαμελισμοῦ. Ἀφ' οὗτο ὅμως κατὰ τὸ 1202 προσέβληθη τὸ κέντρον ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἔκτοτε δυστυχῶς εἰσεχώρησεν ἡ ἰδέα τοῦ ἀπὸ τοῦ κέντρου χωρισμοῦ μετὰ τῶν ἀποκέντρων ἐπάρχων καὶ βαθμηδὸν καὶ τοῦ λαοῦ ἔχοντος ἤδη κατὰ τόπους ἴδια συμφέροντα καὶ ἰδίας προλήψεις περὶ αὐτοδιοικήσεως· ὥστε καὶ ἀφ' οὗ ἀποκατέστη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορία πλέον δὲν ἐπῆλθεν ἡ παλαιὰ ἐνότης, καὶ ἔκτοτε ὅσον καὶ ἂν λαμπρῶς κατὰ τόπον ἠγωνίσθη ὁ ἑλληνισμὸς, δὲν ἐδυνήθη νὰ προλάβῃ τὴν πτώσιν του, ἦν καὶ μόνον ἀνέβαλεν ἐπὶ τινὰ χρόνον.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπάρχων πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ ἀναλάβῃ κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ τὰ διετήρησεν ἐν μέρει Θεόδωρος ὁ Γαβρᾶς ὀρμώμενος τὸ γένος ἐξ εὐγενῶν τῆς Τραπεζοῦντος. Οὗτος ἀποκτῆσας μεγάλην ἐπιβροῆν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφαίνετο ἐπίφοδος εἰς τὸν τότε αὐτοκράτορα Ἀλέξιον· διὸ καὶ ἀποστέλλεται ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς 11ης ἑκατονταετηριδος διοικητῆς τοῦ θέματος Τραπεζοῦντος. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Γαβρᾶς οἱ Τοῦρκοι ἤδη ἐρμύσαντες τὴν Ἀρμενίαν πᾶσαν καὶ μέρος τῆς Χαλδίας ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, πῦρ καὶ σίδηρον πανταχοῦ φέροντες. Ἡ δεξιότης ὅμως τοῦ Γαβρᾶ καὶ ἡ ἀνδρική τῶν κατοίκων ὑπεράσπισις τῆς χώρας ἀπέκρουσε τοὺς Τούρ-

κους πολλὰς ὑποστάντας ζημίας. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ φύσει ὀχηρὰ δι' ἀλλεπαλλήλων ὀροπεδίων καὶ κλεισουριῶν χώρα, ὅσον καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἰκανότης τοῦ Γαβρᾶ, καὶ ἀπήλλαξε μὲν τὴν χώραν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἐπιτυχία ὅμως αὕτη εὐκόλυνεν αὐτὸν νὰ καταστή τύραννος καὶ ἀνεξάρτητος ἡγεμῶν, ὁ δὲ Ἀλέξιος φοβούμενος αὐτὸν οὐδὲως ἐπεθύμει νὰ τὸν κάμῃ ἐπὶ τούτῳ παρατήρησιν τινὰ ἐπιστηριζόμενον ἐπὶ τῆς εὐνοίας τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ δολίως μετακαλέσας αὐτὸν ἔφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε καὶ ἠρράβωνιάσε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαβρᾶ Γρηγορίου, καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ βάλῃ τὸν Γρηγόριον ὑπὸ παιδαγωγούς καὶ διδασκάλους, τὸν ἐράτησεν ὡς ὄμηρον τῆς περαιτέρω διαγωγῆς τοῦ Γαβρᾶ. Κατόπιν δὲ καὶ αὐτὸν ἐπὶ τινὶ αἰτίᾳ συνωμοσίας μετακαλεῖ καὶ συλλαβὼν πέμπει δέσμιον εἰς τι φρούριον περὶ τὴν Φιλιππούπολιν.

Μετὰ τὸν Γαβρᾶν ἀπεστάλη ἐνταῦθα ἐπαρχος Γρηγόριος ὁ Ταρωνίτης συγγενῆς τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις προέβη πολὺ καὶ αὐτὸν τὸν Γαβρᾶν ἐνεργῶν ὡς ἀπόλυτος ἄρχων καὶ ὀλιγωρῶν φανερῶς τῶν διαταγῶν τοῦ Αὐτοκράτορος· ὅστις διὰ τοῦτο ἀποστείλας κατ' αὐτοῦ ἰκανὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τὸν ἤγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Βυζάντιον. Μετὰ τινὰ ἔτη ὅμως πάλιν ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς Τραπεζοῦντα ὡς διοικητῆν. Οὗτος δὲ κατὰ τὸ 1119 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ ἐμίρου τοῦ Καμάν ὅπως πολεμήσῃσι τὸν κατὰ τὸν Εὐφράτην ἡγεμόνα τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἐνίκηθησαν, καὶ ὁ Ταρωνίτης αἰχμαλωτισθεὶς ἐπλήρωσε 30 χιλιάδας χρυσῶν καὶ ἀπλευθερώθη.

Ἄλλος δὲ Γαβρᾶς Κωνσταντίνος ὀνομαζόμενος ἐκυβέρνησε τὴν Τραπεζοῦντα μετὰ τὸν Ταρωνίτην. Ὅμοίως δὲ καὶ οὗτος ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του διοικῶν ἀνεξαρτήτως. Λατ' αὐτοῦ δὲ τὸ 1139 ἐξεστράτευσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, διὰ νὰ ἀνγκτήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς λοιπῆς χώρας κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, καὶ ἐντεῦθεν κατακτήσῃ πᾶσαν τὴν περίεξ χώραν, περιελθοῦσαν εἰς διάφορα βάρβαρα ἔθνη. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας ὀρμώμενος φθάνει μέχρι τῆς Νεοκαισα-

ρείας, ἣν καὶ ἐπολιόρησε κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ θέρος παρήλθε καὶ ὁ τόπος ἦτον ἔρημος καὶ ὁ στρατὸς ἐδυσκολεύετο τὰ πρὸς τροφήν, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανάκαμψεν εἰς Βυζάντιον. Ἄλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ Α' ὁ Κομνηνὸς καθυπέταξε ταύτας τε τὰς χώρας καὶ τὴν Τραπεζοῦντα· ἣτις πλέον διετελεί ὑπὸ τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορίας, γενομένης ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τὸ 1204, περὶ ἧς ἐφεξῆς γενήσεται λόγος.

Τὸ ἐπώνυμον δὲ Γαβρᾶ δὲν ἔλειψεν ἐκ τῆς χώρας, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχουσιν ἐν τῇ χωρᾷ Γαβράδες. Ἀναφέρεται δὲ καὶ Θεόδωρος Γαβρᾶς μαρτυρήσας, θεῖος τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ, ὅστις πολεμῶν πρὸς τὴν Ἀρμενίαν ἠγχαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἐν Θεοδοσιουπόλει μαρτυρικῶς ἐτελεύτησεν· ὁ δὲ ἀνεψιὸς του Κωνσταντίνος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἔκτισεν ἐν Τραπεζοῦντι ναόν.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῆς χώρας ταύτης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος. Ὀλίγα δὲ τινα ἐπιπόντες καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐρχόμεθα καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐνταῦθα αὐτοκρατορίας.

Εἶδομεν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ Ῥωμαίων μέρος τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅτι πολλαὶ πόλεις ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνισμὸς πολὺς κατέσχε τὴν χώραν ταύτην καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία κατεφώτισε τὰ μέρη ταῦτα. Ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐν ἡσυχίᾳ νὰ προάγῃ ἡδὴ καὶ τὸν χριστιανισμὸν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· καὶ πρὸ πάντων ἡ Τραπεζοῦς, ὑπάρχουσα τὸ κέντρον καὶ πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς καὶ μητροπόλις τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Ἀμάσεια καὶ Νεοκαισάρεια ἤρθον κατὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὸν χριστιανισμὸν. Ἡ Τραπεζοῦς ὅμως λαβοῦσα ἀμέσως τὸ κήρυγμα τῆς ἱεράς ἡμῶν πίστεως παρὰ τοῦ Πρωτοκλήτου τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέου ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολικωτέρα τῶν περὶ τὸν Εὐξεινον πόλεων. Ἐχουσα δὲ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἀείποτε μητροπόλις διετελέσει. Καὶ ὁ ταχέως διαδοθεὶς σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου ἐνταῦθα διὰ τῶν μαθητῶν

τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου διεχύθη εἰς τὴν Χαλδίαν καὶ Ἀρμενίαν ὡς καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν Καύκασον χώραν. Συνεισέφερε δὲ καὶ τὸ μαρτυρικὸν τῆς αἵμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς καὶ μετέπειτα κατὰ τῶν ἀναφεισῶν αἰρέσεων ἀντεπροσωπεύθη ἐπαξίως ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ὑπὸ ἐπαξίων προμάχων τῶν ὁρθῶν δογμάτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐνταῦθα τοπικῶν συνόδων αἱ ὁποῖαι τότε συνήθως ἐγίνοντο πανταχοῦ δὲν ὑπάρχει πληροφορία, ἐκτὸς τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ κατὰ τὸ 370· εἰς τὴν πρώτην ὅμως Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἀντεπροσωπεύετο ἡ Τραπεζοῦς ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ αὐτῆς Ἱεράρχου Δόμνου. Οὗτος δὲ ὡς ἀπὸ τῆς συνηθείας, ἣτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ, ἦτον Τραπεζοῦντιος· ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ ἐπιτάφιόν τινα ἐπιγραφὴν τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος δείκνυται, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Τραπεζοῦντι οἰκογένεια, ἧς πολλὰ μέλη καλοῦνται Δόμνοι, ὧν εἷς ἦτον ἰατρός. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἦν Ἀνθιμος ὁ Α'· ὁ Τραπεζοῦντος· εἰς δὲ τὴν τετάρτην ὁ Ἀρτάδιος, ἔχων τὸν τίλον ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος τῶν ἐξάρχων τῆς Ποντικῆς διοικήσεως καὶ πάσης Ἀνατολῆς· εἰς δὲ τὴν ἐδδόμην Χριστόφορος ὁ Τραπεζοῦντος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Α' Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὁ Ἰλαρίων φαίνεται μέλος τῆς Συνόδου γενομένης πρὸς κανονισμὸν τῶν μοναστηρίων τοῦ ἁγίου Ὁρους, ὅπου φαίνεται καὶ Κερασσοῦντος Γαβριήλ. Τραπεζοῦντος δὲ ἱεράρχαι ἀναφέρονται προσέτι ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ Νικηφόρος καὶ Ἀθανάσιος ὁ θαυματουργός, ὅστις πρότερον πάση παιδείᾳ ἀνατραφεὶς καὶ ἐν τῆμονῇ τῇ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα τοῦ ἁγίου Φωκᾶ (νῦν δὲ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου) περιβόητος γενόμενος μετεκαλέσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου πολλὰς ἰάσεις ποιησάμενος προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου· μετὰ τοῦτον δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὁ Εἰρηνοῖς.

Περὶ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Τραπεζοῦντος δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ρητὴν μαρτυρίαν, ἢ τοῦ Ἀρμενίου Ἀνανίου ἐνὸς τῶν πρώτων Ἀρμενίων συγγραφέων ἀκμάσαντος περὶ τὸ 660. Οὗτος, κατὰ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τῆς πατρίδος

του Χιράκ, παρὰ τῇ Θεοδοσιουπόλει ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, ἐπῆ-
γεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ. Ἀφ' οὗ ὁ-
μως ἔφθασεν ἐκεῖ, τοῦ ἕκαμαν παρατήρησιν, ὅτι ἀδίκως ὑ-
πέστη τόσον ἐπίπονον ὁδοπορίαν, ἐνῶ ἐν Τραπεζοῦν-
τι ὑπάρχει Σχολὴ καὶ διδάσκαλος ὁ Δούκιγγος κάτοχος
πάσης παιδείας καὶ ποικίλων γνώσεων, ὅπου πανταχόθεν
προσῆρχοντο χάριν τελειότερας σπουδῆς. Ὅθεν ἐπέστρεψεν
εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τοῦ διακόνου τοῦ τότε Πατριάρχου
Κωνσταντινουπόλεως Φιλατοῦρ, καὶ ἄλλων πολλῶν προ-
τιθεμένων νὰ ἀκροασθῶσι τὸν Δούκιγγον, καὶ ἐμαθήτευσαν
παρ' αὐτῶ, καὶ ἐμυθήθησαν πάντα τὰ μυστήρια τῆς φιλοσο-
φίας καὶ λοιπῶν ἐπιστημῶν· διέτριψε δὲ οὗτος ὀκτὼ ἔτη
παρ' αὐτῶ καὶ πολλὰ βιβλία παρ' αὐτοῦ ἐφωδιάσθη καὶ με-
γάλας ιδέας ἀπέκτησεν, ὥστε ἐγένετο ὁ πρῶτος τῶν Ἀρ-
μενίων συγγραφέων. Ἄξιος δὲ σημειώσεως κατὰ τὴν 11ην
ἑκατονταετηρίδα καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ξιφιλίνος περίφημος ἐπὶ
παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, γενόμενος καὶ Πατριάρχης, καὶ ἄλλοι
τινές.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ ΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟ-
ΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ.

Ἀρχίζοντες τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι
Αὐτοκρατορίας, εἰτερχόμεθα εἰς ἐποχὴν ἣτις διὰ τὴν χώραν
καὶ ἰδίως τὴν Τραπεζοῦντα ἔχει μεγάλην τὴν ἱστορικὴν ση-
μαντικότητά· διότι δι' αὐτὴν καταχωρεῖται ἤδη εἰς τὴν Γε-
νικὴν ἱστορίαν, καὶ ἡ τέως ἰδιωτεύουσα πόλις πορφύραν πε-
ριβάλλεται καὶ διαδήματός αὐτοκρατορικοῦ ἀξιοῦται. Πρὶν
δὲ ἀρχίσωμεν τὴν ἐξιστόρησιν, πρέπον εἶναι νὰ ρίψωμεν ἐν
βλέμμα ἐπὶ τῆς καθόλου θέσεως τῶν πολιτικῶν γεγονότων
τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἅτινα ὑπῆρξαν ἢ κυριωτέρα αἰ-
τία τῆς ἐν αὐτῷ καθιδρύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν με-
γάλων Κομνηνῶν.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ταπεινωθὲν πολιτικῶς ὑπὸ τῶν
Ῥωμαίων διέσωζεν ὁμως καὶ ἐν μέρει τὴν αὐτονομίαν του.
Ἄλλ' ὅσον κχι ἂν δὲν εἶχε μεγάλην πολιτικὴν ἀξίαν, θαυ-
μασίως ὁμως καὶ διὰ θείας ἐνεργείας γίνεται ὄργανον τῆς
θείας βουλῆς, καὶ ὁ πρῶτος ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ
τῆς γλώσσης τῆς παιδείας καὶ τοῦ αἵματος ἐξετέλεσεν ἀγῶ-
νας ἄλλους παρὰ τοῦ ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι, οἵτινες ἐ-
πίσης ἐτίμησαν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἕνεκα τῶν ὁποί-
ων δικαιοῦται τῆς συμπαθείας καὶ ἀγάπης ὅλων τῶν πεφω-
τισμένων τέκνων τῆς Εὐρώπης. Οὕτω λοιπὸν τὴν πλάνην
καὶ τὴν ἀρχαίαν δεισιδαιμονίαν τοῦ κόσμου ἐκκαθάρισαν
βαθμηδὸν καὶ τὸ τερατῶδες φάσμα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτεί-
ας ἐξαφανίσαν, ἰδρύσατο ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλ-
λάδος αἰώνια μὲν βασιλεία, θεσπέσιον δὲ καὶ ἀρρήκτον θρη-
σκευτικὸν οἰκοδόμημα, δύο ἐπισημότερα καὶ αἰώνια σύμ-
βολα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐνότητος καὶ μεγαλειότητος· καὶ
ταῦτα καταρτίσαν δὲν ἔπαυσε καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἀγω-
ζόμενον ὑπὲρ ἀμφοτέρων, ὡς κτημάτων ἑναφαιρέτων, οὐδὲ
θέλει παύσει ἐφεξῆς.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς μέχρι ταύτης ἐν ἡ εὐρισκόμε-
θα πολλοὶ μὲν καὶ δεινοὶ ἐχθροὶ, οἵσι εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος,
ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ καὶ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ· οἵτινες
καὶ πολλάκις ἐφαντάσθησαν ὅτι κατηγωνίσαντο καὶ τὴν ἑ-
ρὰν καὶ πανσθενῆ αὐτοῦ πίστιν ὡς καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὑ-
παρξιν. Ἄλλ' ὁ Ἑλλην ὅστις ἐν τοῖς κινδύνοις προῦρίσται
ὑπὸ τῆς θείας προνοίας πάντοτε νὰ τερατουγῇ, πάντοτε ἐ-
ξήρχειτο νικητῆς καὶ θριαμβεύων πρὸς τὴν καταισχύνην καὶ
καταστροφὴν τελείαν τῶν ἐχθρῶν του. Πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ
δεινοὶ οὗτοι οἱ ἐχθροὶ, πάντες ὁμως ἠφρανίσθησαν καὶ ἔπεσαν,
ὁ δὲ Ἑλλην ἐπέζησε καὶ θὰ ἐπιζήσῃ αἰωνίως, ἐπειδὴ αἰώ-
νια ἔθηκε καὶ δίκαια καὶ ἀπαρασάλευτα τὰ θεμέλια τῆς ὑ-
πάρξεως, τὴν πίστιν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν. Καὶ ἔνθεν μὲν
χαράξας τὸ ὀρθὸν τῆς πίστεως δόγμα, πᾶσαν αἴρεσιν ἠφάνι-
σεν ἢ κατήσχυεν, ἢ δὲ ἀγία αὐτοῦ Ἐκκλησία σεμνυνομέ-
νη ἐπὶ τῆ τῶν δογματικῶν ὀρθότητι δικαίως τιμᾶται καὶ ὑπὸ
τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς εἴπερ τις ἄλλη, ὑπὸ μιᾶς ἐκάστης τῶν
ἑτεροδόξων μία καὶ ἀγία καὶ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ νομι-

ζομένη και πιστευομένη. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀμυνόμενος τὰ φυσικὰ ὄρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, πολεμῶν και πολεμούμενος ἐν τέλει κατίσχυσε τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, και ἡ ὀλοσχερῶς κατέβαλεν ἡ και ἐν μέρει ἐταπείνωσεν· ὡς ἡ Περσική ἀρχὴ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου μαρανθεῖσα οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀνακύψῃ, και ὁ Ἀραβισμὸς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Τσιμισκῆ και Βασιλείου πολλάκις εὐρώστως καταπολεμηθεῖς κατέστη ἀκατονόμαστος· οἱ Βούλγαροι δὲ και οἱ λοιποὶ Σλαβικοὶ λαοὶ ταπεινωθέντες οὐδέποτε ἔδειξαν σημεῖα ζωῆς.

Οὕτω λοιπὸν θρησκευτικῶς και πολιτικῶς ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ θριαμβεύσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐφαίνετο πλέον ὅτι ἐμελλε νὰ ἡσυχάσῃ και οὕτω νὰ ῥυθμίσῃ τὰ ἐσωτερικὰ αὐτοῦ παθήματα ἅτινα ἡ ἀέννητος ἀμυνα ἐνεποίησεν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ἀπρόοπτοι ἐχθροὶ και ἔτι δεινότεροὶ κίνδυνοὶ, ἐξ ἀνατολῶν μὲν οἱ Τούρκοι, ἐκ δυσμῶν δὲ οἱ Φράγκοι ἐπρόσβαλον αὐτὸν ἀλλεπαλλήλως και πολλοὶ ἄλλοι δευτερεύοντες ἐχθροὶ, ὥστε κατίσχυσαν νὰ διασχίσωσι τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους αὐτοῦ και τέλος κατάρθωσαν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν δεινὴν αὐτοῦ ταπείνωσιν. Ἀλλὰ και οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἠγωνίσθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, και πολλάκις ἐνίκηθη και πολλάκις ὁμως ἐνίκησε, και δὲν ὑπεχώρησεν εἰμὴ ἀφοῦ ἔβρανε διὰ τοῦ αἵματός του πᾶσαν σπιθαμὴν τῆς πατρικῆς του γῆς και ἔπεσε μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας. Ἔσωσεν ὁμως πάλιν ἂν ὄχι τὴν πολιτικὴν του θέσιν, τοῦλάχιστον τὴν ἐθνικότητα και τὴν θρησκείαν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ θέαμα τῆς καθόλου ἑλληνικῆς ἱστορίας και ἡς ἐξεθέσαμεν και ἐκείνης ἣν ἀρχόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὴν κατ' ἰδίαν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ καθόλου δὲ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος οὐδένα ἡμῖν παρίστησιν ἀγῶνα δυνάμενον νὰ παραβληθῇ και κατὰ τὴν πληθύν τῶν χρόνων τῆς ἀντιστάσεως και κατὰ τὴν πολεμικὴν και πολιτικὴν ἀξίαν και τὴν ἐθνικὴν καρτερίαν πρὸς τὴν πολυχρόνιον και ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην πάλιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὡστε μετὰ βεβαίας πεποιθήσεως δύναται τις νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι τὸ ἔθνος τὸ διεληθὸν σῶον διὰ τοιοῦτων και τηλικούτων δοκιμασιῶν ἐσώθη οὐχὶ διὰ νὰ μείνῃ οὕτω μικρὸν και ἀκατονόμαστον, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ πάλιν μεγάλην τινὰ ἀποσολὴν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἀπὸ τοιοῦτων λοιπὸν δοκιμασιῶν και μεγάλων κινδύνων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους παρήχθη εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην και ἐβλάστησεν ἡ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορία, οὕσα μάλιστα προῖόν τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, και τοῦ κατὰ πρῶτον ἤδη διαμελισμοῦ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ κράτους· οὗτοι δηλαδὴ ἐτοιμαζόμενοι εἰς τὴν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν σταυροφορίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν Ἀγίων τόπων, και ἔχοντες πρόφασιν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐπὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει θρόνου ἀξιώσεων Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, ἦλθον ὡς σύμμαχοι αὐτοῦ· ἀλλὰ καταλαβόντες αὐτὴν ὡς κατακτηταί, βαρβαρώτατα και βανδαλικώτατα καταστρέψαντες πᾶν ἱερόν και καλόν ἐν αὐτῇ μὲ πῦρ και σίδηρον, ἴδρυσαν ἰδίαν αὐτοκρατορίαν τὴν τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων ὀνομαζομένην. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τοῦ Πατριάρχου, μόλις προφθάσασα κατέφυγον εἰς τὴν ἀντικρὺ Ἀσίαν· και πρῶτον μὲν ἦλθον εἰς Προῦσαν, ἀλλὰ φοβούμενοι ἐνταῦθα εὐκόλον τὴν ἐπίθεσιν τῶν Φράγκων, κατέφυγον εἰς τὴν οὐ μακρὰν αὐτῆς πόλιν ὀχυρωτέραν Νίκαιαν, ὅπου ἀναγορεύσαντες Αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, ἐξηκολούθουν ἐντεῦθεν τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον και τῶν Φράγκων, ἕως οὐ μετὰ 56 ἔτη ἀπωθούντες και ἀμυνόμενοι πρὸς ἀμφοτέρους ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκδιώξαντες τοὺς Φράγκους· και ἀποκατεστάθη μὲν πάλιν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀναμεταξὺ ὁμως αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἐπειδὴ ἐγένοντο ἰδιαίτεραι ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις, δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ συνενωθῶσιν, ὅπερ ἐπροξένησε τὴν ἀποσύνθεσιν και μετ' αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ και τὴν τελείαν καταστροφὴν αὐτοῦ.

Τοιαῦται δὲ μονομερεῖς ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ἐγένοντο μὲν πολλαὶ οἷον ἡ ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου και ἄλλαι τινές· αἰτίνας ἐπειδὴ μεταξὺ αὐτῶν εἰσέτι κατεῖχον χώρας οἱ Φράγκοι δὲν ἠδύναντο, και ἂν ἤθελον, νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Αὐτοκρατορίας· ἡ ἐν Τραπεζοῦντι ὁμως λαβοῦσα και τὸν τίτλον Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, καίτοι ἦτον εὐκόλον, δὲν προσηρτίσθη πλέον εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρῶτον μὲν ἐ-

πειδὴ ὁ λαὸς ἐνταῦθα, ὡς εἶδομεν, ἐσυνείθισεν ἐπὶ τῶν Γαβράδων νὰ αὐτοδιοικῆται· δεύτερον οἱ τῆς Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτορες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς νομίμους Αὐτοκράτορας μᾶλλον ἢ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤδη Αὐτοκράτορας Παλαιολόγους. Καὶ τοῦτο ἐγένετο τὸ μέγα πολιτικὸν λάθος τῶν τότε Ἑλλήνων, ὅπερ ἔφερε τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους ταπείνωσιν· καὶ ἔκτοτε πάντες οἱ μονομερεῖς γενόμενος ἀγῶνες καίτοι ἐνδοξοὶ καθ' ἑαυτοὺς, ἔμενον ἀτελέσφοροι.

Ὁ δ' ἐν Τραπεζοῦντι πρῶτος ἰδρύσας τὴν Αὐτοκρατορίαν εἶναι Ἀλέξιος υἱὸς Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔγγονος δὲ Ἀνδρονίκου τοῦ τελευταίου ἐν Βυζαντίῳ Κομνηνοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸν Ἀνδρόνικον δὲ τοῦτον ὅστις περιέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, καὶ πολλὰ παθῶν ἀπέθανε, διεδέχθη μὲν Ἰσαάκιος Ἀγγελος, φοβούμενος δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, Μανουὴλ ὡς ὄντα δημοτικὸν, καὶ δυνάμενον νὰ διαφιλονεικῆσῃ τὴν Αὐτοκρατορίαν πρὸς αὐτὸν, ἐτύφλωσε, παρέβλεψε ὅμως τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ τὸν Ἀλέξιο καὶ τὸν Δαβίδ ὡς ἀνηλίκους, οἵτινες ἔζων ἀνενοχλήτως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰδιωτεύοντες. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν οἱ Σταυροφόροι ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὶν εἶτι κυριεύσωσιν αὐτὴν καταφεύγουσιν οἱ δύο ἀδελφοὶ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἀποκατασταθέντες ἐνταῦθα ἰδρυσαν τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ὅτε ἤδη καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων· τοιαύτη λοιπὸν εἶναι ἡ καταγωγὴ τῶν ἐνταθα Αὐτοκρατόρων Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος.

Ἐπειδὴ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀνάγκη νὰ προτάξωμὲν τινα περὶ αὐτῶν, καθότι πολὺς περὶ αὐτῶν ἐγένετο λόγος, καὶ πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἰκοτολόγησαν περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν· ἡ οἰκογένεια δὲ τῶν Κομνηνῶν, καθὼς καὶ ἄλλων Αὐτοκρατορικῶν οἰκογενειῶν ὑπῆρξε μία τῶν σημαντικωτέρων ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων τοῦ Μεσαιῶνος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν· διότι αὕτη ἔδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ στρατηγούς ἐμπείρους καὶ πολιτικούς καὶ Αὐτοκράτορας ἐνδοξοὺς εἰς τε τὴν Βυζαντίου

καὶ Τραπεζοῦντος Αὐτοκρατορίαν, καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἐπὶ πολὺ ἐπικρατῆσαν μέχρι τοῦ νῦν δείκνυσι τοὺς ἀπογόνους των. Πρῶτος δὲ Κομνηνὸς ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱστορίαν περὶ τὸ 976 εἶναι ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνὸς ἑπαρχος ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατὰ τὴν Παφλαγονίαν· οὐ τὰς ποικίλας ἀρετὰς γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον Αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος Β'. παρέλαβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους· ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ ἀφῆκε τὰ τέκνα του ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βασιλείου, ὧν πρεσβύτερος ἦν ὁ Ἰσαάκιος, ὅστις μετὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Βασιλείου, ἀνεκηρύχθη καὶ Αὐτοκράτωρ ὧν τότε ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη παραιτηθέντος αὐτοῦ καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἀσπασαμένου ἀνέβη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῷ 1059 ὁ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιος ὁ Α'. ὅστις καὶ κυρίως ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν τῶν τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι.

Καὶ πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν ἀνάγουσι τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν εἰς ἀρχαίαν τινα τῆς Ῥώμης οἰκογένειαν τῶν Φλαβίων, ὧν μεταγενέστερός τις Φλάβιος Μάξιμος ἐπεκλήθη Κουμάνος, ὅτι ἐνίκησε τῷ 460 τοὺς Κουμάνους ἔθνος βάρβαρον ἐν Εὐρώπῃ· ἀπὸ τούτου λοιπὸν πλάττουσι τὴν καταγωγὴν τοῦ Νικηφόρου Ἀργυροῦ ἡγεμόνος Ἀστραχανίας, ὅστις ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ'. συλληφθεὶς, καὶ ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ Β'. τῷ 1028 ἐλευθερωθεὶς εἶναι πατὴρ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, πατὴρ τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Α'. καὶ πάππου τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α'. τοῦ κυρίως ἀρχηγοῦ τοῦ γένους τῶν Αὐτοκρατόρων Κομνηνῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γενεαλογία αὕτη καταντᾷ μυθολογικὴ καὶ ἀπίθανος, καὶ τὸ ἐπίθετον Κουμάνος ἦτο δύσκολον νὰ μετατραπῆ Κομνηνός, ἐπομένως περὶ τούτου οὔτε οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς οὔτε ἡ Ἄνα Κομνηνὴ οὐδὲν ἀναφέρει, ἐν ᾧ ἂν ἦτο τοιοῦτόν τι, καὶ μόνον ἐκ φήμης, εὐχαρίστως θὰ τὸ ἀνέφερον ὡς ἀνάγον τὸ γένος τῆς εἰς ἀρχαιοτάτην τῆς Ῥώμης οἰκογένειαν, (ὅπερ πολὺ θὰ συνέφερον εἰς τὸν θρόνον καὶ τὰ Αὐτοκρατορικὰ δικαιώματα τῶν Κομνηνῶν,) διὰ τοῦτο δύσκολον μοῦ φαίνεται νὰ συστήσωμεν τοῦτο ὡς ἀληθὲς καθόσον καὶ πολλοὶ

τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἱστορικῶν ἐννοεῖται πολλοὺς τῶν ἐν Βυζαντιῶ ἐνδόξων ἀνδρῶν νὰ τοὺς ἀνάγωσιν εἰς γένη Ἰταλικά ἢ Ἀρμενικά καὶ τὰ λοιπά. Δὲν θα φανῆ ὅμως πολὺ τολμηρὸν ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν κατάγεται ἐκ τῶν Κομάνων πόλεως Ἑλληνικῆς, ἢ ἐξιστοροῦμεν καὶ οὕτως εὐκόλως διαλυομεν τὴν ἀπορίαν ἡμῶν, ὡς καὶ τὸν διίσχυρισμὸν ἐκείνων ἐκ τῆς ἀναλογίας πολλῶν τοιοῦτων ἐπωνύμων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Καὶ πολλοὶ τῶ ὄντι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀντὶ τῶν ἐπικρατούντων σήμερον ἐπωνύμων καὶ Ἕλληνας ἐπίσημοι καὶ Φράγχοι ἐλάβανον τὰς ἐπωνυμίας των ἐκ τῆς χώρας ἢ τῆς πόλεως ἐξ ἧς κατήγοντο· οὕτως ἐπωνομάζοντο Περγαμηνός, Συναδηνός, Γαγγρηνός, Μελησσηνός, Πέτρος Ἀμβιωῶνος, Φιλάνδρης, καὶ λοιπά, ὡς καὶ σήμερον παρὰ τοῖς Τούρκοις εἰθισταὶ τὸ Κιοπρισλῆ, Κιριτλῆ· οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ἐπώνυμον Κομνηνός παραγόμενον ἀπὸ τῶν Κομάνων Κομνηνός καὶ συγκοπῆ Κομνηνός γραμματικῶς καὶ ἱστορικῶς εἶναι τὸ πιθανώτερον. Διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Β' ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν Κομάνων καὶ Νικοπόλεως τὰ Κόμανα ἐπειδὴ ἔπαθον ἀπὸ πολλὰς πλῆμμυρας καὶ νόσους, ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἐπιδρομὰς βαρβάρων τῶν Τουρκομάνων μετετοπίσθησαν εἰς τὴν Εὐδοκιάδα (Γοκάτ)· πολλοὶ δὲ τότε καὶ οἱ πλουσιώτεροι κατέφυγον εἰς τὴν πλησίον Παφλαγονίαν, ὅπου γῆ καλῆτέρα καὶ ἀσφάλεια ἦτο μεγάλη· οὕτω λοιπὸν καὶ οἱ ἡμέτεροι Κομνηνοὶ εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν αὐτῆς Κασταμονήν· ἐτι δὲ νῦν οἱ περὶ τὴν χώραν ταύτην Χριστιανοὶ τοὺς Κομνηνοὺς Κομνηνοὺς ἀποκαλοῦσιν, καὶ τὰ Κόμανα Κόμνα ἢ Κόμα ὀνομάζουσιν.

Τὸν δὲ Ἀλέξιον Α' γενόμενον Αὐτοκράτορα τῷ 1059 ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὸν Ἰσαάκιον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κομνηνός ὁ Ἰωάννης ὁ καὶ Καλοῖωάννης, μετὰ τοῦτον δὲ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μανουήλ· τοῦτον δὲ διεδέχθη Ἀλέξιος ὁ Β', ὡς καὶ τοῦτον Ἀνδρόνικος Α' ὁ Κομνηνός, ὃν, ὡς εἶδομεν, ἐξεθρόνισεν ὁ Ἰσαὰκ Β' ὁ Ἀγγελος 1182. Τοῦ Ἀνδρόνικου δὲ υἱὸς ἦν ὁ Μανουήλ ὁ Σεβαστοκράτωρ, οὗ ὁ υἱὸς Ἀλέξιος Γ' ὅστις ἐλθὼν εἰς Τραπεζοῦντα 1204 ἐγένετο ὁ πρῶτος γενάρχης τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Με-

γάλων Κομνηνῶν κληθεὶς Ἀλέξιος Α' Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος ὁ Μέγας Κομνηνός, τίτλος τὸν ὅποιον παρέλαβον καὶ ἄλλοι Αὐτοκράτορες Τραπεζοῦντος Μεγάλοι Κομνηνοὶ συνήθως καλούμενοι ἅπαντες· τὸ ἐπώνυμον δὲ τοῦτο Μέγας, δὲν ἦτον ἀνδραγαθίας, ἢ ἄλλης ἰκανότητος σημαντικόν, ἀλλὰ τίτλος τότε ἐπικρατῶν καὶ ἐπιλεγόμενος καὶ εἰς τοὺς εὐτυχῆσαντας καὶ καλῶς διοικήσαντας καὶ μὴ Αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζοῦντος· ἦτο δὲ συνήθης ὁ τίτλος οὗτος τοῦ Μεγάλου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὰ τότε ἔθνη· διὸ καὶ οἱ Τάταροι Μέγαν Χάνην ἀπεκάλουν, καὶ οἱ Τούρκοι Μέγαν Σουλτάνον, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Μέγαν Βασιλέα ἢ Αὐτοκράτορα, ὡς καὶ οἱ Φράγχοι μέγαν αὐθέντην Ἀθηνῶν κτλ.

Ἀλέξιος ὁ Α' Κομνηνός.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν Ἀλέξιος ὁ Μέγας Κομνηνός μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δαβίδ ἀφ' ἑνὸς μὲν φεύγοντες τὴν ὕβριν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγγέλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐννοοῦντες τὴν ἀπὸ τῶν Φράγκων ἀναστάτωση τῆς πόλεως, ἐμβάντες εἰς πλοῖα μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν φίλων τῆς οἰκογενείας των, καταλαμβάνουσι τὴν ὑπὲρ τὴν Κολχίδα Ἰθνηρίαν πρὸς τὴν Θαμάρ· αὐτὴ δὲ ἢ Θαμάρ ἦν θυγάτηρ Ἀνδρόνικου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μανουήλ τοῦ πατρὸς Ἀλεξίου καὶ Δαβίδ νυμφευθεῖσα πρὸ χρόνων τὸν ἡγεμόνα τῆς Γεωργίας Δαβίδ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δαβίδ ἡγεμόνευε τότε ἢ Θαμάρ ἔχουσα τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν Τιφλίδα τῆς Γεωργίας· εἰς ταύτην λοιπὸν καταφυγόντας αὐτοὺς ὑπεδέξατο φιλοφρόνως ὡς θεῖα των, καὶ μεγάλην χρηματικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν παρασχοῦσα, ὑπῆρξεν ἢ πρώτη αἰτία τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀλεξίου, δι' ἧς αὐτὸς κατώρθωσε νὰ καθέξῃ τὰς χώρας ταύτας.

Καὶ ὁ μὲν Δαβίδ ἐξ Ἡρακλείας, ἦν καὶ ἀνέδειξεν ἔδραν τῆς ἐπιχειρήσεώς του, καὶ τῆς Παφλαγονίας στρατολογήσας καὶ πολλὴν χώραν καθυποτάξας ἤρχετο εἰς Τραπεζοῦντα ἐπιδεξιῶς χρησιμεύων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου· αὐτὸς ἔκ Κομνηνῶν Δαβίδ, λέγει ὁ Νικήτας, στρατολογήσας Παφλαγόνας, καὶ ὅσοι τὴν Ποντικὴν οἰκοῦσιν ἢ

ράκλειαν, καὶ μοῖραν μισθωσάμενος Ἰβήρων τῶν πεινῶντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποιεῖτο, καὶ τὸν οἰκεῖον μεγαλύνων κασιγνήτον, ᾧ κλησὶς Ἀλέξιος, πρόδρομος ἐκείνου καὶ προκῆρυξ ἐγένετο». Ὁ δ' Ἀλέξιος ἐπιτηδεῖως πολιτευόμενος, καὶ πολλοὺς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρὰ τῆς θείας του Θάμαρ, πρὸς δὲ καὶ πολλοὺς μισθωτοὺς, πάντα βαθμηδὸν τὰ ἀπὸ τῆς Γεωργίας καθυποτάττων ἔφθασε μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ παρέλαβεν αὐτὴν μηνὶ Ἀπριλίῳ Ἰνδικτιῶνος ζ' ςψιβ' (τῷ 1204 μ. Χρ.) ἐτῶν ὡν 22. (Ὑπὼ λοιπὸν ἀμφοτέροι οἱ ἀδελφοὶ ἀπηντήθησαν ἐν Τραπεζοῦντι εὐτυχῆσαντες ἀμφοτέροι τὸ κατ' αὐτούς.

Ὁ δὲ τότε δοῦξ ἢ ἑπαρχος τῆς Τραπεζοῦντος Νικηφόρος ὁ Παλαιολόγος, καὶ τοι ἠδύνατο νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ νὰ πράξῃ εἰς ἴδιον λογαριασμὸν ἔχων ἐπιβρόχην ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὅλου θέματος Τραπεζοῦντος καὶ Χαλδίας, ἐστρεφεῖτο ὅμως τῶν πλεονεκτημάτων, οἷα εἶχον οἱ δύο ἀδελφοί, καὶ τῆς δραστηριότητος καὶ ἐνεργητικότητος, ἅτινα διέκρινον τοὺς πλείστους τῶν Κομνηνῶν· ὅθεν ἄνευ ἀντιστάσεως προσεχώρησε πρὸς τὸν Ἀλέξιον. Οἱ κάτοικοι δὲ τῆς χώρας ταύτης βλέποντες τὰς μεγάλας καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπικειμένας μεταβολὰς, καὶ φοβούμενοι κινδύνους νέους καὶ ἀπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων Τούρκων ἐχαιρέτησαν τὸν νέον ἡγεμόνα ὡς νόμιμον κληρονόμον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· ἐπομένως ἐνοήσαντες καὶ τοὺς κινδύνους ὡς πρὸς τὰ συμφέροντά των καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν των ὑπαρξίν ἀπὸ μέρους τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν γειτόνων βαρβάρων, εὐκόλως συνησπίσθησαν περὶ τὸν Ἀλέξιον, καὶ παρέσχον οὐ μόνον τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ὑποχώρησιν ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατὴν αὐτῶν σύμπραξιν· καθότι καὶ ὁ Ἀλέξιος φέρων τὸ ὄνομα τῶν Κομνηνῶν, ὅπερ καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν ὑπετιθετο σεβαστὸν καὶ αὐθεντικόν, ἐθεωρεῖτο ἱκανὸν ἐχέγγυον καὶ μέγα στήριγμα εἰς τὰς πεποιθήσεις τοῦ λαοῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγάλη ἐλπίς ἐνεγίνετο, ὅτι ἡ Τραπεζοῦς παγιωθείσα ὡς ἔδρα τοῦ νέου κράτους του, θὰ ἦτο δι' αὐτὸν ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἀφετηρία κατὰ

τῶν Φράγκων, καὶ ἡ ἀνάκτησις τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ προγονικῶν του δικαιωμάτων βεβαία ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ εἰς τοὺς μετὰ τοῦ Ἀλεξίου ἢ βεβαιότης τοῦ ὅτι θὰ ἔδρεπον δόξαν καὶ πλοῦτον, τῶν πραγμάτων οὕτω κατευοδοθέντων· τοιαῦται λοιπὸν ἐλπίδες ἦσαν ἱκαναὶ νὰ πείσωσι τὸν τε Ἀλέξιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ὡς καὶ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ταύτης νὰ ταυτίσωσι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ὁμόφωνον ἐνέργειαν. Οὕτω λοιπὸν στέφεται ὁ Ἀλέξιος ἐν Τραπεζοῦντι πιστὸς Αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων ὁ Μέγας Κομνηνός.

Μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἐκβασιν τῶν ἀνωτέρω, ὁ Ἀλέξιος νέος ἤδη ζωηρὸς ὢν, φρόνημα ἔχων ὡς Κομνηνός, καὶ φύσει πεπροικισμένος μετὰ πάντα τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πλεονεκτήματα, ἐπεκύρωσε τὴν φήμην του, καὶ τὰς ἀποδοθείσας αὐτῷ ἀρετὰς πολιτικὰς καὶ πολεμινὰς διὰ σειρᾶς εὐτυχῶν ἐπιχειρήσεων, ὅσον λαμπρῶν, τοσοῦτον καὶ ταχειῶν ἐπιβεβαιουσῶν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ὡς γνησίου γόνου αὐτοκρατορικοῦ· διότι ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐστέφθη ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἐξηκολούθησε τὴν κατάκτησιν τῶν παρακειμένων τῇ Τραπεζοῦντι χωρῶν, ἀφομοίων αὐτὰς μετὰ τὰς προκατακτηθείσας ὑπ' αὐτοῦ. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν βυζαντινῶν ἐπάροχων τῶν ἐν ταῖς διφοροῖς πόλεσι τοῦ Εὐξείνου ὡς ὁ τῆς Τραπεζοῦντος, αἰσθανόμενοι, ὅτι οὐδεμίαν προσδοκῶσιν ὑποστήριξιν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὄντος ἤδη ὑπὸ τοὺς Φράγκους, καὶ μὴ ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ' αὐτῶν κυβερνωμένων πόλεων προθύμως ἀνεγνώριζον τὸν Ἀλέξιον ὑπέρτατον ἄρχοντα. Καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Βυζαντίου προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν, ἐλπίζοντες νέον σταδίον δόξης καὶ πλουτισμοῦ, καὶ προθύμως πανταχόθεν ἐτάττοντο εἰς τὰς σημαίας του.

Συνετέλεσε δὲ προσέτι εἰς τὴν εὐχερῆ ὑποχώρησιν τῶν περὶ τὸν Πόντον καὶ Παφλαγονίαν χωρῶν καὶ ὁ φόβος τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἀναρχίας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀφοῦ πᾶς τις οὐδὲν ἄλλο περιέμενε, ἢ τὴν ἀπώλειαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας· καὶ οὕτω προθύμως ἠναγκασθήσαν τὸν Ἀλέξιον ὡς τὸν μόνον προστάτην των, καὶ παροχέα τῆς εἰρήνης, ἣν καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐστερή-

θησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀυτοκρατόρων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου τῶν Ἀγγέλων καταλειφθέντες εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων ὡς καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων· ἐπειδὴ οὗτοι φροντίζοντες μόνον εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ κράτους τῶν παρημέλου τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπορχιῶν, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπωφελήθησαν ἐπὶ μᾶλλον νὰ ἐξαπλωθῶσιν ἐντὸς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους· ὁ μέγας λοιπὸν Κομνηνὸς Ἀλέξιος εὔρε κατάλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἐμφανισθῆ εἰς τὰς διαφοροὺς ἐπαρχίας ὡς προστάτης κατὰ τῆς διπλῆς μάστιγος τῆς Τουρκοφοβίας καὶ τῆς ἀναρχίας.

Ὁθεν ἐντὸς τοῦ βραχυτάτου χρόνου τοῦ ἐνὸς μηνὸς ὁ Ἀλέξιος ἐγένετο κύριος τῶν φρουρίων τῆς Τριπόλεως, Κερασσοῦντος, Ἰασωνίου καὶ τῆς Μεσοχαλδίας· κατέκτησε δὲ οὕτως ἀμαχητὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Φάσιδος μέχρι Θερμώδοντος χώραν· ἐνῶ δὲ ταῦτα πάντα ἐγίνοντο οὕτως ἐπιτυχῶς καὶ εὐκόλως, ἐπειδὴ τὰ περὶ τὴν χώραν ταύτην δὲν εἶχον τόσην ἀνάγκην παρουσίας στρατιωτῶν, ὁ Δαβὶδ ἐπὶ κεφαλῆς μισθωτῶν Ἰβήρων καὶ Λαζῶν ἐθελοντῶν εἰσβάλλει εἰς τὴν Παφλαγονίαν· καὶ πανταχοῦ εὐτυχῶν ὡς καὶ ὁ Ἀλέξιος ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν Ἀλέξιον πάσας τὰς χώρας, ὅσαι δὲν κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀνθιστάμεναι γενναίως εἰσέτι κατὰ τῶν ξένων κατακτητῶν σταυροφόρων. Ἀλλ' ἄλλο κώλυμα μετέβαλε τὴν φορὰν τῶν εὐτυχῶν κατακτήσεων, καὶ ἡ νεανικὴ τῶν δύο ἀδελφῶν ὀρμὴ ἐσταμάτησε μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου τῶν κατακτήσεων.

Οἱ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Νίκαιαν καταφυγόντες αὐλικοὶ καὶ κληρικοὶ ἀνηγόρευσαν προσωρινῶς δεσπότην τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἀλεξίου Γ', τοῦ Ἀγγέλου. Ἀλέξιος δὲ ὁ Μέγας Κομνηνὸς γνήσιος γόνος τῶν Κομνηνῶν καὶ ἤδη ἀναγορευθεὶς Ἀυτοκράτωρ, ἔχων δὲ καὶ μέγα ἀξίωμα διὰ τὰς παρελθούσας εὐτυχίας του, ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ νεοσχηματισθὲν κράτος· εὐχῆς ἔργον βέβαια θὰ ἦτον ἂν ἀνεγνώριζεν ὁ εἰς τὸν ἕτερον, καὶ ἡνοῦντο οἱ δύο οὗτοι δραστήριοι ἄνδρες, Ἀλέξιος

καὶ Λάσκαρις· ἐπειδὴ εὐθύς τὸ κράτος θὰ ἐλάμβανε τὴν πρώτην του μορφήν καὶ δύναμιν ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Τούρκων, καὶ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν Φράγκων. Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν τότε Ἑλλήνων ἕνεκα τῶν ἐπικρατούντων κινδύνων, ὡς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας ἐνθουσιασμὸς ἐξήθη τοσοῦτον, ὥστε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μεγάλη ἤσαν τρόπαια κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἐχθρῶν· δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἔνωσις τῶν συμφερόντων τῶν δύο νέων ἑλληνικῶν κρατῶν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ πεπειθῶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἐνθαρρυνόμενος ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχιῶν, καὶ τῆς ῥώμης τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν λοιπῶν μισθωτῶν, ἠλπιζεν ὅτι θὰ εἰσῆρχετο ἀμαχητὶ καὶ εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀλλ' ὁ Λάσκαρις πολυπειρότερος καὶ πολεμικώτερος τῶν ἡμετέρων Κομνηνῶν, οὐ μόνον ματαιώνει τὰς ἐλπίδας τοῦ Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ εὐρώστως προσβαλὼν κατανικᾷ. Διότι αἱ αἰφνίδιαι αὐταὶ ἐπιτυχίαι τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, προπάντων δὲ ἡ ἐπιθυμία τῆς κατακτήσεως, ὡς καὶ ἡ ἄωρος καὶ ἄνευ τινὸς συνεννοήσεως ἀπόπειρα αὐτῆς τῆς κατακτήσεως τῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἰδέαν τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρεκίνησαν τὸν Λάσκαριν νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου πρὸς κοινήν των ἀσφάλειαν· ἰδίως δὲ ἔσπευσε τὴν συμμαχίαν ταύτην ὁ Σουλτάνος φοβούμενος καὶ τὴν ὀρμητικὴν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Κομνηνῶν πρόοδον, καὶ τὴν τῶν Φράγκων ἄπληστον καὶ παράτολμον πρὸς τὴν Ἀνατολὴν πολιτικὴν.

Ὁθεν ἐνῶ ὁ Δαβὶδ μὲ τοιαύτας ἐλπίδας ἤρχετο κατὰ τῆς Νικαίας οἱ Ἰοῦρκοι διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Ἀλέξιον, νὰ ἔλθῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς βνήθειαν τοῦ Δαβὶδ, σταματῶσιν αὐτὸν πολιορκοῦντα τὴν Ἀμισόν· οἱ δὲ στρατοὶ τοῦ Δαβὶδ, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Συναδηίου ἀνδρείου μὲν ἀλλὰ νέου καὶ ἀπίρου στρατηγοῦ κατανικῶνται, καὶ ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Δαβὶδ τρέπεται εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ὁ δὲ Συναδηνὸς αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ Λασκάρει· ἐν τούτοις ὅμως ὁ Δαβὶδ εἶχεν ἱκανὸν στρατὸν, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ κατέχῃ τὰς τέως κτηθείσας χώρας. Ἡ Ἀμισὸς ὅμως, ἥτις μόνη δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνώ-

ρίση τὴν κυριαρχίαν τῶν Κομνηνῶν ἐγένετο αἰτία ἄλλης ἤπτης εἰς τὸν Ἀλέξιον ἢ Ἀμισὸς δὲ ὄχυρά οὖσα τότε μετὰ τῶν κατὰ τὸν Εὐξείνιον ὑπέκειτο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ὁ Βυζαντινὸς τῆς πόλεως ἐπαρχος ὀνομαζόμενος Σάββας ἀλωθέντος ἤδη τοῦ Βυζαντίου, ἐθεωρεῖτο ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῆς Ἀμισοῦ. Ταύτης δὲ ὁ λιμὴν τότε ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο τῶ ὄντι εἰς τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν συνδέων μάλιστα τὸ νέον κράτος τῶν Τούρκων ἐμπορικῶς μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου· ὅπερ καθίστα τὴν Ἀμισὸν μέγα ἐμπόριον ἀμιλλώμενον μὲ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Γαλατᾶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ καὶ πλησίον τῆς ὄχυρᾶς ταύτης πόλεως εἶχον καὶ οἱ Τούρκοι ἐμποροὶ τὰς ἐμπορικὰς τῶν ἀποθήκας, καὶ ἐσχημάτιζον ἐκεῖ μικρὰν ἐμπορικὴν κοινότητα ὀνομάζοντες Σαμφόν· τὰ ἀμοιβαῖα λοιπὸν συμφέροντα τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἤδη ἀνεξαρτήτου πόλεως ἤνωνον αὐτοὺς εἰς κοινὴν ἄμυναν, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Λασκάρως.

Ὅτε λοιπὸν ἐνεφανίσθη ὁ Ἀλέξιος πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως προσεκάλεσε τὸν Σάββαν νὰ παραδώσῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐπαρχῶν τὴν πόλιν εἰς αὐτὸν ὡς νόμιμον κυριάρχην, ὁ Σάββας ὅμως ἀπήντησεν ἀποφατικῶς, καὶ ὁ Ἀλέξιος ἤρξατο τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως· οἱ δὲ Τούρκοι, οἵτινες ἐθεώρουν τῆς Ἀμισοῦ τὴν ἄλωσιν ὡς ἄμεσον καταστροφὴν τῶν ἐμπορικῶν τῶν συμφερόντων, προθύμως προσέφερον πρὸς τοὺς Ἀμισινοὺς τὴν συμμαχίαν τῶν. Τὸ ὄχυρόν τῆς Ἀμισοῦ ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου ἄλωσιν τῆς πόλεως, ὥστε νὰ προφθάσῃ καὶ ὁ Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου μετὰ πολλῶν δυνάμεων, καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ εὐρεθῇ ὁ Ἀλέξιος μεταξὺ δύο ἐχθρῶν, καὶ εἰς τὴν πρώτην μάχην γίνεται ὀλοσχερὴς ἢ ἦττα τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἐθεωρήθη εὐτυχὴς, ἐπειδὴ μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ του διέφυγε καὶ τὴν ἀτιμωτικὴν αἰχμηλωσίαν καὶ τὴν τελείαν καταστροφὴν.

Ἡ ἀνεξάρτητος δὲ αὐτῆ θέσις τῆς Ἀμισοῦ ἤδη ἐχρεωστεῖτο εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τῶν ἐν Ἰκονίῳ Σαρακηνῶν· διετήρησεν ὅμως καὶ ὁ Σάββας τῆς τε Ἀμισοῦ τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἰς ἑαυ-

τὸν, προστάτης γενόμενος τῆς πόλεως καὶ δεξιῶς πολιτευόμενος τὰς περιστάσεις, εἰς ὑποστήριξιν ὅμως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς διετέλει πρὸς τοὺς πολίτας δημοτικώτατος. Καὶ οἱ Ἀμισινοὶ βλέποντες ὅτι διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν τῶ μέσῳ πολλῶν κινδύνων καὶ ἐχθρῶν, εὐχερῶς ἐπέιθοντο εἰς τοιοῦτον συνετὸν ἄρχοντα καὶ χρήσιμον διοικητὴν· καὶ τοι ὅμως ὁ Σάββας ἀπέκρουσεν ἔνθεν μὲν τὸν Ἀλέξιον, ἔνθεν δὲ τὸν σύμμαχόν του Ἀζεδὶν, δὲν ἐπίστευεν εἰς τὰς οἰκείας του δυνάμεις, ὥστε νὰ τηρήσῃ τὴν τοιαύτην θέσιν τῶν πραγμάτων, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ γείνη ἔκουσίως ὑποτελὴς τοῦ ἐν Νικαίᾳ ἤδη ἀναγορευθέντος Ἀυτοκράτορος Λασκάρως· ὅστις ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸν καὶ τὴν Ἀμισὸν κατὰ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου, καθόσον μάλιστα ἐγειτόνευεν ἤδη μὲ αὐτὴν νικήσας τὸν Δαβὶδ καὶ προσλαβὼν τὴν τε Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ἀμαστριν καὶ πᾶσαν τὴν περίξ χώραν καὶ τὰ πολίχνια κατὰ τὸν Ἀκροπολίτην.

Ἦττηθεὶς δὲ οὕτως ὁ Δαβὶδ καὶ ἐξασθενήσας διὰ τὰς ἀπωλείας τῶν γενναιοτέρων στρατιωτῶν του, μὴ ἐλπίζων δὲ οὐδὲ τὴν μικρὰν βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου, ἐν τῇ ἀπορίᾳ ταύτῃ συμμαχεῖ μετὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ Φράγκων· διὰ νὰ ἀποκτήσῃ δὲ τὴν συμμαχίαν ταύτην συνθηκολογεῖ ὅπως διατελῇ αὐτῶν ὑπήκοος ἔχων μόνον τὴν Ἡράκλειαν δι' ἑαυτὸν, καὶ νὰ ἀποχωρισθῇ καὶ ἀπὸ τῶν Ἀλεξίου· οὕτω λοιπὸν ἐπεμψαν αὐτῶ οἱ Φράγκοι τὴν συμφωνηθεῖσαν ἐπικουρίαν, καὶ ἤρξαντο τοῦ κατὰ τοῦ Λασκάρως πολέμου. Ἀλλὰ φύσει ὑπερόπται οἱ Φράγκοι καταφρονοῦντες καὶ τοὺς φίλους τῶν Ἑλλήνων ὡς καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐπήρχοντο κερχωρισμένοι ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ὅπως αὐτοὶ μόνοι δρεψῶσι τὴν δόξαν τῆς κατὰ τοῦ Λασκάρως νίκης· ὠφελήθει δὲ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης Ἀνδρόνικος ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρως περιέκλεισεν αὐτοὺς ἐν τινὶ ἐκτεταμένῃ πεδιάδι μετὰ τῶν Ἡρακλείας καὶ Νικομηδείας, καὶ κατέκοψεν αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπιζήσαντας ἀπήγαγεν αἰχμηλώτους εἰς Νίκαιαν, καὶ οὕτω ματαιοῦνται αἱ ἐλπίδες τοῦ Δαβὶδ· ὁ δὲ Λάσκαρις συνῆψεν εἰρήνην κατὰ τὸ 1214 πρὸς τοὺς Φράγκους· καὶ ὁ Δαβὶδ μὴ συμπεριληφθεὶς εἰς τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης, ἐδιώχθη εὐρώ-

στως ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως· πολιορκηθεὶς δὲ ἐντὸς τῆς Σινώ-
πης ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, τότε πλουσιωτάτης, καὶ ἀνηκούσης
τῷ Δαβίδ, πολεμῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀπέθανε· τοιαύτη λοιπὸν
ἐγένετο ἡ τύχη τοῦ ἀνδρείου ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος ἀτυχοῦς
Δαβίδ τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ οὕτω τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξίου ἔμει-
νεν εἰς τὰ παλαιὰ του ὄρια τὰ ἀπὸ τοῦ Φάσιδος μέχρι Θε-
μισκύρας, συμπεριλαμβάνον καὶ τινὰς πόλεις τῆς νῦν Κρι-
μαίας καὶ τὰ περὶ τὴν Χερσῶνα πάντα ταῦτα Περσικῶς κα-
λούμενα.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος περιορισθεὶς εἰς τὴν ταινίαν ταύτην δὲν
ἔμεινε ἥσυχος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους πολέμους διε-
ξῆγε πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰκονίου, καὶ μάλιστα αἱ πε-
διάδες τῆς Θεμισκύρας ἐγίγνοντο τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ
θέατρον τῶν τοιούτων πολέμων· διότι ὁ Ἀζεδὶν κύριος πολ-
λῶν χωρῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου πλούσιος, καὶ φίλος ὢν τοῦ
Λασκάρεως δὲν εἶχεν ἄλλον τινὰ νὰ φοβηθῆ ἑρχόμενος κα-
τὰ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ· κατὰ πάντα δὲ ταῦτα εὐνοϊκῶς
ἔχων, ὑπεδοθηθεῖτο καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν μισθοφόρων Φράγ-
κων τυχοδιωκτῶν, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπεπό-
λαζον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πωλοῦντες τὴν ὑπηρεσίαν των εἰς
τοὺς Τούρκους, ἑτοιμοὶ δὲ πάντοτε νὰ ἐκτελῶσι τὰς τοῦ
Σουλτάνου διαταγὰς χάριν τοῦ παρ' αὐτοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς
τιμῆς κατεφρόνουσαν πάντα νόμον καὶ πᾶν θρησκευτικὸν αἴ-
σθημα· οὕτω δὲ ἀπομεμονωμένος ὁ Ἀλέξιος καὶ μὴ θέλων
οὐδὲ δυνάμενος ἕνεκα τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων μήτε
τὴν συμμαχίαν τῶν Λασκαριδῶν νὰ ζητήσῃ ὡς ἀντιζήλων,
μήτε τῶν ἐν Βυζαντίῳ Φράγκων ὡς φυσικῶν ἐχθρῶν τοῦ ὅ-
λου κράτους, καὶ οὔτε νὰ παλαίσῃ ἐπὶ πολὺ κατὰ τῶν Τούρ-
κων ἐπικειμένων καὶ λεηλατούντων τὰ ὄρια του, συνῆψε
σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀζεδὶν πληρώσας ποσότητά τινὰ χρη-
μάτων, καὶ συμμαχήσας μετ' αὐτοῦ ἐναντίον ἄλλων Τούρ-
κων πρὸς τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν Περσίαν. Ἐφεξῆς δὲ ἐπέ-
συρε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀλεξίου ἡ ἐσωτερικὴ ρύθμισις τοῦ
κράτους καὶ τινες πρὸς Ἀνατολὰς πόλεμοι.

Ἐν τούτοις δὲ πολλὰ ποιήσας, καὶ τέλος στερεώσας τὴν
ἀρχὴν του ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ Βυ-
ζαντίῳ ἡγεμόνων ὡς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τούρκων ἀπέθανε

τεσσαρακοντούτης ὁ Ἀλέξιος Α'. ὁ Μέγας Κομνηνὸς Φευ-
ρουαρίου α' ἡμέρα τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ 1222 μ. Χ. κατα-
λιπὼν διάδοχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Α' ἄρξας δέ-
κα ὀκτῶ ἔτη.

Τοιαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξιον τὸν Α' Αὐτο-
κράτορα τῆς Τραπεζοῦντος τὸν ἰδρυτὴν τῆς Τραπεζουניתίου
Αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Οἱ σύγχρονοὶ του
δὲ λόγον ποιοῦντες περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν αὐτὸν ὡς ἥρωά
τινα τῆς ἐποχῆς ἐξέχοντα καὶ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν ῥώμην
τοῦ σώματος, καὶ ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν ἀνάστημα ὄντως
ἀγγελικόν, ὡς εἶχον οἱ πλείστοι τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἐπικο-
μοῦντες αὐτὸν μετ' ἀρετὰς τινὰς ψυχῆς, τὴν ἀνδρίαν φρό-
νησιν καὶ τὴν ὄντως βασιλικὴν μεγαλειότητα.

Ἀνδρόνικος Α'. καὶ Ἰωάννης Α'.

Καί τοι κατέλιπεν ὁ Ἀλέξιος Α' διάδοχον τὸν Ἰωάννην
Α'. ὁμῶς μετὰ τὸν Ἀλέξιον ἔρχεται ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γίδος
γαμβρὸς ὢν αὐτοῦ, ὅστις ἄλλως ἄγνωστος ὑποτίθεται
ὑπὸ τινῶν ὅτι εἶναι ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως ὁ νικήσας
τοὺς συμμαχοὺς τοῦ Δαβίδ Φράγκους περὶ τὴν Νικομή-
δειαν. Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν τάξιν τῶν Αὐ-
τοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος ἐν τοῖς πατερικοῖς τῆς μονῆς
Σουμελᾶ πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε κηδεμῶν βασιλικὸς τοῦ Ἰωάν-
νου Α'. καὶ τὸ ἐπώνυμον Γίδος κατὰ τοπικὴν διάλεκτον νὰ
ἐσήμαινε κηδεμόνα, καθόσον καὶ ὁ Ἰωάννης Α'. Ἀξιοῦχος
καλεῖται ὡς ἀνηκούσης αὐτῷ τῆς Αὐτοκρατοκρατορικῆς ἀ-
ξίας. Ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν δύο Αὐτοκρατόρων ὑπῆρξαν τὰ αὐτὰ
ὄρια τοῦ κράτους, οἷα καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀλεξίου, ὡς καὶ
αἱ πρὸς τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας πολιτικαὶ σχέσεις, ἐκτὸς
τῶν μετὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου· ἐπειδὴ ἀποθανόντα
τὸν Ἀζεδὶν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλλεδὶν καὶ ἡ μετὰ τοῦ
Ἀζεδὶν καὶ Ἀλεξίου συμμαχία καὶ συνθήκη, καθ' ἣν ὁ Αὐ-
τοκράτωρ ὑπεχρεοῦτο νὰ χορηγῇ 300 λόγγας ἢ 1000
ἀνδρας, καὶ φόρον τινὰ εἰς τὸν Σουλτάνον, ἡκυρώθη ἀπὸ ὅ-
λων ἀπρόοπτά τινὰ συμβάντα· καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ἐν Τρα-

πεζούντι Αὐτοκρατορία ἀπηλλάγη τῆς τοιαύτης ἐπαχθοῦς συμμαχίας, καὶ ἐλευθερίαν προσαπεκτήσατο ἐνεργείας.

Εἶδομεν ὅτι τὸ κράτος τῆς Τραπεζούντος ἐξετείνετο μέχρι τῆς Ἰθρηρίας, καὶ ὅτι πλείσται παράλαιοι πόλεις πρὸς βορρᾶν τοῦ Εὐξείνου ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Τραπεζούντι Αὐτοκράτορος καὶ αὐτὴ ἡ Χερσῶν καὶ αἱ περὶ τὸν Κιμέρειον πορθμὸν, καὶ αὐταὶ πολυάνθρωποι καὶ πλούσιοι διὰ τὴν ἐν αὐταῖς βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργικὴν τῶν ἀξίαν παρείχον εἰς τὸ κράτος πλοῦτον καὶ ἰσχὺν ἀξιόλογον ὅλας αὐταὶ ὑπὸ ἑν ὀνομα Περαιτεία καλοῦμεναι. Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν πόλεων ὡς καὶ τῆς Χερσῶνος Αὐτοκρατορικὸν πλοῖον ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῆς Τραπεζούντος σημαίαν ἔφερον ἱκανὰ χρήματα, ἅπερ ὁ θησαυροφύλαξ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἄλλοι ἔπρχοι τῶν πόλεων τούτων συνώδευον μέχρι τῆς Τραπεζούντος· ἀλλὰ τὸ πλοῖον ἀπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθη νὰ ἐξοκειλῆ περὶ τὴν Σινώπην, ἣτις τότε ἐδεσπόζετο ὑπὸ τινος δεσπότης Εὐτωνος (Ἐτούμη) καλουμένου, ἀλλὰ ὑποτελοῦς τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου· λαβὼν δὲ τὴν εἶδησιν ὁ Εὐτων ἀντὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ πλοῖον τὴν δέουσαν συνδρομὴν, αὐτὸ μὲν καὶ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ὡς ἐμπολέμους κατακρατεῖ ζητῶν λύτρα ὑπέρογκα, τὸν δὲ θησαυρὸν σφετερίζεται ὡς λείαν πολέμου· εἰδοποιηθεὶς δὲ τοῦτο ὁ Ἀνδρόνικος πέμψας πρέσβεις ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὸ τε πλοῖον καὶ τὸ πλήρωμα ὡς καὶ τοὺς θησαυροὺς ὑπομιμνήσκων εἰς τὸν Εὐτωνα τὰς τε συνθήκας καὶ τὰ καθήκοντα τῆς συμμαχίας· ἀλλ' ὁ Εὐτων ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πλουσίας του λείας, καὶ κατ' οὐδὲν ἔκουσίως διεννοεῖτο νὰ παράσχῃ ταύτην· ὅθεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται διὰ τῆς βίας νὰ ἀναγκάσῃ τὸν δεσπότην ληστὴν νὰ ἀποδώσῃ τούτους αἰχμαλώτους καὶ τοὺς θησαυροὺς.

Ἐξοπλίζει λοιπὸν στόλον καὶ ἐν αὐτῷ ἐπιβιβάζει ἱκανὸν στρατὸν, ὅστις κατευθυνθεὶς πρὸς τὴν Σινώπην προσορμίζει ἀντικρὺ αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν Κάρουσαν, καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισεν ἢ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκία τῆς Σινώπης· λεηλατῶν λοιπὸν ὁ στρατὸς πᾶσαν τὴν χώραν αὐτῆς ἤλθεν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς ἀνεμποδίστως· ὁ δὲ στόλος καταναυμαχήσας τὸν τοῦ Εὐτωνος γίνεται κύριος αὐτοῦ, καὶ

ὁ Εὐτων ἠναγκάσθη τέλος νὰ ἐπιστρέψῃ ἅπαντα, ἀφοῦ ἡ χώρα του ἐληλατήθη· καὶ ὁ Αὐτοκρατορικὸς στόλος ἐπέστρεψε φέρων καὶ πολλὰ λάφυρα εἰς Τραπεζούντα.

Ἄλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο ἀντικείμενον πολέμου μεταξὺ τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τοῦ ἐν Ἰκονίῳ Σουλτάνου Ἀλλαδίν, ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος ἐθεώρησε τὸ ἐν Σινώπῃ συμβᾶν ὡς διάρρηξιν τῶν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνθηκῶν, μὴ ἀναφέροντος πρὸς αὐτὸν τὰ δίκαιά του παράπονα, ἀλλ' ἀνευ τῆς εἰδήσεως του ἐκδιᾶσαντος ἡγεμόνα ὑποτελῆ αὐτοῦ, οἷος ἦτον ὁ Εὐτων· ἐπομένως ἐθεωρήθη ἡ ἐν Σινώπῃ λεηλασία ὡς γενομένη ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους· λύει λοιπὸν τὰς μετὰ τοῦ Ἀνδρόνικου σχέσεις, καὶ κηρύττει κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, καὶ στρατὸς πολυάνθρωπος καὶ καλῶς κατηρτισμένος βάλλεται εἰς κίνησιν πρὸς κατάκτησιν τῆς Τραπεζούντος καὶ διάλυσιν τῆς Αὐτοκρατορίας· τὴν ἐκτέλεσιν δὲ τῶν σχεδίων τούτων ἀναθέτει ὁ Ἀλλαδίν εἰς τὴν βίαιόν του υἱόν (Γανισμάν Γαζή) Μελίκ, ἄλλως ἐνεργητικώτατον καὶ δραστήριον στρατηγὸν διατάττων αὐτὸν ἀμέσως νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Τραπεζούντα, θεωρῶν αὐτὴν ἀνίσχυρον νὰ ἀνθῆξῃ οὐδὲ ἐπὶ μικρὸν ἀπέναντι τοσαύτης καὶ τοιαύτης δυναμείας· καὶ ὁ Μελίκ οὕτω παρασκευασμένος ὡς ἀστραπὴ καταφθάνει πρῶτον καὶ στρατοπεδεύει περὶ τὴν Βαρβέτην, καὶ ἐκεῖθεν σχεδιάζει τὴν κατὰ τῆς Τραπεζούντος ἐπίθεσίν του.

Ὁ Ἀνδρόνικος δὲ παρ' ἐλπίδα ἀκούσας ταῦτα πάντα, καὶ ἐννοῶν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἐλπίς εἰρηνικῆς διαλύσεως τῆς ἀδίκου ταύτης ἐπιθέσεως τοῦ Μελίκ λαμβάνει πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς τε τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἀμυναν· καὶ συνάξας ὅσον ἠδύνατο στρατὸν ἀπὸ τῆς Ἰθρηρίας καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν, πρῶτον διατάττει τὰ πρὸς ἀμυναν τῆς πόλεως καὶ ἐξοπλίζει τοὺς κατοίκους, ὀχυρόνει τὰς διαφορούς κλεισούρας τῶν μεταξὺ Τραπεζούντος καὶ Βαρβέτης, καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς ἱκανοῦ πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ στρατοῦ διευθύνεται κατὰ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου ἐχθροῦ· ἀλλ' αἱ πεδινὰί θέσεις τῆς χώρας καὶ ἡ συρροὴ ἐκεῖ πολλῶν ἐχθρῶν δὲν τῷ ἐπέτρεψαν ἐκεῖ νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην· ὅθεν ὁ μὲν στρατὸς ἐπιστρέφει εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς ἄλλας δια-

φόρους καταλλήλους χώρας, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος μὲ τὸ ἵππικόν παρενοχλῶν τὸν ἐχθρὸν ἐπετήρει αὐτόν· τέλος ὁμῶς εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν ἢ διότι δὲν ἠλπίζε νὰ ἀντιτάξῃ κατ' ἐχθροῦ πολυαριθμοτέρου, ἢ διὰ νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὰ κατὰ τὴν παραλίαν στενὰ μέρη, καὶ ἀπομακρύνων τὸν Μελικ τοῦ στρατοπέδου καταστήσῃ δυσχερεστέραν τὴν θέσιν αὐτοῦ· ὅπως ἴσως ὁμῶς ὁ Μελικ ἔρχεται διαβαίνων τὰς κλεισούρας καὶ τὰ ὄροπέδια διευθυνόμενος κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος.

Φθάσας δὲ ὁ Μελικ στρατοπεδεύει ἄντικρυ καὶ πρὸς Ἀνατολάς τῆς πόλεως περὶ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Εὐγενείου· ὁ δὲ Ἀνδρόνικος κλείεται ἐντὸς τῶν τειχῶν προνοῶν περὶ τῆς ὅσον ἔνεστι τακτικῆς καὶ ἐπιτυχῆς ἀμύνης. Οὐδέποτε ἢ Τραπεζοῦς εἶδε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς τόσον φοβερὸν ἐχθρὸν, καὶ οὐδέποτε ἐπεκρεμάσθη τοιοῦτος κίνδυνος εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς· γυναῖκες καὶ παιδιά καὶ γέροντες καὶ λοιποὶ ἄμαχοι τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι ἄρωγόν συνέρρεον εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοκεφάλου, δάκρυα καὶ δεήσεις ἀναπέμποντες πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ προφανοῦς τούτου κινδύνου ἀτενίζοντες πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενείου τοῦ προστάτου τῆς πόλεως καὶ τοῦτον βεβηλούμενον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μελικ μανιωδῶς ἀλλαλαζόντων καὶ προσκαλούντων αὐτοὺς χλευαστικῶς εἰς ὑποταγὴν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀταράχως διεύθυνε τὰ πρὸς τὴν ἄμυναν, ἐπισκεπτόμενος αὐτοπροσώπως ἅπαντα, καὶ ματαιίων πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ· ἢ πρώτη δὲ ἀποφασιστικὴ ἐφοδος ἐγένετο ἀπὸ βορρᾶ, ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι πρόμαχοι τῆς πόλεως ἀπέκρουσαν αὐτήν, καὶ εἰς μεγάλην σύγχυσιν ἔβαλον τοὺς ἐχθροὺς, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος κρατεράν ἐξοδὸν ποιήσας μεγάλην φθορὰν ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς καταδιωχθέντας μέχρι τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν· ἐν ταύτῃ τῇ ἐξόδῳ πολλοὶ καὶ σημαντικοὶ τῶν Τούρκων ἔπεσον, ὁ πολυθρύλητος τῆς Σινώπης διοικητῆς Εὐτων, καὶ ὁ ἐξάδελφος τοῦ Μελικ καὶ πλῆθος πολλῶν ἐχθρῶν, μέγα δὲ θάρρος κατέλαβε τοὺς ἐντὸς τῆς Τραπεζοῦντος, ὡς καὶ τοὺς ἐξῶθεν παραφυλάττοντας μακρόθεν, ὥστε ἤρχοντο καὶ διήρπαζον καὶ ἐλεηλάττουσαν διηνεκῶς.

Τέλος ἀναγκάζεται ὁ Μελικ νὰ κάμῃ τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ καὶ καταστρεπτικὴν δι' αὐτὸν ἐφοδὸν κατὰ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ τείχους νύκτωρ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κατοίκων· ἢ νύξ μὲν ἦτο ἀνέφελος καὶ αἰθρία τὸ πρῖν, ἀλλὰ πυκνὰ καὶ θυελλώδη νέφη ἤρξαντο νὰ καλύπτωσι τὸν ὀρίζοντα ὅτε ἐκινεῖτο καὶ ὁ τοῦ Μελικ στρατὸς ἠσυχῶς καὶ τακτικῶς φέρων παντοίας μηχανὰς καὶ κλίμακας πρὸς τὸ τεῖχος· καὶ εἰς τὴν πρώτην διάσεισιν τῶν τειχῶν ἐπιστεύετο πλέον ἢ ἄλλως καὶ καταγραφὴ τῆς πόλεως· καὶ ὁ Μελικ βέβαιος διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκβασιν τοῦ σχεδίου του διεύθυνε τὰ πάντα ἐκ τοῦ στρατοπέδου του· ἅμα ὁμῶς, πλησιάζοντας αὐτοὺς οἱ φρουροὶ τῆς πόλεως ἀπωθοῦσι καὶ καταρρίπτουσι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κλιμάκων, μέγας δὲ θόρυβος γίνεται ἐνταῦθα καὶ ἀλλαλαγμὸς προσβαλλόντων καὶ προσβαλλομένων· γενικὴ δὲ ταραχὴ ἐν ἀκαρεῖ ἐνέπλησε τὴν πόλιν τῶν μὲν θεόντων πρὸ ἄμυνας τῶν τειχῶν καὶ παρακελευόντων ἀλλήλους, τῶν δὲ πρὸς τὸν ἤχον τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἀντίληψιν δεομένων· ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ συγχύσει καὶ ὁ οὐρανὸς οἰοεῖ φιλοτιμούμενος νὰ μετάρχη τῆς καταπληκτικῆς πάλης συνεπλήρου τὸ ἔπακρον τῆς φρικώδους ταύτης θέσεως τῶν πολιτῶν· διότι τὴν ἀρξαμένην θύελλαν διεδέχθησαν ἰσχυραὶ ἀστραπαὶ καὶ συνεχεῖς καὶ βρονταὶ καταπληκτικαί, ἐπὶ τούτοις δὲ χάλασα καὶ ῥαγδαία βροχὴ καταπεσοῦσα τὰς μὲν τάφρους καὶ τὰς ὁδοὺς εἰς λίμνας μετέβαλε, τοὺς δὲ παραρρέοντας ῥύακας εἰς ποταμοὺς ἀδιαβάτους κατέστησε· καὶ ἦτο τότε τις νὰ βλέπῃ ἵππεῖς μὲ τοὺς ἵππους τῶν κατὰ κεφαλὴν φερομένων, τοὺς δὲ τὰς κλίμακας καὶ τὰς μηχανὰς φέροντας ὑπὸ τῶν ρευμάτων παρασυρομένους ὀλόκληρα δὲ τάγματα ὑπὸ τῶν χειμάρων ἐξεμούμενα μέχρι τῆς ἀγρίας θαλάσσης· καὶ ἤδη ἢ σύγχυσις ἐκ τῆς πόλεως παύσασα ἐπέπεσεν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας.

Τότε δὲ ὁ Ἀνδρόνικος ἀφείς τοὺς πολιορκοῦντας εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν στοιχείων, ἀντεπεξάγει ἀπὸ τῆς πόλεως κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὰ πάντα κατέστησεν ἔκει εἰς ἀταξίαν· ὥστε οἱ μὲν τῶν ἐχθρῶν ἐφευγον ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα, οἱ δὲ ἀπείρως διασκεδαζόμενοι ὑπὸ τῶν περιφρουρούντων Ματζουκάτων κατεκόπτοντο. Καὶ ὁ

Μελικ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ πανικοῦ τούτου φόβου συσχεθεὶς φεύγει ὁμοίως ἐλπίζων νὰ σωθῆ εἰς τὴν Βαρβέτην· ἀλλὰ μόλις ἐξημερώθη περὶ τὸ Κολάτιον καὶ εἰς θέσιν Κεράσιον συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἐκεῖ παραφυλαττόντων Ματζουκάτων, καὶ φέρεται αἰχμάλωτος εἰς τὸν Ἀνδρόνικον· οὗτος δὲ μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιτυχίαν ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, τὸν μὲν Μελικ φιλοφρόνως ὑπεδέχθη, καὶ νέας καὶ ἐπωφελεῖς συνθήκας μετ' αὐτοῦ ποιησάμενος τὸν ἀπέστειλεν ἀσφαλῶς εἰς Ἰκόνιον πρὸς τὸν πατέρα του, ὅστις ἐπίσης παρεδέχθη τὰς γενομένας συνθήκας.

Καίτοι δὲ συντόμως ἐξετέθησαν τὰ κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην πολιορκίαν, εὐλογον εἶναι νὰ παραθέσωμεν καὶ τὴν ἐκθεσιν αὐτῶν, ὡς ὁ Λάζαρος σκευοφύλαξ ὀλίγον μεταγενέστερος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐγένειον ἐγκωμίῳ του περιστατικώτερον ταῦτα διηγούμενος ἐξιστορεῖ ἅ' ἐπὶ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοιδίμου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Γίδου . . . Μελικ ὁ Σουλτάνος ὁ υἱὸς τοῦ Μεγάλου Σουλτάνου Ἀλαδίνου μετ' αὐτοῦ τοῦ Γίδου ὄρκους διαλλαγῆς ἀπ' ἀλλήλων παραμειψάμενοι ἔφησαν μήποτε χωρῆσαι εἰς μάχας, ἀλλ' ἵνα ἐν εἰρήνῃ αἱ χῶραι διάγωσι, καὶ οἱ περίοικοι τῶν φρουρίων ὦσιν ἀτάραχοι· ἀλλ' ἐλύθησαν αἱ σπονδαὶ αὐταὶ ἐξ ἀπονοίας τοῦ τότε τῆς Σινώπης κρατοῦντος καὶ τῷ Σουλτάνῳ ὑπείκοντος (Ραΐση) τοῦ Ἐπούμη ἐκείνου, καὶ μάχαι τοῦ Σουλτανικοῦ μέρους καὶ τοῦ Γίδου ἐφωρμήθησαν δι' αἰτίας τοιαύτας. Ναῦς τις πεφορτισμένη μετὰ τῶν δημοσιακῶν τελεσμάτων τῶν τῆς Χερσῶνος καὶ τῶν ἐκεῖσε κλιμάτων τῆς Γοθτίας, καὶ τοῦ δημοσιακοῦ ἀρχόντος Ἀλεξίου τοῦ Πακτιάρη καὶ ἀρχόντων τινῶν Χερσωνιτῶν, ἐρχομένη ἐνταῦθα συγχομίσαι τῷ βασιλεῖ Γίδῳ τὰ ἐπέτεια τέλη, κυμαινομένης τῆς θαλάσσης εἰς Σινώπην προσώκειλε· καὶ ὁ ῥηθεὶς δὲ Ῥεΐσης τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἐντὸς ἅπαντας οὖν τοῖς ναύταις καταπορθήσας ἀφεῖλε καὶ κατάφρακτα μετὰ ταῦτα πλοῖα κατὰ Χερσῶνος ἀπέστειλε, καὶ καθεῖλε τὰς χώρας αὐτῆς ὀλοκλήρως. Τοῦτο μαθόντων τῶν Τραπεζουντιῶν, ἔγνω καὶ ὁ Βασιλεὺς τὴν συμφορὰν τῶν

Βαρβάρων καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ Σουλτάνου τὴν κατάλυσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ τῆς Σινώπης ἀρχων τοιαύτην ζημίαν ἐπήγαγεν· ὄθεν καὶ στόλον ἀγείρουσι κατὰ Σινώπης, καὶ στέλλουσι ἐκεῖ πανοπλίαν, καὶ εὐθέως εἰς Κάρουσαν προσωρμίσθησαν, καὶ ἐληθίσαντο τὰς αὐτοῦ χώρας ἀπάσας, αἱ παρέκειντο, ἄχρι καὶ αὐτοῦ ἐμπορίου Σινώπης, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ναῦς, (ἅς) ἐν τῷ λιμένι εὔρον εἶλον, καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἠχμαλώτισαν· οἱ δὲ γε τούτοις προσήκοντες καὶ οἱ τῶν πλοίων ναυαγοὶ ἐπανέστησαν τῷ Ῥαΐση καὶ λοῖδορον γλῶσσαν ἠκόνησαν κατ' αὐτοῦ. Στέλλει τοίνυν τοῖς Τριηράρχαις μὴ μελήσας ὁ Ῥαΐσης πρέσβεις διαλλαγῆναι ζητῶν καὶ μετὰ πολλῶν τὸν Πακτιάρον καὶ τὸν Σέριον τὴν ναῦν ἐκείνην μετὰ τῶν χρημάτων εἰς αἰχμαλώτους μόνους ἀμείψαντες, οἱ τριηράρχαι οἴκαδε ἐπανήσαν χαίρόντες (μετὰ πολλῶν χρημάτων). Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐκ τῶν κλιμάτων Χερσῶνος ἐκείνοι ἐληθίσαντο, οὗτοι καὶ ταῦτα ἐχομίσαντο. Τὸ δὲ Ἰκόνιον ὁ Σουλτάνος Μελικ τῇ ὑστεραίᾳ καταλαβὼν, ἐκεῖ, μαθὼν τὰ γεγενημένα ταυτί, οὐ φορετὰ ἠγήσατο, στέλλει δὲ παραχρῆμα εἰς Μελιτινὴν, καὶ στρατηγούς συναγείρει· εἰς Ἐρζερούμην δὲ ἤκων στρατὸν συναθροίζει τάχει πολλῷ δὲ εἰς Κελτσινήν ἀφικνεῖται, τοῦτο πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, ὁ πολὺς ἐκεῖνος συναγείρει καὶ αὐτὸς στρατιὰν (πᾶν ὑπήκοον τῶν ἐπαρχιῶν συλλεξάμενος, καὶ ἐκστρατεύει κατὰ τῶν ἀντιπάλων· κατοχυροῖ δὲ τοὺς στενωποὺς καὶ ἀμφόδους τῶν περὶ χωρῶν, συγκαλεῖται δὲ καὶ συμμάχους· στρατὸν ἀπὸ τε Σωτηροπόλεως καὶ Λαζικῆς ἄχρι καὶ τοῦ Οἰναίου, ἐπιλέκτους ἠβῶντας ἀκμάζοντας, ἐπιλέγδην εἰπεῖν ἅπαντας· ἐπεὶ δὲ ἤδεσαν (οὔτοι) τὸ βρβάρικόν στρατεύμα εἶναι οὐ ἀριθμητὸν, δέει, πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς κυρίαν καὶ δέσποιναν . . . καταφεύγουσι, καὶ τὸν ἐν μάρτυσι περιώνυμον Εὐγένιον τε λιπαροῦσιν εἰς βοήθειαν. — ὁ μὲντοι Σουλτάνος διῆει τὸν τόπον τοῦ Κατακίου, ὁ ἔστι μεταξὺ Παῖπερ καὶ Σαϊλούσας· ἐκεῖ(δὲ) καὶ τὸς σκηνάς ἐπήξατο. Τοὺς δε γε Παῖπερτινοὺς εἶρετο τὴν ὁδὸν θέλων μαθεῖν, δι' ἧς εἰς Τραπεζοῦντα ἀπελεύσεται· οἱ δ' ἔξω καὶ πόρρω Χαλδαϊκῆς διοδοεῖν προσήκειν ἀντέφησαν· τὸ γὰρ θέμα Χαλδίας ἔστι δύσβατον· ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν πολεμικῶν εὐπορεῖ,

καὶ οὐ ῥάδιον εἶναι τὴν δίοδον· ἔστι δὲ οὐχ ἥκιστα ὁδὸς ἡ λεγομένη τοῦ Στενοῦ ἢ ἀπάγουσα εὐθὺς ἄχρι καὶ Τραπεζοῦντος αὐτῆς· καὶ οὕτως ὁ Σουλτάνος ἐπεσημῆνεντο προσθῆναι τὰ ὄργανα, καὶ τὸ σύνθημα γέγονε, καὶ αὐτῆμαρ ἐπάνω που τοῦ Στενοῦ κατεσκήνωσαν. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Βασιλεὺς τὸν καλούμενον Πολεμάρχην Θεόδωρον ἐν αὐτῷ τῷ στενωφῷ ἀνωτέρω τοῦ Χορτοκοπίου μετὰ τινων ἐβρωμένων ἀνδρῶν περισκοπῆσαι ἐπέστειλεν· οἱ δὲ καὶ ἔργα πάνδεινα τοῖς βαρβάροις ἐπήγαγον ἐν τῇ εἰσελεύσει καὶ τῇ ἐξελεύσει· ἄλλους δὲ ἐνίους μετὰ τοῦ Ἀκριβιτζιώτου Γεωργίου παρὰ τὴν δύσληπτον χώραν τοῦ Ἁγίου Μερκουρίου ἀπελθεῖν ἐκέλευσεν. Αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς, ὡς πολέμων πολλῶν ἔμπειρος καὶ λίαν ἀγχίνους ἄνδρας εὐτόλμους ἰππέας πεντακοσίους δόρατα καὶ ἀσπίδας μόνον ἐπαγομένους παραλαβὼν εἰς Λάβραν ἀπήει, ἧς τὸ φρούριον ἀσφαλισάμενος εἰς τι χωρίον καλούμενον Βερένειαν ἦει καὶ εἰς τὴν ἐκεῖσε ἰδρυμένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰσελθὼν. . . καὶ τὸν ἐκεῖθεν ῥυακα κατιῶν εἰς γέφυραν ἐπανῆει· εἰς δὲ τὸ λεγόμενον Δικαιόσημον (Γσεβισλίκι) καταντήσας ἐν τῷ ἰδρυμένῳ θείῳ σηκῷ ἐπάνω τῆς πέτρας τοῦ θείου μάρτυρος Θεοδώρου εἰσηλθε καὶ ἐπεκαλεῖτο ἐκεῖθεν τὸν Ἅγιον εἰς βοήθειαν· τοῦ δὲ ἱερέως τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν τελούντος. . . ἦδη τὸ ἐπιλέγδην ἔκκριτον τῶν βαρβάρων σύνταγμα εἰς Δουβερὰν ἐπεφθάσει· αὐτίκα δὲ καὶ ὁ πολέμαρχος Θεόδωρος θάπτον προφθάσας, ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ ταῦτα καὶ παρεκάλει αὐτὸν τοῦ νεῶ ἐξελθεῖν καὶ ἀπαῖραι· ὁ δὲ μαθὼν τοῦτο, ὅστις ἦν ἀφωσιωμένος τῷ Θεῷ ἄχρις οὗ ἡ μυσταγωγία τέλος λάβη, καὶ οὕτως μετάσχη τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων· εἶθ' οὕτω πεποιθῶς ἰππῷ ἐπιβαίνει γοργῶ ἅμα τοῖς πεντακοσίοις ἰππεῦσι, καὶ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς φωνήσας, γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε, ἤλαυνεν ἡρεμαίως, καὶ φθάσαντες τὴν γέφυραν διεπέρασαν· οἱ δὲ βάρβαροι ἐπεί ἤσθοντο (σκοπὸς γὰρ ἦσαν ὡσεὶ δισχίλιοι) τὸν βασιλέα σὺν τοῖς ὀλίγοις ἐκείνοις τὴν ὁδὸν αὐτὴν διερχόμενον ἤλαυνον κατὰ νώτων αὐτῶν· ἐν δὲ τῇ ἐκεῖ πεδιάδι φθάσαντες ταχύτερον ἤλαυνον, καὶ ἀμφοτέρων τὰ δόρατα πρὸς ἀσπίδας ἐδούπησαν· οὕτω δὲ τὸ ἀ. κέρας τῶν πολεμίων ἐδέδεσαν τὴν τε ὁδὸν καὶ τὰς

ἐνέδρας καὶ οὐκέτι ἀντεῖχον, ἀλλὰ φεύγοντες ἐπιπτον ἐν τῷ ποταμῷ καὶ τινες καὶ ἔθανον· ἄλλοι δὲ ἐφευγον κατὰ κράτος· ἐκεῖσε τοίνυν ὁ πολεμάρχης ἔργα θαυμαστὰ καὶ λόγου πολλοῦ ἄξια κατὰ τῶν πολεμίων εἰργάσατο· ὁ δὲ Σουλτάνος μετὰ τῶν συνθημάτων κατερχόμενος ἐπεὶ ἔμαθε τὴν πτώσιν καὶ τὴν ἡτταν τῶν ἑαυτοῦ κατασκόπων, ὀργῶν ὡσεὶ τάχος ἰέναι κατόπιν, ὁμῶς τοῦτο οὐ πέπραχεν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς προβλέπων τὴν μυρίαν ἐκείνην ἐφοδὸν τῶν βαρβάρων ἐπὶ τὴν ἀνοδὸν τοῦ χωρίου Σαχνόης ἀνέδραμε, ἀκείθεν εἰς Λάβραν τὸ φρούριον ἦκει· τοῖς δὲ ἐκεῖσε φύλαξι τὰ γεγονότα σημάνας, καὶ τὰς ἀμφοδούς κατοχυρώσας τὴν Τραπεζοῦντιῶν κατήλασεν· ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ τοῦ Σουλτάνου πολεμῆσαι οὐκ ἔφθασαν, ὡς προεῖρηται, καὶ οὗτοι τῇ Τραπεζοῦντιῶν προσέβαλον· πηγνύουσι δὲ τὰς σκηνὰς ἀγχοῦ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου τῆς παλαιᾶς κύκλωθεν· τούτεϋθεν δὲ κύκλω τοῦ ἄστεως περιενόστουν. . . καὶ τῷ πλήθει οὐκ εὐαρίθμητος. Ἡ Τραπεζοῦς δὲ πρὸς μὲν τὰ τεῖχη ἀνάλωτος, πρὸς δὲ τὸν στρατὸν καὶ τὸν δῆμον, τὰ ἔνδον, χαλεπῶς οὐκ εὐρεῖα ἦν· οὐπὼ γὰρ αὐτῷ ἦν τὰ τεῖχη ἄχρι καὶ αἰγιαλοῦ κατερχόμενα. . . ὅθεν καὶ ἠνιάτο ὁ Γίδος ὁ χρηστός βασιλεὺς, ἐπεὶ τὸ ἐμπόριον πυρίκαυστον γέγονεν· οἱ δὲ πολέμιοι πανταχόθεν συνέτρεχον· ὁ γοῦν βασιλεὺς. . . ἡλίω δὲ πρὸς δυσμὰς γενομένου, καὶ ἐπιλαμβανομένης νυκτός, περὶ πρώτην μοῖραν αὐτῆς ἐκ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς ἀκρογωνεῖας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ καλουμένου Λιμνιώτου, ἐξιῶν (τῆς Κόρτης) καὶ κατὰ τὰς ἐπάλξεις τῆς πόλεως κατιῶν τὸν περικαλῆ ναὸν τῆς πανυμνήτου Κόρης κατελάμβανε. . . παννυχίους ὕμνους καὶ αἰτήσεις ἀνέπεμπε θεῷ. . . Καὶ τοῦτο μὲν ὁ καλὸς βασιλεὺς τὰς νύκτας ἐποίει, τὰς δὲ ἡμέρας τοὺς ἀντιάλους βαρβάρους μαχόμενος ἦν· μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς περιῶν ὁ Σουλτάνος κύκλω τὴν πόλιν καὶ ὄρων αὐτὴν ἀπροσμάχητον, καὶ τὰ βέλη συχνῶς βαλλόμενα, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ ἄστεως οὐκ ἦν τῶν ἀντιπολεμούντων ὁδὸς βásiμος ἄγχιστα ἐξ ἐπιφκνοῦς, ὥστε ἐλθεῖν εἰς χεῖρας κατὰ μέτωπον, ἐξ ἄλλου δὲ τινος μέρους ἀνεκελεύετο πολεμεῖν. Ὅσοι γοῦν τῶν βαρβάρων ἐκ τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου τῆς ἀνωθεν λεωφόρου προ-

σῆγγιζον, τοσοῦτοι καὶ ἐκ τῶν τῆς Κόρτης πυλώνων ἐξήρχοντο, καὶ τοῖς ἀντιπάλοις ἐμιγνύοντο· καὶ οὗτοι ῥαδίως διεστέλλοντο· ἐπεὶ δὲ πολεμοῦντες αἰεὶ ἔκλινον νῶτα καὶ ἐπιπτον, ἀλλὰ καὶ οἱ πόρρω, ἅτε ὄντες πολλοί, ἰστάμενοι ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἐμφανοῦς χώρου, ὃς τὴν σήμερον Ἐπιφάνεια λέγεται, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Λογγίνου καὶ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου διὰ μέσου ἰστάμενοι, μὴ δυνάμενοι δὲ διὰ τὸ δυσέμβατον ἐγγίσει καὶ βαλεῖν ξίφος καὶ τρῶσαι, ἐκεῖ μὲν ἀπέισαν· ὡς δ' εὐάλωτον τὸ ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ αἰγιαλοῦ μέρος ἦν καὶ πεδινώτερον ἐκεῖ κατεσκήνουν (προσεδρεύοντες ὧδε· καὶ ἐσκήνωσαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐξαρτήσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ ὄλου τοῦ παραλίου ἄχρι τοῦ δυτικοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας καὶ τῆς σὺν αὐτοῖς)· καὶ ὑπεσημήναντο οἱ σαλπισταὶ τὸ πολεμικὸν καὶ φωνῆ μία παρὰ πάντων τῶν ἀθίων ἐκπεφώνηται· καὶ τὰς μὲν καταφράκτους ἔστησαν πλησίον τοῦ τείχους οἱ στρατάρχαι, τοὺς δὲ σφενδονίτας καὶ λιθοβόλους καὶ τοξότας καὶ ἀσπιδοφόρους ὀπισθεν, μέσον δὲ τῶν τοσοῦτων καὶ τειχοσειστας· τῆς δὲ μάχης συρραγείσης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ στρατάρχαι καὶ ὅσοι τῶν ἀγωνιστῶν ἵππων ἐφεδροὶ, ὀρῶντες τοὺς ἀπὸ τοῦ νεῶ τοῦ Ἁγίου ἰσταμένους οὐκ εὐτόλμως, ἀλλ' ὀλιγωρομένους, ἀνοίξαντες τὰς τῆς Ἁγίας Δυναμέως πύλας καὶ δύναμιν ἐξ ὕψους εἰληφότες ἐξήεσαν καὶ οὐκ ἠρέμησαν, ἀλλ' ὠρμησαν κατ' αὐτῶν· οἱ δὲ βάρβαροι μὴ ἐνεγκόντες ταύτην τὴν ἐφοδὸν κλίνουσιν αὐτοῖς νῶτα καὶ φεύγουν οὗτοι πάντες· καὶ ἀναβάντες εἰς τὰς σκηνὰς ἔνθα τῶν Κατώων ὁ τόπος ἦν ἀπέκτειναν μὲν ἀπὸ τούτων πολλοὺς, καθήρπασαν δὲ καὶ αὐτὰς τὰς σκηνὰς καὶ τὰ χρήματα· ὅπερ μαθὼν ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ στρατάρχαι ὠρῶδησαν· εἴτα καὶ ἅμα πάντες ἄρδην γενόμενοι κατοπιν, ὡς εἶχον ἐξώρμησαν· ὁ μὲν τοι βασιλεὺς θεασάμενος τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων πασσυδι ἐπερχόμενον, ἐφορμητικὸν ἐπεφθέγγατο ἐπιφώνημα πρὸς τὸ οἰκεῖον στρατεύμα· ἐπὶ ταυτὸ γὰρ ἅπαντας συναθροίσας, ἵππεις εὐθυδρομησαὶ ἐκέλευσε πρὸς τὸν τοῦ Ἁγίου Προκοπίου ναόν· γενόμενος δὲ ἐκεῖσε, ἐπεὶ καὶ τινὰς τῶν βαρβάρων ἵππεύσαντες ἐφθάκασι προσέμιξαν, καὶ ἐξ ἑκατέρων πίπτουσιν οὐ πολλοὶ ἐκ δὲ τῶν ἐχ-

θίστων ἐπισημότεροι πίπτουν ἄνδρες οὐχ ἥκιστα μάχιμοι Σανταδὶν ὁ τοῦ Σουλτάνου πρωτοξάδελφος, Ἐτούμης τε ὁ Ῥαύσης ὁ τῆς Σινώπης ἄρχων· καὶ ἕτεροι τῆς Κελτικῆς τε καὶ Σεβαστείας. Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἄνδρες περιφανεῖς τε ὁμοίως καὶ εὐτολμοὶ Γεώργιος ὁ Τορνίκης ἐκεῖνος, καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταλόγου στρατάρχης, ὁ Ἀκριβιτζιώτης Θεόδωρος, καὶ Νικόλαος ὁ Καλλοθέτης, καὶ Νικήτας ὁ Θαλαβίτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Σαγξῆς· οὐ δὴ καὶ ἡ σύζυγος ἀνδρεία οὖσα γυνὴ καὶ τοῖς τρόποις χρηστή, τὴν τοῦ Πιτσέα στάσιν τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Ἀμμώδει τῇ μονῇ τῆδε ὑπὲρ τοῦ μνημείου τοῦ ἐκεῖσε ἀνέθηκεν. Ἐπειτα μὲν τοι κατὰ πόδας παντὸς τοῦ στρατεύματος τῶν βαρβάρων κεινηκότος, ὁ βασιλεὺς ἐλάσας ἤσυχος τὸ στρατεύμα καὶ διὰ τοῦ ῥύακος τοῦ ἁγίου Γεωργίου διαβιβάσας, καὶ τοῦ χώρου τῶν τριῶν Καρυῶν, ἀκινδύνως τὴν πόλιν εἰσῆλθεν. Ὁ δὲ γε Σουλτάνος ἀποτυχῶν ὧν ἠλπίζε κατηφείας πληροῦται καὶ χόλου· ὅθεν καὶ ὅλως κατὰ τοῦ θείου ναοῦ τοῦ Ἁγ. Εὐγενίου ἐξορμήσας καθελεῖν μὲν τὰ ἄνω καὶ κατασπᾶν ἐπιτάττει, τὸ ἔδαφος δὲ ἐξορύττειν. . . τὸ δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος πλῆθος οἷα θῆρες κατὰ τῆς πόλεως ἅπαν ὠρύεται, καὶ εὐχέρως εἰς τὴν αὐρίον λήξεσθαι προσδοκῶντες ἤδη δὲ καὶ μετὰ κυμάτων καὶ κρότων Ἀραβικῶν καὶ κραυγῶν τε Λιβυκῶν πάντες ἐφορμήσαντες οἱ βάρβαροι ἐκ τοῦ ὄρεινου τῇ πόλει μέρους προσέβαλλον ἄχρι πυλῶν, καὶ μιᾷ βοῇ πάντες βαρβαρικῶς προσηλλάλαξαν, ὥστε κατασεισθῆναι τὴν γῆν, καὶ τὸν οὐρανὸν κατασπᾶσθαι, καὶ δέους γενέσθαι πάντα μεστά. Καὶ τοῦτο μὲν οἱ βάρβαροι· ἀντιβάλλειν δὲ ἀκροβολισμοῖς αὐτοὶ οἱ τῆς πόλεως οὐ τι προθυμήθησαν ἄχρις ὀλίγον κατολιγωρῆσαι τοὺς πολεμίους καὶ ἀμβλυθῆναι τὰ βέλη. Ἐπειτα δὲ θυμομαχοῦντες οἱ παῖδες τῶν Λαζῶν ἄφνω ἐξήεσαν πεζοὶ μὲν βάλλοντες βέλεσι πικροτέροις τοὺς ἀντιμάχους· κατόπιν δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ἅπαν ἐξιππεύσαντες στρατεύμα πολὺ μὲν ἔκτειναν, πολλοὺς δὲ ἐζώγησαν· ἦν μὲν οὖν ταυτὶ καὶ οὕτως εἶχεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεὶ τὸ ἄγριον καὶ ἀπηνές τοῦ Σουλτάνου ἔωρα, ἥκιστα μὲν ἠρεμῆσαι θέλων καὶ ἀνεσιν δοῦναι τινὰ τῇ μάχῃ, ἀλλὰ ῥέπων καθ' ὥραν. . . ἐτι δὲ τοῦ πλῆθους τοῦ δήμου

ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπὸ τῆς συνοχῆς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐκ τούτων στενώσεως τῆς πόλεως πιεζομένου (οὕτω γὰρ ἐτετείχιστο τὸ ἔξωθεν φρούριον ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ μεγάλου ἄστεως ἄχρι καὶ θαλάττης αὐτῆς διερχόμενον· βásiμος ἔτι ὁ χῶρος οὗτος ἦν τοῖς πολεμίοις καὶ ὁ αἰγιαλὸς ὁ ἐν τούτῳ) ἔδεδίει ὁ ἀναξ καὶ ἔλυπεῖτο. . . . ἤδη δὲ ὑπαυγαζούσης ἔωθεν τῆς ἡμέρας αὐθις διὰ τοῦ ὀρεινοτέρου μέρους τοῦ ἄστεως τῆς μεγάλης Κόρτης ἀγχοῦ προσέβαλλον οἱ ἐχθιστοὶ βάρβαροὶ ἄκρως ἐξωπλισμένοι καὶ ἐγγίσαντες ἐπειρῶντο· ὁ δὲ Σουλτάνος τοιαῦτα ἔλεγε τοῖς ἐν τῇ πόλει· μὴ ἀπατάσθε, ὦ Τραπεζούντιοι, ἐπὶ τῷ θεῷ ὑμῶν μηδ' ἐπ' αὐτῷ τῷ λεγομένῳ Εὐγενίῳ· αὐριον γὰρ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὃν ὑμεῖς τιμᾶτε, κατερημώσω καὶ ὑμᾶς ἀρῶ· οἶδα γὰρ τῶν ἀναγκαίων ὑμῶν ἔνδειαν καὶ τὴν λειψυδρίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἦν περ ἔχετε κάκωσιν. Ταῦτα τὰ γε βλασφημίας γέμοντα ῥήματα καὶ ὁ κρατῶν ἤκουσεν, ἠλγῆσε δὲ φανερώς ἐπὶ τούτοις, καὶ δάκρυα ἐκ τῶν ὀμμάτων ἐξέῤῥει· ὁμοῦς ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, τὸ δε πρᾶγμα ἐπεχειρίσατο· ἤτησεν ἐλθεῖν τῶν πολεμίων ἐνίοις ὡς αὐτὸν τῆς πόλεως ἔνδον, καὶ πληρῶσαι σπονδὰς εἰρηνικὰς τοῦ ἐκτελέσαι τὰ θελήματα τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν, καὶ διαλλάξασθαι καὶ ἤκον καὶ εἰσεληλύθασαι καὶ σπονδὰς ἀλλαζονείας καὶ ὑπεροφίας ἤτουν, μεστάς. Ὁ δὲ βασιλεὺς μεγαλόφρων ὑπάρχων, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναπολήσας τὰ λεγόμενα δεξιῶς αὐτοὺς πεφλοτίμηκε, καὶ ἀθρὰς τραπέζας ἐκοινώσατο· εἶτα καὶ ἵππασάμενοι διὰ μέσης τῆς πόλεως διήρχοντο οὗτοι, καὶ κατασκοποῦντες οὗτοι τὰ στρατεύματα, κὰν ταῖς ἀγέλαις τὰ ζῶα βοῦς πρόβατα, τὰ κρέατα διάφορα, ὀψοποιῶν μαγγανείας, οἶκους τραγημάτων μεστοὺς, σιτῶνας σίτου πλήρεις οἰνῶνάς τε καὶ κρεοπλεῖα διάφορα, ἀλλὰ καὶ ὑδάτων ρύακας, καὶ κρουνοὺς ἐκχεομένους ἐκ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ πελαγίζοντας· καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν τοὺς βαρβάρους . . . καὶ θεάσασθαι ταῦτα κενοὺς ἐξαπέστειλεν. Οἱ δ' ὑποστρέψαντες πάντα ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσαν τῷ Σουλτάνῳ ἀπήγγειλαν. — Καὶ ὡς ἠνιᾶτο ἀκούσας· οἱ δὲ Χαλδαῖοι καὶ περὶ τὴν Ματσοῦκαν, ἐπεὶ ἔμαθον τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀντιπράξεις τῶν Τραπεζουντίων, εὐτολμοὶ γεγονότες καὶ ἐπὶ τῶν νυ-

κτῶν ὑποθέοντες, ἤρπαζον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ἵππους, ἐπόρθουν ἐζώγρουν, καὶ τὰς φυλάξεις ἐκράτουν, καὶ κατεδίωκον· ἤσχαλλε δὲ ἐπὶ τούτῳ δεινῶς ὁ Σουλτάνος... (Ἐνταῦθα ἐλλιπὲς τὸ χωρίον, ἀναφέρει περὶ λιτανείας γενομένης εἰς τε τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἅγιον Εὐγένιον). . . αἰθρίας γὰρ οὔσης τῆς νυκτός (ὅτε δηλαδὴ ἔκαμον τὴν τελευταίαν ἐφοδὸν κατὰ τῆς πόλεως) ἀθρόως ἀστραπὴ μεγάλη, ὡς δοκεῖ πῦρ ἄρρητον χεῖσθαι ἀπὸ τῶν τεσσάρων τῆς Οἰκουμένης μερῶν ἐξέλαμψεν, ὥστε ἐνισχεῖν τῶν ἀντιπάλων τὰ ὄμματα, καὶ τὰς ἀθέους ψυχὰς ἐκπλήξαι, ὕδατα δὲ σὺν αὐτῇ κατεῤῥύη, καὶ βρονταὶ συνεδούπησαν, καὶ χάλαια τε ῥαγδαῖα κατέπεσον, καὶ ὄμβρος τε πολὺς κατήνεκτο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοὺς ἄφρονας. . . οἱ δὲ βάρβαροι, ἐκ τοῦ θαύματος, ὅπερ ἐμβρόντητοι γεγονότες ἔνθεν κακεῖθεν διεσκεδάσθησαν, καὶ μὴ συνιέντες οἱ μὲν περὶ τὰ κοῖλα τοῦ βουνοῦ ἐπλημμέλουν προσκόπτοντες, οἱ δὲ κατὰ κρημονοῦ τῶν ὀρῶν ὤρμησαν ἐπιπποῖ τὸν κρημονὸν ὡσπερ ἱππήλατον, οἱ δὲ δύσμοροι νομίζοντες, καὶ πρὸ τοῦ τῆ γῆ πελάσαι τὰς δυστυχεῖς αὐτῶν ψυχὰς ἀποτόμως ἀποβρέυγόμενοι· ἕτεροι δὲ περὶ τὰς τῶν ὀρέων ὑπωρείας γεγόμενοι τῆς ἑαυτῶν πανοπλίας ἀπεβάλλοντο· καὶ ἄλλοι δὲ ἀπὸ ψήξεως ἀπεβίωσαν. Καὶ τούτοις μὲν τοῖς ἀθέοις καὶ πολεμίοις τοιοῦτο ἦν, οἱ καθ' ἡμῶν ἐλθόντες ἀπέναντο τέλος. Ὁ δὲ τούτων ἀρχῶν Μελικ μετὰ πρώτης φάλαγγος τῶν φυλάκων αὐτοῦ φεύγει περὶ τὴν Κάσαστιν, ἡμέρα· ἤδη αὐγαζούσης εἰς τὸ Κουρατοτροφεῖον ἀφῆκτο. Τοῦτο δὲ ἐπεὶ ἔγνωιν τινὲς εὐζωνοὶ τῶν Ματσοκάτων, ἐπίδραμόντες τοῦτον ἐζώγρησαν, ἐξ ὅτου καὶ ὁ ναὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῷ μεγάλῳ Εὐγενίῳ ἀνωκοδόμητο, ὡς ὁρᾶται ἄχρι καὶ τήμερον. (Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς ὡσπερ ἀγγίνους καὶ εὐ μάλα εἰδῶς τὰ τοῦ μεγολοδώρου Θεοῦ διὰ τὸν Εὐγένιον θαύματα Εἶτα μετὰ τὴν τελετὴν τῆς εὐχαριστίας ἀποβάντες κύκλῳ περιήφesan τὰς ἐκείνων σκηνάς· χρημάτων δὲ πλήρεις ἀνεῦρον αὐτὰς ἐρήμους πάντη ἀνδρῶν καὶ ἀνεῖλον, καὶ ἵππους καὶ ὄπλα, ὡς ἐῤῥίμενα φάναι ἐληίσαντο). Ἄλλ' ὅσου· ἀποφυγόντας περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταύρου εὐρόντες οἱ Ματζουκάται καὶ Χαλδαῖοι εὐζωνοὶ τίς ἀριθμήσειεν; ἀλλὰ τότε καὶ τὸν Σουλ-

τάνον ἐκεῖνον ἤγαγον δέσμιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς φιλανθρωπία μᾶλλον νικώμενος, οὐ δέσμιον οὕτως ἰδεῖν ὑπὴνεγκεν . . . ἀλλ' ἠθέλησεν ἡσύχως περιοδεύειν εἰς παραπομπὴν αὐτὸν, καὶ ἡμέρωσ ὑποστηριζόμενον δυσι τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἕως οὐ περιέλθει· εἶτα καὶ ἰππότην γενόμενον σὺν τῷ δῆμῳ ἐπομένῳ περιεῖναι τὸν αἰγιαλὸν χῶρον, καὶ τῆς μεγάλης πύλης τῆς πόλεως εἰσελθόντων ἐν τοῖς βασιλείοις ἀγαγεῖν αὐτὸν οἴκοις· τοῦτον δὲ τὴν πόλιν εἰσδύοντα καὶ πρὸς τῷ μεγάλῳ ναῶ φθάσαντα τῆς παναχράντου Θεομήτορος λέγεται βύθιον τι στενάξας ἀπὸ μέσης καρδίας, πολὺ αὐτὸν ταλανίσας, ὡς τοῖς ματαίοις καταπεισθέντα ἀστρολόγοις ἐκείνοις, καὶ τῷ ὀφθέντι ξένῳ ἀνδρὶ Εὐγενίῳ ἀκολουθεῖν, καὶ ἤδη ἀνηλεῶς καὶ δυστυχῶς διέρχεται τὴν αὐθεντικὴν τῶν Ῥωμαίων λεωφόρον ὁδόν. Οἱ δ' ἀπάγοντες αὐτὸν ἤγαγον εἰς τὰ βασίλεια. Τοῦτον δ' ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἄγαν φιλοτίμως ἀποδέχεται, καὶ τῆς πλησίον αὐτῷ ἀξιοῖ καθέδρας· μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ βασιλεὺς σκυθρωπότερον τὰ τι καὶ πάντα στρυφνὸν αὐτὸν θεασάμενος χεῖρά τε ὀρέγει καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλκει. Καὶ εἶδες, ὦ Σουλτάνε, εἶπεν, ὅπως οἱ τὰς συνθήκας τῶν ὄρκων παραβαίνοντες ἑαυτοῖς τεκταίνουσι χαλεπὸν; ὁ δ' ἀντέφη· ναὶ ἀληθῶς εἰρηκας, ὦ κράτιστε βασιλεῦ! ἡμεῖς γὰρ ἠπατήθημεν ἐπεὶ καὶ χώρας καὶ πόλεις ἐπορθήσαμεν καὶ εἴλομεν τῶν Ῥωμαίων, οὕτω καὶ τούτων ἐνομιζάμεν ῥᾶον ἐλεῖν· τίς δ' ἤδει τοιοῦτον πώποτε καὶ τοσοῦτον στερεῶν καὶ ταχύτατον φύλακα καὶ πολιούχον θερμὸν ὑπέρμαχόν τε τῆς πόλεως ταύτης, ὡς τὸν ὀφθέντα ἡμῖν Εὐγένιον (τὸ μέρος τοῦτο λείπει ἀπὸ τοῦ λόγου) ὃς καὶ πάντας ἡμᾶς ἀναιμωτῆ χερσὶν ὑμετέροις παρέδωκεν, ὡς ὄρᾳς ἠκούομεν γὰρ ποτε περὶ τῶν αὐτοῦ μεγάλων ἐργασιῶν, ἀλλ' ἠπιστοῦμεν· τὰ γὰρ πόρρω γενόμενα οὐ φοβεῖ τὰ πολλά. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς χρηστότητι πᾶσιν κερῶν τὴν βουλὴν ἀνελαμβάνετο αὐτὸν ἀθυμοῦντα λόγοις χρηστοῖς καὶ πραέσιν. Ἄλλὰ τὰ γε γεγενημένα, ἔφησεν, ὦ Σουλτάνε, οὐκ ἀπογίνονται, ὡς φασί, καὶ ὅπως οὐδέποτε αὐτὰ προβαίνει· ἐπεὶ οὖν τὸ ὑμέτερον οὕτω προῦθη, καὶ ὁ χρόνος χαλεπὸν ἡμῖν τὸ τέλος ἐπήνεγκε, μὴ ἀθύμει μήτε λυποῦ ὑπὲρ μέτρον, ἀλλ' ὄπερ αἰεὶ ὦν εὐτύχεις ἔχαιρες, καρτερῶν δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον

καὶ νῦν ἐφ' ὧν ἡστόχησας φέρων καλῶς γίνου. Καὶ ὃς, οὕτω χρῆ, ἔφησεν, ἡμᾶς φέρειν, τὸ δ' ἀγαθὸν καὶ συμπαθὲς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῆ σῆ χειρὶ, δέσποτα δέδοται. Καὶ ὁ Βασιλεὺς, ἀληθῶς εἰρηκας, ὦ Σουλτάνε, ὅτι τὰ παρόντα οὐ μόνιμα καὶ μέγα φαντάζωσι τοὺς περὶ ταῦτα ἐπτοημένους. Διὸ δὲ τοὺς ἐπαίνους προσάγειν τοῖς ἐπὶ τισὶν ἀνδραγαθίας εὐτυχοῦσι καὶ μετριάζουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ δυστυχοῦσιν ἐπεικῶς φέρουσιν. Οὐκοῦν δὴ φέρε τὰ κατὰ τὰ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ γενόμενα ἐν ἀληθείᾳ διήγησαι ἡμῖν πάντα. Ἐάν γὰρ ἐξείπης ἡμῖν πάντα ἐπὶ σε καὶ τὸ στρατεύμα σου μεγάλην ὠφέλειαν ἔξεις, ἅτε καὶ τοῖς ἀκούουσιν εὐφροσύνην παρέξεις καὶ ἡμῖν οὐ μετρίαν τὴν ἡδονήν . . . (ἐνταῦθα πάλιν ἔλλειπει) . . . Μετὰ δὲ τινος ἡμέρας συνῆλθον βάρβαροί τινες ἀπὸ τῶν Συρμένων καὶ ἀλλαχόθεν, ὅτι διασκεδασθέντες ἐτύγχανον καὶ ὅσοι ἠγματοῦσθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰς δόλους ὑπήχθησαν . . . Ὁ δὲ βασιλεὺς βουλὴν ποιησάμενος τοὺς βουλήσ ἤρετο, ὅπως τὰ κατὰ τὸν Σουλτάνον ποιῆσαι γρή· γνώμη δὲ κατ' αὐτὸ γενομένων πάντων ἔδοξεν ἀπελθεῖν οἴκαδε τὸν Σουλτάνον ἐλευθερίῳ τοῦ βασιλέως θελήματι, διὰ τὸ τοῦ ἀνδρὸς περιφανὲς καὶ τὴν τῶν Τούρκων εἰς αὐτὸν σύμπνοιαν (παίδων τι φημί καὶ ἀδελφῶν Κραμιάνων), καὶ κατιωτέρω μέχρι τῆς Σινωπέων πόλεως ὀδηγήσαι καὶ προπέμψαι αὐτὸν, ἵνα διασωθῆ εἰς τὰ ἴδια μετὰ εἰρήνης. Ἐξοδὸν ἢ βουλὴ καλὴ, καὶ τῆς βουλῆς ἤδη συστάσης σπονδαὶ εἰρηνικαὶ προῦθησαν μέσον αὐτῶν, ὥστε μήτε στρατιωτικὴν θεραπείαν ἔτι διδόναι τοὺς Τραπεζουντίους τῇ Σουλτανικῇ ἐξουσίᾳ καθὰ καὶ τὸ πρότερον πολεμιστῶν σελλομένων ἐκείσε μήτε χρηματισμοὺς τινος μήτε μὴν δῶρα. Οὕτω δὲ τῶν σπονδῶν τελεσθεισῶν, σὺν τιμῇ καὶ τῇ ἄλλῃ πρεπούσῃ δορυφορίᾳ ὁ Σουλτάνος οἴκαδε ἐπανεξέβη. Ἀφιγμένος τοίνυν εἰς Ἰκόνιον ὁ Σουλτάνος, οὐ τὰ συνήθη μόνον τῶν συνθηκῶν ἐξεπλήρου, ἀλλὰ γε καὶ ἵππους Ἀραβικοὺς καὶ ἄλλο τι τῶν ἐπισήμων ἐπ' ἑνιαυτοῦ ἐπεπόμφει τῷ Βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τῷ Γίδῳ. Τὰ δὲ τοῦ Ἀγίου (Εὐγενίου) θαύματα ἀπανταχοῦ διεφήμιζε καὶ χρήματα κατ' ἔτος παρέιχε δαψιλῶς τῇ μονῇ τοῦ Μάρτυρος . . . »

Ταῦτα λοιπὸν τὰ κατὰ τὸν Λάζαρον σκευοφύλακα, καὶ

τοι ὁ λόγος αὐτοῦ ἐλλιπής, εἰς πολλὰ καὶ ἠκρωτηριασμένους

Τὴν δ' οὕτως ἀρξαμένην ἐκείνην νύκτα διαδέχεται ἡμέρα γλυκυτάτη, καὶ πολὺ μάλιστα ὅτι πρόξενος σωτηρίας ἐγένετο τῇ πόλει καὶ θριάμβων καὶ χαρᾶς πανδήμου. Ἀπεδόθη δὲ καὶ δικαίως ἡ δόξα τοῦ θριάμβου τούτου εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ προστάτου τῆς Τραπεζοῦντος τοῦ Μάρτυρος Εὐγενίου· καὶ ὁ ἐπελθὼν κίνδυνος οὕτως ἐνδόξως ἀπεσοβήθη, ὁ δὲ ἐκ πολλῶν μυριάδων στρατὸς τοῦ Μελικ οἰκτρῶς ἐξηφανίσθη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ πλοῦσιον αὐτοῦ στρατόπεδον ἔμεινεν ἄπονος λεία τῶν γενναίως προμαχησάντων τῆς πόλεως, ἧτις διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου ἀπήλλαξε μὲν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ συμμαχίας ἐπαχθοῦς καὶ φορολογίας ἀτίμου, εἰς αὐτὴν δὲ ἔδωκεν ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν.

Ἡ παροῦσα ὁμῶς κατάστασις δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸν, ἀλλ' ἄλλα περιστατικὰ ἠνάγκασαν πάλιν νὰ συνάψῃ μὲ τὸν Ἀλαδίνον συνθήκας ὅχι τόσον εὐνοϊκὰς πρὸς τὸ κράτος τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὅτε δηλαδὴ ὁ Μέγας Σάχης τῆς Ταταρίας ὁ Γελαλδὶν θέλων νὰ φιλονεικήσῃ πρὸς τὸν τοῦ Ἰκονίου Σουλτάνου τὴν κυριαρχίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπεφάσισε καὶ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Ἀλαδίνου, ὁ Ἀνδρόνικος νομίζων ὅτι δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ μένῃ μεμονωμένος κατὰ τὴν πάλιν τῶν δύο, ἀπεφάσισε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Γελαλδίνου κατὰ τοῦ Ἀλαδίνου, πέμψας τῷ πρώτῳ καὶ βοήθειαν στρατιωτικὴν συγκεκριμένην ἐξ ἐνὸς συντάγματος· ἀλλ' ὁ Γελαλδίνος κατανικᾶται ἐν τῇ ἐν Ἀχλιᾷ αἰματηρᾷ μάχῃ ὑπὸ τοῦ Ἀλαδίνου, ὡς καὶ μετὰ ἐν ἔτος ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ κτείστη Μέγας Χάνης Ταταρίας ὁ τῶν Μογγόλων Οὐτάη, ὅστις ἦν ἐπίσης ἐχθρὸς καὶ ἀντίζηλος τοῦ Ἀλαδίνου. Τότε πάλιν συνεδέθη εἰς τὴν συμμαχίαν του ὑπὸ τοῦ προτέρου ὅρου προσφέρων φόρον τινὰ ἐτήσιον καὶ 200 λόγγας ἤτοι 1000 ἄνδρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπειδὴ οἱ Μογγόλοι ἐδιώξαν ἀπὸ τῆς Τιφλίδος τὴν Ρουσιδάναν βασίλισσαν τῆς Γεωργίας, καὶ φυλαίτινες Ἰβηρικαὶ καὶ Λαζικαὶ τῶς ὑποτελεῖς τῆς Τραπεζοῦντι ἀποσπασθεῖσαι ἀπέτελεσαν ἴδιον κράτος, ἐξέλεξαν ἴδιον βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτῆς Δαβίδ, οὗ ἡ πρωτεύουσα ὑ-

πῆρξε τὸ Κότυον ἢ ἡ Κοταῖς ἐν Μιγρελλία, τότε ἀπεσπασθησαν ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας πλοῦσαι χῶραι, αἵτινες κατὰ διαφόρους χρόνους κατακτηθεῖσαι καὶ πάλιν ἐλευθερωθεῖσαι ἀπέτελεσαν τὸ Βασίλειον τῆς κάτω Γεωργίας, ὅπερ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑποστὰν διαφορῶς τύχας διεσώζετο μὲν μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐγένετο δὲ ἤδη ἐπαρχία Ῥωσικὴ.

Βασιλεύσας δὲ 43 ἔτη ὁ Ἀδρόνικος ἐκοιμήθη τῷ 1235, καταλείψας τὸ βασίλειον τῷ αὐτοῦ μὲν γυναικαδέλφῳ υἱῷ δὲ πρωτοτόκῳ Ἀλεξίου τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ Κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀξούχῳ. Ὁ Ἰωάννης δὲ ὁ Α' ἐβασίλευσεν εἰρηνικῶς, ἐπειδὴ οὐδὲν φαίνεται ἐν ταῖς ἡμέραις πολεμικὸν ἔργον, καὶ ἀπέθανεν ἀρξας μόνον ἕξ ἔτη. Λέγεται δὲ ὅτι παίζων ἐν τῷ τζικανιστιρίῳ ἐκρημνίσθη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ σπαραχθεὶς ἀπέθανε. Τὸ δὲ τζικανιστήριον τὸ καὶ τρουκάνιον ὀνομαζόμενον ἦν παιδιὰ τις, ὡς εἶδος γυμνασίου, τὰ μάλα περισπούδαστος παρὰ τοῖς εὐγενέσι τῶν Βυζαντινῶν, ὡς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὸ λεγόμενον τσιρίτι· συνίστατο δὲ ἡ παιδιὰ αὕτη εἰς τὸ νὰ ρίπτωσιν ἀφ' ἵππων κατὰ μιᾶς κύστεως ἢ σφαίρας πλήρους ἀέρος ἀκόντια ἢ βέλη.

Βασιλεία Μανουὴλ τοῦ Μεγ. Κομνηνοῦ.

Διεδέχθη δὲ τὸν Ἰωάννην Α' ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ, ἀφ' οὗ ὁ υἱός του Ἰωαννίκιος ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ὁ δὲ Μανουὴλ οὗτος ὀνομάζεται μὲν ὑπὸ τῶν τότε ἱστορικῶν στρατηγικώτατος καὶ εὐτυχέστατος, ἀλλὰ οὐδεμίαν αὐτοῦ πολεμικὴν πράξιν ὀνομαστὶ ἀναφέρουν· ἐπομένως φημίζεται διὰ τὸ ἐν τοῖς πολέμοις θάρρος καὶ διὰ τὰς πολεμικὰς του γνώσεις, αἵτινες καθίστων αὐτὸν ἱκανὸν νὰ ἐχη μείζονα ἐπιβρῶν ἐπὶ τῶν γειτόνων του ἡγεμόνων, ἢ ὅσον ἠδύναντο νὰ τῷ παράσχωσιν αὐταὶ αἱ δυνάμεις τῆς Τραπεζοῦντιοῦ Αὐτοκρατορίας. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλαδίνος ἀπέθανε φαρμακωθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Γαγιασεδὶν, καὶ ἐγένετο ὁ πατροκτόνος Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, ἀποθανόντος τοῦ Μελικ ἐν τῇ κατὰ τῶν Καβείρων πολιορκίᾳ, ἐπειδὴ οὗτος παρεδόθη

εις πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἢ Σουλτανία τοῦ Ἰκονίου ἤδη παρήκμαζε τότε, καὶ ὁ τῶν Μογγόλων Χάνης κατενίκησε τὸν Γιαγιασεδὶν πλησίον τῆς Ἀροίγγης τραπέντων εἰς φυγὴν τῶν στρατευμάτων τοῦ Σουλτάνου, τὴν αὐτὴν τύχην ὑποστάντων καὶ τῶν τοῦ Μανουήλ στρατιωτῶν συγκειμένων εἰς ἓν σύνταγμα. Ὁ δὲ Μανουήλ ἐνόμισε φρόνιμον νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Χάνη, οἶαν καὶ πρότερον πρὸς τοὺς Σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου.

Οἱ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν Φράγγοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ὅτι κατὰ τὸ 1253 ὁ Μανουήλ ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς Λουδοβίκον τὸν βασιλέα τὸν Ἅγιον τῆς Γαλλίας τότε κατὰ τὴν Φοινίκην διατρίβοντα πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἁγίων τόπων ζητῶν παρ' αὐτοῦ μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον τοῦ υἱοῦ του. Οἱ πρέσβεις δὲ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πλούσια καὶ λαμπρὰ δῶρα πρὸς αὐτὸν, ὅστις τοὺς ἐδέχθη εὐμενέστατα· ὁ σκοπὸς ὅμως τῆς πρεσβείας δὲν ἐπετεύχθη, ἐπειδὴ οὐδεμίαν τῶν θυγατέρων εἶχε παρ' ἑαυτῶ, καὶ κατόπιν τῶ Λουδοβίκῳ συνέβησαν ἄλλα δυστυχήματα, ὥστε ὁ γάμος δὲν ἐτελέσθη.

Ὁ Μανουήλ μετὰ μακρὰν καὶ εὐτυχῆ βασιλείαν ἀπέθανε κατὰ Μάρτιον τῶ 1263 εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἄρξας, καταλιπὼν τρεῖς υἱούς, οἵτινες κατὰ σειρὰν ὑπῆρξαν Αὐτοκράτορες· ἐν δὲ τῶ πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας του ἐγένετο μεγάλη πυρκαϊὰ ἐν Τραπεζοῦντι. Μεταξὺ δὲ τῶν κτιρίων, ὅσα ὁ Μανουήλ ἐκτίσσε τὸ περιφημότερον τὸ καὶ μέχρις ἡμῶν διασωζόμενον εἶναι ἢ Ἁγία Σοφία ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δυσμὰς κειμένη τῆς Τραπεζοῦντος· τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν ὑποδεικνύει τὴν ἐνταῦθα τότε πρόοδον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας ὡς καὶ τὴν εὐπορίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἐποχῆς· ἢ δὲ περίσκηπτος θέσις καὶ ἢ στερεότης τοῦ κτιρίου καὶ ἢ ὠραιότης ἤρκεσαν ὅπως πείσωσι καὶ τὸν πανδαμάτορα χρόνον καὶ τὰς βανδάλους χεῖρας τῶν κατὰ καιρὸν κατακτητῶν ὅπως φεισθῶσιν αὐτὸ ὡς μόνον ταύτης τῆς ἐποχῆς μνημεῖον καλλιτεχνικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Πολλοὶ καὶ ἔτι εὐτυχέστεροι τότε κατακτηταὶ διέμενον καὶ διήλθον ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατέστρεψαν πᾶν καλὸν τῆς ἀρχαιότητος οὐδὲν ἀφῆκαν σημεῖον τῆς δυνάμεως

καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν, εἰ μὴ τὸ μνημόσυνον τοῦ βανδαλισμοῦ καὶ τῆς ἐρημώσεως ὡς πρὸς τὸν Μανουήλ ὅμως, καὶ ἂν ἢ ἱστορία περὶ αὐτοῦ σιωπᾷ, ἢ Ἁγία Σοφία θὰ ἦναι εἰς αἰωνίαν αὐτοῦ μνήμην.

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν εἰκόνων, αἵτινες ἐκόσμου ἐσωθεν καὶ ἔξωθεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὑπῆρχεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς πρὸς δυσμὰς πύλης ἢ ὠραιὰ εἰκὼν τοῦ Μανουήλ· οὗ τὸ ἀνάστημα εὐμηκες καὶ κανονικόν, ἢ δὲ κεφαλὴ ὠραιὰ, οἱ ὀφθαλμοὶ ὠραῖοι καὶ γλυκεῖς, φυσιογνωμία πλήρης χάριτος καὶ γεναιοφροσύνης, οἱ τρίχες καὶ τὸ γένιον ξανθὰ καὶ σιλπνὰ, ὁ λαιμὸς καὶ οἱ βραχίονες παχεῖς καὶ λευκοί, καὶ τὸ στέρνον ἐξέχον καὶ ὄντως στρατιωτικόν. Ζωγραφεῖται δὲ χωρὶς στέμματος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κεφαλὴν περιεζωσμένην διὰ μιᾶς ταινίας κεκοσμημένην ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς μεγάλων μαργαριτῶν καὶ μετὰ τὸν Αὐτοκρατορικὸν μανδύαν κεκοσμημένον μετὰ δικοφάλους ἀετούς· κατωτέρω δὲ τοῦ στήθους ἔκειτο μέγα νομισματοσήμον διαμέτρου ἕξ δακτύλων, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἦν ἔφιππος· ὑπὲρ δὲ τὴν κεφαλὴν του ἐπιγραφὴ «Μανουήλ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ μέγας Κομνηνὸς κτίτωρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης»· φαίνεται δὲ κρατῶν τῆ μιᾶ χειρὶ σκήπτρον, τῆ δ' ἑτέρα δέλτον τοῦ νόμου· ἀλλὰ δυστυχῶς αὕτη ἢ εἰκὼν, ὡς καὶ ἄλλαι πολλαὶ πρὸ 4 ἐτῶν ἐξηλείφθησαν εἰς τὴν γενομένην ἐπισκευὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἄνδρόνικος ὁ Β'. Γεώργιος Α'. καὶ
Ἰωάννης ὁ Β'.

Τὸν Μανουήλ διεδέχθησαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ τρεῖς υἱοὶ του, καὶ πρῶτον ὁ πρωτότοκος Ἄνδρόνικος ὁ Β'. κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρὸς του καὶ σύστασιν τῆς μητρὸς του Κυρίας Ἄννης τῆς Ξυλοχῆς· ὃν βασιλεύσαντα τρία ἔτη καὶ ἀποθανόντα ἄτεκνον διεδέχθη ὁ δευτερότοκος Γεώργιος ὁ Α'. ὁ ἐκ τῆς Εἰρήνης τῆς Συρκαίνης. Οὗτος δὲ βλέπων ἐνθεν μὲν τὴν τῶν Μογγόλων δύναμιν ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων ἐξησθενημένην, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κράτος τῶν ἐν Ἰκονίῳ

Σουλτάνων διαμεμελισμένοι ἀπηλλάγη τῆς ἐπὶ τῶν προκατόχων του ἀτιμωτικῆς συμμαχίας, καὶ ἐτόλμησε πανταχόθεν ἐλευθέρως ἐνεργῶν νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας· πολεμήσας μάλιστα εὐτυχῶς κατὰ τῶν Τουρκομάνων καὶ οὕτως ἐξωτερικῶς ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος του δύναμιν καὶ ὑπόληψιν. Ἀλλὰ προσπαθῶν ὅπως ῥυθμίσῃ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν καταβάλλων τὴν δύναμιν καὶ ἐπιβλαβῆ ἐπιρροὴν τῶν εὐγενῶν καὶ στρατιωτικῶν καὶ νὰ συστείλῃ τὰ προνόμια αὐτῶν εἰς μίαν κατὰ τῶν Τουρκομάνων ἐστρατείαν ἐγγατελείφθη ἐπιβούλως προδοθεὶς περὶ τὸ Ταυρέσιον ὄρος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ περιπίπτει ἀπροόπτως αἰχμάλωτος εἰς τοὺς ἔχθρους, ἐν ᾧ μάλιστα ἤλπιζε νὰ δώσῃ τὸν τελευταῖον κτύπον κατὰ τῶν Τουρκομάνων, βασιλεύσας δεκατέσσαρα ἔτη.

Ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας τῆς καταστροφῆς τοῦ Γεωργίου Α'. ἀνέβη ἀκωλύτως ὁ Ἰωάννης Β' κατὰ τὸ 1280, ὁπότε ἡ Αὐτοκρατορία ἐλευθέρα πάσης ἐπιρροῆς ἐξωτερικῆς ἐθεωρεῖτο εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς δυνάμεώς της· ὁ δὲ Ἰωάννης νέος ὢν καὶ ἀσθενοὺς χαρακτῆρος ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ κατὰ τοῦτο ἐφαίνοντο ὀλιγώτερον ἰσχυροὺς, ἢ ὅσον ὑπῆρξαν οἱ λοιποὶ Κομνηνοὶ καὶ τοῦτο δὲ ἐν ἦτο τόσοσόν τῆς ἀδρανεῖας τοῦ Ἰωάννου, ὅσον τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχε πρόσφατον παράδειγμα τὸ πάθημα τοῦ ἀδελφοῦ του· ὅπως δὴποτε ὁμοῦς ὁ Ἰωάννης ἀνέκτησε πλείονα ἐξωτερικὴν ὑπόληψιν καὶ ἐπιρροὴν. Ὅτε δὲ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ ἀποσοβῆσῃ τοὺς ἀπὸ τῆς δύσεως φόβους ἀνεγνώρισεν τὸν Πάπαν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τούτου ἐρεθισθέντες οἱ ὑπήκοοί του κατὰ πλείστον μέρος ἠτένισαν πρὸς τὸν Ἰωάννην δεύτερον Β'. τὸν Μέγαν Κομνηνὸν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Εὐκόλως δὲ θὰ ἤνονεν ὁ Ἰωάννης τὰ κράτη τῆς Τραπεζοῦντος καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἂν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν γενικῶς σύμφωνοι· ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων οἱ μὲν ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἐν Ἠπείρῳ δεσπότην, οἱ δὲ πρὸς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀμφοτέρους Κομνηνοὺς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας Κάρολος

ἐπαπέλει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ὁ Μιχαὴλ φοβούμενος μᾶλλον τὴν δημοτικότητα τοῦ Ἰωάννου Β'. ἢ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἔχθρους, διενόηθη νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὸν λαμβάνων τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ προσφέρων τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον.

Πέμπει λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ πρὸς τὸν Ἰωάννην πρέσβυν τῶν 1281 τὸν δεινὸν πολιτικὸν καὶ ἱστορικὸν Γεώργιον τὸν Ἀκροπολίτην. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπρότεινεν αὐτῷ νὰ παραιτηθῆ τοῦ τίτλου Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, καὶ δεύτερον νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ ἐπιβεβοιωὺν αὐτὸν διὰ τοῦ γάμου καὶ λαμβάνων τὴν θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ· ἀλλὰ τότε ἀποτυχῶν ὁ Ἀκροπολίτης ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τότε μόλις ἀναχωρήσαντος τοῦ Ἀκροπολίτου, ἐγένετο μεγάλη στάσις ἐν Τραπεζοῦντι ὑπὸ τινος Παππαδοπούλου, καὶ αἰχμαλωτίζεται ὁ Ἰωάννης· ἀλλὰ διαφυγὼν τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν. Εἰς τοῦτο δὲ ἂν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ἀφίξις τοῦ Ἀκροπολίτου, καὶ ὁ Ἰωάννης ὁμοῦς καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐνόησαν συμφέρον νὰ συσφιγχθῶσι διὰ συμμαχίας ἀμοιβαίως βοηθούμενοι.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς ἤλθεν ἄλλη λαμπρότερα πρεσβεία τοῦ Μιχαὴλ, ἣτις κατῴρθωσε νὰ συνδέσῃ ἀμφοτέρους διὰ συμμαχίας πολιτικῆς καὶ συγγενικῆς. Ἀλλ' ἐν ᾧ συγκατένευσε νὰ νυμφευθῆ τὴν νεωτέραν θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ Εὐδοκίαν, δὲν παρηγεῖτο ὁμοῦς τοῦ τίτλου τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ὡς προγονικοῦ κτήματος. Τῆς πρεσβείας δὲ ταύτης ἦσαν μέλη καὶ ὁ μέγας Λογοθέτης ὁ Ἀκροπολίτης καὶ ὁ οἰκονόμος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος Θεόδωρος ὁ Ξιφιλῖνος· ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ὁ Ἰωάννης ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Μιχαὴλ κατόπιν καὶ ἄλλην πρεσβείαν ἀπέπεμψε, τὸν Λογοθέτην τῶν οἰκιακῶν Ἰατρόπουλον, καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας μεσολαβούσης, ἐπεὶ δὲ ὑποπτεύετο ὁ Ἰωάννης μὴ ἀφ' οὗ φθάσῃ εἰς Βυζάντιον γείνη ἀπόπειρά τι κατὰ τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ τέλος ἤρθη πᾶσα ὑπόνοια, πιστοποιηθέντος τοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεως τοῦ Μιχαὴλ, καὶ τῶν πρέσβεων τοῦτο ἐνόρκως διαβεβαιωσάντων αὐτῷ. Φθάσαντα δὲ

τὸν Ἰωάννην εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπεδέχθησαν μὲν αὐτὸν φιλοφρόνως, ἀλλ' ὅτε ἐπαρουσιάσθη ἐπισήμως εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαήλ, ὑποχρεώθη μετὰ πολλὰς ἐνοστάσεις νὰ προσέλθῃ αὐτῷ ἄνευ τῶν ἀετῶν καὶ τῶν πορφυρῶν σανδαλίων, καὶ μὲ στολὴν δεσπότου. Κατὰ μῆνα δὲ Σεπτέμβριον τοῦ 1282 εὐλογήθη ὁ γάμος τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας, ὅτε ἔλαβε τὴν ἀδειαν νὰ φέρῃ τὰ Αὐτοκρατορικὰ παρτίσμα, καὶ ἀντὶ δικεφάλων ἀετῶν μονοκεφάλους, καὶ ἔκτοτε εἰς τοὺς ἐφεξῆς Αὐτοκράτορας Τραπεζοῦντος ἐπεκράτησε νὰ ἔχωσι μονοκεφάλους ἀετούς, καὶ νὰ φέρωσι τὸν τίτλον οὐχὶ πλέον Αὐτοκράτορων Ῥωμαίων, ἀλλὰ πάσης Ἀνατολῆς Ἰβήρων καὶ Περσείας. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περιστάσει ἐγένετο καὶ ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, ὅπως οἱ ἐν Τραπεζοῦντι ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι τὸν Μητροπολίτην των, καὶ ἡ Τραπεζοῦντις Ἐκκλησία ἐθεωρήθη Αὐτοκέφαλος διοικοῦσα τὰς ἐπισκοπὰς τὰς ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ αὐτῆς ἀνεξαρτήτως. Ταύτην δὲ τὴν πρᾶξιν ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ δύο Αὐτοκράτορες, καὶ ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου· καὶ οἱ ἐν τῷ Τραπεζοῦντιῳ κράτει ἀρχιερεῖς ἐξελέγοντο ἐνταῦθα· μόνος δὲ ὁ Τραπεζοῦντος ἀπερχόμενος ἐχειροτονεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος πάλιν μόνος ὁ Τραπεζοῦντος ἐξελέγετο ἐνταῦθα, ἐχειροτονεῖτο δὲ ἐκεῖ ἔχων μόνον προνόμιον ἐκκλησιαστικὸν τὸ νὰ ἐπέχη τόπον Καισαρείας ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀρχιερέως Καισαρείας εἴτε κατὰ τὰς συνόδους ἢ καὶ τὴν χοροστασίαν τῶν Ἀρχιερέων. Τότε δὲ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Τραπεζοῦντος πολλὰ αἰ ἐν τῷ Τραπεζοῦντιῳ κράτει ἐπισκοπαὶ σήμερον γενόμεναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' αὐτοῦ, ἢ ὅλως ἐξαλειφθεῖσαι τῶν χριστιανῶν ἐκεῖθεν φυγόντων.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἰωάννης ἐπησχολεῖτο εἰς ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Δαβὶδ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἰβήρων εἰσέβαλεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ἐμελέτα νὰ πολιορκήσῃ καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἀποδιωχθεὶς. Ἐλθὼν δὲ ἐνταῦθα εὗρε καὶ ἄλλους κινδύνους καὶ ἄλλας ταραχάς· καθότι ὁ προκατόχος αὐτοῦ Γεώργιος Αὐτὸς ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τῶν Τουρκαμένων ἐλθὼν ἐνταῦθα εὗρεν ἐρκετὸν κόμμα δυσηρε-

στημένων Εὐγενῶν, ὥστε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαίων του· οἱ ὀπαδοὶ του ὁμως ἐνίκηθησαν καὶ ὁ Γεώργιος ἐγένετο αἰχμάλωτος. Ὁ δ' Ἰωάννης ὅπως ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὴν εἰρήνην, συνεχώρησε τὸν ἀδελφόν του νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος, χωρὶς ὁμως νὰ μετέχη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπραττεν ὑπέικων εἰς τὸ αἶσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἄλλη στάσις ἀνησύχησε τὴν περαιτέρω ζωὴν του· διότι ἡ ἀδελφὴ του Θεοδώρα θυγάτηρ τοῦ Μανουὴλ ἐκ Ρουσοδάνης ἡγεμονίς τῆς Ἰβηρίας, ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τινος κόμματος ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν Θρόνον· καὶ τοὶ δὲ ὑπάρχουσι νομίσματα ἐπ' ὀνοματί τῆς, ἀδελφὸν ὁμως εἶναι πότε καὶ πόσον ἐγένετο κυρία τοῦ Θρόνου, καὶ πότε καθηρέθη. Ὁ Ἰωάννης ὁμως ἀπέκτησε τὸν Θρόνον καὶ ἀπέθανεν Αὐτοκράτωρ ἐν τῷ φρουρίῳ Λιμνίων βασιλεύσας 18 ἔτη καὶ καταλιπὼν 2 υἱοὺς Ἀλέξιον καὶ Μιχαήλ· τὸ δὲ σῶμά του μετακομισθὲν εἰς Τραπεζοῦντα ἐνεταφιάσθη ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Χρυσοκεφάλου. Ἀπασα δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰωάννου εἶναι πλήρης στάσεων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων· καὶ ταῦτα πάντα μὲν κατενίκησεν αὐτός, ἡ Χαλυβία ὁμως ἀπὸ τοὺς διηνεκεῖς πολέμους τῶν Τουρκαμένων ἡρημώθη καὶ οἱ κάτοικοι ἀφῆκαν τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τοὺς νομάδας ἐκείνους εἰς βοσκὴν, καὶ οὕτως ἐστερήθη τὸ κράτος πολλῶν πλουσίων μεταλλείων. Ὅπως δὲ ὁμως ὁ Ἰωάννης Β' ἔσχε παρὰ τοῖς τότε Εὐρωπαϊοῖς ἡγεμόσιν ὑπόληψιν ἰσχυροῦ βασιλέως, ἴσως ὑπερβαίνουσαν καὶ αὐτὴν τὴν πραγματικὴν του ἀξίαν. Διὸ καὶ ὁ Πάπας Νικόλαος ὁ Δ' προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ συμμετάσχη τῆς σταυροφορίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν Ἀγίων τόπων, ἐλπίζων ὅτι συνεργεῖα τοῦ Ἰωάννου Β' θὰ ἤρχοντο σύμμαχοι αὐτοῦ καὶ οἱ Μογγόλοι ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῶν Τούρκων, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ τοὶ δὲ ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ λάβῃ μέρος εἰς ταύτην τὴν πρόσκλησιν, αἰ ἐσωτερικαὶ ὁμως στάσεις καὶ οἱ πρὸς τοὺς Τουρκαμένους πόλεμοι καθίστων αὐτῷ ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην ἐκστρατείαν, ὥστε ἀφείς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ του πολεμίους Τουρκαμένους νὰ βοηθῇ τοὺς σταυροφόρους εἰς τὴν Παλαιστίνην κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἡ δὲ Εὐδοκία ἡ Παλαιολογίνα ἡ τοῦ Ἰωάννου σύζυγος ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐπῆγεν εἰς Βυζάντιον, εἶτα δὲ ἐπιστρέψασα ἀπέθανεν ἐν Τραπεζοῦντι ἐνταφιασθεῖσα πιθανῶς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου κτισθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς, νῦν δὲ μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου καὶ αἱ εἰκόνες ἦσαν τοῦτε Ἰωάννου Β' καὶ τῆς Εὐδοκίας. Κτίρια δὲ αὐτῶν σωζόμενα εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Εὐγενίου ὡς νῦν ἔχει καὶ ὁ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου ἡ νῦν μητρόπολις· καὶ τοὶ δὲ αἱ εἰκόνες τῶν δύο τούτων μέχρι τινὸς ἐσώζοντο, σήμερον ὁμως δυστυχῶς ἐξέλειψαν ἀνακαινισθέντος τοῦ ναοῦ ἐκ βάρθρων πρὸ ὀκτῶ ἐτῶν, μήπω δὲ τελειωθέντος· αἱ εἰκόνες δὲ αὐταὶ ἦσαν εἰς τὸν πρόναον τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐξωγραφισμέναι πλησίον ἀλλήλων τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας. Καὶ ὁ μὲν μανδύας τοῦ Ἰωάννου ἐκοσμεῖτο μὲ μονοκεφάλους ἀετοῦς, τῆς δὲ Εὐδοκίας μὲ δικεφάλους ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Αἱ εἰκόνες αὐταὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἰδόντων αὐτάς ὡς καὶ τῶν περιηγητῶν ἦσαν ἀρίστης τέχνης, καὶ εἶναι λυπηρὸν ὅτι τὰ τοιαῦτα μνημεῖα βαθμηδὸν ἐλλείπουσιν ἰδίως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ περὶ ἄλλων, καὶ τοὶ διέφυγον μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου καὶ τοῦ βανδαλισμοῦ τὴν ἐπιβροῖαν· εἶναι δὲ λυπηρότερον καθόσον ἐξαφανίζονται ὑπὸ χειρῶν Χριστιανῶν καυχωμένων ὡς ἀπογόνων ἐκείνων, ἐν ᾧ μάλιστα ἔχρεώστον παντὶ σθένει νὰ διατηρῶσι ταῦτα.

Ἀλέξιος Β'.

Διάδοχος δὲ Ἰωάννου τοῦ Β' ἐγένετο τὸ 1298 ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλέξιος ὢν δεκαπέντε ἐτῶν ἡλικίας, ὅστις κατὰ τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρὸς του ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Ἀνδρονίκου θείου πρὸς μητρὸς αὐτοῦ. Ἡ κηδεμονία ὁμως αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν λαὸν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐπειδὴ ὁ Ἀνδρόνικος ἤθελε νὰ ἐπεμβαίη καὶ εἰς τὰς μικροτέρας πράξεις τοῦ Ἀλεξίου. Καὶ ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος ὡς κηδεμὼν ἤθελε νὰ νυμφεύσῃ τὸν Ἀλέξιον μὲ τὴν θυγατέρα ἀπλοῦ τινος ὑπαλλήλου τοῦ ὀνομαζομένου Χούμνου εὐνοουμένου τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐ-

πιστάτου τῆς εἰς τὰς Αὐτοκρατορικὰς ὑπογραφὰς μελάνης, τότε τοῦτο ἐθεωρήθη ὕβρις εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ἀνδρονίκου νυμφεύεται τὴν κόρην τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰβηρίας τοῦ Ποκάν· ὅπερ εὐχαρίστησε καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ Ἀνδρόνικος προσκαλεῖ σύνοδον καὶ προτείνει νὰ θεωρηθῇ ὁ γάμος τοῦ Ἀλεξίου ὡς μὴ νόμιμος, ὡς γενόμενος παρὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὄντος κηδεμόνος, καὶ ἀπεκάλει αὐτὸν οὐχὶ Αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἡγεμόνα τῶν Λαζῶν. Ἡ Ἐκκλησία ὁμως ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Β' ἐγένοντο πόλεμοί τινες κατὰ τῶν Τουρκμάνων, καὶ διεξήγαγεν αὐτοὺς εὐτυχῶς· εἰς μίαν μάλιστα ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα μάχην κατενικήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Κουστογιὰν ἠχμαλωτίσθη καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν κατὰ τὸν Πανάρετον. Ἐκτὸς ὁμως τῶν Τουρκμάνων, τότε καὶ οἱ Γενουήσιοι, οἵτινες πανταχοῦ τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἶχον τὰ ἐμπορικὰ τῶν καταστήματα καὶ ἰδίως ἐν Τραπεζοῦντι οὐ μικρὰ σκάνδαλα καὶ ἀνησυχίαν ἐπέφερον εἰς τὸ κράτος τῶν μεγάλων Κομνηνῶν· καθόσον μάλιστα διὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ Συρίᾳ καὶ τῇ μέσῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ μεγάλας ἀνωμαλίας πολλοὶ τούτων ἐπεσωρεύοντο ἐνταῦθα ὡς τὴν μόνην ὁδὸν, δι' ἧς τὰ ἐμπορεύματά τινος διήρχοντο εἰς τὴν μεγάλην Ἀσίαν, συγχρόνως δὲ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον. Ἐπειδὴ οἱ Χά- ναι τῶν Μογγόλων αἰσθανόμενοι τὰ ὠφελήματα τοῦ ἐμπορίου ἠνύθουν τοὺς ἐμπόρους καὶ παρεῖχον αὐτοῖς πᾶσαν ἀσφάλειαν καὶ εὐκολίαν πανταχοῦ τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν μεχρι Τιβέτ καὶ Ἰνδιῶν, ὅπου καὶ ἀντηλλάσσοντο τὰ διάφορα εἶδη τοῦ ἐμπορίου, ἐπὶ τούτοις δὲ συνέβαλον πολὺ εἰς τὴν προαγωγὴν τούτου τοῦ ἐμπορίου καὶ αἱ μεταξὺ τῶν Αὐκρατόρων τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς μέσης Ἀσίας συμμαχίαι καὶ ἐμπορικαὶ συνθηκαὶ· πολλοὶ δὲ μοναχοὶ καὶ πρεσβεῖαι καὶ ἱεραπόστολοι ἐπέμποντο εἰς τὰ ἐκεῖ μέρη, καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν ἦσαν φιλικώταται· ὥστε τὸ ἐμπόριον τὸ ἐν Τραπεζοῦντι ἔλαβε πλείονα ἔκτασιν καὶ σημαντικότητα, ἢ οἶαν

εἶδομεν ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν χρόνων.

Εἰς τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην οἱ Γενουήνσιοι ἔλαβον πολλὰ ἔμπορικὰ προνόμια ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, καὶ ἐπομένως εἶχον πολλὰ πρακτικὰ οὐ μόνον ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀζοφικῇ συναγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Βενετούς καὶ τοὺς Πισαίους· ὥστε κατώρθωσαν νὰ ἔχωσι πανταχοῦ τὸ μονοπωλεῖον τοῦ κατὰ ταῦτα τὰ μέρη ἔμπορίου. Ἰδίως δ' ἐν Τραπεζοῦντι ἰδρύσαντο δύο καταστήματα πρὸς τὸν λιμένα τῆς Δαφνοῦντος, καὶ τὸν τοῦ Μόλου. Ἀπῆτουν δὲ καὶ προνόμια παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος, ὅσα καὶ παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει· καθ' ἑκάστην λοιπὸν συνέβαινον διαφωνίαι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν τελωνῶν, καὶ τέλος ἀπῆτουν νὰ δίδωσιν ὠρισμένον τινα δασμὸν διὰ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἔμπορεύματα τῶν μὴ στέργοντες νὰ ἀνοίγῃνται καὶ νὰ ἐκτιμῶνται αὐτά. Ἐπὶ τοῦτο δὲ πολὺ λάκεις ἔκαμαν οἱ Γενουήνσιοι παράπονα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἦλθεν ἀπὸ Γενούης πρεσβεΐα ὅπως συνάψῃσι συνθήκην ἔμπορικὴν, οἷα ὑπῆρχε καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπολαμβάνοντες μάλιστα τὸν Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτορα ὑποτελεῖ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀπῆτει δὲ ὅπως ἔρευνα μὲν οὐδεμίαν νὰ γίνηται εἰς τὰ ἔμπορεύματα, νὰ προσδιορίσῃσι δὲ τὸν δασμὸν ἐτησίως εἰς κεκομμένον τι ποσόν. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιστάσει ἠπειλοῦν ὅτι θὰ ἐσῆκονον τὰ ἔμπορεῖα τῶν εἰς ἄλλας χώρας. Ἀλλὰ ὁ Αὐτοκράτωρ κατανοῶν ὅτι ἠλαττοῦντο οἱ φόροι οὕτω, καὶ αὐταὶ αἱ ἔμπορικαὶ ἀποικίαι τῶν θὰ ἐγίνοντο, ὠχυρωμένοι οὖσαι, ἄλλαι πόλεις καὶ κράτος ἐν τῷ κράτει του, ἀπέβριψε τὰς προτάσεις τῶν Γενουηνσίων πρέσβεων.

Ἐνεκα δὲ ταύτης τῆς ἀποτυχίας τῶν λυσσωντες οἱ ἔμποροι καὶ ἄλλως τε βίαιοι καὶ φιλόνηκοι, ἐπὶ μᾶλλον ἐγένοντο θρασύτεροι, καὶ μὲ τὴν σπάθην τῶν διεξῆγον τὰ τοῦ τελωνίου καὶ τῆς ἀγορᾶς· ἐπὶ τέλους ἤρχισαν νὰ μὴ πληρῶναι τὸν τακτικὸν δασμὸν οὔτε τῆς ἐκφορτώσεως οὔτε τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἔμπορευμάτων· οἱ δὲ τελῶναι ἐπειδὴ ἀντέσταινον εἰς τοῦτο, ἐγένετο σύγκρουσις, ἥτις ἀπέβη εἰς ἀληθινὴν μάχην. Τότε δὲ οἱ Γενουήνσιοι νικώμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς

κατὰ τὸ Ἴπποδρόμιον οἰκίας τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ ἐπισύρωσι τὴν προσοχὴν ἐκείνων εἰς αὐτὸ τὸ μέρος· ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐπιστρέψαν κατέκαυσε τὰς ἀποθήκας τῶν καὶ τὰ ἔμπορεύματα. Τέλος φοβηθέντες μὴ ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐτοκράτορος συνάψῃ ἔμπορικὰς συνθήκας μὲ τοὺς Βενετούς, καθησύχασαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσι συνθήκας ἐπὶ τοῖς προτέροις ὅροις, καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἀλεξίου.

Ἡ δὲ ἐν Συνώπῃ ἡγεμονία ἤδη λαβοῦσα ληστρικὸν καὶ πειρατικὸν χαρακτῆρα ἐξώπλισε στόλον λυμάνουσα τὸ ἔμποριον καὶ τὸ ναυτικὸν τῶν τε Ἑλλήνων καὶ ἄλλων διαφόρων ἐθνῶν, ὡς οἱ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος Ἀλγερίνοι· καὶ ἐκ τούτου ἐπαρκοῦντο μεγάλας ὠφελείας καὶ ἔφθασαν εἰς μεγάλην δύναμιν καὶ θάρσος. Συμπορία λοιπὸν τοιούτων πειρατῶν κατὰ τὸ 1314 ἐπιπεσοῦσα κατὰ τῆς παραλίας τῆς πλησιοχώρου τῆς Τραπεζοῦντος ἐλεηλάτει ἀπηνῶς αὐτὴν μέχρις αὐτῆς τῆς πόλεως· πολλαὶ δὲ καὶ οἰκίαι καὶ ἄλλαι οἰκοδομαὶ κατεκάησαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς Δυσμὰς γεφύρας καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς τοῦ Ἰωάννου. Ὅθεν ἠναγκάσθη ὁ Ἀλέξιος τότε νὰ χτίσῃ τὸ ἀπὸ τῶν ἐξωτείχων μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς γεφύρας πύλης τοῦ Ἰωάννου, ὡς καὶ τὸ ἕτερον πρὸς Ἀνατολὰς σκέλος τοῦ τείχους μέχρι τοῦ λεγομένου Μόλου, ὅπου ὑπῆρχον αἱ διάφοροι ἀποθήκαι, καὶ οὕτω συνέδεσε τὴν πόλιν μετὰ τῆς θαλάσσης τοῦ λιμένος.

Κατὰ δὲ τὸ 1329 ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΒ'. ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλέξιον ἐπιστολὴν, δι' ἧς προσεκάλει αὐτὸν ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας, καὶ οὕτω νὰ ἐνωθῇ ἡ τε Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, συγχρόνως δὲ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸν καὶ τινες ἱεραπόστολοι τοῦ Πάπα. Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ὡς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ἱεραποστόλων ἀναφέρονται, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως αὐτῶν εἶναι ἄγνωστον, ἀλλ' ὡς ἦτον ἐπόμενον θὰ ἀπεδοκιμάσθη παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀλέξιον. Μετὰ δὲ βασιλείαν 33 ἐτῶν παρὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε τῇ γ'. Μαΐου 1330.

Ἀνδρόνικος Γ'. Μανουὴλ Β'.
Βασίλειος Α'.

Ὁ Ἀλέξιος Β', ἀποθνήσκων ἀφῆκε τέσσαρας υἱούς, καὶ δύο θυγατέρας, ὧν ὁ πρῶτος, Ἀνδρόνικος Γ', ἐγένετο διάδοχος· οἱ δύο δὲ αὐτοῦ ἀδελφοί, Μανουὴλ καὶ Γεώργιος, ἐπαναστατήσαντες κατ' αὐτοῦ καὶ ἠττηθέντες ἀπέθανον· ὁ δὲ ἕτερος, ὁ Βασίλειος, ὡς καὶ ὁ θεῖός του Ἐμμανουὴλ, ἐδραπέτευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ 18 μηνῶν βασιλείαν ἀπέθανεν, ἀφίεις διάδοχον τὸν υἱόν του δεκαπενταέτη ὄντα, ὅστις καὶ ἐστέφη Ἀυτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μανουὴλ Β'. ἐβασίλευσε δὲ μόνον μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κοκὴ πρὸς τοὺς ἀδελφούς του διαγωγὴ τοῦ Ἀνδρόνικου Γ' ἔφερεν ἐξαχρείωσιν μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων τάξεων τῆς πολιτείας, καὶ αἱ στάσεις καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐπηκολούθησαν τὸν Ἀνδρόνικον Γ'. τοῦτο βλέποντες οἱ Τουρκμάνοι ἐδοκίμασαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ κράτος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Ἄλλ' εἰδησις τῆς ἐπιδρομῆς ξένων οὐ μόνον ἤνωσεν ἅπαντα τὰ κόμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄμιλλαν ἐνέβαλε, τίς θὰ φανῆ ἰκανώτερος τοῦ ἄλλου κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὄθεν κατὰ τὸ 1332 οἱ Τουρκμάνοι προσελθόντες μέχρι τῶν Ἀσωμάτων, στρατηγοῦντος αὐτῶν τοῦ Παριάμη κατενικήθησαν καὶ κατεκόπησαν. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ συμφωνήσαντα πάντα τὰ κόμματα μετεκαλέσαντο τὸν Βασίλειον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ὅπως δώσωσι τέλος εἰς τὰς ἐμφυλίους ἐριδας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Βασίλειος ἐστέφη Ἀυτοκράτωρ, ἐκθρονισθέντος τοῦ Μανουὴλ Β'. ἐπειδὴ ὅμως παρέβλεπε τοὺς φίλους του κακοποιοῦντας τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ὁ μέγας Δοῦξ Λέκας καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μέγας Δομέστικος ὁ Τσάμπας ἐφρονεύθησαν, ἡ δὲ μεγάλη Δοῦκισσα ἐκ τοῦ γένους τῶν Συρικηνῶν ἐλιθοβολήθη· οἱ δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἰσχύοντες ἐσχημάτισαν κόμματα ἐντὸς καὶ ἐκτός. Ἡ δὲ Ἀυτοκρατορικὴ φρουρὰ ἡ καλουμένη Σχολάριος κατήνησεν εἰς τοιαυτὴν ἀναρχίαν καὶ αὐθάδειαν, οἷαν εἶχον καὶ οἱ Γενίτζαροι, ἰδίως συγκεκμημένη ἀπὸ τυχοδιωκτῶν Φράγκων Ἰβήρων καὶ λοιπῶν τοιούτων· ἡ τοιαύτη δὲ αὐ-

τῶν συμπεριφορὰ κατέστησε τὸν Βασίλειον μισητόν. Ἐνυμφεύθη ὁ Βασίλειος τὴν νόθον θυγατέρα τοῦ Ἀυτοκρ. Βυζαντίου Ἀνδρόνικου τὴν Κυράν Εἰρήνην, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο στεῖρα, διεξεύχθη αὐτὴν καὶ συνεξεύχθη τὴν πηλακὴν του Τραπεζουντίαν καὶ ταύτην Εἰρήνην ὀνομαζομένην. Ἐκ δὲ τῶν τέκνων αὐτῆς ἀνεκῆρυξε διάδοχον τὸν μεγαλείτερον. Γενομένης δὲ ἐκλείψεως ἡλίου ἐταράχθη ὁ λαὸς κατ' αὐτοῦ, ὥς ἐσυνελθόντες ἐξώθεν τοῦ Κουλαῖ ἐρρίπτον λίθους εἰς αὐτόν. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἔτη 7 ἢ 6.

Ἡ Εἰρήνη δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀνδρόνικου, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Βασιλείου, ἐθεωρήθη ὡς ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του, ἥτις καὶ κατέσχε τὸν θρόνον, ἀποστείλασα εἰς Βυζάντιον τὴν ἀντίζηλόν της Εἰρήνην μετὰ τῶν δύο υἱῶν της πρὸς τὸν πατέρα της· ἀλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν ἔπαυον, καὶ μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο ἰσχυρῶν κομμάτων τῶν Ἀμυτζανταράντων καὶ τῶν Σχολαρίων· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἐλάμβανον μέρος ὑπὲρ τῆς Ἀυτοκρατορίας, ἐπίσης δὲ καὶ πολλοὶ Ἴταλοὶ καὶ Βυζαντινοὶ ἐβοήθουν αὐτὴν κατέχουσαν τὸ φρούριον καὶ τὸν λιμένα. Οἱ δὲ Σχολάριοι, ὡς εἶδος πολιτοφυλακῆς ἐδιοικοῦντο ὑπὸ τοῦ τζανιχίτου τοῦ μεγάλου Στρατοπεδάρχου Κύρ Σεβαστοῦ, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν κομμάτων τῶν Μειζοματῶν τοῦ Κύρ Κωνσταντίνου τοῦ Δορανίτου καὶ τῶν Καβασιτῶν καὶ Καμαχητῶν καὶ ἄλλων ἀριστοκρατορικῶν οἰκογενειῶν.

Οὔτοι δὲ πάντες φίλοι τοῦ ἀπαθανόντος Βασιλείου κατέλαβον τὴν ἀντικρὺ τοῦ Κουλαῖ εὐρύχωρον Μοῆν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ὅμοιον μὲ εὐρύχωρον φρούριον. Ἄλλος ὅμως ἰσχυρὸς στρατηγός, ὁ Εὐνοῦχος Ἰωάννης, ἐρχεται ἀπὸ τῶν Λιμνίων, καὶ κηρύττεται ὑπὲρ τῆς Εἰρήνης· οὔτοι δὲ καὶ οἱ μετὰ τῆς Εἰρήνης ἐνωθέντες ἐπρόσβαλον διὰ μηχανῶν καὶ κριῶν τὴν Μοῆν καὶ τὴν κατέλαβον, τὰ περιχαρῶν καὶ τῶν ἐκυριεύθησαν καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός ἀπετεφρώθη ἡ Μοῆν, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ἐβλάφη καὶ αἱ βιβλιοθήκαι καὶ ὅλα τὰ ἐκεῖ κειμήλια αἱ εἰκονογραφίαι καὶ ὁ ἐν αὐτῷ πλοῦτος καὶ τὰ ἅγια λείψανα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός· οἱ δὲ ἀχρηστοὶ συλληφθέντες ἐστάλησαν εἰς τὸ φρούριον Λίμνια, ὅπου καὶ ἀπέθανον μετὰ ἐν ἔτος.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἤρχετο καὶ ἡ Ἄννα ἢ Ἀννασιτλοῦ κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἣτις μόλις τότε ἐφρόντισε νὰ ἐτοιμασθῇ κατὰ τοῦ παρόντος κινδύνου· πιεζομένη δὲ οὕτως ἡ Εἰρήνη ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρός της Ἀνδρόνικου σύζυγον εὐγενῆ τινα τῶν Βυζαντινῶν, ὅπως διευθύνει τὸν στρατὸν καὶ τὴν πολιτείαν. Ἄλλ' ὁ Ἀνδρόνικος ἐπασχολούμενος τότε κατὰ τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἴτησιν τῆς θυγατρὸς του· ἀπελπισθεῖσα δὲ ἀπὸ τοῦ πατρός, ἀφιέρωσε τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας της εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ πρώτου Δομεστίκου. Ἡ δὲ Ἄννα, ἣτις ἐμόναζε, κατεπίσθη ὑπὸ τῶν Λαζῶν νὰ ἀπεκδυθῇ τὰ μοναχικὰ ῥάσσα, καὶ ἔξεψαν αὐτὴν Αὐτοκρατόρισσαν, ὡς ἀδελφὴν καὶ νόμιμον διάδοχον τοῦ Βασιλείου. Ὅλοι δὲ οἱ Λαζοὶ καὶ οἱ Τσάνοι καὶ οἱ λαοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεγνώρισαν αὐτὴν, ἐπιθυμοῦντες Αὐτοκρατόρισσαν ἔλκουσαν τὸ γένος ἀπὸ τῶν μεγάλων Κομνηνῶν· καὶ οὕτως ἡ Ἄννα ἐκίνησε κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἡ Εἰρήνη ἐξεθρονίσθη μετὰ βασιλείαν δεκαεξέ μηνῶν. Ἄλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπὸ τῆς σέψεως τῆς Ἄννης, καταφθάνει ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Μέγας, Κομνηνός, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Β', ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συναρχῶν καὶ σύζυγος τῆς Εἰρήνης μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὡς νόμιμος σύζυγος τῆς Εἰρήνης θὰ κατέπαυε τοὺς ἐνταῦθα ἐμφυλίους πολέμους, καθόσον εἶχε καὶ υἱὸν Ἰωάννην δεκαεννέα ἐτῶν. Συνωδεύετο δὲ ὁ Μιχαὴλ ὑπὸ τριῶν πλοίων Βυζαντινῶν πολεμικῶν καὶ τινῶν στρατιωτῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ στρατηγοῦ τῶν Σχολαρίων, τοῦ Νικήτα. Τοῦτον μὲν παρεδέχθησαν ἀκωλύτως ὅλα τὰ κόμματα, μόνῃ δὲ ἡ Εἰρήνη τὸν εἶδε ψυχρῶς ὡς ἡλικιωμένον ὄντα, πεντήκοντα ἐξ ἐτῶν, διὸ καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν ἔρωτά της· οἱ δὲ εὐγενεῖς Λαζοὶ μὲν λύπην μὲν εἶδον αὐτὸν ἐξελθόντα, ἀλλὰ μὴ ἐλπίζοντες φανερῶς νὰ ἀντιστῶσι προσέδραμον εἰς δόλους. Καὶ τὸν Μιχαὴλ ἅμα ἀποβάνα προὔπανθησαν ὁ Τραπεζοῦντος Ἀκάκιος μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου, καὶ πάντες οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δώσωσι τὸν ὄρκον τῆς πίστεως, ἀλλ' ἡ στέφισ ἐμεινεν εἰς τὴν ἐπιούσαν. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἠρέθισαν τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ ἰδίως τῶν μετ' αὐτοῦ ξένων καὶ Βυζαντινῶν, οὓς τυχο-

διώκτας καὶ ξένους ἀπεκάλουν· καὶ τὸ πρῶτ' οἱ στασιασταὶ καὶ ὁ λαὸς συνέλαβον αὐτὸν καὶ δέσμιον τὸν ἀπήγαγον εἰς τὸ Οἶναιον, καὶ ἐκείθεν εἰς τὰ Λίμνια, οἱ δὲ εὐγενεῖς Λαζοὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἄννης ἔλαβον τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας.

Ἐν δὲ τούτῳ ἦλθον κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας οἱ Ἀμιτιᾶται Τοῦρκοι καὶ πολλὰ κακὰ ἐπέφερον εἰς τὴν χώραν, πάντοτε ὅμως ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν κατὰ τὴν πρώτην ὅμως ἐπιδρομὴν πολὺ μέρος τῆς πόλεως ἐκάη καὶ ἀνθρώποι ἐκάησαν, ὥστε ἐκ τῆς δυσωδίας ἐγένετο καὶ μεγάλη ἀσθένεια.

Αἱ ἐμφύλιοι δὲ αὐταὶ ἔριδες καὶ αἱ ἔξωθεν ἐπιδρομαὶ ἠνάγκασαν τέλος τοὺς εὐγενεῖς νὰ παγιώσωσι τὸ κράτος ἐνθρονίζοντες Κομνηνόν τινα ἀξίον τῶν ἐλπίδων· ὅλοι λοιπὸν ἐκ συμφώνου ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, Ἰωάννην, εἰκοσαέτη τότε, καὶ ἀποπέλλουσι τὸν Νικήταν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ φέρῃ τοῦτον ἐκείθεν. Ὁ δ' Ἰωάννης ἐδέχθη τὴν αἴτησιν καὶ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τρεῖς γαλέρας Γενουησίας καὶ δύο πλοῖα Τραπεζοῦντια, καὶ συλλέξαντες στρατιώτας ἐπέπεσον κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ὅπως ἀποδιώξωσι τὴν Ἄνναν. Τὸν Σεπτέμβριον λοιπὸν τοῦ 1342 ἐνωθέντες οἱ Σχολαριοὶ Μεζομάται καὶ οἱ Δορονῆται ἐκήρυξαν Αὐτοκράτορα τὸν Ἰωάννην Γ'. πλείστοι δὲ Λαζοὶ καὶ οἱ Ἀμυζανταράνται ἐφονεύθησαν, ἡ δὲ Ἄννα ἐφονεύθη καταπνιγείσα ἐν τοῖς ἀνακτόροις, βασιλεύσασα ἐν ἔτος ἓνα μῆνα καὶ ὀκτὼ ἡμέρας.

Ἡ κακὴ ὅμως κυβέρνησις τοῦ Ἰωάννου, ἔχοντος ἔτι τὸν πατέρα του ἐξόριστον εἰς Λίμνια, παρῶνυνε πάντας τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, καθότι καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ ζῆν ἀπεστερήθησαν κατὰ τὸν Πανάρετον, συνεργεῖα τοῦ Νικήτα ἐλευθεροῦσι τὸν Μιχαὴλ ἀπὸ τῶν Λιμνίων καὶ τὸν ἀνακηρύττουσιν Αὐτοκράτορα καὶ παραδόξως πως καὶ διάδοχον τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα ἄρξαντα 20 μῆνας· ἐφυλακίσθη δὲ ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα.

Οὕτω δὲ ἀποκαταστάθεις ὁ Μιχαὴλ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος του βελτιώσεις τινὰς, καὶ ὁ θάνατος εὐγενῶν τινῶν Λαζῶν ἠνάγκασε φίλους του τινὰς νὰ ζητήσωσι νόμον, δι' οὗ ἐξησφαλίζοντο εἰς αὐτοὺς προνομία τινα,

καὶ τοιοῦτοτρόπως καθίστατο ὀλιγαρχία τις προνομιοῦχος. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν εὐχαριστήθη τόσον ἀπὸ τοιαύτης περιωρισμένης ἀρχῆς, καὶ ὅτε ὁ λαὸς ἔλαβε τὰ ὄπλα, καὶ πρὸ πάντων οἱ Λαῖοι, κατὰ τῆς νομίμου ἤδη εὐγενείας, ἐπειδὴ ἤθελον μονάρχην ἢ εὐγενεῖς προνομιοῦχους, ἐφυλάκισαν τὸν Δοῦκα Νικήταν καὶ τοὺς λοιποὺς εὐγενεῖς· τὸν δὲ υἱὸν τοῦ Ἰωάννην ἐπεμφαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανούπολιν διὰ πᾶσαν ὑποψίαν. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν ἐνέσκηψεν ἐν Τραπεζοῦντι τῷ 1347 ἢ φοβερά πανώλη, ἣτις, ὡς γνωστὸν, τότε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἀπεδεκάτισεν, ὁ λεγόμενος μαῦρος λοιμός· διήρκεσε δ' ἐνταῦθα ἑπτὰ μῆνας, ἰκανὴν φθορὰν ἐπενεγκοῦσα.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Τουρκῆμοι ἀπὸ Ἐρζερούμ καὶ τῆς Ἀρσίγγης ἐπανάλαβον τὰς ἐπιδρομὰς των, ὡς καὶ ἀπὸ Παῖπουρτ πολλοὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγένοντο μεγάλαι μάχαι περὶ τὸν Πυξίτην, ἀλλὰ τέλος κατενικήθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀποβαλόντες πολλοὺς καὶ ἀπεδιώχθησαν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀνωμαλίᾳ καὶ οἱ Γενουήνσιοι εὗρον τὸν κατάλληλον καιρὸν νὰ κυριεύσωσι θέσεις τινὰς παραλίους καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον· καὶ κατὰ τὸ 1348 κατέλαβον τὴν Κερασσοῦντα, ἣν καὶ ἐπυρπόλησαν· δύο δὲ πλοῖα Γενουήνσια περιτυχόντα δύο πλοῖα Αὐτοκρατορικὰ τὰ κατέκοψαν, ὅτε ἐφονεύθη καὶ ὁ μέγας δούξ Ἰωάννης ὁ Καβασίτης, καὶ ὁ Κύρ Μιχαὴλ ὁ Ζανιχίτης· οἱ δὲ Τραπεζοῦντιοὶ πρὸς ἐκδίχησιν ἐλεηλάτησαν τὰς οἰκίας καὶ τὰ καταστήματα αὐτῶν καὶ τοὺς ἐναπολειφθέντας ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ λαοῦ ἐβρίψαν εἰς φυλακάς· τότε δὲ ἀνεφάνη ἰσχυρὸς στόλος Γενουησίων ζητῶν ἱκανοποιήσιν, ἐν ᾧ μάλιστα ὁ Μιχαὴλ ἦν ἀσθενής καὶ ἡ χώρα πάσχουσα ἀπὸ τῶν Τουρκμανικῶν καταδρομῶν. Τέλος ἐγένετο σύμβασις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὡστε οἱ μὲν ἔδωκαν τὴν Κερασσοῦντα, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ παρεχώρησεν αὐτοῖς τὸ Λεοντόκαστρον τὸ ὑπὲρ τὴν Δαφνοῦντα, κτίσμα τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Β'.

Ὁ Μιχαὴλ δὲ γέρων ἤδη καὶ ἀσθενής καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντέχῃ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν παρητήθη τῇ 13 Δεκεμβρίου 1349, βασιλεύσας ἔτη πέντε καὶ μῆνας 7, ἀναλαβὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐν τῷ μονα-

στηρίῳ τοῦ Ἀγίου Σάββα, εἶτα δὲ ἐξώρισαν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τοιαύτη διήλθεν ἡ μεταξὺ 19 ἐτῶν ἐποχὴ, πλήρης στάσεων ἐμφυλίων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων, αἵτινες οὐ μικρὸν ἐβλαψαν τὴν δύναμιν τῆς Αὐτοκρατορίας· ἣτις βλάβη, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπομένου Ἀλεξίου τὰ πράγματα ἔλαβον μορφήν καλλιτέραν, ἐγένετο αἰτία τῆς ὀλοσχεροῦς καταπτώσεως αὐτῆς.

Ἀλέξιος Γ' ὁ Μέγας, Κομνηνός.

Παραιτηθέντος δὲ τοῦ Μιχαὴλ τῇ 13 Δεκεμβρίου τοῦ 1349, ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου Ἰωάννης, ἐπονομασθεὶς κατὰ τὸν πάππον τοῦ Ἀλέξιος Γ', μετὰ τῆς μητρὸς του Κυρᾶς Εἰρήνης τῇ 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, καὶ ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἀγίου Εὐγενίου ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ τὸν Ἰανουάριον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου· ὁ Αὐτοκράτωρ δὲ οὗτος μέχρι τοῦδε ἀνετρέφετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅτε ἐξήτήθη παρὰ τῶν Τραπεζοῦντιῶν, εὐχαρίστως ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνός, δυνάμενος ὡς γνήσιον Κομνηνὸν νὰ διεκδικήσῃ εἰρηρικῶς τὰ ἐπὶ θρόνου δικαιώματά του. Πρὸς πλείονα δὲ ἰσχυροποιήσιν τοῦ Ἀλεξίου ὁ Καντακουζηνὸς μνηστεύει αὐτὸν μὲ τὴν ἀνεψιάν του Θεοδώραν, θυγατέρα Νικηφόρου τοῦ Σεβαστοκράτορος, ὧν οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ 2 ἔτη. Πολλοὶ δὲ καὶ διάφοροι στάσεις ἐπηκολούθησαν τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου Γ', ὡστε ἠναγκάσθη πρὸς καιρὸν νὰ κάμῃ ἔδραν τὴν Τρίπολιν, ἀποφεύγων οὕτω τὰς δολιότητας τῶν εὐγενῶν ἰδίως δὲ τοῦ γένους τῶν Δορανιτῶν· καὶ τούτους δὲ ταχέως ἐταπείνωσε μὴ παρακολουθηθέντας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐκυρίευσεν τὰ δύο αὐτῶν ἰσχυρὰ φρούρια, Τρανίσαν καὶ Κεγχιρηνήν. Καὶ ὁ Νικήτας δὲ ὁ μέγας Δούξ ὅτε ἐστασίασε ἠνώθε μὲν μετ' αὐτῶν, καὶ ἀπὸ Κερασσοῦντος ὤρμησαν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλ' ἐδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου μέχρι Κερασσοῦντος, καὶ οἱ στρατηγοὶ του καθυπέταξαν αὐτήν. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐποχὴν ὁ μέγας δούξ Καβασίτης ἐπολέμησεν εὐτυχῶς κατὰ

τῶν Τουρκμάνων, κυριεύσας αὐτῶν δύο φρούρια τῆς Χαϊραιίνης καὶ Συριγιανῆς, ὅτε καὶ ὁ μέγας Δομέστικος Μείζοματῆς καὶ ὁ στρατηγὸς Σαμφὼν διέλυσαν τὸν στρατὸν τοῦ Νικήτα κυριεύσαντες καὶ τὸ τελευταῖον φρούριόν του τὴν Κεγγρινήν φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Νικήτας προσῆλθεν εἰς τὸν Ἀλέξιον, καὶ πάλιν εἶχεν αὐτὸν εἰς τὴν φιλίαν του, ἐπειδὴ ἀποθανόντα τὸν Νικήταν μετ' οὐ πολὺ, ὁ Ἀλέξιος συνώδευσε τὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ τάφου φορῶν λευκὰ ἱμάτια, ὡς ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, θεωρούμενα πένθιμα.

Μόλις δὲ μετὰ δέκα ἔτη ἡσύχασεν ὁ Ἀλέξιος ἐσωτερικῶς, οὕτω κύριος ὢν τῶν ἀπὸ Φάσιδος μέχρι Θεμισκύρας χωρῶν· ἀλλὰ τὰ πρὸς Μεσημβρίαν ἐλυμαίνοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων μάλιστα δὲ αἰκτῆσαι τῆς μονῆς Σουμελᾶ, καὶ πολλοὶ τῶν εὐγενῶν ἐν τοῖς μεσογαίαις διῆγον ἡμιανεξάρτητοι. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξιος ἦλθε πρὸς τὴν Χερσίαν, καὶ νικητῆς ἤδη πανταχοῦ περιεφέρετο ἀφόβως, περιέπεσεν εἰς ληστρικὴν τινα ἐνέδραν τῶν Τουρκμάνων, καὶ τότε οἱ περὶ τὸν Ἀλέξιον ἐτράπησαν εἰς ἄκοσμον φυγὴν καὶ μικροῦ δεῖν συναλαμβάνετο καὶ ὁ Ἀλέξιος ἀπέθανε δὲ ὁ Καδασίτης καὶ τινες Χριστιανοὶ, καὶ τριταῖοι ἐφθασαν εἰς Τραπεζοῦντα. Ἐντεῦθεν δὲ περιῆλθε τὰ δυτικὰ μέρη τοῦ κράτους του πανταχοῦθεν ἀποδιώκων τοὺς Τουρκμάνους, ἐκεῖθεν περιῆλθεν ὅλα τὰ παρχάρια (ὄροπέδια) τῆς χώρας κατὰ Μαῖον συνοδευόμενος μετὰ στρατοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Νοέμβριον εἰσῆλθεν ὁ Χατζῆ Ἐμίρ ὁ τοῦ Παριάμη υἱὸς εἰς τὴν Ματσοῦκαν, καὶ πολλὰ φρούρια κατέστρεψε καὶ πολλὰ ζῶα ἐλαφραγωγῆσε κατελθὼν μέχρι Δικαιοδοσίας καὶ Γολέσης· κατόπιν δὲ ἐκστρατεύσαντος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τουρκμάνων πρὸς τὴν Χερσίαν, ὑπέφερον ὁ στρατὸς του ἐκ διαφόρων ἀσθενειῶν καὶ τοῦ λιμοῦ· εὐτυχῶς δὲ οἱ τότε διάφοροι ἀρχηγοὶ τῶν Τουρκμάνων περιπεπλεγμένοι εἰς ἐμφυλίους πολέμους ὄχι μόνον διέσωζον τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἐκτεινόμενον κατὰ μέρος δὲν ἠδύναντο νὰ παρεμποδίζωσιν ἐν τούτοις πολλοὺς καὶ διαφόρους καὶ κατὰ διαφόρων διεξήγαγε πολέμους, καὶ οὐδέποτε φαίνεται ὅτι ἡσύχαζε φιλοπόλεμος ὢν.

Δὲν ἔμεινε δὲ καὶ ὁ Ἀλέξιος ἡσυχος καὶ ἀπὸ τῶν κακώ-

σεων τῶν Γενουσιῶν, ἐπειδὴ Γενουσιὸς τις ἔμπορος Μάγολος Λεγκάρης καλούμενος ἄκρος φίλος τοῦ Ἀλεξίου, καὶ πολὺ παρ' αὐτῷ ἰσχύων, προσεβλήθη ὑπὸ τινος εὐνοουμένου τοῦ Ἀλεξίου καὶ ζητήσας ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἱκανοποίησιν, ἤρξατο τὸν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ληστρικὸν πόλεμον κατὰ θάλασσαν· αἰχμαλωτίζων δὲ πολλοὺς ὑπηκόους τοῦ Ἀλεξίου ἠκρωτηρίαζεν αὐτοὺς καὶ πολυειδῶς ἐκάκωνε. Κατ' αὐτοῦ δὲ ὁ Ἀλέξιος ἔστειλε πολεμικά τινα πλοῖα, ἀλλὰ περιτυχόντες οἱ Γενουσίησιοι ἐπιτηδείως κατεπολέμησαν αὐτὰ καὶ συλλαβόντες τοὺς ναύτας ἠκρωτηρίασαν αὐτῶν τὰς ῥίνας καὶ τὰ ὦτα, μόνον δὲ ἐφέισθησαν υἰὸν τινος γέροντος παρακαλέσαντος πολὺ τὸν Λεγκάρου· καὶ ἐπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἀλέξιον δούς αὐτοῖς πῖθον πλήρη τεταριγευμένων ῥινῶν καὶ ὠτων, καὶ ἐπιστολὴν ζητῶν τὸν ἐξυβρίσαντα νέον· ἠναγκάσθη δὲ ὁ Ἀλέξιος νὰ πέμψῃ τὸν νέον, ὃν προποδίζων ὁ Λεγκάρου καὶ καταγελῶν ἔλεγεν, οἱ ἀνδρεῖοι δὲν ἐκδικοῦνται πλήττοντες γυναῖκας. Ἐπὶ τέλους γενομένης ἀγάπης παρεδόθησαν ἀμφοτέρωθεν οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ ὁ Ἀλέξιος παρεχώρησεν αὐτοῖς τὰ πρότερον αὐτῶν ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ εὐρύχωρόν τι κτίριον ὡς εἶδος φρουρίου, ὅπου ἐναπετίθεντο τὰ ἐμπορεύματά των, οἷον φαίνεται τὸ νῦν Πεζεστένι τῆς ἀγορᾶς. Τοῦτο ὅμως τὸ περιστατικὸν ἐπειδὴ τὸ παρασιωπᾷ ὁ Πανάρετος πιθανὸν ἦναι μῦθος ἢ πολὺ ἐξηλωμένον.

Οὕτω λοιπὸν κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξιος διῆλθε πολλοὺς κινδύνους, ἐπὶ τέλους δὲ κατέστησε τὴν ἀρχὴν του μόνιμον καὶ ἰσχυρὰν ἀπολαύων ἱκανῆς ὑπολήψεως ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ. Αἱ δὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν θυσίαι ὑπερέβησαν πάσας τὰς τῶν πρὸ αὐτοῦ Αὐτοκρατόρων, πολλοὺς μὲν ναοὺς ἀνακαινίσας, πολλοὺς δὲ πανταχοῦ τοῦ κράτους του ἐκ βάθρων ἐγείρας. Ἰδίως δὲ τὴν μονὴν τῆς Σουμελᾶς, τὴν τῆς Θεοσκεπᾶστου καὶ ἄλλας ἐπὶ τὸ βασιλικώτερον ἐκόσμησε καὶ πολλὰ δωρήματα διὰ Χρυσοβούλων ἐπέκύρωσεν, ὡς καὶ τὴν μονὴν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, καὶ τὴν χρυσοκέφαλον. Ἐκ βάθρων δὲ ἀνήγειρε τὴν ἐν τῷ ὄρει Ἀθωνι Μονὴν τοῦ Διονυσίου. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων τὰ χρυσοβούλα εἶναι ἀντίγραφα, μόνον δὲ τῆς τοῦ Διονυσίου

σώζεται γνήσιον τὸ χρυσοβούλον, οὗ ἡ περιγραφή εἶναι ἀξία λόγου· καθότι ἐξέχει πάντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν γραφικὴν του τέχνην ὃν καλλιγραφικώτατον. Καὶ ἔχει μὲν μήκος 15 ποδῶν ὁ χάρτης τοῦ Χρυσοβούλου, πλάτος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως, κοσμούμενον ὑπὸ πολυτελῶν καὶ ὠραίων κατὰ τὸ περιθώριον ἐμβλημάτων· τὰ κεφαλαῖα γράμματα, δι' ὧν εἶναι γεγραμμένοι οἱ τίλοι τοῦ Ἀλεξίου ἔχουσι μῆκος τριῶν δακτύλων, ἅπαντα κεχρωματισμένα μὲ κυανοῦν χρῶμα καὶ διὰ χρυσοῦ, ὅπου ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξίου ἢ τὸ Μεγαλειότης ὡς καὶ αἱ ὑπογραφαί του διὰ πορφυρᾶς μελάνης τῆς ἐν χρήσει ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν Αὐτοκρατόρων· τὸ καλλιτεχνικώτατον δὲ τῶν ἐν τῷ Χρυσοβούλω εἶναι ἡ εἰκὼν, ὅπου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παρίσταται μὲ τεταμένας τὰς χεῖρας εὐλογῶν τὸν Ἀλέξιον καὶ τὴν Θεοδώραν, ἔχουσα ὕψος δέκα καὶ ἕξ δακτύλων· τὰ πρόσωπα δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων, τὰ στέμματα, οἱ πολυτελεῖς ἐπενδύται καὶ οἱ περιλαμποὶ λίθοι καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἐζωγραφισμένα μετ' ἐντελεστάτης ἐπιστασίας καὶ σπανίας ἐπιτηδειότητος τῆς Βυζαντινῆς καλλιτεχνίας· κάτωθεν δὲ τῶν εἰκόνων καὶ ὑπὸ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς τίτλους εἶναι καὶ αἱ Αὐτοκρατορικαὶ βούλαι ἔχουσαι μέγεθος ἑνὸς πεντοφράγκου, ἐν αἷς παρατηροῦνται αἱ προτομαὶ οἱ τίτλοι καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῆς Θεοδώρας· αἱ δὲ βούλαι αὗται εἶναι προσηλωμένοι ἐπὶ τοῦ Χρυσοβούλου μὲ πόρπας χρυσᾶς· χάριν δὲ συντομίας δὲν παρεντίθεται τὸ κείμενον τῶν Χρυσοβούλων ἅτε μὴ ἔχόντων τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ὁ Ἀλέξιος ὑπῆρξεν ἱκανῶς εὐτυχῆς εἰς τὰς πολεμικὰς του ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς, δι' ὧν ἐτήρησεν ἱκανὴν ἐπιβρόχην ἐπὶ τῶν συγχερόνων του· οἱ δὲ ὑπήκοοί του ὑπὲρ ποτε εὐτύχησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου, διὸ καὶ αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἀρκετὰ πλούσιαι, ὥστε τῷ συνεχῶρου ἀφ' οὗ ἔδαπανα εἰς τὰ πολεμικὰ του ἔργα, ἐπερίσσειον νὰ χορηγῇ τόσον ἀδρῶς εἰς ἀνακαινίσεις καὶ ἀνεγέρσεις Ἐκκλησιῶν καὶ Μονῶν καὶ ἄλλων δημοσίων ἔργων· πρὸ πάντων δὲ ἰσχυροποίησαν αὐτὸν αἱ πρὸς τοὺς γείτονάς του ἡγεμόνας ἐπιγαμίαι, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἡ ἀδελφὴ του ἐνυμφεύθη τὸν Χοπτλουπέκην ἡγεμόνα τῶν Τουρκμάνων, ἡ δὲ Θεοδώρα

τὸν Ἐμίρην τῆς Χαλδίας Χατζιέμιρ, ἡ δὲ θυγάτηρ του Εὐδοκία πρῶτον συζευχθεῖσα τὸν Ταζετίν, εἶτα εἰς δεῦτερον γάμον ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάννην Ε' τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορα, ἡ δὲ δευτερότοκος Ἄννα τὸν Παγκράτιον Σ' βασιλέα τῆς Γεωργίας, ἡ δὲ τρίτη τὸν Ταχαρτίν ἐμίρην τῆς Ἀρσίουκῆς. Ἡ Ἄννα δὲ ἀναφέρεται ὅτι ἐνυμφεύθη ἴσως χήρα τὸν Πρωτοβεστιάριον Ἰωάννην Μουροῦζον.

Εἶχε δὲ ὁ Ἀλέξιος Γ' ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν Κομνηνῶν, μεγαλοπρεπὲς τὸ ἀνάστημα, ὄψιν εὐγενῆ καὶ κανονικὴν, ὀλίγον γρυπὸς τὴν ρίνα, ἐθεωρεῖτο ὅμως βίαιος καὶ παθητικὸς καὶ ἐπιβρόπητος εἰς ὀρέξεις ἀνοικίους· ἡ εἰκὼν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας σώζεται ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοσκεπάστου πρὸς τὸν ἀριστερὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν, ἀλλὰ δυσδιάκριτος, ὁμοίως δὲ καὶ ὀπισθεν τῆς Χρυσοκεφάλου ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ ἱεροῦ μὲ μωσαϊκὸν τρόπον· τὰ κατὰ τὸ σῶμα δὲ καὶ τὸ ἦθος τοῦ Ἀλεξίου περιγράφονται ὑπὸ τοῦ συγχερόνου Ἰωσήφ ἐπισκόπου Τραπεζοῦντος οὕτω πως γράφοντος· «Ὁ ἐν βασιλευσί περιφανέστατός τε καὶ ἀξιάγαστος Ἀλέξιος ἐκεῖνος ὁ Μέγας Κομνηνὸς ὁ ὑπέρτατος καὶ ἐρῶμενέστατος ἰσχυρῶν ἀνθρώπων πάλιν διαβεβοημένων, οὗς Ἕλληνας ἔτι διὰ φήμης ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ποιητὴς ἐν ποιήσει γενναίους ὑπεκθειάζεται ὁ Ὅμηρος, ἦτε καθ' ἡμᾶς ἱστορία παραδηλοῖ τοῦτο Σαμψὼν φημι καὶ τοὺς παραπλησίους αὐτῷ τυγχάνοντας· μάρτυρες δὲ τούτου καὶ ἄλλοι μὲν πλεῖστοι ἔλεγε καὶ αὐτὸς τοῦ τρισαριστέως ἥρωος, ὡς χρῆ τ' ἀληθῆ λέγειν, ἐκεῖνου τε δοῦλος καὶ παίδευμα, τίμιος οὐκ ἄτιμος εἰς μαρτυρίαν κατὰ γε τῶν νόμων τὴν εἰσήγησιν, οὐδ' ἐνδεὴς καὶ ἐπίφογος, ὥσπερ οἱ ἀποτρόπαιοι· τὰ δὲ ἐκεῖνου οὐ πάντα διέξειμι· πολλοὶ γὰρ ἴσασιν· μάλα τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν ἥρωα καὶ λαμπρῶς ἐξεθείαζον οὐ τῶν ἐγγύς μόνον καὶ τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὑποτελῶν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῶν πόρρω Πέρσαι καὶ Μῆδοι Αἰγύπτιοί τε καὶ Ἴταλοὶ καὶ Σκυθῶν γε Βαρβάρων σχεδὸν πᾶν γένος· οὗτοι πάντες φαιδρῶς ἀκούοντες ἐξεπλήττοντό τε καὶ δῶρα πόρρωθεν, οἷα δοῦλοι προσφέροντες τούτῳ. . . Ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκεῖνου σαφῶς οὐ ράδιον καταλέγειν καὶ διδόναι γραφῆ, τὴν ὥραν ὄλου τοῦ σώματος, τὸ μέτωπον καὶ τὸ προμετωπίδιον,

καὶ τὰς ἐν αὐτῷ γραμμὰς στολίδας τέ καὶ εὐμαριγὰς ὁμοίας ἀντικρυ μαρμάρῳ καὶ τὸ τῶν βλεφάρων ἐκτεταμένον δέρμα, ὄμματά τε τὰ ἐνόφθαλμα καὶ ὀξυδερκῆ καὶ ἔντονα, καὶ τῆς ῥινὸς τὸ εὐθύγρυπον καὶ ὄντως βασιλικὸν κατὰ Πλάτωνα τὸ τε τῶν ὠτων ἐξάκουστον, καὶ παρειῶν κοκκοβαφές, καὶ οἶον λαμπιδόνας ἀποπεμπουσῶν καὶ τὸ τοῦ πώγωνος εὐγένειον λειόν τε καὶ χρυσοειδές, καὶ στόμα δὲ καὶ χεῖλη καὶ ὀδόντων ἕρκος, κάλλος αὐτῷ ταῦτα ἀμήχανον. Ποῦ δὲ θήσομαι αὐτῷ τὸ δημηγορεῖν ἢ εἰς ἄκρον εὐφωνον σάλπιγγι παραπλήσιον ἢ δύφωνον, καὶ τὸ ὑπερμένως ἔχειν γενναίως τὰς ὠμοπλάτας, τράχηλόν τε καὶ παρωτίδας μαρμαρώδεις, καὶ ἂ μετὰ φρένα αὐτοῦ ὡς χρυσίον· ἄλλος γὰρ αὐτὸς ἦν νέος Ἀδὰμ ἢ πάγκαλος Ἰωσήφ. Τέλος δὲ ἀφ' οὗ ἐξαιρεῖ αὐτὸν ἐπὶ μεγαλειότητι ψυχῆς καὶ ὕφους καὶ τρόπῳ ἐλευθερίῳ καὶ παντοίαις εὐτυχίαις καὶ ἔχοντα δυνάμεις πεζικὰς καὶ ναυτικὰς καὶ λοιπὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν ἐπιφέρει... καὶ στρατάρχας ἐπιλέκτους ἠτοίμασε ῥήτορας τε καὶ φιλοσόφους, ἀκέστορας ἄμα καὶ ἀστρονόμους λογάδας ἐπιλεξάμενος προσεκτήσατο, πλούτου δὲ καὶ τιμῆς ὑπερεμπλήσας αὐτοῦς· δεινὸς δὲ πρὸς τοὺς ἀτάκτους, πρὸς τοὺς εὐτάκτους πραῦς ἠδὺς καὶ μελιχίος· πολλά δὲ καὶ ἄλλα ἐγκώμια ἐπισωρεύων ὁ Τραπεζοῦντος Ἰωσήφ διηγεῖται ἐφεξῆς τὸν κατὰ δράκοντος φοβερὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου καταστροφὴν αὐτοῦ, οὗ τὸ δέρμα ἔλαβεν ὁ Ἀλέξιος καὶ διετηρεῖτο ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ· ὁ ὀπισθεν τῆς Χρυσοκεφάλου κρουνὸς κεφαλὴ χαλκῆ οὔσα ὄφεις καὶ μέχρι σήμερον σωζομένη ἐπὶ τὴν βρύσιν εἶναι τὸ ὁμοίωτον ἐκείνου τοῦ δράκοντος· καὶ τοιοῦτος ἦν ὁ Ἀλέξιος Γ'. ὅστις καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν χρυσοβούλοις καὶ ἀλλαχοῦ τιτλοφορεῖται Ἀλέξιος Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος, Ἰβηρίας καὶ Περαιτίας καὶ πάσης Ἀνατολῆς ὁ Μέγας Κομνηνός· ἀπέθανε δὲ τῷ 1390 βασιλεύσας τὰ πάντα 40 ἔτη καὶ καταλιπὼν διάδοχον τὸν Μανουὴλ Γ'. τὸν μέγαν Κομνηνόν.

Μανουὴλ ὁ Γ'.

Ὁ δὲ Μανουὴλ Γ'· ἐκ μικρᾶς τοῦ ἡλικίας συμπαραληφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του βοηθὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἐκληρονόμησε τὴν περὶ τὴν διπλωματιαν ἰκανότητα τοῦ Ἀλεξίου, ἦν καὶ συνώδευε μὲ ἰκανὴν φρόνησιν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀπαντήσῃ τὴν πρόωρον διάλυσιν τοῦ Τραπεζοῦντιοῦ κράτους ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τοῦ Τιμουρχάν, καθ' ἣν πολλὰ ἰσχυρότερα αὐτοῦ κράτη διελύθησαν ὑπὸ τοῦ τρομερωτάτου τῶν κατακτητῶν αὐτοῦ τοῦ Τιμουρχάν ἢ Ταμερλάν.

Καὶ τὸ κράτος μὲν τοῦ Μανουὴλ ἦν οἶον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἰκανῶς εὐρύχωρον, ἀλλ' ἦσαν τὰ ἀπόκεντρα μέρη αὐτοῦ οἰοεὶ ἡμιανεξάρτητα ἀπ' αὐτοῦ. καὶ πρῶτον τοιοῦτος φόρου μὲν ὑποτέλης εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος, ἀλλ' αὐτόνομος ἦν ὁ Ἀρμαδοῦρ ὁ τῆς Εὐδοξίας υἱὸς καὶ ἡγεμὼν τῶν Λιμνίων· ἄλλος δὲ τοιοῦτος ἐν Οἰνῇ ὁ Μελισσηνός· ὁ δὲ Λέων ὁ Καθασίτης ἀρχηγὸς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας καὶ δούξ τῆς Χαλδίας ἐκράτει τῶν πρὸς τὴν Μεσημβρίαν χωρῶν· οὗτοι δὲ ἅπαντες ἦρχον ἐν ὀνόματι τοῦ Μανουὴλ, καὶ εἶχον θέσιν ὑποτελῆ αὐτῷ ἡγεμόνων. Ἐν τούτῳ λοιπὸν καὶ ὁ Ταμερλάνος ὡς ἀστραπὴ διερχόμενος κατέκτα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ διάφορα κράτη ἐμπνέων καὶ μακρόθεν τὸν τρόπον εἰς πάντας. Μεταξὺ δὲ τῶν ἡγεμόνων ὁ μεγίστην χαίρων εὐνοίαν παρά τῷ Ταμερλάνῳ ἦτον ὁ Ταχαρτίνος ὁ γαμβρὸς καὶ στενὸς σύμμαχος τοῦ Μανουὴλ· μετ' αὐτοῦ λοιπὸν κατέφευγεν, ὥστε νὰ κολακεύσῃ τὸν πανούργον καὶ ἀδυσώπητον Ταμερλάνον καὶ νὰ τοὺς προσλάβῃ συμμάχους του κατὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἰδίως τοῦ Βαγιαζίτ τοῦ Κεραυνοῦ Σουλτάνου τῆς Προύσης καὶ ἰσχυροτάτου τότε Πατισάχ τῶν Ὀσμάνων.

Ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Μανουὴλ Γ' συνέδεε τὰς πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς του ἐργασίας μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ταμερλάνου, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἄλλων ἐκλείψαντων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, μόνος ὑπῆρχεν ὁ Ταμερλάνος, καὶ οὗτος διακείμενος εὐνοικῶς τῷ Μανουὴλ.

Πρὸ πάντων δὲ οὗτος ἐπροτίμησε τὴν συμμαχίαν τοῦ Μανουήλως καὶ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου, διὰ τὰ τῶν χρησιμείωσι· διὰ θαλάσσης κατὰ τοῦ Βαγιαζίτ μὲ ναυτικόν, οὗτινος προέβλεπε τὴν ἀνάγκην· διότι ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Βαγιαζίτ λαμβάνων ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Τούρκων βοήθειαν, ἢ καὶ εὐκολυνόμενος κατὰ θάλασσαν φέρει τὸν πόλεμον ὅπου καὶ ὅπως θέλει· διὸ καὶ ἐπιστολὴ γραφείσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου δύο μῆνας πρὸ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μάχης πρὸς Ἰωάννην τὸν Αὐτοκράτορα διατάττει αὐτὸν νὰ ἐτοιμάσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἴκοσι γαλέρας καὶ νὰ τὰς συνενώσῃ μετὰ ἄλλων εἴκοσι τοῦ Τραπεζοῦντος Μανουήλ. Τούτων δὲ τῶν πλοίων βέβαια δὲν ἔγεινε χρῆσις, ἐπειδὴ μετὰ δύο μῆνας γενομένης τῆς φονικωτάτης ἐν Ἀγκύρᾳ πρὸς τὸν Βαγιαζίτ μάχης, οἱ στρατοὶ τοῦ Βαγιαζίτ κατεκόπησαν, καὶ διεσκορπίσθησαν, ὅτε καὶ αὐτὸς αἰχμαλωτισθεὶς ἐκλείσθη ἐν κλουβίῳ σιδηρῷ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν· εἰς ταύτην δὲ τὴν μάχην καίτοι παρευρέθη καὶ ὁ στρατὸς τῶν Τραπεζουντίων ὁ Μανουήλ ὅμως δὲν ἦτον ἐκεῖ. Ἐπειδὴ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ὅπως καὶ αὐτὸς παρασταθῆ καὶ διεψύχθη τοὺς ἰδικούς του αὐτοπροσώπως, ὅμως ἐξεῦρε πρόφασιν καὶ εὐσχήμως διέφυγε ταύτην τὴν πρόσκλησιν.

Ἄφ' οὗ δὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην γενομένην τῇ 15 Μαΐου τοῦ 1402 ἡ δύναμις τοῦ Βαγιαζίτ διελύθη καὶ τὸ κράτος του τὸ ἐν Ἀσίᾳ ὑπέκυψεν εἰς τὸν Ταμερλάνον καὶ πολλαὶ χῶραι ἐπλημμύρησαν ἀπὸ αἵμα ἀπανθρώπως, τότε μὴ ἔχων ἄλλο τι ὁ Ταμερλάνος διανοεῖτο νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ τοὺς δύο φίλους του Τεχερτίνον, καὶ τὸν Μανουήλ· καὶ ἴσως κακῆ μοῖρα ἐπέκειτο εἰς αὐτούς· ἀλλὰ σπουδαιότεραι ἀνάγκαι προσήλωσαν τὸν Ταμερλάνον εἰς τὸ κέντρον τοῦ εὐρυτάτου κράτους του, καὶ οὕτως ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοσοῦτου τρομεροῦ φίλου, ὅστις ἠδύνατο νὰ μεταβληθῆ δεινότερος αὐτῶν ἐχθρὸς πάντων τῶν μέχρι τοῦ νῦν.

Φεύγων ὅμως ἐντεῦθεν ὁ Ταμερλάνος ἀφῆκεν ἐπίτροπόν του τὸν ἀνεψιὸν του Μιρζά Χαλίλ, καὶ ἄμεσον κυριάρχην τῶν ὑποταχθεισῶν χωρῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ· μετὰ τούτου δὲ καὶ οἱ πρὶν σύμμαχοι τοῦ Τιμούρ διετήρουν τὴν συμμαχίαν τελούντες χρήματα καὶ στρατιώτας ἐν ἀνάγκῃ, μετα-

ξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Μανουήλ. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἀποθανόντος τοῦ Ταμερλάνου ὁ Μιρζά Χαλήλ θέλων νὰ προφθάσῃ μετὰ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ταμερλάνου γενομένων ταραχῶν, διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Σαμανκασης, ἀφῆκε τὴν μικρὰν Ἀσίαν· καὶ οὕτως ὁ Μανουήλ ἀπελύθη τῆς τοιαύτης ἀπεχθοῦς συμμαχίας ἀπαλλαγθεὶς καὶ τῆς χρηματικῆς καὶ στρατιωτικῆς χορηγίας· ἡσύχως δὲ καὶ εὐτυχῶς ἄρξας ἀπέθανε τῷ 1417 μετὰ βασιλείαν 27 ἐτῶν ἀφείς διάδοχον τὸν Ἀλέξιον Δ'. τὸν ἐκ τῆς Εὐδοξίας τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας· διότι ἀποθανούσης ταύτης ἐνυμφεύθη Ἄνναν τὴν Φιλανθρωπικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ Μανουήλ Εὐδοκία ἐνυμφεύθη τὸν πρῶτον Δομέστιχόν Κωνσταντῖνον Ξιφιλῖνον ἢ Ὑψηλάντην. Κατὰ τινὰς δὲ ἐθεωρήθη ὑποπτος ὁ Ἀλέξιος ὅτι ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· ὁ Μανουήλ εἶχεν εὐνοούμενόν τινα ὠραῖον, ἀλλὰ ἀγενῆ, ὅστις ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Μανουήλ πρὸς αὐτὸν ἀγάπῃ ἐξήσκει μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν πολιτείαν· τοῦτο λοιπὸν ἐπέφερε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενος ὁ Ἀλέξιος διωργάνισεν ἀνταρσίαν, καὶ πολιορκήσας τὸν πατέρα του ἠνάγκασε νὰ ἀποδιώξῃ τὸν εὐνοούμενόν του τοξοφόρον, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ λαὸς παρητήθη τῆς κατὰ τοῦ Μανουήλ καταφορᾶς, ἀφείς μέχρις ἐδῶ τὸν Ἀλέξιον, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῆ μετὰ τὸν πατέρα του· καὶ διὰ τοῦτο τινὲς τῶν προσῆψαν τὴν ὑποψίαν τοῦ ὅτι ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του.

Ἀλέξιος Δ'.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος Δ'. ὁ Μέγας Κομνηνὸς ἀναβὰς εἰς τὸν πατρικόν του θρόνον εὗρεν αὐτὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ ἄλλων ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ ἀφ' οὗ οἱ περὶ τῶν Ταμερλάνου ἀφῆκαν τὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, οἱ Τουρκομάνοι πάλιν ἀνεφάνησαν καὶ μάλιστα ἐπὶ ἀπειλιτικώτεροι. Οὗτοι δὲ τότε ὑπὸ δύο ὀνόματα ἀναφέρονται, καὶ οἱ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς ἐλέγοντο τῆς ὀρδῆς τῶν μαύρων προβάτων (Καραχογιού), οἱ δὲ δυτικώτεροι καὶ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν τῆς ὀρδῆς τῶν λευκῶν

προβάτων (Ἀχ-κογιούν.) Τούτων δὲ οἱ μὲν τῆς λευκῆς ὀρδῆς ἦσαν ἤδη δι' ἐπιγαμιῶν καὶ συμμαχιῶν φίλοι τῶν ἐν Τραπεζοῦντι, οἱ δὲ τῆς μαύρης ὀρδῆς ἐχθροὶ ἀμφοτέρων.

Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου Δ'. ὁ Καρα-Γιουσούφ χάνης τῆς ὀρδῆς τῶν μαύρων προβάτων, ἐθῆκε τὸν θρόνον του ἐν Ταυρίδι, ἐκυρίευσεν δὲ τὴν Ἀρσίγγην, καὶ ἐξεδίωξε τὸν Ταχαρδῖνον τὸν ἐξάδελφον τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἀρχηγὸν τῆς ὀρδῆς τῶν λευκῶν προβάτων, ὥστε ὁ Ἀλέξιος εὐρέθη ἀμέσως γείτων τοῦ Καρα-Γιουσούφ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ προσπέσῃ εἰς τὸν νέον ἰσχυρὸν Χάνην ὑποβληθεὶς εἰς ὄρους συμμαχίας, εἰς οἷους ποτὲ ὁ πατὴρ του Μανουὴλ πρὸς Ταμερλάνον ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίναν διὰ τὸν υἱὸν του Καρα-Γιουσούφ τὸν Τζεχὰν Σάχην, ὀνομαστὴν γενομένην καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν διὰ τὰ ἀμίμητά της κάλλη.

Ἄφ' οὗ δὲ ὁ Καρα-Γιουσούφ ἀπέθανεν ὑπὸ ἀποπληξίας, καθ' ὃν καιρὸν ἠτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Σαχ Ῥοκχοῦ υἱοῦ Ταμερλάνου, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν του ἔλαβεν ἰδίαν διεύθυνσιν, καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Γιουσούφ, ἐγκαταλειφθεὶς ἔμεινεν ἀταφος περιυβρισθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἔτυχε δὲ ταφῆς ὑπὸ τοῦ Σαχ Ῥοκχοῦ γενομένου κυρίου πάντων. Ὁ θάνατος δὲ τοῦ Καρα-Γιουσούφ ἔφερε καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους του, καὶ ἐπομένως ἔλαβον τὴν παλαιάν ἐλευθερίαν οἱ τῆς λευκῆς ὀρδῆς, καὶ ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος τὴν ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίαν. Καί τοι ὅμως αὕτη ἀπελλάγη τῆς ἐξωτερικῆς πίεσεως, δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναλάβῃ τὴν παλαιάν της θέσιν, ἐπειδὴ ἐσωτερικαὶ αἰτίαι διαθορᾶς καὶ ἀδρανείας κατεκυρίευσιν τὸν Ἀλέξιο Δ'. ὄντα ἐκδοτον ἀθεμίτων παθῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν λαὸν ἐπιθυμοῦντα ἀνέτως νὰ ποιῆται χρῆσιν τὸν ἐξ ἐμπορίου μέγαν πλοῦτον εἰς θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα· οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἢ διαφθορὰ ἐπέξετεινετο εἰς πάσας τὰς τάξεις ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων ταῦτα λοιπὸν προσθετόμενα καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αἰτία τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς οὔτε ὄρκος οὔτε συνθήκας οὔτε διεθνὲς δίκαιον ἐμπόδιζον τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἡμέρας, ἐπέφερον τὴν κατὰ μικρὸν ἐξασθένησιν καὶ κατὰπτωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας ταύτης.

Ὁ Ἀλέξιος Δ'. ὡς Αὐτοκράτωρ ἦτον ἀσθενέστερος τοῦ Μανουὴλ, καὶ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ἐποψίν χειρότερος· οὗτος ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του μετεπέμψατο τὸν υἱὸν του Ἰωάννην τὸν καὶ Καλογιάννην ἐπονομαζόμενον διὰ τὴν καλλονὴν τοῦ σώματος μᾶλλον, καὶ τὸν ἀνέδειξεν ἐπίδοξον διάδοχον συμμετέχοντα καὶ τῶν Αὐσκρατορικῶν τιμῶν· ἐπειδὴ δὲ ἡ Θεοδώρα Κατακουζηνὴ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀλεξίου παραμελοῦντος αὐτὴν ἔνεκεν τῶν ἀκολουθῶν του, εὗρισκε παρηγορίαν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Πρωτοβεστιαρίου, ὁ Ἰωάννης μὴ ὑποφέρων τὴν ὕβριν ταύτην φονεῖ τὸν ἐραστὴν τῆς μητρὸς του· ἐκτός δὲ τούτου ἐμελέτησε νὰ λάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐκθρονίζων τὸν πατέρα του κυριεύσας λοιπὸν τὴν ἀκρόπολιν κατακλείει τὸν τε πατέρα καὶ τὴν μητέρα του ἐντὸς τῶν δωματίων των· ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαὸς ὑποπτευθέντες μὴ φονεύσῃ αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς καταστῆ τύραννος ἐπ' αὐτῶν, ἠλευθέρωσαν τὸν Ἀλέξιον ἀπὸ τῶν χειρῶν του· ὁ δὲ Ἰωάννης δραπετεύσας κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἰθῆρων, οὗ καὶ ἐγένετο γαμβρὸς· ὁ δὲ Ἀλέξιος ἀνέδειξε τὸν δευτεροτόκον του υἱὸν ἐπίδοξον διάδοχον, ἀποθανόντα ὅμως μετ' ὀλίγον.

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Καλογιάννης θέλων νὰ προσφθάσῃ τὸν πατέρα του πρὶν νὰ ἀναδείξῃ ἄλλον διάδοχον, ἀποφασίζει καὶ ἀφίνει τὴν Γεωργίαν, καὶ ὑποδοθητούμενος παντοειδῶς ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του ἦλθεν εἰς Θεοδοσίαν, καὶ ἐκεῖ λαβὼν γαλέραν καὶ ἐξοπλίσας πολλοὺς τυχοδιώκτας, ἔρχεται κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος· ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Καβασιτῶν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Κορδύλην ὀχυροῦται ἐκεῖ περιμένων στάσιν ἀπὸ μέρους τῶν Καβασιτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀντιπολιτευομένων τοῦ Ἀλεξίου· ὁ δὲ βέβαιος περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς πόλεως, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ υἱοῦ του στρατοπεδεύσας εἰς χωρίον Ἀκανθῶν (Ἀχάντ)· τινὲς δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀλέξιον φρονούντες τὰ τοῦ Ἰωάννου περιέμενον καιρὸν ὅπως παραδώσωσιν αὐτὸν εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ δύο τῶν ἀποσταλέντων νυκτὸς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν σκηνὴν, διὰ νὰ συλλάβωσι τὸν Ἀλέξιον συνεργεῖα ἐκείνων, τὸν ἐφόνευσαν ἐν αὐτῇ, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης ῥητῶς τοῖς παρήγγειλε νὰ μὴ πράξωσι κακὸν κατὰ τοῦ πατρὸς του, ἢ μόνον νὰ τὸν συλλάβωσι.

Τὴν ἐπαύριον δὲ εὐρεθέντος νεκροῦ τοῦ Ἀλεξίου ἐπὶ τῆς κλίνης του, εἰσέρχεται ὁ Ἰωάννης εἰς Τραπεζοῦντα ἀνεμποδίστως, ὅπου ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ εὐφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ἐλυπήθη ὅμως διὰ τὸν τοιοῦτον θάνατον τοῦ πατρὸς του, καὶ ἔθαψεν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθεῖσαν Μονὴν τῆς Θεοσκεπάστου· κατόπιν δὲ ἔφερε τὰ λείψανά του ἐν τῇ Χρυσοκεφάλῳ· οἱ δολοφύνοι ὅμως τοῦ Ἀλεξίου ἐτιμωρήθησαν ὁ μὲν εἰς κοπεῖς τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ἐξορυχθεὶς τοὺς ὀφθαλμούς.

Οὕτω λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξιος Δ'. βασιλεύσας ἔτη 29· εἰς τὸ εἰκοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας του ἐγένετο καὶ ἡ συγκάλεισις τῆς 8ης Οἰκουμενικῆς ψευδοσυνόδου κληθείσης· ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐξέδωκε τὴν θυγατέρα του Μαρίαν σύζυγον Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ, ἀποστείλας αὐτὴν εἰς Βυζάντιον πολυτελέστατα καὶ συνοδευομένην ὑπὸ τοῦ Δωροθέου Τραπεζοῦντος, τοῦ φιλοσόφου Ἀμιρούτζου καὶ ἄλλων ἀρχόντων τῆς Τραπεζοῦντος, οἵτινες ἅπαντες καὶ 300 ἄλλοι Ἀρχιερεῖς ἐτέλεσαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τοὺς γάμους των. τότε δὲ συνελθόντες καὶ εἰς σύνοδον ἐξελέξαντο ἑξαρχον τῆς μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸν Ἐφέσου Μάρκον καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντες καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἦλθον εἰς Εὐρώπην δι' αὐτὴν τὴν Σύνοδον, ἣτις πολλὰς πόλεις ἀλλάξασα καὶ πολλὰς τύχας ὑποστάσα μετὰ πολὺν χρόνον διελύθη, ἀφ' οὗ ὅχι μόνον δὲν ἐπέφερε τὸ ποθούμενον τῆς συμβάσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, ἀλλὰ καὶ διάστασιν περισσοτέραν, ἣτις ἐπιμυκύνεται μέχρις ἡμῶν.

Ἰωάννης Γ'. ἡ Καλογιάννης.

Ἀποθανόντα οὕτω δὲ τὸν Ἀλέξιο· τῷ 1446 μετὰ 29 ἐτῶν βασιλείαν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Γ'. οὗτος παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, καθ' ὃν καιρὸν τὸ ἰσχυρὸν ἔθνος τῶν Ὀσμάνων Τούρκων κατώρθωσε νὰ περιλάβῃ περὶ αὐτὸ καὶ ὑπ' αὐτὸ πολλὰ ἐν Ἀσίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ ἔθνη, καὶ συνεχέντρωσε δύναμιν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπὲρ πᾶν ἔθνος ἐν αὐτῇ τῇ ἐποχῇ· ἔχωι δὲ σύμμαχον καὶ τὴν δυσμένειαν καὶ τὸ

ἄδικον μῖσος τῶν Δυτικῶν κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Χριστιανώσεως, ἐγένετο ὁ Ὀσμανισμὸς ἔτι φοβερώτερος κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐνταῦθα κρατῶν· ἐν τοιαύταις δὲ δειναῖς περιστάσεσι καὶ φοβεροῖς κινδύνοις καὶ προφανέσι λαμβάνει ὁ Ἰωάννης τὴν Αὐτοκρατορίαν· οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν λαοὶ ταῦτα πάντα ἐννοοῦντες κατελαμβάνοντο ὑπὸ δυσπιστίας πρὸς τὴν περαιτέρω ὑπαρξίν αὐτῶν· αὕτη δὲ παρήγαγε τὴν ἀποθάρρυνσιν καὶ τὴν δειλίαν, ὥστε καὶ οἱ πλέον ἄνδρεῖοι καὶ φιλοπάτριδες μὲ θλίψιν των ἐβλεπον τὰ εὐγενῆ αὐτῶν αἰσθήματα μαραινόμενα· καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐν τοιαύταις περιστάσεσι συμβαίνει, παρεσέδυσαν ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ αἱ κακὰ συνέπειαι αὐτῶν ἦσαν ἀναπόφευκτοι· κακὸν τῶ ὄντι ἡ ἀπελπισία παράγουσα τὴν ἀδιαφορίαν δηλητηριάζουσα τὰ νῦρα παντὸς ἔθνους καὶ πάσης κοινωνίας· περιστοιχισμένοι δὲ ὑπὸ τοιούτων δεινῶν οὐδεμίαν ἐβλεπον καταφυγὴν, οὔτε σύμμαχον οὔτε φίλον βλέποντες περὶ αὐτούς· καὶ οἱ ἐν τέλει μὲν ὄντες παύουσι ζητοῦντες τὸ γενικὸν συμφέρον, καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν· ὁ δὲ λαὸς ὁ τῶς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πολιτείας καρτερικῶς, βεβαρυμένος ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων, καὶ πιστεύων ἀναπόφευκτον τὴν καταστροφὴν ἀποναρκοῦται καὶ οὕτως ἡ γενικὴ κατὰπτωσις ἐπέρχεται καὶ ἡ ἐθνικὴ ταπεινώσις. Καὶ οἱ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς λαοὶ οἱ Λαζοὶ ἤδη ἐθεώρουν τοὺς ἐπιλοίπους ὡς ξένους καὶ τυράννους των καὶ βαθέα ἐπὶ τοῦτο παράπονα αὐτῶν ἐγένοντο. Ὁ δὲ κληρὸς βλέπων μὲ δυσμένειαν τὴν διπλωτίαν τῶν Αὐτοκρατόρων δι' ἀθεμίτων γιγνομένην ἐπιγαμιῶν ἠθύμει καὶ κακὰ προσιωνίζετο· ἕνεκα δὲ τῶν συχνῶν καὶ καταστρεπτικῶν καταδρομῶν τῶν Τουρκομάνων ἐνεποιεῖτο ἡ ἰδέα τῶν λαῶν νὰ κυβερνῶνται μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἢ ὑπὸ τῶν ἰδίων Αὐτοκρατόρων. Ἐν μέσῳ ὅμως τῶν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένων ἐσωτερικῶν ἐξωτερικῶν ἀντιδράσεων ὁ Καλογιάννης δὲν ἀπῆλπιζε τὴν σωτηρίαν τῆς Αὐτοκρατορίας οὐδὲ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως. Διὸ καὶ διὰ πολλῶν συμμαχιῶν μετὰ τῶν γειτόνων του προσεπάθει καὶ τὸ κράτος του νὰ παγιώσῃ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς του νὰ ταπεινώσῃ. Ἀλλ' ὅταν ἄνθρωπος ἦ καὶ ἔθνος ἦναι εἰς τὰς παραμονὰς τῆς καταπτώσεώς του, τότε καὶ τὰ πλέον πεφωτισμένα σχέδια καὶ αἱ πλέον

ἐπικερδείς φαινόμενοι πράξεις ἐπαμβίβονται μετὰ τὴν ἀποτυχίαν, καὶ τελευτῶσιν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν οἰκτρὰν καταστροφὴν· πλήρης δὲ τῶν φαινομένων τούτων εἶναι καὶ ὁ κοινωνικὸς ἡμῶν βίος ὡς πρὸς τὰ ἄτομα καὶ ἡ καθόλου ἱστορία ὡς πρὸς τὰ ἔθνη.

Καὶ πρῶτον ἀνέλπιστός τις ἐχθρὸς ἐκ τῆς Ἀρμενίας ὀρμώμενος ὁ Σέχης Ἐρτεβιλ ἐστρατεύει κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ ἐπιπίπτει αἰφνηδῶς κατὰ τῶν Μελιαρῶν γενομένου κύριος τοῦ Καπανίου καὶ τῶν ἀτραπῶν αὐτοῦ μέχρι Τριπόλεως. Τότε ὁ Ἰωάννης πρὸς ἐντελεῖα αὐτοῦ καταστροφὴν τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ διαιρεῖ τὰς δυνάμεις του· καὶ τὰς μὲν ἐμπιστεύεται εἰς τὸν Πανσέβαστον Δοῦκα τοῦ Μεσογαλδίου Καβασίτην διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸ Καπάνιον, τὰς δὲ ἤθελε νὰ διαβιάσῃ ἐκ τῆς Κορδύλης, καὶ ταυτοχρόνως προσβάλλῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν νώτων· ἀλλ' ἐναντιοὶ καὶ σφοδροὶ ἀνεμοὶ οὐ μόνον τὸ σχέδιον ἐματαιώσαν, ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ ξηρᾶς στρατὸς ἀνεπαρκῆς ὧν ἠττήθη ὀλοσχερῶς, ἀφ' οὗ ἐπεσε καὶ ὁ Δοῦξ Καβασίτης μετὰ τοῦ υἱοῦ του νεκρὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ· ἡ δὲ τροπὴ αὕτη γενομένη ὅπου ἐδολοφονήθη ὁ Ἀλέξιος Δ' ἐθεωρήθη δικαία ἐκδίκησις κατὰ τοῦ Καλογιάννη, τοῦ καὶ πρῶτον φυγόντος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα.

Ὁ δὲ Σέχης Ἐρτεβιλ ἠδύνατο τότε πιθανῶς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τραπεζοῦντα νὰ εἰσελάσῃ, ἂν δὲν ἐπασχολεῖτο εἰς τὴν συλλογὴν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων· ὥστε πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει ὑπελάμβανον τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν προαστείων εἰσεκομίζοντο ἐντὸς τῶν τειχῶν· τότε δὲ γυνὴ τις Ἀρμενία κατοικοῦσα πλησίον τῶν ἔξω τειχῶν πυρπολήσασα, ἀδηλόν πως, τὴν οἰκίαν της, ἐγένετο αἰτία μεγάλου καὶ πανικοῦ τρόμου· διότι τὸ πῦρ διαδοθὲν εἰς τὰς πλησίον οἰκίας ἐνομήσθη ὅτι ἦτο τῶν ἤδη περιμενομένων ἐχθρῶν· ὁ δὲ τρόμος ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, τῶν μὲν νομιζόντων ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὸ τεῖχος, τῶν δὲ ὅτι συνωμοσία καὶ προδοσία ἐματαιώων πᾶσαν προσπάθειαν καὶ περαιτέρω ἄμυναν.

Ὁ Καλογιάννης θεωρῶν καὶ ἑαυτὸν κινδυνεύοντα καὶ τὸ κράτος του ἔλαβε πάντα τὰ μέσα τῆς ἀμύνης, ἔκλεισε δὲ τὰς διαφόρους ὁδοὺς καὶ πύλας, ἐμπόδισε τὴν κυκλοφορίαν ἐν

γένει τῶν κατοίκων ἐκτὸς τῶν στρατιωτῶν, ἐτοποθέτησε πανταχοῦ τὰς καταλλήλους φρουρὰς καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, καὶ οὕτω μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς πυρκαϊᾶς· τέλος πάντων πεισθέντες οἱ κάτοικοι ὅτι ἡ πυρκαϊὰ ἦν τυχαία, καὶ ὅτι ἡ πόλις δὲν διέτρεχε κίνδυνον καθύλακασαν. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἱπποδρομίου (Κιαβουρ-μεϊδάν) οἱ ὄντες εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, οἱ μὲν κατέφυγον ἐντὸς τῶν τειχῶν, οἱ δὲ ἐντὸς τῶν πλοίων μεθ' ὄλων τῶν κινητῶν πραγμάτων διὰ νὰ φύγωσιν ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν Ἰβηρίαν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ ἐλθὼν ὁ Σέχης ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν κοιλάδα, ὅπου σήμερον τὸ Ἱμαρὲτ καὶ ὁ τάφος τῆς Γκιλπαχάρ· καίτοι δὲ ὁ στρατὸς του δὲν ἦτο πολυπληθὴς διὰ νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν πόλιν, οἷα ἦτο ἡ Τραπεζοῦς, ἠλπίζεν ὁμῶς ὅτι μόνον ὁ τρόμος θὰ βιάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδοθῶσιν· ὅθεν ἐπὶ καταφάνοις ἀπὸ τῶν πύργων μέρους ἀπεκεφάλισε τὸν ἀρχιπποκόμον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ διευθυντὴν τῶν ταχυδρομείων ὀνόματι Μαυροκίωσταν· ἀλλ' οἱ φρουροὶ μᾶλλον ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀντεκδικήσεως ἐνεποίουν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας καταστρεπτικὰς ἐξόδους, ἀπελπισθεὶς δὲ τέλος ὁ Σέχης ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν χώραν τῆς Τραπεζοῦντος ἀρκεστῆς εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ὡς δὲ ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων Κωνσταντῖνος πρό τινα ἐτῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, οὕτω καὶ ὁ Καλογιάννης ἐνταῦθα ἐτέκτεινε συνδυασμοὺς μεταξὺ πολλῶν γειτόνων του ἡγεμόνων τέως ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν, ὅπως ἐξώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· κατὰ πόσον ὁμῶς ἐπέτυχε θὰ τὸ εἶδωμεν κατόπιν, τὸ ἀποτέλεσμα ὁμῶς ὑπῆρξε τὸ ὅτι παρῴξυνε τὸν Μωάμεθ Β'. ἤδη κατακτῆσαντα τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπεμφε κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος τὸν διοικητὴν τῆς Ἀμασειᾶς τὸν Χιτήρ πεην, διατάξας αὐτὸν νὰ καταβάλλῃ τὴν Αὐτοκρατορίαν ὀριστικῶς προσβάλλων αὐτὴν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· οὕτω δὲ ὁ Χιτήρ πέης πολιορκήσας τὴν πόλιν ἔσχε καὶ σύμμαχον δυστυχῶς καὶ τὴν πανώλην, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐμάστιζε τὴν πόλιν ταύτην· παραλύουσα τὰς δυνάμεις τῶν κατοί-

κων ὥστε ἀκωλύτως κατῆλθε μέχρι τοῦ Μιθρείου καὶ τοῦ Ἱπποδρομίου, τοῦ ὁποίου ἐλεηλάτησε πάσας τὰς συνοικίας ὡς καὶ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου καὶ τὰς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου· ὁ δ' Αὐτοκράτωρ πιεζόμενος ἐκ τῆς πανώλης καὶ τοῦ ἐξωθεν ἐχθροῦ ἦλθεν εἰς συνθήκας μετὰ τοῦ Χιτήρ πέη, ὅπως οὗτος μὲν ἀφήσῃ τὰς χώρας τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὰ λαφυραγωγηθέντα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ὄντας ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, αὐτὸς δὲ νὰ τελεῖ κατ' ἔτος δισχιλίων χρυσῶν φόρον.

Ὁ δὲ Χιτήρ περὶ δεχθεὶς ταύτην τὴν συνθήκην, ἀπεκομίσθη εἰς Ἀμάσειαν, ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Καλογιάννης ἐπεμψε τὸν ἰδίον του ἀδελφὸν Δαβὶδ εἰς τὸν Μωάμεθ, διὰ νὰ συνάψῃ τὴν ὑποτελεῖ ταύτην συνθήκην, ὃν εὐμενῶς ὑπέδεχθη ὁ Μωάμεθ ὡς καὶ τὴν συνθήκην, ἠύξησεν ὁμως ἀπὸ δύο εἰς τρεῖς χιλιάδας χρυσῶν τὸν ἐτήσιον φόρον, ἔχων ὁμως τὴν ἰδέαν ὅτι βράδιον ἢ τάχιον θὰ γείνη κύριος τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Καλογιάννης πιεζόμενος τὴν φιλοτιμίαν ὑπὸ τοιαύτης αἰσχροῦς συνθήκης, προσεπάθη νὰ ἀπαλλαγθῇ αὐτῆς· ἀλλὰ μὴ ἐλπίζων εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀπέβλεψεν εὐχαρίστως εἰς τὸν Οὐζοῦν Χασάν τὸν ἡγεμόνα τῆς Ὀρδῆς τῶν λευκῶν προβάτων, ὅστις τότε ἐθεωρεῖτο ἄξιος ἀντιζήλος τοῦ Μωάμεθ, φημιζόμενος μάλιστα διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ εὐτυχίαν του. Εἰς βεβχίωσιν δὲ τῆς συμμαχίας ταύτης ὁ Οὐζοῦν Χασάν ἐζήτησε τὴν θυγατέρα τοῦ Καλογιάννη εἰς γάμον, καὶ διὰ προῖκα αὐτῆς τὴν κατοχὴν τῆς Καππαδοκίας. Ὁ δὲ Ἰωάννης εὐχαριστήθη εἰς τὴν ἀξιόλογον ταύτην συμμαχίαν καίτοι γενομένην ἐπὶ τοιοῦτοις ὅροις, ἀπαιτήσας μόνον διὰ τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίνην τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀσίαν φημισθεῖσαν ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς, νὰ ἐξασκή ἐλευθέρως τὰ τε ἔθιμα καὶ τὴν πατρῶαν θρησκείαν τῆς.

Ἐπίσης δὲ συνέδεσε συνθήκας καὶ μετὰ τοῦ Ἐμίρου τῆς Σινώπης καὶ τοῦ Σουλτάνου τῆς Καραμανίας καὶ μετὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἰθρηρίας ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐν Κιλικίᾳ Ἀρμενίων. Πάντες δὲ οὗτοι κοινὰ ἔχοντες συμφέροντα τῆς ἀμύνης καὶ κοινὸν ἐχθρὸν τὸν ἤδη αὐξήθεντα Μωάμεθ εὐχαρίστως συνεδέθησαν, ὅπως ἴδωσι διωκόμενον αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ὡς πάντοτε γίνεται εἰς τοιοῦτους συγασπισμούς,

ὁ εἰς πέριμένων ἀπὸ τοῦ ἄλλου οὐδὲν σημαντικὸν ἐπραξαν, ἢ μόνον παρῶξυναν τὸν Μωάμεθ κατ' αὐτῶν, ὅπως καταβάλλῃ αὐτοὺς ἐν μέρει. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα κατεσκευάζεν ὁ Ἰωάννης Γ'. ἀφηρηπάσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου τῷ 1458, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ ὅνπερ ἤρξατο σκοπὸν, δηλ. τὴν τῶν ἡγεμόνων κατὰ τοῦ Μωάμεθ συγκέντρωσιν, βασιλεύσας 12 ἔτη.

Δαβίδ.

Ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἰωάννης Γ'. ὁ Μέγας Κομνηνός, ἀφῆκε μὲν υἱὸν τὸν Ἀλέξιον Ε'. ἀνέλαβεν ὁμως τὴν ἀρχὴν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δαβὶδ ὁ μέγας Κομνηνός καὶ τελευταῖος Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξιος μόλις τὸ τέταρτον ἦγεν ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ αἱ περιστάσεις ἀπήτουν ὄριμον ἄνδρα, ὁ Δαβὶδ εὐσχήμως ἐστέργησεν ἐκεῖνον τῆς ἀρχῆς, καὶ τὴν ἀνέλαβεν αὐτὸς ἐπιθυμήσας πρᾶγμα ἤδη κενὸν καὶ ἀκροσφαλὲς καὶ πλήρες κινδύνων, χωρὶς ὁμως νὰ ἀπαντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν, ἐπειδὴ καὶ ὁ λαὸς ἐθεώρησεν αὐτὸν καταλληλότερον τοῦ ἀνηλίκου Ἀλεξίου, καὶ ἡ τότε ἰσχυρὰ τῶν Καβασιτῶν οἰκογένεια ὑπεστήριξεν αὐτόν. Ἐγένετο ὁμως διάδοχος τοῦ Καλογιάννη οὐχὶ ὁμως καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ φρονήσεως καὶ δραστηριότητος· ἄλλως δὲ καὶ ἰδιωτικῶς φημιζεται αἰσχροβόιος καὶ θηλυμανῆς καὶ ἀνίκανος. Καὶ ἠκολούθησε μὲν τὴν πολιτικὴν τοῦ Καλογιάννη, ἀλλὰ μηχανικῶς καὶ ὄργανον μόνον τυπικῶς χρησιμεῦσαν προπαρασκευασμένης πολιτικῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του, χωρὶς νὰ ἦναι ἰκανὸς νὰ τροποποιῇ τὰ πράγματα κατὰ τὰς περιστάσεις. Καίτοι δὲ ἦτο παραδέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤρχετο ὁ Μωάμεθ Β' κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας ἀποφασιστικῶς, οὐδὲν πλέον ἐπραξε πρὸς ἄμυναν αὐτῆς· ὁ Δωρόθεος δὲ συνίστησιν αὐτὸν οὕτω: « Καὶ ὁ Κύρ Δαβὶδ ἦτον ἄνθρωπος ὠμὸς, ἀνανδρὸς καὶ ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος ». Ὅθεν ὁ θάνατος τοῦ Καλογιάννη ἦτον ἡ ἄμεσος καταστροφή τῆς Αὐτοκρατορίας· διότι μόνος αὐτὸς διὰ τῆς περὶ τοὺς κινδύνους ἀνδρείας διὰ τοῦ προβλε-

πτικοῦ ὡς καὶ τοῦ πολιτικοῦ του συνδυασμοῦ ἠδύνατο νὰ συνέχη καὶ τοὺς λοιποὺς γείτονας ἡγεμόνας· οὕτω δὲ καὶ ἂν τὸν Μωάμεθ δὲν ἐταπείνονε, τοῦλάχιστον ἠδύνατο ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἀρχὴν τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τοῦ ἐπονειδίστου τέλους αὐτῆς. Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, ὑπάρχουν περιβάσεις, καθ' ἃς τὴν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀποφασισθεῖσαν καταφορὰν τῶν πραγμάτων δὲν δύναται χεῖρ ἀνθρώπινος νὰ σταματήσῃ.

Καίτοι δὲ ἡ ἱστορία κατακρίνει τὸν Δαβίδ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ὅτι αἱ περιστάσεις καὶ τὰ μέσα τῷ ἐβοήθουν, δὲν ἔμενε τόσον ἀργός, ὅσον ὑποτίθεται, ἀλλὰ προσεπάθει καὶ αὐτὸς τὸ κατὰ δύναμιν. Ἡ πρώτη δὲ πράξις τοῦ Δαβίδ ἦτο νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν ἀξιέραστον Αἰκατερίνην, εἰσέτι ἀνύμφευτον, καὶ νὰ τὴν ἐξαποστείλῃ πομπικῶς πρὸς τὸν Οὐζοῦν Χασάν συνοδευόμενῃ μετὰ διδασκάλων καὶ ἱσρέων. Ἀνεέωσε δὲ τὰς συμμαχίας καὶ τὰς συνθήκας μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰσμαήλ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰβηρίας Γεωργίας καὶ Μιγρελίας, καὶ τῶν κατὰ τὴν Κιλικίαν Ἀρμενίων. Ὁ Δαβίδ ἐπίσης προσεπάθησε νὰ ὑποκινήσῃ σταυροφορίαν οὐ μόνον ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τέλος δὲ γράφων πρὸς τε τὸν Πάπαν καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βοργονδίας Φίλιππον τὸν Καλὸν, προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτούς, ὅπως κατὰ τὴν Οὐγγαρίαν διεγειρώσιν ἀντιπερισπασμὸν τινα κατὰ τῆς ἤδη προοδευούσης δυνάμεως τῶν Ὀσμανλίδων. Καὶ τούτων ὁ μὲν Πάπας. Πίος Β' (Αἰνίας Σίλβιος) οὐδὲν ἠδύνατο τότε νὰ πράξῃ, ἢ μόνον εὐχὰς καὶ παρακλήσεις νὰ ἀποτεινῇ, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχεν τὴν ἰδέαν νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν Λατινισμόν τὸν Μωάμεθ Β'. Ὁ μόνος δὲ ἀποσταλεὶς ἐπίκουρος εἰς τὸν Δαβίδ παρὰ τοῦ Πάπα ἦτο μοναχὸς τις Μινορίτης, ὡς ἄλλος Κουκόπετρος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἡγεμόνας εἰς σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Μωάμεθ. Ὄθεν ὁ μοναχὸς οὗτος διῆλθε τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Ἰβηρίαν, Διαβεκίρ καὶ τὴν Κιλικίαν πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Ἐπιστρέφοντας δὲ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ πρέσβεις τῶν ἡγεμόνων Τραπεζοῦντος καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Βοργονδίας· ἀλλ' ἐν ᾧ οὗτοι ἦσαν ἐν τῇ ὁδῷ, ἡ Τραπεζοῦς ἐκυριεύθη

Τὸ μόνον δὲ ἀποτέλεσμα τούτων τῶν διαπραγματεύσεων

ὑπῆρξε τὸ νὰ γνωρίσῃ ὁ Μωάμεθ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ἐχθροὺς οὓς καὶ κατὰ σειρὰν ἠέτιμώρησεν ἠκατέστησεν ὑπηκόους.

Ὁ Οὐζοῦν Χασάν, ὁ σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης, κατὰ προτροπὴν αὐτῆς ἀπετάθη διὰ πρέσβειων πρὸς τὸν Μωάμεθ ζητῶν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸν Δαβίδ ἀπὸ τοῦ φόρου τῶν τρισχιλίων χρυσῶν, καὶ ἐξοφλήσῃ ὀφειλὴν του τινά. Ὁ Μωάμεθ ἀπεκρίθη πρὸς τοὺς πρέσβεις ὑποκριτικῶς λέγων « ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, καὶ ὅταν ἔλθω εἰς Μεσοποταμίαν, θὰ ἐξοφλήσω ὅλους τοὺς λογαριασμοὺς μου ». Ὁ Μωάμεθ λοιπὸν καθυποτάξας τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνας καὶ συνθηκολογήσας πρὸς τὸν Σκενδέρ βεην, καὶ πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐξομαλύνας ὑποθέσεις, ἐξώπλισεν ἐν Κωνσταντινοπόλει 150 πλοῖα, ἐν δὲ τῇ Προύσῃ ἠτοίμαζεν ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μολλά τῆς Προύσης ποῦ διευθύνεται, εἶπεν ἀπαντῶν εἰς αὐτόν: « Ἄν μία θρίξ τοῦ γενείου μου ἐγνώριζε τὰ μυστικά μου, θὰ τὴν ἀπέκοπτον ».

Καὶ τοι αἱ δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ, αἶ τε κατὰ ξηρὰν καὶ αἶ κατὰ θάλασσαν ἦσαν μέγισται, μετεχειρίσθη ὅμως καὶ πολιτικὰ στρατηγήματα συνήθη εἰς αὐτόν. Καὶ πρῶτον προσεπάθησε καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν ἄλλων τὸν ἡγεμόνα τῆς Σινώπης Ἰσμαήλ· διότι ἡ κατοχὴ τῆς Σινώπης, οὔσης ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Εὐξείνου καὶ ἐχούσης λιμένα μάλιστα χρῆσιμον δι' αὐτὸν καὶ πρόσφορον πρὸς ἐπιθέσιν κατὰ τῆς μεσογείου μικρᾶς Ἀσίας, ἦτον ἀναγκαιοτάτη. Ἡ δὲ Σινώπη τότε ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρά, καὶ ἐκέκτητο ναυτικὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν ἄλλων ἐχούσα πλοῖα σημαντικῆς δυνάμεως, καὶ δυνάμενα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ κατανικήσωσι πάντα στόλον· ἡ δὲ φρουρά τῆς συνέκειτο ἀπὸ 1200 στρατιωτῶν, οἱ δὲ προμαχῶνές τῆς πανταχόθεν εἶχον 300 τηλόβολα, ὥστε μόνῃ ἡ Σινώπη ἠδύνατο νὰ παραλύσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐπερχομένου Μωάμεθ.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ πέμπει ὁ Ἰσμαήλ, ἐκ Σινώπης τὸν υἱόν του πρέσβυν πρὸς τὸν Μωάμεθ, ὅστις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις καὶ παντοίας ὑποσχέσεις προσθέσας ὅτι ὁ σκοπὸς του εἶναι κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ὑπὲρ τῆς ἰσραῆλ πίστεως, καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζηται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπαιτεῖ αὐτῶν καὶ τὴν συνδρομὴν, μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ, ἐ-

δελέασε τὸν ἄπειρον νέον, καὶ οὕτω συνέδεσε μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν. Ἀλλὰ μόλις ἐτελείωσεν ἡ συνθήκη, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσμαήλ εἶδεν ἑαυτὸν αἰχμάλωτον τοῦ Μωάμεθ. Καὶ οὕτως ἀναγκασθεὶς ὁ Ἰσμαήλ, ἔδωκε τὴν Σινώπην εἰς ἀνταλλαγὴν μὲ τὴν Φιλιππούπολιν, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖ λαβὼν καὶ ἀποζημιώσιν χρηματικὴν μεγάλην.

Τότε λοιπὸν ὁ Μωάμεθ διαβαίνων διὰ τῆς Ἀμασειας καὶ τῆς Σεβαστείας, ἔρχεται κατὰ τῶν Τουρκμάνων, ἡδὴ καὶ αὐτῶν ἐπερχομένων κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ κατανικᾷ αὐτούς, καὶ οἱ Γεντισάροι κατέκοψαν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν των· ὁ Οὐζοῦν Χασάν, ἔντρομος διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰς πρώτας νίκας, ἀναγκάζεται νὰ στείλῃ πρέσβυν τὴν ἰδίαν του μητέρα ζητῶν εἰρήνην, ἣν καὶ ἔλαβεν ἐπὶ τῷ μόνῳ ὄρω, ὅτι ἀποχωρίζεται τῆς συμμαχίας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων Τραπεζοῦντος καὶ λοιπῶν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως αἰ μετὰ τοσοῦτων κόπων καὶ ἀγώνων γενόμενα ὑπὸ τοῦ Καλογιάννη συμμαχίαι, ἐφ' αἷς ἐπεστηρίζοντο τόσο πόθοι καὶ ἐλπίδες, ἐναυάγησαν καὶ ἐμηδενίσθησαν οἰκτρῶς. Καὶ ὁ Δαβὶδ κατελείφθη μόνος, διὰ νὰ ὑποστῇ τελευταῖος τὰς τρομερωτέρας ἢ ἐκεῖνοι συνεπειὰς τῆς οὕτω ματαιωθείσης συμμαχίας.

Καὶ εἶχε μὲν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ 1459 ἑτοιμον στρατὸν 20,000 καὶ 30 πολεμικὰ πλοῖα, ἀξιοὶ δὲ λόγου ἐπίκουροι ἦλθον ἐκ Γεωργίας, πολλοὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φράγκων καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναῦται ἐπιδέξιοι ἐπλήρουν τὸ ναυτικόν του, ὅλα ὁμῶς τὰ μέσα παρέλυσαν ἅμα ἠκούσθη ἡ μετὰ τοῦ Οὐζοῦν Χασάν συμμαχία τοῦ Μωάμεθ. Ἦδη δὲ καὶ ὁ στόλος τοῦ Μωάμεθ παραιτήσας τὴν Σινώπην, ἤρχετο κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἐν ᾧ ὁ ἡδὴ κατὰ ξηρὰν στρατὸς αὐτοῦ ἤρχετο κατὰ τοῦ Οὐζοῦν Χασάν. Καὶ ἀφ' οὗ ἔλαβεν ὁ στόλος πάντα τὰ μέτρα, ὅπως παρακωλύῃ πᾶσαν βοήθειαν ἀπὸ τῆς Θεοδοσίας καὶ τῆς Γεωργίας, ἦλθε πρὸ τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ δὲ ἐν αὐτῷ Τουρκικὸς στρατὸς ἤρξατο ἀποβιβαζόμενος νὰ κάμῃ πολλὰς λεηλασίας εἰς τὰ προάστεια τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις καὶ ἐπολιορκεῖτο ἐπὶ 32 ἡμέρας, χωρὶς ὁμῶς ἀποτελέσματος. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ εἰδήσις ὅτι κατετροπώθη ὁ Οὐζοῦν Χασάν καὶ παρητήθη τῆς συμμαχίας τῶν χριστιανῶν

ἡγεμόνων, τότε ὁ Δαβὶδ κατελήφθη ὑπὸ δεινῆς ἀπελπιδίας, καὶ ἤρξατο νὰ διανοῆται περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δὲν εἶχε δὲ τόσην ἀνδρίαν, ὅσην ὁ ἀείμνηστος γενόμενος τελευταῖος Κωνσταντῖνος, ὅπως ἐκθέσῃ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τ' ἄλλα πάντα ὑπὲρ τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ κράτους του θυσιαζόμενος ἐνδόξως ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἐγείρῃ οὕτω μνημεῖον αἰώνιον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις δὲ ἀκωλύτως ὁ Μωάμεθ ἐβάδιζε τὴν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα ὁδὸν διαβαίνων τὰς διαφόρους ὄχυράς κλεισούρας τῆς χώρας ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως· καὶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ του ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαχμοῦτ κατέλαβε τὴν Σκυλολίμνην (Κιοιτζαήρ). Κατὰ δὲ τοῦ τρομεροῦ τούτου ἐχθροῦ δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ καμμίαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἤρχισε νὰ διαπραγματεύηται προτείνων τὰς παλαιὰς συνθήκας, εἰς ὧν τὰς διαπραγματεύσεις μεσάζων ὑπῆρχεν ὁ Πρωτοβεστιάριος Γεώργιος πρῶτος ἐξ ἀδελφῶν τοῦ στρατηγοῦ Μαχμοῦτ. Ἡ ἱστορία κατακρίνει τὸν Γεώργιον ὡς προδοτικῶς καὶ ὑπὲρ τῶν Τούρκων διεκπεραιώσαντα τὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ ἐμπιστευθείσης αὐτῷ πρεσβείας· ἀλλὰ καὶ ὕστερον τιμηθεὶς μὲ σιτηρέσιον καὶ ἄλλα ἀξιώματα ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων, ἐπεκύρωσε τὴν ὑπόψιν ταύτην. Διότι καὶ ὁ Δαβὶδ αὐτὸς καὶ πολὺ πλεον ὁ λαὸς ἦσαν διατεθειμένοι κατ' ἀρχὰς νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην διὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ κάπως κατέπεισε τὸν Δαβὶδ ὁ Γεώργιος καὶ τὸν ἔκαμιν εὐθὺς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς αἰσχρὰς ἐκείνας συνθήκας.

Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὁ Δαβὶδ ἐπρότεινε νὰ ρυθμίσωσι τὴν μεταξὺ των διαφορὰν κατὰ τὰς παλαιὰς, ἃς πρότερον εἶχον συνθήκας· ἀλλ' ὁ Μαχμοῦτ ἀπὸ μέρους τοῦ Μωάμεθ προσκαλεῖ εἰς τελείαν ὑποταγὴν διὰ τοῦ Γεωργίου γράφων πρὸς τὸν Δαβὶδ τοιαῦτα: «Βασιλεῖ Τραπεζοῦντος γένους τοῦ Ἑλλήνων βασιλείου, Βασιλεὺς μέγας τὰδε λέγει: ὅς ὄρας μὲν ὅσην χώραν διαπορευόμενος ἐξουσιάσατο· εἰ μὲν οὖν αὐτίκα τὴν πόλιν παραδῶς τῷ βασιλεῖ, καὶ χώραν μὲν παρέχεταί σοι, ὡς καὶ τῷ Ἑλλήνων ἡγεμόνι τῆς Πελοποννήσου Δημητηρίῳ ἐδωρήσατο εὐδαιμονίαν τε καὶ νήσους, καὶ

Αἶνον πόλιν εὐδαίμονα, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ὧν κάθηται εὐδαιμονῶν· εἰ δὲ μὴ πειθόμενος ἀντέχειν ἐθέλεις, ἴσθι τὴν τε πόλιν ἐξανδραποδίσαντα οὐ πολλῶ ὕστερον (οὐ γὰρ ἂν ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἀπαναστήσεται μὴ ἐξελῶν πρότερον ὑμᾶς) καὶ αἰσχίστω παραδώσοντα θανάτῳ». Πρὸς ταῦτα δὲ τοῦ Μαχμούτ ἀπαντῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἔλεγε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Δαβίδ· « Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ πρότερον τὰς Βασιλέως σπονδὰς οὐ παραβαίνοντες, τόν τε ἀδελφόν τοῦ Βασιλέως πέμψαντες, ἔτοιμοι εἴμεν, ἐφ' ὅ,τι ἂν ἄρ κελεύῃ ὁ Βασιλεὺς ἴεσθαι αὐτίκα πειθόμενοι, καὶ τῷ Ναυάρχῳ τοῦ Βασιλέως τότε ἐλέγομεν, ὡς ἂν μὴ τὴν χώραν κακῶς ποιῶντες ληΐζονται· ὡς ἂ ἐπὶ Βασιλεὺς προχωρήσῃ αὐτῷ παρεσκευάσμεθα.

Ταῦτα δὲ ἐνῶ ἔλεγεν ὁ Δαβίδ, ἤξιου ὅμως νὰ κάμῃ συνθήκας μετὰ τοῦ Μωάμεθ, ἐφ' ᾧ τὴν τε θυγατέρα αὐτοῦ Ἄνναν δώσῃ ἐκείνῳ εἰς γάμον, καὶ χώραν αὐτῷ παρέξῃ. Ἄλλ' ἐκ τούτων ἐννοήσας ὁ Μωάμεθ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Δαβίδ, ἐνέκειτο ζητῶν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἐπαπειλῶν ὅτι θὰ ἐκπολιορκήσῃ καὶ θὰ ἐξανδραποδίσῃ αὐτήν. Ὁ Δαβίδ λοιπὸν φανταζόμενος ὅτι ἡ ἀντίστασις κατὰ τὴν δυνάμειν ναυτικῆς, πεζικῆς, ἦτο ματαία, καὶ λυπούμενος τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος, καθ' ὅσον ἤδη ἐπολιορκεῖτο στενωῶς πανταχόθεν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν συμπολιτῶν καὶ ὑπηκόων του, ἀπεφάσισε νὰ παραδῶσῃ τὴν πόλιν με ὄρους, ὅτι τὴν πόλιν θὰ ἀφήσῃ ἀνέπαφον, καὶ ὅτι δὲν θὰ διαπράξωσιν οὐδὲν κακὸν εἰς τοὺς κατοίκους, οὔτε θὰ στερήσωσιν αὐτοὺς τῆς ἰδιοκτησίας των. Ἐπ' αὐτοῖς λοιπὸν τοῖς ὅροις ἐξ ἐνός μὲν μέρους εἰσῆρχοντο οἱ Γενίτζαροι τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν καὶ κατελάμβανον τὴν ἀκρόπολιν, ἐξ ἐτέρου δὲ ὁ Δαβίδ ἐξήρχετο ὀδηγούμενος εἰς τι πλοῖον παραδούς τὴν πόλιν εἰς τὸν ναύαρχον τοῦ σόλου· καὶ ὁ διορισθεὶς ἐπαρχὸς τῆς πόλεως Χιτήρ μπεης ταυτοχρόνως ἔκαμε κατοχὴν τῆς πόλεως. Αἱ κακώσεις ὅμως καὶ οἱ φόνοι καὶ αἱ διαρπαγαὶ, καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ ἐπεσυνέβησαν μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πόλεως ἐδικαίωσαν τὴν ἰδέαν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐπεθύμει μᾶλλον δι' ἐνδόξου πολέμου ἢ δι' αἰσχρᾶς παραδόσεως νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, ἣν τὸσάκις διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ τοῦ αἵματος ἔσωσαν, ἐπειδὴ ἐπίστευον, ὡς καὶ ἐγένετο, ὅτι

περισσότερα κακὰ θὰ προέκυπτον ἐκ τῆς παραδόσεως ἢ ἐκ τῆς ἐξ ἐφόδου ἀλώσεως.

Καὶ ὁ μὲν Δαβίδ κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἀφ' οὗ ἔβαλεν εἰς Τουρκικὸν πλοῖον τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυροὺς του, ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μαῦρον ὄρος πλησίον τῶν Σερρῶν· ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι εὐγενῶν Τραπεζουντιῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ὡς ἡ τῶν Δορανιτῶν, τῶν Καβασιπῶν καὶ λοιπῶν, ὅπου ἔλαβον εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς Αὐτοκρατορίας ὡς ἰδιοκτησίαν τὰς ἐκεῖ χορηγηθείσας αὐτοῖς χώρας.

Ὁ δὲ Μωάμεθ διέμεινεν ὅλον τὸν χειμῶνα ἐν Τραπεζοῦντι συμπληρῶν τὴν ὑποταγὴν τῶν πέριξ χωρῶν. Ἡ Κερασσοῦς καὶ τὸ Μεσοχάλδιον ὑπετάχθησαν εἰς τὴν πρώτην διαταγὴν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὀρέων παρεδόθησαν ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, ἂν καὶ παραδόσεις τινὲς παραδίδουσι τὸ ἐναντίον. Καὶ ὁ Μωάμεθ μεταχειριζόμενος πολιτικὴν καὶ συμπεριφορὰν ἐναντίαν τῶν συμπεφωνηθέντων πρὸς παραδοθέντας Χριστιανούς, τοὺς ἐστέρησε τῶν ἀγαθῶν, ἀπεδίωξε τῶν οἰκιῶν των καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ ἀπηγόρευσε τοὺς Χριστιανούς οὔτε νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ τὰς δύο γεφύρας τὰς ἐνούσας τὴν πόλιν με τὰ προάστεια. Διέταξε δὲ, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ σκηνώσωσι πρὸς τὸ Ἴπποδρόμιον τὸν Ἅγιον Φίλιππον, καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἱ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ οἱ ἐπιφοβώτεροι συνώδευσαν τὸν Αὐτοκράτορα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς Σέρρας, ἢ καὶ διεσχορπίσθησαν ἀλλαχοῦ· τῶν δὲ ἄλλων μέρος ἀπεδιώχθη τῆς πόλεως καὶ κατέφυγεν εἰς ἄλλας χώρας, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὰ ὑπερκείμενα χωρία, μόνον δὲ τὸ τρίτον μόλις μέρος συνεχωρήθη νὰ κατοικήσῃ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα. Οὕτω λοιπὸν δεινὴ καὶ ζοφερὰ νύξ ἐπεσκίασε τὴν πόλιν τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ τὰ πρὶν λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν Αὐτοκρατόρων ἐγένοντο εἰς κατοικίαν ἐνός διοικητοῦ, ὧν βαθμηδὸν παραμεληθέντων σήμερον διακρίνονται μόλις τὰ ἐρείτιά των. Καὶ αἱ τῶν Δουκῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν οἰκίαι καὶ ὅλη ἡ πόλις ἐδόθη εἰς κατοικίαν τῶν παρακολουθούτων τὸν Μωάμεθ Ἀζαπίδων.

Πάντες δὲ οἱ τῶν εὐγενῶν υἱοὶ οἱ ἐπὶ καλλονῇ διακριόμενοι καὶ αἱ θυγατέρες ἐπλήρωσαν τὰ χαρέμια τοῦ τε Μωάμεθ καὶ τῶν λοιπῶν καὶ 800 κατηριθμήθησαν εἰς τὰ τάγματα τῶν Γεννισάρων, καὶ ἐν γένει πάντα τὰ κακὰ ἐπέπεσον ἐπὶ τὴν πορφυροφόρον μὲν πρὶν, νῦν δὲ ζοφερὰν πόλιν. Καὶ οὕτως ὅσα ἠδύναντο νὰ γείνωσιν εἰς τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν, χεῖρονα ἐπηκολούθησαν τὴν ἐνσπονδον παράδοσιν.

Ἡ δὲ μητρόπολις καὶ αἱ περὶ αὐτὴν σχολαὶ καὶ βιβλιοθήκαι ἐγένοντο κατοικίαι τῶν Οὐλεμάδων, καὶ μετὰ ταῦτα ἔδρα τοῦ κατὰ καιρὸν διοικητοῦ ἅπασαι αἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἐκκλησίαι αἱ μεγαλοπρεπέστεραι μετεβλήθησαν εἰς Τσαμία. ὁ δὲ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερεὺς προσδιωρίσθη νὰ ἐδρεύῃ εἰς τὸ προάστειον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου. Ἐν γένει δὲ ἡ Τραπεζοῦς ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὁμόφυλοι πόλεις, τὴν αὐτὴν τύχην καὶ τὰ αὐτὰ παθήματα, πολυειδῶς καὶ αὕτη ἐξυπηρετήσασα τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἐν ταῖς λαμπραῖς αὐτῆς ἡμέραις καὶ ταῖς τελευταίαις ταύταις ἀποφράσιν ἐπὶ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς γενομένης κατὰ τὰς 15 Αὐγούστου τοῦ 1462 ἤτοι 8 ἔτη μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τοῦδε πᾶσα Ἑλληνικὴ αὐτονομία παύει.

Ὁ Μωάμεθ δὲ συμπληρώσας τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς χώρας τῆς περικειμένης, ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1493 ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ Μέγας τελευταῖος Κομνηνὸς τὴν ὁποίαν ἐφείσθη ζωὴν, ἐστερήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη πεσὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου. Διότι ὁ Μωάμεθ φοβούμενος τὸ ὄνομα τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ἀπεφάσισε καὶ ἐξέντωσεν αὐτὸν οἰκογενειακῶς. Εἰς τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι συνετέλεσεν ἐπιστολὴ τις τῆς ὠραίας Αἰκατερίνης τῆς συζύγου Οὐζοῦν Χασάν, ἐν ἣ αὕτη παρεκίνησε τὸν Δαβὶδ νὰ τῇ πέμψῃ τὸν ἀδελφόν της Ἀλέξιον Ε' καὶ ἓνα τῶν υἱῶν του, ὅπως τὸν ἀναθρέψῃ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ συζύγου της. Ἡ ἐπιστολὴ δὲ αὕτη περιελθοῦσα εἰς γνῶσιν τοῦ Μωάμεθ, παρεκίνησεν αὐτὸν ν' ἀποφασίσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δαβὶδ καὶ ὅλων τῶν ἐπιζώντων Κομνηνῶν.

Ὅπως δὴποτε δὲ προσκληθεῖς ἀπὸ τῶν Σερρῶν, ἤλθεν

εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐλπίζων τι ἀπὸ τῆς προσκλήσεως ταύτης. Παρουσιασθέντι δὲ τῷ Δαβίδ πρὸς αὐτὸν ἐπροτάθη νὰ ἐκλέξῃ δύο τινὰ, ἢ τὴν ζωὴν ἀφ' οὗ ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκείαν, ἢ τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ τε καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας του. Τῆς τρομερᾶς δὲ ταύτης προτάσεως ἐξέλεξε τὸ δεύτερον, καὶ οὕτως ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς ἑπτὰ υἱοὺς του καὶ τὸν ἀνεψιὸν του Ἀλέξιον ε' πρότερον πίπτοντας ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῶν δημίων καὶ φοινίσσοντας τὸ ἔδαφος τῆς γῆς, ἐπιφωνῶν τὸ « Δίκαιος εἶ Κύριε καὶ εὐθεὶς αἱ κρίσεις σου » ὑπέστη καὶ αὐτὸς τελευταῖος γενναίως τὸν θάνατον· μόνου δὲ τοῦ νεωτάτου υἱοῦ του ἐφείσθη τὴν ζωὴν, ὃν τουρκίας, ἐπὶ τινα χρόνον ἐκράτησεν, ἀλλ' ὕστερον καὶ αὐτὸν ἐφόνευσε. Τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἔμειναν βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν σαρκοφάγων πτηνῶν ῥιφθέντα ὑβριστικῶς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Αὐτοκράτειρα ὅμως Ἑλένη μετημφισμένη, ἐτόλμησε καὶ περιέμενεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἕως οὗ, γενομένης νυκτός, ἤξιώσε γῆς καὶ ταφῆς τὸν τε σύζυγόν της Αὐτοκράτορα καὶ τὰ προσφιλῆ της τέκνα, βοηθουμένη ὑπὸ τινῶν πιστῶν ὑπηρετῶν της. Αὕτη δὲ ἡ Αὐτοκράτειρα χήρα νεαρὰ οὕσα καὶ περικαλλῆς, ἐκλείσθη ἐν τῷ χαρέμῳ, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης· τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔσχον καὶ αἱ περικαλλεῖς αὐτῆς θυγατέρες, μόνος δὲ γόνος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διέφυγε τὸν θάνατον ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ Νικηφόρος μὲν τὸ ὄνομα, μετονομασθεὶς δὲ Γεώργιος.

Τοιαύτη λοιπὸν ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ ἡ τύχη αὐτῆς. Ἐν διαστήματι 260 ἐτῶν ἀπὸ τῆς συστάσεώς της διετέλεσε παλαίουσα πάντοτε καθ' ὑπερτέρων ἐχθρικῶν δυνάμεων, καὶ ἐνίστε καταβαλλομένη, πάντοτε ἀνεφαίνετο ὑπερτέρα αὐτῶν, ἢν οὐδ' ἐσωτερικὰς δονήσεις, οὐτ' αὐτοὶ οἱ Τουρκομάνοι, οὐδ' οἱ Σουλτάνοι, οὐδ' αὐτὸς ὁ τὸν Κόσμον διαταράξας Ταμερλάνος ἰσχυσαν νὰ ἐξαφανίσωσιν· ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ὁμῶς ταύτης ἐπὶ τοσοῦτον συνήργεσαν καὶ διπλωματικὴ ἰκανότης καὶ στρατιωτικὴ, καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀφθόνως ἐνταῦθα χυθὲν αἷμα. Ἡ ἱστορία χλευαστικῶς μόνον μνεῖαν ποιεῖται τοσοῦτων εὐγενῶν προσπαθειῶν τῶν Μεγά-

λων Κομνηνῶν ὡς καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ τοῦ εὐγένως χυθέντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας ἱεροῦ αἵματος· δὲν ἦτο τόσον ἡ ἀνανδρία, οὐδὲ ἡ διασθορά, οὐδὲ ἡ δειλία ἢ εἰσαξασα τὸν ξένον ζυγὸν ἐπ' αὐτῆς· ἀλλ' ἦτον ἡ ἐποχὴ, ἦτον ἡ πληθὺς τῶν διαφόρων ἐχθρῶν, ἦτον ἡ φύσις τῆς πάλης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ ἀναριθμήτων ἀστάτων ἐχθρῶν. Πολλὰ ὁμῶς χρεωστὴ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, τὸ μὲν διότι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐσταμάτησαν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἐμπόδιαν, ὥστε ποικιλοτρόπως ἐξασθενήσασα νὰ μὴ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην· τὸ δὲ, ὅτι, ὑποδουλωθείσης τῆς ἑλληνικῆς χώρας. ἤδη ἦτον ἡ Εὐρώπη ἀρκετὰ ἐτοιμὴ νὰ δεχθῆ τὸν σπόρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων. Εἰς τοῦτο δὲ οὐκ ὀλίγον συνεισέφερε καὶ ἡ παρούσα χώρα ἀποστείλασα τὸ κατ' αὐτὴν τοὺς περὶ τὸν Βησσαρίωνα καὶ Γεώργιον Τραπεζοῦντιον καὶ ἄλλους πολλοὺς λογάδας ἀνδρας, οἵτινες πλέον ἐξηφανίσθησαν εἰς τὸ χάος τῆς πολυκαιρίας, διασώζονται ὁμῶς αἱ ἐπωνυμίαι των καὶ νῦν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁφέλησε δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ Αὐτοκρατορία καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας παλαίσα ἐνδόξως, ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ διασώσῃ ἱκανὸν πληθυσμὸν ἐνταῦθα Ἑλλήνων καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν θρησκείαν, ἐν ᾧ χωρὶς τῆς ἐνταῦθα Αὐτοκρατορίας, θὰ συνέβαινον ὅ,τι καὶ περὶ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἀσίας, ὅπου πρῶτῶς ἀποκατασταθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐξεφύλησαν πάντας τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας.

Δὲν δύναμεθα δὲ νὰ καταβιάσωμεν τὴν σκηνὴν τῆς καταστροφῆς τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐπομένως τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλλήνων χωρὶς νὰ ἐγκαυχθῶμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς τιμὴν τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν γενικὴν δεισιδαιμονίαν καὶ ἀμάθειαν τῆς Εὐρώπης οὐδεὶς διὰ θρησκευτικὸς λόγους ἀπέθανεν, οὐδὲ ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις ἐθεωρήθη ἀντιχριστιανικὴ, ἀλλὰ καὶ πολιτεία καὶ θρησκεία καὶ ἀνθρωπίνη γνῶσις ἐβάδιζον πάντοτε ἐκ παραλλήλου, πρᾶγμα, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐν Εὐρώπῃ μένει ἀκατόρθωτον. Πρὸς καύχημά του δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς δείκνυσι δύο Αὐτοκράτορας, τὸν μὲν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους γενναίως ἀποθνήσκοντα τὸν τελευταῖον Κωνσταντῖνον, τὸν δὲ μαρτυρικῶς ὑπὲρ τῆς πίστεώς του τὸν τε-

λευταῖον Αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Δαβὶδ τὸν μέγαν Κομνηνόν. Καὶ οὕτω δύο ὄντων τῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως τοῦ καθόλου Ἑλληνισμοῦ, τοῦτο ἔθνησμοῦ καὶ τῆς θρησκείας ἡ θεῖα πρόνοια συνίστησιν αὐτῷ τὸν μὲν Κωνσταντῖνον Ἐφορον καὶ ἤρωα τοῦ ἔθνησμοῦ τὸν δὲ Δαβὶδ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΛΑΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ Μ ΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ.

Οὕτω λοιπὸν καταλυθείσης τῆς τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἀρχῆς καὶ ἀλωθέντος τοῦ τελευταίου κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀσύλου τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας τῆς Τραπεζοῦντος, τῶν κατοίκων αὐτῆς τὸ μὲν ἔφυγεν εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη, τὸ δὲ ἀπῆχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ τρίτον δὲ ὑπεχρεώθη νὰ κάτοικῆσθαι περὶ τὴν Τραπεζοῦντα· οὐ τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς περὶ τὸν ἄγιον Φίλιππον, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς περὶ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὡς δουλοπάρικοι τῶν κατακτητῶν· πεφοβισμένοι δὲ καὶ ἔντρομοι ἔζων ἐκτὸς τῆς πόλεως, οὐδὲ μακρόθεν τολμῶντες νὰ προσβλέπωσι τὴν πατρίδα των· μετ' ὀλίγα ὁμῶς ἔτη οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχοντες ἀνάγκην τεχνῶν καὶ ἄλλων ἐπιτηδεύματων, ἤρχισαν νὰ φέρωνται ἡπιώτεροι πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες πλησιάζοντες συνωκίσθησαν ἔξω τῶν τειχῶν περὶ τὴν πόλιν καὶ ἐσχημάτισαν ἐνορίας τινάς· καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν ἱκανὸν πληθυσμὸν ἐπασχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τὰς τέχνας καὶ τινὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ διῆγον μᾶλλον ἢ ἦττον ἤσχυοι ἐπὶ 200 ἔτη, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ προσδεύωσιν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀναφέρονται πλούσιοι καὶ δυνάμενοι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς. Κατὰ δὲ τὸ 1660—1700 οἱ Χριστιανοὶ διὰ τοὺς τότε ἀναφανέντας Τερέ-πεγίδες ἤρχισαν νὰ καταπιέζωνται πολὺ περισσότερον, ὅτε πάλιν ἤρχισεν ἡ δευτέρα ἐντεῦθεν τῶν Χριστια-

ῶν φυγή. Καὶ οἱ μὲν ἀπ' ἀρχῆς φυγόντες εἰς τὰ μακρὰ χωρία, ἐκεῖ ἤρχισαν τὴν γεωργίαν καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ 60—80 ἀφ' οὗ ἀπεκατεστάθησαν, ἤδη ἐφαίνοντο ὅτι ἔζων ἀνετώτερον· ἀλλ' εὐθὺς τότε οἱ Τοῦρκοι ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν καὶ κατελάμβανον τὰς ἰδιοκτησίας των· καὶ τότε ἐκ τῶν Χριστιανῶν οἱ μὲν γενόμενοι Τοῦρκοι ἠσύχαζον εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ δὲ μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατρῴαν θρησκείαν κατέφυγον εἰς τὰ δυσπρόσιτα μέρη τῶν πολλῶν ἐνταῦθα φαράγγων καὶ αὐλώνων, καὶ ἀπεκατεστάθησαν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντοτε στερούμενοι καὶ θλιβόμενοι, ὡς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν μέχρι τοῦ νῦν ἐνταῦθα κατοικοῦσι, μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀπολαμβάνοντες τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Τὰ δὲ περὶ αὐτοὺς μείναντα μοναστήρια ὑπῆρξαν οὐ μόνον ἡ παρηγορία των, ἀλλὰ ἐχρησίμευον ὡς ἐκπαιδευτήρια τῶν κατοίκων ἐξαγαγόντα πολλοὺς ἀξίους λόγου πεπαιδευμένους, ὧν πολλοὶ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχαι ἀνεδείχθησαν· καὶ τὸ περιέργον ὅτι ὅπου διετηρήθησαν τὰ μοναστήρια ἐκεῖ καὶ διετηρήθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐν ᾧ ὅπου τοιαῦτα δὲν ὑπῆρξαν πάντες ἐξετουρκίσθησαν. Ἡ δὲ ἐξώμοσις τῆς πατρῴας θρησκείας δὲν ἐγένετο πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατ' ἐποχάς, περὶ ὧν ἐν οἰκίῳ τόπῳ ῥηθήσεται. Κατὰ τινα δὲ παράδοσιν φαίνεται ὅτι ἀπεπειράθησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι Χριστιανοὶ οἱ Ματσουκάται νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν· ὅθεν μίαν παρασκευὴν, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν συνηγμένοι εἰς τὰ τζαμιά, ἐπέπεσον κατὰ τῆς πόλεως καὶ διεσκόρπισαν τοὺς Ὀθωμανούς· ἀλλ' οὗτοι ἐπισυνελθόντες πάλιν καὶ εὐποροῦντες ὄπλων καλῶν κατενίκησαν τοὺς Ματσουκάτας· διὰ τοῦτο κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν μέχρι τίνος ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκλείον τὰς πύλας των· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο φαίνεται ὅτι εἶχεν ἄλλην ἀφορμὴν, καὶ ἀπλῶς ἦν ἕρις τις χωρικῶν. Ὅσοι δὲ τῶν κατοίκων ἐξ ἀνάγκης ἐξώμοσαν, ἐφέροντο μὲν κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ὀμοφύλους εὐπροσῆγοροι καὶ πάντοτε συνεώρταζον ἐπὶ τινα χρόνον καὶ συνεκοινώνουν, (καθὼς καὶ σήμερον γίνεταί εἰς πολλὰ ἐνταῦθα μέρη). Ἀφ' οὗ ὁμοῦ ὁ χρόνος ἔδωκε λήθην τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τῶν κοινῶν παθημάτων, οἱ ἐξομότες ἐγένοντο τυραννικοὶ πρὸς τοὺς ἡδη

μείναντας Χριστιανούς· καὶ τοῦτο ἐγένετο βραδύτερον, ἢ μετὰ 200 ἔτη· ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τὴν πρώτῃν ἐποχὴν οὗτοι ἐξωμόταί καὶ τοὶ ἐλησμόνησαν ὅλως τὴν πατρικὴν γλῶσσαν, διετήρησαν ὁμοῦ τὰ Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ φέρουσι καθαρὰν τὴν Ἑλληνικὴν ἢ καὶ τὴν Λαζικὴν φυσιογνωμίαν· πρῶτοι δὲ πάντων φαίνονται τουρκίσαντες οἱ Λαζοὶ· ὅσοι δὲ τῶν ἐξομοσάντων ὀμιλοῦν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικὴν, οὗτοι εἶναι οἱ εἰς τὴν δευτέραν ἐποχὴν τουρκίσαντες, ἢ μετὰ τὸ 1660 καὶ ἐφεξῆς· καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀφews, τῆς Θεονίας ἢ Τόνιας, οἱ περὶ τῶν Ματσουκῶν καὶ τὸν Κρώμην, ὧν οἱ τελευταῖοι πρὸ 40 ἐτῶν πάλιν κατὰ μέγα μέρος, ἐφανερῶθησαν Χριστιανοὶ καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἀρχαῖόν των θρήσκευμα.

Ἄλλην δὲ τύχην ἔλαβον οἱ φυγόντες πρὸς δυσμὰς Τραπεζοῦντιοι. καὶ τούτων πάλιν εἰσὶ δύο κατηγορίαι οἱ μετὰ τὴν ἄλωσιν φυγόντες καὶ οἱ μετὰ τὸ 1660—1700· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῆς ἀλώσεως ἀνάγκῃ καταλιπόντες τὰς ἐστίας των ἤλθον οἱ μὲν πρὸς τὴν Γεωργίαν καὶ Περαιτείαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς παραλίας τῆς σημερινῆς Ῥωσσίας· ὅπου καὶ αὐτοὶ συνεχωρεύθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ φυλῶν· οἱ δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὴν Θράκην μόνον ἢ καὶ μετὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς συνοδίας· καὶ τούτων οἱ μὲν ἔμειναν αὐτόσε καὶ ἀπεκατεστάθησαν, οἱ δὲ ἤλθον εἰς Μαρμαρᾶν καὶ τὴν Ἀημονοθήραν καὶ εἰς λοιπὰς νήσους, ὡς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, μάλιστα εἰς Μάνην· μετὰ δὲ τούτων εἰσὶν ὀνομαστοὶ οἱ Κομνηνοὶ, οἱ Μαρουλάδες, καὶ οἱ Κολομεράνται καὶ τόσοι ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ ἐπίθετα σωζόμενα εἰς παλαιοὺς κώδικας μοναστηρίων σήμερον ἐνταῦθα ἐξέλειπον, ἀκούονται, δὲ ταῦτα ἐν Πελοποννήσῳ Ἰταλία καὶ ἀλλαχοῦ· ὅσοι δὲ ἀνεφέρθησαν ἐπίσημοι· ὅτι ἐφυγον μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Δαβιδ, οἷον Δορανῖται, Καβασῖται καὶ λοιποὶ, αὐτῶν τὰ ἐπίθετα ἐνταῦθα μὲν οὐδὲ ὅλως πλέον φαίνονται, (ἐκτὸς ἐνὸς Γεωργίου Καβασίτου ἐν κώδικι τῆς Μονῆς Χουτουρᾶ πρὸ 200 ἐτῶν) ἀλλ' οὔτε πουθενᾶ ἀκούονται· ἄγνωστον δὲ εἶναι ἂν ἴσως περὶ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν ὑπάρχουσι τοιαῦτά τινα ἐπίθετα.

Εἰπόντες λοιπὸν συντόμως περὶ αὐτῶν τῶν πρὸς Δυσμὰς

προσφυγόντων ἐπόμενον εἶναι παρακαλουθήσωμεν αὐτοὺς ἀρχόμενοι πρῶτον ἀπὸ τῆς τῶν Κομνηνῶν γεννεᾶς. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια κατεστάθη, μόνος δὲ ἀναφέρεται υἱὸς αὐτοῦ διαφυγὼν τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, καὶ οὗτος ἀπὸ τὸ ὄνομα Νικηφόρος περιπλανώμενος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατέφυγε τέλος εἰς τὴν μόνην μένουσαν Ἑλληνικὴν χώραν αὐτόνομον καὶ ἀμυνομένην ὑπὲρ τοῦ ὄλου ἔθνους τὴν θαυμαστὴν Μάννην τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐλθὼν ὑπεδέχθη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐτιμήθη διὰ τὰ σωματικὰ αὐτοῦ καὶ ἠθικὰ προτερήματα· καὶ κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ παράδοσιν λέγεται ὅτι ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Πέτρου Λασβούρη ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς Μάννης Ἑλένης, κατ' ἄλλους δὲ Ἀλεξάνδραν, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν ὀνομάσας Ἀλέξιον Ζ'. κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατόρων· ἐπειδὴ Ἀλέξιος Ε'. ἦν ὁ τοῦ Καλογιάννη, καὶ Ἀλέξιος Γ'. ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱός, οὗτος δὲ Ἀλέξιος Ζ'. Ὁ Νικηφόρος λοιπὸν εὐδοκίμησας καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς, ἄλλως καὶ γνωστῆς γενομένης τῆς ἀπὸ Κομνηνῶν καταγωγῆς του, ἀνεγνωρίσθη πρωτογέρων τῆς Μάννης, ἦτοι ἡγεμῶν. Ὁ ἐν Μάννῃ λοιπὸν καταφυγὼν Νικηφόρος Κομνηνὸς ἐγένετο γενάρχης τῶν ἐκεῖ Κομνηνῶν, εἶτα δὲ Στεφανοπούλων κληθέντων, ὧν τὸ γένος ἀκόμη σώζεται ἐν Κορσικῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Στεφανοπούλων. Καὶ ἐκτὸς ἄλλων τρία μαρτυρικὰ, ἰδίως ἐν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νικηφόρου ὡς πρωτογέροντος, καὶ ἐν τοῦ γάμου αὐτοῦ, καὶ ἐν βαπτίσματος, γενομένα ἐν τῇ κατὰ τὴν Μάννην Οἰτύλῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου διάλεκτον ἔχοντα ἐποχὴν τοῦ 1173 — 74 δύνανται νὰ ἦναι ἡ βᾶσις τῶν περὶ τῶν ἐν Μάννῃ προσφυγόντων Κομνηνῶν· καὶ τὸ πρῶτον ἀχρονολόγητον ἔχει οὕτως· « Ἡ τῆς Λακεδαιμονίας γερουσία ἐπιγινώσκῃ καὶ κατέστησεν πρωτογέροντα τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν τοῦ Δαβὶδ ὁμοίῃ (ὁμνεῖει) καὶ ὑπόσχεται τοῦ διαφυλάξαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ διωγμοῦ· καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς πάντες φροντίσουσι περὶ τοῦ ἀπογόνου αὐτοῦ » τὸ δὲ δεύτερον τοῦ γάμου τοῦ Νικηφόρου. « Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἀμήν· 1173 Ἰανουαρίου τετάρτη—Ἀνεφανίσθησαν ἔμπροσθεν ἐμοῦ κυνογράφου τῆς πολιτείας Βυτίλου καὶ κάτωθεν πιστέον μάρ-

τυρων, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ ἐξωχότατος ἄρχοντας Νικηφόρος ἰὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Δαβὶδ Κομνηνοῦ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἄρχοντας Πέτρος, πατὴρ τῆς ἀρχόντισσας Ἑλένης, τὴν ὁποίαν δίδει τοῦ ἀνωθεν ἐξωχότατου νικηφόρου διὰ γηνί του νόμιμο, καθὸς θέλει ἡ νόμοι τῆς ἐκκλησίας· Νικηφόρος Πέτρος » . . . Τὸ δὲ τρίτον βαπτιστικῶν· « Χίλιοστό τετρακοσιοστό ἐβδομικοστό τετάρτον, Ἰουλίῳ πρότῃ ἐτέκτι ἐν παιδίῳ τοῦ ἐξεκοτάτου Νικηφόρου τοῦ Αὐτοκράτορα Δαβὶδ Τριμπεζοῦντος καὶ τῆς ἀρχόντισσας Ἑλένης τοῦ ἄρχοντος Πέτρου, ἐβαπτίσθη ἐμιρότη καὶ ὀνομάσθη Ἀλέξιος ἀπὸ ἐμοῦ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ Βιτόλου » . . .

Χωρὶς δὲ νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσιν τιὰ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω, καὶ τῶν ὅσα θὰ εἴπωμεν, ἀναφερομένων δὲ ὑπὸ πολλῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων, θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν περὶ αὐτῶν ἔκθεσιν συνεχίζοντες οὕτω τὴν ἱστορίαν τῶν Κομνηνῶν· Μετὰ δὲ τὸν Νικηφόρον ἐν Μάννῃ ἐγένετο πρωτογέρων ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος Ζ'. καὶ διεκρίθη μάλιστα εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων διὰ θαλάσσης προσβολὰς του· τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Στέφανος τῷ 1145 γενομένος ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἀπάντων κατασκήσας τὴν ἀρχὴν του ἐν Μάννῃ διαδοχικὴν ὁπότε καὶ πολλὰς κατὰ θάλασσαν μάχας καὶ νίκας ἔκαμε κατὰ τῶν ἐν Κορώνῃ Τούρκων, ἀποκρούσας καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐλθόντα Χασίμπεην. Μετὰ τοῦτον δὲ ἐγένετο πρωτογέρων ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος Α'. ὁ πρῶτος μετονομασθεὶς Στεφανόπουλος, καὶ ἀπὸ τούτου ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζονται πλέον αὐτὸ τὸ ἐπίθετον ἀντὶ τοῦ Κομνηνός, ἐπικρατήσαν εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους των μέχρι τῆς σήμερον. Διάδοχος δὲ τοῦ Κωνσταντίνου ἐγένετο Στέφανος ὁ Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου Μουράτ ὁ Δ'. ἐπεμφε κατὰ τῆς Μάννης πολυάριθμον στρατὸν, κατ' ἀρχὰς μέχρι μὲν τοῦ Οἰτίλου ἐλθόντας, εἶτα δὲ πολεμηθέντας ὑπὸ τῶν Μαννιατῶν. Καὶ τούτου ἐγένετο υἱὸς Θεόδωρος ὁ Β'. ὅτε ἤρξατο ἡ κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἀντιπολίτευσις ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Λιμπεράκη· ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ τοῦ Γ', καὶ Θεοδώρου τοῦ Γ'. πάλιν ἤρξαντο αἱ κατὰ τῆς Μάννης ἐχθροπραξίαι τῶν Τούρκων καθ' ἃς πολλάκις ἠττήθησαν οἱ Στεφανόπουλοι.

Κωνσταντῖνος δὲ ὁ τέταρτος ὁ τοῦ Θεοδώρου Γ'. υἱός

διὰ ἀνοικείου γάμου ἤρέθισε τὰ πνεύματα, καὶ οὕτως ἡ κατ' αὐτῶν ἀντιπολίτευσις ἐγένετο ἰσχυροτέρα καὶ ἠναγκάσθη τῷ 1672 νὰ φύγη καὶ μετὰ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν του νὰ ἀποικίση ἀλλαχοῦ. Ἐπιβίβασθεις λοιπὸν ἐπὶ ἕξ πλοίων διέσχισε μὲν τὸν Τουρκικὸν ὄμιλον, ἀπώλεσε δὲ τὰ δύο πλοῖα καὶ τρίτον συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀλγερίνων καὶ ἔφθασε μὲν μετρία πλοῖα εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦσαν τότε οἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας πόλεμοι ἔφυγε καὶ ἀπ' αὐτοῦ, ὅτε καὶ ἐχωρίσθη καὶ τέταρτον πλοῖον ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἰατραῖοι μεταβάντες εἰς Τοσκάνην, ὅπου ἦσαν οἱ ὁμώνυμοὶ τῶν Μένδικων· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἰς Γένουαν τῷ 1676. Ἡ δὲ πολιτεία τῆς Γενουῆς ἀνεγνώρισε τὸν Κωνσταντῖνον ἀρχηγὸν ἐπὶ τῆς συνουσίας του, καὶ παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν ἐν Κορσικῇ χώραν Πανομίαν, ὑποτάξασα αὐτοῦ πνευματικῶς τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πάπα.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀφῆκεν υἱὸν Θεόδωρον τὸν Δ'. ὅστις μὴ λαμβάνων πλέον τὰς προσηκούσας τιμας ἐνήργησε νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα ἐπικυρωτικὸν τῶν τιμῶν τούτων· τούτου δὲ ὁ ἀδελφὸς καλούμενος δῆθεν Καλομεράκης, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του πρὸς Κοσμᾶν τὸν Μένδικον εἰς Τοσκάνην ἐγένετο γενάρχης τῶν Βονοβαρτῶν· ἀλλ' οἱ Καλόμεροι φαίνονται κατ' ἄλλην ἐπιτόπιον παράδοσιν μᾶλλον ἄλλης οἰκογενεῆς Τραπεζοῦντος ἀπὸ χωρίον Καλομερά, ὀνομαζόμενοι· καὶ Καλομεράνται· καὶ τινες τῶν Καλομεράδων τούτων φαίνονται χρηματίσαντες καὶ ὑπουργοὶ τῶν Μεγάλων Κομνητῶν ὧν εἷς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Πολέμαρχος. Οὕτω λοιπὸν ἀποκατασταθέντες ἐν Κορσικῇ οἱ Στεφανόπουλοι δὲν ἔμειναν μὲν ἡσυχοὶ ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Κορσικῆς, ἔδειξαν ὅμως καίτοι ξένοι καὶ ὀλίγοι πάντοτε τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τῶν ἰκανότητα, πολεμοῦντες πάντοτε ὑπὲρ τῶν κατακτητῶν τῆς χώρας Γενουησίων· ἀλλ' ὅτε οἱ Γενουηνοὶ ἔδειξαν ἀγνωμοσύνην πρὸς τὰς πολλὰς τῶν Ἑλλήνων ἐκδουλεύσεις, Κωνσταντῖνος ὁ Στεφανόπουλος ἀπεφάσισε νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν παρὰ τῇ Σαρδηνίᾳ νῆσον, Ἅγιον Ἀντίοχον παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Σαβοΐας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν ἀποι-

κίαν ταύτην ἀντέπραξεν ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπῆλθε καὶ ἐντεῦθεν, καὶ πάλιν μετὰ τῶν Γενουησίων συνέπραττεν ἐν τῇ Κορσικῇ· ὅτε δὲ ὁ Γάλλος στρατηγὸς Δεκάστρης ἐπέμφθη ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. ὅπως κωλύσῃ τὴν εἰς Κορσικὴν ἀπόδασιν τῶν Ἀγγλων, τότε παρέλαβε τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἔφερεν εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐτέθη εἰς τὴν Γαλλικὴν ὑπηρεσίαν· τούτου δὲ ὁ υἱὸς Δημήτριος Ἰλαρχος τοῦ ἵππικοῦ ἐπονομασθεὶς Κομνηνὸς καὶ Στεφανόπουλος, παρουσιάσας εἰς τὸν ΙΣΤ', Λουδοβίκον τὰ μαρτυρικὰ τῆς ἀπὸ Κομνηνῶν καταγωγῆς ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ δίπλωμα εὐγενείας· ὁ αὐτὸς δὲ συνέγραψε καὶ τὰ ἐν Μάννη καὶ Κορσικῇ Γαλλιστὶ ἀφορῶντα τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν καὶ Στεφανοπούλων, ἅπερ καὶ ἐνταῦθα συνοπτικῶς ἐξετέθησαν. Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι παρέλαβον τὴν Κορσικὴν ἀπὸ τῶν Γενουησίων, τότε πάλιν ἐπεσυνέχθησαν καὶ συνωκίσθησαν ἐν Καργεσίῳ, ὁπότε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀλλάξωσι τὴν ἐνδυμασίαν τῶν φοβούμενοι τοὺς γείτονας τῶν Κορσικανού· κατὰ δὲ τὸ 1792 ἔτος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, θεωρούμενον τὸ χωρίον τοῦτο ὡς βασιλικὸν κατεστράφη, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀνεκτίσθη διὰ νέου σχεδίου καὶ εὐθυγράμμων ὁδῶν· ἐνεκα δὲ τῆς θρησκείας καὶ τῶν διαφορῶν πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς Κορσικῆς ἐθίμων, δὲν συνεχωνεύθησαν τηρήσαντες γλῶσσαν καὶ θρησκείαν, καὶ τούτῳ ἐνεκα πάντοτε θεωροῦνται ξένοι· πολλοὶ δὲ τούτων ἀπώκησαν εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, καὶ οὕτως ἐκεῖ πάντες συνεχωνεύθησαν. Οἱ δὲ ἐν αὐτῷ μέιναντες ἀποτελοῦντες 120 οἰκογενείας σώζουσι τὴν τε θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, μετὰ τῶν ὁποίων ῥεῖε εἰσέτι αἷμα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ ἄλλων τῶν ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος τὸ πρῶτον φυγόντων.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ Γεωργίου ἢ Νικηφόρου Κομνηνοῦ τοῦ γενάρχου ὡς εἶδομεν τῶν κατὰ τὴν Μάννην Κομνηνῶν εἶτα δὲ ἐπονομασθέντων Στεφανοπούλων, εἶναι καὶ ἡ Ἄννα ἢ θυγάτηρ τοῦ Δαβίδ, ἣν οὗτος ἐπρόσφερε μὲν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὕστερον δὲ ἐδόθη σύζυγος τῷ Χότζα του ὑπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἄννα δὲν ἔσπερε νὰ ἐξομώσῃ, ὁ Χότζας τὴν ἀπέδιώξεν ἀπὸ τοῦ χαρμεῖου του, καὶ ὁ Μωάμεθ τὴν ἀφῆκεν

εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐλευθέρας· μόνη δὲ τῶν Κομνηνῶν ἀποληφθεῖσα περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, φαίνεται αὕτη ὅτι κατώκησε περὶ τὴν Σαγγαρὴν 3 ὥρας πρὸς τὸ Μεσημβρινοδυτικὸν τῆς Τραπεζοῦντος, καθ' ὅσον καὶ ἡ περὶ αὐτῆς παράδοσις ὑπάρχει· ἐκείθεν δὲ κατέφυγεν ὑπὲρ τὰ ὀνομαζόμενα Χαψία 16 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς Μ. τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου ἔκτισε καὶ χωρίον ὀνομαζόμενον Κυρὰ Ἄννα ἢ καὶ Κορὴ Ἄννα· ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν ἐκβιασθέντες οἱ μὲν τούτων ἐπούρκισαν, οἱ δὲ μετὰ τῆς Ἄννης ἔφυγον ἐντὸς τῆς Μουζένης μετὰ τῶν δυσπροσπελάστων φεράγγων καὶ βράχων κρημνωδῶν, ὅπου ἔκτισαν ἐκεῖ τὰς κατοικίας των· ὑπάρχει δὲ ἐκεῖ παρὰ τῷ χωρίῳ Χατζὶ ἐκκλησία τῶν Ταξιάρχων, ὅπου εὐρίσκεται ἡ ἐξῆς δυσανάγνωστος ἐπιγραφή τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπὶ τοῦ κονιάματος πρὸς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν. «Ὁρᾷς τὸ δεῖγμα τοῦ θεαρέστου βίου καὶ τῆς ἀχραινοῦς πίστεως: ἡ Ἄννα ἢ Δαβὶδ. . . σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῆς. . . εἶδον γὰρ οὗτοι τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου ἄμορφον, ἀλλοίωσιν ἡλλοιωμένον ἐκκλησίας ἐνδοθεν ἡμαυρωμένης . . . καὶ λοιπὸν ἐφρόντισεν ἁμαρτωλῶν χάριν τε λύτρον καὶ βροτῶν σωτηρίαν . . . πάντων προσυνοκούντων δουλικῶς . . . Σωφρονίου ἐξάρχου καὶ πρεσβυτέρου Νικολάου, ἱστοριογράφου». Αὕτη δὲ ἡ ἐπιγραφή κρατύνει καὶ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων πολλοὺς τῶν περὶ αὐτοὺς ἀναγόντων εἰς τὴν γενεὰν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διὰ διπλωμάτων ἀρχαίων οἰκογενειακῶν. Καὶ τὸ περιέργον ὅτι ἅπαντες οἱ τὴν μεσόγειον οἰκοῦντες ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς Μουζενίτας εὐγενῆ καταγωγὴν ἐκτὸς τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν ἐπὶ τοῦτο διίσχυρισμῶν. Τοιαῦτα λοιπὸν τὰ κατὰ τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Καὶ τοὶ δὲ τῶν ἱστορικῶν οἰκογενειῶν αἵτινες ἐντεῦθεν ἔφυγον, οἷον Δορανιτῶν κλπ. ἡ ἐπωνυμία ἐξέλιπεν ὅλως, πολλοὶ ὅμως ἐνταῦθα φέρουσι τὸ ἐπώνυμον τῶν Ζανιχιτῶν, Συρικηνῶν, Ξιφιλιῶν καὶ Μουρούζων, Γαβράδων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν τῆς χώρας οἰκογενειῶν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπώνυμα πανταχοῦ τῆς χώρας ὑπάρχουσι διασωζόμενα μέχρις ἡμῶν.

Μετὰ δὲ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἔμειναν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλοὶ καὶ διά-

φοροὶ τῶν μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἐκ Τραπεζοῦντος ἀποβληθέντων, χωρὶς ὅμως ὀνομαστὶ νὰ ἀναφέρονται, ἀλλ' ἀπλῶς Τραπεζοῦντιοὶ ὡς μέγα δυνάμενοι ἐν τῇ βασιλευούσῃ διαμνημονευόμενοι· μόνον δὲ μετὰ αὐτῶν ἀναφέρονται, ὀνομαστὶ ὁ Πρωτοβεστιάριος Ἀμιρούτζης, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Μεχμέτπεης καὶ Σκεντέρπεης· οὗτοι δὲ ἅπαντες φαίνεται ὅτι εἶχον κατοικίαν ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ, ὁπόθεν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸ μέρος τοῦτο Πέγιογλου ἐκάλεσαν· οὐδαμοῦ δὲ τῆς ἱστορίας ἀναφαίνονται τὰ ὀνόματα τῶν Δορανιτῶν καὶ ἄλλων συντρόφων των, ἴσως ἐπειδὴ ἐξώμοσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἠλλάξαν τὰς ἐπωνυμίας των, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τοὺς τοῦ Πρωτοβεστιάριου Γεωργίου υἱοὺς πρὸ πάντων, ὀνομασθέντας Μεχμέτπεγην καὶ Σκεντέρπεγην. Ἀναφέρομεν δὲ τινα καὶ περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν πολλὰ καὶ διάφορα ἀφορῶντα τὴν τε ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος διεδραματίσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὁ μὲν Γεώργιος ὁ Πρωτοβεστιάριος φιλόσοφος Περιπατικὸς κατ' ἐξοχὴν καλούμενος, δολιευθεὶς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κυρίου τοῦ Δαβὶδ ἐγένετο προδότης μὲν τότε τῆς πατρίδος του, ἐλθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν δυνάμει τοῦ Μαχμούτ πασᾶ τοῦ ἐξαδέλφου του καὶ τῆς συγγενοῦς του Κυρᾶς Μαροῦς, ἐνταῦθα ἐξήσκει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ὅτε δὲ ἤχθη αἰχμάλωτος ἢ σύζυγος τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν ἢ θυγάτηρ Δημητρίου τοῦ Ἀσάν, ἐπειδὴ τὸ κάλλος αὐτῆς εἴλκυσε τὸν φιλόσοφον καίτοι ἔγγαμον, ἀπεφάσσε νὰ τὴν λάβῃ εἰς γυναῖκα νόμιμον χωρὶς νὰ χωρισθῇ καὶ τῆς ἄλλης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πατριάρχης δὲν ἔδιδεν ἄδειαν εἰς τοῦτο, παρεκάλεσε τὸν ἐξαδέλφον του Μαχμούτ διὰ νὰ βιάσῃ τὸν τότε Πατριάρχην Ἰσιδώρον νὰ ἐπικυρώσῃ τοιαύτην ἄνομον πράξιν· προσεκλήθη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Μαχμούτ ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἐκκλησιάρχης καὶ πολλαὶ παρακλήσεις ἐγένοντο ὅπως συγχωρήσῃ τὸν τοιοῦτον γάμον· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἐκκλησιάρχης δὲν ἐπέισθησαν, παρεκάλεσαν τὸν Σουλτάνον καὶ διέταξε νὰ κόψωσι τὰ γένηα τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν μύτην τοῦ Ἐκκλησιάρχου, καὶ ἐπομένως τοὺς καθήρεσεν, καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀμιρούτζης ἔλαβεν αὐτὴν παρανόμως· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐν ᾧ ἔπαιξε τοὺς κύ-

βους, ἀπλόνων τὴν χεῖρα νὰ λάβῃ τὸ ζάρι ἐκεῖ προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας ἀπέθανε παραχρῆμα.

Μετὰ δὲ τὴν ἔξωσιν τοῦ Πατριάρχου Ἰσιδώρου ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Μάρκος, ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς πεπαιδευμένος. Τότε ὁμως οἱ περὶ τὸν Γεώργιον καὶ οἱ ἄλλοι Τραπεζούντιοι ἔχοντες τὰ μέσα τῆς Αὐλῆς ἐσυκοφάντησαν τὸν Μάρκον ὡς αἰρετικόν· καίτοι δὲ οὗτος ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τῆς ἀθωότητός του, ἐγκαταλειφθεὶς ὁμως ὑπὸ πάντων, ἐξελέχθη Πατριάρχης ὁ Συμεὼν Τραπεζούντιος εἷς ἐκ τῶν τότε λογίων· ἐπειδὴ ὁμως ἡ κατακραυγὴ τοῦ κοινῶ ἐπέρισσευε, τότε συμφωνοῦν διὰ νὰ παύσῃ πρὸς καιρὸν ἡ κατακραυγὴ, καὶ ἡ Κυρὰ Μαροῦ ἐπαρουσιάσθη πρὸς τὸν Σουλτάνον μὲ 1000 φλωρία λέγουσα ὅτι ἔχει ἓνα καλόγηρον Διονύσιον τὸν Φιλιππουπόλεως ἔχοντα μετ' αὐτῆς μεγάλην σχέσιν ὡς πνευματικόν τῆς. Ταῦτα λοιπὸν λαβὼν ὁ Σουλτάνος ἔδωκε τὸν διορισμὸν τοῦ Διονυσίου ὡς Πατριάρχου, καὶ οὕτω ἡ Κυρὰ Μαροῦ ἀνύψωσε τὸν εὐνοούμενόν τῆς· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κατακριθεὶς ἀδίκως ἀπεβλήθη, καὶ ἀνύψωσαν πάλιν τὸν Συμεὼν δώσαντα τοῖς μετρητοῖς 2000 φλωρία· καὶ οὕτω ἕκτοτε ἐγένετο συνήθεια ὁ νεοδιορισθεὶς Πατριάρχης νὰ δίδῃ 2000 φλωρία καὶ περισσότερα· λέγεται ὁμως ὅτι κατόπιν ἐγένετο πράξις Ἐκκλησιαστικῆ, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ διορίζηται Τραπεζούντιος Πατριάρχης. Οἱ δ' ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουλτάνου εὐγενεῖς Τραπεζούντιοι, ἅπαντες νέοι καὶ με παιδείαν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀραβικὴν, ὡς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμιρούτζου Μεχμέτπεης ἐπεφορτίσθησαν, καὶ μετέφρασαν πολλὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ πρὸ πάντων ἐκκλησιαστικά· καὶ καθ' ἑκάστην ὁ Σουλτάν Μεχμέτ συνδιελέγετο μετ' αὐτῶν περὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων καὶ τῶν λοιπῶν, ἐπίσης καὶ περὶ πολλῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων· οὗτοι ὁμως ἅπαντες τουρκίσαντες συνεχωνεύθησαν· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε τὰ ὀνόματά των ἔσωσεν ἡ ἱστορία οὔτε μέχρις ἡμῶν διέμειναν αἱ ἐπωνυμίαι αὐτῶν.

Τέλος δὲ ἐπὶ Σουλτάν Βεγιαζίτ τοῦ Β' ἀπέθανεν ὁ Συμεὼν καὶ μὴ ἔχων διαθήκην ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γείνωσιν ἄλλα καὶ περισσότερα κακὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τὸν Συμεὼν διεδέχθη ὁ Θεσσαλονίκης Νήφων, οὗτος μὴ ὑποδεχθεὶς τὸν

υἱὸν τοῦ Ἀμιρούτζου Σκεντέρπεην κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἔκαμε κόμμα κατὰ τοῦ Πατριάρχου, καὶ τὰ μὲν χρήματα καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Συμεὼν ἐδήμευσε προσέτι καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν Συμεὼν ὄθεν ὅσα χρυσᾶ, ἱερά, εἰκόνας καὶ ἄμφια καὶ λοιπὰ, ἀξίας τότε διακοσίων χιλιάδων ἄσπρων, πάντα ἀφήρεσε, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν δὲν ὑπῆρχε Πατριάρχης· τέλος διέταξεν ὁ Σουλτάνος καὶ διωρίσθη πάλιν ὁ Κύρ Διονύσιος.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Τραπεζούντιους. Ὅτε δὲ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Βεγιαζίτ καὶ διεμοίρασεν εἰς τοὺς πολλοὺς υἱοὺς τὴν ἀρχὴν, παραχωρήσας εἰς ἓνα ἕκαστον ἐπαρχίαν διάφορον, τὴν Τραπεζοῦντα ἔδωκεν εἰς τὸν Σουλτάν Σελῆμ· οὗτος δὲ κυνηγῶν ποτε κατὰ τὰ μέρη τοῦ ὄρους Μελά, ὅπου καὶ ἡμονὴ τῆς Σουμελας, καὶ ἰδὼν φῶς εἰς τὴν Μονὴν μακρόθεν διέταξε νὰ κατασκάψωσιν αὐτήν· ἐν ᾧ δὲ οἱ περὶ αὐτὸν στρατιῶται ἠτοιμάζοντο, εὐθὺς κατέλαβεν αὐτὸν λειποθυμία· οἱ δὲ περὶ αὐτὸ, εἶπον εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτι αὐτὴ ἡ Μονὴ εἶναι τῆς Παρθένου Μαρίας, καὶ κακῶς ἐπραξες νὰ κάμῃς τοιαύτην διαταγὴν. τότε λοιπὸν μετενόησε διὰ τοῦτο καὶ ὑπεσχέθη ἂν τῷ ἀξιώσῃ νὰ βασιλεύσῃ, ὅτι θέλει προσφέρει πολλὰ εἰς ταύτην τὴν Μονήν, καθὼς καὶ κατόπιν γενόμενος Σουλτάνος πολλὰ τοιαῦτα ἐδωρήσατο, ὧν τρεῖς μέχρις ἡμῶν σώζονται λαμπάδες μεγάλαι· ἐπίσης δὲ καὶ ὅσα προνόμια ἔχαιρεν ἡ Μονὴ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐπεκύρωσε πάντα ταῦτα διὰ Χατισεριφίου (Χρυσοβούλου). Δίς δὲ ἔτι ὁ Σουλτάν Σελῆμ ἐπεσκέφθη τὴν Τραπεζοῦντα πολεμῶν κατὰ τῶν περὶ τὴν Περσίαν καὶ Μεσοποταμίαν, καὶ ἐπὶ ἓνα χειμῶνα διεχείμασε τὰ στρατεύματά του ἐνταῦθα· τότε δὲ ἀποθανὼν ἐνταῦθα ὁ Σκεντέρπασαῦς ὑποστράτηγος τοῦ Σουλτάν Σελῆμ ἐτάφη ἐν τῷ κατὰ τὸ Μεγτανί τζαμίῳ ἐπονομασθέντι τοῦ Σκεντέρπασα· ἐπιγραφὴ δέτις Τουρκικὴ ἐν τῇ παρακειμένῃ θρύσει τῆς ἐποχῆς ταύτης δηλοῖ ὅτι ἡ θρύσις αὕτη ἐκτίσθη εἰς ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ Σκεντέρπασα υἱοῦ Μουσταφᾶ λιβᾶ δὲ (ὑποστρατήγου) τοῦ Σουλτάν Σελῆμ κατὰ τὸ 1512 Τουρκικὸν δὲ 840. κακῶς δὲ τινες νομίζουσιν αὐτὸν τὸν Σκεντέρπασαν τὸν Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον Ὁφειως ὑπάρξαντα κατὰ τὸ 1670.

Λέγεται δὲ προσέτι κατὰ τὸ 1570, κατὰ τὰς ἐν Τραπεζοῦντι παραδόσεις, ὅτι ὁ Σουλτάν Σελίμ Β'. διερχόμενος διὰ Τραπεζοῦντος εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον διὰ τὸ Βαγδάτιον διέβη ἀπὸ τῆς Δουβερᾶς ἢ Λιβερᾶς χωρίον ἐξ ὧρας πρὸς Μ. τῆς Τραπεζοῦντος· ἐκεῖ ἐκάθησε πλησίον κρήνης (τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου) ἧς τὸ ὕδωρ τὸ θέρος εἶναι τὸ μᾶλλον ψυχρότερον, ἐπιθυμῶν νὰ πῖναι καὶ νὰ ἀναπαυθῆ ὀλίγον· ἐνταῦθα ἀναπαυόμενος παρετήρησε μίαν νεάνίδα ὠραιατάτην θυγατέρα ἱερέως τινὸς βόσκουσαν κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ χωρίου τὰ τοῦ πατρὸς τῆς ποιμνία ὀνομαζομένην Μαρίαν· τὴν προσεκάλεσε λοιπὸν καὶ τῇ ἔδωκε τὸ χρυσοῦν ποτήριόν του διὰ νὰ τῷ φέρῃ ὕδωρ· αὕτη δὲ λαβοῦσα αὐτὸ καὶ πληρώσασα ὕδατος τὸ ἐπρόσφερον εἰς τὸν Σουλτάνον ἔχουσα τὸν μέγαν δάκτυλον ἐντὸς τοῦ ποτηρίου· συχαθεὶς δὲ ἐκ τούτου τὴν διέταξε νὰ τὸ χύσῃ καὶ νὰ φέρῃ ἄλλο· ἔφερε δὲ αὕτη δεύτερον, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν ἔπεσον ἐντὸς τοῦ ποτηρίου φρύγανά τινα· καὶ τοῦτο ἐπροξένησεν εἰς τὸν Σουλτάνον μεγάλην ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῆς· ἡ Μαρία τότε φοβηθεῖσα, εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔκαμε τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο, εἰμὴ ὅτι βλέπουσα τὸν Αὐθέντην ὑδρωμένον, τὸ δὲ ὕδωρ πρᾶπολὺ ψυχρὸν δὲν ἠθέλησε νὰ βλάψῃ τὴν ὑγείαν του, καὶ τοιοιουτρόπως ἀφῆκε νὰ περάσῃ ἀρκετὸς καιρὸς, ὥστε τώρα ἐλευθέρως τῷ προσφέρει τὸ τρίτον· εἰς τὴν ἀπάντησιν τῆς κόρης εὐχαριστηθεὶς ὁ Σουλτάνος, ὡς καὶ προηγουμένως θαυμάσας τὸ κάλλος τῆς, τὴν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ μετὰ τὴν ἀδειαν τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ τὴν ἐνυμφεῦθη ὀνομάσας Κιουλπαχάρ (ἑαρινὸν Ἄνθος). Ἐκεῖθεν δὲ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὸ Βαρβέτ ὁδόντου· ὅθεν παρατηρήσας μακρόθεν τὴν Μονὴν τῆς Σουμελᾶς καὶ τὴν περὶ ταύτην γεωργικὴν τάξιν αὐτῆς προσεκάλεσε τὸν Ἡγούμενον καὶ τὸν διερεύνα πῶς τοιαύτην τάξιν ἔδωκεν εἰς τὰ τῆς Μονῆς· ὁ δὲ τῷ ἀπήντησεν ὅτι πάντα ταῦτα εὐτρέπισεν οὕτως, ἐπειδὴ τὴν βραδινὴν ἐργασίαν δὲν ἀφῆκε δι' αὐριον· αὐτὸ τὸ ἀξίωμα ἔδωκεν ἐντύπωσιν μεγάλην, καὶ διέταξε νὰ χαραχθῆ τοῦτο ἐπὶ τοῦ προχόουτου (ἱμπρίκι) τουρισὶ τό· τὴν βραδινὴν ἐργασίαν μὴ ἀφήνης εἰς αὐριον· καὶ οὗτος ἐντεῦθεν ἀναχωρήσας ἔφθασεν εἰς τὸ Βαγδάτιον· πολιορκού-

μενοι δὲ καὶ φοβηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐζήτησαν προθεσμίαν διὰ νὰ παραδοθῶν ἐλπίζοντες πάντοτε συνδρομὴν ἔξωθεν· ἦτο δὲ ἐσπέρας καὶ τῷ ἔφεραν διὰ νὰ νιφθῆ· νιπτόμενος δὲ ἀνέγνωσε τὰ ἐν τῷ προχώῳ γράμματα· τὴν βραδινὴν ἐργασίαν μὴ ἀφήνης διὰ αὐριον· καὶ τότε χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὰς προτάσεις διέταξε τὴν ἔφοδον, καὶ οὕτως ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἐκυρίευσεν εἰδοποιήθη ὅτι πολλοὶ πανταχόθεν ἦλθον ἐπίκουροι τῆς πόλεως, ὥστε ἂν δὲν ἐγίνετο ἀφ' ἐσπέρας ἢ κατὰ τοῦ Βαγδατίου ἔφοδος, οὐ μόνον θὰ ἦτον ἀδύνατος ἡ ἄλωσις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔκακόπασχε. Τοῦτο λοιπὸν ἐνθυμούμενος, ὅτε ἐπέστρεφεν, ἦλθεν εἰς τὴν Μονὴν καὶ πλουσίως αὐτὴν ἐφιλοδώρησε καὶ κατέστησε σεβαστὴν καὶ εἰς τοὺς περιοίκους ἀγρίους Ὀθωμανούς.

Ἡ δὲ Κιουλπαχάρ ἤδη ὡς νόμιμος σύζυγος ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἐγέννησεν υἱὸν Μουράτ τὸν Γ'. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἡ Κιουλπαχάρ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβρόχην ἐντὸς τῆς αὐλῆς ὥστε τότε οἱ Χριστιανοὶ ἀπέκτησαν μεγάλα δικαιώματα, καὶ εἰς ἀνωτάτας θέσεις προήχθησαν καὶ αὐτὴν τὴν Βεζυρεϊάν ἐτόλμησε νὰ προσφέρῃ εἰς Χριστιανόν· μεγάλη δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλευθερία καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους ἐπεκράτει ἐπὶ πολὺ. τοῦτο ὁμῶς ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν Ὀθωμανῶν πρὸ πάντων τῶν Οὐλαμάδων, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάν Σελίμ πρὸς ἰδίαν σωτηρίαν καὶ αὐτῆς τῆς πεφιλμένης τοῦ Μαρίας νὰ τὴν ἀποπέμψῃ εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Μουράτ, λαμβάνουσα ἐνταῦθα ὅλας τὰς τιμὰς καὶ τὰ σιτηρέσια Σουλτάνης· ἡ ἐν Τραπεζοῦντι δὲ διαμονὴ τῆς οὐ μικρὰν ἔδωκεν εἰς τοὺς Χριστιανούς ἀναψυχὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῶν τότε δεινῶν αὐτῶν· ἐν τῷ μεταξύ ὁμῶς ἀπέθανεν, ὁ δὲ Μουράτ διέμεινεν ἐπὶ πολὺ λαμβάνων ἀνατροφὴν μᾶλλον Ἑλληνικὴν· ἐτάφη δὲ ἐντὸς μεγαλοπρεποῦς μαυσωλείου σωζομένου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἱμαρετίου, τὸ ὅποιον εἰς μνήμην αὐτῆς ἐγένετο, καὶ μέχρις τῆς σήμερον διατηρεῖται. οὐχ ἦττον δὲ ἡ Μαρία εὐηργέτησε τοὺς πατριώτας τῆς Λιβερίας καὶ τοὺς περιχώρους καταστήσασα αὐτοὺς ἀσιτότους, καὶ μόνον 90 ὀκάδας βουτύρου κατ' ἔτος πληρόνοντας εἰς τὸ βασιλικὸν μαγηρεῖον· καὶ ὁ φόρος οὗτος μέ-

χρῆς ἡμῶν διατηρεῖται· ἀλλὰ καὶ ὁ Μουράτ πολλά εὐηργέτησε τὴν χώραν ταύτην, καὶ ἐπιστρέφων ἀπὸ τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου καὶ τὴν Μοῆν τῆς Σουμελᾶς ἐπεσκεύασε, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναθήματα ἐδωρήσατο εἰς αὐτὴν.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν συχνῶν ἀλληλομαχιῶν καὶ ἐπαναστάσεων ὑπέφερον πολὺ, ἐν Τραπεζοῦντι ὁμῶς καὶ τῇ περὶ ταύτην χώρα ὅπως ἴσως ὑπῆρχε γαλήνη τις, καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν ὑπέφερον τοσοῦτον, ἀλλὰ μάλιστα καὶ πρόοδος φαίνεται τις ἐμπορικῆ, καὶ περὶ τὰς τέχνας· καὶ τὰ σχολεῖα εἰσέτι ἤκμαζον, καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν σχεδὸν καὶ ἐχρησήμευον ὡς σπουδαστήρια εἰς τοὺς περιόικους χριστιανούς· διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ καὶ θαθύπλοιοι ἔμποροι ὑπῆρχον, καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι ἀναφαίνονται μέχρις τοῦ τέλους τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, καθ' ὅσον φαίνεται ἀπὸ λειψανά τινα φιλολογικὰ, καὶ εἰδήσεις ἀγράφων καὶ γραπτῶν παραδόσεων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Καὶ ἀποδείξεις τῶν λεγομένων εἶναι αἱ εἰσέτι σωζόμεναι εἰς τὰ διάφορα μοναστήρια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς σημειώσεις φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ καὶ θεολογικαί, πρωτότυποι ἢ καὶ ἀντιγραφαί, προσέτι δὲ καὶ ἰατρικαὶ, καὶ ἀστρονομικαὶ καὶ γεωγραφικαί, αἵτινες καὶ σήμερον σπανίως ὑπὸ πολλῶν ἐννοοῦνται, καὶ ὀλίγοι εἰς τὰς τοιαύτας καταγίνονται· ὅσον δὲ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὑπάρχουσιν οἰκοδομαὶ καὶ ζωγραφίαι ἀξιολόγου τέχνης, καὶ εἰδήσεις περὶ θαθυπλοῦτων ἐνταῦθα ἐμπορῶν· χάριν δὲ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἀκμάζοντος τότε ἐμπορίου, παραθέτω μίαν γραπτὴν, ἣν εὖρον διήγησιν ἱστορίας οἰκογενείας τινός.

«Τὸ 1665 ὑπῆρχε πλούσιός τις Τραπεζοῦντιος ἕνας καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως, οὗ τὸ ὄνομα Λογίζος Μασκοῦθης ἐκ παλαιᾶς οἰκογενείας ἀναφερομένης καὶ ἐν τῷ Χρισσοῦλῳ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. ἡ δὲ σύζυγός του ὠνομάζετο Λυμπάνα· εἶχε δὲ οὗτος πλοῖα ἐμπορικὰ ἑπτὰ καὶ ὑποστατικὰ πολλὰ καὶ χρηματικὸν πολὺ καὶ μέγα μετήρχετο ἐμπόριον· εἶχε δὲ καὶ μίαν κόρην καὶ οὐδὲ ἄλλο τέκνον· οὗτος δὲ ἔκτισε καὶ ἐν λαμπρὸν σπήτι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον. ταῖς δὲ πέτραις ἔφερε μὲ τὰς βάρκας τῶν πλοίων του

ἀπὸ τὴν Γιμερᾶν· αὐτὸ δὲ εἶναι εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου (σώζεται δὲ μέχρις σήμερον καὶ ἡ ἐπιγραφή αὐτῆ 16 | 65

Λοῖ | ζος Ἀφ' οὗ δὲ ἐτελείωσε τὴν οἰκίαν του ἀρράβωνία-Μασ (κοῦθης)

σε τὴν κόρην του εἰς ἓνα Τραπεζοῦντιον καὶ αὐτὸν ἔμπορον καὶ πλουσίου υἱόν· μετὰ παρέλευσιν δὲ καιροῦ ἔκαμιν ὅλας τὰς ἐτοιμασίας τοῦ γάμου τὴν δὲ Κυριακὴν τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου ἀσθενήσασα ἡ κόρη ἀπέθανεν· οἱ δὲ γονεῖς σκολίσαντες αὐτὴν τὰ νυμφικὰ ἔθηκαν εἰς ἓν δωμάτιον· ἐν τούτοις ὁμῶς ἐγίνοντο αἱ ἐτοιμασίαι τοῦ γάμου, καὶ οἱ προσκεκλημένοι ἀγνοοῦντες εὐθύμουν χορεύοντες καὶ εὐχόμενοι ὑπὲρ τῶν νεονύμφων· ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐτελείωσαν τὰ συνειθισμένα τοῦ γάμου, τότε ἀνοίξαντες τὸ δωμάτιον, ὅπου ἔκειτο ἡ νεκρὰ νύμφη, ἐτέλεσαν ἐφεξῆς καὶ τὰ τῆς κηδείας· οἱ δὲ γονεῖς ἀκληροὶ ἢ δὴ διεμοίρασαν εἰς Μονὰς καὶ ἐκκλησίας καὶ πτωχοὺς τὸ πλεῖστον τῆς καταστάσεως διὰ μνημόσυνον τῆς θυγατρὸς τῶν· τὸ δὲ σημερινὸν εὐρύχωρον μετόχιον τῆς Σουμελᾶς ἐν τῇ Τραπεζοῦντι εἶναι ἀφιέρωμα ἐκείνων.

Ἄλλη δὲ ἀπόδειξις ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν τὰ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἤκμαζον καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα, εἶναι οἱ ἐντεῦθεν περὶ τὸ 1700 φυγόντες εἰς διάφορα μέρη, καὶ ἐκεῖ εὐθὺς ἀποκατασταθέντες καὶ ἀναδειχθέντες· καὶ ἀφίνων τοὺς κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ τὴν Χερσῶνα καὶ Γεωργίαν καταφυγόντας, φέρω ἀπόδειξιν τὰς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλαντῶν καὶ Μουρούζων Καρατζάδων καὶ Ρίζων, οἵτινες μόλις ἔφθασαν καταφυγόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀνεδείχθησαν ἐμπορικῶς καὶ πρὸ πάντων πολιτικῶς· τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἐγίγνετο ἂν δὲν εὐπόρου, αὐταὶ καὶ δὲν ἐξεῖχον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν παιδείαν.

Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐπειδὴ ἐπεκράτησεν ἐνταῦθα πολιτικὴ γαλήνη καὶ ἰσυχία τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς ἀρχῆς καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν προήχθη ἡ χώρα εἰς βαθμὸν τινα εὐδαιμονίας καὶ πολιτισμοῦ ἔχουσα μάλιστα σχέσεις ἐμπορικὰς μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἰταλίαν, τὴν Βλαχίαν τὴν τέως Χριστιανι-

κὴν ἡγεμονίαν τῆς Μιγρελίας καὶ Γεωργίας· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1665 καὶ ἐφεξῆς ἔνθεν μὲν ἡ ἀδυναμία καὶ ἐξαχρείωσις τῶς ἀρχόντων, ἔνθεν δὲ ἡ πλεονεξία τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἡ ἐμφάνις τῶν Τερεπεγίδων κατέφερον καίριον τραῦμα κατὰ τῆς ἤδη προαγομένης προόδου τῶν μερῶν τούτων· ὥστε κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐποχὴν ἐγένετο αἱ τελευταῖαι καὶ καταστρεπτικαὶ πλῆγαι καὶ διὰ τὴν χώραν καὶ διὰ τοὺς Χριστιανούς, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ πολλὸν καιρὸν θὰ μένουσι ἀθεράπευτοι· ἐπειδὴ οἱ πλείστοι Χριστιανοὶ ἐξώμωσαν ἢ ἐφυγον εἰς ἄλλα μέρη· καὶ οὕτως αἱ ὠραῖαι καὶ πολυάνθρωποι χωρὶαι ἠρημώθησαν, καὶ τὸ ἐμπόριον ὅλως ἔπαυσε καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπιστρεπτί διὰ τὴν χώραν ταύτην ἐχάθησαν, ἐπειδὴ ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι ἐλαιῶνες καὶ ἀμπελῶνες κατεστράφησαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἀποκατασταθεὺν πλέον εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι ἂν ὄχι ἀδύνατον τοῦλάχιστον δύσκολον· ἤρχισε δὲ αὕτη ἡ καταστροφὴ ὡς εἴρηται κατὰ τὸ 1665, λαβοῦσα ἀρχὴν ἀπὸ τῆς τότε Μητροπόλεως τῶν Χριστιανῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου.

Ἐπὲρ αὐτοῦ τοῦ λιμένος τῆς Δαφνοῦντος καὶ ἐπὶ τόπου καταφύτου ἀπὸ ἐλαιῶν καὶ ἄλλων δένδρων ἐπιπέδου καὶ ὑψηλοῦ, ἔκειτο ἡ Μητρόπολις αὕτη, ἣτις πρὸ τῆς ἀλώσεως μὲν τῆς Τραπεζοῦντος ἦτο Μονή, εἶτα δὲ ἐκδιωχθέντων τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῆς πόλεως, ὁ μὲν Ἀρχιερεὺς ταύτην ἔκαμε μητρόπολιν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ βαθμηδὸν περὶ αὐτὴν συνοικίσαντες κατέστησαν λαμπρὰν συνοικίαν. Οἱ δὲ Τούρκοι βλέποντες μὲ φθονερὸν ὄμμα τὴν ἐκεῖ προόδον τῶν Χριστιανῶν ἀπεφάσισαν καὶ κατέσχον αὐτὴν τὴν Μονὴν· ἐκδιώξαντες δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Χριστιανούς οἰκειοποιήθησαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας· τῆς ἀρπαγῆς δὲ ταύτης προηγῆθησαν πολλὰ φιλονεικίαι μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ τότε διοικητοῦ, ὅς ἐν ἐκτασει ἐκθέτει ἀνωνύμου τινὸς ποίημα εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν λαβόντος μέρος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, συγκείμενον ἀπὸ 400 περίπου στίχων δεκαπεντασυλλαβῶν· ὅπου ἄφ' οὗ λέγει ὅτι ὁ τότε Μουφτῆς πολλακις ἐπροσπάθησε νὰ καθέξῃ τὴν Μητρόπολιν καὶ δὲν ἠδύνατο, ἐπειδὴ ὁ τότε Ἀτζέμ πασᾶς ἦτον ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, τέλος ἐφε-

ρε φερμάνιον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατώρθωσεν ἐναντίον τοῦ ἱραδὲ τοῦ Σουλτάν Σελῆμ ἐπικυροῦντος τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν ἀσιδοσίαν τῆς Μονῆς, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν πάλιν τοῦ διοικητοῦ παρεξύνας τὰ πλήθη, ὄχι μόνον νὰ κατάρχη τὴν Μονὴν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν σφαγῶν καὶ ἀρπαγῶν αἴτιος ἐγένετο· δὲν εἰσηκούσθησαν δὲ οὔτε τοῦ Πασᾶ οὔτε τοῦ ἐπίτηδες σταλέντος ἄλλου πασᾶ Πειλέρπεη αἱ παραστάσεις, ὥστε ἡμέραν παρασκευὴν ἐγκαινιάζεται ὡς τζαμίον· ἰδοὺ δὲ πῶς παρασταίνει τὸ ἀνωτέρω ποίημα τὴν κατάρχησιν τῆς Μητροπόλεως.

Πάλιν τοὺς ἐπρόσταξε ταῖς πόρταις νὰ τζακίζουν.
καὶ ὅλοι μέσα ν' ἄμπωσι νὰ τὸ διαγεμίσουν
ἄλλος μὲ πέτραις ἔκρουε, καὶ ἄλλος μὲ τζακοῦτζα,
ἄλλος εἰκόνας τζάκιζε, καὶ ἄλλος τὰ στασίδια,
ἐτζάκισαν καὶ τοὺς σταυροὺς ἐπῆραν τὰ χαρτία.
Πολλοὶ τὸν τόπον σκάλιζαν ν' αὐρίσκωσι φλωρία.
Ἀνέβησαν ἔς τ' ἀνώγεια ὅπου τονε ὁ Θρόνος
Μητρόπολις ἐκκλησιᾶς στημένος μὲ τὸ θόλος·
ἦταν βιβλία περισσὰ καὶ μέσα φυλαγμένα,
μεμβράνενα καὶ παλαιὰ ἀξιοπαινεμένα,
ὅλα τὰ διεκκόρπισαν τίποτε δὲν ἀφίνουν,
καὶ τότε κράζουν τὸν Μουφτῆ καὶ τοῦ τὴν παραδίδουν·
ἐπῆραν τὴν Μητρόπολιν παρασκευὴν ἡμέραν·
ἀναθεμά τους δειλινὸν πρῶτὸ καὶ πρὸς ἐσπέραν.

Τέλος δὲ οἱ Χριστιανοὶ οὕτως ἀδικηθέντες ἔλαβον συστατικὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Πασᾶν, καὶ ὑπῆγον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τίποτε· ὁ δ' Ἀρχιερεὺς μόλις διασωθεὶς ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου καὶ ἐκάθισε καταστήσας αὐτὴν Μητρόπολιν του, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μετώκισαν περὶ αὐτὴν ἀφέντες τὰ πάντα εἰς τοὺς Τούρκους· προηγῆθη δὲ αὐτῆς ὡς φαίνεται ἡ κατάρχησις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ταῦτα συνέβησαν.

Καὶ οὐ μόνον δὲ διεταράχθη ἡ ἡσυχία αὐτῶν καὶ διερπάγη ἡ κατάστασις των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ οἱ πλουσιώτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν ἄλλοῦ, οἱ πλείστοι δὲ πάλιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ὅπου βιασθέντες πολυειδῶς ἐτούρκισαν· τότε δὲ ἀπὸ τῶν πέριξ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Πλατά-

νων εξεδιώχθησαν 8000 περίπου Χριστιανικαὶ οἰκογένειαι καὶ ἤλθον εἰς τὰς ὄρεινὰς θέσεις τῆς Τόνιας ὅπου κατὰ μικρὸν ἐτούρκισαν ἅπαντες διατηροῦντες τὴν γλῶσσάν των· οἱ δὲ περὶ τὴν Κρωμνὴν, καίτοι ἐτούρκισαν μὲν, διετήρησαν ὅμως οὐ μόνον τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ φανερὸν ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ κρυφίως ἐτέλουν τὴν ἀρχαίαν λατρείαν των, καὶ οὕτω μέχρι πρὸ 10 ἐτῶν διαπεράσαντες τέλος ἐφανερώθησαν οἱ πλείστοι ὡς Χριστιανοί, καὶ τῶρα ἀκωλύτως πρεσβεύουσι τὴν θρησκείαν των ὑποκείμενοι μόνον εἰς τὴν στρατολογίαν.

Τοιαύτη δὲ κατάστασις πραγμάτων ὑπῆρξε καὶ ἐκτὸς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας, καὶ οὕτως ἡ χώρα οὐ μόνον ἐστερήθη τοῦ ἐμπορίου τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς παιδείας καὶ γεωργίας, καὶ κατέστη ἄγρια καὶ θάρβαρος μέχρις σήμερον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἐναπομείνας πληθυσμὸς τῶν Χριστιανῶν ἐνταῦθα διεσκορπίσθη, τῶν μὲν καταφυγόντων πρὸς Ἀνατολάς, ὅπου συνεχωνεῦθησαν ἐκεῖ, τῶν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ· τῶν δὲ πλείτων ἀρνησομένων τὴν πατρίαν θρησκείαν, μόνον δὲ τὴν γλῶσσάν των διατηροῦσάντων· τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ εἰς τοὺς περὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀποικίσαντας ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀρμενίους, οἵτινες ἐτούρκισαν μὲν, διετήρησαν δὲ ἐν μέρει τὴν γλῶσσάν των. τινὲς δὲ καὶ αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς τὴν θρησκείαν των τὴν πρώτην.

Καίτοι δὲ ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων καὶ πολλὰ τοιαῦτα βίαιοι ἐξωμώσεις ἐγένοντο, ἄξιοι σημειώσεως ἐνταῦθα εἶναι πρὸ πάντων τὰ περὶ τοὺς κατὰ τὸν Ὅφιν Χριστιανούς καὶ τὸν Ῥίζον· διότι οὗτοι πιεζόμενοι ἤδη ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν Τουρκισάντων καὶ ὑπὸ των γειτόνων των Λαζῶν, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ πατρίδι των συνεκρότησαν συμβούλιον οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ κληρικοί, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μὲν παρεδέχθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν, μέρος δὲ αὐτῶν ἐμβάντες εἰς πλοῖα συνδρομῇ πάλιν τῶν τουρκισάντων πατριωτῶν των κατέφυγον φέροντες τὰ πράγματά των ἀκωλύτως εἰς Κριμιάν καὶ ἀλλαχοῦ, πρὸ πάντων εἰς τὴν Μολδαυίαν, ὅπου εἰσέτι σώζουσι τινα τῶν ἐθίμων καὶ τῆς γλώσ-

σης των· οἱ δὲ τουρκισάντες καὶ μείναντες αὐτοῦ δὲν ἐπραξάν μὲν ὡς οἱ Κρωμναῖοι, διετήρησαν ὅμως τὴν γλῶσσάν των πλέον καθαρεύουσαν καὶ προσέτι τὰς ἱεράς των βίβλους, ἃς σέβονται καὶ τιμῶσιν ὡς κειμήλια, καὶ εἶναι ἀδύνατον κανεῖς νὰ τοὺς τὰς ἀφαιρέσῃ, ἐπειδὴ λέγουσιν ὅτι ἔχουσι τοιαύτην ἐντολὴν ἀπὸ τοῦ προγόνου των. Πρῶτος δὲ ὁ δούς τὸ σύνθημα τῆς ἐξωμώσεως ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος Ὁφews, ὅστις διάτινα παράπονα κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος προσῆλθεν τῷ 1685 εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν μετονομασθεὶς Σκεντέρ πασᾶς· λέγεται δὲ ὅτι ἐγένετο καὶ διοικητὴς Τραπεζοῦντος, ἀφήσας ἀπογόνους σωζομένους μέχρις ἡμῶν τοὺς ὀνομαζομένους Χουσάμ ὀγλούδας. Ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἐποχῆς ἔφρευγον καὶ μέχρις ἡμῶν φεύγουσι καὶ ἀπὸ τῆς λοιπῆς παραλίας· καὶ οὕτως ἐξεκενώθησαν αἱ πρὶν εὐανδρούσαι γῶραι αὐταί. τὸ δυστήχημα ὅμως ὅτι μετώκισαν εἰς ξένα μέρη, ὅπου συνεχωνεῦθησαν ἢ καὶ θὰ συγχωνευθῶσιν οἱ μεσόγειοι ὅμως μὴ εὐκολυνόμενοι εἰς τὴν μετοίκισιν ἢ κατέφυγον εἰς ἀπόσιτα μέρη ἢ ἐτούρκισαν. Τοιαύτη λοιπὸν ἡ καταστροφὴ ἐν συντόμῳ τῶν Χριστιανῶν τῆς χώρας ταύτης· ἐκτοτε δὲ ἐπεκράτησεν ἡ βία καὶ ἡ ἀγριότης καὶ αἱ ἐμφύλιοι ἀλληλομαχίαι τῶν Μωαμεθανῶν Πέγιδων, ὥστε ἕκαστον χωρίον ἀπετέλει ἰδίαν κυβέρνησιν, καὶ τῆς κυβερνήσεως ἡ φωνὴ πλέον δὲν εἰσηκούετο, ἀλλ' ὁ ἰσχυρότερος ἔπραττε κατὰ τὸ δοκοῦν· μόνον δὲ τὰ Μοναστήρια διετήρουν ὑπόληψιν τινα παρὰ τοῖς δυνάσταις τούτοις, καὶ ἐχρησίμευον οὐ μόνον παρηγορία καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκπαιδευτήρια εἰς τὰς περίξ των χώρας.

Πολλοὶ δὲ τῶν οὕτω μεταναστευσάντων εἰς τὰ διάφορα μέρη ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ἐμπόριόν των καὶ τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ οὕτως ἀνεδείχθησαν· καὶ μέχρι τῆς σήμερον αἱ οἰκογένειαι των φημίζονται, καὶ τοιοῦτοι εἶναι ἱκανοὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· ἐκ δὲ τῶν καταφυγόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν διέσωσαν ὄχι μόνον τὰς ἐπωνυμίας των, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναμετροῦνται. Τοιοῦτοι δὲ οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζοι, οἱ Ῥίζαι, Καρατζάδες, Κατακουζηνοὶ καὶ

λοιποί, ὧν αἱ ἐπωνυμῖαι πρὸ αἰῶνων τινῶν φαίνονται ἐνταῦθα, νῦν δὲ καὶ εἰς διαφοροὺς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας.

Καὶ τῶν μὲν Ὑψηλάντων ἡ γεννεὰ φαίνεται ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν τῶν ἄλλων ἔχουσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τοῦ δεκάτου καὶ πρότερον ἔτι αἰῶνος· κατὰ παλαιότατον τῆς οἰκογενείας ταύτης οἰκογενειακὸν χρυσόβουλον (ὅπερ ὁμοῦς δυστυχῶς δὲν εἶδον) πρότερον ὠνομάζοντο Ὑψηλάνται ἀπὸ τῆς κώμης τῆς ὑπὲρ τὸν Ὀφιν Ὑψηλῆς, ἔπειτα δὲ ἔπειδὴ εἰς τῶν πρώτων Ὑψηλάντων ἀφυπνισθεὶς καὶ ἐγερθεὶς εὐρεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ξίφος τι χωρὶς οὐδεὶς νὰ βάλῃ ἐκεῖ τοῦτο, ἐπωνομάσθη Ξιφιλῖνος καθὼς καὶ οἱ ἀπόγονοί του, καὶ Ξιφιάραι κοινότερον· ἐπεκράτει δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ἐπωνυμία Ὑψηλάντης. Τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης ἄξιοι σημειώσεως εἶναι καὶ ὁ Ξιφιλῖνος Ἀθανάσιος Πατριάρχης κατὰ τὸ 1020, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ξιφιλῖνος Ἰωάννης καὶ ἄλλοι· πρὸ πάντων δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Ξιφιλῖνος ὁ μέγας Δομέστιχος τοῦ Μανουὴλ Β'. γενόμενος τὸ 1407 αὐτοῦ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ, ἧτις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σωζόμενον μέχρι τεῦ νῦν, ἐν ᾧ καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Εὐδοκίας ὑπῆρχεν, ἀλλὰ πρὸ 7 ἐτῶν ὑπὸ ἀνοήτου εὐλαβείας φερόμενοι οἱ περὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκευὴν ἤφάνισαν ἀσβεστώσαντες αὐτήν· Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος διέμεινον ἐνταῦθα οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενοι· ἐπὶ δὲ τῆς κατοχῆς τῆς Μητροπόλεως κατὰ τὸ 1665 φαίνεται ὁ Κύρ Ἰωάννης Ὑψηλάντης εἷς ἐκ τῶν σημεινόντων ἐν Τραπεζοῦντι. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἔνεκα τῆς ἀγριότητος τῶν Τούρκων ἡ οἰκογένεια αὕτη πρὸς καιρὸν διέτριβεν εἰς Σαγγαρὴν κωμόπολιν τότε ἀκμάζουσαν τρεῖς ὥρας πρὸς Δ. τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου οἱ Ὑψηλάνται εἶχον ὠραίαν ἔπαυλιν μετὰ ὠραίου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἔτι σωζομένου· τὸ μέρος τοῦτο ὅσον ὠραῖον καὶ ὠραῖον καὶ ἀμφιθεατρικὴν ἔχει τὴν πρόσοψιν καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν, εἶναι ὁμοῦς καὶ τὸ καρποφορώτερον τῶν πέριξ· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1697 οἱ Τούρκοι ἀγριώτεροι ἀποβάαντες, ἤρχισαν καὶ τοὺς ἔξω τῆς πόλεως καταφυγόντας νὰ ἐπιζητῶσι καὶ νὰ ληστεύωσι· συνεφώνησαν λοιπὸν, ὅπως νυκτὸς ἐπιπεσόντες καταστρεψοσι καὶ τὴν οἰ-

κογένειαν τῶν Ὑψηλάντων, οὐδενὸς τότε ὄντος τοῦ κωλύοντος, ἐχόντων φήμην ἐπὶ τιμῇ καὶ πλούτῳ· ἀλλ' ἐσώθησαν τοῦ κηκοῦ τούτου, ὡς ἡ παράδοσις φημίξει, ὡς ἐφεξῆς.

Εἶχον ἐνοικιαστὴν ἡ ἐπιστάτην ἐπὶ τῶν ἐν Σαγγαρῇ κτημάτων τῶν πιστὸν τινα Ὀθωμανὸν, εἰς ὃν οἱ Ὀθωμανοὶ διεκοίνωσαν τὸν ληστρικὸν τῶν σκοπὸν θέλοντες νὰ λάβωσι καὶ αὐτὸν συνεργόν· οὗτος ὁμοῦς ἄνευ ἀναβολῆς φανερόν τι τὰ πάντα εἰς τοὺς Ὑψηλάντας, οἵτινες φοβηθέντες ἔλαβον πάντα τὰ κινητὰ τῶν πράγματα καὶ ἐλθόντες εἰς Πλάτανα, ἐκεῖθεν μετὰ τῶν Μουρούζων ἀνεχώρησαν εἰς τὸ Βυζάντιον· ὅπου ἐλθόντες κανώκησαν εἰς Κουρούτζεσμε (ἔρηρὰ Κρήνη)· εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ τῆς πίστεως τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐπιστάτου παρεχώρησαν ὅλα τὰ ἐκεῖ κτήματα εἰς αὐτὸν, μετὴν συμφωνίαν ὅτι θὰ διατηρήσωσιν ἀβλαβῆ τὴν ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ ἐκκλησίαν. Ἐκτοτε δὲ καὶ ἡ γεννεὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐκείνου ὠνομάσθη Ξιφιάραι, καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφ' οὗ ἠλλαξαν τὸ ἐπώνυμον τοῦτο. Μετὰ δὲ τοὺς Ὑψηλάντας βαθμιδὸν ἔφυγον ἐντεῦθεν καὶ οἱ Χριστιανοὶ καὶ σήμερον τὸ μέρος ἄλλως ὠραιότατον εἶναι ὁμοῦς ἔρημον κατοικούμενα ὑπὸ Ὀθωμανῶν τινῶν καὶ δύο Χριστιανικῶν οἰκογενειῶν πενεστάτων.

Ὅτε δὲ πρὸ 15 ἐτῶν οἱ πέριξ ἐκεῖ Ὀθωμανοὶ ἠθέλησαν τὸν ναὸν νὰ μετατρέψωσιν εἰς τζαμίον, καὶ ἐπὶ τοῦτο συνελθόντες πλέον τῶν 400, ἠθελον νὰ ἐγκαινιάσωσιν αὐτόν, καὶ ὁ ἱμάμης ἤδη ἤρχισε νὰ κάμῃ τὴν συνήθη προσφώνησιν, ὁ ἰδιοκτῆτης ἔνοπλος παρὰ τὸν μὲν ἱμάμην ἐφ' ὕψηλοῦ μέγα βοῶντα κατεκύλησε ἐκεῖθεν, καὶ ἠτοιμάζετο νὰ προσβάλλῃ καὶ τοὺς ἐπερχομένους κατ' αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ θεωρήσαντες οἱ Μωαμεθανοὶ ὡς κακὸν οἰωνὸν ἐγκατέλιπον πάλιν τὸν ναὸν, καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἐλευθέρως λειτουργοῦνται ἐνταῦθα· εἶναι δὲ ὁ ναὸς ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ ὠραῖος, ἀλλὰ ἐκ τῆς πολυκαιρίας, καὶ ἐπομένως μηδὸλως ἐπισκευαζόμενος ἤρξατο νὰ ἐρημοῦται. Ὁ πρῶτος δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν καταφυγὼν ὠνομάζετο Μανουὴλ Ὑψηλάντης· μεγάλην ἀπ' ἀρχῆς ἐπιβροχὴν λαβὼν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ μέγα δυνάμενος παρὰ τῇ Ἰ. Πύλῃ οὗτος καὶ οἱ ἀπόγονοί του δυνάμενοι τὸν πλοῦτον τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἄλλην ἡθι-

κὴν ταχέως προήχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πολλὰς οὐ μόνον τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει προσήνεγκον ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος καὶ τὰς περίξ Χριστιανικὰς φυλάς.

Οἱ δὲ Μουρούζαι, ἢ Μουρουζάνται καλούμενοι λέγονται ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸ κατὰ τὴν Χαλδίαν Μουρουζάνται ἐπὶ δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς καὶ ἄλλαι τῆς χώρας ταύτης σημαντικαὶ οἰκογένειαι, μετώκησαν εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι τοῦ 1697· ἐπὶ δὲ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἰωάννης ὁ Μουρούζος ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοβεσβιαρίου, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἄνναν, ἣτις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φιλίππου τὴν μετέπειτα Μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν διτμένοι ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ τὸ 1676 φαίνονται ὅτι κατώκησαν εἰς Πλάτανα φεύγοντες τὴν τότε ὄρμην τῶν Τούρκων, καὶ κατοπιν εἰς Οἰνὴν, ἣτις τότε ἔχαιρε προνόματά τινα καὶ ἡσυχίαν· εἶτα δὲ κατὰ τινα σημείωσιν ἔξωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τῶν Πλατάνων ἦλθεν ὁ Χριστόδουλος Μουρούζης ἀπὸ Οἰνῆς πάλιν εἰς Πλάτανα, ὅπου πάλιν κατὰ τὸ 1696 φαίνεται ἐκεῖ ὅτι ὁ Μουρούζος ἐπίσθη εἰς τὸν σπῆτι τοῦ Χατζῆ Στρατῆ· ἄδηλον δὲ τὸ ἐπίσθη ἂν σημαίη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ τῆς πανώλης· ὕστερον δὲ ταύτης τῆς χρονολογίας δὲν ὑπάρχει τι σημειωμένον, καθ' ἣν ἢ ἀναχώρησις τῶν οἰκογενειῶν Ὑψηλάντων καὶ Μουρούζων ἐγένετο ἐντεῦθεν· ὁ δὲ Ἀντίοχος Μουρούζος, ὁ γενάρχης τῶν μετέπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουρούζων μετὰ τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου τοῦ γενάρχου τῶν Ὑψηλάντων ἀνεχώρησαν εἰς Βυζάντιον καὶ κατώκησαν εἰς Κουρούτζεμ. Ἡ οἰκογένεια τῶν Μουρούζων ὡς καὶ ἡ τῶν Ὑψηλάντων, εὐθὺς ἀπαρχῆς τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφιξέως των ἔλαβον τιμὰς μεγάλας, καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἔθνη καὶ θρησκευτικὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων, ἀξιώματα δὲ διάφορα καὶ παρὰ τῆ ὑψηλῆ Πύλῃ· καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν τιμῶσι τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολυειδῶς ὠφέλησαν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ὠφελοῦσιν, ὥστε, εἴπερ τις ἄλλη, εἶναι καὶ αὐταὶ αἱ ἰσορικώτεραι καὶ εὐγενέστεραι οἰκογένειαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων· ὁ δὲ τοῦ Ἀντιόχου υἱὸς Γεώργ-

γιος λαμβάνει εἰς γάμον Μαρίαν τὴν θυγατέρα τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου κατὰ τὸ 1710. Ἀμφότεραι δὲ αἱ οἰκογένειαι τῶν τῶν Ὑψηλάντων καὶ Μουρούζων δὲν ἔλειψαν μέχρι τοῦ 1821 δεικνύουσαι πρὸς τὴν παλαιάν των πατρίδα Τραπεζοῦντα μεγάλην πρόνοιαν καὶ ὠφελείας, ἀποτίνουσαι φόρον εὐγνωμοσύνης δι' ἣν παρ' αὐτῆς φεύγουσαι παρέλαβον εὐγένειαν, ἣτις παρακολουθεῖ μέχρις τοῦ νῦν αὐτάς.

Καὶ ἄλλας δὲ πολλὰς εὐεργεσίας αὐτῶν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα ἀναγνωρίζοντων αὐτὴν πατρίδα τῶν προγόνων των, ἔστι δυνατὸν νὰ ἀποδείξῃ τις, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ ῥηθήσεται· τὸ ἐξῆς ἰδίως δὲ χρυσόβουλον ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζου κατὰ τὸ 1803 ὑπὲρ τῶν σχολείων Τραπεζοῦντος.

Ἴσον τοῦ αὐθεντικοῦ Χρυσοβούλου.

Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης Β. Β. ἐλέω Θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Μολδοβλαχίας.

Τῶ μέντοι φωτὶ τὸ φαίνειν, καὶ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, ἄρχοντι δ' εὐεργετεῖν ἢ φύσις ἀπένειμε. Τὸ γάρ τοι δύνασθαι μόνον πλέον τῶν ἄλλων ἓνα τὸν ἄρχοντα, καὶ τούτων ἀπλῶς ἄρχειν, ἀρχὴν τε ἅμα καὶ βίαν ξυνίστησιν, ὅ γε δὴ κοινὸν καὶ τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς τὴν φύσιν ξυμβέβηκε. Τόγε, μὴν πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων εὐεργεσίας μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον, καὶ τὸ χρηστῶς τε καὶ εὐμενῶς, ὡς ἐκ πηγῆς τινος τῆς ἀρχῆς τοῖς δεομένοις προτείνειν τὰς χάριτας, εἰκότως ἂν ἄρχοντας καὶ φύσιν καὶ ἀρετὴν ὀνομάσειμεν· οὐδὲ γὰρ δι' ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν πρὸς Θεοῦ ἐμπεπίστευται, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπὸ Θεοῦ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις χορηγομένην, οἷα καὶ χεῖρ τις τῆ περι τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους προνοία ὑπηρετῶν. Διὸ δὴ καὶ μᾶλλον ταῖς εὐποιαῖς σεμνύνεσθαι πρέπει τῷ ἄρχοντι, καὶ ταύταις δορυφορεῖσθαι καὶ παραπέμπεσθαι, ἥγε θεραπόντων τε πλήθει, καὶ ἐσθίωνων λαμπρότητι, καὶ ταῖς λοιπῆς τοῦ πλοῦτου πολυτελεί-

αις, δι' ὧν περ ἐκπληξίν τε καὶ φθόνον τοῖς περὶ ταῦτα τεθηπόσιν ἴσως ἂν ἐμποιήσειεν, εὐνοίαν δέ τοι καὶ δόξαν οὐδ' ὀπωσοῦν πρὸς ἅ γε μόνον οἱ μακάριοι τείνουσιν, οἷόν τινα τῆς ἀληθοῦς κολοφῶνα εὐδαιμονίας. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡμεῖς εὐεῖδότες κάπιτῶ εὐ ποιεῖν τὴν ἀρχὴν πρὸς Θεοῦ εἰληφότες, ἐπειδὴ περ οἱ Τραπεζοῦντιοὶ συνδρομῇ τε καὶ συνεργείᾳ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ποιμένος ἀγίου Τραπεζοῦντος, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ τε καὶ φιλομούσου Ἑλληνικῆν τῶν νέων σχολὴν συνεστήσαντο, καὶ διὰ γραμμάτων ἰκετεύσαντες τῆς Ἡμετέρας αὐθεντικῆς ἐπικουρίας καὶ χάριτος πρὸς τοῦργον ἐδεήθησαν, ἐγνωμεν τοῦτο μὲν τοῦ πράγματος ἐκείνους ἀγάμενος, τοῦτο δέ τοι καὶ τὴν ἀνέκαθεν ἐκ προγόνων ἡμῶν τιμῶντες πατρίδα, καὶ ταῖς μούσαις, ὡς πολλαχῆ, καὶ ταύτῃ βοηθοῦντές τε καὶ συναιρούμενοι, μὴ δεῖν περιῖδειν τῆς Ἡμετέρας δεομένοις εὐεργεσίας. Ὅθεν οὖν τῷ δε τῷ Ἡμετέρῳ αὐθεντικῷ Χρυσοβούλῳ θεσπίζοντες ἐντελλόμεθα κατ' ἔτος τῇ ῥηθείᾳ σχολῇ ἀπονέμεσθαι διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρων εὐγενεστάτων ἀρχόντων Καπου-κεχαγιάδων ἀνά τριακόσια γρόσια ἀπὸ τῶν ἡμετέρων αὐθεντικῶν κτημάτων τε καὶ ὀκνῶν καθ' ἡμίσεια ἀξιούμεν δὲ καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἐκλαμπροτάτους αὐθέντας ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ τῷ γένει ξηνορῶν χρήσιμον καὶ τὰς ἐντιεῦθεν ἀμοιβὰς, ἰδίους Χρυσοβούλοις τὴν ὀρισθεῖσαν χάριν προσεμπεδῶσαι. Ἐπι τούτοις ἐξεδόθη τὸ παρὸν Ἡμέτερον αὐθεντικὸν Χρυσόβουλον ἐπικυρωθὲν τῇ αὐθεντικῇ Ἡμῶν ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι. Τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς δευτέρας ἡμῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἡγεμονίας, ἐν τῇ αὐθεντικῇ ἡμῶν καθέδρᾳ τοῦ Γλασίου. Ἐν ἔτει σωτηριῶ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τρίτῳ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον.

Ἀλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης Βοεβόδας.

(Γ. Σ.)

Ἐν τούτοις ὅμως πολλοὶ ἄλλοι φέροντες τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Μουρούζων ὑπάρχουσιν ἐν Ματζούκῃ, Σουρμένοις καὶ Οἰνόῃ ὡς καὶ τῶν Ξυφιλίνων ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἀλλαχοῦ. εἰς τὴν δευτέραν δὲ ταύτην τὴν ἀπὸ 1660 ἀναστατώσιν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἄλλων μεικρῶν οἰκο-

γενειῶν, οἷον Τσανιχιτῶν Συρικηνῶν καὶ λοιπῶν, διεσκεδάσθησαν εἰς τὰ διάφορα ὑπερκείμενα χωρία, ὁπόθεν πάλιν μεταξὺ τῶν τελευταίων ἐτῶν εἰρήνης γενομένης ἐν τῇ χώρᾳ, ἀπεκατεστάθησάν τινες αὐτῶν ἐν Τραπεζοῦντι. Ἡ τοιαύτη δὲ κατάσσεις τῆς τρομοκρατίας διήρκεσε μέχρι τοῦ 1840, καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθήματα ἐδοκίμασαν οἱ Χριστιανοὶ καθ' ὅλην τὴν χώραν. Διότι ἐκτὸς τῶν καταπίεσεων τῶν Τεραπεγίδων ὑπῆρχον καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Λαζῶν ἀείποτε λεηλατούντων, καὶ πολλακίς μέχρι τῆς Θεμισκύρας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὡς καὶ αἱ τῶν Κιρκασίων πειραταὶ πολλὰς χώρας παραλίους φθειράντων τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἀπαγωγῆς αἰχμαλώτων. τελευταῖον δὲ εἰς τὸσαύτην περιέπεσον ἀναρχίαν καὶ ἡ Τραπεζοῦς καὶ αἱ ἄλλαι χώραι, ὥστε ἐκάστη συνοικία εἶχε τὸν Τεραπεγῆν τῆς καὶ συνήθως ἐγίνοντο πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν καὶ φόνοι καθημερινοί. Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν Τεραπεγίδων ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ φίλοι τῶν Χριστιανῶν ὀνομαστότεροι δὲ οἱ ἐκ τοῦ γένους τῶν Σατήριδων πολλὰς εὐεργεσίας παρασχόντες εἰς τούτο τὸ μέρος. Ἐκ τῆς τοιαύτης λοιπὸν καταστάσεως οὐ μόνον παιδία καὶ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες μετὰ τρόμου ἐξήρχοντο καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν νῦν συστολὴν τῶν κατοίκων, ὡς καὶ τῶν γυναικῶν τὸν περιορισμὸν.

Ἐνῷ ὅμως τοιαῦτα ἐγίνοντο ἐνταῦθα, κατὰ τὴν Χαλδίαν οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ δυνάμει τῶν κατ' ἐκείνην τὴν χώραν πλουσίων εἰς ἄργυρον μεταλλείων ἔχαιρον μεγάλα δικαιώματα ὡς τῆς κυβερνήσεως ἄνθρωποι (Μεγλικτζίδες) καὶ οἱ πρωτομάστοροι ἢ ἀρχιμεταλλουργοὶ εἶχον τοιαύτην ἰσχὺν καὶ ἐπιβρόχην καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὥστε οἱ κατ' αὐτὴν τὴν χώραν διοικηταὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰ νεύματα αὐτῶν ἤκμασαν δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ τὰ ἐκεῖ Μοναστήρια ἐπὶ παιδείᾳ πολλοὺς ἀναδείξαντα καὶ πολλοὺς ὑπερμάχους τῆς τε πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1829 Ῥωσικοῦ πολέμου, καταργηθέντων μὲν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, ἀμεληθέντων δὲ τῶν μεταλλείων, ἐπτώχευσεν ἡ χώρα· πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν θεωρηθέντες ὡς Ῥωσίζοντες μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσίαν, συγκεείμενοι

ἐκ 2000 χιλ. οἰκογενειῶν. Ὅτε δὲ οἱ Λαῖοι διὰ τῆς Κερασσοῦντος καὶ Οἰνόης ἦλθον μέχρι Θεμισκύρας κατὰ τὸ 1806 λεηλατοῦντες, πολλοὶ πάλιν ἐκ τῶν παραλίω ἐφυγον εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἀλλαχόσε, ὅτε καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς τῆς Οἰνόης (Νεοκαισαρείας) καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι Οἰνοῶν κατέφυγον εἰς Σινώπην· οἵτινες εἰρήνης γενομένης μετὰ τινα ἔτη ἐπανήλθον οἱ πλεῖστοι εἰς Οἰνόην, ἀποκαλέσαντες τοῦτο τελευταίαν Πορθὴν κατὰ τὴν διάλεκτόν των· τὰ δ' ἄλλα ὅμως μέρη ἔμειναν πλέον ἔρημα κατοίκων. Κατὰ δὲ τὸ 1808 τὸν Ἰανουάριον στόλος Ῥωσσικὸς παραπλεύσας τὰ παράλια ταῦτα ἔκαμιν ἀπόπειραν ἀποβάσεως κατὰ τὰ Πλάτανα, ἀλλὰ μόνον πυροβολήσας καὶ ἰκανὴν ζημίαν προξενήσας ἐκεῖ ἀνεχώρησε· τότε δὲ καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν βασιλείων Γεωργίας καὶ Μιγγρελίας φόρου ὑποτελῆ τῆς Τουρκίας ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώστων, κατεφυγόντων τῶν Βασιλέων τοῦ μὲν Σολομῶντος τῆς Μιγγρελίας ἢ τῆς κάτω Ἰθρηρίας εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου καὶ ἀπέθανεν τῆ 6 Φεβρ. τοῦ 1815· τοῦ δὲ Δαβίδ τῆς Γεωργίας ἢ ἀνω Ἰθρηρίας μετὰ τῆς Βασιλείσης καὶ τῆς μητρὸς του Σοφίας, καὶ πολυαρίθμου ἀκολουθίας εἰς Οἰνόην· καὶ ἡ μὲν Σοφία ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1828 ὁ δὲ Δαβίδ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ διαμένουσιν ἐν Πετροπόλει ὑπὸ τὸ ὄνομα Πρίγκιπες τῆς Γεωργίας. οὗτοι δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς Ῥωσσίας ἔλαβον κατὰ νοῦν νὰ ἐξομώσωσι μετὰ τῆς πολυαρίθμου συνοδίας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν τότε Ἀγ. Νεοκαισαρείας Κύριλλον, ὅστις ποικιλοτρόπως αὐτοὺς φιλοξενῶν καὶ περηγορῶν καὶ προτρέπων κατώρθωσε νὰ τοὺς διατηρήσῃ εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ ἔτη 1828 ἐπὶ τοῦ Τουρκορωσικοῦ πολέμου πολλὰ ὑπέστη ἡ χώρα καὶ ἠρημώθη, ἐπειδὴ πολλοὶ μετώκησαν εἰς τὰς νέας κτήσεις τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ Τριπόλεως Οἰνόης καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Θεοδοσοῦπόλεως καὶ Χαλδίας.

Οὕτω λοιπὸν ταραττομένη ἡ χώρα ὑπὸ διαφορῶν ἀκαταστασιῶν ἤρξατο πάλιν ν' ἀναλαμβάνῃ ἡσυχίαν μόλις τὸ 1840, ὅτε διωρίσθη Γενικὸς Διοικητὴς καὶ ἐφαρμοστὴς τοῦ Τανζιματίου ὁ Ὄσμαν πασᾶς, ὅστις ἐκυβέρνησε δραστηρίως, καὶ τοὺς πλείστους εὐγενεῖς καὶ Τερέ-πεγίδες κατέβαλεν·

αὐτὸς δὲ ἐξόδων ἰδίων ἔφερε καὶ τὸ νερὸν τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ διώρου ἀποστάσεως εἰς τὴν πόλιν. Ἐπὶ Ὄσμαν πασᾶ οἱ Τραπεζοῦντιοὶ ὠκοδόμησαν τὸ σχολεῖόν των καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οἱ Ὄθωμανοὶ ἐρεθισθέντες κατεδάφησαν αὐτὰ μέχρις ἐδάφους· καίτοι δὲ κατεδικάσθησαν οἱ κατεδαφίσαντες νὰ πληρώσωσι τὴν ἀποζημίωσιν, οἱ Χριστιανοὶ ὅμως δὲν τὴν ἐδέχθησαν, ἀλλὰ μόνον ἠρκέσθησαν νὰ τὰ ἀνακτίσωσιν. Ἀποθανόντα δὲ τὸν Ὄσμαν πασᾶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς του Ἀπτουλλάχ πασᾶς ἄνθρωπος ἀδρανῆς καὶ χαῦνος, ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν καὶ πάσης κακίας ἐμπλεως. Εἶτα δὲ ἦλθεν ὁ Χαλήλ πασᾶς τῆ 27 Ἰανουαρίου τοῦ 1848, ὅστις διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ δικαιοσύνης του ἔβαλεν ὀλίγον τὰ πράγματα εἰς τάξιν· ἡ αὐστηρότης ὅμως διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐνταῦθα εὐγενῶν, οἵτινες μετεχειρίσθησαν ὄργανον τὸν Γκιὸρ Οὐσεῖν Ἐφέντην Λαζὸν, ὅστις διενήργησεν ἐπανάστασιν ἐν Λαζία τῆ 11 Ἰουλίου, ἣτις εἰς μέγαν κίνδυνον ἐνέβαλε τοὺς Χριστιανούς· Τέλος ὅμως πέμψας 7000 περίπου χιλιάδας τακτικῶν καὶ ἄτακτον στρατὸν ὑπὸ τὸν Καχαγιόγλου ἠνάγκασεν αὐτὸν περὶ τὴν Ἀτζαλα νικηθέντα νὰ παραδοθῇ, καὶ οὕτως ἀπεπέμφθη δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ τακτικὸς στρατὸς διέμεινας εἰς Τραπεζοῦντα ἐπὶ τινα καιρὸν ἀνεχώρησεν. Ἀναχωρήσαντα δὲ τὸν Χαλήλ πασᾶν διεδέχθη ὁ Ἰσμαήλ τὸ 1847, ἀλλὰ ὄχι ὅμως τὴν ἀξιοσύνην ἐκείνου. Τότε δὲ συνέβη καὶ ἡ χολέρα μεγάλην φθορὰν ἐπινεγκοῦσα τῆ χώρᾳ ταύτῃ.

Κατὰ διαδοχὴν δὲ διοικηταὶ Τραπεζοῦντος ὑπῆρξαν ὁ Χαγρετὶν πασᾶς, ὁ Ρουσέμ, ὁ Σαμί πασᾶς, καὶ ὁ Ἰζέτ πασᾶς. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χαγρετὶν πασᾶ, ὅτε πλέον τὸ Χάτι Χουμαγιούν ἐπεκύρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας, οἱ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναγκασθέντες εἰς τὸ φανερὸν μὲν νὰ φαίνωνται Μωαμεθανοὶ, μυστικῶς δὲ τελοῦντες τὰ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐτόλμησαν, καὶ παρρησίᾳ ὡμολόγησαν τὸν Χριστιανισμόν, καὶ οὗτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ το πλεῖστον Κρωμαῖοι καὶ οἱ γείτονες αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ ἀπὸ Χαλδίας καὶ Ματζούκας καὶ ὀλίγιστοι ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν. Εἶναι δὲ περιεργὸν πῶς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ ὠκονόμουν τὸ πρᾶγμα, ὥστε πρᾶγματι

όντες Χριστιανοί, καὶ πάντα τελοῦντες τὰ χριστιανικά, ἡδυνήθησαν νὰ μὴ φανερωθῶσι ποτὲ εἰς τοὺς λοιποὺς Μωαμεθανούς, καίτοι γνωριζόμενοι ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἔχοντες δύο ὀνόματα ἐν τουρκικὸν καὶ ἐν χριστιανικὸν μόνον δὲ εἰς τούτων προδοθεῖς ὑπὸ τῆς γυναικὸς του οὐσης Ὁθωμανίδος, πολλὰ μὲν ὑπέστη, ἡδυνήθη ὅμως διὰ πολλῶν χρημάτων νὰ σωθῆ. Τελευταῖον δὲ ἐπὶ τοῦ Χαγρετὴν πασᾶ ὁ Πέτρος Σάββα Σιδηρόπουλος ἐκ Κρώμης ὡς κλητὴρ διατελῶν παρὰ τῷ προξένῳ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν τῷ Κ. Φάβρη ἀνδρὶ χριστιανικωτάτῳ, μὴ ὑποφέρων πλέον τὸν τοιοῦτον περιορισμὸν, ἀπεκαλύφθη τῇ 14 Μαΐου 1856 ὡς Χριστιανός, καὶ ἀφείξ τὸ τουρκικὸν ὄνομα Πηχλίλ, ὠνομάζετο μὲ τὸ χριστιανικὸν του Πέτρος. Εὐθύς λοιπὸν, εἰδοποιηθέντος τούτου εἰς τὴν Κυβέρνησιν, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Χαγρετὴν πασᾶ ἄνδρὸς φρονίμου, καὶ τρεῖς ἐρωτηθεῖς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τρεῖς ἐν μέσῳ πλήρους συμβουλίου παρόντος καὶ τοῦ Προξένου του παρῆρσις ὁμολογήσας τὸν Χριστιανισμὸν, ἀπελύθη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης παρατηρήσεως,

Τοῦτο λοιπὸν ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς λοιπούς, καὶ κατὰ Μάρτιον μῆνα τοῦ 1857 ἐπὶ Ῥοστέμ πασᾶ 150 ἀνέρχονται εἰς τὴν μονὴν τῆς Θεοσκεπᾶστου ἔχοντες καὶ γραμματέα τὸν Δαμιανὸν Φωτιάδην Κρωμναῖον, καὶ ἀφ' οὗ ὠρκίσθησαν ὅτι θέλουσιν ἅπαντες μείνει σταθεροὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν των καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐξορίαν καὶ εἴ τι ἄλλο λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ἕκαμαν ἐπὶ τούτῳ συμφωνητικὸν καὶ τὸ ὑπέγραψαν. Εὐθύς δὲ ἕκαμον καὶ ἔρانون καὶ ἐσύναξαν 18700 γρόσια διὰ τὰ τυχόν ἐξοδα, καὶ ἐμβάντες εἰς τὸν ναὸν ἐδεήθησαν ἅπαντες πρὸς τὸν ὕψιστον, ὅπως τοὺς ἐνδυναμώσῃ, καὶ ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανικὸν ἀσπασμὸν καταβάντες ἐκεῖθεν ἐξέλεξαν ἐπιτροπὴν δύο ἐξ αὐτῶν τὸν Πέτρον Σιδηρόπουλον καὶ τὸν Δημήτριον Βοσκόπουλον πρότερον Σουλεϊμάν καλούμενον. Κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν πολὺ συνεισέφερε καὶ ὁ μακαρίτης Ἰωσήφ Ῥικάρδος ἐκ Μασσαλίας, ἀνὴρ φιλόφρων καὶ χριστιανός, ὅστις ὦν τότε γραμματεὺς παρὰ τῷ Ῥωσσο. Προξενεῖω ποικιλοτρόπως ἐνεθάρρυνε αὐτοὺς καὶ τοὺς ὑπεβοήθει γράφων καὶ συντάττων περὶ αὐτῶν ἐκθέσεις καὶ εἰς τὰ Προξενεῖα καὶ τὰς πρεσβεΐας

καὶ πολλὰς διατριβὰς εἰς Εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας, ὥστε διακαίως ἅπαντες μετ' εὐγνωμοσύνης ἀναφέρουσι τὸ ὄνομά του ὡς πρώτου εὐεργέτου αὐτῶν. Καὶ πρώτην ἀναφορὰν ἐπέδωκαν εἰς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα πρόξενον τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον Μασνίν, ὅστις ὄλως ἐκπλαγεὶς καταρχὰς μὲν ἠπίσται, τέλος δὲ θεβαιωθείς ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων διέταξε νὰ ἐπιδώσωσι καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς προξένους, οἵτινες ἅπαντες εὐχαρίστως ἐδέχθησαν αὐτοὺς ὑποσχεθέντες τὴν συνδρομὴν των· μόνος δὲ ὁ Στίβενς ὁ Ἄγγλος πρόξενος δὲν τὴν παρεδέχθη, ἀλλὰ μάλιστα καὶ τοὺς ἀπεδίωξε, καὶ πολλὰς κατ' αὐτῶν ἔγραψε συκοφαντίας πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του, καὶ ὅτι δῆθεν ἔπραττον τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ στρατιωτικοῦ ὡς ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων ἐκθέσεων ἐστάλη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινῶν πρέσβων ἐξεταστῆς, ὅστις ἀπὸ τῶν Μοναστηρίων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ Ἁγίου Χαλδίας καὶ πολλαχόθεν συλλέξας μαρτυρίας, ὅτι τῷ ὄντι οὔτοι ἦσαν Χριστιανοὶ καὶ ἔπραττον τοῦτο διὰ τὴν νεωστὶ δοθεῖσαν ὑπὸ τῆς ὕψ. Πύλης ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας καὶ πολλὰς ἐκθέσεις καὶ Προξένων λαβῶν ἔφερον εἰς τὰς Πρεσβεΐας, τὴν Ὑψ. Πύλην καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐστάλη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ ἀπὸ μέρους τῶν ἀναφανέντων Χριστιανῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐκ Πουλάντζακας Νικόλαος Ταυρόπουλος καὶ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ πολλὰ ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑποστάντες. Καὶ οὕτως ἀνεγνώρισεν μὲν αὐτοὺς Χριστιανοὺς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, καὶ κατέστησεν ἀνενοχλήτους, ἀλλ' οἱ γείτονες αὐτῶν Μωαμεθανοὶ ἄρχισαν ποικιλοτρόπως νὰ ἐπιβρέάζωσιν, ὅτε ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Κ. Σέφερ προσετέθη ἄλλος ἐνθερμος προστάτης καὶ μετὰ τοῦ Κ. Α. Μασνίν συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς τελείαν των ἡσυχίαν. Οἱ οὕτω δὲ ἀναφανέντες ἦσαν περὶ τὰς 20,000, οἵτινες ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ καταλόγου τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ δὲν ἀπηλλάγησαν, πολλοὶ τούτων διὰ τὸν φόβον τῆς στρατολογίας ἐγένοντο Ῥῶσοι ὑπήκοοι, ἢ καὶ μετενάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν.

Μετὰ δὲ τοῦτον διοικητῆς Τραπεζοῦντος ἐγένετο ὁ Ἐμὶν Πασᾶς Σμυρναῖος, πεπαιδευμένος καὶ τοὺς τρόπους Εὐρωπαϊκῶν, ὅστις ὀριστικῶς κατέβαλε τὴν εἰς τὴν χώραν

δλαβερὰν ἐπιρροήν τῶν εὐγενῶν. Διάδοχος δὲ αὐτοῦ Χα-
τίζῃ Ἀλῆς τιμίου χαρακτήρος· Τροποποιηθέντος δὲ τοῦ δι-
οικητικοῦ συστήματος κατὰ τὰ λεγόμενα Βιλαετία ἢ Νο-
μαρχίας, καὶ ἡ Τραπεζοῦς ἐτιμήθη ὡς ἔδρα Βιλαετίου· καὶ
ὁ πρῶτος Νομάρχης ἐκτοτε διατελεῖ ὁ Μουχλῆς πασᾶς
Χῖος, ὅστις ἀόκνως προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς νέας δια-
τάξεις τῶν Βιλαετίων. Ἐν τούτοις δὲ ἀξιώθη ἡ Τραπεζοῦς
καὶ ὑψηγεμόνα Μοαβίνην ὁμογενῆ καὶ φιλογενῆ τὸν Δη-
μήτριον Γενήδουνην τιμῶντα ἐπαξίως καὶ τὴν κυβέρνησιν
καὶ τὸ ἔθνος του.

ΚΕΦ. Ζ.

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

Καίτοι εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκθεσιν τῶν τελευταίων χρόνων
πολλαχοῦ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ δηλώσωμεν περὶ τῆς ἠθι-
κῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως τῆς χώρας, δεόν ὅμως
νὰ προσθέσωμεν τινα συμπληροῦντες αὐτήν. Ἐκ τῶν ἐκτε-
θέντων εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἤκμαζον τὰ ἐκπαι-
δευτήρια καὶ αἱ ἐν αὐτῇ πόλεις καὶ τὰ μοναστήρια δὲν ἐ-
στεροῦντο διδακτικῶν μέσων, ἰδίως δὲ ἡ Τραπεζοῦς· ὅπου
καὶ φιλόσοφοι καὶ ἄνδρες παντοίων γνώσεων ὑπῆρχον, καὶ
ἐκπαιδευτήρια καὶ βιβλιοθήκαι διάφοραι, καθὼς ἐκ διαφορῶν
εἰδήσεων ἐστὶ δυνατόν νὰ εἰκάσωμεν· καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν
ἡ Τραπεζοῦς ἐκέκτητο ἔτι σχολεῖα, καὶ ἰδίως αἱ διατηρη-
θεῖσαι μοναὶ καὶ μάλιστα τοῦ Σουμελᾶ ὑπῆρξε καὶ τοῦ πέ-
ριξ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων προστάτης καὶ δια-
τηρητῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρί-
δος· καὶ πολλοὶ ἤκμαζον εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἐν Χαλδίᾳ καὶ
ἐν ἄλλοις μοναστηρίοις, οἵτινες καὶ πολλὰς συνεισέφερον
ἐνταῦθα ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Δυστυχῶς δὲ ἀπο-

50 ἐτῶν φαίνεται ἔλλειψις ἀγάπης τῶν γραμμάτων, καὶ
δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ ἔχνη τινα τῆς παλαιᾶς
ἐγχορίου παιδείσεως, καὶ ἀπὸ τότε μέχρις ἀκόμη ἡμῶν
τοῦλάχιστον ὁ κληρὸς εἶναι εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς
ἀμαθείας, καὶ ἡ χώρα, ἣτις τόσους παρήγαγεν ἄνδρας φη-
μισθέντας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχας ἐκ-
παιδευθέντας ἐνταῦθα, σήμερον δὲν ἔχει νὰ δείξῃ τοιοῦτόν
τινα· διότι ἐκτὸς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τινῶν παραλίῶν
πόλεων ὅπου νεωστὶ ἤρχισαν τὰ σχολεῖα νὰ ἰδρῶνται, καὶ
τινες νέοι ἀποδημήσαντες ἐξεπαιδεύθησαν, τὰ μοναστήρια
καὶ τὰ ἄλλα μέρη δὲν παρουσιάζουν κανένα, ὅστις νὰ εἶναι
κάτοχος ἂν ὄχι νεωτέρας καὶ σημαντικῆς παιδείας, τουλά-
χιστον ἐκείνης τῆς ἀρχαιοπρεποῦς Ἑκκλησιαστικῆς. Καὶ ἐν
τοῖς μοναστηρίοις ἐνῶ εἶναι τόσον πλῆθος βιβλίων καὶ χει-
ρογράφων Ἑκκλησιαστικῶν, οὐδεὶς ὁ ἀναγινώσκων αὐτὰ ἢ
καὶ δυνάμενος νὰ ἀναγνώσῃ· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ διαστή-
ματι τῶν 50 ἐτῶν μὴ γινώσκοντες τὴν ἀξίαν τῶν χειρο-
γράφων παρέβλεψαν ὅλα τὰ ἀξιόλογα νὰ κλαπῶσι καὶ ἔμει-
ναν μόνον τὰ ἄχρηστα ἢ καὶ πάγκοινά τινα.

Καὶ ἡ Τραπεζοῦς δὲ κατὰ τὰς θείας βουλὰς ὑποστᾶσα
πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, εἴπερ
τις καὶ ἄλλη Ἑλληνὶς πόλις, ἀπολέσασα τέλος τὴν λαμ-
πιδόνα τῆς, παρέστη ὅμως καὶ ἀντεπροσωπεύθη ἐνδοξότε-
ρον καὶ εἰς τὴν ἐν Εὐρώπῃ γέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ
τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ πολλοὶ μὲν ἦσαν οἱ πρὸς δυσμὰς κατα-
φυγόντες Τραπεζοῦντιοι, οἵτινες τὸ κατὰ μέρος συνεισέφε-
ρον εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως ὅμως ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Τραπε-
ζοῦντιος Γεώργιος ἦσαν οἱ πρῶτοι καὶ οἱ μεγίστην ἀποκτή-
σαντες ὑπόληψιν κατὰ τὴν δύσιν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους
Ἑλληνας, καὶ ἀποτελεσματικώτερον προσενεγκόντες τὰ ἀ-
πὸ τῆς Ἑλλάδος δῶρα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συντόμως ἐκ-
τίθεται ἡ βιογραφία αὐτῶν καὶ ἄλλων δριαπρεψάντων ἐπὶ
παιδείᾳ Τραπεζοῦντίων μέχρι τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ Βησσαρίων ἐγεννήθη ἐν Τραπεζοῦντι περὶ τὸ 1389,
ὅπου παιδευθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἦλθεν καὶ εἰς Βυζάν-
τιον γενόμενος ὑποτακτικὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δοσιθέου
Δωριεύος· οὗτος δὲ ἀνὴρ θρυλλούμενος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρε-

τῇ καθήρτισεν αὐτὸν πρὸς τὰ ἴχνη του, εἶτα δὲ ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν Μητροπολίτην Σηλυβρίας, παρ' ᾧ ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν· ἤκουσε δὲ ἐπὶ πολὺ καὶ παρὰ τοῦ περιφήμου Πλήθωνος ἐν Πελοποννήσῳ πᾶσαν ἐπιστήμην, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά· ἡ δὲ σεμνότης τῶν ἡθῶν, ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐπ' ἁμβωνος ῥητορικὴ του τὸν κατέστησε περιβόητον, ὥστε ὅ,τε Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτωρ διὰ πρέσβειων ἐζήτησαν αὐτὸν ἐκ Πελοποννήσου· Ἦλθε λοιπὸν εἰς Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἐχειροτονήθη 1437 μητροπολίτης Νικαίας, καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος παρηκολούθησε τὸν Πατριάρχην εἰς τὴν ἐν Φεβρουάριον σύνοδον ὅπου διέπρεξεν ἐπὶ ταῖς θεολογικαῖς του γνώσεσιν· προσπαθῶν ὁμως πάντοτε διὰ μικρῶν παραχωρήσεων διὰ νὰ γείνη ἐφικτὴ ἡ ἔνωσις ἐθωρήθη λατινίζων· Ἐπανελθὼν δὲ καὶ εἰς Βυζάντιον καὶ βλέπων ἑαυτὸν κινδυνεύοντα διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐπιθυμίαν του, ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἐξωμοσίας προεχειρίσθη Καρδινάλιος Βενετίας.

Πολλὰς δὲ διεκπεραιώσας τοῦ Πάπα εἰς διάφορα μέρη ἐξαποστολάς, τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάπα Νικολάου Ε' παρ' ὀλίγον ἐχειροτονεῖτο Πάπας, ἂν δὲν ἀνθίσταντο καρδινάλιοι τινες κατηγοροῦντες αὐτὸν ἐπίπλαστον Λατῖνον ὡς φέροντα τὸν πῶγωνα καὶ τὸν μύστακα· ἀγαπώμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ' συνήργησεν εἰς τὸ νὰ καταρτύσωσι σταυροφορίαν ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀνατολῇ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐνήργησαν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἰδέας, πάντοτε ὁμως ἀπετύγχανον τὰ ὑπὲρ τῆς Ἀνατολῆς σχέδιά του· πολὺ δὲ φιλελεήμων καὶ φιλόξενος γενόμενος πρὸς τοὺς τότε φυγάδας Ἑλλήνας καίτοι λατινοφρονῶν ἐπέσυρε τὴν ἀγάπην ὅλων τῶν σοφῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς· πολλὰ δὲ πονήσας συγγράφων, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του συνηγορῶν ἀπέθανεν ἐν Ῥαβέννῃ τῇ 19 Νοεμβρίου 1474 ἀφιερῶσας, καθὼς λέγεται τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην του εἰς Βενετίαν ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ἂν ποτε ἐλευθερωθῇ τὸ ἔθνος του, νὰ ἐπιστραφῇ ἐκεῖ.

Μεταφερθὲν δὲ τὸ σῶμά του εἰς Ῥώμην ἐνεταφιάσθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, παρευρεθέντος

καὶ τοῦ Πάπα εἰς τὴν κηδεῖαν, ὅπερ εἰς οὐδένα ἄλλον ἐγένετο· διὰ δὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν σεμνότητάτου τιμηθεὶς ἐτίμησε καὶ Πατρίδα καὶ ἔθνος διὰ τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ὁ Γεώργιος Ἀμιρουτζος γεννηθεὶς ἐν Τραπεζοῦντι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ' ἑκατ. ἐπαιδεύθη ἐνταῦθα καὶ εἰς Βυζάντιον, καὶ καταγινόμενος εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας ἐκλήθη κατεξοχὴν φιλόσοφος περιπατικός· προμαχῆσας δὲ ἐν τῇ Συνόδῳ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπανελθὼν εἰς Τραπεζοῦντα ἐτιμήθη μεγάλως ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ μάλιστα τοῦ Δαβὶδ τιμήσαντος αὐτὸν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοβεστιαρίου· ἀλλ' ἐφάνη ἀχάριστος εἰς τὸν Δαβὶδ προδοὺς αὐτὸν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις τὸν ἐτίμησε μεγάλως δι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως· Τέλος αὐτὸς τε καὶ οἱ τουρκισαντες υἱοὶ του, ἐπέφερον πολλὰ δυστυχήματα εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὡς προανεφέρθη. ἦτο δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χρονογράφου Δωροθέου, ἄνθρωπος πεπονηρευμένος, εὐμορφος, ἐπιτήδειος, ὑψηλὸς καὶ εἰς τὸ δοξάρι θαυμαστός· ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ 1475· δὲν ἦτο δὲ ἀληθὲς ὅτι ἐξώμοσεν, ἐπειδὴ ἂν ἦτο τοιοῦτόν τι δὲν θὰ ἐζήτηι ἀδειαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ λάβῃ γυναῖκα παρανόμως, ἡ δὲ σωζομένη πρὸς Βησαριῶνα ἐπιστολὴ του εἶναι ψευδεπίγραφος· καθότι αὐτὸς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην προστασίας οὔτε χρημάτων, ὡν τότε παντοδύναμος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ἴσως εἶναι ἄλλου τινὸς συγγενοῦς τοῦ Βησαριῶνος.

Γεώργιος Τραπεζοῦντιος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης, ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐπειδὴ οἱ γονεῖς του ἦσαν Τραπεζοῦντιοι· οὗτος δὲ προσκληθεὶς εἰς Ἰταλίαν ἐδίδαξε μετὰ μεγάλης φήμης ἐν Βενετίᾳ, καὶ τέλος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ· Συνέβρεον δὲ πρὸς αὐτὸν Γάλλοι, Ἰσπανοὶ, Ἰταλοὶ, πρὸς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων του· Καί τοι δὲ ἦλθε πρὸς πολλοὺς τῶν συγχρόνων του σοφοὺς εἰς διενέξεις πικρὰς, ὁμως παρὰ πάντων ἐπηνέθη διὰ τὴν μεγάλην του παιδείαν· ἀπέθανεν δὲ κατὰ τὸ 1486 ἀφήσας υἱὸν Ἀνδρέαν.

Ἀθανάσιος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἀχμάσας κατὰ τὸ 1600, ὅστις διὰ τοῦ ἐναρέτου βίου του καὶ ὄντως ἀγίου

καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἐπωνομάσθη Δαίμονοκαταλύτης· συνέγραψε δὲ ἱστορίαν Τραπεζοῦντος καὶ τῆς μονῆς τοῦ Σουμελᾶ ἀπολεσθεῖσαν· τούτου δὲ τὰ ἱερά ἄμφια σώζονται εἰσέτι ἐν τῇ Μητροπόλει Τραπεζοῦντος.

Γεώργιος Τραπεζοῦντιος ἱερομόναχος γράφας ἐπιστολὴν πρὸς Σωφρόνιον Πρωτοσύγγελον τὸ 1626 καὶ μαρτύριον τῆς ἡγεμονίδος Κυτάβης ἀποθανούσης ζέοντι ἐλαίῳ ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Θεόδωρος Τραπεζοῦντιος ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1675 ἐν Ἰασίῳ ὅπου καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὴν αὐτόθι Ἀκαδημίαν, οὗ τὸ ἐπιτύμβιον ἐν Ἰασίῳ.

Α. Τύμβος ὁδε κρύπτει Θεόδωρον τοῦ Σιμεῶνος

Μουσῶν Πιερίδων ξενίον τρόφιμον

Κλεινῆς Τραπεζοῦντος, ὡς ἤλυθεν αἰέποτε πάτριος

Φωνὰς διδάξων Ἑλλάδος Οὐγγροβλάχου·

ἀλλὰ μιν πότμος ἔμαρψεν ἀμείλιχος, ἔλειπε δ' ἄλλος·

Δυστήνῳ ἔῃ ἀλόχῳ καὶ τέκεσι φίλοις

Κλαύσατε φιλόλογοι

Εὐχεσθε οὐρανίων τόνδε λαχεῖν στεφάνων.

Γεώργιος Ὑπομενᾶς γεννηθεὶς εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἐλθὼν εἰς Βλαχίαν ἐστάλη παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Βασαράβα εἰς Πατάβιον, καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ὅπου καὶ πρῶτος Ἑλληὴν ἐστεφανώθη τὸ 1708. Ἐκ Παταβίου δὲ ἐπιστρέψας εἰς Βλαχίαν ἐδίδαξε γονίμως εἰς τὴν ἐκεῖ Ἀκαδημίαν, εὐδοκίμως μετερχόμενος καὶ τὸν ἰατρὸν ἀποθανόντων δὲ τὸ 1745 ἐδωρήσατο τὴν Βιβλιοθήκην του εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Τραπεζοῦντος, ἧτις περιῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Σουμελᾶς· ἐπειδὴ δὲ ἐφιλονεικήσαν ἐσχάτως οἱ τε Τραπεζοῦντιοὶ καὶ οἱ πατέρες τῆς Μονῆς περὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων, ἐστάλησαν αὐτὰ καὶ ἄλλα τῆς Μονῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κλαπέντα τὰ πλεῖστα καὶ τὰ καλλίτερα, ἀπεστάλησαν Πατερικά τινὰ εἰς Τραπεζοῦντα· καὶ οὕτως ἡ ἀνόητος φιλονεικία ἐστέργησε τὴν χώραν πλουσίας βιβλιοθήκης οὐ μόνον ὡς τοῦ Ὑπομενᾶ ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀρχαιοτέρων. Συνώνυμος δὲ τοῦ Ὑπομενᾶ εἶναι καὶ Γεώργιος ἄλλος Θεοδώρου Τραπεζοῦντιος καὶ αὐτὸς διδάξας ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὰ κατὰ τὸν δεύτερον Γεώργιον ἰκανῶς δη-

λοῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Σχορίβα ποιηθὲν πρὸς αὐτὸν ἀποθανόντα τῇ 28 Ἰουλίου 1739.

Τὸν μακρὸν ἐλπίσιν ὦ δε Γεώργιος ὕπνον ἰαυεῖ

Ἀναστάσιος νεκύων νεύματι πανοθενεῖ

Τὸν γ' ἐπὶ Τραπεζοῦντι ἐκάς Θεόδωρος ἔφουσε

Μουσῶν δ' εἴλικυς ἔρωσ γαίαν εἰς Οὐγγροβλαχίαν

Τῆς δ' Ἀκαδημίας πλείονα ἤρξε χρόνον

Τῷ δ' ἐπὶ δακρυχέων Λάζαρος ἔθηκ' ἐλεγεία

ὡς μάλα ἑταῖρος ἐὼν, μνημόσυνον φιλίας.

Νικόδημος ὁ ἀπὸ Φάσιδος ἱερομόναχος, ὅστις κατὰ τὸ 1665 συνέγραψε περὶ τῆς Μονῆς Σουμελᾶ ἱστορικά τινὰ μετὰ ἀκολουθίας τῶν πατέρων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου ἀπολεσθέντα ἤδη.

Σεβαστὸς Κυμηνίτης ἐκ Κυμῆων (Χότζι) χωρίου παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα· οὗτος διδασκὴς ἐνταῦθα τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἤλθε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν περαιτέρω σπουδῆς, ἀκροασόμενος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ ἀπορρήτων, ὃν καὶ διαδεχθεὶς ἐδίδαξεν εἰς τὴν αὐτόσε Ἀκαδημίαν· κατὰ δὲ τὸ 1689 ἐσχολάργησε καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου· εἶτα δὲ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὥστε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔλεγον ὅτι οἱ Τραπεζοῦντιοὶ τότε εἶχον τὰ σχολεῖα κάλλιον αὐτῶν κατηρτυσμένα. Καθήμενός ποτε ἐν τῇ πατρίδι του παρετήρησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου, ὅτι τοῦρκός τις συλλαβῶν ἱερέα τὸν ἔφερε παράμερα, κατόπιν δὲ ἰδὼν πάλιν αὐτὸν ἐξερχόμενον τὸν ἠρώτησεν, ἂν τὸν ἔβλαψέ τι· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἱερεὺς τῷ εἶπεν, ὅτι τῷ ἔδωκεν ἐν γρόσιον διὰ τὴν μνημονεύσῃ τὸν πατέρα του, ὁ Σεβαστὸς, τότε εἰπὼν, ὅτι ὁ νυμφευθεὶς εἰς τέλος οὐκ ἀπέθανεν, ἀπεφάσισε καὶ ἐνυμφεύθη, καὶ τοι προχωρημένος τὴν ἡλικίαν· ἐγέννησε δὲ θυγάτριον μόνον κληρονόμον, οὗτινος ὁ ἀνὴρ κακῶς διεσκόρπισε τὰ πολλὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ἅτινα ἀπανταχοῦ τῆς χώρας εὐρίσκονται, καὶ τινὰ δὲ χειρόγραφα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς τῆς Τραπεζοῦντος· ἀπέθανε δ' ἐν Βλαχίᾳ Σεπτμ. 16 1702.

Λάζαρος Σκριμβας Τραπεζοῦντιος, ἐλλόγιμος διδάσκαλος καὶ Γραμματικὸς σχολαρχήσας τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ

Ἀκαδημίας καὶ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου κατὰ τὸ 1720, ἀπέθανε δὲ τὸ 1767.

Διονύσιος Ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας ἀνὴρ ἐλλόγιμος, ἀκμάσας περὶ τὸ 1760, συνέγραψε δὲ ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελαῖ.

Ἰωάννης ὁ Δομνηνὸς καταγόμενος ἀπὸ ἀρχαίας οἰκογενείας τῆς Τραπεζοῦντος τῶν Δομνηνῶν υἱὸς Ἰωάννου Δομνηνοῦ παιδευθεὶς ἐν ταῖς τότε ἐπὶ παιδείᾳ ἀκμαζούσαις Μοναῖς, λαβὼν καὶ τὸ ὄφρικό του Σκευοφύλακος χρηματίσας δὲ καὶ ἀριστος μουσικὸς, συνέγραψε πολλὰς ἀκολουθίας πολλῶν Ἀγίων, καὶ κατὰ τὸ 1762 ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελαῖ.

Παρθένιος Μεταξόπουλος Τραπεζοῦντιος Ἀρχιμανδρίτης συγγράφας ἱστορίαν τῆς τε Μονῆς καὶ τῶν Βασιλέων Τραπεζοῦντος ἐκδοθεῖσαν ἐν Λειψία 1775.

Ἡλίας Κανδύλης ἦν υἱὸς Νικολάου Κανδύλη, Τραπεζοῦντιος γεννηθεὶς τῷ 1753 Σεπτεμβ. 24· δεκαετῇ δὲ ὄντα ὁ πατὴρ του ἔστειλεν εἰς τὸ Μοναστήριον Σουμελαῖς, ὅτε ἀκόμη ἤμαζεν ἡ παιδεία, πρὸς ἐξακλούθησιν τῶν σπουδῶν καὶ μετὰ πέντε ἄλλοις ἔτη τὸν ἔστειλεν εἰς Βλαχίαν παρὰ τοῖς τότε Τραπεζοῦντιοῖς ἐκεῖ διδασκάλους, ὅπου διέτριψε σπουδάζων 10 ἔτη τὴν φιλολογίαν, Θεολογίαν, Μουσικὴν, Ζωγραφικὴν καὶ τὰ μαθηματικά, ὡς καὶ τὴν Λατινικὴν καὶ Μολδοβλαχικὴν. Ἐνταῦθα δὲ γνωρισθεὶς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν Ὑψηλάντου καὶ Μουρούζου, ἀποστέλλεται ὑπὸ αὐτῶν εἰς Τραπεζοῦντα τῷ 1778· καὶ ἀνοίξας τὸ φροντιστήριον (οὕτω δὲ ὠνομάζετο ἡ σχολὴ ἀπ' ἀρχῆς) ἐδίδασκεν ἕξ ἔτη ἄλλ' ἔπειτα κατατρεχθεὶς ἀπὸ ἀμάθειαν καὶ φθόνον κατεδιώχθη μέσῳ ἑνὸς Τερέπεγη τῆς ἐνορίας τοῦ Τεμελόγλου. Ἐπειδὴ αὐτὸς δια τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κανδύλη πληροφορηθεὶς ὅτι ἤνοιξε σχολεῖον καὶ λαμβάνει 300 γρόσια τὸ ἔτος ἐντὸς τῆς ἐνορίας του, ὀργισθεὶς διέταξε τοὺς ἀνθρώπους του, ὅπου τὸν εὔρουσαν νὰ τὸν φονεύσωσι. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Κανδύλης ἀπεχαιρέτησε τοὺς γονεῖς του, καὶ ἀσπασάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν του, ἀνεχώρησεν ἐμβὰς εἰς πλοῖον διὰ Χερσῶνα. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐκεῖ ἦσαν πολλοὶ πρόσφυγες Ἑλλήνες καὶ ἀποικοὶ τὸν παρεκάλεσαν, καὶ ἤνοιξεν ἐκεῖ τὸ ἐν Χερσῶνι φροντιστήριον 1785, ὅπου ἐδίδασκεν ἐ-

πτὰ ἔτη. Καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθε πάλιν εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου εὔρε τοὺς γονεῖς του ἀσθενεῖς, οἵτινες τὸν ἠνάγκασαν καὶ ἐνυμφεῖθαι τὴν Δεσποινὴν Καρὰ-Κωνσταντινίδου ἀπέθανε δ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ μήτηρ του Παλάσσα, τῷ δὲ 1793 καὶ ὁ πατὴρ του· αὐτὸς δὲ μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῶν τότε ἀκαταστασιῶν νὰ διαμείνῃ ἐν Τραπεζοῦντι ἀπῆλθε τὸ δεύτερον εἰς Χερσῶνα, ὅπου μέχρι τοῦ 1802 ἐδίδασκε, καὶ τὸν διεδέχθησαν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ τῆς Χερσῶνος οἱ μαθηταὶ του, Θεόδωρος Τραπεζοῦντιος καὶ Γεώργιος Στρατηγόπουλος Πελοποννήσιος, οἵτινες ἐπὶ πολὺν καιρὸν διεύθυνον αὐτὸ γονίμως καὶ ἐπωφελῶς. Πάλιν δὲ ὁ Κανδύλης τὸ 1803 ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα καὶ μόνον ἐν ἔτος ἠδυνήθη νὰ διευθύνῃ τὸ φροντιστήριον αὐτῶν, καὶ ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Χερσῶνα καὶ ἐπὶ 15 ἔτη περιήρχετο περὶ τὴν Ῥωσσίαν καὶ Βλαχίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν μνηθεὶς τὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Τέλος δὲ τὸ 1819 Ἰουλίου 27 ἦλθε τὸ τελευταῖον εἰς Τραπεζοῦντα καὶ πρὸ τοῦ νὰ ὑπάγῃ νὰ ἴδῃ τὴν οἰκογένειάν του, ὑπῆγεν εἰς τὸ φροντιστήριόν του, καὶ ἐπεσκέφθη τὸν τότε διδασκαλὸν Σάββαν Κ. Τριανταφυλλίδην ἀκροασθεὶς καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ οὕτω μετὰ τοῦ Σάββα ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξῆλθε μετὰ συντροφίας καὶ ὑπῆγον εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Περιστερᾶς μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Παρθενίου πρὸς ἐγκαινιασμὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς. Ἐκεῖ ὅμως ἀσθενήσας μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀπέβίωσε Δεκεμβρ. 7· 1820 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Ἀφῆκε δὲ κατάστασιν εἰς χρήματα καὶ κτήματα καὶ ἐν Χερσῶνι καὶ ἐν Ὁδησῶ πολὰ καταστήματα, τὰ ὅποια διὰ διαθήκης διέθεσεν εἰς τὰ τέκνα του καὶ εἰς τὸ φροντιστήριον καὶ εἰς τὰς Μονὰς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐκ δὲ τοῦ ἐν Χερσῶνι καταστήματός του ἐδόθησαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Νικολάου βοήθεια Ἐθνικὴ 5000 ρούβλια. Ὁ Ἡλίας Κανδύλης εἶχε ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ ὠραῖον καὶ σύμμετρον· ξανθὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸν πώγωνά εἶχε καὶ ὀφθαλμοὺς ζοερούς καὶ φωνὴν βροντώδη, ἦτο τοὺς τρόπους μελιχίος καὶ εὐσεβὴς εἰς τὰ πάτρια.

Θεόδωρος Τραπεζούντιος Παλαιὸς μαθητὴς Ἡλίας Κανδύλη, διδάξας ἐπιτυχῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη, εἶτα δὲ γενόμενος ἔμπορος ἐκέρδισεν ἱκανὰ, ἀλλ' ἀποθανὼν ἄγαμος δὲν εἶχε κανένα ἐκεῖ κληρονόμον, καὶ ἡ περιουσία του διεσκορπίσθη, ἐκτός τινῶν δοθέντων εἰς τὸ ἐν Τραπεζοῦντι φροντιστήριον καὶ τὴν Μονὴν Βαζελῶν καὶ τῆς Σουμελας πρὸς μνημόσυνόν του.

Γεράσιμος υἱὸς Ἰωάννου Δομνηνοῦ καὶ μαθητὴς Ἡλίας Κανδύλη, ἐχρημάτισε πρωτοσύγγελος τοῦ Ἀγ. Τραπεζοῦντος Παρθενίου, καὶ εἶτα ἠγούμενος Σουμελα. Προεχειρίσθη δὲ μητροπολίτης Οὐζήτζης τῆς Σεβόιας, ὅπου διέμενεν ἐπὶ 16 ἔτη· εἶτα δὲ τῷ 1830 Μητροπολίτης Καισαρείας καὶ ἀπέθανεν τῷ 1839 Μητροπολίτης Ἐφέσου. Ἦτο δὲ κάτοχος οὐ μόνον Ἑλληνικῆς παιδείας ἀλλὰ καὶ ξένων γλωσσῶν πρὸ πάντων τῆς Σλαβικῆς· μεγάλην δ' ἐπιρροὴν ἐξασκήσας εἰς τὰ Πατριαρχικὰ πράγματα προσεκάλεσε καὶ τὸν πρόωρον θάνατον.

Περὶ δὲ τῶν κατὰ καιρὸν Ἀρχιερέων τοῦλάχιστον τῆς Τραπεζοῦντος ἐν ᾧ ἦτον ἀνάγκη νὰ εἰπωμέν τινα, δυστυχῶς, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς διαρπαγῆς τοῦ Ἁγίου Φιλίππου ἀπωλέσθησαν οἱ παλαιοὶ κώδικες, περιοριζόμεθα εἰς μόνους, ὅσους ἀνεφέραμεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εὐρομεν ἄνευ σειρᾶς καὶ χρονολογίας. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρὸ τῆς ἰδρύσεως ἐνταῦθα τῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρξεν Εὐγένιος ὁ καὶ μάρτυς, Δόμνος, Ἀνθιμος, Νικηφόρος, Ἀθανάσιος, Ἀνθιμος ὁ καὶ πατριάρχης τῷ 535 Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ 1028. Ἰλαρίων 1090· ἀπὸ δὲ τῆς ἰδρύσεως φαίνονται οἱ ἑξῆς, ὁ Ἀκάκιος ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, Κωνσταντῖνος 1340 Κωνσταντῖνος 1365, Θεόδωρος ἐπὶ Βασιλείου, Θεοδοσίος ὁ Θεσσαλονικεὺς, εἶτα Ἰωσήφ, Νήφων, Ἰωσήφ ὁ Λαζαρόπουλος, Δαβὶδ, Θεόγνωστος, ὅστις παρεπιδημῶν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1389 ἐκήδευσεν τὸν μέγαν ἠγεμόνα τῆς Ῥωσσίας Δημήτριον τὸν Ταναϊδικόν· Δωρόθεος ἐπὶ Καλογιάνου. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν φαίνονται Βασίλειος, Θεόφιλος, Γεννάδιος κατὰ τὸ 1500, Γεράσιμος, οὗ ἡ θυγάτηρ Ἐλένη ἔκτισε τὴν βρῦσιν τοῦ Ἁγίου Φιλίππου, Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης, Παγκράτιος ἐφ' οὗ ἀφηρέθη ὁ Ἅγιος Φίλιππος ἀπὸ τῶν

Χριστιανῶν 1665, εἶτα Ἰωάννης, ὁ Νεκτάριος, Παΐσιος, Ἰγνάτιος, Ἀνανίας, Ἀνανίας Β'. Ἱερόθεος 1761, Δωρόθεος, Παρθένιος καὶ ὁ νῦν Κωνσταντῖνος, ὅστις καὶ μεγάλας παρέσχεν τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας πο' λά ἐξ ἰδίων δαπανήσας εἰς τὴν ἀνεγερσιν τῶν Σχολείων, τῆς Μονῆς Θεοσκεπάστου καὶ ἄλλων.

Μάρτυρες δὲ τῆς πίστεως καὶ τοὶ πολλοὶ πολλαχοῦ ἐγένοντο, καὶ ὁλόκληροὶ πόλεις καὶ χωρία, καὶ ἔτι μέχρις ἡμῶν οἱ διασωζόμενοι μεταξὺ τῶν ἀπροσπελάστων χωρίων Χριστιανῶν φέρουσι τὴν φυσιογνωμίαν Μαρτύρων, ὅμως ἐνταῦθα πρέπει ἰδίως νὰ ἀναφερθῶσι τινὲς ἐκ τῶν ἰδίως λαβόντων τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ὑπὲρ Πίστεως. Καὶ πρῶτος πάντων δίκαιον νὰ μνημονευθῇ ὁ τελευταῖος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν Δαβὶδ μετὰ τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν του προελόμενος τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ἀντὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀπολαύσεως τιμῶν, ὡς καὶ ἄλλοι ἔπραξαν ὡς εἶδομεν, ἐπιθυμήσαντες τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰώνιων, τὴν παραυτίκα τιμὴν ἀντὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων τῆς χώρας Μαρτύρων εὐρίσκονται εἰς τὰ μνηολόγια τῆς Τραπεζοῦντος οἱ ἑξῆς. Ὁ ἅγιος νεομάρτυς Συμεὼν, ὅστις ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλὰ ὑποστάς μαρτύρια, τέλος τῇ 14 Αὐγούστου 1658 ἀγχόνῃ ἔλαβε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον· ὁ ἅγιος Ἰορδάνης Τραπεζοῦντιος καὶ οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλὰ βάσανα ὑποστάς καὶ μὴ ἀρνησάμενος τὴν πατρίαν θρησκείαν τέλος τέμνεται τὴν κεφαλὴν τῇ 3 Φεβρουαρίου 1652. Ὁ ἅγιος Μάρτυς Παρασκευᾶς ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ πολλὰς ὑπὲρ Χριστοῦ βασάνους ἀπηγχονίσθη τῇ 1 Μαρτίου 1659 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ νῦν Μητροπόλει, εἶτα γενομένης ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων του, ἐν τῇ Θεοσκεπάστῳ ἐτάφη· οὗτος δὲ ὑπῆρξε καὶ εἰς τῶν δημογερόντων τῆς Τραπεζοῦντος καὶ εὐνοούμενος τοῦ Πασᾶ, καὶ μέγα δυνάμενος ἐνταῦθα.

Περὶ δὲ τὸ 1660 ὁ μεγαλομάρτυς Τραπεζοῦντιος Ἰωάννης, ἑορταζόμενος κατὰ τὴν πέμπτην τῆς Πεντηκοστῆς· ὢν δὲ ἔμπορος καὶ δι' ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις ἐμθὸς εἰς Βενετικὸν πλοῖον ἤρχετο εἰς Μολδαυίαν· καθ' ὁδὸν περὶ θρησκευτικῶν φιλονικήσας μετὰ τοῦ Πλοιάρχου, φθάσαντος τοῦ

πλοίου εἰς Ἀκερμαν, ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τοῦ Πλοιαρχοῦ εἰς τὸν ἐκεῖ Πασᾶν, ὅστις μετὰ πολλὰς βασάνους διέταξε τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς του· Ἐν ᾧ δὲ τὸν ἀπήγαγον οἱ δῆμιοι σύροντες, Ἐβραῖός τις μαχαίρα ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ οὕτως ἔδωκε τέλος εἰς τὸ μαρτύριόν του· τέλος τὰ λείψανά του ἐφέρθησαν εἰς Μολδαυίαν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς, ὅπου μέχρι τῆς σήμερον σώζονται τιμώμενα ὑπὸ τῶν ἐκεῖ κατοίκων. Κατὰ δὲ τὸ 1749 τῆ 27 Φεβρ. ὁ Μάρτυς Ἡλίας υἱὸς Παπαῦ Κωνσταντίνου ἀπὸ τοῦ χωρίου Σοβοῦκ σουγίου ἐπὶ Μουσταφὰ πασᾶ πολλὰ ὑποστὰς βασανηστήρια ἀπηγχονίσθη παρὰ τὸν Μόλον (Μουμχανέ)· τὸ δὲ λείψανόν του λαβόντες οἱ Χριστιανοὶ ἔθαψαν εἰς τὴν Θεοσκεπάστον.

Τοιαύτη τις λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορία τῶν Τραπεζουντίων, ἣν κατ' ἐποχὴν μέχρις ἡμῶν παρηκολουθήσαμεν, καὶ εὖρομεν αὐτὴν ἔχουσαν ἀδιάκοπον βίον τρισχιλίων σχεδὸν ἐτῶν· φαινόμενον τῷ ὄντι περιέργον συνάμα καὶ λαμπρὸν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, ὅπερ παρουσιάζει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἱστορία τῆς Τραπεζοῦντος ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν. Οὐδεμία δὲ τοιαύτη πόλις τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης δύναται νὰ ἐγκαυχηθῆ καὶ νὰ δείξῃ κατὰ συνέχειαν τοιοῦτον μακρὸν βίον, καὶ τοὺς αὐτοὺς κατοίκους τοῦ αὐτοῦ ἔθνους τῆς αὐτῆς γλώσσης καὶ τῶν αὐτῶν ἐθίμων, οὐδ' αὐτῆς ἐξαιρουμένης τῆς αἰωνίου πόλεως τῆς Ῥώμης· ἐν τούτοις ἄς φιλολογῶσι καὶ ἄς δημηουργῶσι κατὰ φαντασίαν ὑποθέσεις οἱ δογματίζοντες περὶ ἐκφυλίσεως τῶν Ἑλλήνων ἢ Τραπεζοῦς καὶ τόσαι ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις πράγματι διαψεύδουσι τοὺς τοιοῦτους, τάναντία τοῖς λόγοις ἐκείνων δεικνύουσαι.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

ΚΕΦ. Η΄.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ.

Καίτοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου Μέρους διελάβομεν περὶ τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαρέσεως τῆς χώρας ταύτης, ἐπειδὴ ὁμως εἶναι νῦν πολὺ διάφορος τῆς παλαιᾶς μεταβαλοῦσα καὶ ὀνόματα καὶ ὄρια, ἐπόμενον νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τῆς νεωτέρας ταύτης διαρέσεως τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ ἔχομεν δύο διαίρεσεις ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν, πρῶτον εἴπομέν τινα περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, εἶτα δὲ καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς.

Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ διαίρεσις ὁμοιάζει μὲ τὴν τῶν Βυζαντινῶν, διαφέρει ὁμως ἐκείνης, ὅτι πολλαὶ μητροπόλεις καὶ ἐπίσκοποι, ἐκλείψαντων τῶν Χριστιανῶν ἐξέλειψαν καὶ αὐταί, ἢ ὀλιγάνθρωποι ἀποβάσαι συνεχωνεύθησαν ἐν ταῖς νῦν ὑφισταμέναις· ἡ μεταβολὴ δὲ αὕτη ἐγένετο οὐ μόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τὰ συμβάντα περὶ τὸ 1660—70· ὅτε πολλαὶ ἐπίσκοποι ὡς τοῦ Ὁφφως Ῥιζαίου τῆς Καμάχου (Τριπόλεως) Κερασοῦντος καὶ ἄλλαι ὄλως ἐξέλειψαν, ἢ καὶ συνεχωνεύθησαν εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Τραπεζοῦντος ἐπαρχίαν. Πολλῶν δὲ Ἐπισκοπῶν αἱ συγχωνεύσεις ἐγένοντο τόσον ἀναρμοδίως, ὥστε σήμερον ὁ εἰς Μητροπολίτης μακρὰν πολλῶν ἡμερῶν εἰσέρχεται εἰς τὰ ὄρια ἄλλου Μητροπολίτου· καὶ ἐκ τούτου συμβαίνει μία ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία ἄτακτος, ἐξ ἧς οὐδεμία, ὡς ἔχει

νῦν, προέρχεται ὠφέλεια, ζημία δὲ μεγίστη· ὥστε δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν καλόν τι, ἂν δὲν ἐπιθεωρηθῇ ἡ κακὴ αὐτὴ διαίρεσις· ὥστε καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς νὰ δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ οὗτοι νὰ καρποῦνται ὠφέλειάν τινα ἀπ' ἐκείνων, ἂν ὑπάρχῃ τοιαύτη τις· τὸ κατεπίγειον ὁμῶς εἶναι νὰ γείνη μία τακτοποίησις τῶν τοιούτων, ἐπειδὴ μεγάλη προσγίνεται ἀδικία καὶ ὀπισθοδρόμησις τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν τῶν δὲ νῦν διαμεινωσῶν Μητροπόλεων ἢ μὲν τῆς Τραπεζοῦντος περιέχει τὴν παραλίαν ταινίαν ἀπὸ Βαθέως (Βατοῦμ) μέχρι Κερασσοῦντος, ἧς ὁ Μητροπολίτης ἔχει τὴν φήμην ἢ τὸν τίτλον Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λαζικῆς, τόπον ἐπέχοντος Καισαρείας· Ὑπεράνω δὲ τῆς Τραπεζοῦντος κεῖνται αἱ ἐξαρχίαι τῶν τριῶν Μοναστηρίων, ὧν οἱ Ἡγούμενοι διοικοῦσι τοὺς περὶ αὐτὰ Χριστιανούς, ἀνήκοντες ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην. Μεσημβρινῶς δὲ τῶν ἐξαρχιῶν κεῖται ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἁγίου Χαλδίας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Χαλδίας καὶ Χεριαίνης ἔχοντος ἑδραν τὴν Ἀργυρούπολιν (Κιουμουσχανέ). Νοτιοανατολικῶς δὲ ταύτης ἢ τῆς Θεοδοσιουπόλεως (Ἐρζερουμ) ἀνήκουσα εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας· πρὸς Δυσμὰς δὲ τοῦ τῆς Χαλδίας εἶναι ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Ἁγίου Νικοπόλεως ἀνήκουσα εἰς τὸν Ἁγιον Νεοκαισαρείας, ἔχοντος ἑδραν τὴν Νικόπολιν (Σεπ Καρασεέρ). πρὸς Δυσμὰς δὲ ταύτης κεῖται καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Νεοκαισαρείας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Νεοκαισαρείας Πόντου Πολεμωναίου Εὐδοκιάδος Γαγγρῶν τε καὶ Θεοδοροπόλεως· οὗ ἡ ἑδρα ἢ Οἰνὴ ἢ Τοκάτη· καὶ μετὰ τοῦτον ἔρχεται ἡ τοῦ Ἀμασειας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου ἁπαντος Εὐζείνου Πόντου ἑδρα δ' αὐτοῦ ἢ Ἀμισός.

Πολιτικῶς δὲ ἡ χώρα ἐν γένει συνίσταται ἀπὸ τῆς Νομαρχίας τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ μέρους τοῦ πρὸς Βορ. τῶν Νομαρχιῶν τῆς Θεοδοσιουπόλεως καὶ Σεβαστείας. Καὶ ἡ μὲν Νομαρχία τῆς Τραπεζοῦντος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ λήγει μέχρι τοῦ ποταμοῦ Τσουρούκ σοῦ χωρίζοντος τὴν Τουρκίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, περιλαμβάνει καὶ τὴν Χαλδίαν καὶ μέρος τῆς Χεριαίνης, τὰ περὶ τὴν Νεοκαισαρείαν, καὶ τὰ κατ'εὐθείαν πρὸς Δυσμὰς μέρη μέχρι τοῦ Ἄλυος

ποταμοῦ. Διαιρεῖται δὲ εἰς τέσσαρας διοικήσεις τὴν τῆς Τραπεζοῦντος ἰδίως, τῆς Ἀμισοῦ τῆς Χαλδίας, καὶ τοῦ Βατοῦμ (Λαζιστάν), περιέχουσα οἰκογενείας 138634, ἢ ὡς ἔγγιστα 650,000 ψυχῶν, καὶ ὁ μὲν Γενικὸς διοικητὴς τῆς Νομαρχίας λέγεται Βάλλη Πασσά, οἱ δὲ κατὰ μέρος διοικηταὶ Μουτασερίφαι· αἱ δὲ διοικήσεις ὑποδιαιροῦνται εἰς ὑποδιοικήσεις ἢ Καϊμακαμλίκια, καὶ αὗται πάλιν εἰς ἐπαρχίας ἢ Μουτουρλούκια καλουμένας,

Κατὰ τὴν νέαν ταύτην λοιπὸν διαίρεσιν τῶν Νομαρχιῶν ἢ Βιλαετιῶν ἐν τῇ Τραπεζοῦντι ἐκτὸς τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, εἶναι καὶ ἕτερος διοικητὴς (Μουτεσαρίφ)· καὶ ὁ μὲν Γενικὸς διοικητὴς διευθύνει ἅπαντας τοὺς διοικητάς, οἱ δὲ διοικηταὶ τοὺς ἀμέσως ὑπ' αὐτοὺς ὑποδιοικητάς καὶ οὕτω καθεξῆς· εἶναι δὲ καὶ παρὰ τῷ Γενικῷ διοικητῇ βοηθὸς ἢ Μοαβίνης· ὥστε ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῆς ὅλης Νομαρχίας εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τρεῖς τὸν Γενικὸν διοικητὴν τὸν διοικητὴν καὶ τὸν βοηθόν.

Καὶ ἡ μὲν περιφέρεια τῆς διοικήσεως Τραπεζοῦντος ἔχει τέσσαρας ὑποδιοικήσεις (ἢ Καϊμακάμιδες) τὸν Πλατάνων, τὸν Τριπόλεως, Κερασσοῦντος καὶ Ὄφεως, περιέχουσα οἰκογενείας ὁμοῦ 60953. Ἡ δὲ περιφέρεια τῆς τοῦ Βατοῦμ ἔχει τρεῖς ὑποδιοικητάς τὸν τοῦ Τζουρούκσοῦ Ἀτζαρας καὶ Λιβάνων μὲ οἰκ. 24434. Ἡ δὲ τῆς Χαλδίας ἔχει ὑποδιοικήσεις τὴν τοῦ Τουρούλιου, τῆς Κελιτίης, καὶ τοῦ Κοασιού, μὲ οἰκ. 46998· εἰς δὲ τὸν διοικητὴν Ἀμισοῦ ἀνήκουσιν ὑποδιοικηταὶ ὁ τῆς Οἰνός ὁ τῆς Τσαρσαμπᾶς καὶ τῆς Πάφρας· ὑπὸ δὲ τὴν τῆς Σεβαστείας Νομαρχίαν ὑποδιοικηταὶ ὁ τῆς Μαρζοβάν τῆς Τσουρούμ (Ἀγκωνίας) τῶν Ζήλων καὶ τῆς Τοκάτης περιέχοντα μετὰ τῆς Σεβαστείας περίπου 60 χιλ. οἰκογενείας. Εἰς δὲ τὸν τῆς Θεοδοσιουπόλεως ὁ ὑποδιοικητὴς Βαῖβούτ οἰκ. 20000. Καθ' ὅλην δὲ ταύτην τὴν χώραν ὡς ἔγγιστα δύνανται νὰ ὑποτεθῶσι ψυχαὶ ἐν ἑκατομ. ὧν 650,000 ἐν τῇ Νομαρχίᾳ Τραπεζοῦντος 250,000 ἐν τῇ Ποντικῇ χώρᾳ τῆς Νομαρχίας Σεβαστείας, καὶ 400,000 ἐν τῇ τῆς Θεοδοσιουπόλεως τῇ ἀνηκούσῃ εἰς τὴν ἣν περιγράφομεν χώραν.

Ὅρη καὶ ποταμοί. Εἶδομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώ-

του μέρους ὅτι ἡ χώρα αὕτη περιέχεται ἐντὸς τῶν ὀρέων Ἄργαίου καὶ Ἀντιταύρου καὶ τὸ μὲν Ἄργαιον Γιλτιζ τὰ γ νῦν ὀνομαζόμενον εἶναι κοινὸν τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας διάφορα καὶ ἄλλα κατὰ τὰ μέρη ἔχον ὀνόματα· ὁ δὲ Ἄντιταυρος εἶναι ὄρος κοινὸν τῆς Χαλδίας καὶ τῆς Ἀρμενίας ὀνομαζόμενον Γξιμέν τὰ γ, ἔχον δὲ καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα κατὰ τόπους ὀνόματα. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐξοχὴν, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, αἱ σειραὶ τῶν ὀρέων δὲν φέρουσι σήμερον ἐν ὀνομα, δύσκολον εἶναι τις νὰ δώσῃ ἐν ὀνομο, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ Γεωγράφοι ἄλλοι ἄλλο δίδουν ὄνομα εἰς ἕκαστον ὄρος· ὁ δὲ εἰς τὸ μέσον τέμνων τὴν χώραν Παρυάδρις ὧν κλάδος τοῦ Ἄργαίου καλεῖται μὲν καὶ αὐτὸς νῦν Γχιαβούρ τὰ γ, ἔχει ὅμως καὶ κατὰ μέρος ἄλλας ὀνομασίας· τοῦ δὲ Παρυάδρου διακλαδώσεις εἶναι τὸ μεταξὺ τοῦ Λύκου καὶ τοῦ Ἰριδος ὄρος Κεμέρ τὰ γ καλούμενον καὶ διῆκον ἀπὸ τῶν πρὸς Δυσμᾶς τῆς Νικοπόλεως μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτῶν. Πρὸς Βορ. Δυτ. δὲ τῆς Νικοπόλεως ὑψούμενον ὄρος Καρὰ Γχιόλ, καὶ ἡ συνέχεια αὐτοῦ Ἄβος μέχρι Ἡρακλείου διῆκον τῆς ἄνω Θεμισκύρας καλεῖται νῦν Καρὰ ταγ. τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν Οἰνήν καὶ τὴν Τζανικὴν μέχρι Θεμισκύρας Ἀμαζώνιον ἢ Ἀμαζώντὰ γ. Πρὸς Βορᾶν δὲ τῆς Νικοπόλεως εἶναι τὸ Καζάν τὰ γ, καὶ ἐκεῖθεν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα εἶναι ἡ σειρά τῶν Καπανίων ἐν μέρει Καρχαπάν. Πρὸς Βορ. δὲ τοῦ Καρχαγιόλ καὶ συνέχεια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὸ μὲν μεταξὺ Κερασσοῦντος καὶ Ὀρτοῦ Ἅγιος Βασίλειος, καὶ τὰ τῶν Μοσονοίκων ὄρη· τοῦ δὲ Καπανίου διακλαδώσεις εἶναι τὰ ὑπὲρ τὰ Πλάτανα ὄρη τῆς Τόνιας, ὡς καὶ τὰ τῶν Σουρμένων καὶ τῆς Ματζούκας (Δριλῶν) ἔχοντα κατὰ τόπον πολλὰ ὀνόματα· τὸ δὲ ὄρος Σκυδήσης ὧν κλάδος τοῦ Ἄντιταύρου ἔχει καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἰδίας διακλαδώσεις πρὸς Βορ. καὶ Ἀνατολάς τὰ Μοσχικὰ ὄρη καλούμενα. καὶ ἡ μὲν μεσόγειος ὑπὲρ τὸ Ἰσπίρ καὶ ἐν τῷ Λιβάνῳ ὄθεν πρῶτον φθίνειται ἢ θάλασσα, τὸν τοῦ Ξενοφῶντος Θῆχιν τὸ ὑπὲρ τὸν Βαθὺν Κατερλήταγ. ἐκεῖθεν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ῥωσικὴν Κολχίδα τὰ ὄρη τῆς Ἀκήσας, ἅτινα κατανεύοντα ἐνοῦνται πρὸς τὴν σειράν τῶν Καυκασίων ὀρέων· ὅσα δὲ ὄρη κατὰ μέρος ἐν τῇ παρουσίᾳ ἱστορίας ἀναφέρονται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ περὶ ἑκάστου τούτου ῥηθήσεται.

Ποταμοί. Πρῶτος δὲ ποταμὸς ὅστις καὶ ἀπὸ Δυσμῶν ὀρίζει τὴν Ποντικὴν χώραν ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας ὁ καὶ μέγιστος εἶναι ὁ Ἄλυς. Οὗτος λαμβάνων τὰς πηγὰς του ἀπὸ τοῦ Βορείου μέρους τοῦ Ἄντιταύρου καὶ τοῦ Ἄργαίου βρέχων τὴν Χεριαίνην καὶ διερχόμενος Μ. τῆς Σεβαστείας τῶν Ζήλων ἔρχεται κάτωθεν τῆς Οὐσκάτης καὶ ἐνοῦται μὲ ἄλλον βραχίονα ἔχοντα τὰς πηγὰς ἐκ τοῦ μέσου τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ οὕτω διευθυνόμενος πρὸς Βορῶν εἰσβάλλει εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον· οὗτος ἀδιάβατος καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους πάντοτε εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὰς πέριξ χώρας ὅσας διαβρέχει κατακλύζων αὐτάς, διὸ καὶ οἱ Τούρκοι Κιζιλ ἰρμάκ (ερυθρὸν ποταμὸν) καλοῦσιν, ὅτι πρόξενός ἐστι πολλῆς φθορᾶς. Ἄλυς δὲ ὀνομάσθη κατὰ τινὰς διὰ τὸ ὅτι διερχόμενος τὰ ὀπισθεν τῆς Σεβαστείας πλήρη μεταλλικοῦ ἄλατος λαμβάνει τὸ ὕδωρ του ἀλμυρότητά τινα· πολλὰ δὲ σχηματίζων στόμια παρὰ τῇ θαλάσσει σήμερον ἔχει κυρίως τρία· δύναται δὲ νὰ γείνη πλευστὸς μέχρι 12 ὥρῶν διαστήματος· ἐτι δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Χριστιανῶν Ἄλυς καλεῖται.

Ὁ δὲ Ἰρις ἔχων τὰς πηγὰς του ἀπὸ τοῦ Παρυάδρου καὶ ἄλλων παρακειμένων πρὸς Μ. ὀρέων ῥέων παρὰ τὰ Κόμανα τὴν Εὐδοκιάδα Γαζίεραν Τροχάλην Ζήλα, διασχίζει τὴν Ἀμάσειαν, καὶ διερχόμενος τοὺς κάτωθεν αὐτῆς αὐλῶνας ἐνοῦται μετὰ τοῦ Λύκου 20 ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Μαγνοπόλει, νῦν Μπογᾶς Κεσέν. Ὁ δὲ Λύκος λαμβάνων ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Χαλδίας ῥέων παρὰ τὴν Νικόπολιν, καὶ τὴν Κολωνίαν, καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνων πολλοὺς ἄλλους ποταμοὺς ποτίζει τὴν πρὸ τῆς Νεοκαισαρείας εὐφορον πεδιάδα καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ Ἰριδος καὶ ἐμβάλλουσιν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰριδος ἀποτελοῦντες δύο στόματα, ὧν τὸ δυτικὸν πλευστὸν ἐπὶ 8 ὥρας μέχρι τῆς Τζαρσαμπᾶς, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Τζαρσαμπᾶ λέγεται· ὁ δὲ Ἰρις ὡς καὶ ὁ Λύκος λαμβάνουν διάφορα ὀνόματα ἀπὸ τῶν πόλεων ἢ χωρῶν δι' ὧν διέρχονται.

Ὁ δὲ Θερωδῶν οὕτως καὶ ὑπὸ τῶν πέριξ Χριστιανῶν καλούμενος ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Τέρμεν, δὲν εἶναι μὲν τόσον μέγας, ὅσον περίφημος διὰ τὰς περὶ αὐτὸν οἰκίσεις τῶν Ἀ-

μαζόνων, ἔχει δὲ τὰς πηγὰς του ἀπὸ τὸ ὑπερκείμενον ὄρος Ἀμαζόν τάγ· ἔπεται δὲ μετ' αὐτὸν ὁ Μήλεσις ποταμὸς καὶ τοι μείζων τοῦ Θερμώδοντος ἀλλὰ ἀκατανόμαστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· εἶτα δὲ ὁ Βῆρις, οὕτω καὶ νῦν καλούμενος, ἀμφοτέροι ἔχοντες τὰς πηγὰς των ἀπὸ τῶν μεταξὺ Οἰναίου καὶ Νεοκαισαρείας ὀροπεδίων· εἶτα δὲ ὁ Θύαρις. Παρὰ δὲ τῇ Οἰνῇ εἰσὶν Ἀν. δύο ποταμοὶ ὁ μὲν κυρίως Οἰνὴ ὁ δὲ μακρὰν αὐτῆς ὁ Θρυμερᾶς· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Φιγαμοῦς καὶ ὁ Πολεμώνιος μεταξὺ Βαδισσάνης καὶ Ἰασωνίου ἄκρου· εἶτα μετὰ τὰ Κοτύωρα ὁ Μελάνθης ποταμὸς, ὁ Φαρμαντίνος, ὁ Πατλαμᾶς πρὸ τῆς Κερουσοῦντος· ὁ παρὰ τὴν Τρίπολιν Χαροιώτης, ἐκτὸς ἄλλων ἀκατανομάστων, ἔχων τὰς πηγὰς του ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Χαλδίας, καὶ Κάνης προσαγορευόμενος· ἐφεξῆς δὲ πολλοὶ τοιοῦτοι ποταμοὶ μέχρι Τραπεζοῦντος, διάφορα ἔχοντες ὀνόματα, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Ὕφρις, ὁ Ψυχρὸς, ὁ Ρίξιος, ὁ Ἀσκουρος, ὁ Ταγάτης, ὁ Πρύτανις, ὁ Πυξίτης, ὁ Ἀψαρος, ὁ Ἀκαμφις (Γοροῦχ) πλευστὸς ἐπὶ πολλὰς ὥρας διὰ μικρῶν πλοίων ἔχων τὰς πηγὰς του ἀπὸ τῶν Μοσχικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Βαρβαίτης ὀρέων· ὁ Βαθύς (Βατοῦμ), ὁ Ἀκίνακῆς (Γζοιρουκουγιού) ὁ ὀρίζων τὴν Ῥωσσίαν καὶ Τουρκίαν· τελευταῖος δὲ πάντων καὶ ἐπισημότερος ὁ Φάσις, οὕτως ὀνομαζόμενος μέχρι πρὸ μικροῦ, νῦν δὲ Πότι· τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης κατὰ τοὺς ποιητὰς, ὁ παρὰ τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ Φεισῶν, οὐ ἔστι τὸ χρυσίον ὄριον δὲ τῆς Κολχίδος, καὶ ὡς ἡσυχώτατος πάντων ποταμῶν καὶ ἐλαφρὸν ἔχων τὸ ὕδωρ, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἰσοροῦμενος· ἐντεῦθεν μυθολογεῖται τὸ πρῶτον οἱ Ἀργοναῦται ὅτι ἔφερον εἰς Ἑλλάδα τὸν φασιανόν· Ἀπαρτίζεται δὲ ἀπὸ διαφόρους κλάδους ἴδια ἔχοντας ὀνόματα καὶ ἔχοντας τὰς πηγὰς ἀπὸ τῶν ὑπερμεγεθῶν Καυκασίων, ὡς τὸν Χῶδιν τὸν Χαρίεντα τὸν Γλαῦκον καὶ τὸν Ρίνα· ἐξ οὗ Ρίον νῦν ὁ Φάσις ἐκλήθη· Ἀποτελεῖ δὲ δύο δέλτα ἐν μέγα διὰ τοῦ ποταμοῦ Ρετούτ, καὶ ἐν μικρὸν διὰ μικρᾶς νήσου κειμένης πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ κυρίως Φάσιδος.

Εἰς δὲ τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας ποταμοὶ μὲν δὲν ὑπάρχουσι, μόνον δὲ ἀπαντῶνται αἱ πηγαὶ τοῦ Κύρου ὑπὲρ τὸ Κάρι· ὡς καὶ ὑπ' αὐτὸ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ, τοῦ κατὰ τὸν

Ξενοφῶντα Φάσιδος· ἀπὸ τῶν Μεσημβρινῶν δὲ τῆς χώρας μερῶν λαμβάνει ὁ Εὐφράτης πλείστας τῶν πηγῶν του παρὰ ῥέων τὴν μεταξὺ Ἐρζερούμ καὶ Ἐρζιγγιάν χώραν καὶ διερχόμενος τὴν Ἐγιν πόλιν.

Οὐδεμία δὲ λίμνη ἀξία λόγου ὑπάρχει ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἢ μὲν τῆς Σεβαστείας ἐξηράνθη, μόνη δὲ ἢ περὶ τοῦ Ἰριν Στεφάνη, καὶ ἢ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰριδος Σιμωνίς καλουμένη.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Λίαν δὲ περίεργος εἶναι ἡ κλιματικὴ ποικιλία αὐτῆς τῆς χώρας· ὥστε ἡ στενὴ αὐτῆς ταινία δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς τρία, τὴν πρᾶξιον μέχρι τῶν ὀροπεδίων (Παρχαρίων), τὴν τῶν ὀροπεδίων καὶ τὴν τῶν ὀπισθεν καὶ πρὸς Μ. αὐτῶν ζώνην· καὶ ἡ μὲν παραλία δασώδης οὔσα, καὶ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀμίχλωδης, τὸ μὲν θέρος καθιστᾷ τὰ παράλια πνιγηρὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νοσώδη· διὸ κατὰ τὸ θέρος οἱ πλείστοι τῶν κατοικούντων τὴν παραλίαν ἀνέρχονται ἐπὶ τρεῖς μῆνας εἰς τὰ ὀροπέδια· τὸν δὲ χειμῶνα μαλακὸν ἀλλὰ λίαν ὑγρὸν ἀγνωστος εἶναι ἡ πάχη σχεδὸν καὶ ὁ παγετὸς σπάνιος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐλαία καρποφορεῖ θαυμασίως καὶ ἡ λεμονία καὶ ἡ πορτοκαλέα καὶ τὰ παρόμοια εἰς ἀνοικτὸν οὐρανὸν ζῶσιν ἐνταῦθα, καὶ πλῆθος αὐτῶν ὑπάρχουσι μάλιστα περὶ Τραπεζοῦντα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ Ρίξιον· ὅθεν ἡ παραλία εἶναι πνιφόρος· τὰ δὲ ὀροπέδια πάλιν πάντοτε χιονοσκεπάστα καὶ ὀμίχλωδη μόλις κείμενα εἰς δεκάωρον ἀπόστασιν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς χώρας, χρησημεύουσι τὸ θέρος ὡς βοσκὴ καὶ καταφύγιον τῶν παραλίων· ἡ δὲ ὀπισθεν καὶ Μεσημβρινὴ χώρα, ξηρὰ οὔσα καὶ ἥττον δεινδρώδης ἐλευθέρα τῆς πυκνῆς ὀμίχλης ἔχει κλίμα τακτικὸν καὶ λαμπρὸν καὶ δροσερὸν καὶ ὑγιεινόν· Δύναται δὲ τις ἵππευς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ νὰ παραλλάξῃ τρία κλίματα τὸ πνιγηρὸν, τὸ παγετώδες, τὸ ἡλιόκαυστον μὲν, ἀλλὰ τερπνόν· Διὰ τοῦτο αἰ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν ἀσθένειαι ἀλλαχοῦ ἥττον φοβεραὶ ἐνταῦθα γίνονται θανατηφόροι, καὶ αἱ περίοδοι

των νόσων διαρκέστεραι και αἱ ἀσθένειαί πεισματοδέστεραι. ἐπομένως και εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἐπιρροὴν και τῶν πτηνῶν και ἐρπετῶν. ἐπειδὴ τὸ ὀμιχλῶδες καθιστᾷ αὐτοὺς σκυθρωποὺς και ἤττον ὀμιλητικοὺς και φιλοξένους, και τὰ πτηνὰ αὐτὰ δὲν εἶναι τόσον καλλικέλαδα, οὔτε ἀηδῶν ὑπάρχει ἐνταῦθα οὔτε πελαργός, οὔτε ὄφεις ἐκτὸς τινῶν ὑδρόφρων, ἡ δὲ πέδιξις σπάνιον πρὸς τὴν παραλίαν ζώνην. ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οὔτε νωθρότης εὐρίσκεται ἐνταῦθα, ἀλλὰ και εὐφυΐα και ὀξύνοια σπάνιον· διάφοροι δὲ εἶναι οἱ ἐκεῖθεν και πρὸς Μ. κάτοικοι.

Εἶναι δὲ ἡ χώρα πρὸς Δυσμᾶς μᾶλλον ἢ ἤττον πεδινή, ὡς και τὰ Μεσημβρινότερα· ἡ δὲ πλείστη και μάλιστα ἡ πρὸς τὰ Ἄν. ὄρεινὴ ἀπρόσιτος και φαραγκιώδης, σχηματίζουσα περὶ τὰ παράλια κοιλάδας ἢ και μικρὰς πεδιάδας εὐφοροτάτας. Καίτοι ἔχει πηγὰς θερμὰς ὡς περὶ τὴν Φάτσαν και Κάθουσαν και Ἐρζερούμ, ὅμως σπάνιον εἶναι ὁ σεισμός ἐνταῦθα, ἐκτὸς εἰς τὴν περὶ τὴν Ἐρζερούμ. Παρατηρῆται ὅμως ὅτι γίνονται συχναὶ ὑφέσεις, ὥστε πολλὰ μέρη σὺν ταῖς κώμαις αὐτῶν καταχρῶσθῆντα ἐσχημάτισαν μικρὰς λίμνας· ὑπὲρ δὲ τὴν Τραπεζοῦντα Μ. ἕξ ὥρας τὸ παρά τὴν μονὴν Ἁγίου Γεωργίου ὄρος Πυργῆ καλούμενον, ἐνίοτε ἀναδίδει καπνὸν φαινόμενον κατ' αἰθρίας ἡμέρας πρὸ πάντων τῶ θέρους, οἶονεὶ κοιμώμενον ἠφαιστίον.

Ἐκτὸς δὲ τῶν θερμῶν πηγῶν ὑπάρχουν και ἄλλαι πολλαὶ ἀναβρῦσαι διάφορα μεταλλοῦχα ψυχρὰ ἀλκαλικὰ ὑδατα, και μάλιστα περὶ τὴν Τραπεζοῦντο εἰς θέσιν Σάννα φέρουσα ἄφθονον ὑδωρ ὀξυανθρακοῦχον, ὡς τὸ τοῦ Βισοῦ, και πρὸς τὸ χωρίον Κογκᾶ και Κιθάρειαν, ἐμπεριέχοντα μὲν διάφορα ἀλκάλια και τινα ποσότητα σιδήρου· ταῦτα δὲ πάντα οἱ ἐγγύριοι μεταχειρίζονται ἐπωφελῶς, τιμῶντες ὡς ἀγιάσματα· τοιαύτη δὲ τις πηγὴ ὑπάρχει και παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Βαζελῶνος· οἱ πλείστοι δὲ ρύακες τῆς ὑπὲρ τὴν Τραπεζοῦντα χώρας φέροντες ἄφθονον σὺληκα βερνικόνουσι τοῦς βράχους και τὰς πέτρας, ἀφ' ὧν κτερέχονται ὡς ἐκ τῆς πληθύος δὲ και τῆς ποικιλίας τῶν μετάλλων ἡ χώρα παριστᾷ μὲν διάφορα πετρώματα, ἰδίως ὅμως τὰ πρὸς τὴν παραλίαν εἶναι ἠφαιστογενῆ, ἢ ὡς προϊόντα ἐξάρσεων ἀπὸ τῆς

θαλάσσης, οἱ δὲ διάφοροι βαλσατώδεις βράχοι ὑψούμενοι μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐνταῦθα φεράγγων και αὐλώνων σχηματίζουσι πολυειδεῖς ἀγκῶνας παρέχοντας καταπληκτικὴν σὺνάμα και ζωγραφικὴν αὐτῆς τὴν θέαν.

ΚΕΦ Θ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΥΤΗΣ ΕΘΝΩΝ.

Σπάνια αἱ χῶραι, ἐν αἷς τοσοῦτα ἔθνη συνοικοῦσιν, ὅσα ἐν ταύτῃ, διάφορα και τὴν γλῶσσαν, τὴν φυλὴν και τὴν θρησκείαν. Καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν διαιρούμενα ἔχομεν κατ' ἐξοχὴν Τούρκους, Ἑλληνας, Ἀρμενίους, Λαζοὺς, Κιρκασίους, Ἀπαζάδες, Γεωργιανούς, Πέρσας και Κούρτους· κατὰ δὲ τὴν φυλὴν Ἑλληνας, Τουρκομάνους, Ὀθωμανούς, Κιρκασίους, Λαζοὺς, Ἀρμενίους, Ἀπαζάδες Γεωργιανούς, Κούρτους, Τζεπνίδας, Πέρσας κλπ. κατὰ δὲ τὴν θρησκείαν, Μωαμεθανούς, Χριστιανούς Ἑλληνας, Ἀρμενίους, Ἀρμενοκαθολικοὺς και τινας Ἀρμενοδιαμαρτυρομένους, Πέρσας, Κιρκασίους. Καὶ κατὰ μὲν τὴν θρησκείαν και τὴν γλῶσσαν ἐπικρατέστερος εἶναι ὁ Μωαμεθανισμός εἴτα ὁ Ἑλληνισμός, οἱ Ἀρμένιοι και οὕτω καθεξῆς· κατὰ δὲ τὴν φυλὴν ἐπικρατέστερον τὸ ἐλληνικόν, εἴτα τὸ Ὀθωμανικόν, τὸ τῶν Ἀρμενίων και ἐφεξῆς ὡς ἐν τῷδε τῷ πίνακι φαίνεται.

Καὶ θρησκευτικῶς μὲν διαιροῦμενοι

	Φυλετικῶς δὲ	
Μωαμεθανοὶ	480,000	Ἑλληνικῆς καταγωγῆς 330,000
Χριστιανοὶ Ἑλληνας	240,000	Ὀθωμανικῆς 250,000
Ἀμέρν. διαφ. δόγματος	120,000	Ἀρμενιακῆς 140,000
Κιρκασίοι	100,000	Τουρκομανικῆς 85,000
Τζεπνίδες, Κούρτοι, Πέρσαι κλπ.	60,000	Κιρκασίας 100,000
		Λαζοὶ, Ἀπαζάδες, Ἰθέρες 45,000
		Πέρσαι, Τζεπνίδες, Κούρτοι 50,000
	1,000,000	1,000,000

Ὁ πληθυσμὸς δὲ τῆς χώρας πρὸ τῆς ἀλώσεως Τραπεζοῦντος ὦν ἀχμαιότερος, ὡς καὶ πρὸ χρόνων τινῶν ἰκανῶς αὐξηθεὶς, νῦν ὁμως ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς ὡς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ πολυανθρώπων ἄλλοτε πόλεων δυνατὸν εἰκάσαι· διότι τῆς ἐπιτοπίου βιομηχανίας, τόσον ποτὲ πλουσίας, καταστραφείσης νῦν ἔνεκα τῆς ἐξαπλώσεως καὶ γρήσειως εὐρωπαϊκῶν προϊόντων, ἡ χώρα ἐπτώχευσε καὶ μέγα τῶν κατοίκων μέρος ἐκ τῆς δεινῆς πενίας μειετόπισεν ἔνθεν ἀκεῖσε. Καὶ ἐκτὸς τῆς πενίας καὶ ἄλλα εἰσὶν αἴτια, ἅτινα δυστυχῶς ὑποβοηθοῦσι τὴν ὀσημέραι ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ· καὶ ταῦτα εἶναι διαφόρου φύσεως κατὰ τὰ ἔθνη τὰ ἐνταῦθα κατοικοῦντα· καὶ παραλείποντες τὰ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὄντα ποικίλλα καὶ διάφορα, λέγομεν τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς Χριστιανούς. Καὶ εἰς τοὺς μὲν ἑλληνικῆς καταγωγῆς Χριστιανούς ἦσαν μὲν πρότερον αἱ κακώσεις καὶ ὁ μωαμεθανικὸς προσηλυτισμὸς, ὅστις ἐπέφερε τὴν μεγάλην ἐλλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ των, ὑφίστανται δὲ ἐξαιρετικῶς καὶ ἄλλαι τινὲς εἰς τὰ μεσόγεα, ὡς οἱ ἔνεκα ἐλλείψεως ἡσυχίας καὶ πόρων μετοικήσεις εἰς τὰ διάφορα παράλια ἢ ἐμπορικώτερα μέρη (καὶ τοῦτο συμβαίνει περὶ τὴν Χαλδίαν καὶ Καπαδοκίαν), κυρίως ὁμως αἱ εἰς τὴν Ῥωσσίαν μεταναστεύσεις, αἴτινες εἰσὶ καὶ αἱ ἰδίως καταστρεπτικαὶ τοῦ πληθυσμοῦ· καὶ ἂν αὐταὶ δὲν ἐγίνοντο σήμερον οὐ μικρὸν θὰ εὐανδροῦσαν αἱ χώραι αὐταὶ κατὰ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν.

Οἱ Ἀρμένιοι ἐκτὸς τῶν εἰς Ῥωσσίαν μεταναστεύσεων, καὶ διὰ τὸ ἄγονον τῆς χώρας των, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Καρδούχων καὶ γειτόνων των Μωαμεθανῶν ἀνησυχίαν πολλοὶ κατ' ἔτος μεταβαίνουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπῃθεν ὀλίγοι ἐκ πολλῶν καὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐπιστρέφοντες δὲν εἶναι ἰκανοὶ νὰ συμπληρῶσι τὸν ἀναγκαῖον τῆς χώρας πληθυσμὸν.

Οἱ δὲ Κιρκάσιοι καίτοι πολλὸν ἐν διαφόροις τμήμασι τῆς χώρας ταύτης κατοικισθέντες, ὀλίγοι ὁμως ἐκ πολλῶν ἐπιζῶσι τότε κλίμα καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχαίαν διαίταν μεταβαλόντες.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δὲ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας

ταύτης δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ὅλη ἡ μικρὰ Ἀσία μετὰ τῆς Συρίας ἔχει πληθυσμῶν 7—8 ἑκατομμυρίων ψυχῶν.

Καὶ αἱ πόλεις αἴτινες ὑπὸ τῶν Γεωγράφων συνήθως ἀναφερόμεναι ὅτι ἔχουν κατοίκους 50, καὶ 100 χιλ. μόλις τὸ τέταρτον τοῦ πληθυσμοῦ φέρουσιν ὡς θέλομεν ἰδεῖ· εἶναι δὲ ἐρημία μεγάλη πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐλάττωσις θάινει γιγαντιαίοις βήμασι διὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα αἴτια· οἱ δὲ Γεωγράφοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς φήμης πλανώμενοι ἢ ὑπὸ ἐπιπολαίων περιηγητῶν ἀναβιβάζουσιν μὲν τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας 16—18 ἑκατ. πολλῶν δὲ πόλεων πληθυσμὸν μόλις ὄντα 15—20 χιλ. εἰς 60—100 χιλιάδων· καὶ τοὶ δὲ ἐκ τῶν πολλῶν πόλεων τῆς Ἀσίας ἡ μεγίστη φαίνεται καὶ εἶναι ἡ Τραπεζοῦς, καὶ αὕτη ὁμως μόλις ἔχει 25 χιλ. κατοίκων· ἐνῶ δὲ ἡ Τοκάτη καὶ ἡ Ἀμάσεια καὶ λοιπαὶ πρὸς αὐτὴν εἶναι μᾶλλον κωμολοεῖς, ἀναβιβάζεται ὁμως ὁ πληθυσμὸς των εἰς 40 χιλ. καὶ 60—καὶ 100.

ΠΡΟΙΟΝΤΑ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΕΜΠΟΡΙΟΝ, ΠΟΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ.

Ἡ γεωργία ἐν γένει θεωρουμένη εὐρίσκειται εἰς τὴν μεγαλύτεραν αὐτῆς ἀτέλειαν καὶ ἀθλιότητα· ἐπειδὴ οὔτε γνώσεις πρακτικὰς ἔχουσιν αὐτῆς, οὔτε καμμίαν δεικνύουσι προσπάθειαν, καθὼς τουλάχιστον ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς· τὸ πλεῖστον δὲ ἀγνοοῦντες τὴν φυτοκομίαν περιμένουσιν αὐτόματον τὴν φύσιν νὰ παρέχῃ αὐτοῖς τὴν ἐλαίαν τὴν σταφυλὴν καὶ ἄλλας ὀπώρας, ὡς καὶ οἱ παρ' Ὀμήρῳ Κύκλωες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ὄμβρος τοῦ Διὸς τὰ πάντα ἠΐξανε. σπεῖρρουσι δὲ τὰ πάντα ἀπειροκάλως καὶ ἀμεθόδως, ὡς ἐνῶ ἡ γῆ φύσει εἶναι πρραγωγικὴ εἰς πᾶν εἶδος σπόρου, μικρὰν λαμβάνουν τὴν συγχομιδὴν τῶν καρπῶν, οὐς καὶ πωλοῦντες δι' ἄλλας ἀνάγκας, ἀληθῶς πένονται ζῶντες ὡς λωτοφάγοι. ἐξαιροῦνται δὲ οἱ ὑπὲρ τὴν Ἀμισὸν καὶ περὶ τὴν Ἀμάσειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Καπαδοκίαν χώραν, ὅπου αἱ μεγάλαὶ πεδιάδας φύσει σιτοφόροι, εὐκολύνουσι τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, καὶ τινα παρατηρεῖ τις μέθοδον γεωργικὴν.

Καὶ καθὼς εἶναι ποικίλα τὰ κλίματα τῆς χώρας, οὕτω

ποικίλα είναι καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς καὶ διάφορα κατὰ τόπον· καὶ μεταξὺ μὲν τοῦ Ἄλυος καὶ Ἰριδος προϊόντα ἐπικρατέστερα καὶ ἀνταλασσόμενα ἐν Ἀμισῶ, εἶναι ὁ καπνός, ἐκτός δὲ τούτων τὰ σιτηρὰ καὶ ὄσπρια, ἀλλὰ δευτερεύοντα, τρίτην δὲ θέσιν κατέχουσιν ἡ μέταξα καὶ ἡ ἄμπελος. ἡ δὲ ἐλαία καίτοι εὐδοχιμῆ μάλλον, ἢ εἰς ἄλλην χώραν, ὁμῶς παραμελεῖται. περὶ δὲ τὴν Ἀμάσειαν κύρια προϊόντα εἰσὶ τὰ δημητριακὰ ἢ μέταξα καὶ αἱ ὀπῶραι, τὰ ὠραῖα αὐτῆς μῆλα καὶ αἱ σταφυλαί. Περὶ δὲ τὴν Μαρσοβίαν τα δημητριακάειναι ἀφθονότερα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀμισὸν ἐμπορευοῦνται τὸ πλεῖστον· ἀφθονοὶ δὲ καὶ αἱ σταφυλαὶ καὶ ἄλλαι ὀπῶραι, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς Τοκάτην· τὰ Ζῆλα ὁμῶς ὀλίγας ἔχουν σταφυλάς, στερεῖται δὲ ἡ Σεβάστεια διὰ τὸ ψυχρόν της κλίμα· ὁμῶς οἱ δημητριακοὶ καρποὶ αὐτῶν εἶναι ἀφθονώτεροι· ἡ δὲ γεωργία αὐτῶν τότε μόνον ἀνταμείβεται, ὡς αἰεὶ ἡ Εὐρώπη λαμβάνει ἀνάγκην τῶν σιτηρῶν, εἰδεμὴ ναρκοῦνται ἤτε γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Αἱ πεδιάδες δὲ τῆς Θεμισκύρας καὶ Νεοκαισαρείας ἐκτός τοῦ ὄρυζιου ἔχουν καὶ ἀραβόσουτον καὶ σίτον καὶ λοιπά· ἡ δὲ περὶ τὸν Ζαρσαμπᾶ χώρα καλλιεργεῖ καὶ τὴν μέταξαν.

Ἡ δὲ περὶ τὴν Οἰνὸν μέχρι Ὀρτοῦς χώρα ἐξάγει ἀραβόσιτον φασούλια κανάβι, καὶ σπύρον αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἀριστὴν ξυληκὴν· ἀπὸ δὲ Πουλανζάκης Κερασσοῦντος καὶ Τριπόλεως καὶ τῶν πέριξ λεπτοκάρια τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ ἐνταῦθα ἐμπορίου, ἀραβόσιτος καὶ φασούλια καὶ κανάβι· ἡ δὲ χρῆσις τοῦ σίτου εἶναι σπανία, εἰς τινὰ δὲ μέρη παράγεται εἰς ἐπιτόπιον χρῆσιν ὁ ἔλυρος γνωστός καὶ ἐπὶ Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος (Γουρ. ταρί)· ἀπὸ δὲ Ἐλαιούντων μέχρι ἱεροῦ Ἄκρου ὁ ἀραβόσιτος ὁ ἔλυρος καὶ τὰ ὄσπρια τὸ κανάβι εἶναι τὰ ἐπικρατέστερα προϊόντα. Ἀπὸ δὲ ἱεροῦ ὄρους Πλατάνων μέχρι Τραπεζοῦντος καλλιεργοῦνται τὰ ἀνωτέρω εἶδη πρὸ πάντων δὲ ὁ καπνός καὶ ὁ φάσουλός τὰ λεπτοκάρυα καὶ εφεξῆς ἡ ἐλαία· ὅλα δὲ τὰ ὑπερκείμενα μέρη ἀπὸ Θεμισκύρας μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος κύριον ἔχουσι προϊόν, τὸν ἀραβόσιτον (Λαζούτι) εἰς ἰδίαν χρῆσιν, τὰ φασόλια τὸ βούτυρον καὶ τὸν ἀτελέστατον αὐτῶν τυρόν· ἀπὸ δὲ Τραπεζοῦντος μέχρι Βαθέως εἶναι ὁ ἀραβόσιτος λε-

πτοκάρυον ὁ ἔλυρος τὰ πορτοκάλια καὶ ἰδίως τὸ κανάβι· ὁ λινοσπόρος· ὑπὲρ τὸν Βαθὺν δὲ νεωστὶ γενικεύεται καὶ ἡ μέταξα· ἐν δὲ τῇ Χαλδίᾳ γενικῶς τὰ δημητριακὰ μόνον πρὸς ἐπιτόπιον χρῆσιν, καὶ αἱ ὠραῖαι παρὰ τὴν Ἀργυρούπολιν ὀπῶραι· ἐξαγόμεναι διὰ Τραπεζοῦντος εἰς Κων[σταντινούπολιν] καὶ ἀλλαχοῦ· ἐν δὲ ταῖς ὑπὲρ τὴν Χαδίαν πεδιάσι (ὀβάδες) γίνεται ὁ σίτος ἀφθονώτερος, καὶ ὅταν ἐκτιμᾶται ἐν Εὐρώπῃ, ἱκανός καὶ ἐνταῦθα κατέρχεται εἰς Τραπεζοῦντα.

Πανταχοῦ δὲ τῆς παρλίου χώρας ἂν καὶ ὑπάρχη ξυληκὴ ἀφθονος καὶ ναυπηγισιμος καὶ οἰκοδομήσιμος, ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ κυβέρνησις δυσκολεῖται τὴν ἐξαγωγή, στερεῖται ἡ χώρα τοῦ πλουσίου τούτου προϊόντος της· ὥστε δὲν ἔχωμεν ἀναφέρωμεν τι περὶ τῶν προϊόντων τῶν δασέων.

Ἡ δὲ ἀλιεία οὖσα πλουσιωτάτη ἐξ ἀγνοίας τῶν κατοίκων περιορίζεται μόνον εἰς τὰ πεφιλμένα τοῖς κατοίκους τῆς χώρας χαψία (ἰψία) εἰς ἀπίστευτον ποσότητα ἀλιευόμενα· ἀλιεῦνται ὁμῶς καὶ περὶ τὸ Ῥίζιον καὶ οἱ δελφίνες, καὶ τὸ ἔλαιον αὐτῶν, ὡς καὶ ἐπὶ Ἡροδότου, ἦτον εἰς μεγάλην χρῆσιν, καὶ ἱκανὸν ἐμπόριον παρέχει· τὸ ἔλαιον δὲ τοῦτο ἐμεταχειρίζοντο ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐνταῦθα καὶ εἰς τοὺς φθισίωντας καὶ ἀδινάτους. Καίτοι δὲ ἡ παλαμὸς καὶ ὁ σκόμβρος εἶναι ἐπιτόπια μάλιστα μεταξὺ Κερασσοῦντος καὶ Ἀμισοῦ, ὡς καὶ ὁ Στράβων λέγει, δι' ἔλλειψιν ὁμῶς ἀλιευτικῆς τέχνης δὲν ἀλιεῦνται ἐνταῦθα ἢ μόνον μικραὶ ποσότητες, εἰσὶν δὲ πάντα τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων ἐνταῦθα κοινὰ πλὴν τοῦ λάβρακος, ὡς καὶ τῶν ὄστρακοδέρμων, πλὴν τοῦ ἀστακοῦ· ἡ γεῦσις ὁμῶς τῶν ἰχθύων δὲν εἶναι τόσον ἡδέϊα ὡς εἰς τὰ ἄλλα μέρη· πανταχοῦ δὲ τῆς παραλίας ὑπάρχει ἀφθονία θαλασσίων καὶ ποταμίων ἰχθύων.

Τὸ ἐπισημότερον δὲ πάντων τῶν προϊόντων εἶναι τὰ μέταλλα, καὶ ὁ πλεῖστος πλοῦτος τῆς χώρας ἦν ἀπ' αὐτῶν, ὅτε ἦσαν εἰς ἐνέργειαν· ὡς καὶ νῦν ἡ αἰτία τῆς πείνας τῆς μεσογειοῦ χώρας, ὅτε σήμερον μένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀργά. Πανταχοῦ δὲ τῆς χώρας εὐρίσκεται ὁ σιδήρος ὁ ἀργυρόχους μόλυθος καὶ ὁ μόλυθοῦχος ἀργυρος, καὶ πρὸ πάντων τὰ μεταλλεῖα τοῦ χαλκοῦ εἶναι τὰ γενικώτερα τῆς χώρας· εὐρηναὶ δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ λιθάνθρακες ὡς περὶ

τὴν Ἀρσίγκην, Μάρσοβαν καὶ ἀλλαχοῦ· μεγάλη δὲ ποσότης ἀργυρούχου γῆς καὶ μολύβδου καὶ ἀκατεργάστου χαλκοῦ στέλλεται κατ' ἔτος εἰς τὴν Μασσαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ· εἶναι δὲ καὶ τὰ τῆς στυπτηρίας μεταλλεῖα περὶ τὴν Νικόπολιν ἐξάγοντα ἱκανὴν ποσότητα καὶ καλλίστης ποιότητος· κυρίως δὲ ἀργυρούχος γῆ εἶναι ἡ ὑπεράνω τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τοῦ ὄρους Σουρμάνοῦ Κρώμνης Κιουμουσχανὰ καὶ Μουζένης μέχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν· ὁμοίως καὶ ὑπὲρ τὰ Ζῆλα καὶ Τοκάτην καὶ Μάρσοβαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς χώρας· χαλκοῦ δὲ τὰ σημαντικώτερα εἶναι τὰ τῆς Τοκάτης καὶ Τριπόλεως. Εὐρηται δὲ καὶ χρυσὸς μεταξὺ τοῦ ἀργύρου ὡς ἐν πρὸς 100· καὶ ἰδίως εἰς τὰ τῆς Ἀργυρουπόλεως, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ πλουσιώτερα πάντων τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν.

Βιομηχανία. Ἀφότου ἤρχησε νὰ ἐνδύη ἡ Εὐρώπη τὴν Ἀνατολὴν ἐξεγύμνωσεν αὐτὴν πάσης τέχνης καὶ βιομηχανίας, ὥστε ἡ βιομηχανία σήμερον ἐν Ἀνατολῇ οὐδὲν παρέχει σπουδαῖον, καὶ ἄξιον ἐντυθῆ νὰ διαμνημονευθῇ· ὑπάρχουν ὅμως αἱ συνήθειαι καὶ τῆ κοινωνία χρήσιμα τέχνηαι, οἷον ἡ χαλκευτικὴ ἢ χρυσοχοικὴ ἢ σιδηρουργικὴ καὶ τοιαῦται τινές, αἵτινες καὶ αὗται ἐπιρραζόμεναι ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τέχνην κατὰ μικρὸν ἐξασθενεῖσι· τοῦτο δὲ πρὸς πολὺ μάλιστα ἐβλάψε τὴν εὐημερίαν καὶ αὐτὸν τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων, ὥστε πολλοὶ τῶν κατοίκων ἀφέντες τὸ ἐπιτήδευμά των παρεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸ ὑπὸ πολλῶν ἐνεργούμενον ἐξησθένησε καὶ μικρὰ παρέχει τὰ ὠφελήματα. Περὶ δὲ τῶν κατὰ πόλιν τεχνῶν καὶ τῆς μικρᾶς βιομηχανίας ἰδίως ῥηθῆσεται ἐν τῇ ἐλθέσει ἐκάστης αὐτῶν.

Ἐμπόριον. Ὡς πάντοτε εἶδομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶχεν ἐμπόριον σημαντικόν, ἔτι καὶ νῦν μάλιστα δὲ ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Ἀμισός· καὶ ἡ μὲν Ἀμισός ἐνεργεῖ μέγα ἐμπόριον ὅταν μᾶλλον γίνεται ζήτησις σιτηρῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην· ἡ Τραπεζοῦς ὅμως πάντοτε ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη σταθερὸν τὸ ἐμπόριον καὶ οὔσα, ὡς εἶδομεν, εἰς χώραν τὴν μᾶλλον εὐθετον πρὸς τὴν μεγάλην Ἀσίαν· σήμερον ὅμως παρήκμασε τὸ ἐμπόριον αὐτῆς κατὰ τὸ ἥμισυ, πρῶτον μὲν ὅτι οἱ πρὸς Ἀνατολὰς Κιρκάσιοι καὶ Ἀπαζάδες μετηνά-

στευσαν ἐκ τῶν χωρῶν των, μεθ' ὧν εἶχον μεγάλας ἐμπορικὰς σχέσεις· δεύτερον δὲ ὅτι ἡ ἀπό τινος ἀσθένεια τῶν μεταξοσκωλήκων ἐν Περσίᾳ ἠλάττωσε τὴν εἰς αὐτὴν εἰσαγωγὴν Εὐρωπαϊκῶν ἐμπορευμάτων κατὰ τὰ 3]4, τρίτον δὲ ὅτι ἤρξατο τὸν ἐμπορικὸν συναγωνισμὸν ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ Φάσιδος, ὥστε ἂν τελειοποιηθῶν οἱ ἐν Φάσει λιμένες καὶ ὁ σιδηρόδρομος τῆς Γεωργίας, τότε ἀπὸ Τραπεζοῦντος φεύγει τὸ ἐμπόριον ὀλοτελῶς· ὅμως ἡ Τραπεζοῦς ἔχουσα τὴν φυσικωτάτην δίοδον πρὸς τὴν Περσίαν καὶ εὐκολωτέραν, ἢ ἡ Γεωργία, πάλιν μετὰ καιρὸν, ἂν ἀποκτεῖσθαι σιδηρόδρομον συνδέοντα αὐτὴν μὲ τὴν Περσίαν, θὰ ἀναλάβῃ ἐπωφελεσιμώτερον τὴν ἐμπορικὴν τῆς ὑπεροχὴν· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον θέσεις ἐμπορίων εἶναι ἡ Ἀμισός καὶ ἡ Κερασσοῦς ἢ Ὀρτοῦ τὸ Οἶναιον καὶ πρὸ πάντων τὸ Βατοῦμ, ἐνθα γίνεται εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ πρὸς ἐπιτόπιον γρῆσιν καὶ ἐμπόριον τῶν προαναφερθέντων προϊόντων· ἀσήμαντον δὲ τὸ ἐμπόριον τῶν μεσογείων πόλεων, ὡσάντις μάλιστα δὲν ὑπάρχει ἢ ζήτησις τῶν σιτηρῶν διὰ τὴν Εὐρώπην.

Ὅπως δὲ ποτε ὅμως πάλιν ἡ διὰ διαφόρων λιμένων εἰσαγωγὴ Εὐρωπαϊκῶν προϊόντων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ τῇ Περσίᾳ εἶναι περίπου 80 ἑκατ. φράγκων· αἱ δὲ τελωνιακαὶ πρόσοδοι τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐμπορευμάτων φθάνουν εἰς 2,00,000 φράγκων· πρὸ τῶν ἀνωτέρω ὅμως αἰτιῶν ἦτον ὑπερδιπλάσιοι· τὴν αὐτὴν δὲ ἔχουν τύχην καὶ ἄλλαι δημόσιαι εἰσπράξεις τῆς χώρας, περιπεσοῦσης εἰς λειψανδοῖαν αὐτῆς καὶ πενίαν· ἡ ἐξαγωγὴ ὅμως προϊόντων ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν μειονεκτεῖ μὲν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ Περσίᾳ δηλαδή, εἰσοβαρεῖ δὲ ἐν Κερασσοῦντι, πλεονεκτεῖ δὲ ἐν Ἀμισῷ· γενικῶς ὅμως θεωρουμένη ἡ ἐξαγωγὴ μειονεκτεῖ κατὰ πολὺ τῆς εἰσαγωγῆς· τὴν ὁμοίαν δὲ καὶ χείρονα τύχην τῆς χώρας ταύτης ἔχει καὶ ἡ Περσία ἀπωλέσασα πολὺ τῆς ἀρχαίας εὐημερίας περιπλακείσα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας προϊόντων, ἧτις πάντα τὰ ἐν χρῆσει εἶδει τῶν ἐντοπίων αὐτῆς ὑφασμάτων ἀπομιμηθεῖσα κατέστρεψε πᾶν ἔγχος βιομηχανίας καὶ τέχνης ἐν τῇ Τουρκίᾳ καὶ Περσίᾳ· καὶ οὕτω κατεδίκασεν αὐτὰς νὰ πληρώνωσι τὸν καταστρεπτικώτερον τῶν φόρων. Τὸ πλεῖ-

στον δὲ τοῦ ἐμπορίου τούτου γίνεται διὰ Ἑλληνικῶν καταστημάτων ἐντοπίων ἢ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἀποκαταστημένων.

Ἄξια τῶν εἰσελθόντων καὶ ἐξελθόντων ἐμπορευμάτων ἐν Τραπεζοῦντι τοῦ 1869.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.		ΕΞΑΓΩΓΗ	
Ῥωσσίας ἀξίας φρ.	6,667,280	εἰς Ῥωσσίαν φραγ.	5,316,350
Καυκάσου » »	3,266,600	εἰς Καύκασον »	2,414,120
Γαλλίας » »	6,813,154	εἰς Γαλλίαν »	5,314,400
Ἀγγλίας » »	15,200,000	εἰς Ἀγγλίαν »	417,250
Ἰταλίας » »	135,400	εἰς Ἰταλίαν »	20,500
Τουρκίας » »	2,467,280	εἰς Κων)πολιν »	7,846,780
Αὐστρίας » »	227,850	εἰς Περσίαν »	16,450,200
Γερμανίας » »	217,800	εἰς Μ. Ἀσίαν »	518,400
Βελγίου » »	1,212,500	εἰς Δούναβιν »	182,308
Ἑλλάδος » »	131,150	εἰς Ἐρζερουμ. »	821,200
Περσίας » »	14,421,350		
Ἀνατ.(ἐσωτ.)Μ. Ἀσ.	3,221,650		
Κιουρτιστάν » »	42,100		
Ἀρμενίας » »	3,982,650		
Ἑλβετικής » »	5,780,800		

τὸ ὅλον φράγκα 62,787,464 τὸ ὅλον φράγκα 37,901,438
 Συμποσούνται δὲ εἰς δέματα: Ἡ δὲ ἐξαγωγή. δέματα 113
 Ἡ μὲν εἰσαγωγή τῶν διαφόρων χιλ. ὦν 19 χιλ. τουμπεκὶ καὶ
 237,000, ὦν 15,000 Μανιφακ. καπνὰ, 13,000 λεπτοκάρια, 1,
 20,500 Σακχάρως· οἶνοι δὲ καὶ 400 μετᾶξης Περσίας· 2,200
 οἰνοπνεύματα 5,250· τὰ δὲ λοιπὰ Βάμβακες· τὰ δὲ λοιπὰ διαφόρου
 πὰ διαφόρου εἶδους. εἶδους.

Προσορμήσεις Ἀτμοπλοίων Ρωσ. 101 τόνων 66,864, Αὐστρ. 50 τόν. 40,199, Γαλ. 52 τόν. 32,640, Τουρ. 94 τόν. 52,000· ἰστιοφόρα δὲ Ρωσ. 32 τόνων 2166, Αὐστρ. 4 τόν. 1523, Τουρ. διαφόρου μεγέθους 652, καὶ 6 μεγάλα τόνων 13,200, διαφόρων ἐθνῶν 10 τόνων 2,714.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΕΜΑΤΑ.

Εἰσχθέντα μὲν	Ἐξασθέντα δὲ
860 φρ. 1,634,000	1599 φρ. 6,446,221

ΕΠΙΒΑΤΑΙ.

Ἀποβιβασθ. εἰς Τραπ. 13,000 | Ἐπιβίβασθ. ἐκ Τραπ. 19,000

Ἐμπορεύματα ἐξ Εὐρώπης εἰς Περσίαν.

39,755 δέματα Μανιφακ. ἀξίας φρ.	19,877,500
2,740 δέμ. τεῖτου » »	625,000
3,480 δέμ. Ζαχαρ. » »	1392,000
4,266 δέμ. διάφορα » »	763,200

50,241 δέματα φράγκα 22,657,700

Ἐξαγωγή διὰ Τραπεζοῦντος τῆς Περσίας.

Τουμπεκὶ δέματα	13,480	ἀξίας φρ.	3,370,000
Σαλίων »	242	» »	847,200
Μετᾶξης »	1,167	» »	2,334,000
Μεταξωτῶν »	66	» »	228,000
Βαμβάκια »	2,750	» »	1,100,000
Διαφ. ἐμπορ. »	30,030		
δέματα	22,312	φρ.	8,802,720

Φόροι διάφοροι ἐν γένει Νομαρχίας Τραπεζοῦντος.

Τελώνια Τραπ.	2,200,000	Ἐξοδα Νομαρχίας	
Ἀμισοῦ	4,328,198		
Λαζιστάν	1,317,428		
Φόρ. διάφ. τῆς Νομαρ.	53,688,470		
Γρ.	61,434,105		13,050,019

Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Διανοητικὴ κατάστασις τῆς χώρας. Ἐκαστον τῶν ἐθνῶν ἔχει μὲν διάφορα τὰ ἦθη καὶ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν, τὰ ἔθιμα ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατοῦσι τὰ ἑλληνικά, ἐπειδὴ καὶ εἰς Ἀρμενίους καὶ Μωαμεθανούς ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ἀρχήθεν πολυπληθέστερος ἐπέβαλλε καὶ εἰς ταῦτα τὰ ἔθνη τὰ ἔθιμά του. ὥστε περὶ τῶν ἐθίμων θὰ ἀρκεσθῶμεν ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐνταῦθα Ἑλληνας· ὅσον δὲ διὰ τὰ ἦθη καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν καὶ διανοητικὴν θὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς τάξεις τοὺς Ὀθωμανούς, τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἑλληνας.

Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύγκεινται ἀπὸ φύλα μὴ Ὀθωμανῶν δὲν φέρουν τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ ἦθη τῶν Ὀθωμανῶν· ὅθεν οἱ μὲν παράλιοι τὸ πλεῖστον Ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἰσὶ ναυτικώτεροι τῶν ἄλλων Ὀθωμανῶν καὶ ἐμπορικώτεροι. οἱ δὲ ἐν τοῖς χωρίοις καὶ οἱ ἐξ Ἑλλή-

νων ἔχουσιν ὅλως ἤθη τῶν γειτόνων των Χριστιανῶν, ἀλλὰ διὰ ἀμάθειαν περὶ τὰ γεωργικὰ εἶναι ὅλως εἰς ἀγρίαν κατάστασιν καὶ πενίαν μεγάλην· αἱ δὲ γυναῖκες των ἔχουν μικρὰν διαφορὰν τῶν Χριστιανῶν, ἐπειδὴ οὔτε τόσον κρύπτονται ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν, οὔτε ἄλλα ἔθιμα τὰ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἔχουσιν· οἱ τῶν πόλεων ὅμως ἔχουσι χροιάν τινα Ὀθωμανικῶν ἐθίμων.

Καὶ οἱ περὶ τὴν Λαζίαν καὶ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν οἰκοῦντες καὶ ἐκ Χριστιανῶν καταγόμενοι εἰσέτι δὲν ἀφωμοιώθησαν τοῖς λοιποῖς Ὀθωμανοῖς ὅσον ἐν ταῖς πόλεσιν· εἶναι δὲ ῥυπαροὶ καὶ ἀπολίτευτοι εἰς ἄκρον, ἄγνοοῦντες ὅλως τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἄλλα τινὰ φιλοξενικὰ ἔθιμα τὰ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς· εἶναι δὲ πενέστατοι ἐκτὸς τινων εὐγενῶν οἵτινες ἐγκαίρως κατεστάθησαν γαιοκτήμονες ἢ κτηματῖαι· ἀνεξαιρέτως δὲ εἶναι εἰς μεγάλην ἀμάθειαν καὶ οὐδὲ κλίσειν εἰς γράμματα ἔχουν, ἐκτὸς μόνον οἱ ἐπὶ φιλομαθείᾳ διακρινόμενοι ἐξ Ἑλλήνων Μωαμεθανοῖ τοῦ Ὀφεως, οἵτινες καὶ ἡπιώτεροι τῶν ἄλλων φαίνονται· οἱ δὲ ἐκ τῶν Τουρκμάνων Μωαμεθανοὶ εἶναι μὲν ἀγροῖκοι ὅλοι καὶ ἀπαιδευτοί, φιλοξένοι ὅμως· οἱ ἐκ Λαζῶν δὲ τραχεῖς καὶ βάρβαροι ὅλως, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐκ Κιρκασίων καὶ ἄλλων Γεωργιανῶν μόνον δὲ κυρίως ἤθη Ὀθωμανῶν ἀπαντῶνται, ὡς καὶ γνήσιοι Ὀθωμανοὶ πρὸς τὰ δυσμικώτερα τοῦ Πόντου ἐν Ἀμασειᾷ καὶ τοῖς πέριξ, οἵτινες ἔχουσιν ἤθη ὅλως Ὀθωμανικά. Καίτοι δὲ εἰς πολλὰς πόλεις ἐγένοντο σχολεῖα, ἀλλὰ σπανίως πέμπουσι τοὺς παῖδας των καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς γλώσσης των μανθάνουσιν ὡς καὶ τὴν γραφὴν· καταβάλλεται δὲ φροντίς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, καὶ διάφορα σχολεῖα ἐν διαφόροις πόλεσι γίνονται.

Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐπιτηδεύματα τινα καὶ ἐμπόριον μετερχόμενοι, ἔχουσι στοιχειώδη τινα παιδείαν, καὶ ἡ θρησκευτικὴ συνακολουθοῦσα διατηρεῖ εἰς κατάστασιν τινα ἀνθρωπισμοῦ· θὰ ἤσαν δὲ εἰς διαφορετικωτέραν πρόοδον, καθότι εἶναι πάντοτε συγκεντρωμένοι ἱκανῶς, ἂν αὐτοὺς πάλιν ἄλλα αἴτια ἐξωτερικὰ δὲν διήρουν, καὶ οὕτω τὴν δύναμιν τοῦ νὰ διατηρῶ-

σιν ὠφελιμώτερον τὰ σχολεῖα των· διότι ἀπό τινος χρόνου ἐλθόντες μεταξὺ αὐτῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ λατινισμὸς ἀπέσπασεν ἐν μέρος καὶ ἐσχημάτισεν ἴδιον ἔθνος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ Προτεστανισμὸς ἀπετέλεσεν ἕτερον ἔθνος, καὶ οὕτως ἀσθενεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰσιν εἰς τὰ κοινὰ των· τὸ δὲ χεῖριστον καὶ ἀντιπολιτευόμενα ἀλληλα τὰ θρησκευτικὰ μεγάλην προξενοῦσιν εἰς τὴν οἰκιακὴν των καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν παραλυσίαν· λυπηρὸν τῶντι νὰ βλέπη τις τὸν ἐκ τούτων μαρασμὸν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐκδιαίτησιν· ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι οἱ εἰς τὰ πάτρια μείναντες πιστοὶ ἔχουσι καὶ καλλιτέραν οἰκογενειακὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφήν· οἱ δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Ἀρμένιοι εἶναι πολλὰ σκαιοὶ καὶ βάρβαροι· ἐν γένει δὲ τὰ ἤθη των προσεγγίζουσι πολλοὶ τὰ τῶν λοιπῶν Ἀσιανῶν· ἐπιδεικτικοὶ δὲ καὶ ἐπιπόλοιοι ὄντες δὲν δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι παιδείαν ἀληθῆ οὔτε ἐπιστήμην, καὶ πλουτίσαντες ταχέως καὶ πάλιν πίπτουσι· ἀγαπῶσι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὰς διασκεδάσεις καὶ τρυφάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἤθη των εἶναι μᾶλλον ἐκδεδιητημένα, ἢ τῶν ἄλλων γειτόνων των ἔθνων· εἶναι ὅμως μᾶλλον φιλοξένοι καὶ περιποιητικοὶ τῶν ἄλλων ἢ εἰς τρεῖς θρησκείας διαίρεσις, καὶ ἡ ὑπὸ τρία ἔθνη διαμέλισις αὐτῶν τοὺς καθιστᾷ ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἐθνικὴν ἐνότητα, ἣτις, ἡδύνατο ἀρκοῦντως νὰ προᾶξη αὐτοὺς ἠνωμένους ὄντας.

Οἱ Ἀρμένιοι πρῶτον ἐλθόντες ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Γ' ὡς πρόσφυγες ἐλάβον θέσεις· τινὰς καὶ ὡς γεωργοὶ ἀπεκατεστάθησαν, τινὲς δὲ καὶ ὡς ἔμποροι ἐκ τῆς Ἀρμενίας μεταναστεύσαντες· εἶτα δὲ παρακολουθοῦντες τοὺς Τούρκους ἀπεκατεστάθησαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τρομοκρατίας τῶν Τερεπέγιδων καὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν τινες καὶ ἐτούρκισαν, ὡς τινες πάλιν ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησαν τὸ πατριον θρήσκευμα, μένουσιν ὅμως ἐτι ἱκανοὶ Τουρκαρμένιοι· σπανίως δὲ ἀποτελοῦσι χωρία καὶ σποράδιον εὐρίσκονται τινὰ, ἱκανοὶ δὲ περὶ τὴν Νικόπολιν καὶ τὴν Σεβαστείαν, οἵτινες φαίνονται μεταγενεστέρως ἀποικίσαντες καὶ ἐνταῦθα.

Ἑλλήνες Χριστιανοί· οὗτοι καίτοι κατοικοῦντες διάφορα μέρη τῆς χώρας ἔχουσιν ὅμως πολλὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλους,

ὡς τὴν γλῶσσαν τὰ ἔθιμα, τοὺς γάμους τοὺς χορούς καὶ τὰ λοιπὰ, διαφέρουν ὁμῶς τὰ ἦθη καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν· καθόσον τὰ παράλια διὰ τὴν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν ἔλαβον μεταβολὴν τινὰ ὡς πρὸς τὰ ἦθη καὶ τὴν παιδίαν, καὶ ταῦτα πάλιν ἔχοντα πικιλίαν τινὰ, καὶ πολλὰ ἀνόμοια, ἅτινα κατὰ μέρος ἐκτεθῆσονται· γενικώτερον δὲ εἶναι φιλομαθέστεροι τῶν ἄλλων γειτόνων τῶν ἐθνῶν καὶ ἐμπορικώτεροι· μόνοι δὲ τῶν ἄλλων καλλιεργοῦσι τὰ μέταλλα, μετέρχονται δὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, οὗτοι δὲ εἶναι οἰκοδόμοι καὶ τοιχοποιοὶ, ὧν πολλοὶ χάριν τῶν ἀνωτέρω ἐπιτηδευμάτων ἀποδιμῶσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Περσίαν· ἡ γεωργία τῶν ὁμῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ γυναικῶν ἐνεργουμένη εἶναι παρὰ πολὺ παρημελημένη, καὶ μικρὰς δίδει αὐτοῖς ὠφελείας, καίτοι ὠραίας καὶ προσοδοφόρους κατέχοντες γαίας, μάλιστα οἱ παρὰ τὰ παράλια.

Οἱ ἐνταῦθα δὲ κάτοικοι Ἕλληνας ἔχουν πάντα αὐτῶν τὰ ἔθιμα θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ πολὺ παραπλήσια μὲ ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων· καὶ καθὼς ἡ διάλεκτος πολὺ τῶν ἄλλων Ἕλληνων προσεγγίζει μὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὕτω καὶ πολλὰ θρησκευτικὰ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα, ὡς αἱ ἀγάπαι ἢ τὰ Κυριακὰ δεῖπνα, γενόμενα συνήθως εἰς τὰ ἐνταῦθα χωρία μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἄλλαι τοιαῦται τελεταὶ· οἱ δὲ χοροὶ τῶν φέρουσιν τύπον ἀρχαιοτάτου, καὶ τὰ ἄσματα τῶν ποιικίλης ὕλης ἔχουσιν ἀρχαιοτάτην τὴν καταγωγὴν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ· ὥστε οὐδαμοῦ δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ ἀρχαιοτάτα ἔχον, ἢ παρ' αὐτοῖς· οἱ παρ' αὐτοῖς δὲ μῦθοι προοίμια προλήψεις καὶ τὰ τοιαῦτα δύναται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς πολὺ προγενεστέραν ἐποχὴν· Διότι ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη ἦν φύσει κεχωρισμένη τῶν ἄλλων Ἕλληνικῶν δὲν μετέσχε τοσοῦτον τῶν ἀλλαγῶν γενομένων καθ' ὅλα παραλλαγῶν· ἐπικρατέστερος δὲ ὢν μέχρις ἡμῶν ὁ Ἕλληνισμὸς ἠνάγκασε καὶ πολλὰ τῶν προσελθόντων ἄλλων ἐθνῶν νὰ δεχθῶσι πλεῖστα τῶν ἰδίων τοῦ ἐθίμων· ὥς καὶ οἱ χοροὶ καὶ τὰ ἄσματα καὶ οἱ γάμοι καὶ τὰ παραπλήσια ἐπεβλήθησαν καὶ εἰς τὰ ἐνταῦθα ἔθνη καίτοι ξένα τοῦ Ἕλληνισμοῦ.

Ἔθιμα. Πλεῖστα τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν ἐθίμων πρὸ πάντων τὰ εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον ἀποβλέποντα ἔχουσι πολλὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ τῶν ἄλλων Ἕλληνικῶν χωρῶν. Ἐν γένει δὲ ἔχουσιν ὁμοιότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν ἄλλην διαίταν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα εἴτε ποιμενικά, γεωργικά καὶ λοιπὰ, μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ στερεᾷ Ἑλλάδι, ὥστε μικρὰν τις δύναται νὰ εὔρη διαφοράν· ἡ μὴ δὲ διαφορά εἶναι ἢ τῆς διαλέκτου καὶ προφορᾶς, τῶν χορῶν, καὶ τῶν ἄσμάτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἄσμάτων καὶ τῆς διαλέκτου ἰδίως γίνεται λόγος, ἐνταῦθα δὲ λέγομεν τινὰ περὶ τῶν χορῶν· τὸ μᾶλλον πεφιλημένον παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς χώρας ταύτης εἶναι ὁ χορὸς συνοδευόμενος ὑπὸ ἄσμάτων ἢ πρὸ πάντων τῆς λύρας· καὶ πολλοὶ μὲν καὶ διάφοροι εἰσὶν οἱ χοροὶ, ἰδίως ὁμῶς οἱ σεμνότεροι καὶ οἱ τῶν γυναικῶν εἶναι τέσσαρες, ὁ μόνος χορὸς λεγόμενος, ὁ διπλός, ὁ λαγκευτός ἢ πηδηκτός, καὶ τὸ κουτσανκέλι ἢ περίπατος. Καὶ ὁ μὲν μόνος ἡσυχος καὶ βραδύς, ἔχει τι σεμνὸν ὁμοιάζων πολὺ εἰς τὸν βηματισμὸν μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν πόλκαν, τρία ἔχων βήματα εἰς τὰ ἔμπρὸς καὶ δύο εἰς τὰ ὀπίσω. Ὁ δὲ διπλός ἐπίσης σοβαρὸς ἀλλὰ καὶ δύσκολος ἔχων πέντε βηματισμὰς ἔμπροσθεν καὶ τρεῖς ὀπισθεν· ὁ δὲ λαγκευτός ἔχει τοὺς βηματισμοὺς τοῦ πρώτου, ταχύτερος δὲ, καὶ τινακτικὸς, ἀλλ' ἔμμετρος· ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ χοροὶ εἶναι κυκλικοὶ, καὶ ἄνευ κύκλου σχηματιζομένου ὑπὸ τῶν χορευτῶν δὲν χορεύονται· ὁ δὲ τέταρτος τὸ κουτσαγγέλι ἢ ὁ περίπατος δυνίσταται οὕτως· ὁ διευθύνων τὸν χορὸν περιέρχεται διάφορα μέρη τῆς οἰκίας ἢ καὶ πολλὰς ἐκεῖ περὶ τὴν οἰκίαν ὁδοὺς, οἱ δὲ λοιποὶ παρακολουθοῦσι χορεύοντες ὑπὸ τὴν λύραν καὶ τὰ ἄσματα. Συνήθως δὲ καὶ μόνον εἰς τοὺς χορούς αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὴν συνήθειαν νὰ ἀναμιγνύονται μὲ τοὺς ἀνδρας· διατηρεῖται δὲ μεγάλη ἡσυχία ἐν τῷ χορῷ ὅπως ἀκούονται τὰ ἄσματα τὰ συνοδευόμενα τὴν λύραν, θρησκευτικῶς δὲ ἀποφεύγουσι πᾶν ὅτι δύναται νὰ φέρῃ ἀτιμίαν εἰς τὸν ὄντως ἱερὸν θεωρούμενον χορὸν.

Ἐκτός δὲ τούτων τῶν χορῶν ὑπάρχουσιν καὶ ἄλλοι ὁ τρεμικτός, ὃν τρέμοντες τὰς χεῖρας τῶν ἢ ἄλλας διαφόρους τοῦ σώματος κινήσεις ποιοῦντες χορεύουσι, καὶ ἄλλοι διά-

φοροι με τακτικὰς τινὰς χειρονομίας γινόμενοι, ὅμοιοι με τοὺς ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένους· τοὺς τοιοῦτους ὁμῶς χοροὺς, μόνον εἰς πανηγύρεις οἱ ἄνδρες καὶ ἄνευ γυναικῶν χορεύουσιν· ἄχρηστοι δὲ εἶναι εἰς τοὺς γάμους καὶ τὰς ἐν οἰκίαις διασκεδάσεις.

ΚΕΦ Ι΄

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Ἡ περιήγησις καὶ περιγραφή πάσης Ἑλληνικῆς χώρας παρέχει μὲν τι ὠραῖον καὶ ὑψηλὸν αἶσθημα, οὐχ ἥττον δὲ τῆς Ἀνατολῆς, ὑψηλότερον καὶ ὠραιότερον ἐμποιοῦσα αἶσθημα, ἐμπνέει καὶ θρησκευτικόν τι σέβας· διότι κατὰ πᾶν ἔθνος ὅπου καὶ ἂν τις στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς παρατηρεῖ ἐδῶ μὲν ἀγῶνας πολυχρόνιους πολιτισμοῦ κατὰ βαρβαρότητος, ἐκεῖ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θρησκείας κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀσεβείας· πανταχοῦ δὲ πατεῖ γῆν πεφυρμένην αἵματι χυθέντι τῶν μὲν μαρτυρησάντων ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἄλλων δὲ ἀγωνισαμένων ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ῥίγος δὲ καταλαμβάνει, καὶ ἀναμνήσεις ἀλλοκότου φύσεως συνέχουσι τὸν διερχόμενον τὰ μέρη ταῦτα, τὰς πόλεις καὶ τὰ συντετριμμένα αὐτῶν τείχη καὶ τοὺς κατεριμμένους αὐτῶν πύργους, ἐκ τῶν ὁποίων πλείστον μὲν, ἀλλ' ἐνδοξον αἶμα Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν χυθὲν ἐπίανε, καὶ ἐπότισε τὸ περὶ αὐτὰ ἔδαφος· καὶ οἱ μὲν συνήθεις ξένοι περιηγηταὶ διερχόμενοι ταῦτα τὰ μέρη οὐδὲν τι τοιοῦτον πάσχουσιν, ἢ ὅτι ψυχρῶς καταγράφουσι τὰ περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς χώρας, καὶ ἐνασμενίζονται νὰ περιγράψωσι τὰ ὠραῖα αὐτῶν μέρη καὶ λοιπά. Εἰς ἡμᾶς ὁμῶς διάφορόν τι συμβαίνει, ὅταν μανθάνῃ τις, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐγένετο αὐτῆ ἢ ἐκείνη ἢ καταστροφή, ἐδῶ δὲ ὅτι ὁ δεῖνα ἢ ἡ δεῖνα Μάρτυς ἔχουσε τὸ πολῦτιμον αἷμά της, ἢ ὑπῆρξεν οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ στρατηγός, ἢ ἱεράρχης ὑπερμαχοῦντες ὑπὲρ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπὶ τοιαῦτα λοιπὸν αἰσθήματα χαρᾶς καὶ λύπης, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τὸ βάρος θλίψεως καὶ ἄλγους προαγόμεθα νὰ περιγράψωμεν τὰ μέρη ταῦτα, καθόσον εἴμεθα καταδικασμένοι νὰ ἐκθέτωμεν, οὐ νίκας Μαραθωνίους, οὔτε θριάμβους

Ἄλεξάνδρου, ἀλλὰ κατεριπωμένας χώρας ἐρείπια πενιχρά καὶ φρικαλέα· ἐπειδὴ πλέον δὲν περιγράφομεν τὴν Ἀμάσειαν τοῦ Στράβωνος, οὐδὲ τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ θείου Γρηγορίου, ἀλλ' οὐδὲ τὴν Τραπεζοῦντα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ἀλλὰ τὰ ἴχνη τῆς μεγαλειότητος καὶ τὰ λείψανα τῆς ἐπ' αὐταῖς ἐπελθούσης ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς.

Οὐδεμία ἄλλη χώρα Ἑλληνικὴ ὑπάρχει, ἣτις διετήρησε τὰς ἀρχαίας καὶ Ἑλληνικὰς αὐτῆς ὀνομασίας, ὡς ἡ ἐν ταῦθα· οὔτε αὕτη ἡ κυρίως Ἑλλάς ὅσον καὶ ἐπανέφερε τὰς ἀρχαίας ὀνομασίας, πάλιν δύναται νὰ ἔχῃ ὅσας αὕτη ἀκόμη διετήρησε, καὶ τοῦτο οὐ μικρὰν εὐχαρίστησιν παρέχει· ὁμοίως ἐτέραν δὲ εὐχαρίστησιν ὅτι ὅπου τις εἰς ταῦτα τὰ μέρη καὶ ἂν διευθυνθῆ, πανταχοῦ εὐρίσκει μόνον Ἑλληνας, οἵτινες εἴτε ἐκ παραδόσεως, εἴτε ἐξ οἰκίας φυλοστόργου περιεργείας δύναται τὸ κατὰ δύναμιν νὰ φωτίζωσι φιλοτίμως τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐρευνῶντας· ἐνῶ ἂν ἐρωτήσῃ ἄλλοεθνή τινα, οὐδεμίαν ἔχει παράδοσιν οὔτε γινῶσιν τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπατῶνται λαμβάνοντες εἰδήσεις τῆς χώρας πολλάκις ἀπὸ Ὀθωμανῶν ἢ Ἀρμενίων, οἵτινες ὡς ξένοι οὐδεμίαν γινῶσιν ἔχουσι τοῦ παρελθόντος, οὔτε λαμβάνουσι τὴν περιέργειαν νὰ ἔχωσιν.

Ἐπιχειροῦντες λοιπὸν τὴν περιγραφὴν τῆς χώρας ταύτης ἀρχίζομεν ἀπὸ τῶν πρὸς Δυσμᾶς μερῶν τῶν περιβρεχομένων ἀπὸ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ. Καὶ ἡ μὲν παραλία χώρα ἀπὸ τοῦ Ἄλυος μέχρι τῆς Ἀμισοῦ κατὰ Στράβωνα ἐκαλεῖτο Γαζηλωνῆνις, ἥς ἡ ἀμέσως παρ' αὐτὸν τὸν Ἄλυν παραλία χώρα εὐδαίμων ἦν, ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ πεδινὴ, ἔχουσα παλαιὰν πόλιν τὴν Γαζιλῶνα κατὰ τὴν σημερινὴν Πάφραν· ἡ πόλις δ' αὕτη κειμένη ἐπὶ τοῦ Ἄλυος εἰς 8 ὥρων ἀπόστασιν τῆς θαλάσσης καὶ συγκοινωνοῦσα μετ' αὐτῆς διὰ μικρῶν πλοίων, ἔχει κατοίκους 8000, ἐξ ὧν μόνον 2000 Ἑλλήνων ὁμιλοῦντων τὸ πλεῖστον τὴν Τουρκικὴν· διατηροῦσι δὲ σχολεῖα ἑκατέρου τοῦ φύλου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρῴας αὐτῶν γλώσσης. Κύρια δὲ προϊόντα αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ μέταξα καὶ ἄλλοι δημητριακοὶ κερποί. Κατὰ δὲ τὴν παραλίαν ταύτην ἀπαντῶνται εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὀνόματα πόλεων

ἡ Εὐσὴνη καὶ ὁ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄλυος Νάυσταθμος, νῦν Ἰντζιρπουρνοῦ καλούμενος· περὶ δὲ τὴν Πάφραν ὑπάρχουν ἱκανὰ Ἑλληνικὰ χωρία, ὧν οἱ κάτοικοι ἀποκλειστικῶς εἰσι γεωργοί. Πρὸ Μ. δὲ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἄλυος ἀπέχουσα τῆς Πάφρας 10 ὥρας εἶναι ἡ κωμόπολις Κιοπροῦ, ἡ Γέφυρα, ἔχουσα καὶ αὕτη πολλοὺς Χριστιανούς καὶ πολυπληθέστερα Ἑλληνικὰ χωρία τὸ πλεῖστον ὁμιλοῦντα τὴν Τουρκικὴν. Πρὸς Ἀν. δὲ τῆς Γαζανωνίτιδος εἶναι ἡ Σεραμηνὴ χώρα παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται καὶ ἡ Ἀμισοῦς ἀπέχουσα τῆς Πάφρας 12 ὥρας.

Ἡ δὲ Ἀμισοῦς λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον ἀπωκίσθη ὑπὸ Μιθριδάτων, κατόπιν δὲ ὑπὸ Ἀθηναίων, ὑφ' ὧν καὶ Πειραιεὺς μετωνομάσθη. Αὕτη δὲ καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ἐγένετο περίφημος διὰ τὴν ἐμπορίαν τῆς καὶ τὴν εὐκαρτίαν τῆς περὶ αὐτὴν χώρας· ἐπὶ δὲ τῶν Περσῶν τυραννευθεῖσαν, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἠλευθέρωσε, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· πάλιν ὅμως ἐγένετο ὑπὸ τοὺς Πάρθους Βασιλεῖς, ἐξ ὧν ὁ Μιθριδάτης ἐκόσμησεν αὐτὴν μετὰ πολλὰ ἱερά· ἐπὶ δὲ τοῦ Σεβαστροῦ ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἔχουσα τὴν τε Θεμισκυραν καὶ τὴν Σιδόνην· οὕτω λοιπὸν ἔχουσα, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ αὕτη ἀφωμοιώθη μετὰ τὸ λοιπὸν Βυζαντινὸν κράτος. Ἐπὶ δὲ τοῦ μεσαιῶνος ἤχμασε κατὰ πολὺ, καὶ ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν ἦτον ἀξιόλογον ἐμπόριον οὔσα λιμὴν τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν Ἰκονίῳ Σελουίκων Τούρκων· εἶτα δὲ διὰ τοὺς κατὰ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολέμους προσχωρήσασα ἐκουσίως εἰς τὸ κράτος τῶν ἐν Νικαίᾳ Λασκάρειν διετέλεσε μέρος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορίας· τέλος δὲ περιῆλθε καὶ αὕτη ἡ πόλις εἰς τοὺς Τούρκους· ὅτε καταστραφεῖσα καὶ κατασκαφεῖσα, μετωκίσθη εἰς τὴν ἀμέσως πρὸς ἀνατ. χαμηλὴν παραλίαν· ὅπου διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος καὶ τὰς ἐπελθούσας τῶν Τερεπέγιδων δυναστείας παρήχμασεν ὅλως, μεταβαλοῦσα καὶ τὸ ὄνομά τῆς ἀπὸ τοῦ εἰς Ἀμισοῦν Σαμφὸν μεταβληθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ παραφθοράν.

Ἡ ἀρχαία θέσις τῆς Ἀμισοῦ εἶναι ἐπὶ τραπεζοειδοῦς λόφου πανταχοῦθεν κατωφεροῦς καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν διήκοντος, ὀνομαζομένη νῦν Καρὰ Σαμφὸν, οὔσα πλήρης ἐρείπιων, καὶ

μέρος τῶν τειχῶν τῆς διασώζουσα· πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος δὲ τῶν τειχῶν τῆς καὶ ἐπὶ κατωφεροῦς χώρου σώζονται ἑρείπια θεάτρου μεγαλοπρεποῦς, ὡς ἐκ τῶν μεγάλων λίθων δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, καὶ εὐρυχώρου· τούτου δὲ οἱ λίθοι σήμερον ἤ ἐπωλήθησαν, ἢ ἐχρησίμωσαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς προκουμαίας· αἱ πλεῖστα ὁμως σώζονται μετὰ τῶν θεμελιῶν φέρουσαι γράμματα κεφαλαῖα ἐποχῆς Ἀλεξανδρινῆς· πρὸς τὸ θέατρον δὲ εἶναι καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, νῦν δὲ τζαμίον, οὗ ὁ τόπος Γοργόνες νῦν καλεῖται· εἶναι δὲ καὶ παρακείμενον καὶ μέχρι θαλάσσης ἄλλος ἐκ μεγάλων δαφνῶν, καὶ πιθανὸν ὅ τε ναὸς καὶ τὸ ἄλλος νὰ ἦτον ἱερὰ ταῖς Γοργόσιν, ὡς ἐπιχωρίοις δαίμοσιν· ἐπειδὴ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν νομισμάτων τῆς Ἀμισοῦ φέρουσι κεφαλὴν Γοργόνος· πλησίον δὲ τοῦ ἄλλου εἶναι ὁ ἀρχαῖος λιμὴν σώζων ἔτι καὶ προκουμαίαν καὶ μέρος λιμένος μηδέπω χωθὲν. Πρὸς Δ. δὲ εὐρίσκονται πλῆθος τεχνιτῶν σπηλαίων, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἱκανοὶ τύμβοι ἢ χώματα. Τὸ δὲ ἔδαφος τῆς Ἀμισοῦ ὡς καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτῆς χώρας εἶναι πάμπορον εἰς ἐλαίαν καὶ ἄμπελον καὶ λοιπὰ πλούσια προϊόντα· ἐπειδὴ ὁμως σήμερον ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν τοῦ καπνοῦ, ὅστις εἶναι καὶ τῆς καλητέρας ποιότητος, παρημέλησαν τὴν λοιπὴν γεωργίαν· οὐσα δὲ ἢ Ἀμισὸς τὸ ἐπίνηον τῆς ὅλης μικρᾶς Ἀσίας, γίνεται τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἐμπόριον τοῦ Ν. Εὐξείνου. Πολλὰ δὲ πλοῖα καὶ ἀτμόπλοια καθ' ἑβδομάδα ἐπισκέπτονται αὐτὴν, καὶ ἐνταῦθα γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή καπνοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, σιτηρῶν, βάμβακος καὶ ἄλλων διαφόρων ἐμπορευμάτων οἷον διαφόρων δερμάτων, ὀσπρίων, μετὰ ξηρῶν λίνου καὶ κανάβως, καὶ τούτων ἀπάντων κατερχομένων δι' ἁμαξῶν καμήλων καὶ ἄλλων φορτηγῶν ζώων, ἀποτελεῖται θέαμα καὶ κίνησις θαυμασία. Καὶ τὸ μὲν ποσὸν τῶν τελωνείων καὶ τῶν κατ' ἔτος διαφόρων φόρων ἀναβαίνει εἰς 22 ἑκατομμύρια γρόσια, ἢ δὲ ἐξαγωγή τῶν διαφόρων προϊόντων δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ, ἥτις ποικίλεται κατὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ κίνησιν πρὸ πάντων τῶν σιτηρῶν.

Ἡ Ἀμισὸς οὐσα ἔδρα διοικητοῦ ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος ἔχει ἐξ ὑποδιοικήσεως ἢ Καίμακαμλίγια

τὴν τῆς Οἰνός, τοῦ Τζαρσαμπά, καὶ Πάφρας, περιέχουσα 662 χωρία καὶ 39155 οἰκογενείας, καὶ 160,000 περίπου ψυχάς· κυρίως δὲ ἢ Ἀμισὸς ἔχει οἰκογενείας 1000 ὧν αἱ 500 Χριστιανικαὶ Ἑλλ. καὶ 150 Ἀρμενικαί· ἔχει δὲ δύο συνοικίας ἑλληνικὰς, μίαν ὑψηλὰ ἡμίσειαν ὠραν ὀνομαζομένην Καδίχιογίου ἔχουσα 350 οἰκίας καὶ δύο Ἑκκλησίας, ἐν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἐν Ἀλληλοδιδασκτικὸν· ἑτέραν δὲ ἐν τῇ πόλει ἔχουσα 150 οἰκογενείας καὶ Ἑλληνικὸν καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον, συνοικισθεῖσαν τὸ πλεῖστον ἐκ Καππαδόκων χάριν ἐμπορίου προσελθόντων· ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ξένοι πολλοὶ ὑπάρχουσι, καὶ πρακτορεῖα προξενικὰ καὶ καταστήματα διαφόρων ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἐδρεύει καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἀμασειας, ἐπειδὴ ἐνῶ ἄλλοτε ἢ Ἀμισὸς ἦτον Ἐπισκοπὴ σήμερον συμπεριελήφθη εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς.

Καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἢ Ἀμισὸς οὐ μόνον πλουσία πόλις ἀνεδείχθη καὶ καλλιτέχνης ὡς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ὠραίων αὐτῆς νομισμάτων φαίνεται, ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα ἐθεράπευεν ὡς ἐκ πολλῶν αὐτῆς μνημονευομένων ἀρχαίων σοφῶν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Δημήτριος ὁ Ῥαθηνοῦ καὶ Διονυσίδωρος ὁ μαθηματικὸς, καὶ ὁ γραμματικὸς Τυραννίων, ὃς ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Στράβωνος· ἀλλὰ καὶ σήμερον διὰ τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν γεωργικὴν ἀξίαν θά γείνηται μία τῶν ἀξιολογωτέρων πόλεων τοῦ Εὐξείνου, βαθμηδὸν συνοικιζομένη ὑπὸ πολλῶν ξένων καὶ μάλιστα Ἑλλήνων, παρέχουσα οὕτω ζωὴν εἰς τὸν περὶ αὐτὴν ἄφθονον Ἑλληνισμόν.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμισοῦ πρὸς Ἀν. διερχόμενός τις πεδιάδα ποικιλουμένην ὑπὸ ὠραίων λόφων φθάνει ἐπὶ 10 ὥρας εἰς τὴν Θεμισκυραν (Τσαρσαμπάς) ἐπὶ τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ, ἀπέχουσαν τῆς θαλάσσης ὥρας 8 καὶ συγκοινωνοῦσαν μετ' αὐτῆς διὰ μικρῶν πλοίων ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ στόματος τοῦ ποταμοῦ, ὅπου μικρὸς λιμὴν σχηματίζεται πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἡρακλείου ἄκρου, Ἀγκῶν ὀνομαζόμενος λιμὴν καὶ πόλις τῶν Λευκοσύρων· Ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ ταύτης μέχρι τῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁρέων ὑπάρχει καὶ τὸ πεδῖον τῆς Θεμισκύρας, ὅπερ καὶ ἕτερος ποταμὸς ὁ Θερωδῶν λαμβάνων ἀπὸ

τῶν πλησίον ὁρέων τὰς πηγὰς ποτίζει αὐτὸ, καὶ καθιστᾷ καρποφορώτατον ἅμα καὶ τερπνότερον πληρούμενον παντοδαπῶν δένδρων ὀπωροφόρων τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς γῆς ταύτης ἐκτίθησιν ὁ Στράβων, τοιαύτην τινὰ καὶ μέχρις ἡμῶν οὖσαν καὶ ἀπαράλλακτον, λέγων ὡς περ. « Διὰ δὲ τοῦτο ἔνδρυσόν ἐστι καὶ ποᾶζον ἐστὶ τὸ πεδίον τοῦτο τρέφειν ἀγέλας βοῶν τε ὁμοίως καὶ ἵππων δυνάμενον, σπόρον δὲ πλεῖστον δέχεται ἐκ τῆς ἐλύρου καὶ κέγχρου, μᾶλλον δὲ ἀνέκλειπτον· αὐχμοῦ γάρ ἐστι κρείττων ἢ εὐδρία παντός, ὡστ' οὐδὲ λιμὸς καθικνεῖται τῶν ἀνθρώπων τούτων οὐδ' ἄπαξ· τοσαύτην δὲ ὀπώραν ἐκδίδωσιν ἢ παρόρειος τῶν αὐτοφυῶν καὶ ἀγρίων σταφυλῆς τε καὶ ὄχνης καὶ μῆλων καὶ τῶν καρυωδῶν, ὡς περ κατὰ πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν ἀφθόνως εὐπορεῖν τοὺς ἐξιώντας ἐπὶ τὴν ὕλην, τοτὲ μὲν κρεμαμένων τῶν καρπῶν ἐν τοῖς δένδροις, τοτὲ δὲ ἐν τῇ πεπτωκείᾳ φυλλάδι, καὶ ὑπ' αὐτῇ κειμένων βαθείᾳ καὶ πολλῷ κεχυμένη· συχνὰ δὲ καὶ θήραι παντοίων ἀγρευμάτων διὰ τὴν εὐπορίαν τῆς τροφῆς. »

Μεταξὺ δὲ τῆς Θεμισκύρας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰριδος ἐκτείνεται δάσος ἐκτεταμένον ἔχον 6 ὥρας μῆκος καὶ 4 πλάτος ἀγριον ὄλως καὶ ἀβατον περιέχον πολλὰ ἔλη καὶ λίμνας, ὧν ἐπισημοτέρα ἢ Σιμωνίς πλουσία εἰς πανταδαπούς ἰχθύας μάλιστα τοὺς κεφάλους, ἀφ' ὧν παράγει αὐγοτάραχον ἄξιον λόγου· ἐτι δὲ εὐρίσκονται καὶ μουροῦναι, ἀφ' ὧν ἐξάγουσι μαῦρον χαδιάριον· τὰ δὲ ἐν τῷ δάσει πολλὰ καὶ ποικίλα ζῶα ὄλως εἶναι ἀγρία καὶ ἀπρόσιτα, παρέχοντα τοῖς ῥιψοκινδύνοις πλουσίαν τὴν θήραν, ὡς καὶ ἀγριοῦχοιροὶ χῆνες νῆσαι φασιανοὶ ζορκάδες, ἐστὶν ὅ τε καὶ ἀγριοὶ ὄνοι καὶ βόες, καὶ λοιπὰ τῶν ἄλλων θηρίων.

Ἐνταῦθα δὲ ὅπου ἄλλοτε ἦτον ἢ πεφιλημένη κατοικία τῶν Ἀμαζόνων, νῦν κατωκίσθησαν οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Κιρκάσιοι, πολλὰ πράγματα παρέχοντες πρὸς τοὺς γείτονάς των καὶ αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν· ἢ χώρα δὲ αὕτη ἄλλως εὐφορωτάτη εἶναι ὅμως νοσοδεστάτη, καὶ οἱ κάτοικοι ὑποφέρουσι πολὺ, καὶ εἶναι σπάνιον νὰ εὐρεθῇ οὐτ' ἐξηκοντούτης· καὶ ἐν μὲν τοῖς πεδινοῖς καὶ ὀμαλοῖς τοῦ πεδίου κατοικοῦσιν Ὀθωμανοὶ καὶ Κιρκάσιοι, ἐν δὲ ταῖς ὑπὸ ὄρειαις καὶ ὄρει-

νοῖς οἱ Ἕλληνες ὡς τὸ πολὺ τουρκόφωνοι καὶ οἱ λεγόμενοι Τζανοὶ (Σάνοι) βαθμηδὸν τουρκίσαντες· ἢ δὲ παλαιὰ Θεμισκυρα νῦν δὲ Τζαρσαμπᾶ μὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων Τζανίκι δὲ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καλουμένη εἶναι ἔδρα ὑποδιοικητοῦ ἔχουσα 1400 οἰκογενείας, ὧν αἱ 300 Ἑλληνικαὶ τουρκόφωνοι διατηροῦσαι Ἑλλην. καὶ Ἀλληλοδ. καὶ Παρθεναγωγεῖον· παράγει δὲ ἢ χώρα ὅσα καὶ ἢ Ἀμισός, ἰδίως ὅμως ἀραβόσιτον καὶ μέταξαν καὶ διαφορῶν εἰδῶν σπόρους καὶ ὄσπρια καὶ ἰκανὴν ποσότητα πτύλων· ἢ δὲ ὄρυζα τῆς χώρας εἶναι ἀφθονος καὶ καλλίστης ποιότητος· Ἐξ δὲ ὄρ. πρὸς Ἀν. καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἶναι ἢ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Θεμισκύροντος ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων οὕτω καλουμένου, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Τέρμε ἢ ὁμώνυμος πολίχνη· ἐνταῦθα γίνεται καθ' ἑβδομάδα ἀγορὰ ἀξία λόγου τῶν πλουσιῶν τῆς χώρας προϊόντων· ἢ μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς Οἰνόςης χώρα ἢ Σιδῆνη, χώρα εὐδαίμων καὶ ὑπαγομένη διοικητικῶς εἰς τὴν Οἰνόνην· ὑπέρεκειται δὲ αὐτῆς τὸ Ἀμαζώνιον ὄρος (Ἀμαζόν τὰ γ) οὗ αἱ γυναῖκες φημίζονται διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἐνῶ οἱ ἄνδρες εἶναι δύσμορφοι Τζανίκοι καλούμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν περιφρονούμενοι.

Ἐπὲρ δὲ τὴν Θεμισκυραν καὶ Μ. ὑπέρεκειται ἑτέρα χώρα ὁμοίως εὐφορωτάτη διαρρέομένη κατὰ μῆκος ὑπὸ τοῦ Ἰριδος μέχρι τῆς Μαγνοπόλεως καὶ ἐκεῖθεν χωροῦσα πρὸς Ἀνατολὰς ποτίζεται ὑπὸ τοῦ Λύκου, ἢ Φανάροια (νῦν δὲ Φανερὶς καζεσί), ἄλλοτε μὲν χώρα κατὰ Στράβωνα εὐοῖνος καὶ ἐλαϊόφυτος· σήμερον ὅμως λείψανα ἐλαιῶν φαίνονται, οἱ δ' ἄμπελοι ἐξαγριωμένοι· ἐπειδὴ τὸ μέρος κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ὀθωμανῶν, ἢ καὶ Τουρκμάνων μόνον τὴν παχυλὴν εἰδότην γεωργίαν τοῦ σπείρειν ἀραβόσιτον καὶ ἄλλα σιτηρὰ, πρὸ πάντων δὲ τὴν ὄρυζαν, ἢ τις καὶ τὴν χώραν κατακλύζει, καὶ νοσῶδη καθιστᾷ· Ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἀνατολὰς 2 ὥρας τῆς Μαγνοπόλεως εἶναι ἢ κωμόπολις Ἐρεκε ἀγορὰ ἑβδομαδιαία, ὅπου καὶ ἐρείπια φαίνονται τῆς πόλεως Ἡρακλείου κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Αὐτοκράτορος· ἐν δὲ τῇ πλησίον συμβολῇ τοῦ τε Λύκου καὶ Ἰριδος ὑπῆρχε πόλις Εὐπατορία, ὑπὸ τοῦ Πομπίου τοῦ Μάγνου Μαγνόπολις κληθεῖσα, νῦν δὲ Μπογάζ κεσέν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Λύκος

έρχόμενος μέσον τῆς πεδιάδος συνάντᾳ τὸν Ἴριν ἔξερχόμενον μεταξὺ στενῶν αὐλώνων ἀποτελουμένων ἐκ τῶν ὄρέων Λίθρου καὶ Ὀφλίμου ἐκτεινομένων πρὸς δυσμᾶς· καὶ τὰ μὲν μεταξὺ τοῦ Λίθρου ἀποτελοῦσι τὴν ἐπαρχίαν Καβάκ, τὰ δὲ τοῦ Ὀφλίμου ὑπὸ τὴν Ἀμασειαν καὶ Τάσοβαν τὴν ἐπαρχίαν Λαδικ, πιθανῶς καὶ ταύτην ἀρχαίαν τινὰ Λαοδίκειαν, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει ἡ λίμνη ἢ κατὰ Στράβωνα Στεφάνη. Ἄπασα δὲ ἡ χώρα αὕτη εὐφορὸς οὔσα ὁμῶς κακῶς γεωργεῖται, καὶ λειψανδρεῖ, ἔχουσα καὶ μεταξὺ καὶ ὀλίγα χωρία Ἑλληνικά· ἢ κυρίως δὲ παραγωγὴ τῶν μερῶν τούτων εἶναι τὰ σιτηρὰ καὶ ὀπῶραι αὐτοφυεῖς.

Πρὸς Δυσμᾶς δ' αὐτῆς τῆς Φαναροίας καὶ τῶν ὑπὸ τὴν Ἀμασειαν εἶναι καὶ ἡ Φαζιμωνίτης χώρα σιτοφόρος καὶ εὐκαρπὸς, ἐνθα ἡ πολίχνη Φαζιμῶν (Κάβιζα) Καίουσα ἴσως διὰ τὰ θερμὰ ὕδατά της, περιφημὸς διὰ τὰ θερμὰ λουτρά της καθ' ὅλον τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἔδρα Ἐπάρχου καὶ περιέχουσα 30 οἰκίας· διατηροῦνται δὲ ἀλλὰ κακῶς δύο λουτρά θερμὰ θειοῦχα καὶ λίαν ἱαματικά· εὑρηνται δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ ἐνταῦθα ἐπιτάφιοι, ἀλλὰ διεφθαρμένοι, ἐπομένως ἐρείπια μεγαλοπρεπῆ κιόνων καὶ κιονοκράνων Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ· κεῖται δὲ ἡ Κάβιζα ἐπὶ λόφου, ὅπου καὶ λείψανα τείχους τινὰ διακρίνονται· κειμένη δὲ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀμασειας, Ἀμισοῦ, Μερζουφίν, καὶ τῆς διὰ τοῦ Ἄλυος πρὸς τὴν Παφλαγονίαν, παρέχει ὠραίαν τὴν πρόσοψιν· ἀπέχει δὲ τῆς πρὸς Βορ. αὐτῆς Ἀμισοῦ 18 ὥρας, τῆς δὲ πρὸς Μ. Μερζουφίν 5 ὥρας, τῆς δὲ πρὸς τὸ Νοτιοῦ Ἀμασειας, 8 ὥρας, τοῦ δὲ κατ' εὐθείαν τοῦ Ἄλυος (Κιοπροῦ) 10. ἡ χώρα δὲ αὕτη τὸ πλεῖστον ἀκατοίκητος ἔχει μικρὰ χωρία Τουρκμανικά καὶ Κιρκασίων, ἱκανὰ δὲ πρὸς τὸν Ἄλυν Ἑλληνικά τὸ πλεῖστον Τουρκόφωνα.

Ἐπὲρ δὲ τὴν Κάβιζαν πρὸς Μ. 5 ὥρας ἀπέχει ἡ Μάρσοβαν ἢ Μερζουφίν, κατὰ δὲ τὸν Συναξαριστὴν Ἠλιούπολις, πατρὶς τῆς Ἀγ. Βαρβάρας, πόλις ἔχουσα περὶ τῆς 12 χιλ. κατοίκων ὧν οἱ πλεῖστοι Τοῦρκοι, 4000 δὲ Ἀρμένιοι, καὶ 150 Ἕλληνες προσελθόντες ἐνταῦθα ἐκ τῆς Καππαδοκίας ἔχοντες μίαν μικρὰν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Βαρβάρας· οἱ δὲ ἱκανῶς εὐποροῦντες καὶ πολυπληθέστεροι Ἀρ-

μένιοι ἔχουσιν ὠραίαν Ἐκκλησίαν καὶ Σχολεῖον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Μαρσοβάν, ἧς καὶ αἱ πύλαι καὶ μέρος τῶν τειχῶν σώζονται τῆς π. Χ. ἐποχῆς τειχοδομίας· πάντα δὲ τὰ λοιπὰ κτίρια εἶναι νέα καὶ ἱκανῶς ὠραία· ἡ δὲ πολίχνη αὕτη ἱκανῶς εὐδαιμονεῖ ἔχουσα τὴν ἀκμαιότεραν γεωργίαν εἰς σιτηρὰ καὶ ἀμπελῶνας, πρὸς δὲ καὶ ἱκανὸν ἐμπόριον ἢ κυρίως δ' αὐτῶν τέχνη εἶναι ἡ χαλκευτικὴ ποριζομένων τὸν χαλκὸν ἐκ τῶν παρακειμένων μεταλλείων τοῦ χαλκοῦ· ὑπάρχει δὲ ἀρχαιότατος λουτρὸς ἀποδιδόμενος εἰς τὴν Ἀγίαν Βαρβάραν ἀρκετὰ εὐρύχωρος· εἰς τριῶν δὲ ὠρῶν ἀπόστασιν πρὸς Β. εὐρηνται καὶ γαϊάνθρακες. Περὶ δὲ αὐτὴν ὑπάρχουσιν ἱκανὰ χωρία Ἑλληνικά συνοικισθέντα ὑπὸ τῶν Χαλδαίων μεταλλουργῶν· ἡ δὲ πρὸ αὐτῆς ἐκτεταμένη, πεδιάς σιτοφόρος εἶναι καὶ ἐπιτηδειοτάτη εἰς βοσκήν· εἰς ἀπόστασιν δὲ πρὸς Βορ. δέκνουνται καὶ ὁ τάφος τῆς Ἀγίας Βαρβάρας εἰς τὸ χωρίον Πέουρεν τιμώμενος ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐνταῦθα ἔθνων. Ἐκτὸς δὲ τῶν Καθολίκων, ὑπὲρ τὰς 20 οἰκογενεῖας ἔχει καὶ διαμαρτυρομένους μικρὰν πληγὴν εἰς τὴν ὁμόνοιαν τοῦ ἔθνους τούτου, οὐ καὶ σχολεῖον ἔχοντας ὅπου δύο ἱεραπόστολοι κάθηται ἐκεῖ διὰ νὰ τοὺς διδάξωσι τὴν θρησκείαν των· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ὁ καρπὸς καθὼς πανταχοῦ εἶναι ὅτι ταχέως τοὺς ἀφίνουσιν οἱ προσηλυτιζόμενοι καὶ οὐδὲν πράττουσι ἡμματοπονοῦσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἡ Μαρσοβάν εἶναι καὶ ἔδρα Μητροπολίτου Ἀρμενίου τὸν τίτλον ἔχοντος Ἀμασειας· οἱ δὲ περὶ αὐτὴν Ἕλληνες ὑπόκεινται ἐκκλησιαστικῶς ὡς καὶ οἱ μέχρι τοῦ Ἄλυος εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀμασειας. Μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς πρὸς Ἀν. Ἀμασειας ἀπεχούσης 8 ὥρας εἶναι ἡ ὠρία πεδιάς Τασοβάς καλουμένη, ποτιζομένη ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ποταμῶν χυνομένων εἰς τὸν Ἴριν, καὶ ἔχουσα τινὰ χωρία ὀθωμανικά· ὑπέρκεινται δὲ τῆς Μαρσοβάν ἐπὶ 18 ὠρ. πρὸς Μεσημ. ἢ Τσουροῦμ ἢ κατὰ τὸν ἱστοριογράφον τοῦ Σουλτάν Μελέκ Γαζῆ Ἀγκωνία, ὑποδιοικήσις τῆς Ἀμασειας καὶ περιέχουσα τὸ περὶ τὸν Ἄλυν τοῦ Πόντου τελευταῖον Ν. Δυτικὸν μέρος· αὕτη φαίνεται ὅτι ἐπὶ τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα ἠπῆρξεν ἔδρα Δουκὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπὶ τοῦ Μελέκ ἀλωθεῖσα εἶχε τότε δοῦκα Λέοντα τινὰ πο-

λεμήσαντα κατ' αὐτοῦ περὶ τὰ Ζήλα, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν παρακμάσασα· ὑπάρχουσι καὶ περὶ αὐτὴν πολλαὶ ἐκ Χαλδίας ἀποικίαι μεταλλουργῶν ἀνήκουσαι εἰς τὸν Μητροπολίτην Χαλδίας, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς εἰς τοὺς τῆς ἐπαρχίας πρὸς ἣν ἀνήκουσιν.

Ἐπιστρέφοντες δ' ἐντεῦθεν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν τῆς Ἀμασειας χώραν εὐφοροτάτην καὶ συνισταμένην ἀπὸ ωραίων παιδιᾶδων, μεταξύ τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ἀμάσεια ἄλλως καὶ Μητρόπολις ἐπὶ τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτῆς καλουμένη, ἐν μέσῳ φάραγγος συγκοινωνούσης μετὰ τῶν περὶ ξηροπέδιᾶδων διὰ τριῶν αὐλώνων ἀποτελούντων τὰς τρεῖς κυρίως ὁδοὺς, μεθ' ὧν συγκοινωνεῖ μὲν τὰς πλέον ἐμπορικότερας τῆς ἀρχαιότητος πόλεις. οὗτοι δὲ οἱ αὐλώνες οἰονεῖ φυσικαὶ πύλαι οὔσαι τῆς πόλεως καθιστῶσιν αὐτὴν ὄχυροτάτην φύσει, οὐχ ἥττον ὅμως καὶ ἡ τεichoδομικὴ τέχνη ἀνεπλήρουν τὴν ὄχυρότητα αὐτῆς· οἱ δὲ φάραγγες ἐδῶ ἀποτελοῦσι τρίγωνόν τι σχηματιζόμενον μεταξύ τριῶν ὀρέων ἀπροσβάτων, ὧν τὰ μὲν δύο πρὸς Ἀνκτολάς, τὸ δὲ τὸ καὶ μέγιστον πρὸς δυσμὰς χωριζόμενα διὰ τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ (Γεσίλ Ἰρμακ). ἐπὶ τοῦ τελευταίου λοιπὸν σχηματίζοντος δύο κέρατα εἶναι κτισμένη ἡ κυρίως πόλις. εἰς τὰς ἀνωτάτω δὲ κορυφὰς αὐτοῦ εἶναι δύο Ἀκροπόλεις μία ὑπὲρ τὴν ἄλλην συνδεδεμένη μετὰ τοῦ τείχους τῆς ὅλης πόλεως, ἥς τὸ κάτω τεῖχος διευθύνεται διὰ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου κέρματος. ἐν δὲ τὸ κέντρῳ τῶν δύο κερμάτων ὑπάρχουν ἐρείπια θεάτρου διατηρουμένου μόλις τὰ ἐδῶλια, καὶ παρ' αὐτῶν τὰ βασίλεια κατὰ μέρος σωζόμενα, καὶ παρ' αὐτοῖς Ἐκκλησία καὶ ὄπισθεν λουτρός· ἐντὸς δὲ τοῦ θεάτρου καὶ κατὰ τὴν θεμέλιον ναῖσκος ἀρχαιότατος. ὑπεράνω δὲ καὶ ἀμφοτέρωθεν τοῦ θεάτρου ἐντὸς τῶν βράχων εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Σράβωνος μνημονευόμενα μνημεῖα τῶν Βασιλέων λελαξευμένα κατὰ τρόπον τοιοῦτον. ἐκατέρωθεν μὲν ἀπὸ τοῦ θεάτρου πλαγίως καὶ πρὸς τὰ ἄνω φαίνονται δύο πύλαι ἀπὸ αὐτῶν τῶν βράχων· ὄπισθεν δὲ δύο κλίμακες ἐκ τοῦ ἰδίου βράχου μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολλὰς ἔχουσα βαθμιδὰς φέρουσιν ἄνω εἰς τοὺς τάφους τρεῖς ἐκατέρωθεν ὄντας μεγάλους, καὶ τινὰς μικροτέρους παρ' αὐτοῖς· καὶ οἱ μὲν μεγάλοι

κεχωρισμένοι πανταχόθεν ἐντὸς τῶν βράχων ἴστανται ὡς κιβώτια, οἱ δὲ μικροὶ ἀπλῶς εἶναι ὅπαι ὡς δωμάτια ἐντὸς τῶν βράχων· τὰ δὲ κιβώτια ταῦτα ἔχουσιν ὕψος μὲν 12 πηχῶν καὶ τόσον μῆκος καὶ πλάτος· ὅλοι δὲ ἔχουσι ὠραία ἀετώματα καὶ κανονικὰς μετώπας, καὶ ὡς ἐκ τῶν σημείων φαίνεται ὅτι εἶχον καὶ προπύλαια καὶ ἄλλον καλλιτεχνικὸν κόσμον, ὅστις μετὰ καιρὸν κατέρρευσε· οἱ τάφοι οὗτοι ἐξεκένωθησαν ἀπὸ τῶν καιρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐγένοντο μονοκλήσια, ὡς ἐκ τῶν εἰκόνων φαίνεται· τὰ δὲ ἐντὸς τῶν τάφων τούτων εἶναι ὅλως καταμέλανα ὑπὸ τῶν θυμιαμάτων φέροντα λάμψιν τινά. Εἰς δὲ τούτων εἰς τοὺς καταντικρῶ αὐτῶν βράχους στίλβων μᾶλλον τῶν ἄλλων ὀνομάζεται Ἀγιναλή ἥτοι κατοπτρώδης. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τάφοις σωμάτων σώζονται τέσσαρα εἰσέτι τεταρυχευμένα ἐν ὑπογείῳ τινὶ τζαμίου Κιουμετρεσὲ καλούμενω, καὶ διατηρούμενα ἐκεῖ.

Ἄπαντα δὲ ἡ τετειχισμένη πόλις ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ διὰ τῶν δύο κερμάτων διήκουσα μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἔχοντος ὕψος 300 ποδῶν σχηματίζει τρίγωνον, τὸ δὲ μετὰ ξὺ ἐμβαδὸν κατὰ μὲν τὸ κέντρον εἶναι βραχῶδες καὶ ἄδατον καταστραφέντων τῶν κλιμάκων ἢ τῶν ὑπογείων ὀδῶν, δι' ὧν ἐκοινωνεῖ ἡ κάτω πόλις μετὰ τῶν Ἀκροπόλεων· αὗται ὅμως ἔχουσι τὸ ἔδαφος ὀμαλὸν μὲν, ἀλλ' ὑπερκείμενα τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, περιέχουσαι πολλὰς εἰς οἰκίας κατερειπωμένας, καὶ οὐ πολὺς χρόνος ἀφ' οὗ ἔπαυσαν κατοικούμεναι· τὰ δὲ πολύπλακα αὐτοῦ τεῖγος δεικνύουσι διαφόρου ἐποχῆς τεichoδομίαν, κατὰ μέγα μέρος σωζόμενα χωρὶς ὅμως τῶν διαφορῶν ἐπιγραφῶν ἀφαιρεθειῶν ἢ καταθραυσθειῶν· οὐδὲν δὲ καλλιτεχνικὸν ἀναφαίνεται ἐπὶ τῶν Ἀκροπόλεων τούτων, ἢ ἡ ὠραία ἐντεῦθεν θέα ἀπὸ προσόψεως ὅλης τῆς πόλεως τοῦ βαθυρροῦ ποταμοῦ, καὶ τὰς ἐνθεν καὶ ἐνθεν ὠραίας πεδιάδας.

Τὸ πλεῖστον δὲ τῆς Ἀμασειας κατοικεῖται ἐπὶ τῆς ἀντικρῶ ὄχθης τοῦ ποταμοῦ οὔσης μὲν ὀμαλῆς, ἀλλὰ τὸ θέρος καυστικοτάτης ἕνεκα τῆς ἀντανακλάσεως τῆς θερμότητος τῶν πανταχόθεν ὑπερκειμένων ξηρῶν βράχων. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκοινωνοῦν τὰ δύο μέρη τῆς πόλεως διὰ δύο γεφυρῶν, σήμερον ὅμως ἐπολλαπλασιάσθησαν μέχρι τῶν πέντε, ὧν

αί πλείστα νεωτέρας κατασκευῆς· τὸ δὲ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως φέρει ἀρχαῖα ἀξία λόγου πρὸς βορ. μὲν ξενῶνας ἱκανοὺς ἀρχαίους ἔχοντας ἀρχα οτάτην τὴν ἐσωτερικὴν οἰκοδομὴν, τὴν πρὸ τῶν πυλώνων μὲν Ἀραβικὴν, καλλωπισμένην μὲ τὴν ἀραβικὴν γλυπτικὴν τεχνικῶς καὶ περιττῶς· εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν πολὺπλοκος καὶ πολλὰς ἔχων στοὰς Μακεδονικῆς ἐποχῆς λέγεται τιμαρχανὰς ἢ φρενοκομεῖον, ἀλλὰ φαίνεται δημόσιόν τι κτίριον χρησιμεῖον ὡς ἀμφιθέατρον· πολλὰ δὲ μέρη τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἀρχαῖα καὶ λιθόκτιστα· ἐν τῷ μέσῳ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἰριδος εἶναι τὸ πολυτελέστατον τζαμίον τοῦ Βεγζαζίτ Β'. καὶ περὶ αὐτὸ ἐκτεταμένοι μετρεσέδες καὶ ἱμαρέτια ὅλα κτισμένα ἐπὶ τῶν βάσεων ἀρχαίου ναοῦ, εἴτα δὲ ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Γεωργίου.

Ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Ν. Δ. καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὰ Κόμματα Ζῆλα καὶ Σεβάστειαν ἀγούσης ὑπάρχει σειρὰ ἀρχαίων κτιρίων μὲ ἐκτεταμένα ὑπόγεια Μητρόπολις καλουμένων, ὅπου διάφορα Μουσουλεῖα σώζονται, καὶ τάφοι ἐντὸς μὲ σαρκοφάγους ὠραιότητας· εἰς μάλιστα αὐτῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρων δύο ἔρωτας, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κεφαλὴν γυναικὸς εἶναι ἀρίστης γλυφίδος· ἐν τοῖς μουσουλεῖοις δὲ τούτοις ὅπου ὑπάρχουν ἐν πολλοῖς ἐπιγραφαὶ μὲ μεγάλα γράμματα Μητρόπολις ἐξακολουθοῦν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ θάπτοντες τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς, χωρὶς νὰ βλάψωσι τὰ παλαιὰ μάλιστα τιμῶντες αὐτὰ, ἀνάπτοντες λαμπάδας, ἢ καὶ θυμιάζοντες ὡς ἱερά.

Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι πολλὰ ἐρείπια μεταξὺ αὐτῶν ἀντικρυστὰ κείνται δύο μεγαλοπρεπῆ κτίρια τὸ πλείστον φέροντα Κορινθιακὸν ῥυθμόν, ὧν τὸ μὲν εὐρυχωρότατον καλεῖται Κιουμμετρεσές, τὸ δὲ ὁμοιάζον μὲ τὰς ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηναίων Πινακοθήκας καλεῖται Κιταπχανέ (Βιβλιοθήκη)· καὶ τοῦ μὲν πρῶτου μέρους πρὶν ὂν ἐκκλησία νῦν δὲ τζαμίον, ἔχει ὑπ' αὐτὸ μέγα ὑπόγειον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν ἐν θήκαις τὰ προαναφερθέντα καὶ τεταριγευμένα σώματα, ἅτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Χοτζάδων εἶναι φερμένα ἀπὸ τῶν ἐν βράχοις τάφων· εἰς τιμὴν δὲ τούτων ἐπειδὴ ἀνάπτουσι κατὰ καιρὸν λαμπάδας, προ τινῶν ἐτῶν συνέβη νὰ διαδοθῆ τὸ πῦρ ἀπὸ

τῶν λαμπάδων εἰς τὰς θήκας, καὶ αἱ θήκαι καὶ τὰ περιβάλλοντα αὐτὰ ἐνδύματα ἐκάησαν, ἐκτὸς μιᾶς σωθείσης· καὶ τὰ μέλη τῶν τριῶν μὲν κατεσπασμένα ἐβλήθησαν ἀτάκτως εἰς νέας θήκας, τὸ δὲ μένει ὡσὸν· καίτοι δὲ τὸ σκοτεινὸν καὶ πνιγερὸν τοῦ μέρους δὲν συγχωρεῖ νὰ χρονοτριβῆ τις πολὺ, ὅμως παρατηρεῖται τὸ σῶμα τοῦτο ἀνδρὸς ἱκανοῦ μεγέθους, οὗ ἡ κεφαλὴ ὡσειδῆς καὶ ὠραία, ἀλλὰ ψιλῆ, οἱ μυῶνες τῶν χειρῶν καὶ μάλιστα οἱ μαστοειδεῖς παχεῖς, ἐπίσης δὲ καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος καίτοι κατάξηροι. Ἰὰ δὲ ἐνδύματά των κυνόλευκα λιναῖα ὁμοιάζον μὲ τὰ σημερινὰ τῶν Κούρτων· καὶ τὰ μὲν ἐπανωφόρια ὄντα στενὰ καὶ μὲ χειρίδας, τὸ δὲ βραχίον των ὡς εἶδος πλατέως παντελονίου, φαίνονται ὅτι τοὺς τὰ ἐφόρεσαν μεταγενεστέρως.

Τὸ δὲ ἐπίλοιπον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Κιουμμετρεσέ εἶναι λίαν εὐρύχωρον, καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἐκπαιδευτικόν τι κατάστημα· ὅπισθεν δὲ τῆς βιβλιοθήκης εἶναι ἄλλο κτίριον, ὅπου φαίνονται σπόνδυλοι ἐβρίμμενοι Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὅπερ κατόπιν ἐγένετο μὲν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ μονή, Γεώργιος δὲ τις τουρκίσας καὶ Γιοργῆς πασᾶς ἐπικληθεὶς κατέστησε τὴν μὲν τζαμίον, τὴν δὲ μονὴν μετρεσέν. Ἐκτὸς δὲ τούτων πλήθει ἢ πόλις ἐρείπειων, καὶ φαίνονται τῆδε κάκεισε πολλὰ ἀρχαῖα τρίμματα καὶ ἠκρωτηριασμένοι ἐπιγραφαὶ, ἅπαντα ἐμφαίνοντα τὸ ποτὲ μεγαλεῖον καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος τοῦ Στράβωνος, ἣν περιπαθῶς καὶ φιλοστόργως περιγράφει ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του. Πρὸς βορ. δὲ καὶ οὐ μακρὰν εἶναι ὁ τάφος καὶ ἡ ἐκκλησία Βασιλείου τοῦ Ἀμασειᾶς Ἐπισκόπου.

Σήμερον δὲ οὔσα ἡ Ἀμάσεια ἐδρα διοικητοῦ ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν τῆς Σεβαστείας, οὐδὲν ἔχει ἐκτὸς τῆς φυσικῆς καλλονῆς, ἐπειδὴ ἡ πόλις εἶναι κακῶς κατοικημένη ἔχουσα μικρὸν ἐμπόριον, οὐδεμίαν δὲ ἰδίαν βιομηχανίαν, ἢ ἐν μικρὸν μεταξοκλωστειν· μόνη δὲ μία ὁδὸς νεωστὶ γενομένη ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ μέλλουσα νὰ συνδέσῃ αὐτὴν μὲ τὴν Ἀμισὸν, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης διοικητήριον, καὶ αὐτὴ ἡ θεὰ τοῦ ποταμοῦ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ῥέοντος εὐτρεπίζουσι αὐτήν.

Ἄλλως δὲ μὲν κάτοικοι εἶναι οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ τραχεῖς

καὶ βάρβαροι, οἱ δ' Ἀρμένιοι περὶ τοὺς 600 οἰκογενείας εἶναι ἀγραικοί, ὅμοιοι δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες περὶ τοὺς 100 οἰκογενείας τουρκοφώνους· διατηροῦσιν ὁμῶς κατὰ προτροπὴν τοῦ νῦν Ἀμασειᾶς καίτοι ἀτελῶς καὶ σχολεῖον καὶ ἀρρένων καὶ χορασιῶν, ἔχοντες καὶ ταῦτα καὶ μίαν ἐκκλησίαν νεόδμητον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

Ἡ δὲ γεωργία των συνίσταται εἰς σιτηρὰ μέταξαν σταφυλὰς καὶ τοὺς περιφήμους καρπούς τῆς Ἀμασειᾶς. οὔσα δὲ ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ὁδῶν ἐνίοτε γίνεται ἰκανὴ κίνησις ἐμπορίου ὡσάκως γίνεται ζήτησις τῶν γεννημάτων ἐν Εὐρώπῃ. κυριευθεῖσα δὲ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μελικ Γαζή, εἶτα ὑπὸ τοῦ Ὁρχάνου καὶ ἐφεξῆς ἐρημωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ἀνωρθώθη ὡπως οὖν ὑπὸ τοῦ Βεγιαζίτ τοῦ Β'. ἐνταῦθα ἀνατραφέντος· ὁσήμεραι δὲ παρακαμάζουσα, ὡς καὶ ὄλαι ἡ ἐν τῇ μικρῇ Ἀσία πόλεις, μόλις ἔχει 14 χιλ. κατοίκων.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμασειᾶς διὰ τῆς μεσημβρινῆς ὁδοῦ ἐπὶ ἰκανὸν διάστημα ἀμαξωτῆς θάινει τις πρὸς Μεσ. ὅπου ἡ ὁδὸς διακλαδίζεται, καὶ ἡ μὲν ἄγει πρὸς τὰ Ζῆλα, καὶ τὴν Καισαρείαν, ἡ δὲ πρὸς Ἀν. εἰς Τοκάτην καὶ Σεβαστείαν. Καὶ τὰ μὲν Ζῆλα ἀρχαία καὶ αὐτὴ πόλις διατηροῦσα τὸ ὄνομα, κεῖται μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἰριδος καὶ Ἀλυος ποτιζόντων τὴν περὶ αὐτὴν χώραν τὴν Ζηλίτιδα καὶ καρποφορωτάτην καθιστώντων· εἶναι δὲ αὐτὴ κτισμένη ἐν μικρῷ καὶ ἀνεπαισθήτως ὑψουμένῳ λόφῳ, ὅστις κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἦν χῶμα ἢ τύμβος τῆς Σεμιράμιδος καὶ διατηροῦσα μέχρι τοῦ νῦν τὰ τεῖχη τῆς· εἶχε δὲ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Ἀναϊτιδος σεβομένης ὑπὸ πάντων τῶν περιοίκων, καὶ ταύτης ἡ ἐπίκλησις ἦτον ὁ μέγιστος ὄρκος τὸν κατὰ τὸν Πόντον. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο ἦτο περίθλεπτον καὶ πολλαὶ χῶρα ἦσαν αὐτῷ ἱεραὶ καὶ πολλοὶ ἱερόδουλοι, καὶ ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἐδέσποζε τῆς χώρας· οὐδὲν δὲ τούτων σήμερον ἀναφαίνεται ἐκτὸς τῶν τειχῶν σωζομένων μὲν, διαφόρου δὲ ἐποχῆς. Ἐχει δὲ ὑποδοικητὴν καὶ ἰκανὸν ἐμπόριον εἶναι πλουσία εἰς τὴν γεωργίαν τῶν διαφόρων σιτηρῶν, σταφυλῶν καὶ ὀλίγης μετάξης, κατοικουμένη ὑπὸ 8000 κατοίκων, ὧν τινες Ἕλληνες Χριστιανοί, καὶ ἔχουσα χωρία τινα Ἑλληνικά· ἡ πόλις δὲ αὐτὴ ἠλώθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Μελικ, ὅπου ἐγένετο μάχη κα-

τὰ τὸν ἱστοριογράφον τοῦ Μελικ πεισματώδης παρόντων ἐπικούρων αὐτῆ τοῦ Δουκὸς τῆς Μελιτινῆς τοῦ Νέστορος, καὶ τῆς Ἀγκωνιάς (Γουρούμ) τοῦ Λέοντος· ἐνίκησε δὲ ὁ Μελικ τοὺς πολυαριθμούς Χριστιανούς τῆς βοηθείας τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ἀνευ τοῦ ὁποίου τῆς βοηθείας θὰ κατεσφάετο· οἱ δὲ ὑποδουλουθέντες κάτοικοι ὑπεχρεώθησαν κατ' αὐτὸν γυμνοὶ φέροντες τὰς πέτρας τῆς πόλεως νὰ ῥίπτωσιν εἰς τὴν μικρὰν λίμνην τῆς Γαζιούρας (Ἡράκλειον πέλαγος νῦν δὲ Καζχιόλ) καὶ οὕτω καὶ ἀπεμακρύνθησαν τῆς πατρίδος καὶ διεσκορπίσθησαν· εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ πόλις σήμερον διὰ τὴν ἐπὶ ἓνα μῆνα πανήγυριν τῆς, ὅπου πανταχόθεν κατὰ Νοέμβριον συλλέγονται χάριν ἐμπορίου. Μεταξὺ δὲ Σεβαστείας καὶ τῶν Ζήλων εἶναι ἡ Πηδαχλόη (Πεταχτοῦν Τουρκιστὶ) ἡ πατρίς Ἀθηνογένους τοῦ Μάρτυρος.

Ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις νῦν δὲ χωρίον Ὀθωμανικὸν κεῖται εἰς ἀπόστασιν 10 ὥρων τῆς Σεβαστείας, ἧς ἱεράρχης ὑπῆρξεν ὁ Ἀθηνογένης, ὃν ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία τῆς 46 Ἰουλίου· εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, νῦν δὲ τζαμίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή αὕτη «ἐνθάδε κεῖται Ἀθηνογένης»· ὁ ἐκδότης τοῦ νέου ὥρολογίου Β. Κουτλουμουσιανὸς διορθῶν δῆθεν τὸν Συναξαριστὴν ἀπὸ Πηδαχλόης γράφει Πιδάς καὶ Χλόης πόλεων Παφλαγονίας, αἵτινες ὁμοίως ὑπέκειντο Ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην Σεβαστείας· ἡ διόρθωσις τοῦ ἐκδότου εἶναι πάντῃ λανθασμένη, ἐνῶ ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Πηταχτοῦ καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἐπιτυμβίου λίθου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἔχοντι κατοίκους 600· εὐρίσκονται ἰκανὰ ἐρείπια καὶ ἐπιγραφαὶ δυσανάγνωστοι μαρτυροῦσαι τὴν παλαιὰν κατάστασιν τῆς Πηδαχλόης, ὅπου ὁ Ἀθηνογένης φερόμενος εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον μετ' ἄλλων, αὐτοσχεδίως ἐποίησε τὸν ἐπιλύχιον ὕμνον «Φῶς ἰλαρὸν κτλ.» πλῆρη πίσεως καὶ Χριστιανικῆς χαρᾶς.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμασειᾶς βαίνοντες ἐπὶ 12 ὥρας ἀπαντῶμεν τὴν Τροχάλην (Τορχάλ τουρκ.) παλαιὰν πολίχην ἐπὶ τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ ἐντὸς εὐφόρου κοιλάδος καὶ μεταξὺ δύο πεδιάδων, ἔχουσαν καὶ ἰκανὰ ἐρείπια τειχῶν καὶ τινὰς ἀρ-

χαίους Ξενώνας Βυζαντινούς, ἧς πολιούχος ὑπῆρξεν ἡ ἁγία Βαρβάρα ἔχουσα ναὸν κατηδαφισμένον, καὶ τιμωμένη ὑπὸ τῶν περιοικῶν Ὀθωμανῶν τε καὶ Χριστιανῶν· σήμερον δὲ κατεκείτα: ὑπὸ 400 οἰκογενειῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἔχουσα ἑβδομαδιαίαν ἀγοράν. Ἀπὸ δὲ τῆς Τροχάλης διὰ τῆς Γαζιούριτης (Γαζοβάν) μετὰ δέκα ὥρας πρὸς Ἄν. κεῖται ἡ Τοκάτη· ἡ δὲ Γαζιούρα ἡ παλαιὰ πόλις καὶ τὸ κατὰ Στράβωνα βασιλεῖον κεῖται πρὸς Μ. τῆς τερπνῆς ἀλλ' ἀκατοικητοῦ πεδιάδος ὑπὸ τὰς ὑπωρείας μικροῦ ὄρους, ἐνθα καὶ νῦν γίνεται ἑβδομαδιαία ἀγορά. Ἡ δὲ Τοκάτη ἐκ παραφθορᾶς τῆς ἐπὶ Βυζαντινῶν Εὐδοκιάδος ὀνομασθεῖσα εἶναι μεταξὺ τοῦ Ἰριδος (Χιτιρλίχ) ποταμοῦ καὶ τινων ἀπροσβάτων ὀρέων, δι' ὧν διήκει ἡ πρὸς Σεβάστειαν ὁδὸς, ἀπλῶς οὔσα σταθμὸς Σεβαστείας μετὰ τινων ξενόνων, συνοικισθεῖσα δὲ ἐκ τῶν πρὸς Ἄν. Κομάνων ἐπὶ Ἡρακλείου, καὶ λαβοῦσα τὸ ὄνομα, ἐκ τῆς θυγατρὸς του Κυρᾶς Εὐδοκίας· ὅθεν καὶ τὸ Τουρκικὸν ὄνομα τῆς Κρατοκία καὶ χυδαιότερον Τοκάτη. Ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τοῦ τείχους τῆς σώζουσα ἔτι μερικὰς οἰκίας εἶναι εὐθὺς ὑπεράνω τῆς νῦν Τοκάτης, ἧς ἡ ἀκρόπολις εὐρύχωρος καὶ μεταξὺ ἀπροσπελάστων βράχων σώζεται ἀλεραία· οὐδεμίᾳ ὁμῶς ἐπιγραφῇ ὑπάρχει, καταστραφειῶν αὐτῶν ἢ καὶ ἀφαιρεθειῶν. Καὶ πρὸ ἐτῶν τινων ἡ πόλις περίφημος διὰ τὸ ἐμπόριον τὴν βιομηχανίαν ἐπιτοπίων ὑφασμάτων καὶ τῶν ἐργοστασιῶν τοῦ χαλκοῦ κεῖται σήμερον νεκρὰ ἔχουσα μικρὸν ἐπιτόπιον ἐμπόριον ἀπολέσασα ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας τὴν ἰδίαν, καὶ ἐκ τῶν πέντε χωνευτηρίων τοῦ χαλκοῦ, μόλις τὸ ἐν εἶναι εἰς ἐνεργειαν, καὶ ἐκ τῶν 600 ἐργοστασιῶν τοῦ χαλκοῦ μόλις 80 καὶ ἐκεῖνα ἐργὰ καὶ μόνον διὰ ἐπιτόπιον χρῆσιν. Εἶναι δὲ ἔδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ καθέδρα τοῦ Μητροπολίτου Νεοκαισαρείας ἔχουσα μόλις ἀπὸ τοῦ μυθώδους πληθυσμοῦ τῶν 100 χιλ. ὃν ἀποδίδουσιν οἱ γεωγράφοι 18 χιλ. κατοίκων ἑνασχολουμένων εἰς τὴν κηπεῖαν καὶ ἀμπελουργίαν καὶ τὸ μικρὸν ἐμπόριον καὶ τὴν ἀσήμαντον καταστάσαν βιομηχανίαν των· ἔχει δὲ περὶ τὰς 400 οἰκίας Ἑλλήνων Τουρκοφύων καὶ 100 Ἑβραίων τῶν μόνων καθ' ὅλην τὴν Νοτίαν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου· τῶν δὲ Ἀρμενίων Ἑλλήνων καὶ Ἑ-

βραίων οἱ ναοὶ εἶναι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβόλου· καὶ οἱ μὲν Ἀρμένιοι ἔχουν 4 ἐκκλ. οἱ δὲ Ἑβραῖοι μίαν Συναγωγὴν, καὶ οἱ Ἕλληνες μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἐν Ἑλλ. καὶ Ἀλλήλ. σχολεῖον· εἶναι δὲ καὶ δύο μοναστήρια τῶν Ἀρμενίων μὲ ἓνα μόνον ἱερέα, καὶ ἐν τῶν Ἑλλήνων 2 ὥρας πρὸς Βορ. τῆς Τοκάτης ἐν Κέκζα (Κουκουσός)· οἱ κάτοικοι τῆς Τοκάτης λέγονται ἐκδεδιαιτημένοι τὰ ἦθη ὡς καὶ πάλαι οἱ τῶν Κομάνων· τὰ δὲ περίφημα χαλκοῦ μεταλλεῖα εἶναι μακρὰν αὐτῆς 6—8 ὥρας ὡς καὶ τὰ λεγόμενα μαδένια 12 ὥρ. κάτοικουμένα ὑπὸ τῶν ἐκ Χαλδίας Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὀπίων εἶναι καὶ ἕως 100 οἰκογένειαι κλωστῶν ἦτοι Ἑλλήνων ἀλλ' ὑποκρινομένων τὸν Μωαμεθανόν· ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἱκανὸς ἀριθμὸς Ἑλληνικῶν χωρίων, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ Τοκάτης καὶ Σιβάζ ἐν τῇ πεδιάδι Ἀρδοβα· εἰς πλεῖστα δὲ μέρη ἀπωκίσθησαν καὶ Κιρκάσιοι, οἵτινες δι' ἔλειψιν τροφῆς καὶ διὰ τὴν φυσικὴν των κλίσιν εἰς τὴν ληστείαν καταλεηλατοῦσι τὰς χώρας ταύτας. Δὲν φέρει δὲ κανὲν ἄξιον λόγου κτίριον ἢ μόνον τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ τινὰς ξενώνας, οἵτινες ἐπισκευασθέντες ἐπὶ τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου φέρουσιν ἀρχιτεκτονικὴν, ὡς καὶ ἐν Ἀμασειᾷ, Ἀραβικῆν, εἰς δὲ τούτων ὀνομάζεται τιμαρχανές (φρενοκομεῖον) ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι Τιμουρχανές, ἐπειδὴ ἐνταῦθα μάχης σφοδρᾶς γενομένης, ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη ὁ υἱὸς τοῦ Τιμούρ ἢ Ταμερλάνου, ὅπου καὶ σώζεται ὁ τάφος του· διότι οἱ κάτοικοι χριστιανοὶ θέλοντες νὰ δεῖξωσι τὴν πρὸς αὐτὸν ὑποταγὴν, μετὰ τῶν παίδων τῶν σχολείων ὑπεδ-χθησαν αὐτόν· ἀλλ' αὐτὸς ἅμα ἰδὼν τοὺς παῖδας, τοῦ κατέβη νὰ ἰδῇ τί εὐχάριστον θέαμα θὰ ἐγένετο, ἂν ὑπὸ τὰς ὀπλὰς τῶν ἵππων κατεσφάζοντο, καὶ οὕτω διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππους, οἵτινες ἐλεεινῶς κατέσφαξαν ἀπαντας. Οἱ κάτοικοι λοιπὸν ἰδόντες ὅτι ὁ Ταμερλάνος δὲν θὰ φεισθῇ οὔτε αὐτῶν, ἀφοῦ περὶ τοὺς ἀθώους παῖδας οὕτως ἐφέρθη, ἐνεκαρτέρησαν πολεμοῦντες ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ τελεία καταστροφὴ τῶν κατοίκων, καὶ ὁ θάνατος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ταμερλάνου.

Ἐπὶ τῆς πρώτης Καλιφικῆς κατακτήσεως δούξ τῆς Εὐδοκίας ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ τοῦ Μελίχ Γάσομαν

Μιχαήλ γενναίως προμαχήσας ὑπὲρ αὐτῆς· ἐπὶ δὲ τοῦ παρακειμένου ὄρους ἦν στημένος ὑπερμεγέθης σταυρὸς διὸ καὶ οἱ Ὄθωμανοὶ καὶ νῦν Χατσάγ καλοῦσιν· ὅπισθεν δὲ τοῦ φρουρίου ἦν μονὴ ἐπὶ κρημνοῦ τινος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος· ἧς τὰ εἰσέλματα σώζονται συχνάζόμενα κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν περιόικων Χριστιανῶν· Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἠσκήτεον τρεῖς μοναχοὶ ἔχοντες ἡλικίαν ἑνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος καλούμενοι Τυρωνῖται· ὁ βίος αὐτῶν καὶ ἡ ἀσκητικὴ των διαγωγή ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἱστορικοῦ· ἦσαν δὲ κατ' αὐτὸν καὶ ἄλλοι 60 πολεμήσαντες κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν.

Εἰς ἀπόστασιν δὲ 4 ὥρων ἀπὸ τῆς Εὐδοκιάδος κεῖται τὸ χωρίον Γεωργιανὸν (Γιουρτζουκιοὶ) πρὸς τὰ Ζήλα, ἀποικία Γεωργιανῶν πολεμησάντων γενναίως ὑπὲρ τῶν ὁμοθρήσκων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Καλιφῶν.

Δύο ὥρας δὲ μακρὰν καὶ πρὸς Ἄν. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ ἀλλ' ἐπὶ τῆς καταντικρῦ ὀχθῆς κεῖνται καὶ τὰ ἀρχαῖα Κόμνα ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν ἀνεπαισθήτως ἀνιόντος πετρῶδους λόφου, οὐδὲν σήμερον δεικνύοντα ἢ εἰσέλματα τινὰ τειχῶν καὶ ἕνα ἀρχαῖον λουτρὸν καὶ ξενῶνα, φέροντα δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Κόμα ἢ Κόμνα, καὶ τουρκικώτερον Κομανίκα· λέγονται δὲ Ποντικὰ πρὸς διαστολὴν ἄλλης πόλεως ὁμωνύμου τῆς Καπαδοκίας, ἱερὰ καὶ αὐτὴ ὡς τὰ Ζήλα· ἐνταῦθα ἦτον ἱερὸν τῇ ἐπιχωρίῳ θεότητι Ἐννουσί, ἔχον πολλὰς ἱεράς χώρας καὶ ἱεροδούλους, καὶ μεγάλη ἐρίγγετο θρησκευτικὴ ἑορτὴ δις τοῦ ἔτους εἰς τὰς λεγομένας ἐξόδους, καὶ πλῆθος ἀπειρον ἑορταζόντων ἤρχετο, ἐνθα διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν, αἵτινες ἦσαν ἀφιερωμένοι εἰς τὴν Ἀφροδίτην, καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ· καὶ ἐν γένει ἅπαντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκδοτοὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας· ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἦν ἀρχὼν τῆς χώρας ἀπάσης, καὶ ἐκαρποῦτο αὐτὴν· Ὑπῆρξε δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο σεβαστὸν καὶ εἰς τοὺς Βασιλεῖς τῶν Περσῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ κατέλυσε αὐτό· μετὰ τῶν τοιούτων ἱερέων ἔλθων εἰς φιλονεικίαν ἐνταῦθα καὶ ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς δι' εὐχῆς ἐξετίναξε εἰς τὸν ἀέρα καὶ βράχον τινὰ ὠζόμενον πρὸ τῶν Κομάνων,

ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Ἐθνικοὶ ἱερεῖς ἐτέλουν θαύματά τινα· καὶ τῷ ὄντι ὁ βράχος οὗτος ἔχων ὕψος 15 πήχεων καὶ μᾶλλον ἢ ἦττον στρογγύλος φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι φυσικὸς ἀλλὰ μακρόθεν μετακυλισθείς· φαίνονται δὲ καὶ τρεῖς σπάφοι λαξευτοὶ, ὧν ὁ μείζων ἔχει καὶ γράμματα τῆς ἐπὶ Χριστοῦ ἐποχῆς· Θεοφιλὰς Ἀδελτος υἱὸς Φυλοχάρους· Φάβου χαίρει· Πρὸ τῶν Κομάνων, ἐνθα ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐρχόμενος ἀπὸ τῆς Κοκουσοῦ ὅπως διὰ τῆς Οἰνός ἔλθη εἰς μακροτέραν ἐξορίαν ἐν τῇ Πιτυοῦντι τῇ ὑπὲρ τὸν Φάσιν, ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐνταῦθα, ὅπου καὶ ἐτάφη· δεικνύται δ' ὁ τάφος τοῦ θεοῦ ἀνδρὸς οὐ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ ἐν τῷ συνόρω δύο ἀγρῶν σημαίνόμενος ὑπὸ σωροῦ πετρῶν, ὅπου κατὰ τὴν 13 Νοεμβρ. ἐρχονται ἅπαντες οἱ περιοικούντες χριστιανοὶ καὶ τελοῦσι λειτουργίαν καὶ πανήγυριν.

Καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν τὰ Κόμνα ἦτο μεγάλη καὶ ἐμπορικὴ πόλις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς 7 ἑκατον. κατὰ τὰς ἐπιτοπίους παραδόσεις ἐπειδὴ πλημμύρα ἐβλάψε πολὺ τὴν πόλιν καὶ κατέστη ἠνοσώδης ἡ χώρα, καὶ δεύτερον ἐπειδὴ δὲν ἦτο τόσοσ ὄχυρά εἰς τὰς τότε ἐπιδρομὰς τῶν Περσῶν καὶ ἄλλων ἀγρίων ἐθνῶν, ἦ ἐν Κ]λεικυβέρνησις μετέθεσεν αὐτὴν εἰς τὴν ὀχυροτέραν θέσιν καὶ ἐμπορικώτεραν τῆς Τοκάτης ὀνομάσασα Εὐδοκιάδα ἀπὸ Αὐτοκρατορίας τινὸς Εὐδοκίας· τότε δὲ οἱ κάτοικοι ἅπαξ ἀνάστατοι γενόμενοι πολλοὶ κατήλθον καὶ πρὸς τὴν Παφλαγονίαν, ὧν καὶ ἡ γενεὰ τῶν Κομνηνῶν τότε κατώκισεν εἰς τὴν Κασαμονὴν τῆς Παφλαγονίας, ἐξ ὧν ἡ περίπυστος οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν σήμερον δὲ εἶναι ὅλως ἔρημος, καὶ οὐ μακρὰν αὐτῆς εἶναι Ὄθωμανικὸν χωρίον καλούμενον Κόμα ἢ Κόμνα.

Τρεῖς δὲ ὥρας μακρὰν τῶν Κομάνων εἶναι καὶ τὸ χωρίον Βίτζερα ἄλλοτε ἔχον πλῆθος Χριστιανῶν νῦν δὲ κατοικούμενον ὑπὸ 20 οἰκ. Ὄθωμανῶν, ὅπου ὑπάρχει μονὴ Ἀρμενική· σημειωτέον δὲ ὅτι ὅλαι αἱ μοναὶ τῶν Ἀρμενίων εἶναι εἰς ἀγροκήπια, καὶ δὲν ἔχουσι μοναχοὺς, ἀλλὰ ἕνα προεστώτα ἱερέα διευθύνοντα αὐτάς· ἡ δὲ περὶ τὴν μονὴν γῆ εἶναι καρποφόρος καὶ ὠραία, ἄλλοτε οὔσα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ ἰσχύοντος Ἀρμενίου ἐδόθη εἰς τοὺς Ἀρμενίους· ἔχει δὲ ἐκκλησίαν ἐπὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὑπ' ὀνό-

ματι τοῦ Σταυροῦ, σήμερον δὲ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καὶ ὀπισθεν αὐτῆς παρεκλήσιον, ὅπου ἡ λάρναξ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἔνθα ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔρχονται ἐκεῖ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ λειτουργοῦνται· ἡ δὲ λάρναξ εἶναι ἐκ λίθου φρυγίου φαιοῦ καὶ λίαν λαμπροῦ, ἔχουσα 8 σπηθαμῶν μήκος, 3 πλάτος καὶ 2 ὕψος. Ἐπὶ δὲ τοῦ καλύμματος τοῦ αὐτοῦ λίθου εἶναι πρὸς τὴν κεφαλὴν σταυρὸς κεχαραγμένος, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημεῖον ἢ γράμμα, καὶ ἐπὶ τῆς λάρνακος ὠραῖον κουβούκλιον, καὶ μία ὠραία καὶ μεγάλη εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· λυπηρὸν μὲν εἶναι ὅτι τοιοῦτον κειμήλιον ἀπεξενώθη ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, πρηγορία δὲ ὅτι φιλοτίμως καὶ εὐσεβῶς φιλοξενεῖται ὑπὸ ἔθνους ἀδελφοῦ τοῦ τῶν ἀδελφῶν Ἀρμενίων.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ τούτου καὶ μεταξὺ Τροχάλης καὶ τοῦ Λύκου πυταμοῦ ὑψοῦται ὄρος ἢ σειρὰ τοῦ Κεμερτάγ, ἐπὶ τῆς ἐρήμου βράχως τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἐρείπια φρουρίου καὶ ὑπόγεια ἐκτεταμένα ὀνομαζόμενα Κιλιτιλῶντας ὑπὸ τῶν Ὄθωμανῶν· ἐδῶ πιθανὸν νὰ ἦναι ἡ θέσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένου Καινοῦ, ἔνθα ἡ γὰζα καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ μεγάλου Μιθριδάτου προεφυλάττοντο, οὓς ἤρπασεν ὁ Πομπήϊος· ἐπειδὴ εἶναι ἡ μόνη ἥτις ὁμοιάζει τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἱστορουμένην ἐρημον χώραν.

Ἡ Σεβαστεία νῦν δὲ Σιβὰς κεῖται ἐπὶ τοῦ Ἁλίου Ν. Α. τῆς Τοκάτης ἀπέχουσα αὐτῆς 20 ὥρας, Δανάη τὸ πρὶν καλουμένη ἄλλοτε μητρόπολις καὶ πολλὰς ἔχουσα ἐπισκοπὰς, νῦν δὲ ὑποκειμένη εἰς τὸν Μητροπολίτην Νεοκαισαρείας· περίφημος δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Μεσαιῶνος χρηματίσασα ἔδρα τῶν Τουρκμάνων, εἶτα δὲ κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ὄθωμανῶν εἶναι σήμερον ἔδρα γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἐχει δὲ σήμερον πληθυσμὸν 17 χιλ. κατοίκων καὶ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, ὡσάκις ταῦτα ζητοῦνται ἐν Εὐρώπῃ, ἅτινα ἐνταῦθα γίνονται ἀφθονώτερα· ἡ δὲ περὶ τὴν Σεβαστεϊανὴν χώρα ὑψηλὴ οὖσα καὶ ψυχρὰ στερεῖται σταφυλῶν καὶ ἄλλων καρπῶν, ἔχει ὅμως ἀφθονίαν παντοειδῶν σιτηρῶν καὶ ὀσπρίων· πλησίον δὲ ταύτης εἶναι καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῶν ὀρυκτῶν ἀλάτων, ὡς καὶ ἄλλων παντοειδῶν μετάλλων· βιομηχανίαν δὲ καὶ τέχνας ἔχει μόνον τὰς πρὸς τὴν ἐπιτό-

πιον χρῆσιν· οἱ κάτοικοι ὄντες τὸ πλεῖστον Τουρκομάνοι εἶναι μὲν ἀγροῖκοι ἀλλὰ καὶ φιλόξενοι· ἔχει δὲ καὶ τινὰς μεχρὶ 40 οἰκίας Ἑλληνικάς, καὶ ὄλοεν συοικίζονται χάριν ἐμπορίου ἢ ἐπιτηδευμάτων· διατηρεῖ δὲ εἰσέτι τὰ τείχη τῆς, καὶ διαφόρους ἀγορὰς καὶ ξενῶνας Βυζαντινοῦς, ἅτινα σήμερον ἐπισκευασθέντα φέρουσι Ἀραβικὴν ἀρχιτεκτονικὴν· οὐ μακρὰν δὲ καὶ πρὸς Δυσμὰς $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας εἶναι καὶ ἡ περίφημος λίμνη τῆς Σεβαστείας, ὅπου τῇ 9 Μαρτίου οἱ 40 Μάρτυρες βλήθέντες ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον· ἀπὸ πολλοῦ δὲ ἡ λίμνη ξηραθεῖσα συνίσταται εἰς τέλματά τινα, ἡ δὲ κυρίως λίμνη μόλις ἔχει 20 πηγῶν διάμετρον καὶ θολοσκέπαστος ἐπὶ Βυζαντινῶν γενομένη ἔχει κατὰ τὸ μέσον κίονα ὅστις φαίνεται ὅτι ἐκράτει τὸ ἐπὶ τῆς λίμνης πάτωμα, καὶ ὅτι ἦτον ἐκκλησία πρὶν συγχάζεσθαι· καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων διαφόρου γένους ὡς ἀγίασμα (Ζιυρέτ) σημειωτέον δὲ, εἰς ὅλας ταύτας τὰς πόλεις ἅς περιεγράψομεν, ὑπάρχουσι μᾶλλον ἢ ἦττον κάτοικοι Ἀρμένιοι, δὲν ἔχουσιν ὅμως χωρὶα ἐκτός τινων μεταγενεστέρων, ἐνῶ ἑλληνικά εἶναι πάμπολλα καθ' ὅλην ταύτην τὴν χώραν.

Ἀπὸ δὲ τῆς Σεβαστείας διερχομένους τις πρὸς Ἄν. τὴν κακῶς λεγομένην μικρὰν Ἀρμενίαν καταφθάνει εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ Πόντου σημεῖον τὴν Νικόπολιν, νῦν δὲ Σέπ. Καραχουσέρ· ἀλλὰ πρὶν νὰ φθάσῃ τις εἰς αὐτὴν διαβαίνει τὸν Λύκον καὶ τὴν μικρὰν πεδιάδα ὅπου ἐγένετο ἡ μεταξὺ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τοῦ Πομπήϊου μάχη, καθ' ἣν ὁ πρῶτος ἠττηθεὶς ὀλοσχερῶς κατέφυγεν εἰς Ἀρμενίαν, ὁ δὲ Πομπήϊος ἐκτίσεν τὴν Νικόπολιν· ἡ πόλις αὕτη, καθὼς καὶ τὰ Κόμανα, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν μετωκίσθη δύο ὥρας μακρὰν αὐτῆς ὅπου τὸ νῦν Σέπ. Καραχουσέρ ἔχουσα τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Νικοπόλεως· ἥτις καὶ νῦν παραμειληθεῖσα συνωκίσθη ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς, ἅτινα σωζόμενα ὀλοσχερῆ παρουσιάζουσι ὅλως τέχνην νέαν Βυζαντινὴν ὡς τὰ τῆς Τοκάτης· εἰς ἃ οὐδεμίαν μὲν εὐρίσκειται ἐπιγραφή ἐκτός δικεφάλου ἀετοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης πύλης, μόνον δὲ ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως εὗρον τὸ ἔτος 591 ἤτοι 903 μ. Χ. καὶ τῶντι τοιαύτην ἡλικίαν δεικνύουσι καὶ ὅλα τὰ ἐνταῦθα κτίρια· διὰ τὰς αὐτὰς δὲ ἀφορμὰς, δι' ἃς καὶ τὰ Κόμανα μετα-

κίσησαν εις τὴν σημερινὴν Τοκάτην, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων καὶ περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς τοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ, μετεφέρθη καὶ ἡ Νικόπολις· μία δὲ μόνη ὁδὸς ἀνωφερῆς καὶ διὰ πολλῶν ἐλικοειδῶν κλιμάκων ἀγει εἰς τὴν Νικόπολιν οὖσαν κτισμένην ἐπὶ βουνοῦ ἀρκετὰ ὑψηλοῦ καὶ τὴν κορυφὴν ὀμαλοῦ· ἔχει δὲ καὶ ὑδρεῖα ἢ στέρνας λαξευτάς τρεῖς, ἧν ἡ μία σώζεται σώα· ἔχουσα βάθος μέγα καὶ γέμουσα ὕδατος· σώζεται δὲ μία μόνη ἐκκλησία, γυν δ' ἔρημον τζαμίον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἐπιγραφή τοῦ Ἰωάννου Κολωνίας διεσθαρμένη καὶ αὕτη· ὅστις ἦν μὲν Νικοπολίτης, ἔχειροτονηθὲν δὲ ἐπίσκοπος Κολωνίας, καὶ δέκα ἔτη ἱεραρχήσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὴν Παλαιστίνην Λάυραν τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν καταταχθεὶς ἐν τοῖς ἀγίοις καὶ ἑορταζόμενος τῇ γ' Δεκεμβρίου.

Ἡ Νικόπολις εἶναι ἑδρὰ ὑποδιοικητοῦ ὑπαγομένου εἰς Σεβάστειαν, ἔχει δὲ καὶ ἐπίσκοπον ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας· κατοικεῖται δὲ ὡς ἔγγιστα ὑπὸ 1600 οἰκογενειῶν, ἧν αἱ μὲν 500 Ἀρμενίων, καὶ 100 Ἑλλήνων· τὸ πλεῖστον τουρκοφῶν· τὰ δὲ περὶ αὐτὴν πολυπληθῆ ἑλληνικὰ χωρία ὀμιλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τὸ τοπικὸν ἰδίωμα, ἀλλ' ὀλίγον παρηλαγμένην τῶν ἄλλων· εὐρίσκονται δὲ καὶ τινὰ χωρία Ἀρμενίων περὶ τὴν πόλιν· τὰ δὲ προϊόντα τῆς χώρας εἶναι σιτηρὰ καὶ ὄσπρια, βούτυρον κηρὸς καὶ δέρματα διαφόρων ζῶων· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν πενέστατοι καταβεβαρημένοι ὑπὸ τῶν τοκογλύφων τῆς πόλεως· ἡ Νικόπολις δὲ φαίνεται μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔχουσα ζωὴν καὶ ἐμπόριον ἱκανὸν, ἂν καὶ αὕτη ἀπώλεσε τὴν ἰδίαν βιομηχανίαν τῶν περιφήμων τῆς ὑφασμάτων, κειμένη μεταξύ Κερασσοῦντος καὶ τῆς μέσης Ἀσίας, ἔχουσα καὶ ἱκανοὺς εὐπόρους· πολλοὶ δὲ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς Χαλδίας συνοικίζονται, καὶ μετὰ καιρὸν θά σχηματίσωσιν ἱκανὸν ἐνταῦθα ἑλληνισμόν, ὅστις διὰ τὴν σμικροτητάτου καὶ τὴν ἀπορίαν σήμερον δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ σχολεῖον, ὅπερ εἶναι λίαν ἀναγκαῖον διὰ τὴν περιόικον ἑλληνικὴν φυλὴν· καὶ οἱ μὲν Ἀρμένιοι πολλοὶ ὄντες καὶ εὐποροῦντες ἔχουσι καὶ ἐκκλησίας καλὰς καὶ σχολεῖα, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ βραίνουσι καθὼς καὶ παντοῦ ἀκολουθοῦντες τὴν αὐτὴν ἀπαρεγκλήτως πορείαν καθ' ὅλα.

Πρὸς τὸ Βορ. Δυτ. τῆς Νικοπόλεως κεῖται ὁ Ἄβος ἢ Ἄβεσταγ, τὸ Καρακιόλ καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τε τὴν Κερασσοῦντα καὶ τὴν Ὀρδοῦν τὸ Καζάν καχιά ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν· ἡ δὲ μεταξύ Κερασσοῦντος καὶ Νικοπόλεως ὁδὸς εἶναι λίαν δύσκολος καὶ πολλὰ κατ' ἔτος δυστυχήματα παρέχει τοῖς διαβάταις· ἀξιοὶ δὲ λόγου σταθμοὶ ἐν τῷ μέσῳ εἶναι τὸ Κιομπέτ παρὰ τὸ Καζάν καχιά τερπινότατον τῶν λοιπῶν παρχαρίων διὰ τὴν χλόην καὶ ποικιλίαν τῶν ἀνθῶν του ἔχον πλεῖστον του ἀρχαίους τάφους χριστιανικοῦς, διὸ καὶ Κιομπέτ ἐκλήθη τουρκιστὶ ἤτοι ταφεῖον, καὶ φρούριον Βυζαντινόν· ἄλλος δὲ σταθμὸς πρὸς τὸ Καρακιόλ εἶναι τὸ Κανλί τὰς, ὅπου καὶ ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τὸ θέρος γίνεται· εἰς τὰ δύο ταῦτα παρχάρια τὸ θέρος ἀνέρχονται οἱ τε Κερασσοῦντιοὶ καὶ οἱ τὰ πέριξ αὐτῆς παράλια οἰκοῦντες.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τῆς Νικοπόλεως ἐπὶ 15 ὥρας εἶναι ἡ Κολώνια (Κογιλασάρ Τουρκ.) χώρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ καὶ ἔχουσα ὀλίγα τινα ἑλληνικὰ· καὶ ἐνταῦθα δὲ σώζονται τῇ δε. καχεῖσε φρούρια Βυζαντινά· ἐκ τῆς χώρας δὲ ταύτης κατερχόμενος ὁ Λύκος ποταμὸς ἐμβάλλει εἰς τὴν εὐρύχωρον καὶ εὐφοροτάτην πεδιάδα τῆς Νεοκαισαρείας, ἥτις εἶναι μέρος τῆς Φαναροῖας μεταξύ τῶν ὁρέων πρὸς Μ. τοῦ Κεμέρ τὰς ὅπου εἶπομεν ὅτι κεῖται τὸ Καινόν, καὶ τοῦ Καρὰ Τὰς, ὅπερ εἶναι συνέχεια τοῦ Καρακόλ. εἰς τὴν περιφέρειαν δὲ τούτην ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ἀξίον περιγραφῆς, ἐπειδὴ πανταχοῦ ἐπικρατεῖ ἔρημία, λείπεται μόνον μέρος τοῦ Πόντου ἢ Νεοκαισαρεία καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὴν Κάβειρα.

Καὶ τὰ μὲν Κάβειρα κεῖνται εἰς τὴν ὑπώριαν τῆς σειρᾶς τοῦ Καρὰ τὰς ὄντος κλάδου τοῦ Παρυάδρου, μίαν ὥραν πρὸς Β. ὑπὲρ τὴν Νεοκαισαρείαν ἐν ἐρυμνῷ χωρίῳ καὶ φύσει πάντοθεν ὠχυρωμένῳ, σχηματίζοντι δὲ ὄροπέδιον ὀμαλὸν καὶ κυκλικόν· ἐν ταύτῃ ἦν τὸ ἱερόν τοῦ Μηνὸς Φαρνάκου ἢ τῆς Σελήνης, ὅπου σήμερον εἶναι ἡ θέσις τοῦ Ἁγίου Φιωκά, ἥτις κατ' ἔξοχὴν Κάβειρα καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων· ὑπὸ τὴν θέσιν ταύτην εἶναι καὶ βράχος ὑπὲρ τοὺς 30 πήχεις, ὅστις ἔχει σχῆμα ἀνδριάντος μὲ περικεφαλαίαν καὶ ἔχον τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν Πόντον, τὸ ὅποιον ἠλλοίωσαν αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ ἐπενέργειαι. Εἰκάζω δὲ ὅτι εἰ-

ναι ἀνδρίας Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος τοῦ Μεγάλου· τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο εἶχον οἱ ἀρχαῖοι περίοικοι εἰς μεγάλην τιμὴν καθὼς καὶ οἱ τότε βασιλεῖς καὶ μὲ χώρας ἱερὰς ἐπροίκισαν καὶ ἱεροδούλους· ταύτην δὲ οὖσαν οἰωνί ἀποθήκην τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν πολυτιμοτάτων τοῦ Μιθριδάτου κυριεύσας ὁ Πομπήϊος τὴν ἀνέδειξε μεγάλην πόλιν ὀνομάσας Διόσπολιν· εἶτα δὲ ἡ Πυδοδώρις καλέσασα Σεβαστὴν ἢ Αὐγούστην κατέστησε καθέδραν τοῦ Ποντικοῦ κράτους τῆς· καὶ τὸ ὄνομα Αὐγούστη μένει εἰς τὸ νῦν ἐνταῦθα ἔλλ. χωρίον κατὰ παραφθορὰν Ἀργούστη καλούμενον· οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ παράγουσιν ἀπὸ τοῦ Ἑρκ κουσι, ἤτοι ὁ ἀνὴρ ἡμεσεν, ἐπειδὴ ὁ Σουλτάν Μελικ πολιορκῶν αὐτὴν ἠσθένησεν ἀπὸ τῆς ὀργῆς, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν κυριεύσῃ, καὶ οὕτω κυριευθεὶς ὑπὸ ἐμέτου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὅπου σώζεται καὶ ὁ τάφος του, καὶ αἱ σημαῖαί του, καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς μακρὰ καὶ μέλαινα κόμη, ἅτινα ἐν καιρῷ ἐπιδημιῶν καὶ ἀνομβρίας εὐλαβῶς περιάγονται καθ' ὅλην τὴν πόλιν· σήμερον δὲ κατοικεῖται ὑπὸ 400 περίπου Ἑλληνικῶν μόνον οἴκοι· ἐπικρατεῖ δὲ ἰδέα ὅτι Τούρκος δὲν δύναται ἐνταῦθα νὰ ἐπιζήσῃ· οἱ δὲ κάτοικοι ἦσαν ἀσίδοτοι μέχρι τινός, ἐπειδὴ ὄχυροῦ ὄντος τοῦ χωρίου μετὰ πολυχρόνιον ἀντίστασιν παρεδόθησαν μὲ συνθήκας· οὐδὲν δὲ σήμερον ἐν Καβείροις σώζεται ἢ πολλὰ ὀλίγα ἐρείπια καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα Καβείρων καὶ Αὐγούστης.

ὑπὸ δὲ τὰ Καβείρα καὶ τὰς ὑπῤιας αὐτῶν ἐκτίσθη ἡ Νεοκαισαρεία ἐπὶ Τιβερίου μεγάλη καὶ ὀνομασῆ γενομένη διὰ τε τὴν πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν αὐτῆς σημασίαν, οὐδὲν ἔχουσα ἢ τὸ ὄνομα μόνον Νικησάρ κατὰ παραφθορὰν καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τειχῶν ὑδρείων καὶ ἄλλων ἀποθηκῶν καὶ κτηρίων εὐρυχωροτάτων· κειμένη δὲ ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ βαθμηδὸν κατιόντος χώρου ἔχει τερπνὸν τὸ κλίμα καὶ εὐάερον, καὶ τὴν θῆαν λαμπρὰν ἐπισκεπτομένη ὑψωθεν τὴν λαμπρὰν αὐτῆς πεδιάδα καὶ τὸν ἐλικοειδῶς διερχόμενον δι' αὐτῆς Λύκον ποταμὸν· ἀλλὰ σήμερον καταλειπόντες ὅλως αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ κατώκησαν κάτωθεν αὐτῆς ἐπὶ χώρου νοσώδους καὶ ὑγροῦ· οὐδὲν δὲ ἔχει ἀξίον λόγου οὔτε ἐμπόριον οὔτε βιομηχανίαν, τῶν κατοίκων αὐτῆς ὅλως ἀγροίκων καὶ ἀπολι-

τεύτων· σύγκειται δὲ ἀπὸ 600 οἴκ· Ὀθωμ. 300 Ἀρμενίων καὶ 40 Ἑλληνικῶν.

Ἄξια δὲ λόγου ἀρχαῖα οἰκοδομαὶ εἶναι τὰ ὄχυρά αὐτῆς τείχη καὶ τὰ εὐρυχωρύτερα πασῶν τῶν ἄλλων πόλεων, αἱ δὲ δύο ἀλλεπάλληλαι Ἀκροπόλεις ἔχουσαι πλῆθος δημῶν κτηρίων, ἅτινά τις διαβαίνων ὑπὸ φοίτης καταλαμβάνεται καὶ μελαγχολίας· καὶ ἡ πάλαι ποτε ἐνδοξος πατρίς Γρηγορίου τοῦ μεγάλου ἔρημος καὶ ἐγκαταλελειμμένη ἐγένετο πεδῖον σπορᾶς καὶ θερισμοῦ· ἐν δὲ τῇ νέᾳ πόλει ἀξία σημειώσεως εἶναι μόνον τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Μελικ καὶ ἐν ἄλλο, τὸ Οὐλοῦ-τζαμι, ὅπερ ἦν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· Ἐπιγραφαὶ δὲ καὶ ἄλλα τῆς καλλιτεχνίης ἐκτός τινων ἠκροτηριασμένων δὲν ἀναφαίνονται· Ἐν γένει δὲ περιγράψαντες ταύτας τὰς ἄλλοτε λαμπρὰς καὶ μεγάλας πόλεις παρατηροῦμεν ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν ἔκαμον κατάκτησιν τῶν χωρῶν, ἀλλὰ καταστροφῆν, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οὔτε νέας νὰ ἀναδείξωσιν, ἀφῆκαν τὰς παλαιὰς ὡς κενὰ μνημεῖα· ὥστε ἐν πολλαῖς καὶ αἱ ἀγυαὶ καὶ αἱ οἰκίαι καὶ τὰ λοιπὰ διακρίνονται, μόνον ἕνεκα ἐλλείψεως κατοίκων μελαγχολίαν καὶ δυσαρέσκειαν παρέχουσαι τοῖς περιηγουμένοις αὐτάς· Ν.Αν. δὲ τῆς Νεοκαισαρείας πέντε ὥρας μακρὰν εἶναι ἡ ἀρχαία Φερογαλίς, ὅθεν λέγεται ὅτι ἦτον ὀχετὸς δι' οὗ τὸ γάλα κατήρχετο εἰς Νεοκαισαρείαν· λέγουσι δὲ ὅτι τοῦ ὀχετοῦ τούτου φαίνονται λείψανα, καὶ ἂν τοῦτο εἶναι μῦθος τοῦλάχιστον ἀποδεικνύει τὴν ἀκμὴν τῆς τότε κτηνοτροφίας· Προϊόντα δ' αὐτῆς καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας εἶναι ὄρυζα, διάφορα σιτηρὰ, ὄσπρια, ἀρχόσιτος, βούτυρον, κάρυα, καὶ ὀλίγη μέταξα, ἡ δὲ γεωργία εἶναι ἀτελεστάτη καὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ὀκνηροὶ καὶ ἐμμένοντες πάντοτε εἰς τὰ ἴδια· ἢ δ' ἐνταῦθα ὀμιλουμένη ἑλληνικὴ εἶναι τραχυτέρα τὴν προφορὰν ἢ εἰς ἄλλα μέρη τῆς χώρας ταύτης· ἐντεῦθεν δὲ ἐκ τῆς Νεοκαισαρείας καὶ τῶν Καβείρων διὰ δρυμόνων καὶ ἀξιολόγων δασῶν πρῶτον ἀπαντᾷ τις τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ποταμὸν Βῆριν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ὀροπέδιων κατέρχεται εἰς Οἰνόνην ἐπὶ 18 ὥρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ Νεοκαισαρείας· ἀξιολογώτατα δὲ εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν ὀροπέδιων καὶ τῆς Οἰνόνης δάση φέροντα ξυλείαν ναυπηγήσιμον τὰ μάλιστα ἀ-

ρίστην· οί δὲ μεταξύ κάτοικοι εἶναι οἱ μὲν Μωαμεθανοί, Τουρκομάνοι καὶ Τζανοί, οἱ δὲ Ἕλληγες, καὶ δύο μικρὰ χωρία Ἀρμενίων ὑπὲρ τὴν Οἰνόνην.

Ἀφοῦ ἐξετέθησαν τὰ περὶ τῆς Θεμισκύρας καὶ τῆς πρὸς Ἀν. Σιδωνῆς ἔπονται τὰ περὶ τὴν Οἰνόνην, καὶ οὕτω παραλίως μέχρι τῶν περὶ Τραπεζοῦντα. Ἡ Οἰνόνη δὲν ἀναφέρεται μὲν ὡς πόλις, εἰμὴ ὑπὸ μόνου τοῦ Ἀρειανοῦ ὡς ποταμός· ἀλλὰ πολλοὶ ποταμοὶ ἀναφερόμενοι κατὰ ταύτην τὴν παραλίαν ἦσαν συγχρόνως καὶ πολίχνια· ὥστε ἡ Οἰνόνη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε μικρὰ πόλις ἀποικισθεῖσα μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ὡς τινες εἰκάζουσιν ἀπὸ τῆς Οἰνόης τῆς Ἀττικῆς· καὶ τῶντι οἱ κάτοικοι τῆς Οἰνόης ἔχουσι ἰδιὰ τινὰ τῶν ἄλλῶν ἐν Εὐξείνῳ Ἑλλήνων καὶ εὐπροσηγορώτεροι ὄντες καὶ φιλοξενώτεροι, καὶ χαρακτῆρα ἠπιώτερον· αὕτη δὲ ἠϋξήθη ἰδίως ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν οὔσα ἐπήνιον Νεοκαισαρείας καὶ ἐφεξῆς Κομάνων καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσίας, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἦτο πολυανθρωποτάτη, καθὼς ἡ γῆ τῆς παμφοριώτατη ὑπάρχει· διότι ὅτε ἐξωρίσθη εἰς Οἰνόνην ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ Τύραννος, ἠδυνήθη ἐντεῦθεν νὰ συναῖξῃ ἀξιόμοχον στρατόν· ἐπομένως δὲ μαρτυροῦσι τὴν πολυανθρώπιαν τῆς χώρας τὰ πολλὰ λείψανα χωριῶν καὶ πολιχνιῶν ἀπὸ τῆς Θεμισκύρας μέχρι τῆς Οἰνόης, καὶ ἡ παράδοσις ἐστὶ αὐτῆ τῶν κατοίκων, ὅτι ἀπὸ τῆς Οἰνόης μέχρι τοῦ Βοῶνος ἦσαν τόσον πυκναὶ αἱ οἰκίαι ὥστε γαλῆ ἠδύνατο ἀπὸ στέγης εἰς στέγην πηδῶσα ἀπὸ Οἰνόης νὰ φθάσῃ εἰς Βοῶνα χωρὶς νὰ περιπατήσῃ γῆν· προσέτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἡ Οἰνόνη ἦτον ἡ ὠραιότερα ἐπαρχία τοῦ Τραπεζοῦντιοῦ κράτους.

Ἐπίσης δὲ καὶ αὕτη παθοῦσα ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀλώσει ἐξεκενώθη, πλείστων κατοίκων φυγόντων εἰς διάφορα μέρη ἢ καὶ καταστραφέντων· φαίνεται ὁμως ὅτι ἔλαβε καὶ προνομίαν τινὰ ἐν τῷ μεταξῷ, ἐπειδὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ χριστιανὸν διοικητὴν καὶ τοιοῦτός τις πρὸ αἰῶνος ὑπῆρξε Σάββα Πασάς, οὗ καὶ οἰκία καὶ ἐγγονοὶ σώζονται μετὰ ταῦτα δὲ ἀφ' οὗ προέκυψαν οἱ Τερεπέγιδες, ἔπαθεν ἡ ἡσυχία καὶ ἡ αὐτοδιοικήσις των, καὶ οὕτως ἡ χώρα κατὰ μικρόν ἠρημώθη· εἰς δὲ ταύτην τὴν ἐρήμωσιν συνέβαλε καὶ

ἡ διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐπίδρομὴ τῶν Λαζῶν (πορθῆ κατ' αὐτοὺς) κατὰ τῆς Οἰνόης τῷ 1806, ὅτε ἡ μὲν περίχωρος ἐξηνδραποδίσθη καὶ ἐληλατήθη, οἱ δὲ Οἰνοεῖς ἐμδόντες εἰς τὰ πλοῖα των οἱ μὲν πλείστοι ἐφυγον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς παραλίου Ῥωσσίας, ὅπου καὶ σώζονται, οἱ δὲ μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Μελετίου κατέφυγον εἰς Σινώπην· ὅπου καθίσαντες ἐπὶ τινὰ ἔτη ἦλθον πάλιν εἰς τὴν Οἰνόνην· ἀλλ' ἔχοντες γλῶσσαν καὶ προφορὰν τὴν Σινωπέων· διὰ τοῦτο ὅλα των τὰ ἄσματα εἶναι συγγενῆ τῶν Σινωπέων· Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ τινὰ καιρὸν διὰ τῆς ναυτιλίας, εἰς ἣν εἶναι οἱ πρῶτοι τῶν ἐν Εὐξείνῳ, ἐπροώδευσαν, πυρκαϊὰ καταστρέψασα πᾶσαν τὴν πόλιν τῷ 1838 ἐπέφερε τὴν ταπεινώσιν τῆς πόλεως ταύτης, πυρπολυθειῶν πλέον τῶν 1700 οἰκιῶν ἐν τῷ μεταξῷ δὲ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ συνεθίσαντες εἰς τὴν ναυτιλίαν ἐπέφερον τραῦμα εἰς τὸ ναυτικὸν τῶν Οἰνοέων μέγιστον· ὥστε ἐκ τῶν 80 μεγάλων πλοίων μόλις εἶναι ἰδιόκτητα αὐτῶν 20, οἱ δὲ πλείστοι εἶναι ναύκληροι ἢ ναῦται τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐνταῦθα καὶ μόνον φαίνονται ὅτι προώδευσαν, καὶ τοι οὗτοι ἤρχισαν νὰ καταπίπτωσιν.

Ἀπὸ μὲν τὰς 1700 οἰκογενείας τῆς Οἰνόης αἱ μὲν 800 εἶναι Ὀθωμανικαί, αἱ δὲ 800 Ἑλληνικαὶ καὶ περὶ τὰς 100 Ἀρμενίων· οἱ δὲ Ἕλληγες ἰδίως ἀνέκαθεν διετήρησαν σχολεῖα ἅτινα ὁμως ἐσχάτως ἔπαθον ἕνεκα τῶν ἐπισυμβασῶν φιλονεικιῶν ἕνεκα τῶν Ἀρχιερέων των· ἀλλὰ μαθόντες ἐξ ὧν ἔπαθον ἐκάνονισαν ὅπως δὴποτε τὰ δημόσια των, καὶ νῦν ἔχουσι τακτικὸν Ἀλληλοδιδασκτικὸν ἀριθμοῦν ὑπὲρ τοὺς 300 μαθητὰς, καὶ ἑλληνικὸν μὲ 30 μαθητὰς· ἂν ἐπιτευχθῆ δὲ στερεωτέρα ὁμόνοια εἶναι ἐλπίς νὰ λάβωσι καλὴν ἐπίδοσιν τὰ ἐκπαιδευτήριά των ἅτινα εἶναι τόσον χρήσιμα· οὐ μόνον διὰ τὸ ἐμπόριόν των καὶ τὴν ναυτιλίαν, ὅσον καὶ ἠθικοποίησιν τῆς κοινωνίας των· ἔχει δύο ναοὺς τὸν μὲν ἀρχαῖον, τὸν δὲ νεώδητον, ἀλλὰ τὸ σχολεῖον στολιζέει τὴν κοινότητα αὐτῶν ὃν ἐκ τῶν μάλιστα εὐκτίστων καὶ εὐρυχώρων· δυνάμεθα δὲ νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ Οἰνοεῖς θὰ ἀναδειχθοῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἐν Εὐξείνῳ Ἑλλήνων ἀφ' οὗ τακτοποιηθῆ· ἡ μετὰ τὴν Οἰνόης καὶ Νεοκαισαρείας ὁδός· διότι ἂν αὕτη λάβῃ πέρασ σχεδὸν ἡ διὰ Σεβαστείας καὶ Γοκάτης ἐμπορία θὰ γί-

νεται διὰ τῆς Οἰνός, παρέχουσα συντομίαν 20 ὥρων ἢ διὰ τῆς Ἀμισοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ Τοκάτης ὁδὸς εἰς Ἀμισὸν εἶναι 48 ὥρ., ἐνῶ ἡ εἰς Οἰνὸν μόλις εἶναι 26 ὥρων, ἐπομένως καὶ εἰς τὰ ἀτμόπλοια ἡ Οἰνὸς παρέχει ἀσφάλειαν πλείονα ἔχουσα καλῆτερα παράλια καὶ διὰ πάντα καιρὸν κακὸν εἶναι πλησίον αὐτῆς τρεῖς λιμένες εἰς πρὸς Δυσμὰς ὁ τῆς Θεμισκύρας, δύο δὲ πρὸς Ἄν. ὁ τῆς Βαδησάνης καὶ ὁ τοῦ Βοῶνος· ὥστε εὐκολωτέρα καὶ διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς φυσικωτέρα διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ἡ Οἰνός, ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ παραγκωνίσῃ τὰς λοιπὰς πρὸς ἰδίαν αὐξῆσιν καὶ ὠφέλειαν.

Ἡ γεωργία δὲ εἶναι εἰς κακὴν κατάστασιν, μολονότι ἡ γῆ εἶναι ἢ καρποφορωτέρα πάσης ἄλλης ἐν Εὐξείνῳ· ἤδη δὲ ἤρπισε προοδεύουσα ἢ μεταξοσκωλυτροφία, εἶναι ὁμως ἀνάγκη καὶ ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος τόσον φυσικὰ φυτὰ τῆς χώρας νὰ καλλιεργηθῶσι, καὶ τότε μετὰ τοῦ αὐξάνοντος ἐντεῦθεν ἐμπορίου δύναται ἡ Οἰνὸς νὰ γείνη ἡ ὠραιότερα πόλις τοῦ Εὐξείνου, καθόσον καὶ κλίμα ἔχει εὐχάριστον καὶ ὑγιεινὸν καὶ ὕδατα ἄφθονα καὶ κλά, καὶ τερπνοτάτην τὴν περὶ αὐτὴν χώραν. Ἀντικείμενον δὲ ἐμπορίου τῆς Οἰνός τὰ προϊόντα τῆς Θεμισκύρας τὰ τῆς Οἰνός ἢ ξυλεία αἱ ὀπῶραι κἀναβί καὶ ὁ σπόρος αὐτοῦ, οἶνος, ὡς καὶ τὰ ἐκ τῆς Βαδισάνης ἢ Φάτζας. Βιομηχανία δὲ ἡ ναυπηγικὴ ἥτις πολλὰ κατ' ἔτος διαφόρου μεγέθους πλοῖα καταβιδάζει· καὶ ἂν ἦτον ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τὸ νὰ ναυπηγῶνται ξένα πλοῖα, καὶ ἡ εἰς ξένα μέρη ἀποσολῆ ναυπηγησίμου ὕλης θὰ ἦτον οὐ μικρὰ πρόσδοδος εἰς τοὺς κατοίκους· ἐπομένως ἡ σχολινοποιία καὶ ἡ κεραμευτικὴ, καθὼς καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τῶν λευκῶν ὡς εἶδη μορμάρου, μαλακῶν πετρῶν ἐπασχολοῦσι πολλὰς χεῖρας· ὁμως ὅπου ὁ ναυτικὸς ὄχλος ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ τὰ καπηλεία εἶναι εἰς μεγάλην χρῆσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δυστυχῶς πλεονάζει τὸ τοιοῦτον κκκὸν ἀπορρόφοῦν τοὺς κόπους αὐτῶν.

Ἄξια δὲ σημειώσεως ἀρχαιότητος εἶναι μικροῦ λόγου τινὰ, καὶ ἀπὸ τὰ παλαιὰ τεῖχη μικρὰ λείψανα παρὰ τὴν συνοικίαν τῶν Ἑλλήνων μόλις διακρίνονται, καὶ τὸ φρούριον τῆς Ὀργιάς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον πρὸς Μ. τῆς Οἰνός ὁ-

που ἔδρευον οἱ Δοῦκες τῆς Οἰνός· σήμερον δὲ κατεστράφη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐπειδὴ τοῦτο ἔχοντες ἀφετηρίαν οἱ Τερεπέγιδες συχνὰς ἔκαμον ἀποστασίας· εὐρίσκονται δὲ καὶ μικρὰ τινὰ ἀνάγλυφα τῆς ἐπὶ Χριστοῦ ἐποχῆς.

Μετὰ δὲ τὴν Οἰνὸν ὑπάρχει μικρὰ ἄκρα Μητρόπολις καλουμένη, ὅπου ἐρείπια ἐκκλησιῶν πολλὰ σώζονται καὶ ἀρχαῖοι τάφοι· μετὰ τοῦτο δὲ ἔρχεται ἡ Βαδασάνη ἢ Φάτζα πέντε ὥρας μακρὰν τῆς Οἰνός περίφημος διὰ τὸν λιμένα τῆς καὶ τὰ περὶ αὐτὴν συχνὰ λείψανα ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὰ σιδηροῦχα θερμά λουτρά τῆς κείμενα δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν Φάτζαν· ἄτινα καίτοι κακῶς περιποιούμενα συχνάζονται πολὺ κατὰ Μάιον θεωρούμενα ἰαματικά ὡς καὶ τὰ τῆς Κάβουζας· γίνονται δὲ ἐνταῦθα ἐβδομαδιαία ἀγορὰ, ὅπου πανταχόθεν τῆς πέριξ χώρας ἔρχονται διάφορα προϊόντα, οἷον ἀραβόσιτος κἀναβί σπόρος αὐτοῦ κηρὸς βούτυρον καὶ διάφορα ὄσπρια ἅπαντα ἀγοραζόμενα ὡς τὸ πολὺ διὰ τὴν Εὐρώπην· μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐρείπιων θαυμάζονται τὰ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἀγ. Βαρβάρας διὰ τὸ ἐκτεταμένον τοῦ κτιρίου καὶ τὸ μωσαϊκὸν αὐτῆς ἔδαφος, ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ ἡ πόλις καὶ τὰ φρούρια τῶν Λημνίων περίφημα ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν.

Εἰς δὲ τὸν κόλπον τῆς Βαδησάνης καὶ πρὸς Ἀνατολὰς δύο ὥρας ἐκβάλλει καὶ ὁ Πολεμώνιος ποταμὸς καὶ πόλις κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πολέμωνος, νῦν δὲ Πολεμωνιάς καλουμένη μικρὰ κώμη ἔχουσα λίαν νοσερὸν ὡς καὶ ἡ Βασάνη κλίμα, ὅθεν οἱ κάτοικοι ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνέρχονται εἰς τὰ ὑπεράνω Παρχάρια· ἡ Βαδησάνη ὡς καὶ ὁ Πολεμωνιάς κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἐκτουρκισθέντων Ἑλλήνων, ἔχει δὲ καὶ περὶ τὰς πεντήκοντα ἐν Βαδησάνη Ἑλληνικὰς οἰκογενεῖας ἔχουσας καὶ Ἀλληλοδ. σχολεῖον· μετὰ δὲ τὸν Πολεμώνιον εἶναι τὸ Ἰασώνιον ἀκρωτήριον ἔχον λίαν τερπνὴν χώραν καὶ πολλὰ περὶ αὐτὸ λείψανα ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν καὶ τινὰ ὑπερκείμενα Ἑλληνικὰ χωρία· μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν ἢ Μοναστηρίων φημίζουσι τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου καὶ τὸ τῆς Παναγίας ἤδη ἐπισκευαζόμενον· μετὰ δὲ τὴν Ἰασώνιον ἄκραν ἔπεται

μικρὸς κολπίσκος, καὶ μετὰ τοῦτον ἡ νῆσος τῶν Κιλίκων Χογνάτ-καλεσιῶν ἢ ἄκρα τοῦ Βοῶνος ἢ Γενήθης ἢ Βόνας· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κόλπος καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Βοῶνος· ὁ ἀσφαλέστερος μετὰ τὸν τῆς Σινώπης καὶ εὐρυχωρότερος, οὐ μακρὰν δὲ τοῦτου καὶ ὁμώνυμον χωρίον· μετὰ δὲ τὸν κόλπον τῆς Βόνας εἶναι ἢ ἄκρα καλουμένην Ποζούκ-καλέ ὅπου πρέπει νὰ ζητηται ἡ θέσις τῶν ἀρχαίων Κοτύρων ἔχουσα τινα λειψάνα ἀρχαῖα καὶ ἀσυναρτήτους τινας καὶ διεφθαρμένας ἐπιγραφάς· καὶ ἀπὸ τούτου μετὰ μίαν ὥραν κείνται τὰ σημερινὰ Κοτύωρα τουρκιστὶ Ὀρτοῦ καλούμενα· ὑπεράνω δὲ τῆς μεταξύ Βαδινάνης καὶ Κοτύρων παραλίας ὑπέρεκειται καὶ ἡ χώρα τῶν ἀρχαίων Γιδαρηνῶν· ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουσιν ἱκανὰ χωρὶς ἑλληνικά, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Μελέτ, Μελίτη, ἐξ οὗ πιθανῶς ἡ καταγωγή τῶν Μελισσηνῶν τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος ἀναφερομένων· οἱ δὲ τῶν μερῶν τούτων Ἕλληνες ἔχουσι τὴν τραχυτέραν προφορὰν, καὶ τοὶ πολλὰς μεταχειρίζονται ἀρχαίας ἑλληνικὰς λέξεις.

Τὰ δὲ Κοτύωρα εἶναι ἡ σημερινὴ Ὀρτοῦ, ἡ μᾶλλον συνέχεια ἐκείνων δεκνυόντων ὡς ἐκ τῶν φαινομένων ἐρειπίων τὴν ἀρχαίαν τῶν θέσιν ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς Ἀυσμὰς τῆς σημερινῆς Ὀρδοῦς, ὅπου τυχαίως εὐρέθησαν πολλαὶ ἀρχαιοτάτες οἷον πήλινα ἔργα ἀγαλμάτια τινα καὶ μάλιστα ἐν χρυσοῦν κατὰ τὸ 1866 ἔχον πτερὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πιθανὸν τοῦ Ἑρμοῦ· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τάφοι φαίνονται λελαξευμένοι· καὶ ἀρχαία θέσις εἶναι λίαν εὐκρατος καὶ ὑγιεινὴ καὶ ἔχουσα θεὰν λαμπρὰν ἔνθεν μὲν ἔχουσα τὸν κόλπον τοῦ Βοῶνος ἔνθεν δὲ τὸν κολπίσκον τῆς νῦν Ὀρτοῦς. Καὶ ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ συνοικία τῆς Ὀρτοῦς οὕσα σχεδὸν παρὰ τὰ ἀρχαῖα Κοτύωρα ἔχει ὅπως οὖν κλίμα ὑγιεινόν, ἐνῶ αἱ πρὸς Ἀνατολὰς ὀθωμανικαὶ καὶ ἡ ἀγορὰ οὕσα ἐν κοιλάδι ἔχουσα τέλματα καὶ ὀρυζῶνας εἰσι λίαν νοσεραὶ καὶ ἐπικίνδυνοι τὸ θέρος ἐνεκα τῶν συνήθων κακοήθων πυρετῶν· ὅθεν ἐπεκράτησε συνήθεια κατὰ πᾶν θέρος νὰ ἀνέρχωνται καὶ ἐπὶ τρεῖς μῆνας νὰ διατρίβωσιν εἰς τὰ θερπὰ παρχάρια Τζάμπασι, ὅπου κατὰ πᾶσαν δευτέραν γίνεται σημαντικὴ ἀγορὰ· ὥστε τὸ πλεῖστον οἱ Ἕλληνες Κοτυωρεῖς χάριν ἐμπορίας μεταχομίζονται ἐκεῖ κατὰ πᾶν θέρος, ἡ δὲ πόλις μένει ἔρημος

κατοίκων ἐκτὸς τινῶν πτωχῶν ὥστε αὕτη ἡ γραμμὴ τῶν ὀροπεδίων ἀπὸ Βαδισάνης μέχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν εἶναι πλήρης τῶν τοιούτων μεταβατικῶν οἰκογενειῶν. Αὕτη δὲ οὕσα ὑποδιοικήσις ἔχει οἰκογενείας περίπου 1100 ὧν αἱ 600 Χριστιανικαί, 150 Ἀρμενικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ Ὀθωμανικαί. Οἱ δὲ Ἕλληνες διατηροῦσιν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ δύο Ἀλληλοδιδασκτικά· καὶ τοὶ δὲ, καθὼς πανταχοῦ συμβαίνει, ὑπῆρχεν ἀσυμφωνία τις περὶ τὰ δημόσια, καὶ ἀδράνεια περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας των, ὅσημέραι ὅμως καὶ ἐνταῦθα καταστρέφονται τὰ τοιαῦτα ἐμπόδια, καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης τῆς παιδείας τοὺς κυριεῦει, καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι, ὅσον μάλιστα ἡ πόλις προάγεται εἰς τὸ ἐμπόριον, θὰ γίνωσι φιλοτιμότεροι περὶ τὴν παιδείαν καὶ τὰ καλά· μάλιστα δὲ ἀφοῦ ἔχουσι τύπον φιλοπατρίας τὸν χρηστὸν καὶ φιλόμουσον καὶ ὄντως φιλοπάτριδα τὸν Κ. Κωνσταντῖνον Σ. Ψωμιάδην, ὅστις καὶ ἰδίαις δαπάναις ἐκ βάθρων ἀνεγείρει ἴσως τὸ λαμπρότερον σχολεῖον τοῦ Εὐξείνου, καὶ ὡς ἄλλος Ζωσιμᾶς ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ τὰ τροφεῖα εἰς τὴν γεννήσασαν, εὐγενῶς ἤρχισε νὰ εὐεργετήσῃ τὴν πατρίδα διὰ τοῦ ὄντως φιλανθρωποτέρου καὶ ἐθνικωτέρου ἔργου τῆς οἰκοδομῆς σχολείων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπεμψεν ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν φιλογενῆ ἀρχιτέκτονα Ν. Ἰωσήφ Τυπάλδον Κεφαλήνα· ὅστις διὰ ἀρχαιοπροποῦς καλλιτεχνίας τοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ πρῶτον ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἰδρύει τὸ πρῶτον σχολεῖον. Ὁ νέος δὲ οὗτος Ζωσιμᾶς προτίθεται ἔτι νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ παρθεναγωγεῖον καὶ ἄλλα πολλὰ εὐεργετήματα νὰ παράσῃ τῇ πατρίδι του· ὥστε εὐχόμεθα ὅπως αὐτὸν μὲν ὁ ὕψιστος ἀξιῶ διὰ βίου ἵνα ἦ τοιοῦτος εὐεργέτης, καὶ ἄλλους δὲ πολλοὺς εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πατρίδας των νὰ ἀναδείξῃ ὁμοίως φιλοπάτριδας καὶ φιλογενεῖς.

Ἡ ἐνταῦθα ἑλληνικὴ κοινότης σύγκειται ὑπὸ δύο ἐγοριῶν ἡ μὲν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος περὶ οὗ εἶπομεν καὶ σύγκειται ἀπὸ παλαιῶν κατοίκων, ἡ δὲ νεωστὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Χαλυβίας συνοικισθεῖσα πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ὄχι εἰς τόσον ὑγιεινὴν θέσιν ὀνομαζομένη Τσαϊρλή, ἀλλ' ὑποδεεστέρα καθ' ὅλα τῆς πρώτης, καὶ ὅσημέραι ἡ πόλις αὕτη αὐξάνει τὸν ἑλληνισμόν διὰ τὴν ἐμπορικὴν τῆς θέσιν, καὶ οὕτω ἀποβάλλ-

λουσα ἐνίας τῶν παλαιῶν τῆς κακῶν προλήψεων, καὶ ἀναλαμβάνουσα οὐχὶ τὸν ψευδῆ πολιτισμὸν, ἀλλὰ τὸν ἐλληνικὸν καὶ εὐγενῆ, τὴν πρὸς τὰ πάτρια εὐσέθειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας σπουδὴν καὶ ἀγάπην, δυνατὸν νὰ κατασταθῇ μία τῶν λαμπροτέρων ἐν Εὐξείνῳ ἑλληνίδων πόλεων.

Ἡ Ὅρδοῦ εἶναι οὐ μικρὰς σημαντικότητος ἀγορὰ ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς προϊόντων κοινωνοῦσα μετὰ πασῶν τῶν ὑπερκειμένων πόλεων· ἀντικείμενα δὲ τῆς γεωργίας καὶ τῆς εἰς Εὐρώπην ἐξαγωγῆς εἶναι ὁ ἀραβόσιτος, τὰ ὄσπρια, τὸ κανάβι, τὸ λίνον καὶ οἱ σπόροι αὐτῶν, βούτυρον καὶ κηρός, ὄρυζα καὶ ξυλική, καὶ σχεδὸν ὅλαι αἱ ἀτμοπλοικαὶ ἐταιρίαι ἔχουσιν ἐνταῦθα πρακτορεῖα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν διέρχονται ἐντεῦθεν ἀτμόπλοια. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ Κοτύωρα· ἡ δὲ ὑπερκειμένη χώρα ἐπὶ πολλὰς ὥρας πεδινὴ καὶ μόνον ὑπὸ εὐφόρων ποικιλομένη λόφων πρὸς Μεσημβρίαν εἶναι φυσικῶς ἀξιολογώτατη· ἡ ἀνάγκη ὁμῶς τοῦ νὰ ποτίζωσι τοὺς ὄρυζῶνας καθίστησιν αὐτὴν εἰς τέλματα, καὶ νοσῶδες τὸ θέρος καὶ πνιγερὸν.

Ἐκ δὲ τῶν Κοτυώρων μετὰ ἡμίσειαν ὥραν παραλίως διαβαίνοντες τὸν Μελέτην ποταμὸν ἔχοντα τὰς πηγὰς τοῦ ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὴν Μελέτην ὀρέων καὶ διὰ τοῦτο Μελέτ καλούμενον, ἀπαντῶμεν ἄλλον ποταμὸν ἀνώνυμον μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νῦν δ' Ἀπταλὴν, ὅστις εἶναι τὸ ὄριον τῶν ἐπαρχιῶν Χαλδίας καὶ Νεοκαισαρείας, καὶ μετὰ τινὰς ὥρας τὸν Φαρματῖνον, καὶ οὕτω πλησιάζομεν τὸ Ἄκρον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου πρὸ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ κωμόπολις Πουλαντζάκη, ἧς ἡ περιφέρεια ὑπόκειται τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας· αὕτη δὲ ἴσως κατὰ παραφθορὰν τῆς Πολεμωνίας, καὶ τοιῶς ἐκ τῶν φαινομένων πολλῶν ἐρειπίων κατασκεῖτο ὑπὸ πικροῦ πληθυσμοῦ κατοίκων, μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁμῶς τῶν μερῶν τούτων ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅλως διόλου ἡρημώθη τῶν κατοίκων κατὰ τὴν παράδοσιν, τῶν μὲν αἰχμαλωτισθέντων ἢ φονευθέντων μετὰ τὴν παράδοσιν των, τῶν δὲ πλείστων διὰ θαλάσσης φυγόντων, ὅπου ἐνόμιζον νὰ εὕρωσιν ἀσφάλειαν· εὕρηται δὲ καὶ ἐπιγραφὴ ἐνταῦθα «ἡ πόλις τῶν Τερεντίων», ἀρχαίας ἐποχῆς ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, ὡς καὶ

τὰ ἐρείπια δηλοῦσιν· ἡμίσειαν δὲ ὥραν πρὸς τὸ Ν. Ἁν. φαίνονται τείχη ἱκανῆς περιοχῆς καὶ διάφοροι πύργοι καὶ περίξ ἐρείπια ἐκκλησιῶν καὶ οἰκιῶν πολλά, ἅπερ πιθανῶς θὰ ἦναι ἡ Κεγχρινὴ ἢ παρὰ τῷ Παναρέτῳ πολλάκις ἀναφερομένη φρούριον σημαντικὸν ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν· πρὸ ἐνὸς δὲ αἰῶνος διὰ τὰ παρακείμενα μεταλλεῖα κατῆλθον βαθμιδὸν ἀπὸ τῆς Χαλδίας μεταλλουργοὶ καὶ συνέστησαν συνοικίας, αἵτινες ἐγένοντο ἤδη ἀξιόλογοι κῶμαι· ἡ δὲ θέσις τῆς σήμερον Πουλαντζάκης μόνον ἐχρησίμευεν ἐβδομηκονταετία ἀγορὰ τῶν περίξ ὀθωμανικῶν χωρίων καὶ τῶν νεοσχηματίστων ἐλληνικῶν κατοπίων δὲ ἀφοῦ ἦρθη ὁ φόβος συνώκισαν αὐτοῦ καὶ σήμερον ἀριθμεῖ ὑπὲρ τὰς 350 οἰκίας ὅλως ἐλληνικὰς ἐχούσας Ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον καὶ Ἑλληνικὸν καὶ μίαν μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου· ἡ θέσις αὐτῆς κεῖται ἐπὶ τερπνῆς παραλίας, ἣν ποικίλουσι καὶ ὠραίζουσιν οἱ παρακείμενοι λόφοι καὶ κοιλάδες, καὶ τὸ ὑπερκειμενον καὶ λίαν ὑψηλὸν ὄρος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἔχον ὕψος 2000 ποδῶν.

Μίαν δὲ ὥραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατ' εὐθείαν καὶ ὑπὲρ τὴν Πουλαντζάκην ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Βασιλείου κεῖται κατὰ τὰς παραδόσεις καὶ ἡ μονῆ, ἐν ἧ αὐτὸς τε καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐπὶ πολλὴν καιρὸν ἐποίησαν τὰς τε θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτῶν μελέτας· καὶ τῶντι κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ θείου Βασιλείου τὸ μέρος τοῦτο κείμενον μετὰ τὸ ἀπερρώγῳτων βράχων καὶ ἔχον ἔμπροσθεν τὰς ὠραίας κοιλάδας καὶ τὴν ἀπειρον θάλασσαν τοῦ Εὐξείνου, ἐπομένως ἀέρα ὑγιέστατον καὶ ὕδατα λαμπρὰ παρέχει καὶ σήμερον ἀρκετὰ γόητρα καίτοι τῆς χώρας ἐρήμου· ἡ μονῆ δὲ αὕτη σήμερον ἐπ' ὀνόματι οὔσα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου εἶναι ὅλως ἐρείπια, καὶ πολλάκις οἱ περίοικοι Χριστιανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸ ἀνακτίσωσιν, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν καταρρώθητι. Ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι σειρά ὄρους φέρουσα μέχρι τῶν ὄροπεδίων ὅπου κατώκουν οἱ Μοσόνικοι, κατὰ τῶν ὁποίων πολεμοῦντες οἱ περὶ τὸν Ξενοφῶντα Ἕλληνας, διήλασαν μέχρι τοῦ ὑπὸ τὸ Καρακιὸλ μέρους, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Μελέτ διὰ τῆς χώρας τῶν Τιβαρηνῶν κατῆλθον εἰς Κοτύωρα. Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Πουλαντζά-

κης ἀνέρχονται κατὰ τὸ θέρος εἰς τὰ ὑπερκείμενα ὀροπέδια ὀνομαζόμενα Πεκτός, οὐ μακρὰν τοῦ ὀποίου εἰς θέσιν περισκέπτον εἶναι καὶ τὸ Κανλῆ τὰς, ἢ αἰμοβόρος Πέτρα, κειμένη ἐντὸς λείου ὀροπέδιου μακρόθεν ὡς φρούριον νομιζομένη, ὅπου γίνεται κατὰ τὸ θέρος ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τῶν πέριξ οἰκούντων.

Ὡς καὶ ἐν ἄλλαις μέρεσι τῆς χώρας ταύτης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἦσαν Χριστιανοὶ ὑποκρινόμενοι τὸν Μωαμεθανισμόν, ἀλλὰ μετὰ τὰ Κριμαϊκὰ εὐρόντες εὐκαιρίαν ἐκηρύχθησαν φανερά Χριστιανοί· τοῦτο ἠρέθισε τοὺς περιοίκους διαφόρου τάξεως Τούρκους, καὶ μεγάλα δεινὰ ἐδοκίμασαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ μαρτύρια· τέλος δὲ εἰς αὐτῶν ὁ Νικόλαος Ταυρόπουλος πολλάκις διαφυγῶν τὸν ἕνεκα τούτου θάνατον ἤλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ διὰ τῶν προξενείων κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῶσι Χριστιανοί, καὶ οὕτως ἔκτοτε ἀπολαύουσι πλήρους ἡσυχίας.

Τὰ προϊόντα τοῦ τόπου εἶναι τὰ λεπτοκάρυα, ὁ ἀραβόσιτος, ἡ ὄρυζα, λῖνος καὶ κίναβι καὶ οἱ σπόροι αὐτῶν, ξυλεία καὶ δέρματα καὶ ὄσπρια διάφορα· καὶ λοιπὰ ἐμπορευόμενα τὸ πλεῖστον διὰ τῆς Κερασσοῦντος ἀπεχούσης ἐντεῦθεν 4 ὥρας. ΝΔ. δ' αὐτῆς ἕως 4 ὥρῶν διάστημα εἶναι καὶ λόφος τις ἀγαλμα λεγόμενος ὑπό τε Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ὅπου καὶ τῶ ὄντι εὐρέθη καὶ ἀγαλμά τι, καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἐρείπια ἀρχαῖα ὡς καὶ ἐν Ὀρδοῦ· μεταξύ δὲ τῆς ἀπὸ Κοτυώρων καὶ Πουλαντζάκης κατὰ τὴν παραλίαν εὐρισκομένων ἐρείπιων πρέπει νὰ ζητῶμεν καὶ τὴν ὑπὸ Στράβωνος ἀναφερομένην Ἴσχόπολιν.

Μετὰ δὲ τὸ Ἄκρον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀπαντᾶται ὁ ποταμὸς Πάτλαμαν, ἴσως ὁ κατὰ τὸν Πανάρετον Πέτρωμαν, καὶ ἐντεῦθεν διὰ θινῶδους παραλίς ἐχούσης ὑπερκειμένους βουγούς καταφύτους καὶ τὸ σχῆμα ὅλως κωνοειδεῖς, φθάνει τις ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς Κερασσοῦντα, πόλιν ἀρχαιοτάτην ἀποικον μὲν τῶν Σινωπέων, σύγχρονον δὲ σχεδὸν τῆς Τραπεζοῦντος· κεῖται δὲ αὕτη ἐπὶ βραχῶδους χερσονίζοντος σχεδὸν λόφου, ὅστις ὑψόμενός πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποτελεῖ δύο μεγάλα κέρατα, μεταξύ τῶν ὀποίων εἶναι ἡ πόλις, καὶ ἐπὶ τούτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης διήκοντα τὰ τεῖχη καταφθάνουσι μέ-

χρι τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ κατακρήμνων ὄντων καὶ δυσπελάστων· ἡ δὲ μεταξύ τῶν δύο κεράτων παραλία ὀμαλὴ οὕσα εἶναι τετειχισμένη μὲ ἰσχυρότερα τεῖχη ἐκ λίθων μεγάλων ὧν μέρος ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν τῆς· τὰδε πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἐκατέρωθεν διήκοντα εἶναι διαφόρου ἐποχῆς, ἐπειδὴ ἐκτὸς τινῶν μερῶν τὰ μὲν ἀνήκουν εἰς Μιθριδάτειον ἐποχὴν, τὰ δὲ Βυζαντινὴν ἢ καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς ἐκ τῆς τειχοδομίας δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, μηδεμιάς οὕσης ἐπιγραφῆς ἢ ἄλλου μνημείου ἢ συμβόλου· δυστυχῶς δὲ ὁ χρόνος οὔτε ἐντὸς τῆς πόλεως ἀφῆκεν ἢ κτίριον ἢ ἄλλο τι ἀρχαίας τέχνης, μόνον δὲ πρὸς τὰ μέσα καὶ κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου φαίνονται ἐπὶ πρανοῦς καὶ πρὸς Ἄν. ἐδώλιά τινα ἐμφαινόμενα θέσιν θεάτρου, ἔνθα εἶναι τὸ ἐρημοκλήσιον τοῦ προφήτου Ἰλίου· ὑποκάτω δὲ καὶ πρὸς Δυσμὰς εἶναι φρέαρ βαθύτατον καὶ λαξευτὸν ἔχον πρὸς τὰ κάτω μεγάλην περίμετρον, ὁπότεν τοσοῦτον ἄφθονον καὶ γλυκὺ καὶ λαμπρὸν ὕδωρ ἀντλεῖται, ὥστε τὸ θέρος ἅπασα ἡ πόλις ἐντεῦθεν ὑδρεύεται· τὸ φρέαρ τοῦτο καλεῖται θέαμα, καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸ ἦτον ἢ ἀγορὰ, καὶ ὁ τόπος κοινῆς διαχύσεως, ἐπειδὴ ὁ πέριξ ἡμικυκλοειδῆς χῶρος περιστοιχίζεται ὑπὸ βράχων, ἔνθα παρατηροῦνται λαξευτὰ ἐδώλια καὶ διαφόρου εἶδους ἕδραι. Ἀνατολικώτερον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἶναι ἐπὶ βραχῶδους θέσεως χωριστόν τι περιτείχισμα τὸ ὅποιον λέγουσι νομισματοκοπεῖον, καὶ ὁμοιάζει μᾶλλον ὀπλοθήκη ἔχουσα πολλοὺς ὑπογείους θόλους, ἢ καὶ βασιλείον μὲ μίαν πύλην πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἑτέραν συγκοινωνοῦσαν μὲ τὴν ἄλλην πόλιν· ἐκτὸς δὲ τούτων οὐδὲν φέρει ἄξιον ἀρχαιολογικῆς περιγραφῆς.

Ὄνομάσθη δὲ Κερασσοῦς ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν δύο κεράτων ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη, ὡς ἡ Τραπεζοῦς ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν τραπεζοειδῶν λόφων, ἢ ἐκ τῶν πολλῶν περὶ ταύτην κεράσων· καὶ τῶ ὄντι οὐδαμοῦ δύναται τις νὰ ἴδῃ τόσον αὐτοφυῆς καὶ φυσικόν· τοῦτο τὸ δένδρον, ὡς ἐνταῦθα· ἐπειδὴ εἰς πολλὰ τῶν πέριξ μερῶν τῆς δάση κεράσων αὐτοφυῆ ὑπάρχουν πολλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος ὑπάρχοντα εἶναι εὐρωστα εἶπερ ἄλλοθί· που· βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἐντεῦθεν πρῶτος ὁ Λούκουλος ἔφερον εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ φυτὸν τοῦτο. Πρῶτος δὲ ὅστις ἀ-

ναφέρει περί Κερασούντος είναι ὁ Ξενοφῶν πολλά περί τῶν ἐντεῦθεν διαδάντων Ἑλλήνων μνημονεύων, ὅτι εἶπον καὶ ἔπραξαν, μεγάλην λαβόντων καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν Τραπεζοῦντι φιλοξενίαν· ὁ δὲ προγενέστερος αὐτοῦ Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς χωρὶς τι νὰ ἀναφέρῃ περί αὐτῆς, μνημονεύει τῶν Χοιράδων, ἄλλης πόλεως πρὸς Ἀνατολάς, ἴσως τότε ταύτης ἀκμαζούσης. Ὅτε δὲ ἴσχυσε περί τὸν Πόντον Φαρνάκης ὁ τοῦ Δ' Μιθριδάτου υἱὸς ἐγκρατῆς γενόμενος αὐτῆς, πολλοὺς ἐκ τῶν γειτνιαζουσῶν πόλεων λαθῶν κατοίκους ἠΰξησεν αὐτήν, καὶ ὠνόμασεν Φαρνακίαν, ὄνομα ὅπερ διήρκεσε μόλις δύο αἰῶνας, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ Χριστὸν ἔλαβε πάλιν τὸ ἀρχαῖον ὄνομά της.

Ἡ Κερασοῦς δὲ καθ' ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν μεγάλων Κομνηνῶν ὑπῆρξε οὐ μικροῦ λόγου πόλις, διὸ καὶ ἐκκλησιαστικῶς πάντοτε ὑπῆρξεν ἔδρα Ἀρχιερέως, καὶ πολλοὶ τοιοῦτοι ἀναφέρονται Ἱεράρχαι Κερασούντος, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α'. Κομνηνοῦ κατὰ τὸ 1085 ἦτον ἐν Κωνσταντινουπόλει μέλος τῆς τότε Ἱερᾶς Συνόδου καὶ Γαβριὴλ Κερασούντος, καθὼς φαίνεται εἰς ἓνα χειρόγραφον τόμον ἢ πράξιν Ἐκκλησιαστικὴν περί τῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου ὄρους τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐπὶ δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἡ Κερασοῦς εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ πολλοὶ ἐνταῦθα ἔμποροι Γενιούνσιοι ὑπῆρχον, οἵτινες ἀπαξ κατώρθωσαν πρὸς καιρὸν νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Δοῦκες αὐτῆς πολλάκις κατώρσαν νὰ διατηρήσωσιν ἐν αὐτῇ ἀνεξαρτησίαν τινα· πολλάκις δὲ ἀντεπαρετάχθη κατὰ τε τῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης δυνάμεων τῶν Μεγ. Κομνηνῶν καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν ὁποίων τέλος ἐκυριεύθη οὐχὶ βίβη ἀλλὰ συνθήκη, δι' ἧς μόνοι οἱ Κερασούντιοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ κατοικῶσι μέχρι τῆς σήμερον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πατρίδος των· ἡ συνθήκη δὲ αὕτη δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἐφοῦ δολίως ἀφηρέθη ὑπὸ τινος Ὄθωμανοῦ ἰσχύοντος· φαίνεται ὅμως ἡ ἄλωσις κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Εὐγενικοῦ προηγῆθη τῆς Τραπεζοῦντος, μολονότι ἡ παράδοσις τῶν Κερασουντίων φημίζει, ὅτι ἠλώθη μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπε-

ζοῦντος· διότι λέγει, ὅτι ἡ Κερασοῦς καὶ ἡ Τρίπολις ἐγένοντο ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἄλλαι πόλεις ἀνήκουσαι εἰς τὸν Δαβὶδ τὸν Αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος. Ὁ δὲ Φραντζῆς διηγεῖται οὕτως « ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν Ἐξαρχος τῷ αὐτῷ ἔτει.» παρέλαβε καὶ τὴν Κερασοῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Δαβὶδ τοῦ ἐκεῖσε τότε βασιλεύοντος καὶ ἄπασαν τὴν περιχώρον αὐτήν, τοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος λέγω.» — Ἐρημωθεῖσα δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἡ Κερασοῦς ὡς καὶ αἱ πλησίον χώραι τῶν κατοίκων ἢ φονευθέντων ἢ μεταναστευσάντων καὶ ἄλλων τουρκισάντων, ἐγένετο ἐνῶ ἦτον πρώτης τάξεως κατὰ τὴν μαρτυρίαν πολλῶν Μητροπόλις, Ἐξαρχία προσαρτηθεῖσα εἰς τὸν Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος. « Ὁ Κερασούντος, ἥτις εἰς μητρόπολιν τετίμηται, νῦν δὲ Ἐξαρχία, πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει καὶ ὁ Λέων Ἀλάτιος. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν καταστάσει διετέλεσε μέχρι σήμερον, ὅτε πάλιν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς καλλιέργειας τῶν γραμμῶν ἤρχισε κατ' ὀλίγον νὰ ἀναδεικνύηται εἰς τὸν ἐμπορικὸν Κόσμον. Ἐπειδὴ δὲ τινες οὐκ εὐλόγως, περὶ τῆς νῦν Κερασούντος ἀμφιβάλλουσιν, ἂν εἶναι αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένη Κερασοῦς, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι οἱ Ἕλληγες δὲν ἠδύναντο ἐν τρισὶν ἡμέραις νὰ φθάσωσιν εἰς Κερασοῦντα, καὶ ὅτι ἀπὸ Κερασούντος εἰς τὰ Κοτύωρα μόλις ἐφθασαν εἰς δέκα τρεῖς ἡμέρας, ἀναφέρομεν περὶ τούτου ἐνταῦθα ὀλίγα τινα· καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Κερασούντος ἀπόστασις εἰς τακτικῶς ὁδοιποροῦντα εἶναι περίπου 30 ὥρων, ἦν οἱ Ἕλληγες εὐκόλως θὰ ὤδευον μάλιστα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνοξίσεως, ἀφοῦ μάλιστα ἔχομεν μαρτυρίαν ἄλλην τοῦ ἰδίου, ὅπου ἐν τῇ τῶν Χαλδαίων ὤδευσαν σχεδὸν 15 σταθμοὺς ἤτοι ἡμέρας, καθ' ἡμέραν κάμοντες ἐπτὰ παρασάγκας ἤτοι δέκα καὶ ἡμίσειαν ὥραν καθ' ἐκάστην. Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς ἄγνωστον χώραν μετὰ τῆς ἀποσκευῆς των, τῶν γερόντων, ἀσθενῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν ὤδευαν ἑνδεκα ὥρας ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας, πολὺ περισσότερον ἐνταῦθα, ὅπου καὶ τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὸν περιττὸν ὄχλον γέροντας καὶ λοιποὺς διὰ τῶν πλοίων ἔφερον, καὶ μόνοι οἱ δυνάμενοι βαδίζειν ἦσαν ἐν τῇ ὁδῷ· ἐπομένως δὲ ἡ ὁδὸς ἦτον ὠδοποιημένη κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ἡ-

τις δὲν ἦτο ἡ σημερινὴ ἢ φέρουσα παραλίως, καὶ ἀναγκάζουσα τὸν ὄδοιπόρον νὰ διέρχεται παραλίως τοὺς μεγάλους μεταξὺ κόλπους, ἀλλ' ἦτο ὁδὸς συντομωτέρα διὰ τῶν ὑπερκείμενων ὁρέων, καθὼς μαρτυροῦσιν οἱ κάτοικοι· ἐπειδὴ ἡ παλαιὰ ὁδὸς ἐπίτηδες νῦν διεφθάρη, καὶ οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ ἐν χωρίον εἰς ἕτερον φέρουσα· ἐπειδὴ ἕκαστον χωρίον κατὰ τελευταία ἔτη τῶν ἀπανταχοῦ Τεραπεγίδων ἐφοβεῖτο τὸ ἄλλο. Ἐχομεν δὲ καὶ ἄλλα παραδείγματα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, ὡς τοὺς Σπαρτιάτας ἐν τρισὶν ἡμέρας καταφθάσαντας εἰς Μαραθῶνα, ὅπερ ἐστὶ διπλάσιον διάστημα, καὶ τὸ τοῦ Θουκυδίδου, ὅπου ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπάραντες μεθ' ὅλης τῆς σκευῆς ἀπὸ Βεροίας εἰς Ποτιδαίαν τριταῖοι διήνυσαν διάστημα πολὺ πλεόν, ἢ τὸ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Κερασοῦντος· καὶ ἂν βέβαιον τὸ διάστημα δὲν ἦτο τόσον, ἀλλ' ὅσον θέλουσι τὸ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς περὶ τὸ ἱερὸν ὀκταῶρου Κεράσου δὲν θὰ ἔλεγε θαυμάζων ὁ Ξενοφῶν « ἤκομεν ἦν γὰρ ὠδοποιημένη ἡ ὁδός. » Ἐκτὸς δὲ τούτων ὅτι ἦτον αὐτοῦ ὅπου ἡ σήμερον Κερασοῦς, αὕτη τὰ ἀρχαῖά της τείχη μαρτυροῦσιν ἐμφαίνοντα τέχνην πολὺ ἀρχαιοτάτην.

Ὅτι δὲ ἀπὸ Κερασοῦντος ἔφθασαν εἰς Κοτύωρα εἰς 40 ἡμέρας οὖσαν 12 ὥρας μακρὰν τῆς Κερασοῦντος, τὴν αἰτίαν τούτου ἱστορεῖ ὁ ἴδιος Ξενοφῶν· διότι ἀπάραντες ἀπὸ Κερασοῦντος μόλις ἦλθον 3 ὥρῶν ἀπόστασιν πρὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀγίου Βασιλείου καὶ οἱ ὑπερκείμενοι Μοσόνοικοι ἐμπόδισαν τὴν δίοδον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοὺς ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα ἄλλους Μοσονοίους, ὅπερ ἀπῆται καιρὸν νὰ γείνη, καὶ ἔπειτα πολεμοῦντες διέβησαν τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους μέχρι τῶν ὄροπεδίων καὶ ἐκείθεν ἀπὸ τῶν ὄροπεδίων τοῦ σημερινοῦ Πεκτάς (πολύπετρον) κατήλθον διώκοντες καὶ λαφυραγωγοῦντες τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῆς τῶν Χαλύβων χώρας τῆς μεταξὺ δηλαδὴ Νικοπόλεως καὶ τοῦ Πεκτάς καὶ ἐκείθεν διὰ τοῦ Καρακιὸλ καὶ τοῦ ὄροπεδίου Τζάνπασοι χώρας τῶν Τιβαρηγῶν ἀφίκοντο δωδεκαταῖοι· ὥστε ἐκ τῶν ἐκταθέντων δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη πιστεύω, καμμία ἀμφιβολία περὶ τῆς θέσεως τῆς νῦν Κερασοῦντος, ἀφοῦ ἅπαντες καὶ οἱ μετὰ τὸν Ξενοφῶντα συμ-

φῶνως ὁμολογοῦσιν Κερασοῦντα τὴν σημερινὴν, καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ, καὶ ἡ Ἐκκλησία μέχρις ἡμῶν βεβαιοῖ· προσέτι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ αὐτοφυῆ τῶν κεράσων δάση, ἂν ὄχι τὰλλα ὄλα, διαμαρτύρονται ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Κερασοῦντος.

Οἱ δὲ ὑπερκείμενοι λαοὶ τῆς ἀρχαίας Κερασοῦντος ἦσαν οἱ Μοσόνοικοι ἔθνη βάρβαρα καὶ ἀνήθικα ὀνομασθέντες οὕτως, ἐπειδὴ κατώκουν εἰς μόσηνας ἢ ξυλίνους οἴκους, ὡς καὶ μέχρι σήμερον αἱ οἰκίαι τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων εἶναι ἀπαράλλακτοι, οἷας τὰς περιγράφει ὁ Ξενοφῶν· διότι ἐκτὸς τῶν ξύλων οὔτε σίδηρον, οὔτε πηλόν, ἀλλ' οὔτε κεράμους μεταχειρίζονται εἰς οἰκοδομήν τῶν οἰκιῶν τῶν καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἦθη τῶν εἶναι τὰ ἴδια, ἂν ἐκλάβωμεν τοὺς νῦν Τσεπνίδας ἀπογόνους τῶν Μοσονοίκων τούτων, ὄντας καὶ αὐτοὺς αἰσχροὺς καὶ ὄλως ἐκρύβτους οὔτε τοὺς Τούρκους ὀμοιάζοντας οὔτε οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοὺς ἔθνων. Οἱ δὲ Τσεπνίδες οὗτοι λέγεται ὅτι ἦλθον ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐκ τῆς μέσης Ἀσίας, κατὰ τινὰς δὲ ὅτι μετωκίσθησαν ὑπὸ τοῦ Βελησαρίου ἐκ Περσίας· ἔχουσι δὲ ἀπόρρητόν τινα οἰκιακὸν βίον, διὸ καὶ καταφρονοῦνται καὶ τοὶ Μωαμεθανοὶ τὸ φανερόν ὑπὸ τῶν Τούρκων Κιζιλπάσιδες καλούμενοι· φαίνεται ὁμως οὗτοι καὶ οἱ Τζανίκοι ὅτι εἶναι ὁμόφυλοι καὶ ἀρχαῖοι κάτοικοι, οἵτινες καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ τοὶ χριστιανίζοντες δὲν ἀπέθαντο τὰ πάτρια, ὡς καὶ νῦν μωαμεθανίσαντες· καὶ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολλακίς συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Τουρκομάνων καὶ τῶν Τούρκων πολλὰ πράγματα παρεῖχον αὐτοῖς, καὶ διηνεκεῖς κατ' αὐτῶν ἐκστρατείας ἔκαμνον οἱ Κομνηνοί. Μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ὄροπεδίων ὑπάρχουν λίθοι διαφοροῦ μεγέθους ἐσπαρμένοι τῇ δεκαεῖσε, οἵτινες ἐνομίσθησαν ὑπὸ τινῶν ὡς κυκλώπεια τείχη, ἀλλ' οὐδὲν εἶναι, ἢ φυσικαὶ ἐκεῖ, καθὼς σχεδὸν εἰς τὰ πλεῖστα τούτων φαίνονται.

Ἡ δὲ Κερασοῦς ἔχει ὡς ἔγγιστα οἰκογενείας 1300, ὧν αἱ 500 εἶναι ἑλληνικαὶ καὶ 200 Ἀρμενίων· καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ τὸ πλεῖστον εἶναι κτηματῖαι καὶ γεωργοί, καὶ τινες ναυτικοί· οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμποροι ὄντες καὶ ναυτικοὶ ὑπερέχουν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ κατὰ

ἄλλα· ἔχουσιν ὅπως δὴ ποτε καλὸν κατηρτισμένον σχολεῖον Ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς περὶ τοὺς 80 καὶ Ἀλληλοδιδασκικήν μὲ 300 μαθητὰς· πιστεύομεν δὲ εἰς τὴν φιλοκαλίαν τῆς νεολαίας, ἣτις φιλοτίμω, προσπαθεῖ νὰ προᾶξῃ τὰ τῆς πατρίδος των, ὅτι ὅσον οὖπω θὰ ῥυθμίσωσι τὰ κατ' αὐτὴν ἐπιφελέστερον, ἐπειδὴ καὶ τραπέζας καὶ ἄλλα παντοῖα μέσα ἐπενόησαν πρὸς ὄφελος τῶν κοινῶν καταστημάτων. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἐνταῦθα ἔχει ἱκανὴν σημαντικότητά διὰ τὴν ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν καὶ μάλιστα ἐξαγωγὴν διαφορῶν προϊόντων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ· τὸ κύριον δὲ ἐμπόριον συνίσταται εἰς τὰ λεπτοκάρυα ἐπιτόπιον προϊόν, καὶ τὰ πλοῖα τῶν Κερασούντιων διέρχονται μὲ διάφορα προϊόντα τὸν τε Εὐξείνιον καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν· τὰ δὲ προϊόντα αὐτῆς ἐκτὸς τῶν λεπτοκαρύων εἶναι ὅποια ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ὀρτοῦς· τὰ ἦθη δὲ τῶν κατοίκων καὶ ὁ οἰκογενειακὸς αὐτῶν βίος οἷος ἐν γένει καὶ ὁ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν· καὶ ἐντεῦθεν δὲ διέρχονται καθ' ἑκάστην ἀπασῶν τῶν ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν τὰ σκάφη, ὧν καὶ πρακτορεῖα ἐνταῦθα ἰδρύνονται ἀπὸ πολλοῦ· καὶ ἡ Κερασοῦς τὸ κατ' αὐτὴν οὐ μικρὸν ἐπιδρᾶ ὠφελίμως καὶ ἐπὶ τῶν πέριξ ἐλληνικῶν χωρίων διὰ τῶν σχολείων τῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου.

Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἀπὸ Κερασούντος ἀπαντῶμεν τὸν ποταμὸν Ἄκσου (Λευκὸν ὕδωρ), ἀντικρὺ τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ μικρὰ Ἀρητιάς, ἡ νῆσος τοῦ Ἀρειῶς ἡ μόνη ἐπὶ τοῦ Ν. Εὐξείνου Πόντου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ναὸς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ καὶ περὶ αὐτὴν περιτείχισμα διαφορῶς ἐμφαίνον ἐποχὰς· πρὸς δὲ Μ. εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς Νικόπολιν διὰ τοῦ Παρχαρίου Κιομπέτ καὶ τοῦ τρομεροῦ διὰ τὴν θέσιν Καζᾶν καγιά· εἰς ἐξάωρον δὲ ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει καὶ φρούριον ἱκανῶς εὐρύχωρον χρησιμεῖον ἄλλοτε καὶ ὡς φυλακὴ τῆς χώρας καὶ τῶν διαβατῶν καταφυγιον· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀρητιάδος παραλίως βαίνοντες καὶ κάμπτοντες τὸ Κεσὶ πουρνοῦ (Ἄκρον Αἰγὸς) ἐνθα καὶ μικρὸς λιμὴν, ὅπου ἴσως ἡ ἀρχαία πόλις Χοιράδες, καὶ διαβάντες τὴν Κασσιόπην (Κεσιὰπ) καταφθάνομεν εἰς τὸ Ζεφύριον Ἄκρον οὕτω καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλούμενον· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν Ἑσπιαν (ἴσως Θεσπιὰς), ὑπεράνω τῆς ὁποίας εἶναι πέν-

τε κατὰ διαφορῶς ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεταλλεῖα χαλκοῦ καὶ ἐν ἀργύρου· οἱ δὲ περὶ ταύτην οἰκοῦντες Ἕλληνες οἱ πλείστοι Χαλδαῖοι ἐργάζονται εἰς ταῦτα τὰ μεταλλεῖα, ἀλλὰ μικρὰ ἀπολκμβάνοντες βαθμηδὸν ἀποκίζονται ἐντεῦθεν. — Μετὰ τρίωρον δὲ ἀπόστασιν ἔρχεται ἡ Τρίπολις, ἣτις ἐπὶ μὲν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ὑπῆρξε μία τῶν καλητέρων πόλεων τοῦ κρατοῦς των, ἐν ἣ πολλὰκις ἠὺχαριστοῦντο ἐπὶ πολὺ νὰ διέγῃσι, νῦν δὲ πολίχνη πῆριέχουσα περὶ τὰς 600 οἰκογ. ὧν 200 ἐλληνικαὶ καὶ ὀλίγαι Ἀρμενίων καὶ λοιπαὶ Ὀθωμανικαί· ἔχει δὲ ὑποδιοίκησιν ὑπαγομένην εἰς τὸν τῆς Τραπεζοῦντος διοικητῆν· ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπόκειται εἰς τὸν ἀρχιερέα Τραπεζοῦντος, ἐνῶ τὰ πῆριεχόμενα χωρὶα ἀνήκουσιν εἰς τὸν Χαλδίας. Οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ διατηροῦσιν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐνθα καὶ πολλοὶ τῶν πέριξ χωρίων φοιτῶσιν· οὐχ ἥττον δὲ καὶ τὸ ναυτικόν των εἶναι ἀξιόλογον συγκεῖμενον ἀπὸ ἱκανῶν μεγάλων πλοίων ταξειδευόντων τὸν τε Εὐξείνιον καὶ τὴν Μεσόγειον κυρίως δὲ προϊόν τοῦ τόπου καὶ ἐμπόριον εἶναι τὰ λεπτοκάρυα, οἱ οἶνοι καὶ λοιπὰ ὅσα καὶ εἰς ἄλλας προαναφέραμεν πόλεις. Καὶ αὕτη ἡ πόλις παθοῦσα, ὡς καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, ἐπὶ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐφεξῆς πολλὰς ὑπέστη μεταναστεύσεις γενομένας τὸ πλεῖστον πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν τοῦ Εὐξείνου, καὶ οὕτως ὁ πάλαι πυχνὸς πληθυσμὸς τῶν κατοίκων ἠρεώθη, μόνων μεινάντων τῶν τουρκισάντων καὶ τινῶν Μωαμεθανῶν ἐξωθεν ἐπελθόντων· ἀλλὰ χάριν τῶν ἐνταῦθα πολλῶν μεταλλείων ἐκ Χαλδίας ἐλθόντες, πολλοὶ ἐνταῦθα συνέστησαν ἱκανὰ χωρία. Ἐκ δὲ τῶν μεταλλείων τὰ μὲν εἶναι πρὸς Δυσμὰς, περὶ ὧν εἶπομεν, τὰ δὲ πρὸς Μεσημβρίαν κατὰ διαφορῶς ἀποστάσεις σχεδὸν τὰ πλεῖστα χαλκοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς μικρᾶς γερσονήσου τῆς ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς Τρίπολεως ὑπάρχει ἐρείπιον φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σῴζεται ἐκκλησία τῆς Παναγίας· ὑπέρκεινται δὲ αὐτῆς καὶ διάφορα ἄλλα χωρία μέχρι τῶν ὄροπέδιων, δι' ὧν συκοινωνεῖ μὲ τὴν ὀπισθεν αὐτῶν Χαλδίαν.

Μετὰ δὲ δύο ὥρῶν ἀπόστασιν εἶναι ὁ ποταμὸς Χαρισιώτης κατερχόμενος ἀπὸ τῶν Μεσοχαλδίων, ὅπου Κάνις κα-

λείται, μεθ' ὃν εἶναι τὰ Ἀργύρια πολίχνη παλαιὰ οὕτως ὀνομασθεῖσα διὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου νῦν δὲ κατακλιθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ Χαλκιάβαλα καλουμένη. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶναι τὸ ἄκρον Καραπουρνῶ (μέλαν Ἄκρον) καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Φιλοκάλεια, ἐνθα μόνον μικρὰ φαίνονται ἐρείπια, καὶ οὐ μακρὰν ταύτης ἡ Ἐλεοῦς (Ἐλευθή) κατοικουμένη ὑπὸ Μωσμεθανῶν Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον πρὸ δύο αἰῶνων τουρκισάντων καὶ αὐτῶν· ἡ δὲ χώρα αὕτη ἄλλοτε ἐλαιόφυτος σήμερον στερεῖται τοῦ ὠραίου τούτου καρποῦ, ἄλλως οὔσα καρποφορωτάτη καὶ ὠραιότατη εἰς πάντα τὰ προϊόντα· μετὰ δὲ ταύτην ἔρχεται τὸ ἀμέσως ἀκρωτήριο ὅπου τὰ ἀρχαῖα Κόραλα, Κιόραλα νῦν ὀνομαζόμενα· ἧτις ἐπὶ μὲν Χριστοῦ ἦτον ἀξιόλογος πολίχνη, ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μάλιστα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ φρούριον σημαντικόν· σώζονται δ' αὐτοῦ καὶ ἐρείπια τειχῶν καὶ οἰκιῶν, ἐκκλησιῶν καὶ λοιπῶν· μετὰ δὲ ταύτην ἔπονται δύο ποταμίσχοι, καὶ χωρίον Ἀνασσούς, εἶτα ἡ παραλία τῆς Σκαφίας ὅπου τὸ Κοτζῆ λιμάν· εἶτα δὲ τὸ Κέρασον σχεδὸν πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου, ὅπου τινὲς τιθέασιν τὴν κυρίως Κερασσοῦντα· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου, ὅπερ Γέρο σήμερον καλεῖται, ὑπῆρξε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, οὐπὲρ τὰ λείψανα ἐχρησίμευσαν εἰς οἰκοδομήν ἐν Τραπεζοῦντι ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίως οἰκίονες φαίνονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Μετὰ δὲ τὸ Ἱερόν Ἄκρον καὶ τὸ χωρίον Μυρσίνην ἐπὶ τῆς παραλίας εἶναι καὶ ἡ Κορδύλη (Ἀλατζακαλὲ), πολίχνη καὶ φρούριον ἀρχαῖον κατὰ πλεῖστον μέρος σωζόμενον ἄλλ' ἔρημον κατοίκων, περίφημον δὲ εἰς τὰ στόματα τῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης παραδόσεως καὶ τῶν ἠρωϊκῶν ἀσμάτων περὶ αὐτοῦ, κατὰ τὰ ὅποια ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη πολιόρκηθῆν ὑπὸ τῶν Τούρκων τέλος παρεδόθη διὰ ἀπάτης· ἀναφέρεται δὲ ὅτι Κομνηνοφυῆς τις Κόρη ὠραιότατη διηύθυνε τὰ τῆς ἀμύνης, ἧτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ πύργου ἐπὶ τοῦ ὑποκάτω πλήθους τῶν ἐχθρῶν ἀπέθανεν. Περιέργον δὲ ὅτι πολλὰ τοιαῦτα φρούρια παράλια ἀναφέρονται ὑπὸ τὰ αὐτὰ περιστατικά ὅτι ἠλώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων· οὕτω τὸ κάστρον τοῦ Οἰναίου (Ὀργιάς) ἀμυνόμενον ὑπὸ βασιλοπούλας ἠλώθη μετὰ ἑπτὰ ἔτη διὰ τῆς

ὁμοίας ἀπάτης· Τούρκος τις δηλαδὴ προσποιηθεὶς ὡς Χριστιανὴν γυνὴν ἐπίτοκος περιήρχετο τὸ φρούριον ζητοῦσα τὸ ἔλεος τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη πρὸ αὐτοῦ· τέλος δὲ ἡ βασιλόπαις εὐπλαγχτισθεῖσα αὐτὴν ἤνοιξε τὰς θύρας διὰ νὰ τὴν ὑποδεχθῆ, ὅτε εἰσελθόντες καὶ οἱ ἔξωθεν Τούρκοι κατέκτησαν τὸ φρούριον, ἡ δὲ βασιλόπαις παισοῦσα ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου ἐπὶ τοῦ εἰσερχομένου πλήθους ἀπέπνευσεν ὅμοιον λοιπὸν συνέθη καὶ εἰς τὰ φρούρια Κοράλων, Τραπεζοῦντος, Σουρμένων καὶ Ῥιζαίου καὶ ἕκαστος τόπος ἔχει τὴν περὶ τούτου παράδοσιν καὶ ἄσματα διηγούμενα περιπαθῶς τὸ τραγικὸν τοῦτο συμβάν· ἀλλὰ ἡ πρέπει νὰ συνέθη μόνον εἰς ἓν, ἢ εἰς οὐδὲν μέρος τοιοῦτο τι.

Ἐντεῦθεν δὲ διαβαίνοντες τερπνὴν καὶ ἐλαιόφυτον παραλίαν μετὰ δύο ὥρας καταφθάνομεν εἰς τὴν Ἐρμωνάσσαν, εἶτα καὶ Φαρνακίαν κληθεῖσαν, ἐφεξῆς δὲ Ἀκανθὸν παρὰ τῆ ὁποία κεῖται ἡ σημερινὴ πολίχνη Πλάτανα· αὕτη δὲ ἐπὶ εὐφόρου κειμένη χωρίου παράγει διάφορα προϊόντα, ἅπερ προϊόντος τοῦ χρόνου προάγονται, οἷον καπνὸς φασόλια ἔλαιον ἀρίστης ποιότητος καὶ ἄλλα διάφορα ἔχουσα δὲ καὶ πρὸ αὐτῆς ἀσφαλῆ λιμένα, κατὰ τελευταῖα ἔτη ἐγένετο ἐμπορικοτάτη· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς Ἕλληνες συγκείμενοι ἀπὸ 300 περίπου οἰκογενίας ἀνεπτῆχθησαν ἱκανῶς ἔχοντες δύο Ἐκκλησίας μίαν τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν τοῦ Ταξιάρχου καὶ ἄλλην νεόδμητον, δύο ἀλληλοδιδασκτικά καὶ νεοσύστατον Ἑλλητικόν, καὶ πολλοὶ τῶν παιδῶν φοιτῶσι εἰς τὸ ἐν Τραπεζοῦντι Φρονηστήριον χάριν ἀνωτέρας ἀναπτύξεως. Εἰς δὲ τὴν ἑβδομαδιαίαν κατὰ τρίτην καὶ τετάρτην γενομένην ἀγορὰν συναζόνται πανταχόθεν ἐνταῦθα ἔμποροι καὶ χωρικοὶ φέροντες τὰ ἴδια τῶν προϊόντα. Τὸ πρῶτιστον δὲ προϊόν αὐτῆς εἶναι ὁ καπνός, ὅστις καὶ τοι κατώτερος τοῦ τῆς Ἀμισοῦ, ὁμῶς ἱκανὸς ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ Ἀγγλίαν γινόμενος ἀντικείμενον ἐκτεταμένου ἐμπορίου ὁμοίως δὲ μεγάλη ἐξαγωγή γίνεται καὶ φασουλίων καὶ ἄλλων τινῶν εἰδῶν.

Τῆς δὲ παρὰ τὰ Πλάτανα ἀρχαίας Ἐρμωνάσσης ἐπὶ Φαρνάκου τοῦ Α' προαχθείσης καὶ Φαρνακίας μετονομασθείσης σώζονται ἐρείπια τινὰ τῆ δεκαεῖσε καὶ μάλιστα

τινα πρὸς Δυσμὰς δεικνύουσιν εἶδος ἀμφιθεάτρου. Μεταξὺ δὲ τῶν Κοράλων καὶ Πλάτωνων μέχρι τῶν πρὸς Μ. ὀροπεδίων εἶναι οἱ Θοανοὶ (Γόνιαλι) Ἑλληνας τὸ γένος, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τουρκισθέντες, ὧν οἱ πλεῖστοι πρὸ δύο περιήπου αἰώνων καὶ κατωτέρω, ἔχοντες ὄλως ἔθιμα καὶ γλῶσσαν ἐλληνίζουσαν· εἶναι δὲ ἀγριώτεροι καὶ πολεμικώτεροι, ἀλλὰ καὶ πλέον βάρβαροι τῶν ἄλλων περιόικων, ὁμοιάζοντες κατὰ τι μὲ τοὺς παλαιούς Θόανας τοὺς ἐπὶ Ἰρέστου καὶ Πυλάδου· τὰ πλεῖστα δὲ τῶν χωρίων τῶν ἔχουσιν ὀνόματα Ἑλληνικά, καὶ οἱ κάτοικοι Ἑλληνικωτάτην φυσιογνωμίαν, μάλιστα δὲ αἱ γυναῖκες τῶν εἶναι ῥωμαλαιοτάται καὶ ὠραῖαι ἐλευθέρως φαινόμεναι εἰς τοὺς ἀνδρας, καὶ εἰς τὰς συνήθειαι αὐτῶν πανηγύρεις καὶ χοροὺς ἄσματα ἑλληνικὰ μεταχειρίζομεναι. Μ. Ἀν. δὲ τῆς Τόνιας εἶναι καὶ τὰ Μάλα (ἴσως αἱ Μελιαραὶ) ὅπου πρὸ ἐτῶν γενομένης ὑφέσεως μία κώμη μετὰ τῶν ἀγρῶν ἐγένετο λίμνη, καὶ μέχρι τοῦδε φαινόμενη ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Μετὰ δὲ τὰ Πλάτανα ἔρχεται ὁ ποταμὸς Σέρα, οὗ ὑπέγκειται χωρίον ὠραῖον καὶ περισκεπον, ἐνθα ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια ἑαρινῶν οἰκιῶν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ὅπισθεν δὲ ὀλίγον εἶναι ἡ Σαγγαρή ζωγραφικὴν ἔχουσαν θέσιν συνοικία Ἑλληνικὴ, πρὸ δύο αἰώνων ἀκμάζουσα νῦν δὲ ὑπὸ δύο μόνων οἰκογ. Ἑλληνικῶν καὶ τινῶν Ὀθωμανικῶν οἰκουμένη, ἐνθα καὶ τῶν Ὑψηλάντων ἡ τελευταία κατοικία· ἐντεῦθεν δὲ διαβαίνων τις ἐπὶ δύο ὥρας τὴν παραλίαν ποικιλομένην διὰ τραπεζοειδῶν λόφων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς καὶ ὑπὸ κήπων καὶ διαφόρων τερπνῶν τὴν θέσιν ἀγρῶν συγκειμένην καταφθάνει εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἡ δὲ Τραπεζοῦς κειμένη μεταξὺ τοιούτων ἐνθεν καὶ ἐνθεν ὠραίων καὶ καταφύτων λόφων καὶ κοιλάδων καὶ ἔχουσα ἔμπροσθεν μὲν τὸ ἐκτεταμένον Ποντικὸν πέλαγος, ὅπισθεν δὲ τὰ κατὰ μικρὸν ὑψούμενα ὄρη, καθίσταται μία τῶν ὠραιότερων τοῦ Εὐξείνου Πόντου πόλις· ἡ χώρα δὲ αὕτη οὔσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμιγλώδης, καὶ ἔχουσα κλίμα εὐκραές καὶ ὑγρὸν διατηρεῖται πάντα τὸν χρόνον ποώδης, καὶ ἡ φιλόρροια πολὺ βραδέως γίνεται ἐνταῦθα, καὶ παλλὰ φυτὰ ἄπερ εἰς τὸ αὐτὸ γεωγρ. πλάτος ἄλλοῦ δὲν εὐδοκιμοῦν, ἐνταῦθα ἐπιδίδουν θαυμασίως ἕνεκα τοῦ ὅτι σπανίως πίπτει

πάχνη, καὶ γίνεται παγετός, καὶ τοιαῦτα αἱ λεμονεαὶ καὶ πορτοκαλεαὶ, ἐλαῖαι δὲ δάφναι καὶ λοιπὰ ἀειθαλῆ εἰς πλῆθος μέγα μεταξὺ τῆς πόλεως ὄντα, σχηματίζουσιν εἰς ἓνα κήπον ὅλην τὴν πόλιν. Εἶναι δὲ καὶ ἡ πρώτη καὶ πολυανθρωποτέρα πόλις τῶν ὅσας περιεγράψαμεν, καὶ καθ' ὅλα ὑπερέτερα ἐκείνων.

Οὔσα δὲ ἔδρα βιλαετίου ἔχει ὅλας τὰς εἰς αὐτὸ ἀνηκούσας ἀρχὰς καὶ ὑπαλλήλους, ἐνθα ὡς εἰς κεντρικὴν ἐξουσίαν προσέρχονται ἀπανταχόθεν τῆς Νομαρχίας, ἐκ τοῦ ὁποίου οὐ μικρὰ γίνεται ἀφορμὴ καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ προξενεῖα σχεδὸν τῶν κυριωτέρων κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης, ἅτινα ἐν ταύτῃ εἶναι ἀποκατεστημένα, καὶ διευθύνσεις κεντρικαὶ τῶν τηλεγράφων ταχυδρομείων φάρων τελωνείων ὑγειονομείων, ἐπομένως τῶν διαφόρων ἀτμοπλοικῶν ἐταιριῶν, οἷον τῆς ῥωσικῆς γαλλικῆς ὀθωμανικῆς καὶ αὐστριακῆς, τὰ μέγιστα κοσμοῦσι καὶ ὠφελοῦσι ποικιλοτρόπως τὴν πόλιν· ὠραῖα δὲ καὶ μεγάλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῶν διαφόρων ἐνταῦθα ἔθνων, ὧν πρωτεύουσι κατὰ πάντα τὰ ἑλληνικά, ὑπάρχουσι δὲ ὡς καὶ ἐκ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων Μητροπόλεις, ἡ τῶν Ἑλλήνων, Ἀρμενίων, Ἀρμενοκαθολικῶν, ὡς καὶ ἡ τῶν Λατίνων ἱερέων· εἶτα δὲ οἱ ναοὶ τῶν διαφόρων ἔθνων αἱ ἀγοραὶ οἱ ξενῶνες αἱ μεγάλα ἀποθήκαι, δίδουσιν εἰς τὴν πόλιν μέγαλον κόσμον καὶ ἔκτασιν· καὶ τέλος διάφορα καταστήματα ἐμπορικὰ καὶ ἐντοπιῶν καὶ ξένων παρέχουσι μεγάλην τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀξίαν εἰς τὸν τόπον. Καίτοι ὅμως δημόσια πολυτελῆ καὶ ἰδιωτικὰ κτίρια καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι τὰ πάντα λιθόκτιστα πανταχοῦ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι, διὰ τὸ σχολιὸν ὅμως τῶν ὁδῶν τῆς καὶ τὸ στενὸν καὶ ἀκανόνιστον, ἐνῶ ἀπὸ μέρους τῆς θαλάσσης κατασταίνουσιν αὐτὴν ἀξιοθέατον, εἰς τὸν ἐντὸς ὅμως αὐτῆς διερχόμενον δὲν παρέχουσιν τὴν αὐτὴν ὠραῖαν θέσιν. Ἐπειδὴ διὰ τὸν προϋπάρξαντα φόβον καὶ τὴν πρὸ εἴκοσι σχεδὸν ἐτῶν τρομοκρατίαν, ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τὰ σχολεῖα καὶ αἱ καλύτεραι οἰκίαι ἐκτίζοντο μεταξὺ τῶν ἀποκρῦφων καὶ μὴ διαβαινομένων ὁδῶν, καὶ οὕτω μέχρι σήμερον ἐν ταῖς κεντρικαῖς ὁδοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι αἱ οἰκίαι τῶν πενεστέρων.

Ἡ Τραπεζοῦς δὲ ἀριθμεῖ οἰκίας 4200, ὧν 1200 ἑλληνικαί, 500 Ἀρμενίων, 180 Ἀρμενοκαθολικῶν, 20 δὲ διαμετρουμένων καὶ 100 ἄλλων ξένων Περσῶν καὶ Εὐρωπαίων, αἱ δὲ λοιπαὶ εἶναι Ὀθωμανικαί. Ὁμοῦ δὲ μὲ τὰ περίξ χωρία τῆς καὶ πρόσσεια 6500 οἰκίας ψυχὰς δὲ 34000. Καὶ τῶν μὲν Μωαμεθανῶν οἱ εὐγενεῖς εἶναι ὑπάλληλοι καὶ ὀλίγιστοι ἔμποροι, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς βάναυσα καὶ διάφορα ἐπιτηδεύματα, καὶ τὴν γεωργίαν ἀλλὰ ταύτην κακῶς ἔχουσιν· οἱ δὲ Ἕλληνες τὸ πλεῖστον εἶναι ἔμποροι καὶ ἐνασχολούμενοι εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ὀλίγιστοι ναυτικοὶ καὶ γεωργοί· οἱ δὲ Ἀρμένιοι τινὲς μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τέχνας καὶ ἄλλα ἐπιτηδεύματα. Καὶ οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν των καὶ τὸ δουλεμπόριον ἦσαν κατ' ἀρχὰς καὶ οἱ μόνοι πλούσιοι, νῦν δ' ὅτε ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια παρήκμασεν, ἡ ἔλειψεν, ὀλίγοι εἶναι ἔμποροι εὐποροῦντες, καὶ τινες κτηματῆται. Οἱ δ' Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι πρότερον μὲν μικρὰν ἔχοντες χρηματικὴν κατάστασιν καὶ εἰς τέχνας μόνον καὶ τὸ τοπικὸν ἐμπόριον ἐνασχολούμενοι δὲν ἀνεφαίνοντο· ἀφοῦ ὅμως ἀπὸ εἴκοσι ἤδη ἔτων τὸ ἐνταῦθα ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν, σήμερον ἀριθμοῦνται καὶ μεταξὺ αὐτῶν, μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, εὐκατάστατοι ἔμποροι ἔχοντες καὶ ἐκτεταμένον ἐμπόριον καὶ ὑποκαταστήματα καὶ ἐν Ῥωσίᾳ, Περσίᾳ, καὶ Κωνσταντινουπόλει, Μασσαλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὸ τέως ὅμως ἐπικερδὲς τοῖς Τραπεζουντίοις ἐμπόριον ἀπέβαλε κατὰ πολὺ τὴν σημαντικότητά του, ἀφοῦ οἱ Κιρκάσιοι μετενάστευσαν ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἡ τῆς Περσίας εἰσοδία τῆς μετάξης ἐβλάβη· οὐ μικρὰν δὲ παρέχει καὶ θὰ παρέξῃ βλάβην καὶ ἡ διὰ τοῦ Φάσιδος (Πότι) ἀνοιγομένη ἐμπορικὴ σιδηρόδρομος ὁδὸς τῆς Ῥωσίας· ὅπως δὴποτε ὅμως ἡ φύσει αὐτῆς ἐμπορικὴ θέσις ὀψέποτε μάλιστα, ἀν ἀξιωθῇ σιδηροδρομοῦ μέχρι τῶν περσικῶν ὁρίων, θὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐπωφελῆ εἰς τοὺς κατοίκους· ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ βλάβη δύναται μόνον τοὺς κτηματῆται καὶ μικρεμπόρους νὰ ζημιώσῃ, ἐνῶ οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐκτείνοντες τὰς ἐμπορικὰς των πράξεις θὰ δρέψωσιν ἐπωφελέστερον τὰ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ δὲ γενομένη ἀμαξητὸς ὁδὸς μέχρι Ἐρζερούμ πραγματοποιηθεῖσα, ἀν δὲν αὐ-

ξήσῃ τὴν τῆς πόλεως ἐμπορικὴν ἀξίαν, τοῦλάχισον θὰ τὴν διατηρῇ, ἕως οὗ ποτε γενομένος σιδηρόδρομος παρέξῃ πλείονας τὰς ὠφελείας· οὐ μικρὸν δὲ βλάπτει τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ ἑλλειψὶς λιμένος καὶ ἡ δυσκολία τῆς ἀποβάσεως τῶν ἐμπορευμάτων δι' ἑλλειψιν ἀποβάθρας καὶ προκυμαίας· ἡ δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀφορμῶν ἐλάττωσις τοῦ ἐμπορίου εἶναι λίαν ἐπαισθητὴ, ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐντεῦθεν εἰσαγόμενα ἐμπόρια ἠλαττώθησαν τοσοῦτον ὥστε μόλις κατ' ἔτος διέρχονται νῦν ἐμμενύματα κατὰ τὸ 1]3 τῶν μέχρι πρὸ πέντε ἔτων· ἡ δὲ τελωνειακὴ πρόοδος ἀπὸ 6 ἑκατομ. γροσίων φθάνει νῦν εἰς 2 $\frac{1}{2}$ ἑκατ· ἀντικείμενα δὲ εἰσαγωγῆς διὰ τε τὴν Περσίαν Ῥωσίαν καὶ ἐπιτόπιον κατανάλωσιν εἶναι ἡ τῆς Εὐρώπης μανιφατοῦρα, καὶ τὰ διάφορα ἀποικιακὰ λεγόμενα εἶδη· ἐξαγωγὴ δὲ ὁ βάμβαξ καὶ ἡ μέταξα τῆς Περσίας, καὶ τινὰ ἄλλα, λαχωρία καὶ τάπητες, δέρματα διαφόρων ζώων, ὄσπρια καὶ ἀραβόσιτοι πηξὸς καὶ βούτυρον καὶ λοιπά· ἡ δὲ ἀξία τῶν εἰσαγομένων ἐνταῦθα, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ῥωσίαν καὶ Περσίαν ἀνέρχεται μέχρι τῶν 40 ἑκατομ. φράγκων κατ' ἔτος, ἡ δὲ τῶν ἐνταῦθα καταναλισκομένων εἶναι πολὺ μικρὰ, ἐπειδὴ οἱ ὑπερκείμενοι κάτοικοι σπανίως λαμβάνουσιν ἀνάγκην Εὐρωπαϊκοῦ πράγματος διὰ τὴν ἀπορίαν καὶ πενίαν των.

Ἡ δὲ διανοητικὴ κατάσταση τῶν κατοίκων ποικίλεται κατὰ τὰ διάφορα ἔθνη· ὥστε οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ μικρὰν προσοχὴν δίδουσιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, οἱ δὲ Ἀρμένιοι ὅσον πρὸς σοικειώδη ἐκμάθησιν τῶν ἀναγκαιούτων εἰς τὰ μικρὰ των ἐμπόρια καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά των, ἀλλὰ γενικῶς οἱ παῖδες των φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα των· καὶ ἐνίοι αὐτῶν μαθάνουσι τὴν Γαλλικὴν καὶ Τουρκικὴν γλῶσσαν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερτεροῦσι τὰ ἄλλα ἔθνη ἔχοντες συστηματικώτερα ἐκπαιδευτήρια, καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα τελειοφίτων ἀπέρχονται καὶ εἰς Ἑλλάδα καὶ Εὐρώπην χάριν περαιτέρας ἀναπτύξεως· ὥστε μεταξὺ τῶν Τραπεζουντίων νέων εἶναι πολλοὶ προικισμένοι μὲ συστηματικὴν παιδείαν διαφόρου εἶδους· ἀξιεπαίνως δὲ ἐξοδεύουσι κατ' ἔτος πολλὰ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων, καὶ ἐκτὸς τούτου ὑποβοηθῶσι καὶ πολλὰ χωρία εἰς τὸν σκοπὸν τούτον, γινόμενοι οὕτω καλὸν παράδειγμα εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τοῦ

Εὐξείνου· διὰ τὸν εὐγενῆ δὲ τοῦτον σκοπὸν συνέστησαν καὶ ἐπιτροπὴν τῶν ἔξω σχολείων, ἣτις φροντίζει νὰ δίδῃ διδασκάλους βιβλία καὶ χρηματικὴν βοήθειαν· πόσον φιλόφρων καὶ εὐσεβὲς ἔργον θὰ ἦτον, ἂν καὶ οἱ ἀλλαχοῦ εὐποροῦντες ὁμογενεῖς παρεῖχον χεῖρα βοήθειας εἰς τὸν παντὸς ἐπαίνου τοῦτον σκοπὸν τοῦ φωτισμοῦ καὶ ἐκπολιτίσεως τῶν ἐντὸς τῆς χώρας ταύτης πολλῶν ὁμοφύλων, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τοῦ φιλογενεστάτου καὶ ὄντως εὐγενοῦς Βερναρδάκη δαπάνη τοῦ ὁποίου συντηρεῖται ἡ ἐν Καπικιούγιου σχολῇ, Βερναρδάκειος καλουμένη.

Ἐπάρχουν δὲ ἐν τῇ Τραπεζοῦντι τέσσαρα Ἀλληλοδιδασκαλικά σχολεῖα δημόσια, δύο Παρθεναγωγεῖα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σχολῇ, ἣτις ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων Φροντιστήριον καλεῖται, καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα· καὶ εἰς μὲν τὰ Ἀλληλοδιδασκαλικά φοιτῶσιν 700 μαθηταὶ εἰς δὲ τὰ Παρθεναγωγεῖα 250, εἰς δὲ τὸ Φροντιστήριον 220, ὧν πολλοὶ εἶναι ἐκ τῶν παρακειμένων πόλεων καὶ χωρίων, καὶ 150 εἰς τὰ διάφορα ἰδιωτικὰ σχολεῖα· ὥστε ἅπασα ἡ σπουδάζουσα νεολαία ὑπερβαίνει τοὺς 1250. Τούτων δὲ τὰ τε Ἀλληλοδιδασκαλικά καὶ Παρθεναγωγεῖα ἔχουσι τὴν ἀρχὴν τῶν ἀπὸ δέκα πέντε ἐτῶν, τὸ δὲ Φροντιστήριον ἤδη καὶ ἀπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ Ὑπομεινᾶ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦτο· ἐπειδὴ οὗτος δωρούμενος τὴν βιβλιοθήκην του εἰς αὐτὸ γράφει τῷ Φροντιστηρίῳ Τραπεζοῦντος· ἄγνωστος δ' εἶναι ἡ πρὸ αὐτοῦ τύχη τοῦ Φροντιστηρίου ὡς καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀναφαίνεται δὲ πάλιν τὸ Φροντιστήριον τοῦτο, ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἐλεύσεως τοῦ Ἡλίου Κανδύλη, ὅτε κατὰ τὸ 1778 οἱ περίπυστοι ἐκείνοι Ὑψηλάνται καὶ Μουροῦζαι ἐνθυμούμενοι ἔτι τὴν πατρίδα των, καὶ θέλοντες νὰ ἀποδώσωσι τὴν χάριν τῆς εὐγενείας, ἣν ἐντεῦθεν ἔχοντες ἀπεξενώθησαν, ἀπέστειλαν τὸν Ἡλίον Κανδύλην, καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀναρρῦθμισιν τοῦ Φροντιστηρίου διδάξας καὶ ἐξ ἔτη τοῦτον δὲ διεδέχθησαν πολλοὶ τῶν μαθητῶν του, ὧν τελευταῖος ὁ Σάββας Κωνσταντινίδης, καὶ Γεώργιος Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι· ὥστε ἀπὸ τῆς ἐκ νέου ἐμρανίσεως τοῦ Φροντιστηρίου εἶναι ἔτη 92· ἀπὸ δὲ τοῦ 1849 καὶ ἐφεξῆς ἐρρυθμίσθη ἐπὶ τὸ μεθοδικώτερον ἐπὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν σχολαρχησάντων Περικλέους Τριανταφυλίδου, Κωνσταντί-

νου Ξανθοπούλου, Εὐσταθίου Κλεοβούλου, Ἡλίου Κωνσταντινίδου· νῦν δὲ οἱ πολῖται συναισθανθέντες τὴν ἀνάγκην τῆς δυνατῆς τελειοποιήσεως αὐτοῦ δι' ἀδρῶν συνεισφορῶν ἔδωκαν τελειότεραν τάξιν, καὶ πρόγραμμα ἐξαετοῦς φοιτήσεως ἐν αὐτῷ· ὥστε νῦν οἱ φοιτῶντες ἐκτὸς Ἑλληνικῆς τελείας παιδείας λαμβάνουσι γνῶσιν καὶ φυσικομαθηματικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων, τῆς Γαλλικῆς καὶ ἄλλων πρὸς τὸ ἐμπόριον χρησίμων· εἰς τὴν ἐπαισθητὴν δὲ ταύτην βελτίωσιν συνεισέφερον οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἀνένδοτος ἐπιμονὴ καὶ οἱ μεγάλοι κόποι, οὓς καταβάλλει καὶ ὁ νῦν διευθυντῆς Γεώργιος Κ. Παπαδόπουλος. Λείπεται ὅμως ἀκόμη ἀπὸ τῆς τελειοποιήσεως ἐκείνης ἡ μάλιστα ἔχει ἀνάγκην, καὶ ἣτις τοῦ χρόνου προϊόντος πιστεύομεν ὅτι θὰ συμπληρωθῇ, ἀφοῦ μάλις ἡ ἐξαετῆς περίοδος τῶν μαθημάτων γείνη ἑπταετῆς· ὅτε συστηματικώτερα καθίσταται ἡ ἐκπαίδευσις καὶ εὐπεπτοτέρα εἰς τοὺς μαθητάς. Διδάσκαλοι ἐν μὲν τῷ Φροντιστηρίῳ εἰσὶν ὀκτώ, ἐν δὲ ταῖς Ἀλληλοδ. ἑπτὰ ἐκτὸς τῶν παιδονόμων· ἐν δὲ τοῖς Παρθεναγωγείοις τέσσαρες· καὶ τῶν ἀποφοιτῶντων ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ δὲ χρησιμεύουσιν ὡς διδάσκαλοι κατὰ τὴν περίεξ χώραν. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φροντιστηρίου ὀσημέραι αὐξάνουσα ἔχει ἀρκετὰ βιβλία ἀρχαίας ἐκδόσεως δωρηθέντα ὑπὸ Γεωργίου Ὑπομεινᾶ, Σκριμβᾶ, Σεβαστοῦ καὶ ἄλλων, ὧν τὰ πλεῖστα ὄντα ἐν ταῖς Μοναῖς ἐκλάπησαν· ἄξια δὲ λόγου χειρόγραφα ἔχει μόνον συλλογὴν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κανόνων τοῦ Βαλσαμῶνος ἀρχαιοτάτης γραφῆς καὶ τινὰ ἄλλα ἱερὰ βιβλία, ὡς καὶ χειρόγραφα μεταγενεστέρων οἶον τοῦ Σεβαστοῦ Κυμνητίου, Ἡλίου Κανδύλη καὶ λοιπῶν.

Ἐχουν δὲ τὰ σχολεῖα ἀνωτάτην ἀρχὴν τὸ συμβούλιον μὲ ἓνα πρόεδρον κατὰ δύο ἔτη ἀλλασσομένους καὶ ἐφορίαν τριμελῆ· διάφορος δὲ εἶναι καὶ ἡ τριμελής ἐφορία ἐπὶ τῶν ἔξωτερικῶν σχολείων· ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων τιμᾶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἡ φιλόπτωχος ἀδελφότης, ἡ ἀδελότης τῶν ἱερέων ἡ Μέριμνα, ἣτις σκοπὸν ἔχει νὰ διατηρῇ ἓνα εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν, καὶ ἀπόρους μαθητάς ἐν τοῖς σχολείοις· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ λέσχῃ, ὅπου συχναῶς οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν πολιτῶν, ἐνθα καὶ διάφοροι ὀμιλῖαι γίνονται

δημόσιαι, καὶ ἡ ἐν Κων)πόλει ἀποκαταστημένη ἑταιρία Πρόνοια πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πόρων τῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων· ἀξιεπαίνως δὲ καὶ φιλοτίμως ὑπὲρ παντὸς συμφέροντος τῇ πατρίδι φροντίζουσι, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνδεστέρων γειτόνων πράττουσι, εἴτε ὑποβοηθοῦντες εἴτε ἐν πολλοῖς γινόμενοι καλὸν παράδειγμα αὐτοῖς· ὥστε οἱ γείτονες αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς φιλοτιμούμενοι, καὶ ἐν πολλοῖς μιμούμενοι ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τακτοποιήσωσι τὰ κατ' αὐτοὺς ὅσον ἐνεστιν. Λείπεται ὅμως αὐτοῖς καὶ ἐν οὐσιῶδες, δηλαδή ἐν καλὸν νοσοκαμεῖον, τοῦ ὁποίου εἶναι μεγίστη ἀνάγκη, καθόσον μάλιστα εἶναι πόλις συχναζομένη ὑπὸ ξένων, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀπόρων ἐρχομένων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ· καὶ ταύτην ὅμως ἡ φιλόπτωχος ἀδελφότης διανοεῖται νὰ ἀναπληρώσῃ.

Μεθ' ὅλα δὲ ταῦτα τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοητικῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου, οἱ Τραπεζοῦντιοὶ εἶναι ἥκιστα φίλοι τῆς βιομηχανίας, πολὺ δὲ μᾶλλον τῆς γεωργίας, καὶ τοι ἡ περὶ αὐτοὺς χώρα εἶναι φύσει ἀγαθὴ εἰς πᾶν εὐγενὲς προϊόν· καὶ μόνον εἰς ταῦτα δὲν εὐδοκίμησαν νὰ δίδωσι καλὸν καὶ εὐεργετικὸν παράδειμα· πόσοι τούτων ἔχουσι καὶ ἴδια χωρία, ὅπου μὲ ὀλίγα ἐξοδα φέροντες ἐξωθεν γεωργοὺς διάφορα φυτὰ καὶ σπόρους ἠδύναντο νὰ διδάξωσι ἐμμέσως τοὺς ὅλως ἀπόρους περὶ τὴν γεωργίαν περιοίκους γεωργοὺς; καὶ μὲν τὰ γράμματα ἐκπολιτίζουν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δὲν δύνανται ἅπαντες νὰ ἐκπαιδεύωνται· ἡ γεωργία ὅμως καὶ ἡ βιομηχανία πλοῦσια παρέχουσι τὰ προϊόντα των προσεγγίζει τὸν γεωργὸν εἰς τὸν ἐμπορον, ἀρχίζει νὰ μανθάνῃ τὴν χρῆσιν καὶ τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως αὐτῶν, καὶ πλουτίζεται, καὶ οὕτως ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς κτηνώδους καταστάσεώς του. Αἱ ἰδέαι δὲ τοῦ ἐνταῦθα γεωργοῦ τὰ ἐργαλεῖα του καὶ ὁ σπόρος εἶναι ἐκεῖνα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδάμ, καὶ πολὺ ὑποδεέστερα καὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡσιόδου· διὰ τοῦτο ἡ τάξις τῶν τοσούτων τὸ πλῆθος γεωργῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατ' οὐδὲν συνεισφέρει εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐμπόριον, ἐπειδὴ οὔτε φέρει τι ἄξιον λόγου νὰ πωλήσῃ, οὔτε ἔχει τὸν τρόπον νὰ ἀγοράσῃ, καὶ ζῆ ζῶν μᾶλλον κτηνώδῃ, καὶ τὰ ἦθη σκαιὸς καὶ ἄγριος διατελεῖ.

Τὰ δὲ ἦθη τῶν κατοίκων δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῶσιν οὕτως· οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ ἐκτὸς τινῶν ἐθίμων ἔχουσι καὶ κοινὰ τινα ἦθη μὲ τοὺς Ἑλληνας ἄπερ εἰς ἄλλους Ὀθωμανοὺς δὲν ὑπάρχουν· εἶναι δὲ ποικίλοι καὶ τὸ γένος, ἐπειδὴ οἱ μὲν αὐτῶν εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἀζάπιδων διακρινόμενοι ἀπὸ τὸ μελαγχρινὸν χρῶμα καὶ ἐπίμηκες καὶ ξηρὸν πρόσωπον καὶ τὸ μακρὸν γένειον, οἱ δὲ εἶναι Λαζοὶ, Κιρκάσιοι καὶ Γεωργιανοὶ, καὶ λοιποὶ, ὀλίγιστοι δὲ Ὀθωμανοὶ· οἱ Ἀρμένιοι ὅμως ἔχουσι μὲν σχεδὸν τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων οὐχὶ ὅμως τὰ ἦθη ὄντα ὅμοια μὲ ἐκεῖνα γενικῶς τῶν ὁμογενῶν των. Δὲν εἶναι ὅμως εὐκόλον νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς Ἑλληνας, ἐπειδὴ τὰ ἦθη των ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν σχολείων ἐγένοντο ποικίλα κατὰ τὰς διαφόρους τάξεις αὐτῶν· γενικῶς ὅμως ἔχουσι πνεῦμα ἐμπορικόν, εἶναι δὲ σκεπτικοὶ καὶ δυσέντευκτοι, διὸ καὶ θεωροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστονμισοῦξενοι, καὶ ἡ φιλοξενία ὀλίγιστα ἀσκεῖται παρ' αὐτοῖς· ἡ δ' εὐτραπελία καὶ αἱ διαχύσεις ἐνῶ παντοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι κοινὰ ἐνταῦθα ὅμως μᾶλλον ἐλλείπουσι, καὶ ἂν γίνεταί τοιοῦτο τι καὶ τοῦτο βεβιασμένον· Ὁθεν ἡ μόνη των διασκέδασις εἶναι εἰς τὰ Παρχάρια καὶ τὰ μακρὰν χωρία· εἰς δὲ τὰς συναναστροφὰς των σπανίως φαίνονται αἱ γυναῖκες, αἵτινες μόνον εἰς τὸν ἦχον τῆς λύρας καὶ τὸν κρότον τοῦ χοροῦ ἐρχονται μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, καὶ λαμβάνουσι μέρος εἰς αὐτόν· εἶναι δὲ ἐργοδιῶκται καὶ φίλργοι, καὶ σπάνιον νὰ βλέπῃ τις ἀργὸν ἢ ἐν τοῖς καφενεῖσις ἐκτὸς ἀνάγκης· ἐνῶ οἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν διάκεινται πάντῃ τὸ ἐναντίον. Αἱ δὲ γυναῖκες οἰκοδόμοι καλοῦμεναι καὶ ἐπὶ τοῦτο σεμνυνόμεναι εἶναι λίαν παραδεδομέναι εἰς τὸν εὐτρεπισμὸν τῶν οἰκιῶν των, καὶ πάντοτε ἐμμένουσι σταθερῶς εἰς τὰ πάτρια· ὥστε ἡ ἀρχαιοπρεπὴς ἐνδυμασία των καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα Ἄννα, Σοφία, Εὐδοκία καὶ λοιπὰ τῶν Αὐτοκρατορισῶν, καὶ λοιπὰ ἔξεις εἶναι κληρονομία αὐταῖς ἀρχαιοτάτη· πισταὶ δὲ εἰς τοὺς ἀνδρας των καὶ ἐν εὐτυχίαις καὶ ἐν δυστυχίαις καὶ λίαν ἀφωσιωμέναι· καὶ σπάνιον εἶναι χηρεύσασα νὰ λάβῃ δεύτερον ἄνδρα, λέγουσα ὅτι τιμᾷ τὸ πρῶτον στέφανον· καὶ ἐν γένει τὸ γυναικεῖον φύλον ἐνταῦθα εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἄξιον διὰ τὰς πολλὰς ἀρετάς του,

σπανίας εἰς τὰς ἐν Τραπεζούντι ἄλλοφύλους γυναῖκας· ἀξιοκατάκριτον δὲ μόνον αὐτῶν εἶναι ἡ ἀδιαφορία περὶ τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης των, ὅπερ φέρει μεγάλην βλάβην καὶ ὀπισθοδρόμησιν εἰς τὴν εὐκολον παιδείουσιν τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ σχολεῖα παιδίων, οἵτινες διὰ τὴν δυσχέρειαν τῆς γλώσσης οὐ μικρὰν παρέχουσι τοῖς διδασκάλοις ζάλην. Ἡ δὲ γυνὴ ἣτις ἐνταῦθα χαίρει ὑπόληψιν ὄντως οἰκοδεσποίνης, ἂν εἶχε μικρὰν μόρφωσιν καὶ συμπεριφορὰν, (καὶ εἰς ταύτην ἀποδίδω τὸ πλεῖστον τὴν ἑλλειψίν φιλοξενείας), οἷα εἰς ἑλληνίδα ἀρμόζει, θὰ ἦτον τῶ ὄντι τύπος ἀληθοῦς γυναικός· διὰ τοῦτο πολὺ πρέπει νὰ δώσωσι προσοχὴν εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα, ἐπειδὴ καὶ τότε μόνον μορφωθείσα ἡ γυνὴ θὰ καταστῆ τῶν ὄντι σύντροφος τοῦ ἀνδρός καὶ ἀληθῆς οἰκοδέσποινα.

Ἡ δὲ Τραπεζοῦς ἀντικείμενα ἀρχαιότητος πρὸ Χριστοῦ μόνον ἔχει τὰ τεῖχη τῆς ἰδίας πόλεως, καὶ τινα βάρθρα ναῶν ἐφ' ὧν ἐγένοντο κατόπιν ἐκκλησίαι. Ἡ δὲ κυρίως πόλις κεῖται ἐπὶ λόφου τραπεζοειδοῦς στενεύοντος βαθμηδὸν πρὸς τὰ ἄνω, καὶ πανταχόθεν ὀριζομένου ὑπὸ κρημνῶν ἐκτὸς τοῦ ἀνωτάτου μέρους, ὅπερ συνέχεται μὲ τὸ ἐπικείμενον βουνὸν ἀλλὰ διὰ τάφρου χωριζόμενον. Τὰ δὲ περὶ αὐτὴν τεῖχη ἀνεῖκουσιν εἰς διάφορον ἐποχὴν, ὥστε τῶν μὲν πρὸς Δυσμάς τὸ πλεῖστον μέρος ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιότεραν ἐποχὴν, τὸ δὲ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Β. πάλιν τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ἰουστινιάνειον, τὸ δὲ πρὸς Μεσ. ὅλως ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Ἐχει δὲ τέσσαρας κυρίως πύλας μίαν πρὸς Ἀν. τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ τῆς ὁποίας σώζεται ἐπιγραφὴ· ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν Αὐτοκράτωρ, Καῖσαρ, Φλάβιος, Ἰουστινιανός, Ἀλαμανικός, Γοτθικός, Φραγγικός, Ἀττικός, Ἀλανικός, Οὐανδαλικός, Ἀφρικανός, εὐσεβής, εὐτυχής, ἐνδοξος, νικητής, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, Αὐγουστος, ἀνενώσε φιλοτιμία τὰ δημόσια κτίσματα τῆς πόλεως σπουδῆ καὶ ἐπιμελεία Εἰρηναίου τοῦ θεοφιλεσ(τάτου) ΧC. Φ. Μ. Γ. Ἐτέραν πρὸς Βορ. πύλην τῆς Ἀγίας Δυναμέως καλουμένην, καὶ ἄλλην πρὸς Δυσ. τὴν πύλην τοῦ Ἰωάννου, καὶ τελευταίαν τὴν Ν. Ἀνατολ. πύλην τῶν Κορτίων, ἐξ ἧς ὁ ὑ-

ποκείμενος ναὸς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου Κορτιᾶς καὶ Κορτζιᾶς καλεῖται. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρία μέρη τὴν κυρίως πόλιν καὶ Μ. αὐτῆς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ τὸν Κουλὰν ἐπεσκευασθέντα καὶ αὐξηθέντα ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τελευταίου. Καὶ εἰς μὲν τῷ πρώτῳ μέρος ἦσαν ἡ μητρόπολις (τὸ νῦν διοικητήριον), ἡ ἐκκλησία τῆς Χρυσοκεφάλου ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ αἱ βιβλιοθήκαι ὕστερον γενόμενα Μετρεσέδες, ἀλλὰ ἀποτεφρωθέντες πρὸ 8 ἐτῶν· ὀπισθεν δὲ τοῦ ἱεροῦ τῆς Χρυσοκεφάλου εἶναι καὶ τὰ Μαυσωλεῖα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς καὶ ἡ κρήνη τοῦ Ἀλεξίου Γ', ὅπου ὑπάρχει ὁ χαλκοῦς κρουνοῦς ὁμοῖος μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὃν ἰδιοχειρῶς ἐφόνευσεν πλησίον δὲ τῆς πύλης τῆς Ἀγίας Δυναμέως εἶναι τὰ κυρίως λουτρά τῆς πόλεως ἀρχαίας κατασκευῆς, καὶ ἄλλαι τινες ἀρχαῖαι οἰκοδομαί. Ἐν γένει δὲ αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως, αἱ πλεῖστα οἰκίαι εἶναι οἷαι καὶ αἱ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν· ἐπὶ πολλῶν δὲ οἰκιῶν εἶναι ἀκόμη τὰ σημεῖα τοῦ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ παράθυρα πολλῶν εἶναι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς· ἐπὶ τοῦ κωνυάματος δὲ ἀρχαίου τοίχου οἰκίας τιγὸς πρὸς Μ. τῆς Χρυσοκεφάλου ἀναγινώσκειται τὸ ἔτος 570 ἡτοι 507 ἐτῶν, καὶ τὰ πλεῖστα σχεδὸν τῆς πόλεως ἐκτὸς τινων ἐπισκευῶν εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἂν τις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναστῆ, δὲν θὰ δυσκολευθῆ νὰ εὑρῆ τὴν συνοικίαν καὶ τὴν οἰκίαν του. Ἐν τῇ πόλει δὲ εὐρίσκονται καὶ τινες μετῶπαι ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης κιονόκρανα διαφόρου ῥυθμοῦ καὶ κίονες ἐρριμμένοι τῇ δεκάεισε· τὰ δὲ κιονόκρανα τῶν κίωνων τῆς Χρυσοκεφάλου εἶναι ἀρχαιότερα φέροντα τὰ μὲν ῥυθμὸν δωρικόν, τὰ δὲ ἰωνικόν. Ἡ δὲ Χρυσοκεφαλὸς ἡ μόνη ἐν τῇ πόλει σωζομένη ἐκκλησία εἶναι κτίσμα τῶν πρώτων Κομνηνῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπεσκευάσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Γ' καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ὄνομά του καὶ τὴν ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ διὰ ψηφίων εἰκόνα του· εἶναι δὲ ἡ μεγίστη τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν ἔχουσα καὶ τὸ στέγος καὶ τοὺς θόλους σκεπασμένους ἀπὸ χαλκοῦ.

Ἡ δὲ Ἀκρόπολις περιεῖχε τὰ ἀνάκτορα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ τὰ ἄλλα ἐπίσημα οἰκοδομήματα, ἅτινα μετὰ τὴν ἄλωσιν κατοικηθέντα ὑπὸ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων

Ἀζάπιδων σήμερον εἶναι ἐλεεινὰ ἐρείπια, ὧν οἱ νῦν γυμνόποδες καὶ ἐπαῖται ἀπόγονοι ἐκείνων, μολίς εὐρίσκουσι καταφύγιον εἰς γωνίαν τινα ὑπογείου, ὅπου τρέφουσι κτήνη, καὶ ἀπὸ τῆς πωλίσσεως τοῦ γάλακτος ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς πτωχικὰς τῶν ἀνάγκας. Εἶναι δὲ πλήρης ἡ Ἀκρόπολις ἐρείπιων, ἀρχαίων ἀποθηκῶν, ἔνθα εὐρίσκονται καὶ τινα τόξα καὶ βέλη καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ πολλῶν παρεκκλησίων, ὧν εἰς πλῆθος εὐρίσκονται καὶ ἐν ταῖς πλείσταις οἰκίαις τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν Μωαμεθανῶν. Ὅπισθεν δὲ τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι καὶ ὁ πρόσθετος ἀλλ' εὐρύχωρος καὶ εὐρυμήκης πύργος τοῦ Καλλογιάννη, νῦν Κουλε Πογιου καλούμενος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἔξωθεν καὶ ἐπιγραφή· «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ Ἰωάννης πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Ἀνατολῆς Ἰσθίων καὶ Περσῶν ὁ Μέγας Κομνηνός.» Ὑπεράνω δὲ τούτου τοῦ πύργου ὑπάρχει θέσις τερπνὴ, ἔνθα τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως ἔρχονται πανταχόθεν καὶ ἐκ διαφόρων ἔθνων πανηγυρίζοντες, τερπόμενοι εἰς τὸν φίλον αὐτοῖς χορὸν συνοδευόμενον ὑπὸ τυμπάνου καὶ λύρας· τὰ περίξ δὲ τῆς χώρας ταύτης εἶναι πλήρη ἐρείπιων ἐκκλησιῶν, κατοικοῦνται δὲ σποραδικῶς ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ τούτων κτηνοτρόφων καὶ κηπουρῶν.

Ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς Δ. πύλης καὶ διὰ γεφύρας λιθίνης ἀρχαίας ἐξέρχεται τις εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἰωάννου (Ζάνος), ἣν κατόπιν ὁ Ἀλέξιος Β' ἀνεκαίνισε, κτίσας παρ' αὐτῷ πύργον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή· Πιστὸς Θεῷ Ἀ καὶ Περσῶν Ἀναξ Κομνηνός Ἀλέξιος ἐν Χρῷ Μέγας ὁ τοῦδε κτίτωρ τοῦ πουργικοῦ πουρζίου· οὗ σκέπει Θεὸς τὸ κράτος εἰς αἰῶνα †. Ὁ δούλος τοῦ Ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, Κ' ἐπιστάτης τοῦ ἔργου Κωνσταντῖνος Ἀπὸ τοῦ Ζάνου δὲ ἄρχεται τὸ πρὸς Δ. σκέλος τῶν νέων τειχῶν διήκον μέχρι τῆς θαλάσσης εἰς τὸ Δ· ἄκρον τοῦ ἀρχαίου λιμένος ὅπου καὶ ὁ ἀρχαῖος φάρος, πύργος ὑψηλὸς πρὸ αὐτοῦ, νῦν δὲ πεπτωκώς. Εὐρίσκονται δὲ ἔξω τοῦ τείχους γράμματα μεγάλα μέχρις ἐνὸς ποδὸς ἐκ κεράμων ἔξωθεν κεχρυσωμένων τὸ πλεῖστον ἐξαλειφθέντων τὸ ὄνομα τοῦ κτίτορος Ἀλεξίου σημειοῦντα, καὶ τινες μονοκέφαλοι ἀετοί. Τὸ δὲ τεῖχος τοῦτο εἶναι ἐν μέρει διπλοῦν ἀλλὰ ὄχι τόσο παχὺ

καὶ στερεόν· ἀπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ τείχους ἀρχίζει τὸ Ἀν. σκέλος διήκον μέχρι τοῦ Μόλου ἢ τοῦ Α. ἄκρου τοῦ λιμένος ἐνταῦθα ἦσαν καὶ αἱ ἀγοραὶ καὶ ἀποθήκαι αἱ ἐμπορικαὶ νῦν δὲ εἰς ἐρείπια· ὁ δὲ λιμὴν μέχρι τινος ἐν μέρει διασωζόμενος νῦν ὅλος ἐχώθη, καὶ ἐν εὐδίᾳ μόνον συχνάζεται ὑπὸ μικρῶν πλοίων. Παρὰ δὲ τὸν Μόλον εἶναι ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου νῦν δὲ τζαμίον· ὁμοίως καὶ ἄλλη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παραλίου τείχους Ἅγιος Γεώργιος, ἀλλὰ κατηδαφίσθη ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, νῦν μενον ἐρείπιον· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι ἐν βαφεῖον ὅπερ φέρει ἐπιγραφὰς τινὰς δυσαναγνώστους τῆς Κομνηνῶν ἐποχῆς, ὅπερ ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἦτον νομισματοκοπεῖον ὑπάρχον δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκκλησιῖδια τῆδε κάκεισε μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν νῦν ὅλως ἐρείπια.

Ἐξωθεν δὲ τῆς πύλης τοῦ Ζάνου εἶναι καὶ τὸ Μαυσωλεῖον τῆς Λιβερίτιδος Μαρίας Γκιουλπαχάρ μητρὸς τοῦ Μουράτ Γ'. Πρὸς Δ. δ' αὐτοῦ εὐθεῖα καὶ μεγάλη ὁδὸς φέρει εἰς πλατεῖαν ὀνομαζομένην Καβακμεγτάνι ὅπου παλαιοὶ τάφοι Μωαμεθανῶν καὶ ἐρείπια πρὸς τὸ κρημνώδες ἀρχαίων οἰκιῶν ὑπεράνω δ' αὐτοῦ καὶ Μ. εἶναι τὸ Τεκίρ-τζαήρ, ὅπου τὸ ἀμφιθέατρον τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ὁρατὸν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνακτόρων, ὅπερ σήμερον κατοικεῖται ὑπὸ τινων μωαμεθανικῶν οἰκογεν. ἔχον λείαν καὶ τερπνὴν θέσιν· ἡ δὲ πρὸς αὐτὴν ἀνοδος ἀνωφερῆς καὶ κατὰ τὸν Εὐγενικὸν Ἄμακρος μὲν καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν, καὶ τραχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δὲ εἰς ἄκρον ἰκηται ραϊδίη . . . Ἴπποδρομίαι δ' οὖν ἄνω καὶ ἱππηλασῖαι, καὶ πεδιάδες τερπναί, καὶ συνεχεῖς χάριτες ἐν ταῖς πλείσταις ἔξωθεν ἀπλωμένα τῆς πόλεως· καὶ ἀγῶνων περίξ καὶ βαλβίδων καὶ θεάτρων χῶρος καὶ πανηγύρεων, οἷος οὐκ ἂν ραδίως ἐτέρωθι . . .» Ὑποκάτω δὲ τοῦ Καβακμεγτανίου καὶ μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ νέου τείχους παραλίως κεῖται ἡ συνοικία Ἐξώτειχα, ἔνθα καὶ τὸ μέρος ὑγιέστερον καὶ τερπνότερον, συγχειμένη ἐξ Ὀθωμανῶν, καὶ 150 ἑλληνικῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον καὶ παρθηναγωγεῖον καὶ δημόσιον ἀναγνώστηριον, καὶ μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Εἰς ταύτην τὴν περιφέρειαν ἀπεκατεστάθησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔξω τῶν

τειχῶν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπετέλουν μίαν τῶν σημαντικωτέρων συνοικιῶν· διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως ἐνταῦθα λειτουργεῖ καὶ ἔπειτα εἰς τὰς ἄλλας· ἀλλὰ εἰς τὰς κατὰ τὸ 1660 καταδρομὰς, οἱ κάτοικοι ἐφυγον ἐντεῦθεν καὶ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγ. Σοφίας μέρη ἐγένοντο κτήματα τῶν Μωαμεθανῶν.

Πρὸς Δ. δὲ τῶν ἐξωτείχων ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ παραλίῳ ἐπιπέδου λόφου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, περὶ ἣν ὑπῆρχε ἐκτεταμένη μονὴ σήμερον μόνον ἐρείπισ σῶζουσα, κτισθεῖσα ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Α' τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἀφῆρέθη ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐγένετο τζαμί, καὶ ἡ περίοικος αὐτοῦ συνοικία ἐλληνικὴ ἐδιώχθη καὶ κατεσχέθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐνταῦθα Μωαμεθανοὶ ἐμειώθησαν τὸν πληθυσμὸν καὶ ἐπτώχευσαν ἔμεινεν ὁ ναὸς πολὺν καιρὸν ἔρημος· ἀλλὰ πρὸ 5 ἑτῶν ἐπισκευασθέντος, ἡ ἐπισκευὴ αὕτη ἀντὶ τῆς προσθέσεως τι μάλιστα ἀφῆρσε πολὺν αὐτοῦ κόσμον, ἐπειδὴ ἠφανίσθησαν αἱ εἰκόνες, ὡς ἐκείνη τοῦ Μανουὴλ καὶ λοιπαί, μόνη δὲ μένει ἡ εἰς τὸν θόλον τοῦ Παντοκράτορος, ὅπου σῶζεται καὶ ἐν οἰκίσημον τῶν Μ. Κομνηνῶν σύνθητες καὶ εἰς ἄλλους ἀρχαίους ναοὺς, ἔχον οὕτως εἶναι ἐξωγραφισμένη τράπεζα καὶ ἐπ' αὐτῆς προσκεφάλαιον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ σταυρὸς ὑψόμενος καὶ εὐαγγέλιον ἀκομβῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηται περιστερά, κύκλωθεν δὲ τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου, «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Ὁ ναὸς δὲ εἶναι σταυροειδῆς ἢ πτεροειδῆς στηριζόμενος ἐπὶ τεσσάρων μεγάλων κιόνων φρυγίου λίθου, καὶ ἔχει τρεῖς πύλας καὶ τὸ ἔδαφος μωσαϊκὸν νῦν δὲ σανιδοσκέπαστον· εἶναι δὲ κτίριον στερεὸν καὶ σύμμετρον καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρον, ἔχον πρὸς Β. καὶ παρεκκλήσιον τοῦ ἀγίου Σάββα νῦν κατεδαφισθὲν, καὶ οὐ μακρὰν πρὸς Δ. μέγα καὶ ὑψηλὸν κωδωνοστάσιον, ὅπερ φέρει τέσσαρας ναοὺς ἐντὸς τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ πλήρες εἰκονογραφίων, νῦν δὲ χρησιμεῖον ὡς μιναρές. Ἐν γένει δὲ καὶ ἡ θέσις καὶ τὸ κτίριον καὶ ἡ περὶ τοῦτο χώρα εἶναι λίαν τερπνὴ καὶ ὡραία, ὥστε κατὰ τὸ ἔαρ ἅπαντες ἐνταῦθα τὰς ἐορτὰς ἐρχόμενοι κάμνουν τὰς διατριβὰς των.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ πρὸς Ἀν. σκέλους τοῦ τείχους εἶναι σήμερον συνώκισμένη ἡ πόλις Τραπεζοῦς καὶ ἡ ἀγορὰ καὶ οἱ ξενῶνες· ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουσι 10 μόνον Ἐκκλησίαι τῶν Ἑλλήνων, 4 τῶν Ἀρμενίων καὶ μία τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν· ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες καὶ 14 περίπου παρεκκλήσια· αἱ δὲ συνοικίαι αὐτῶν εἶναι καὶ ὀνομάζονται ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ κυριώτερα δὲ, ἔνθα καὶ ἡ μητρόπολις, εἶναι ἡ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου. Πανταχοῦ δὲ τῆς Τραπεζοῦντος ὑπάρχουσι καὶ περὶ τὰ 15 λουτρά ἱκανῶς εὐκτιςα καὶ εὐρύχωρα, ἀλλὰ περίφημα, καθὼς καὶ ὅλης τῆς πέριξ χώρας διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς διαφθορὰν, ἐπειδὴ διευθύνονται ὑπὸ Μωαμεθανῶν Γεωργιανῶν ἐφήβων παίδων· ὅπερ πολὺ λάκισ ἡ κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ, ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ ἰδιάζουσιν ἔχοντες πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην ὑπεστήριξαν αὐτούς.

Μετὰ τὸν Μόλον λοιπὸν ἡ Μομχανὲν πρὸς Ἀν. εἶναι ἡ κυρίως ἀγορὰ καὶ τὰ μεγαλῆτερα ἐμπορικὰ καταστήματα μεταξὺ τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ἀρχαία τις ἐμπορικὴ ἀποθήκη (Πεζεστῆνι), ἔχουσα σχῆμα φρουρίου καὶ χρησιμεύουσα καὶ ὡς ἀποθήκη καὶ ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν ἄλλοτε ἐφορμόντων Σκυθῶν. Μετὰ τὴν ἀγορὰν παραλίως κεῖται ἡ Ἑλλ. συνοικία τῆς Ὑπαπαντῆς πρότερον ὀνομαζομένη Βασμουλικά, ἀπὸ τοῦ Μάρτυρος Βασιλίσκου κατὰ παραφθορὰν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ νῦν τῆς Μεταμορφώσεως Ἐκκλησία· ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ τέσσαρα παρεκκλήσια, τὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου, καὶ τῆς Κοιμήσεως ἐπονομαζομένης ἐνδοξοτέρας. Ὑπεράνω δὲ καὶ πρὸς Μ. τῆς ἀγορᾶς κεῖται ἡ ἐνορία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Βασιλείου κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου, οὗτινος ἡ εἰκὼν ἐρίππου μέχρι τινος ἐσώζετο ἐσῶθεν καὶ ἔξωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ· ὑπάρχει δὲ ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ γυναικείου εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν «Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φιλ. Ἰουστινιανὸς εὐσεβῆς νικητῆς τροπαιοῦχος μέγιστος ἀεισεβαστος Αὐγουστος παρέσχετο . . νδε.αι. τους. νι. .» ἣτις πρέπει νὰ ἐφέρθη ἄλλοθεν ποθέν· ἐντὸς δὲ τῆς ἐνορίας τοῦ Ἀγίου Βασιλείου εἶναι καὶ τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἀγίας Ἄννης, οὗτινος τὰ βάθρα φαίνονται πολὺ ἀρχαιο-

τερα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ ἀνάγλυφον μέγα παριστῶν γυναῖκα ἔχουσιν οὐρανὸν ἰχθύως, τὸ ὅποιον ἴσως εἶναι προσωποποιήσις τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος· ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εἶναι τάφος καὶ κοιμητήριον, πολλαὶ δὲ εἰκόνες τῶν ἐνταῦθα ταφέντων ἀξιοματικῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν διασώζονται ἐπὶ τοῦ τείχους· δυστυχῶς ὁμως καταστρέφονται καὶ σχεδὸν εἶναι δυσδιάκριτοι αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ μόνον αἱ ἐνδυμασίαι τινῶν διακρίνονται, ἢ μέρη τινῶν αὐτῶν. Πρὸς Ἄν. δ' αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ θείου τοῦ Δουκὸς Τραπεζοῦντος, Κωνσταντίνου, μαρτυρήσαντος εἰς Θεοδοσοῦπολιν, κτισθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ· ὑπεράνω δ' αὐτῆς τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας, καὶ εἰς τὸ ρεῦμα τῶν τριῶν Καρυῶν εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Κορτζᾶ ἢ Κορτζιᾶ· ὑπὲρ δὲ τοῦ Κορτζιᾶν καὶ ἀντικρὺ τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ἀλλὰ ταύτης καταστροφείσης μένει μόνον ὁ Ναὸς αὐτοῦ, κτίσμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β'. κατὰ τὴν εἰς τὴν δυτικὴν γωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ βᾶθρον ἐπιγραφὴν ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ κτίστου, καὶ τὸ ἔτος 750. ὀκτωβρίου κ'. ἐβλάβη δὲ ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἀνεκκινίσθη ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. εἶναι δὲ ναὸς εὐρύχωρος καὶ σερεὸς, ὠκοδομημένος ἐπὶ μεγάλου ὑπογείου, νῦν δὲ τζαμίον. Ὑπεράνω δὲ τῆς Ὑπαπαντῆς εἶναι καὶ ἡ ἐνορία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τζαρτακλή, περὶ τὸν ὅποιον ὑπάρχουσι παρεκκλήσια τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ τὸ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου κτίσμα κατὰ τὴν παράδοσιν Εὐδοκίας τῆς θυγατρὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Β'. συζύγου δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Ὑψηλάντου· τούτου δὲ περίεργος εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπειδὴ ἐξῶθεν οἱ τοῖχοι του ὁμοιάζουσι φατνώματα κανονικά, ἐπομένως ἄνω μὲν εἶναι τοῦ Ταξιάρχου κάτω δὲ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐν ἧ ὑπῆρχον αἱ εἰκόνες τῆς Εὐδοκίας, καὶ ἄλλων, ἃς εὐσεβῆς χεὶρ χάριν ἐπισκευῆς τὰς ἠσθέτωσεν, ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἄλλαι τινες ὧν τὰ ὀνόματα δύσκολον κανεῖς νὰ ἐξιχνιάσῃ· εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ἐνορίαν ὑπάγεται καὶ ὁ ναὸς τοῦ μετοχίου τῆς Σουμελάς ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως· ὑπεράνω δὲ τῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι καὶ ἡ ἐνορία τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ

τοῦ ὁποίου εἶναι εἰκόνες τινες ἀρχαῖαι φερθεῖσαι ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Εὐγενίου πλησίον δὲ αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ νεόδμητος Ἀλληλ. σχολὴ τῆς ἐνορίας.

Ὑπὲρ δὲ τὴν ἐνορίαν τῆς Ὑπαπαντῆς εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου, ἣτις νῦν ἐκ βᾶθρων ἀνεγείρεται ἢ μεγίστη τῶν ἐν Τραπεζοῦντι· αὕτη ἡ Ἐκκλησία ἐκτίσθη ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἦτο μοναστήριον γυναικῶν κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Β'. Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Παλαιολογίνης, ὧν καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνες ἦσαν ἐν τῷ Νάρθηκι αὐτοῦ, ἀλλὰ σήμερον καταστραφεῖσαι. Ἐν τῷ αὐτῷ νάρθηκι ἐτάφη καὶ πρὸ δύο ἐτῶν ἡ σύζυγός μου Ὑπατία θυγάτηρ Λασκαρίδου θανοῦσα τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1868. Ἀντικρὺ τοῦ νάρθηκος εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς κάτω Ἰθρίας Σολομῶντος ταφέντος τῇ 6 Φεβρουαρίου 1815· ἐνταῦθα δὲ εἶναι καὶ ἡ μητρόπολις, ὅπου συνήθως ἐδρεύει ὁ Ἀρχιερεὺς Τραπεζοῦντος· παρεκκλήσια δὲ εἶναι αὐτῆς ἡ Ἁγία Κυριακή, τὸ τῶν Ἀσωμάτων, τὸ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ τὸ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ὅπου εἶναι τὸ Φροντιστήριον ἐπὶ τῆς παραλίας τριώροφον καὶ μέγα κτίριον, ὡς καὶ τὸ κεντρικὸν Ἀλληλοδιδασκτικὸν καὶ παραλλήλως αὐτοῖς τὸ Παρθεναγωγεῖον. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου εἶναι ἡ τῆς Ἁγ. Μαρίας, ἣς παρεκκλήσια εἶναι τὸ τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ τὸ τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου ἐπὶ τοῦ μῦλου τοῦ Δάφνου· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνταῦθα χερσονήσαντος ἀκρωτηρίου εἶναι καὶ τὸ Λεοντόκαστρον σήμερον Κουζὲλ σεράγι λεγόμενον, χρησιμεῖον νῦν ὡς λοιμοκαθαρτήριον, ἐν ᾧ πρότερον πρὸ 200 ἐτῶν ἦτον μὲν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίας, ἀλλὰ διωχθέντων τῶν Χριστιανῶν ἡ Ἐκκλησία κατεστράφη καὶ τὸ Λεοντόκαστρον ἐχρησίμευσεν ὡς ἔδρα οἰκογενείας τινος Τερεπεγίδων.

Ὑπὲρ δὲ τὴν Ἁγ. Μαρῖαν Μ. εἶναι καὶ τὸ ἵπποδρόμιον ἢ μιντάνιν κατὰ τὸν Πανάρετον, νῦν δὲ Κιαβούρ μεγτάν καλούμενον, ὅπου σήμερον κατέρχονται κατὰ ἑκατοντάδας τὰ καραβάνια τῆς Περσίας· τοῦτο ὁ Ἰζὲτ πασσᾶς ἐφύτευσε μὲν μετὰ διάφορα δένδρα, εἶτα ὁμως ἡμελήθη καὶ τέλος πλείστον μέρος ἐπωλήθη εἰς οἰκόπεδα καὶ οὕτω ἐμικρύνθη ἐπαισθητῶς. Πλησίον δὲ αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ τζαμίον καὶ ὁ τάφος τοῦ

Σκεντέρ πασσά του ὑποστρατήγου του Σουλτάν Σελίμ του Α' και ἡ δεξαμενὴ του ὕδατος (ταξίμι) ὅπερ ὁ Ὄσμάν πασσάς δι' ἐξόδων του ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τὸ Μεγτάνι λιμένι του Δαφνου ἢ τῆς Δαφνουῦντος εἶναι καὶ ἡ ὁμώνυμος συνοικία ἔχουσα δύο ἐνορίας καὶ δύο ἐκκλησίας τὴν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου καὶ ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή· ὑπὲρ τὴν Δαφνουῦντα δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Μιθρεῖον καὶ ὅπου σήμερον τὸ ἔλλ. νεκροταφεῖον ἔκειτο καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου κτίσμα Ἄννης τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰωάννου Μουρούζου, καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Σάββα περιέχουσα πολλὰ παρεκκλήσια ἐντὸς τῶν βράχων· ὁ δὲ σωζόμενος ναὸς τοῦ Ἁγίου Σάββα εἶναι ἐντὸς μονολίθου λαξευτοῦ· πρὸς Ἄν. δὲ αὐτοῦ ἦτον καὶ ἡ μονὴ τῆς Ἐλεούσης ἧς ὁ ναὸς κεῖται ἐρείπιον ἐπὶ παραλίῳ ὑψηλοῦ καὶ ἐπιπέδου βράχου.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ καὶ ὑπὸ τὸ Μιθρεῖον εἶναι καὶ ἡ μονὴ γυναικῶν ἢ τῆς Θεοσκεπάστου ὠραῖον καὶ εὐρύχωρον κτίριον πολλάκις ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' οὐτινος σώζονται αἱ ἀρχαῖαι εἰκόνες ὡς καὶ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας εἰς τὸν ἀριστερόν χορόν τῶν ψιλτῶν. Σώζονται δ' αὐτοῦ κτίρια οἱ σταυλοὶ, καὶ μία μεγάλη αἶθουσα· ἀλλὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ χρόνου καταπεσόντα ἀνεκαίνισεν ἅπαντα ὁ νῦν ἀρχιερατεύων Κύρ Κωνστάντιος ἰδίαις δαπάναις· ταύτης δὲ ὁ ναὸς ὢν ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρος, ἔχει καὶ πολλὰ παρεκκλήσια ἐντὸς τῆς μονῆς ἀριθμούσης περὶ τὰς 15 καλογραίας· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγάλου ἐπιπέδου τοῦ Μιθρεῖου (Πόστεπε) εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀγιαστῆ, ὅστις ἐκτίσθη ἐπὶ ὀκταγώνου βάσεως ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ πιθανῶς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Μίθρα, ὅθεν καὶ Μιθρεῖον ἐκλήθη ὁ λόφος καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Μελεθρεῖον μέχρι τοῦ νῦν καλεῖται.

Ἐντικρυ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν τῆς Τραπεζοῦντος τὸν νῦν καλούμενον Πυξίτην εἶναι καὶ αἱ κῶμαι ὅπου ἐσχήνωσαν οἱ μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος Ἕλληνες, καὶ ἡ θέσς ὅπου σήμερον ὁ ναῖσχος Κοσμᾶ καὶ Διμιανοῦ δυνατὸν νὰ τεθῆ καὶ ὁ βωμὸς, τὸ ὄριον τοῦ δρόμου, ὅπερ τότε προσδιώρισαν εἰς τοὺς ἀ-

γωνιζομένους· ὀπισθεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας εἶναι καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ νῦν δὲ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Τραπεζοῦντιοῦ· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι τὰ Κύμινα ἢ Χότζη ὅπου ὑπάρχουσι διάφορα ἔξοχα θερινὰ καλόκτισται τῶν Τραπεζοῦντιῶν, ὡς καὶ ὑπεράνω τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὸ Σοβούκ σουγιοῦ, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὑπερκείμενα χωρία· πρὸς Ἄν. δὲ τῆς Χότσης καὶ τέσσαρας ὥρας μακρὰν εἶναι καὶ αἱ ὠραῖαι καὶ καρποφορώταται πεδιάδες τῶν Κοβάτων ἢ Δοράνων ἐξ ὧν ἡ περίπυστος οἰκογένεια τῶν Δορανιτῶν· τὰ μέρη δὲ ταῦτα ὅλως ελαιόφυτα καὶ ἀμπελόφυτα σήμερον στεροῦνται αὐτῶν κατστραφέντων· ἔχει ὅμως ὠραῖα ὀπωρικὰ καὶ τὰ καλῆτερα λεπτοκάρυα καὶ ἀφθόνους σταφυλὰς ἀλλ' εἰς ἀγρίαν κατάστασιν. Ἐνταῦθα δὲ περὶ τὸ χωρίον Σάναν εἶναι καὶ πηγὴ ἐξάγουσα ὀξὺ ἀνθρακοῦχον ὕδωρ μὲ διάφορα ἀλκάλια καὶ ὀλίγον σίδηρον· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι ὄρος τὸ ὅποιον πρὸ 40 ἐτῶν ἐξ ὑφέσεως κατέστη λίμνη· οὐ μακρὰν δὲ τούτου παραλίως εἶναι τὸ Ἡράκλειον ἐπὶ τῶν ὀρίων τῶν Σουρμένων ἔχον φρούριον, περὶ τοῦ ὀποίου ἡ παράδοσις διαφημίζει ὅσα καὶ περὶ Κορδύλης εἶπομεν.

Ἐπὲρ τὴν Τραπεζοῦντα δὲ πρὸς Μ. ἐπὶ 2 ὥρας περὶπου εἶναι ἡ Σκυλολίμνη (Γκιολτζαῖρ) ὅπου φαίνονται ἀκόμη τὰ ἐρείπια τοῦ ἐκεῖ φρουρίου, καὶ ὑπ' αὐτὴν ἐπὶ τῆς ὀδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ ἐνδότερον εἶναι τὸ Χοσογλάν, καὶ ἄντικρυ αὐτοῦ πρὸς Ἄν. μονὴ παλαιὰ τῆς Παναγίας τοῦ Κλινᾶ εἰς θέσιν Κελάδι σωζομένη μὲν, ἀλλ' ἔρημος μοναχῶν, χρησιμεύουσα ὡς ἐκκλησία εἰς τὰ πλησίον χωρία τοῦ Κελάδι· μίαν δὲ ὠραν ὑπὲρ τὸ Χοσογλάν εἶναι αἱ ὑπὲρ αἰ τοῦ πρὸς Δ. Καγκᾶ ὅπου ὑπάρχουν πηγαὶ ὀξυανθρακοῦχου ὕδατος· ἐνταῦθα δὲ ὁ ποταμὸς χωριζόμενος διαιρεῖται εἰς δύο τὸν κίτευθειαν τῆς μεγάλης ὀδοῦ, καὶ ἄλλον τὸν Διπόταμον, φερόμενον Ν.Α. πρὸς τὴν Γαλιαιαν· ὀπισθεν δ' αὐτοῦ πρὸς Ἄν. καὶ ὑπὸ τὸ ὄρος Πυργί εἶναι εἰς ἕξ ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ Τραπεζοῦντος τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Περιστερᾶ κείμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου κλίοντος ἐντὸς βαθυτάτου κρηνοῦ μικροῦ τινος ποταμοῦ κατερχομένου πρὸς τὰ Κόβστα.

Αὕτη δὲ ἡ μονὴ ἦν μὲν κτίριον τῶν Μεγάλων Κομνη-

νων ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐχθιωθέντων τῶν μοναχῶν ἠρῆμώθη, ὕστερον δὲ ἀπὸ 60 ἐτῶν ἀπὸ ἀσκητῶν τινῶν καταφυγόντων εἰς τὰ παρακείμενα ὄρη ἠνοίχθη καὶ βαθμηδὸν πάλιν ἔλαβε τὴν προτέραν αὐτοῦ εὐπρέπειαν. Πρὸ χρόνων ὡς καὶ τὰ ἄλλα μοναστήρια, ἠρίθμει πολλὰς δεκάδας μοναζόντων, νῦν δὲ μόλις τὸ ὅλον 15. Καί τοι δὲ εἶναι μικρότερον τῶν ἄλλων εἶναι ὅμως τὸ ὠραιότερον, καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχει τάξις τις ἀληθῶς μοναχική. Ὁ ἡγούμενος δὲ ταύτης εἶναι καὶ ἔξαρχος τῶν περὶ χωρίων συνισταμένων εἰς 800 οἰκογενείας, ἀφ' ὧν κατ' ἔτος λαμβάνει δικαίωμα τι, καὶ χειροτονεῖ ἱερεῖς, ἐκδίδει ἀδείας γάμων ἢ διαζύγια καὶ λοιπὰ ὡς ἀρχιερεὺς, ὑπέικων ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ πάντα τὰ λεγόμενα Σταυροπηγιακὰ μοναστήρια· ἡ δὲ θέσις καὶ διαίσεις καὶ ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομία αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὰ καλῆ, καὶ οἰωνεῖ ὡς φρούριον μετὰ τῶν ἐκεῖ δασέων. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη του ἄλλοτε ἀρκετὰ πλουσία, σήμερον ἐκγυμνωθεῖσα ἀπὸ τῶν κατὰ καιρῶν περιηγητῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἔξαρχων ἔχει μόνον χειρόγραφα Εὐαγγελίου καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ τινὰς ἀρχαίας ἐκδόσεις συγγραφέων· φαίνεται δὲ ἐν τῷ κώδεκι αὐτῆς καὶ ὁ Μ. Μηναΐδης σημειωμένος, ὅστις πρὸ 20 ἐτῶν περιελθὼν τὰ κατὰ τὴν Λαζίαν μοναστήρια, οὐκ ὀλίγα ἐσυλήσατο πολύτιμα χειρόγραφα δολίως· συχνάζεται δὲ ἡ μονὴ αὕτη ὑπὸ πάντων τῶν κατὰ τὸν Εὐξείνιον Χριστιανῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν περιόικων Μωαμεθανῶν.

Ἐπὲρ δὲ τὴν Μονὴν εἶναι καὶ τὸ ὄρος Πυργί ὅπερ ἐνίοτε ἀναδίδει καπνόν· ὅπισθεν δ' αὐτοῦ εἶναι ἡ Γαλιαίνα καὶ ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ κοιλιάδι τῶν Λειβαδίων εἶναι καὶ τάφος στρατηγοῦ τινος Μιχαὴλ Χιώτου κατὰ τὴν παράδοσιν ἀποθανόντος ἐκεῖ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Περσῶν πολέμους· ἀπὸ δὲ τῶν Λειβαδίων εἶναι τὰ ὄρη τῶν Δριλῶν ἢ τῆς νέας Ματζούκας ὅπου εἶναι τὸ ὄρος Μανόη, μεταλλεῖον ἀργύρου ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἔχον πλείστα θημονίας σκωριῶν ὁμοίων τοῖς τοῦ Λαυρίου, ἡ δὲ ὑπερκειμένη χώρα ὅλως δασώδης καὶ ποώδης λήγει εἰς τὰ ὄροπέδια ἢ παρχάρια τῆς Λιβεράς.

Ἀναλαμβάνοντες δὲ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Τραπεζοῦντος εἰς τὸ ἐσωτερικόν φέρουσαν ἀπαντῶμεν μετὰ 5 ὥρας πρῶτον

σταθμὸν τὸ Δικαιοσίημον (Γζεβισλι), ὅπου ὑπάρχει μικρὰ ἀγορὰ μόνον καὶ τινες ξενῶνες, καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Ἐπάρχου· ἐνταῦθα δὲ πάλιν τέμνεται ἡ ὁδὸς εἰς δύο, καὶ ἡ μὲν Ἀντολ. φέρει πρὸς τὴν Κουσιπιδὴν, καὶ τὴν Μονὴν Σουμελας, ἡ δὲ πρὸς Μεσημβρίαν φέρει εἰς Χορτοκόπην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καρα-καπὰν καὶ Κολάτιον τὴν θερινὴν πρὸς Ἐρζεροῦμ δίοδον· ἡ αὐτὴ δὲ διὰ τῶν Χαψίων καὶ Ζυγάνων σχηματίζει τὴν χειμερινὴν ὁδὸν τὴν πρὸς Ἐρζεροῦμ. Ὑπέρκεινται δὲ τοῦ Δικαιοσίημου Ἄν. ἡ Λιβερά τερπνότατον χωρίον διὰ τὸ ποῦδες αὐτοῦ τὰ κρῦα ὕδατά του, ἔχουσα 200 οἰκίας ὅλας Ἑλλήνων, οἵτινες φημίζονται διὰ τὸν βουκολικὸν καὶ ἐρωτικὸν τῶν βίων· τῆς αὐτῆς δὲ φύσεως εἶναι καὶ ὅλοι τῶν περὶ ξωριῶν οἱ κάτοικοι ἀποζῶντες ἀπὸ τῶν κτηνῶν τῶν καὶ τῆς μικρᾶς γεωργίας, καὶ πολλοὶ τούτων ἀποδημοῦσιν εἰς Κωνσταντινουπόλιν μετερχόμενοι ἐκεῖ τὸν χαλκία· πλησίον δὲ τῆς Λιβεράς εἶναι καὶ τὸ χωρίον Καπίκιογιου, ἐνθα καὶ ἡ Βερναρδάκειος σχολή, διατηρουμένη δι' ἐξόδων καὶ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ τοῦ Κ. Δ. Βερναδάκη. Ἐνταῦθα ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Ματζούκας εὐρίσκονται πλῆθος ἀρχαίων ἐκκλησιῶν τῆς Κομνηνῶν, καὶ ἐρείπια συχνὰ τῶν φρουρίων ἢ κάστρων τῆς Κομνηνῶν, καὶ ἐρείπια συχνὰ τῶν φρουρίων ἢ κάστρων τῆς Ματζούκας. Πρὸς Δυσμὰς δὲ τοῦ Δικαιοσίημου εἶναι τὰ χωρία Σπέλια ὀνομασθέν οὕτω διὰ τὰ πολλὰ ἐκεῖ σπηλαία, καὶ ἡ Δανιάχα καὶ ἄλλα· περίφημα δὲ εἶναι τὰ παρχάρια αὐτῶν, ὅπου συνήθως ἤρχοντο τὸ θέρος αἱ αὐτοκρατορικαὶ οἰκογένειαι, τὸ τῆς Σπέλιας τῆς Φιανόης, τὸ Γαντοπέδι καὶ τὰ Μάρμαρα. Πλησίον δὲ τῶν Χαψίων ὑπεράνω καὶ πρὸς Δ. εἶναι καὶ ἡ Μονὴ γυναικῶν Κρεμαστὴ Παναγία λεγομένη κτισμένη ἐπὶ κρημνώδους βράχου, καὶ ἔχουσα περὶ τὰς δώδεκα μοναχάς· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς εἶναι τὸ Μοναστήριον Βαζελῶνος ἐν μέσῳ δασῶν τὸ πλείστον χρόνων ὀμιχλωδῶν, καὶ ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ μέγιστον οἰκοδόμημα, καὶ τὸ ἀρχαιότερον πάντων, κτισθὲν πρὸ τῆς Σουμελας· ἀνεκαίνισθη δὲ ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου, καὶ εἶτα παθὸν ἐκ τῶν πολέμων μετετοπίσθη ὑψηλότερον εἰς ἡν θέσιν σήμερον ὑπάρχει ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Α' Κομνηνοῦ, ὡς καὶ τὸ Χρυσόβουλον τοῦ δηλοῖ· ἔχει δὲ καὶ Χρυσόβουλον τοῦ Μεγάλου Πέτρου τῆς Ῥωσσίας καὶ ἄλλα σιγγίλια πατριαρχικὰ καὶ βιβλιοθήκην

ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶ· ἀπὸ δὲ τῶν 80 μοναχῶν οὗς ὁ Τουρνοφόρτης ἀναφέρει μόλις ἔχει 15. Ὁ ἡγούμενος δ' αὐτοῦ εἶναι ἔξαρχος τῶν περικειμένων χωρίων συγκειμένων ἀπὸ 1200 οἰκογενειῶν, ὧν ὁ βίος εἶναι οἶος καὶ ὁ τῶν λοιπῶν ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ Δυσμικῶς εἶναι τὰ παρχάρια τὰ χωρίζοντα ταῦτα τὰ μέρη ἀπὸ τῆς Τόνιας, Μεσημβρινῶς δὲ εἶναι τὰ Παρχάριον τῆς Μουζένης, ἅτινα χωρίζουν τὰ περὶ τὴν Γραπεζοῦντα ἀπὸ τῆς Χαλδίας.

Ἡ δὲ κατάστασις τῶν μερῶν τούτων ἡ ἡθικὴ εἶναι παράπολυ οἰκτρά, ἐπειδὴ καὶ σχολείων τὸ πλεῖστον στεροῦνται, καὶ μόνον οἱ κατὰ τὰ χωρία ἱερεῖς κατὰ τὸ ἀρχαιότερον διδάσκουσι τινὰς τὸ ἀναγινώσκειν· ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι οἱ ἔξαρχοι τῶν Μοναστηρίων βαθμηδὸν θὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας ταύτας τῶν χωρικῶν, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει εἶναι εἰς βάρβαρον κατάστασιν, καὶ οὔτε ἡ γεωργία τῶν οὔτε κανὲν ἔργον τῶν εἶναι ἄξιον, ὥστε νὰ ἐκπολιτίσῃ αὐτοὺς, ἔχοντας ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι πολλὰ, καὶ ὅσα ἀφορῶσι τὴν κτηνοτροφίαν τὴν γεωργίαν καὶ λοιπὰς ἐργασίας τῶν· οἱ ἐν Εὐρώπῃ μοναχοὶ ἂν καὶ εἰς πολλὰ κακίζωνται, ἕκαμον ὁμοῦ καὶ καλὰ, μεταδόσαντες εἰς τοὺς περιόικους τῶν τὴν γεωργίαν φέροντες διάφορα φυτὰ καὶ καλλιεργοῦντες αὐτὰ, καὶ πολλὰ καὶ ξένα φέροντες ἐπιτηδεύματα κατέστησαν αὐτοὺς καὶ γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους καὶ βιομηγάνους. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν αὐτῶν εἰς τοῦτο πρέπει νὰ μιμηθῶσι καὶ οἱ ἔξαρχοι τῶν Μονῶν, διὰ νὰ προάξωσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς Χριστιανούς.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Δικαιοσήμου πρὸς Ἄν. καὶ πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμίου τῆς Παναγίας ἐπὶ 20 ὥρας εἶναι ἡ γέφυρα τῆς Παναγίας, ὑπὲρ τὴν ὅποιον εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Κουσιπιδῆ χαλογραίων· ἐνταῦθα δὲ διχάζεται ὁ ποταμὸς καὶ ὁ μὲν πρὸς τὸ Ν. Ἀν. βαίνει πρὸς τὸ Μετζίτι Κάσκμον καὶ Κρώμνην, ὁ δὲ Β. Ἀν. διευθύνεται πρὸς ὄρος Μελά· ἡ δὲ ἐντεῦθεν ὁδὸς μέχρι τῆς Σουμελαῶς ἔχουσα τριῶρον ἀπόστασιν εἶναι ὑπὲρ τὸν ποταμὸν, ὅστις διὰ τοὺς πολλοὺς καταρράκτας καὶ τὴν ἐκ τούτων μεγάλην βοὴν παρέχει ἐκπληξίν τινα τοῖς διαβάταις, ὅσον τρόμον προξενοῦν καὶ οἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ κρημνοὶ καὶ βράχοι· τὸ δασῶδες

δὲ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνον ὀμιχλῶδες τῆς φάραγγος ἐμποιεῖ μελαγχολίαν· ἡ δὲ πρὸς τὰς ὑψωρίας τῆς Σουμελαῶς μιᾶς ὥρας ὁδὸς εἶναι σκοτεινοτάτη καὶ μελαγχολικὴ, ἐπειδὴ τὰ ὑψηλὰ δένδρα, δι' ὧν διέρχεται δὲν συγχωροῦσι τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου νὰ τὴν ἐπισκέπτωνται, καὶ ἡ ὀμίχλη ἐνταῦθα γίνεται πυκνοτέρα ὅσον τις πλησιάζει τὰς ὑψωρίας· ἐνταῦθα δὲ ὅπου σχεδὸν τελευτᾷ ἡ φάραγξ εἶναι γέφυρα, ἀπὸ τῆς ὁποίας τότε μόνον παρουσιάζεται τὸ ὄρος Μελά, ὅλως μέλαν καὶ ψιλόν, καὶ περὶ τοὺς 1500 πόδας ὑψηλόν· φαίνεται δὲ ἡ κορυφή του ἐγκύπτουσα εἰς τὴν φάραγγα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τούτου τοῦ μέλανος ὄρους φαίνεται εὐθύς ὡς κεκολαπτωμένη ἡ Μονὴ καταπληκτικὴν ἔχουσα θέαν· ἀπὸ τῆς γεφύρας δὲ μέχρι πρὸ τῆς Μονῆς σχεδὸν εἶναι ἡμίσεια ὥρα, καὶ ἡ ὁδὸς ἡ φέρουσα πρὸς αὐτὴν εἶναι ἐλικοειδής, ἔχουσα ὑπὲρ τοὺς 40 ἐλιγμούς· ἡ κουτσαγγέλια κατὰ τὴν ἐπιτόπιον διάλεκτον. Ἐνταῦθα δὲ πρὸς τὴν βράχῳ εἶναι κτισμένη μεγάλη λίθινος κλίμαξ ἐξ 80 βαθμίδων, ὅπου τις ἀπαντᾷ σιδηρὰν πύλην μικράν, ἣτις εἶναι ἡ μίξ καὶ μόνη εἰσοδος τῆς Μονῆς· ὁ δὲ ταύτης θυρωρὸς ἀφοῦ εἰδοποίησῃ τὸν ἡγούμενον, καὶ λάβῃ τὴν ἀδειαν, ἀνοίγει τὴν πύλην, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς πάλιν κατέρχεται τις κλίμακα ὑπὲρ τὰς 90 βαθμίδας ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βρυχηθῶν καὶ δεινῶς ἠχούτων κωδῶνων, οὗ μικρὸν παρεχόντων συγκίνησιν· εὐθύς δὲ πρὸς τῆς κλίμακος ταύτης εἶναι καὶ ὁ κυρίως ναὸς λελατωμημένος ἐντὸς τοῦ μέλανος βράχου.

Ἡ Μονὴ τῆς Σουμελαῶς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τούτου τιμωμένου εἰς ὄνομα τῆς Κοιμήσεως, ἔχει καὶ ἄλλα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς πρεκκλήσια ὑπὲρ τὰ 15, ὧν πρωτεύει τὸ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας σχεδὸν ὄν χωριστὸν μοναστήριον. Ἐκτίσθη δὲ πρῶτον ὡς σκῆτη κατὰ τὸ 386 ὑπὸ τῶν Πατέρων Βερνάβου καὶ Σωφρονίου τῶν Ἀθηναίων ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐξ Ἀθηνῶν, ἰσως διὰ τὰς τότε ἐκεῖ ἐπιδρομὰς τῶν Οὐνικῶν φυλῶν, φερόντων καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Ἀθηναίαν ὀνομοζομένην, καὶ ἔργον τοῦ Λουκᾶ φημιζομένην, ἣτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζεται. Ὁ δὲ τότε Τραπεζοῦντος ἡγεμὼν Αὐγουσάλιος Κορτίκιος συντρέχων τὴν εὐλάβειαν αὐτῶν, ἔκτισε πρῶτος τὴν Μονὴν καὶ τὸν ναόν, εἶτα δὲ ἐπεσκεύασε Βελισσάριος ὁ

στρατηγός· Γεώργιος δέ τις φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς τινος σὺν τῇ συζύγῳ του Ἐλισάβετ ὅτι ἐπεξέτεινε τὸ κτίριον τῆς Μονῆς. Ἐπί δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν οὐ μόνον ἐχοσμήθη ἀλλὰ καὶ πολλὰς περὶ χώρας διὰ σιγίλιων ἐδωρήσατο ὁ Ἀλέξιος Γ'. ἄς μέχρι τοῦ νῦν καρποῦται ἡ Μονὴ ἐξασκοῦσα ἐπ' αὐτῶν ἐξαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἄξια δὲ λόγου κειμήλια ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου μόλις πηχιαῖον ἔχουσαν μῆκος, καὶ πολλὰ δὲ χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντων μαργαρίτων καὶ λοιπῶν κοσμήματα, καὶ στυρὸν ἐντὸς ἀργυροῦ κιβωτίου μέρους τοῦ τιμίου ξύλου ἑωρηθὲν ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Β'. τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ κιβωτίῳ ἀρχαῖοι Ἰαμβικοὶ στίχοι δηλοῦσιν.

Ἐνθάδε κείται τὸ τρισόβλιον ξύλον
 Ἐν ᾧ Χριστὸς ἠγάσσε τὴν κτίσιν
 Ὁ Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἀλεξίου γόνος
 Κομνηνός Ἄναξ εὐσεβῆς Λυτοκράτωρ
 Ὡς δῶρον ἀγνὸν τῇ Πανάγῳ προσφέρει
 Ἐν τῷ δὲ Ναῷ τούτου τοῦ Μελαῦ ὄρους.

X: Γ: α:υ'. (1390).

Πρὸς τούτοις τὸ σιγίλιον ἢ χρυσόβουλιον Ἀλεξίου Γ'. ὅπερ ἀφαιρηθὲν ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐδόθη εἰς ἀντίγραφον, καὶ τὸ σιγίλιον τοῦ Σουλτάν Σελίμ καὶ τρεῖς μεγάλαι λαμπάδες αὐτοῦ, πολλὰ δὲ χειρόγραφα ἀρχαῖα Εὐαγγελίων καὶ λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὡς πολλὰ καὶ ἄλλα πολυτελῆ ἀφιερῶματα Χριστιανῶν κοσμοῦσι τὴν Μονὴν ταύτην· ἡ δὲ βιβλιοθήκη ταύτης οὔσα πλουσιωτάτη ἀπὸ ἀξιολόγων διαφόρων χειρογράφων, ἀπώλεσε ταῦτα ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν κατὰ καιρὸν Πατριαρχικῶν Ἐξάρχων ὡς καὶ τῶν ξένων περιηγητῶν, πολλὰ δὲ καὶ ἐξ ἀγνοίας τῶν μετὰ ταῦτα ἀπωλεσθέντα.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ἡ Μονὴ ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον τῶν Μουσῶν καὶ μέχρι πρὸ 80 ἐτῶν δαίκνυσιν ἄνδρας ἐξελεθόντας αὐτῆς ἰκανῶς εὐπαιδέτους καὶ γενομένους Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχας· συνέτεινε δὲ πολὺ καὶ εἰς τὴν στήριξιν τῶν Χριστιανῶν· τόσον δὲ σέβας ἔλκυει τῶν κατὰ τὸν Εὐξείνιον οἰκούντων, ὥστε ὑπάρχει μέχρι τοῦδε τὸ μόνον ὅπερ ἐπισύρει πλῆθος προσκυνητῶν καθ' ἑκάστην οὐ μόνον τῶν Ἑλλή-

νων ἀλλὰ καὶ Ἀρμενίων καὶ Μωαμεθανῶν· τῇ δὲ 15 Αὐγούστου ἡμέρα τῆς Πανηγύρεώς τῆς, ὑπὲρ τὰς 5 καὶ 10 χιλ. πολλακίς προσέρχονται προσκυνηταί· πανταχοῦ δὲ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς ἐντὸς χώρας ἔχει μετόχια. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη ἐνῶ ἄλλοτε ἠρίθμει 100 μοναχοὺς σήμερον ἔχει μόλις 20 καὶ τούτους ἤκιστα λάτρως τῶν Μουσῶν· πολὺ δὲ εἰσέτι δύναται νὰ ὠφελήσῃ τὸν Ἑλληνισμόν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι παρακείμεναι Μοναί, ἂν οἱ ἠγούμενοι προσπαθήσωσι νὰ διαδώσωσι τὰ γράμματα, καὶ συστήσωσι τὴν καλλιέργειαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὰς περιοίκοις· ἔχει δὲ ἡ μονὴ ὑπὸ τὴν Ἐξαρχίαν τῆς πλείους ἰῶν 1600 οἰκογενειῶν, οὔσα καὶ αὐτὴ Σταυροπηγιακὴ καὶ ἐξαρχωμένη ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου· ἐνταῦθα δὲ ὡς εἰς τὰ Μετέωρα ἢ καὶ τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἐξορίζονται πολλοὶ δια πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλαττώματα κληρικοί, καὶ μόνον ἐνταῦθα αὐστηρῶς ἐπιτηρούμενοι· σήμερον δὲ κτισθεῖσα πολυτελέστερον ἐγένετο εὐρυχωροτέρα, καὶ προσέτι ἀπέκτησε πολλὰ ἐπιπλα χρησιμεύοντα διὰ τοὺς ξένους προσερχομένους προσκυνητάς.

Πρὸς Ἄν. τῆς Σουμελαῖς διὰ τοῦ ὄρους Σφενδαμνῶνος καὶ τοῦ Ταύρου ἐπὶ 6 ὥρας φέρει πρὸς τὴν Σάνταν (ὅπου οἱ παλαιοὶ Σίνται) περιέχουσα, ἐπὶ χωρία ἑλληνικά, ὧν οἱ κάτοικοι τὸ πλεῖστον εἶναι μεταλλουργοί, λιθοξοοὶ καὶ κτίσται· τὸ δὲ κυρίως προϊόν αὐτῶν ἡ κτηνοτροφία καὶ τινες δημητριακοὶ καρποί· φημίζονται δὲ οὗτοι ὡς ἄνδρεῖοι καὶ τολμηροὶ ὄντες εὐμήκεις καὶ ὠραίας φυσιογνωμίας, ἔχοντες τὴν καταγωγὴν τῶν ἀπὸ ἀποικίας τινὸς γενομένης ἐνταῦθα ἀπὸ Πλατάνων ἢ τῆς Τόνιας 80 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Τραπεζοῦντος. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Μ. διὰ τοῦ Παρχαρίου Καζουκλή καὶ τοῦ Κασκάμου καὶ ὀπισθεν τῆς Σουμελαῖς ἐπὶ ἕξ ὥρας φέρει εἰς τὴν Κρώμνην χώραν πετρώδη καὶ φαραγγοειδῆ ἐκ πολλῶν πλησίον ἀλλήλοις χωρίων συγκεκλιμένην, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ὀπισθεν αὐτῆς Ἴμεραν. Αὕτη ἡ χώρα κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων, καὶ εἶχε μὲν ἰκανὸν πληθυσμὸν κατοίκων καὶ εὐημερίαν, ὅτε εἰργάζοντο τὰ μεταλλεῖα· νῦν ὁμως ἀφοῦ αὐτὰ μένωσιν ἀργά, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κάτοικοι ἀποδημοῦσιν εἰς διάφορα μέρη ὡς ἔμποροι καὶ κτίσται, καὶ ἰδίως ὡς μεταλλουργοὶ εἰς τὰ ῥωσικὰ μέρη.

περὶ τὴν Τιφλίδα καὶ Καύκασον, ὅπου καὶ πολλὰς ἔκαμαν ἀποικίας.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος Κρώμνης, Ἰμέρας καὶ τῶν ἄλλων Χαλύβων Ἀργυρίων καὶ Κοτυώρων εἰκάζομεν ὅτι οὗτοι πρότερον ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ταῦτα περὶ τὴν παραλίαν τῆς Παφλαγονίας, ἐνῶ μετήρχοντο ἐκεῖ τὴν μεταλλουργίαν, βαθμηδὸν πρὸς Ἀν. ἐρχόμενοι χάριν τῆς μεταλλουργίας κατήντησαν ἕως ἐδῶ, ὅπου ἔδωκαν καὶ τὰ ὀνόματα τῆς παλαιᾶς τῶν πατρίδος· ἐγένοντο δὲ αὐτοῦ ἢ ἀποκατάσταις αὐτῶν εὐθὺς μετὰ Χριστὸν μὴ δυνηθέντων πλέον νὰ προβῶσιν ἀνατολικώτερον διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἀγριότητα τῶν πρὸς Ἀν. ἐθνῶν, ἢ καὶ πλέον ὀριστικῶς διαμείναντες διὰ τὰ αὐτόθι πλούσια μέταλλα πρὸ πάντων εἰς ἄργυρον· ἅπαντα δὲ ἡ χώρα αὕτη κατάξηρος οὔσα καὶ πετρώδης ἔτρεφεν ὁμως τοὺς πολυαριθμούς κατοίκους τῆς, καὶ ἐπλούτιζεν αὐτοὺς, νῦν ὁμοῦ παυσάσης τῆς μεταλλουργίας, ἐστράφησαν οἱ μὲν εὐποροῦντες εἰς ἄλλα ἐπιτηδεύματα, οἱ πτωχότεροι δὲ ἤδη τὰ πάντα στερούμενοι πένονται δεινῶς· καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ συχναὶ ἐνταῦθα ἀποικίαι εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε ἐκ τῶν 2000 οἰκογενειῶν μόλις διαμένουσι χίλιαι. Ἐν τούτοις ὡσπερ ἐν Σάντῃ, οὕτω καὶ ἐν Κρώμνῃ καὶ Ἰμέρᾳ ὑπάρχουν καλῶς ἐκτισμένα οἰκίαι καὶ ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖον ἑλληνοαλλ.ηλοδιδακτικόν, καὶ οἱ κάτοικοι ἐν γένει εἶναι φιλόξενοι ἔχοντες καὶ γλώσσαν καθαρωτέραν, καὶ πλείονας λέξεις ἀρχαιοπρεπεῖς· ἀρτίως δὲ ἐσχηματίσθη ἀδελφότης τῶν ἀπανταχοῦ Κρωμναίων πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν ἐν Κρώμνῃ ἑλληνικοῦ σχολεῖου· ὑπὲρ δὲ τὴν Ἰμέραν ὑπάρχει καὶ μοναστήριον γυναικῶν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἔχον ἕως 15 μοναχὰς, ὡς καὶ ἐρείπια φρουρίων πολλὰ τῇ δε κακεῖσε ἐπὶ ἐρυμνῶν τόπων.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ τῆς Κρώμνης καὶ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ποταμῷ (Uiaγλῆ τερε) διήκει χώρα ὄλιγη· ὄρεινὴ καὶ πολλὰς φάραγγας σχηματίζουσα ὅλως ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένη, τὸ πλείστον καταφυγόντων μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐνθα μόνον αἰγαγροὶ μετὰ τῶν σπηλαισιδῶν βράχων ἐνδιαίτωνται. Εἰς τὴν γραμμὴν ταύτην εἶναι καὶ ἡ Μούζαινα ὑπὸ τὸ Κολάτιον

εἰς πλῆθος ἑλλ. χωρίων ἐπὶ δυσπελάστων μερῶν, τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν μετὰ τῆς Κόρης τοῦ Δαβὶδ Ἀννης Τραπεζουντίων οἰκογενειῶν· ἐντὸς δὲ τοῦ ὑπὸ τὴν Μούζαιναν ποταμοῦ εἶναι καὶ μονὴ καλογραιῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ζανδοῦ συμποσομένων εἰς 12· κάτωθεν δ' αὐτῆς 3 ὥρας εἶναι καὶ τὸ χωρίον Κορήννα, ἡ Κυρὰ (Βασιλοπούλα) Ἄννα, νῦν ὅλως ὑπὸ Μωαμεθανῶν κατοικούμενον. Οἱ κάτοικοι δὲ τῶν μερῶν τούτων διὰ τὸ ἄγονον ψυχρὸν καὶ λεπτόγειον ἀποδημοῦσιν εἰς διάφορα μέρη, ὡς οἱ Κρωμναῖοι, διάφορα ἐπιτηδεύματα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐξασκούντες, ὧν κυρίως αἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν μικρὰν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν· ἐσχάτως καὶ πολλοὶ τούτων ὡς καὶ ἐκ Σάντης καὶ Κρώμνης ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ῥωσσίαν, ἀλλ' ὁ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ βοηθὸς Δ'. Γεννήδου νιας ἔργο, ἐθνικὸν καὶ ἐνταῦθα ἐργασάμενος παντοιοτρόπως ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πατρῶν τῶν ἐστῖαν· ὅλη δὲ αὕτη ἡ γραμμὴ ἀπὸ Σάντης μέχρι τῆς κυρίως Χαλδίας Τουρούλη καλουμένη ἔχει καὶ ὑποδιοικητὴν ὑπιγόμενον εἰς τὸν τῆς Κουζμουσχανῆ Διοικητῆν· ταύτης δὲ τῆς χώρας οἱ πλείστοι κάτοικοι ὑποκρινόμενοι τὸν Μωαμεθανισμόν, ἐφανερῶθησαν μετὰ τὰ Κριμαϊκὰ ὡς χριστιανοί.

Μεσημβρινῶς δὲ ταύτης τῆς χώρας μετὰ τὸ ὄρος Κορῶσιον εἶναι ἡ κυρίως Χαλδία ἢ τὰ Μεσοχάλδια, ὧν πρωτεύουσα ἡ Ζάγγχη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κάνιως, καὶ τῆς μετὰ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι εἰς Ἐρζεροῦμ ὁδοῦ· ὑπὲρ τὴν Ζάγγχην σήμερον ἀσήμαντον χωρίον Μωαμεθανικὸν εἶναι ἐπὶ ἐρυμνῶν βράχων τὸ φρούριον αὐτῆς Μεσοχάλδιον ἔχον πρὸ αὐτοῦ τὸν τε ποταμὸν τὴν ὁδὸν, καὶ τὰς ὠραίας κοιλάδας καταφύτους ὑπὸ τῶν καλητέρων ὀπωροφόρων δένδρων. Τοιαῦτα δὲ φρούρια ἀπ' ἀλλήλων μικρὸν ἀπέχοντα εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀποτελοῦντα τὴν γραμμὴν τῶν Μεσοχάλδιων φρουρίων· σχεδὸν δὲ ἅπαντα ἢ περίξ χωρὰ εἶναι συριγγῶδης ὄρεινῆς καὶ λεπτόγειας, ἐνθα καὶ μικρὰ τις καὶ ἀσήμαντος γεωργία ἀναφαίνεται· ὅθεν ἀνέκαθεν οἱ κάτοικοι κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων γεωγράφων κύριον αὐτῶν ἐπιτηδεύματα εἶχον, ὡς καὶ νῦν, τὴν μεταλλουργίαν· ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας, ἂν κατὰ ἄλλα σκληρὰ καὶ ἄγο-

νος, είναι ὁμως πλουσία εἰς μέταλλα πρὸ πάντων τοῦ ἀργύρου· διὰ τοῦτο καὶ Κιουμουσχανάς ἐκλήθη, ἢ Ἀργυρεῖον, οἱ δὲ νῦν Ἑλληνας κάτοικοι Ἀργυρούπολιν κακῶς ἐκάλεσαν, ἐνῶ ἦτον ὠριότερον καὶ φυσικώτερον νὰ ὀνομασῶσιν αὐτὴν Ζάγγαν ἀπὸ τῆς παρακειμένης ἀρχαίας Ζάγγης τῆς πατρίδος τῶν περιφήμων Ζανηχιτῶν. Ἡ ἐπαρχία δὲ αὕτη τῆς Χαλδίας μετὰ ταῦτα ἠλλάχεν ὀνομασίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαιῶνος μετονομασθεῖσα ἢ τοῦ Κάνεως, ὡς καὶ ὁ κάτοικος Κανίτης καὶ μέχρι τοῦ νῦν λέγεται καὶ ἡ χώρα Κὰν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάνεως· ἦτο δὲ ὑποκειμένη εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, νῦν δὲ ἔχει Μητροπολίτην ἀνεξάρτητον γενόμενον καὶ Χαλδίας προσαγορευθέντα.

Αὕτη δὲ πολυειδῶς κακωθεῖσα ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων, ἐπειδὴ ὑπῆρξε πολὺν καιρὸν τὸ θέατρον τῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολέμων, καὶ τέλος περιπεσοῦσα εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Τούρκων ἔπαθε πολλὰ τῶν Χριστιανῶν πολυειδῶς τυραννουμένων· μόλις δὲ πρὸ δύο αἰῶνων οἱ κάτοικοι γενόμενοι χρήσιμοι εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν μεταλλουργίαν, ἔλαβον πολλὰς ἀσίδουσιās, καὶ θεωρούμενοι ὡς ἄνθρωποι τῆς κυβερνήσεως (Πεγλιτζίδες), ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπιρροήν, καὶ τὰ διάφορα μεταλλεῖα ἐγένοντο ἄλλαι πόλεις, ἰδίως δὲ τὸ τοῦ Κιουμουσχανά ἀριθμοῦν τότε ὑπὲρ τὰς 5,000 οἰκογενειῶν· τότε δὲ ἤκμαζον καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ πολλοὶ ἔξοχοι ἐπὶ παιδείᾳ ἄνδρες καὶ ἀρχιερεῖς ἀνεφάνησαν, μάλιστα οἱ ἀπὸ τοῦ χωρίου Φυτιάνου ἀποικίας Ὁφews φημιζόμενου μέχρι καὶ νῦν ἐπὶ τῇ φιλομαθείᾳ τῶν κατοίκων του· οἱ δὲ ἐπιστάται τῶν μεταλλείων τούτων οὐστάπασιδες καλούμενοι, χαίροντες τὴν εὐνοίαν τῶν κρτυόντων μεγίστην εἶχον ἐπιρροήν, ὥστε οἱ ὑπ' αὐτοῦς μεταλλουργοὶ μακρὰν τοῦ φόβου τῶν Τούρκων συνεσφρεύοντο ἐνταῦθα, καὶ κατέστησαν τὴν χώραν καὶ πλουσίαν καὶ πολυάνθρωπον· ἀλλ' ἀφότου ἔπαυσεν ἡ καλλιέργεια τῶν μετάλλων, καὶ ἡ κυβερνήσις ἀφῆρσε τὰ προνόμια αὐτῶν, ἤρχισαν τὰς μεταναστεύσεις εἰς διάφορα μέρη, ὅπου εὐκόλως ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσι τὴν μεταλλουργίαν, καὶ οὕτως ἡ χώρα καὶ κυρίως ὁ Κιουμουσχανάς ἐρημώθη ὅλως· ὥστε ἐκ τῶν 5 χιλ. ἑλλ. οἰκ.γ. μόλις νῦν μένουσι ἐναυτῶν τριακόσαιοι.

Οἱ οὕτω λοιποὶ μεταναστεύσαντες ἐκ τῆς Χαλδίας, καὶ χάριν τῆς μεταλλουργίας διασκεδασθέντες εἰς διάφορα μέρη τοῦ κέντρου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐσχημάτισαν ἀποικίας πολυπληθεῖς γενησομένας ἀληθῶς φυτώρια τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνοισι, συνεπαγόμενοι καὶ τὴν πατρῶν γλῶσσαν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμοφύλους τῶν· τὸ δυστύχημα ὁμως εἶναι ὅτι πολλοὶ τούτων δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρω, ἀλλὰ κατὰ ἑκατοντάδες μεταναστεύοντες εἰς Ῥωσίαν ἀναπληροῦσι ξένον ἔδαφος, ὅπου ἐκρωσισθέντες πλέον οὐδὲν συνεισφέρουσιν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Πρώτη δὲ ἀποικίας μετανάστευσις εἰς Ῥωσίαν ἐγένετο κατὰ τὸ 1829, ὅτε ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς ἀφῆσας τὴν Χαλδίαν ἀπεσύρθη εἰς τὰ Ῥωσικὰ ὄρια, οἱ δὲ χριστιανοὶ δελεασθέντες ὑπ' αὐτῶν, ἢ καὶ φοβηθέντες τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων κατὰ χιλιάδας οἰκογένειαι καὶ ἐκ Χαλδίας καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν Ἀρσίγγην καὶ Θεοδοσιούπολιν χώρας ἀνεπιστρεπτί μετηνάστευσαν. Ἐκτοτε δὲ ἐκ διαλειμμάτων γίνονται τοιαῦτα μεταναστεύσεις, καὶ τὸ χερίστον ὅτι ἐνεργοῦνται ὑπὸ ἀνοήτων ἱερέων, ἐνῶ δύναται ἐπωφελέστερον νὰ τοὺς φέρωσιν εἰς τὰς πλουσίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας χώρας εἰς μεταλλουργίαν καὶ τὴν γεωργίαν.

Σχεδὸν δὲ ἐκ τῶν πλησίον μεταλλείων τῆς Χαλδίας οὐδὲν εἶναι ἐνεργόν, ἐπειδὴ οὔτε οἱ κάτοικοι εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐκμεταλλεύωνται αὐτὰ, οὔτε ἡ κυβερνήσις ἀναλαμβάνει τὴν ἐκμεταλλεύσιν τούτων· καὶ πολλοὶ θησαυροὶ ἰδίως ἐν Κουμουσχανά καλύπτονται τεθαμμένοι, καὶ βλέπουσιν αὐτοὺς μικρόθεν οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, ὥσπερ ὁ Ἀδάμ ποτὲ τὸν παράδειτον μακρόθεν· πόσον δὲ καλὸν καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἀποφασίσοντας νὰ ἀρχίσωσι τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ οἱ κάτοικοι ἔμπειροι ὄντες τῆς τέχνης θὰ εὐρωσιν ἐργασίαν ἐπωφελῆ, καὶ οἱ δεῦτεροι μεγάλην τύχην, καθόσον μάλιστα νῦν ἡ κυβερνήσις με μικρὰ παραχωρεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ μεταλλεύεσθαι· μόνη δὲ μὴ καλὴ ἐταιρία, ἢ τῶν κατοίκων, ἢ ἄλλωι, δύνηται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, καὶ τὴν χώραν νὰ ἀπκλλάξῃ ἀπὸ τῆς ὀλοσχεροῦς ἐρημώσεως.

Ὁ Κιουμουσχανάς ἢ Ἀργυρούπολις κατοικεῖται ὑπὸ 700

οικογενειῶν, ὧν 300 ἑλληνικαὶ, 200 μωαμεθανικαὶ, καὶ 200 Ἀρμενίων ἀπὸ 150 ἐτῶν ἐνταῦθα ἀποκαταστηθέντων ἐκ τῆς Ἀρμενίας βαθμηδόν. Κατὰ τὴν περιφέρειαν δὲ αὐτῆς μέχρι 2 ἡμερῶν ὁρόμου, οὐδαμοῦ ἀπντῶνται Ἀρμενίων χωρία, εἰμὴ μόνον ἑλληνικὰ καὶ μωαμεθανικά. Ἐν τούτοις ὁμως ἐνετύχουμεν Γάλλον περιηγητὴν, ὅστις ἐν Ἀργυρουπόλει ὧν, ὠνειρεύετο αὐτὴν μέρος τῆς Ἀρμενίας καὶ τοὺς κατοίκους ἀπαντας ἀνεξαιρέτως Ἀρμενίους· τοιαῦτα δὲ πολλὰ πάσχουσι καὶ ἄλλοι τῶν περιηγητῶν, οἵτινες οὐδὲ τὴν γλῶσσαν ἐννοοῦντες, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς φυσιογνωμίας δυνάμενοι νὰ κρίνωσιν, ἀλλὰ πιστεύοντες εἰς τὰς πληροφορίας ἀμαθῶν διερμηνέων γράφουσι, καὶ οὕτω πωλοῦσι εἰς τὴν Εὐρώπην οὐχὶ εὖωνα ψεῦδη. Οἱ δ' ἀπομείναντες οὗτοι κάτοικοι τῆς Ἀργυρουπόλεως ἀποζῶσιν ἀπὸ τοῦ μικροῦ τοπικοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπὸ τῆς καλλιεργείας· τῶν ὀπωροφόρων δένδρων· εἶναι δὲ φιλόξενοι καὶ εὐπροσήγοροι, κληρονομήσαντες ὅχι τὴν εὐτυχίαν τῶν πατέρων τῶν ἀλλὰ πολιτισμὸν τινὰ καὶ συμπεριφορὰν· ἂν δὲ αἱ πάλαι ποτε ἀκμάζουσαι οἰκογένειαι παρήκμισαν τελείως, φαίνεται ὁμως ἐξωγραφισμένη ἢ πρὶν εὐγένεια καὶ εὐτυχία αὐτῶν. Διατηροῦσι δὲ ἀλληλοδιδασκτικὴν καὶ ἑλληνικὴν σχολὴν, καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν εἶναι αἱ πλουσιώτεροι πασῶν τῶν ἐν τῷ Πόντῳ διὰ τὰ πλούσια αὐτῶν εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον κειμήλια, καὶ τὰ κατὰ καιρὸν πολυτάλαντα ἀναθήματα τῶν ποτὲ πλουσίων Χριστιανῶν· οὔσα δὲ ἔδρα διοικητοῦ καὶ τοῦ Μητροπολίτου Χαλδίας ἔχει ἐπισημότητά τινα, ἂν καὶ ἀπώλεσε τὴν πηλαιάν τῆς εὐτυχίαν· οὐδὲν δὲ ἄξιον σημειώσεως ἀρχαιότητος ἢ λείψανά τινα φρουρίων· τὰ ἀξιοθέατα δὲ τῆς χώρας εἶναι τὰ μεγάλα σπήλαια τῶν μεταλλείων, τὰ ὅποια κατέστησαν τὰ ὄρη ἐκεῖνα ὡς μεγάλους θαλάμους, ἐν αἷς δύναται τις προερχόμενος νὰ περιηγητῆται ἐντὸς αὐτῶν μὲ λαμπάδας ἐπὶ 20 λεπτά.

Τὰ μόνα δὲ προϊόντα τῆς χώρας εἶναι αἱ ὠραῖαι ὀπῶραι πρὸ πάντων τὰ μῆλα καὶ τὰ ἄπια ἐξαγόμενα εἰς ποσότητας διὰ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ ἥδη ἀρξαμένη μεταξοσκωλητροτροφία, ἣτις καὶ μόνη ὑπόσχεται εἰς τὸν τόπον μέλλον εὐπόσοδον.

Πρὸς Ἀν. τῆς Ἀργυρουπόλεως 4 ὥρας μακρὰν εἶναι τὸ Λέριον (Κουάσιον), ὅπερ ἦτο ἄλλοτε ἐπίσκοπὴ νῦν δὲ Ἐκκλησιαστικῶς ὑπόκειται τῷ Ἀρχιερεῖ Θεοδοσοῦπόλεως· καὶ ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ 1829 γενόμενα πολλὰ μεταναστεύσεις· ἐκ τῶν 2000 οἰκ. ἀφῆκαν μόνον περὶ τὰς 400· περὶ δὲ τὸ Λέριον ὑπάρχουν εἰσέτι καὶ τινα Ἑλληνικὰ χωρία μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Μουρουζάντον, ἐξ οὗ κατήγγοντο οἱ πρῶτοι ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τοῦ οἴκου τῶν Μουρούζων· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μείναντες διανοοῦνται νὰ μεταναστεύσωσιν, ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν ἡ χώρα καὶ τὰ προϊόντα εἶναι ἀνεπαρκῆ, πρὸς δὲ καὶ πιέζονται ὑπὸ τῶν περιοίκων. Πόσον δὲ τῶντι λυπηρὸν εἶναι ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐν πολλαῖς ἀνυποφόροις δοκιμασίαις ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὰς ἐστίας τῶν πατέρων, νῦν ἐπὶ μικροτέρας προφάσεσιν ἐγκαταλείπουσιν αὐτάς· πολλὰ μὲν πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους περιερχόμενοι εἶπομεν, ἀλλὰ πρέπει οἱ Ἱερεῖς καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ ὅσοι ἐκεῖ συναισθάνονται τὸ ἀληθές συμφέρον τοῦ ἔθνους, νὰ κινῶσι πάντα λίθον, ὅπως ἀποτρέπωσιν αὐτοὺς τῆς ἀνθεθνητῆς ταύτης μεταναστεύσεως.

Περὶ δὲ τὴν Ἀργυρούπολιν εἶναι τέσσαρα Μοναστήρια, ἐν πρὸς Ἀν. μίαν ὥραν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Χουτουρᾶ ἀρχαῖον μὲν, νῦν δὲ ἀνακαινισθὲν καὶ ἔχον περὶ τοὺς 10 μοναχοῦς· τοῦτο πρῶτον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. ὡς καὶ τὸ ἀντίγραφον χρυσοβολόν του δηλοῖ· ἀλλ' ὁ ἀντιγραφεὺς ἀμαθῆς ὧν ἔδωκε ξένους τίτλους τῷ Ἀλεξίῳ προσεπιλέγων αὐτὸν Γοθθικὸν Ἀλαμανικὸν καὶ λοιπὰ, ἅτινα ἦσαν τίτλοι τῶν πρώτων ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀυτοκρατόρων· κεῖται δὲ εἰς ὠρτίαν θέσιν ἔχουσα ἰκανὴν περιοχὴν, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ μοναχοὶ ἀποζῶσιν ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ ἀπὸ εἰσοδημάτων χωρίων τινῶν, ἅτινα νέμονται ἀδεία σιγγιλίου Πατριαρχικοῦ· ἀντικρὺ δ' αὐτοῦ οὐ μακρὰν καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Χουτηρᾶ εἶναι καὶ ἕτερον γυναικῶν περιέχον 6 κηλογρίας· ὀπισθεν δ' αὐτῶν καὶ πρὸς Βορ. εἶναι τὸ μοναστήριον Χάρσερα τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἀρχαῖον καὶ αὐτὸ, ἀλλὰ μικρότερον τοῦ Χουτηρᾶ· εἶχον καὶ αὐτὰ βιβλιοθήκας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐσουλθησαν καὶ μόνον διατηροῦνται Ἑκκλησιαστικὰ τινα βιβλία· ἐν γένει δὲ οἱ ἐνταῦθα μοναχοὶ εἶναι σεβάσμιοι καὶ φιλόξε.

νοι, καὶ ἡ μονὴ τοῦ Χουτηρᾶ ἀνέδειξεν ἄνδρας οὐκ εὐκαταφρονήτους ἐν ἐκείνῃ τῇ ζοφερᾷ ἐποχῇ, ἡ δὲ βιβλιοθήκη αὐτοῦ εἶναι ἰκανῶς μεγάλη ἔχουσα καὶ τινα ἀρχαῖα χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικά. Πρὸς Δυσμᾶς δὲ τῆς Ἀργυρ. ἐπὶ 8 ὥρας εἶναι τὸ Μοναστήριον τῆς Γομουρᾶς, τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, ὁποῦθεν ὁ Μ. Μηνωίδης ἐσύλησεν ἐν ἀρχαίον χειρόγραφον τοῦ Ἀριστοτέλους· πρότερον μὲν ὄν μικρὸν, ὕστερον δὲ αὐξυθὲν, ἔχει 15 Μοναχοὺς ἀποζῶντας ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ ἀπὸ ζητείας ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων. Τρεῖς δ' ὥρας πρὸς δυσμᾶς αὐτοῦ εἶναι τὸ Φιτιάνον χωρίον ἀποικισθὲν πρὸ 180 ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ Ὀφews φυγόντων Χριστιανῶν, οὗ οἱ κάτοικοι ἦσαν πάσαι διαβόητοι ἐπὶ φιλομαθείᾳ, ἐξ ὧν πολλοὶ καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχαι Ἀντιοχείας ἐγένοντο, ὧν ὀνομαστοὶ ἀναφέρονται ὁ Χαλδίας Ἰγνάτιος ὁ Φυτιάνος, καὶ ὁ Γεράσιμος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, διαπρέψαντες ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ πολὺ συντελέσαντες εἰς τὴν τότε στήριξιν τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν ἄρχεται ἡ σειρὰ τοῦ Καπανίου καὶ καταφθάνει μέχρι τοῦ Καρὰ Καπὰν καὶ Κολατίου ὑπὲρ τὴν Κρώμην· ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἰκανὴ πληθὺς Ἑλληνικῶν χωρίων πτωχῶν μὲν, ἀλλὰ φιλοξένων, ἐχόντων καὶ ἀπὸ ἐν Ἀλλήλ. σχολεῖον· σημειώσεως δὲ ἄξιον, εἶναι, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ὦσι τὰ χωρία πτωχὰ καὶ μικρά, ἔχουσι τούλάχιστον μίαν Ἐκκλησίαν καὶ ἐν σχολεῖον, ἐνῶ οἱ γείτονές των Ὀθῶμανοὶ σπανίως ἔχουσι ναοὺς ἤκιστα δὲ σχολεῖα.

Ὅπισθεν δ' αὐτῶν πρὸς μὲν Δυσμᾶς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα χωρία μέχρι τῆς ἐπαρχίας τῆς Νικοπόλεως τῆς αὐτῆς κατηγορίας, πρὸς Μεσημ. δὲ εἶναι ἡ Κελκινὴ 10 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς Μ. τῆς Ἀργυρουπόλεως ἔδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ συγκαίμενη ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων διεσπαρμένων ἐπὶ Παριάδρου καὶ ἐκεῖθεν αὐτοῦ εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Ἀντιταύρου πεδιάδα ὀνομαζομένην κοινῶς Ὀβάδες, ἀνηκόντων τῶν μὲν εἰς τὸν Χαλδίας Μητροπολίτην, τῶν δὲ εἰς τὸν τῆς Νικοπόλεως. Ἡ χώρα δὲ αὕτη λέγεται Χερίανα ἔχουσα καὶ μέχρι τῶν ὑπορειῶν τοῦ Ἀντιταύρου (τοιμὲν τάγ) ἰκανὰ Ἑλλην. χωρία, ὄν τινα Τουκόφωνα. Μεταξὺ δὲ τῶν χωρίων τούτων τῶν πρὸς τὸν Ἀντίταυρον ὁ νῦν Νεκοπόλεως

Ἰερεμίας ἔκτισε Μοναστήριον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ κάστρου τοῦ περιφήμου Ἀκρίτου (Λευκοπέτρα), τὸ ὁποῖον προώρισεν ἵνα καταστήσῃ κεντρικὸν σχολεῖον διὰ τὰ περίεξ χωρία, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἀγῶνων ἠδυνήθη ἵνα τὸ καταρθῶσιν ἀντιπολιτευομένους ἔχων τοὺς περισίχους Μωαμεθανοὺς μὲν Καρδούχους δὲ τὸ γένος· πόσον δὲ ἐθνωφελὲς εἶναι ἵνα ὑποβοηθοῦνται οἱ τοιαῦτοι θεάρεστοι σκοποὶ, οἵτινες ἄνευ ἐξωτερικῆς βοηθείας μένουσι ἀτελέσφοροι· ἡ χώρα δ' αὕτη δίδει τὰς πλείστας πηγὰς τῶν διαφόρων μεγάλων πρὸς τὸν Εὐξείνιον ποταμῶν τοῦ Ἄλυος, τοῦ Ἰριδος, καὶ Λύκου, καὶ τοῦ Εὐφράτου Εὐφράτ καλουμένου καὶ νῦν.

Καὶ ἐνταῦθα δὲ οἱ Ἕλληγες πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν περιστοιχούντων Τουρκομάνων καὶ τῶν ἀγρίων Καρδούχων καὶ πολυειδῶς ὑποφέροντες πολλὰς κατὰ καιρὸν ἔκαμαν εἰς Ῥωσσίαν μεταναστεύσεις, ἐπειδὴ εὐτε οἱ ἴδιοι δύνανται ἵνα ἀμύνωσι ἑαυτοὺς κατὰ τούτων, οὔτε ἡ τῆς κυβερνήσεως δύναμις καὶ ὑπὲρ τῶν λαῶν τῆς πρόνοια ἰσχύει ἀπέναντι τοιούτων βαρβάρων λαῶν, ὅθεν μόνην σωτηρίαν των εὕρον τὴν μετανάστευσιν· ἐν δὲ ταῖς ἐγκαταλειφθήσασιν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν χώραις ἐσχάτως κατωκίσθησαν οἱ ἐκ Ῥωσσίας μεταναστεύσαντες Κιρκάσιοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ οὐ μικρὰν ζημίαν ἐπιφέρουσι τοῖς τε Χριστιανοῖς καὶ Μωαμεθανοῖς κλέπτοντες καὶ ληίζοντες. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν κατάστασιν πάλιν πολλοὶ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν εἰς τὴν μετανάστευσιν, ἀλλ' ἔσπευσεν ὁ Γενικὸς Διοικητὴς μετὰ τοῦ βοηθοῦ του Γενίδουνα, καὶ τοὺς μὲν Κιρκασίους διαιρέσαντες εἰς πολλὰ μέρη, καὶ ἀπειλήσαντες, τοὺς δὲ αὐτόθι τυραννίσκους Μωαμεθανοὺς ποικίλ ὀτρόπως περιορίσαντες ἀπὸ τοῦ ἵνα ἐνοχλῶσι τοὺς Χριστιανούς, ἢ καὶ τοὺς φιλησυχούς Μωαμεθανούς, κατέπεισαν τοὺς τελευταίους ἵνα ἡσυχάσωσιν εἰς τὰς ἐστίας των.

Ἀπὸ δὲ τῆς Κελκίτ εἰς δεκάωρον ἀπόστασιν εἶναι ἡ Ἀρσίγγη (Ἐρζικιγῆν) πόλις ἀποτελοῦσα μέρος τῆς τῶν Μεγ. Κομνηνῶν ἀρχῆς, πρότερον ὀνομαζομένη Ῥωμανόπολις κτισθεῖσα ὑπὸ Ῥωμανοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἔχουσα λείψανα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· κατοικεῖται δὲ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Μωαμεθανῶν, Ἀρμενίων καὶ ὑπὸ τριάκοντα

ἐλλ. οἰκογενειῶν, οὔσα καὶ κέντρον τοῦ πρὸς ταῦτα τὰ μέ-
ρη στρατοπέδου συγκειμένου ἐξ 8—10 χιλ. στρατιωτῶν με-
μοιρασμένων εἰς Ἐρζερούμ, Βεγιαζίτ καὶ Κάρ; κειμένη δὲ
οὐ μακρὰν τοῦ Εὐφράτου εἶναι μᾶλλον στρατιωτικὴ πόλις, ἢ
ἐμπορικὴ ἔχουσα κατοίκους περὶ τὰς 40 χιλ. Ἐντεῦθεν δὲ
πρὸς Μ. ἐπὶ 18 ὥρας εἶναι καὶ ἡ Ἐγιν πολίχνη ἐπὶ τοῦ Εὐ-
φράτου ποταμοῦ κατέχουσα τῆς κλεισοῦρας τὰς φερούσας
εἰς Ἀρμενίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Καππαδοκίαν, ἔχουσα ὡς
ἐκ τῆς θέσεώς της ἱκανὸν ἐμπόριον καὶ κατοικουμένη ὑπὸ
10 χιλ. κατοίκων ὧν 1400 ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ὁμιλοῦν-
τες τὴν ἀρμενικὴν ὡς καὶ τὰ περὶ ταύτην χωρία. Ὅθεν τι-
νὲς ὑπέθεσαν, ὅτι εἶναι οὗτοι Ἀρμένιοι ὀρθόδοξοι, ἀλλ' ἐκ
τοῦ χαρακτῆρος των φαίνεται ὅτι εἶναι ἐλλ. ἠλικῆς καταγω-
γῆς, λείψανα τῶν πάλαι ποτὲ κατοίκων τῆς χώρας Ἑλλή-
νων, οἵτινες πικροειδῶς ἠρανίσθησαν ὧν οἱ μείναντες ὑπὸ
τὴν ἐπιβρῶν τῶν περιόικων Χριστιανῶν Ἀρμενίων μεμονω-
μένοι τῶν ὁμοφύλων ἀπέμαθον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ πρέ-
λαβον τὴν τῶν Ἀρμενίων. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἐρσιγκάνης μέχρι
τῆς Ἐγιν ὀλίγοι μὲν ἔνεκα τῶν μεταναστεύσεων ἔμειναν
Ἕλληνες, τὸ πλεῖστον δὲ εἶναι Μωαμεθανοὶ διαφόρου γένους
καὶ ἱκανὰ χωρία Ἀρμενίων ἅπαντα δὲ ἡ χώρα αὐτῶν τὸ
πλεῖστον συγκειμένη ὑπὸ εὐφύρων πεδιάδων εἶναι σιτοφόρος.

Πρὸς Ἀνατ. δὲ τοῦ Κελκίτ ἐπὶ 12 ὥρας εἶναι καὶ ἡ Βαρ-
βέτη (Βαϊδούτ) οὕτω καὶ νῦν ὑπὸ τῶν περιόικων Ἑλλήνων
κυλουμένη. Ἡ πόλις αὕτη ἐμεγύνθη καὶ ἐτειχίσθη ὡς ἔχει
νῦν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ ἰδίως Ἀλεξίου τοῦ Γ',
καίται δὲ ἐπὶ λόφων ἐχόντων πρὸ αὐτῶν ἱκανὴν πεδιάδα καὶ
ἐπὶ τῆς μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Ἐρζερούμ ὁδοῦ· σήμερον
δὲ κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ ὀλίγων
Χριστιανῶν ἔχουσα καὶ μικρὸν τοπικὸν ἐμπόριον, προϊόντα
δὲ δημητριακούς τινας καρπούς καὶ βούτυρον· ὑπόκειται δὲ
διοικητικῶς εἰς τὸ Ἐρζερούμ. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ Χριστια-
νῶν οὐς εἶχεν ὡς καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ἐρεπίων τῶν Ἑκκλη-
σιῶν, φαίνονται μόνον ὀλίγοι, καὶ βλαττοῦνται διὰ
τὰς ἀνωτέρω αἰτίας.

Διερχόμενος δὲ τις ὑπὸ τὸ ὑψηλότερον τῆς χώρας ὄρος
τοῦ Ἀντιταύρου ἀμέσως μετὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐπὶ

28 ὥρας ἐκ Βαρβέτης καταφθάνει εἰς Ἐρζερούμ (Θεοδοσιού-
πολιν) ἣτις τανῦν εἶναι ἔδρα Γενικοῦ Διοικητοῦ (Βιλαέτ)
καὶ ἐπίσημος διὰ τὸ ἐντεῦθεν διαβατικὸν ἐμπόριον τῆς Περ-
σίας, καίται δὲ ἐπὶ ὄροπέδιον. Αἱ ἐπιτόπια ἰδίως τέχνη καὶ
βιομηχανία οὐδενὸς λόγου εἶναι ἀξίαι, καὶ μόνον εἰς χρῆσιν
ἐπιτόπιον, τὸ πλεῖστον δὲ τῶν κατοίκων καταγίνεται εἰς τὴν
κηπουρίαν καὶ τὴν γεωργίαν· ἀριθμεῖ δὲ ὡς ἐγγίστα κατόι-
κους 30,000, ὧν 500 Ἕλληνες τὸ πλεῖστον ἔμποροι, ἔχου-
σα καὶ Μητροπολίτην Θεοδοσιουπόλεως ὑπαγόμενον εἰς τὸν
Πατριάρχην Ἀντιοχείας, καὶ ἐν Ἀλληλοδιδασκικὸν καὶ Ἑλ-
ληνικὸν σχολεῖον. Περιέχει δὲ ἐκτεταμένα κτίρια οἷον ξενῶ-
νας, ἀποθήκας καὶ τζαμιά, ὧν τὸ μέγιστον εἶναι τὸ Οὐλου-
τζαμί, ὧν πλεῖστα ἐπισκευασθέντα φέρουσιν Ἀραβικὴν ἀρχι-
τεκτονικὴν· εἶναι δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον μοναστήριον, ὅπερ οἱ
Τοῦρκοι μετέβαλον εἰς ὀπλοθήκην, ἐν ἣ κατὰ τὸ 1828 οἱ
Ῥῶσοι κυριεύσαντες τὴν πόλιν εὔρον πολλὰ ἐν αὐτῇ ἀρ-
χαῖα ὄπλα, οἷον ἀσπίδας, τόξα καὶ λοιπά. Ὑπάρχουσι δὲ τὸ
πλεῖστον λείψανα καὶ ἐπιγραφαὶ Ῥωμαιοβυζαντινῆς ἐποχῆς,
αἵτινες ὁμως, νῦν κοσμευθέντων τῶν τειχῶν τῆς πόλεως,
αἱ πλεῖστοι κατεστράφησαν· πλησίον δὲ τῆς Ἐρζερούμ ὑ-
πάρχουν καὶ θερμαὶ πηγαί, ὧν ἔνεκα συχνάκις ἡ πόλις ὑπο-
φέρει ὑπὸ σεισμῶν· ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐνταῦθα ἱκανὸς πληθυσμὸς
Ἑλλήνων, ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν μετηνάστευσαν εἰς τὰς
πλησίον Ῥωσικὰς χώρας, ὥστε σήμερον ὀλίγα καὶ μικρὰ
χωρία ἔνθα κάκεισε εὐρίσκονται.

Ἀπὸ δὲ τῶν πρὸς βορ. τοῦ ἐνταῦθα Ἀντιταύρου μέχρι
τοῦ Καροίου εἶναι καὶ ἡ παλαιὰ Σκυθίη, ἣς κάτοικοι Σκυθι-
νοὶ καὶ Ταόχοι, διὰ τῶν ὁπίων διαβαίνων ὁ Ξενοφῶν, καὶ
διελθὼν τὸν Ἀξάρην ποταμὸν, τὸν ἀποκαλεῖ Φάσιν καὶ τοὺς
περὶ αὐτὸν Φασιανούς· ἐπιστρέφων δὲ ἐκείθεν βορ. Ἀν. ἦλ-
θεν εἰς τὸν Λίβανον τῆς Κολχίδος ὑπεράνω τοῦ σημερινοῦ
Ἄρτφιν· ἐκ τῆς ὑψηλοτέρας δ' ἐνταῦθα κορυφῆς ἐξ ἧς πρῶ-
τον γίνεσθαι ὄρατὴ ἡ θάλασσα διαβάντες οἱ Ἕλληνες εἶδον
τὴν θάλασσαν, καὶ ἐντεῦθεν κατελθόντες τὰ ὑπὲρ τὰς Ἀθή-
νας τοῦ Εὐξείνου ὄροπέδιον διὰ τῶν Μακρῶν ἢ τῶν Σουρ-
μένωνων ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα. Οἱ δὲ κάτοικοι ἐν γένει τῶν
περὶ τὸ Κάρς μέχρι Ἰσπίρ καὶ Βαρβέτης εἶναι τὸ πλεῖστον

Μωαμεθανοὶ ἄμοιροι ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀγριώτατοι· μετὰξὺ δὲ τῆς περιοχῆς τοῦ Λιβανου καὶ ὑπὲρ τὸ Ἰσπὶρ εἶναι καὶ οἱ Ἐπτακωμήται τῶν ἀρχαίων, οἱ ὅλους λεγεῶνας τοῦ Πομπίου καταστρέψαντες σήμερον Γετιπαρακιδὸν καλούμενοι, οἱ ἀγριώτεροι καὶ νῦν ἀπάντων τῶν ἐνταῦθα, καὶ ληστρικὸν βίον βιοῦντες.

Ἐπὲρ δὲ τὰ Λιβανα πρὸς Ἀνατολὰς εἶναι ὁ Ἀκαμφίς ποταμὸς, ὃς λαμβάνων τὰς πηγὰς του ἀπὸ Βαρβαίτης καὶ βρέχων τὴν ἐπαρχίαν Ἀρτφίν ἐκβάλλει δυσμικώτερον τοῦ Βαθέως Τσοροχ καλούμενος, πλευστὸς ἐπὶ πολὺ ἄς ὥρας. Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτον εἶναι ὁ ποταμὸς Βαθὺς ἢ Βατοῦμ καὶ ἡ ὁμώνυμος πολίχνη ἔδρα διοικητοῦ ἔχων τὸν ἀσφαλέστερον τῶν ἐνταῦθα λιμένων καὶ ἐμπόριον ἰκανόν. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ ποταμὸς Ἀκίνοσις (Γσουρούκ-σου) ἀποτελῶν τὸ ὄριον τῆς Ῥωσικῆς καὶ τουρκικῆς ἐπικρατείας· ὑπὲρ δὲ τοῦτον οἱ ποταμοὶ Ἰσις καὶ Μῶγγρος, εἶτα δὲ ὁ Φάσις πόλις καὶ ποταμὸς ἀποικία μὲν Μιλησίων, ἐμπόριον δὲ σημαντικὸν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, ἐπὶ δὲ Βυζαντινῶν μητρόπολις τῶν περὶ χωρῶν τῆς Κολχίδος· εἶτα δὲ ἐπισκοπὴ γενομένη Τραπεζοῦντος, ἀπὸ δύο αἰῶνων ἀπώλεσε τοὺς Χριστιανούς τουρκισάντας, ἡ μετοικίσαντας, εἶχεν ὁμῶς πάντοτε τὸ ὄνομα Φάσιν· νῦν δὲ συνοικισθεῖσα πάλιν ἀπὸ 10 ἐτῶν ἔχει μὲν πληθυσμὸν 10 χιλ. ψυχῶν καὶ ἐμπόριον σημαντικὸν ἀπώλεσε τὸ ὄνομα ἀντικατασταθὲν μὲ τὸ βερβαρικὸν Πότι.

Ἡ Ῥωσικὴ κυβέρνησις κτίσασα νῦν ἐνταῦθα λιμένα, ἐπομένως συνδέσασα τὸν Φάσιν διὰ σιδηροδρόμου μὲ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, θὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐμπορικωτάτην πασῶν τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόλεων, ἀφαιροῦσα βαθμηδὸν ἀπὸ Τραπεζοῦντος τὸ ἐμπόριον καὶ τῶν ἄλλων Τουρκικῶν πόλεων· τὰ μέρη δὲ ταῦτα εὐφορα ὄντα καὶ ὅλως ἐμπορικὰ εἰλκυσαν, καὶ εἰλκῶσιν πολλοὺς ἀποίκους Χριστιανούς ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ οὕτως ἀποχωροῦντες ἀπὸ ταύτης πληροῦσι τὰς χώρας τῆς Ῥωσσίας, ἐκκενοῦντες τὰς πατρικὰς τῶν χωρῶν, καὶ καταλείποντες τὰ ἔδαφῃ τῶν προγόνων τῶν.

Πολυειδῶς δὲ σήμερον διακοσμεῖται ὁ Φάσις, καὶ μεγάλα κτίρια δημόσια καὶ ὁδοὶ καὶ κῆποι, καὶ διώρυγες κατασκευάζονται, καὶ ἡ πρὶν ὅλως ἀκατοίκητος χώρα, θὰ ἀποτελέσῃ

μίαν ὠραιοτάτην πόλιν τὸ πλεῖστον συνοικιζομένην ὑπὸ Ἑλλήνων Χριστιανῶν. Μετὰ τοῦ Φάσιδος δὲ συγκοινωνεῖ ἡ Μαρὰ διὰ ἀτμοπλοίων τοῦ ποταμοῦ ἀπέχουσαν ὀκτῶ ὥρας, ὡς καὶ ἡ Κοταῖς, ἡ Κότυον, ἐντεῦθεν δι' ἀμαξωτῆς ὁδοῦ, ὅπου καὶ ἡ ἔδρα τοῦ διοικητοῦ τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν Ῥωσικῶν κτήσεων. Μετὰξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τῆς Ἀρτφίν εἶναι καὶ ἡ Ἀκίσκα ἐπαρχία, ἡ ἀποτελοῦσα τοὺς ἄλλοτε Κόλχους τοῦ Φάσιδος, ἡ τοὺς πεινῶντας τοῦ Φάσιδος κατὰ τοὺς ἱστορικούς· καὶ τοιοῦτοι σχεδὸν εἶναι καὶ μέχρι σήμερον.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Βατοῦμ καὶ τοῦ Τσοροχ ποταμοῦ πρὸς Δυσμὰς ἔπονται οἱ ποταμοὶ Ἀψαρος Ἀρχαβος, (Ἀρχαβασήμ.) ὁ Πυξίτης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πρύτανις, καὶ ὁ Ζάγατις (Φουρτούνα) παρὰ τῷ ὀποίῳ αἱ Ἀθῆναι (Ἀτηνα) τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἡ Τραπεζοῦς (Ἑσκή Τραπεζάν) πιθανῶς ἀποικία τῶν Τραπεζοῦντιῶν. Μετὰ δὲ τούτους ἀκολουθοῦν οἱ ποταμοὶ Ἀδιγνός, ὁ Ἀσκουρος, καὶ ὁ Ῥίσιος ἢ Ῥίσιος παρὰ τῷ ὀποίῳ καὶ ἡ πόλις Ῥίσιον.

Τὸ Ῥίσιον (ὅπερ καὶ Ῥίσιον καὶ Ῥίσιος) ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ μικρὰ πολίχνη, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένετο μεγάλη πόλις καὶ ἡ ὀχυροτέρα, κτισθεῖσα ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν τότε Περσῶν· λείψανα δὲ αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σώζονται αὐτῶν πολὺ μέρος τοῦ τείχους καὶ τινες τῶν πύργων, καὶ ἡ Ἀκρόπολις αὐτῆς Ἡλίου κάστρον προσαγυρευομένη· νῦν δὲ καταστᾶσα ἀσήμαντος ἔχει περὶ τὰς 300 οἰκ. Ὀθωμ. καὶ καὶ 60 Χριστιανῶν, τὸ πλεῖστον ναυτικῶν, ὑπάρχουσι δὲ περὶ καὶ τινὰ χριστιανικὰ χωρία μικρὰ καὶ πτωχὰ ἀποζῶντα ἀπὸ μόνης τῆς μικρᾶς τῶν γεωργίας. Ἡ δὲ μετὰξὺ Ἀθηνῶν καὶ Ῥιζαίου παραλία εὐκρητος καὶ εὐφορος οὖσα παράγει διαφόρου εἶδους προϊόντα προπάντων πορτοκάλια ἄφθονα, τὸ κάρναβι, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ὑφάσματα περίφημα διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῶν, καὶ τὰ νήματα αὐτῶν ἀποτελοῦντα οὐ μικρὸν ἐμπόριον, ἐπίσης καὶ τὸ ψαρέλαιον τὸ ἐκ δελφίνων.

Μετὰ δὲ τὸ Ῥίσιον ἔπεται ὁ Ψυχρὸς ποταμὸς, εἶτα δὲ ὁ Ὀφίς, ἐξ οὗ καὶ ἅπασα ἡ περὶ αὐτὸν χώρα ἐτι καὶ νῦν Ὀφίς καλεῖται· τούτου δὲ οἱ κάτοικοι οἱ μὲν πρὸς δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ ὀμιλοῦσι τὴν Τουρκικὴν, πιθανὸν ἐξομῶσαντες ἐπὶ

τῆς ἀλώσεως· οἱ δ' ἀριστερὰ ἅπαντες ὁμιλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν καὶ καθαρωτέραν πάντων τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, εἶναι οἱ ἐξομόσαντες πρὸ 185 ἔτων ὡς εἶδομεν· εἶναι δὲ πάντων τῶν ἄλλων ἠπιώτεροι καὶ φιλομαθέστεροι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ ταῦτα τὰ μέρη Χοτζαδῶν εἶναι ἐκ τοῦ Ὄφews· διατηροῦσι δὲ οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἤθη καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν χωρίων των· λείψανα δὲ Χριστιανῶν εὐρίσκονται ὀλίγα τινὰ ἀποτελούντων μικρὰ χωρία. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εὐρίσκεται καὶ λευκόφαιος ἀφθονος πέτρα εἰς βράχους ὀλοκλήρους, οἵτινες εἰς τεμάχια τεμνόμενοι καὶ διασπειρόμενοι εἰς τοὺς ἀγροὺς πιαίνουσι αὐτοὺς, καὶ ἡ πῖανσις ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαρκεῖ· διὰ δὲ τοῦ μικροσκοπίου παρατηρούμεναι αἱ πέτραι φαίνονται ὅτι σύγκειται ἀπὸ θαλάσσια ὄστρακοδέρματα, καὶ ὅτι ἡ τοῦ Ὄφews γῆ οὕσα πυθμὴν θαλάσσης δι' ἐξάρσεως ὑψώθη ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ Βατοῦμ χώραν μέχρι τῆς τοῦ Ὄφews κυρίως ἐπικρατοῦσιν οἱ Λαζοὶ, οἵτινες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας μεγάλην ἀνησυχίαν παρεῖχον μέχρι τινὸς εἰς τὰ περίξ μέρη ληΐζοντες, καὶ πολυειδῶς κακοῦντες τοὺς γείτονάς των. Καὶ οἱ μὲν ὄρεινοι αὐτῶν φημίζονται διὰ τὸ ληστρικὸν καὶ ἀγριον ἦθος των, οἱ δὲ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες εἶναι οἱ δοκιμώτεροι τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Μωαμεθανῶν ναυτικοί, καὶ φίλοι τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἧς τὸ πλεῖστον ὁ προορισμὸς αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὸν Ὄφιν ἔρχονται τὰ ὄρη τῶν Σουρμένω, ὑπὸ τὰ ὁποῖα κεῖται ἡ σειρὰ τῶν χωρίων Σούρμενα καλουμένη Σουσάρμενα κατὰ τὸν Ἀρειανόν, ὀνομασθέντα οὕτω κατὰ τινὰς ἐκ τῆς Ἰσσοῦς πόλεως καὶ λιμένους, ἐνταυθα ποτε καὶ ὄρμου. Καὶ τὰ ὑπερκείμενα ὄρη τὰ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ὄρη τῶν Μακρῶνων, οἰκοῦνται καὶ νῦν ὑπὸ ἀγρίων Μωαμεθανῶν, αἱ δὲ ὑπῶρειαι καὶ τὰ παράλια καὶ ὑπὸ Χριστιανῶν συγκειμένων εἰς 1600 οἰκογενείας. Οἱ ἐνταυθα Χριστιανοὶ διακρίνονται ἐπὶ φιλομαθείᾳ καὶ φιλεργίᾳ, καὶ εἰς τὰ πλεῖστα αὐτῶν χωρία διατηροῦσι σχολεῖα, καὶ τῶν κατοίκων οἱ πλεῖστοι εἶναι ἐκδοτοὶ εἰς τὸ ἐμπόριον.

Μετὰ δὲ τὰ Σούρμενα εἶναι τὸ Ἡράκλειον φρούριον νῦν

δὲ κατεστραμμένον, καὶ ἐφεξῆς τὰ Κόβατα, ἢ τὰ ἀρχαῖα Δόρανα ἢ πατρὶς τῶν Δορανιτῶν, χώρα εὐφοροτάτη καὶ πάλαι καὶ νῦν, ἀλλὸ παρημελημένη· ἐνταυθα εἶναι καὶ ἡ Σάνα πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα, ἔχουσα πηγὰς ἱαματικῶν ὑδάτων ὀξυανθρακούχων· ἔπεται δὲ ἡ μέχρι Τραπεζοῦντος τετράωρος παραλία ὠραία καὶ εὐφορος, ἀλλὰ νοσώδης διὰ τὰ ἐκεῖ πλήθοντα ἔλη.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ.

ΚΕΦ ΙΑ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

Πολλοὶ μὲν τῶν ξένων, ὅσοι ἀνέφερον περὶ τῆς ἐνταῦθα γλώσσης μὴ ἐννοήσαντες, ἢ μὴ θελήσαντες ἀκριβῶς νὰ ἐξετάσωσι περὶ αὐτῆς γενικῶς παριστάνουσιν αὐτὴν μίγματι τουρκικῶν, περσικῶν καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν λέξεων, μετὰ τινων παρεφθαρμένων ἑλληνικῶν λέξεων. Τοιαυτὴ δὲ ἐν γένει ἐπικρατεῖ ἰδέα καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀπανταχοῦ ὁμογενέσι παραχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβόντων Χριστιανῶν τῆς χώρας ταύτης· ἐπειδὴ μὴ ἐννοοῦντες αὐτοὺς νομίζουσιν ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη πολὺ ἀπέχει νὰ ᾖ ἑλληνικὴ ἢ δύνατό τις νὰ εἶπῃ πολλὰ καὶ περὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς γνησιότητος τῆς διαλέκτου, ἑλληνιζούσης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δημῶδη τῶν ἄλλαχού 'Ελλήνων. Ἐπειδὴ ὁμως θὰ ἐθεωροῦντο μᾶλλον ἐγκώμια αὐτῆς καὶ θεωρίαι, μόνον ἀρκεῖτω νὰ παραθέσω μικρὰν αὐτῆς γραμματικὴν, διηγῆματα δημῶδη καὶ μύθους, παροιμίας καὶ τινὰ αἰνίγματα κατὰ τὴν ἐπιτόπιον, ὅσον ἐνεστι, προφορὰν, καὶ κατόπιν δημοτικὰ τινὰ ἄσματα, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις λεξικὸν τῶν ὅσας ἔτυχον λέξεις, αἵτινες ἑλληνικώταται μὲν καὶ ἀρχαῖαι, παντελῶς δὲ, ἢ σπανίως εἶναι ἐν χρήσει νῦν παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλησιν. Πιστεύω δὲ οὕτως, ὅτι θὰ προσγείνη καλητέρα γνῶσις τῆς διαλέκτου ταύτης, ἐπειδὴ ὅταν εἰς τὸν ἀναγνώστην προ-

τεθῶσι ταῦτα πάντα, θὰ κρίνη ἀσφαλέστερον περὶ αὐτῆς. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῆς.

Δέον δὲ εἰς τὸ γραμματικὸν νὰ σημειώσωμεν πρῶτον ὅσα παραλλάσουσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὴν προφορὰν τῶν γραμμάτων. Ἄπαντα μὲν τὰ στοιχεῖα ἔχει ἡ ἐνταῦθα διάλεκτος ἀλλὰ μὲ διαφορὰν τινὰ εἰς τινὰ αὐτῶν καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν γ προφέρει πολὺ ἐλαφρῶς καὶ ὡς τὸ ι· τὸ δὲ η ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐν ταῖς λέξεσι καὶ ταῖς κλίσεσι καὶ ταῖς ἐγκλίσεσι ὡς ε μακρὸν, οἷον κέπος=κῆπος, νύφε=νύφη, ἐστέθεν ἀντὶ ἐστήθην· τὸ δὲ υ πάντοτε ὡς ιου· τὸ δὲ χ πρὸ τοῦ α, ο, ω, καὶ τῶν διφθόγγων τῶν ἐχόντων ἀρκτικὸν τὸ α ἢ τὸ ο, ὡς χ· πρὸ δὲ τῶν λοιπῶν φωνηέντων ὡς σ δασύ· σέρι=χέρι, σεμῶν=χειμῶν καὶ τὰ λοιπά.

Ἡ δὲ προφορὰ τῶν διφθόγγων εἶναι ὁμοία τῇ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐξαιρεῖται δὲ ἡ λέξις οἰνάρι=οἶνος, ἧς μόνον ἀπαντᾶται ἢ διάζευξις αὕτη τῶν δύο φωνηέντων εἰς ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων δημοτικῶν ἄσμάτων, λέγον γλυκὺν οἰνάρι ἀντὶ γλυκὺν οἶνον. Ἡ χρῆσις δὲ ἐν πολλαῖς λέξεσι τοῦ διγάματος καὶ κατὰ μέρη τῆς χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὰ περὶ τὴν Νεοκαισαρείαν καθιστᾷ τὴν προφορὰν παχειὰν καὶ τὰς λέξεις δυσδιακρίτους· ἡ δὲ ἀμάθεια καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀγροικία πολλαχοῦ κατέστρεψαν εἰς τινὰς λέξεις τὴν φυσικὴν τῶν καλλιφωνίαν, οὐχὶ ὁμως πανταχοῦ τῆς χώρας· σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ προφορὰ εἰς τινὰ μέρη μάλιστα παρὰ ταῖς γυναῖξιν, εἶναι πολὺ γλυκυτέρα καὶ εὐφωνότερα, ἢ εἰς τοὺς ἄλλαχού τοῦ ἑλληνισμοῦ χρωμένους τῇ δημῶδει γλώσσει.

Α'. ΚΛΙΣΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤ. ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

Ἄρσ. Ὁ κλέφτες τοῦ κλέφτε τῶ κλέφτε τὸν κλέφτεν.

Τὰ δὲ λοιπὰ ὡς καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλησιν.

Θηλ. Ἡ καὶ ἐ νύφε τὲς καὶ τσὲ νύφες τὲ νύφε τὲν νύφεν καὶ τὰ λοιπὰ ὡς τὰ ἀρσενικά.

Β'. ΚΛΙΣΙΣ.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ ὄν. τῆς β' κλ. λήγει εἰς ὄν, ὡς ὁ

Γεώργιον, ὁ Σταῦρον κτλ. ἢ δὲ κλίσεις ὁμοία τῇ δημῳδαί τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

ΕΠΙΘΕΤΑ.

Τὰ ἐπιθέτα εἶναι τριγενῆ, συνηθίζεται ὁμως ἐνίοτε τὸ οὐδέτερον ὡς τὸ καλὸν ἄνθρωπον τὸ καλὸν γυναῖκα· συνηθῶς ἢ κατάληξις εἶναι τριγενῆς, καλὸς καλέσσα καλὸν, προκομμένος προκομένησα κτλ.

Τὰ παραθετικά εἶναι πλέον ὁμοιόμορφα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἰδίως εἰς τὰ ἀνώμαλα, ὡς μέγας μειζότερος πολλά μέγας, καλὸς καλλίων πολλά καλός.

Τὸ δὲ ἀριθμητικὸν εἰς καὶ ἕνας ἐπὶ ἀρσενικῶν, καὶ ἕνας ἢ ἕνας ἐπὶ θηλυκῶν, ὡς ἕνας γυναῖκα.

ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΙ.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ἐν ταύτῃ τῇ διαλέκτῳ εἶναι αἱ Ἄντωνυμίαι, ἐπειδὴ σχεδὸν αἱ πλείσται τῆς ἀρχαίας Ἑλλ. εἶναι ἐν χρήσει.

Καὶ αἱ μὲν προσωπικαὶ εἶναι ἐγὼ, σὺ, αὐτός, αἱ δὲ κτητικαὶ δι' ἐν πρόσωπον ἐμός καὶ τ' ἐμόν καθ' ὅλα τὰ γένη, τὸ σὸν ἢ τεσσόν, καὶ τοῦ γ'. προσ. τ' ἐκείνου· διὰ πολλά δὲ ἀ. προσώπου ἐμέτερος καὶ μέτερος α ον β'. πρόσ. σέτερος α ον καὶ τοῦ Γ'. κεινέτερος α ον.

Ἡ δεικτικὴ μετὰ τοῦ ἄ ἐπιτακτικοῦ, αὐτός, καὶ παρὰ τισιν ἀβούτος—τη—το· ἐκεῖνος—η—ον. Αἱ δὲ μεριστικαὶ καθεῖς καὶ καθένας, ἕτερος ἄλλος—Αἱ δὲ Ἀναφορικαὶ ἦν—σαν—(ὅς τις ἤ τις ἄν) καὶ τὸ οὐδ. εἵντεν. Αἱ δὲ ἀόρισται τίς καὶ τοῖς· καὶ ποῖος ἐπὶ ἐρωτήσεων. Αἱ δὲ ἀλληλοπαθεῖς κατὰ τὸν Ὅφιν ἀλλήλων καὶ τλ. Αἱ ἀρνητικαὶ κανεῖς καὶ τὸ οὐδέτερον τιδέν—οὐδέν—ἀντὶ δὲ τῶν ἀνταποδοτικῶν τοιοῦτος—η—ον μεταχειρίζονται τὸ ἀεῖκος—κη,—κον.

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ.

Αἱ ἐν χρήσει προθέσεις εἶναι ὅσαι καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἑλλήσιν καὶ ἐν συντάξει καὶ ἐν συνθέσει· πλείονα ὁμως τὰ

ἐπιρρήματα καὶ ποικίλα ὡς καὶ οἱ Σύνδεσμοι, ἅτινα ἐν τῷ ὀπισθεν λεξικῷ ἀναφέρονται.

ΡΗΜΑΤΑ.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν ῥημάτων καὶ τοι κατὰ διάφορον τρόπον, πλησιάζει ὁμως πολὺ τὸν τῶν ἄλλων· ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὁ ἀόριστος τῆς προστακτικῆς διατηρήσας ἐνταῦθα τὴν κατάληξιν τὴν ἀρχαίαν· ὡς γράψον, ποῖσον, ἀκουσον κτλ. εἶναι δὲ ἐν χρήσει καὶ ἡ εὐκτικὴ μὲ τὸ λάχ—εἴθε, ὡς λάχ ἔχω—γράφω—ἔχοιμι, καὶ γράφοιμι. Τὸ δὲ ἀπαρέμφατον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταχειρίζονται περὶ τὰ Σούρμενα καὶ τοῦ Ὅφιν· τὴν δὲ μετοχὴν καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς λέγοντας κτλ. Τὰ δὲ περισπώμενα μεταχειρίζονται ἀσυναίρετως, τὴν δὲ εἰς ὠ συζυγίαν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ εἰς ὄνω, ὡς φανερόνω, ἀλλὰ τὸ παθητικὸν εἰς οὔμαι ὡς φανεροῦμαι κτλ.

ΜΥΘΟΙ ΔΗΜΩΔΕΙΣ.

Χωρέτας (1) ἔστειλεν παδίγαν καὶ ἐρρόυξεν (2) ἀπὲς (3) ἀλεπός· ἐγύρσεν ἀπ' ἀδά, ἐζούλιγεν ἀπ' ἀκεῖ, κ' (4) ἐπόρσεσε νὰ ἐβγαίνῃ· αἶ, πῶς, νὰ φτάῃ; ἄρ' ἐποίκειν ὅτι ἐπέθανεν, καὶ ἐξεπλώθην. Ὁ Χωρέτας, ἄμμον τὸ (5) ἔρθεν εἶδεν ἄτον, ἐκομπώθεν (6) καὶ ἔξέγκεν (7) καὶ ἔθεκεν ἄτος σιμά τ' (8) καὶ ἐκείνος ὠρθωνεν ξάν τὴν παγίδαν· Σ' τὸ μίαν ἄμα ντὸ τερεις; φεύει ὁ ἀλεπόν. σὸν δρόμον ἐπῆγεν ἀπεντέθεν λύκον, ἄλλο κίντυνον. ξάν πῶς νὰ ποίῃ; (10).

- Καλὴ ἡμέρα σ', λύκουδε (εἶπεν ἄτον).
- καλὴ σ' ἡμέρα, καὶ ποῦ πᾶς;
- κρέατα, αἶτε, κρέατα σ' ἕναν παγίδαν.
- παγίδαν; (εἶπεν ὁ λύκον) καὶ ὄντας πιάσκουμες;
- Μίτα, (εἶπεν καὶ ἀλεπόν) ἐγὼ πάλ' ἐπιάστα· ἄμα ξάν ἐγλύτωσα.

- αἶ, ἄρ' αἶτε (εἶπεν ὁ λύκον)
- Ἄρ' ἐπῆγαν, ἐροῦξεν καὶ ὁ λύκον ἀπὲς.
- Ἀτώρα πῶς θὰ ἐβγαίνω;
- Ποῖσον ἀέτς (λέει· ἀλεπόν).
- Ἐποῖκα· ἄλλο πῶς νὰ ποίγω;
- Ἄετς παλ' ποῖσον.
- ἄρ' ἀέτς παλ' ἐποῖκα· ὄλον τύστέρ' ντ' ἐποίκεις πὲ, ὄλον τύστέρων.

— Ἐκεῖνο ἐγὼ ἐξέρ' (1) ἄτο.

Ἄλεπός ἐρρόυξεν σ' ἕναν πολιτεῖαν ἀπὲς, καὶ τὰ παιδία ἄμμον τὸ εἶδάν ἄτον, ἔτρεζαν ἀποῦ πῆς ἀτ. Φυγὴν ἀδά, καὶ φυγὴν ἀκεῖ,

(1) Χωρικός (2) ἔπεσον (3) ἐντός (4) κ' = οὐκ—δὲν (5) λοιπὸν ἔθεν ἐκαμώθη (6) ὅτε (7) ἠπατήθη (8) τὴν ἔβγαλε (9) πλησίον (10) πῶς νὰ κρίμη (11) τὸ γνωρίζω.

ἐλάγκευψεν (1) σ' ἐνός βαφέα βαρέλ' γομάτον καὶ ἐλλάγεν ὄλον τὸ χρωμάν τ'· ἀτώρα ἔλεπάν ἄτον τὰ λεοντάρια, ἐγροῦνταν (2)· ἔλεπάν ἄτον τὰλλα τὰ ζᾶ καὶ ἄφευαν καὶ κσινα. Ἄλλος ἀλεπός καθὼς ἐγνώρσεν ἄτον, ἐθάρρεσεν πῶς ἀούτος, νὰ ἐγένετον βασιλέας, ὠρέλανεν τ' ἀδέλφατ', κατὰ ποῦ ἀτόσον τὰλλα τὰ θερία ἐτρόμαξαν ἄτον ἄρ' εἶπεν ἄτος· ἄλλος τάλεπούς, καὶ ἐκεῖν' παλ' ἐκάνεψαν (3): ἐποίκάν ἄτον βασιλέαν. Ἐναν ἡμέραν ἄμα ἐποίκων πόλεμον, καὶ σείτ' ἑτέρων ὄλ'· ἀλεπόν νὰ πολεμᾶ, ἀλεπόν φεύει· ἐτιμίετον οὐς ὁ-ότες ἀλεπόν μὲ τὸ χρωμάν, (4) οὐστουτα ἔμαθεν πῶς ἀτὸ κ' (5) τιμᾶ τὸν ἀνθρώπον, ἀνθρώπον τιμᾶ καὶ τὸ χῶμαν.

Κάττα, θώπεκας, (1) ἀλεπός, καὶ ἄρκος συνεφώνεσαν τῆναν τὴν ἡμέραν εἰς νὰ φέρῃ κενὴν (2) καὶ τρώγην καὶ οἱ ἄλλ' καὶ τὰλλο· ἔτερον· καθεῖς ἐπῆγαν, ἔφεραν καὶ ἔρθεν ἡ σειρὰ καὶ σ' σὴν κάτταν· σείτ' (3) ἐπαίγνεν ἡ κάτα καὶ κσινα (ἐκεῖν' πάλ' τεροῦν ἄτεν) σ' σὸν ἄεραν οὐλὴν ἐπιάσεν. — Παιδία, σ' σὸν ἀέραν πουλὴν ἐπιάσεν· ἐμᾶς ἔρται (4) τρώει· φοβούμαι, ἄς φεύουμε (εἶπεν ὁ θώπεκας). — Ἐγὼ (εἶπεν· ἀλεπόν) κ' (5) φεύω· ἀδακᾶ σὰ σαχτάρια (6) θὰ κρύφουμαι. ἄρκον παλ' ἐξείθεν σὸ δεντρόν· ὁ θώπεκας ἀφῆκεν καὶ φνεκαὶ ἀποῦ μακρᾶς τηρεῖ· ἀλλομίαν ἐγύρσεν καὶ ἡ κάττα καὶ σῶς (7) εἶχεν καὶ ἔρτου, καὶ σείτ' ἐνούνηζεν. (9) Διὰ τί κἀνέναν κ' ἐλεπ'· σὰ σαχτάρια κε κᾶ ἐφτέρθεν ἀφώραχτα (10). τέρ' ἐσὺ ὁ-ότες: ἀχπάραει (11) ἀλεπόν καὶ δοῖ ἄτα δρόμον· τρομάζ' ἡ κάττα καὶ λαγκεύει σ' σὸ δεντρόν· ξαφνίσκειτ' ἄρκον, καὶ ρούζ' ἀφκᾶ. (12) ὠχ (ἐκούϊξεν ἀποῦ μακρᾶ· καὶ ὁ θώπεκας)· ἐγὼ κ' εἶπά σας παιδία, ἄς φεύουμε;

Εἰς μάννα ἐφτὰ παιδία κατὰ πῶς εἶπεν, ἔψεσεν ἐφτὰ ὠθὰ καὶ ὀδῶκεν ἀπὸ ἕναν σ' σὸ καθένα. — Μάννα (εἶχεν ἄτην ὁ-ότες τὸ ἕναν τὸ παιδίον) καὶ ἄμμ' ἰὰ τῆσέναν κ' ἔψεσες; Οὐ, ρίζα μ', φαρμάκι νὰ τρώῃ ἡ μάννα σ' σὸν (1) ἀπ' ἐμόσον νὰ δοῖτ' ἐμὲ, ἐφτάν' με. (2)

[1] ἐπήδησεν [2] ἠγριεύοντο [3] τουρκ. ἐπείσθησαν [4] τὸ φόρεμα [5] δὲν τιμᾶ.

[1] Τσάκαλος [2] κουνύγιον [3] ἐνῶ [4] ἐργεταί [5] δὲν [6] εἰς τὴν γάκην [7] ἐν τούτοις [8] φράσις· ἦτον ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι [9] καὶ διελογίζετο [10] ἐτινάχθη δυνατὰ [11] ἐξαφνίζεται [12] πίπτει κάτω.

[1] σας [2] μὲ ἀρκεῖ.

Ἐκάθουν ἐντάμαν σ' σὴν αἴθριαν (1) κοτσὸς, κωφὸς, τυφλὸς καὶ ξερόχροος. — Λαχουρήν (2) ἀκούγω (εἶπεν ὁ κωφόν). — Ἄ, ἀτοί, ἄ, ἀπ' ἀκὸς ἔρχουν (λέει καὶ ὁ τυφλόν). — Παιδιά, τηρητῆδες (3) εἶν' ἄς φεύουμε (ἐκούτιζεν καὶ ὁ ξεροπόδαρον). — Λελεύω τὰν τσόπο σ' (4) πέτρας 'κι λὲς ἄς σύρουμε (ὠνοῦδσεν καὶ εἶπεν καὶ ἔτερον, ποιὸς ἔσαν βλαμμένα τὰ 'χέρια 'τ') πέτρας ἄς σύρουμε.

Ἐρθεν ἄγγελος, νὰ παίρ' ἐνὸς τὴν ψήν' παρεκάλεσέν' αὐτον καὶ κείνος: ἄρ ἄρσε με οὐ; (1) νὰ λέγω τὸ — Πάτερ ἡμῶν — οὐ; τὸ τέλος καὶ 'π' ἐκεῖ. — Ἄ, καλόν' ἀμα ῥυτά (2) πέ' ἀτο' διὰ τί ἐλιγωρῶ (3). — Ἄρ στή: Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ... ἄλλο 'κι (4) λέγω. — Τελείωσον εἶπεν θυμωμένος ὁ ἄγγελος. — Ντὸ εἶπεν; κί' ὄρ' ἂν θέλω' ἐτὺ ὄντας τελειώ' ἀτο, ἔπαρ' τὴν ψήμ.

Χωρέτες σείτ' ἐπαίεινεν τὸ πέραν ἂν (1), ἐξαφνα ἀκούει μέγαν βροκισμὸν (2) καὶ ὄντας γυρίζ' ὀλόγοσα τερεῖ σ' ἕναν δάσος ἀπὲς σ' σὴμ μέσση φωτῖαν· πάει ἐκεῖ καὶ τερεῖ: ἕναν ὄφιδ', δρόκος ἀληθινός (2), καίετ' ἀπὲς σὴν κόλασιν. — Ντὲ δοῦς με (εἶπέν' αὐτο) καὶ ἐγλυττώων σε. — Ἐσὺ ἐξέρς (εἶπεν τῷφιδ')· πρόφτασον. — Ἐμπ' ἀδ' ἀπὲς σ' σὸ δίστακκον καὶ παίρω σε καὶ φεύω. Ἄετς ἐποίηκεν καὶ ἐγλυττώσέν' αὐτο' ἀλλομίαν πάεινε πλάν κε κά (3) καὶ σκοῦται τῷφιδ'· θὰ τρώγω σε, λέει αὐτον. — Καὶ ἄμμ' ἐγὼ ἐγλυττώσά σε ἄς τ' ἄψιμον (4) καὶ 'σὺ ἐμὲν θὰ κουρτᾶς με; ἀτὸ ἔτον ντὸ θὰ ἐπλέρωνές μετὸ ἀντίκαλον; — 'κι γίνεται' θὰ τρώγω σε. — Ἄ ἔλ' ἄς πᾶμε συγνωμιάσκουμες (5) με' δυοῦς νομάτς; — Ἄ τὸ ἄς ἐν' αἰετ' ἄς πᾶμε. — Πῆγαν κατεῖδον σ' σὴν ἡαλόν (6) καὶ εὔραν ἐκεῖ ἕναν βουδίν. — Ἐλέπς (λέει ὁ ἄνθρωπον), νὰ βουδιάνε μ'; ἐγὼ ἀγοῦτον ἄς σὸ θάνατον ἔσωσά αὐτον, καὶ ἀτὸς πάρεξ τάντίκαλον θέλ' καὶ νὰ τρώγω με, πῶς κί' νίς ἀτο; δίκαιος ἐν; — Ἐτέρεσεν αὐτον τὸ βουδ'. — Ντὸ λὲς (λέει αὐτον τῷφιδ') νὰ βουδ'; — Μᾶρε καὶ 'σὺ πά' (εἶπεν τὸ βουδ').

(1) εἰς τὸ ὑπαιθρον (2) φωνήν (3) λησταί (4) νὰ χαρῶ τὰ πόδια σου.
(1) Ἔως (2) ταχέως (3) βιάζομαι (4) δέν.
(1) Ἄνω κραυγὴν (2) μέγας (3) ἀλίγον κάτω (4) ἀπὸ τοῦ πυρός (5) συμβουλευόμεθα (6) εἰς τὸν ἀγιαλόν.

ἐμὲν παλ' αὐφέντης μ' ἐκαμάτσεν, ἐκαμάτσε με, ὁμοσοκούρασε με, καὶ ἀτῶρα ἐφῆκέ με ἀδᾶ κες (7) νὰ χάμαι· ἀτῶρα γίνεταί καλὸν σ' σὸν κόσμον; θὰ τρώς αὐτον, δρόκε μου, θὰ τρώς αὐτον καὶ ἄμμ' ντὸ θὰ ποίης. — Ὅι, ὄι (ὁτότες ἐκούτιζεν ἄνθρωπον) ἄ; πᾶμε συγγνωμιάσκουμες καὶ ἄλλ' ἕναν δῶς νομάτους. — Ἐπῆγαν εὔραν καὶ ἕναν ἄλλογον καὶ παρεπονέθεν καὶ σ' ἐκεῖνο πάλ'. — Πόσα κοροσά (8) (ἐστὲν νάξεν καὶ εἶπεν ὁτότες ἄλλογον πάλ') καὶ τὲμὸν αὐφέντης κατεγλοῦπεν καὶ ἔξγκεν ἄς σὴν ῥάσσα μ', καὶ μὲν ἀτῶρα ἔφῆκε με σ' σοῦ κάμπου τὰ κλαδιά· ἐσά ὥρας, ντ' ἔρθαμ', οἱ ἄθρῶπ' ποίων καλὸν γινώριζε; θὰ τρώς αὐτον καὶ φά' τον. — Ἐνα ζᾶϊ καὶ ἄλλο πλάν κε κά, λελεύω σε, ἄς πᾶμε πάλιν παρεκάλεσεν ὁ ἄνθρωπον, καὶ ἐκεῖ τέλος αἰπαινιτέθην καὶ εἶναν ἀλεπόν. — Ἐλέπς, κύρ ἀλεπέ, ἐλέπς; (ζᾶν λέει ἄθρῶπῳ) ἐγὼ ἄς σὸν κίντυον ἐξέγκ' αὐτον καὶ ἀτὸς γυρίζ' νὰ τρώη με. — Ἀπὸ τίλογον κίντυον; (βῶτᾶ ἀλεπόν). — Ἀπὸ τρανὸν φωτῖαν' ἀκόμαν τέρ' πῶς πιάνει; — Καὶ πῶς ἐπόρσεσες; — Ἐσὺρ' αὐτον στὸ σακὶν αὐτοῦ, καὶ 'σεῖθεν ἀπὲς, καὶ ἔσειρα καὶ πῆρά αὐτον. — Καὶ ἐχώρσεσεν αὐτοῦ ἀπὲς; — ἐχώρσεσεν — τὰ ψέματα; — Ἐχώρσεσεν, ἐχώρσεσεν (εἶπεν καὶ τῷφιδ'). — Ἄ τὸσος δρόκος (ἐγύρσεν εἶπεν με θαυμαγμὸν ὁ ἀλεπόν) 'κι πιστεῖ' αὐτο. — Νὰ ἐχώρσεσεν λέγω σε. — Ἄ ἔκᾶρ εἶπ', ἔμπα καὶ ἀτῶρα ἄς ἐλέπω: ἐχώρσε; — Ἐτεῖθεν ὄλος ὁ δρόκων ἀπὲς, καὶ τουράδ' μόνον ἐπόμεικεν ἐξωκά. — Καὶ ἀμμη τούραδς σ' 'κ ἐχώρσεσεν (λέει ἀλεπόν) ἐσέγκεν ὁτότες καὶ τούραδου ἀτ' ἀπὲς, καὶ ἀλεπόν ἐτσάαζεν: τὸ στόμαν ἄθε δέσον' ἐδισάν αὐτο ἀπὲς σ' σὸ σακὶν, καὶ ἐκτότῳσάν αὐτο.

Ἄλεπὸς ἐσεῖθεν σ' σὴν ἐγκλησίαν καὶ ἔφαγεν τὰ χαρῖα· ἀλλομίαν σείτ' εἶχεν καὶ παίεινεν (1) ἐδεβαῖνεν, αἰπαινιτέθεν τὸν παππᾶν: — παππᾶ, ποῦ εἶς καὶ πᾶς; — Πάγω δεβάζω σὴν ἐγκλησίαν. — καὶ ντὸ θὰ πᾶς δεβάεις; — Ἀτῶρα ντὸ θὰ λέγω καὶ ντὸ φτάγω ἐσέν μη θὰ λέγ' ἀτα; — Ἄρ δέβα (2) (εἶπεν ἡ ἀλεπόν)· ἐσὺ ντ' ἐξέσεις, ἐγὼ σ' σὴν κοιλιὰ μ' ἀπὲς ἔχ' ἀτα.

(7) ἐδῶ διὰ νὰ χαθῶ (8) τσαρούχια.
(1) ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ πηγαίνει (2) πῆγαίνα.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ.

Ἄβουλα(1) τοῦ Θεοῦ φύλλον ἔκι λαίσκεται
 ἄλλα τῶματ τοῦ κουκουᾶ(3) καὶ ἄλλο τῆς κορώνας.
 ἀπέξ ὁ χορὸς γαῖτάν ἐν(4).
 ἄρκου μαλλὴν μετὰξ' ἔκι γίνεται.
 ἄρκον σ' σὰ ξύλα ἔστειλαν, καὶ γρίγειψεν(5) τὸ δίσος.
 ἄς λείπη ὁ καλλόγερον, ἄς λείπ' καὶ ἡ εὐχή αὐτ'.
 ἄς σὸ μέγαν τὸ ποτάμ' ἔπαρ' νερόν.
 Βοήθα μ', ἐφτωχέ, μὴ γίνουμαι ἄμμον(6) ἐσέν.
 Γαγγλάξ(7) ὁ κλέφτες καὶ τσαυζ', φοβεθητι π' ἐχάσας.
 Δὸς καματερόν(7) καὶ π'αρ' διαταγωγόν(9).
 Ἐγύρεψεν ὁ ἐφτωχόν, καὶ δῶκεν διὰ τῆμ ψήν αὐτ'.
 ἐκυλίεν τὸ πιθάρ, κ' εὔρεν τὸ πῶμαν.
 ἐλάδ' ἂν ἐν(10) ἀνοίγεται' νερόν ἂν ἐν, τσουροῦται(11).
 ἐσέν κορσάπον λέγτο, καὶ σὺ νυφίτσα ἄκσον.
 Ἐφτωχία δείχνει τέχνιας, καὶ ἀρχοντία δείχνει τσέγκλας (12).
 Ἐφτωχόν πονεῖ ντὸ κ' ἐχ(13), καὶ ἀρχοντας πονεῖ ντὸ θέλ'.
 Ἐ βούκα, ντὸ κὶ θαν' τέμον, ἄς τρώη ἀπο ὁ σκύλλος.
 Ἐ γλώσσα δὲν κλαδία κ' ἐχ.
 Ἐ θάλασσα γομῶθεν γάλαν, κ' ὁ ἐφτωχόν κ' εἶχεν χουλάρ.
 Ἐ κάττα ντὸ γενῆ, ποντικόν πιάν'.
 Ἐ μερμύκα ντας θά χᾶται, φέρ' φτερᾶ καὶ ἀναπετᾶ.
 Ἐ ντ' ἂν ἐφτᾶς, ἐκεῖν' εὐρίκς.
 Ἐ ντὶ ἂν θρούφτης σ' σὸ πινάκς σ', ἔρται κ' ο σ' σὸ χουλάρς σ'.
 Ἐ ντ' ἂν στένε τὰ τεμέλια προσκυνοῦν τὰ κεραμίδια.
 Ἐ ν τς ἐβγάιν' καὶ πορπατῆ, εἰά κατ' εὐρίκ' καὶ τρώει ἄτον, εἰά
 κάτ' εὐρίκ' καὶ τρώει.
 Ἐ ν τς ἂν τρέχ σ' σὴν ἀρχοντίαν, συγκυρᾶ τὴν ἐφτωσίαν.
 Ἐ πὴ τὴν πὴν ὄντας κ' ἐθέλ', παππᾶ, πῶς στεφανών.
 Ἐ πολλοὶ μαμίδες τὸ παιδί κοιτῶν ἐφτάγην.
 Ἐ φτερίζαις αἰρμαθάγουνταν, καὶ παῖγναν σ' σοῦ σουρβόγλη.

(1) Χωρὶς θέλητην (2) δὲν κινεῖται (3) τῆς γλαυκὸς (4) εἶναι (5) ἐξέριζωσε (6) ὡς ἐσὲ (7) κραυγάζει (8) μισθόν (9) αὐθέντην (10) ὅταν ἦ-
 ναι (11) δὲν γίνεταί (12) ἠδονᾶς (13) εἰς ὅτι δὲν ἔχει.

Κάθετον πομπή σ' σὴ δέβαν (14) καὶ ν'εθόκνεν(15) τὸν δεβάτς.
 Κάθουμαι σ' σὴν ἀγκάλιας σ', καὶ χτουπίζω τὰ γένεια σ'.
 Καλὸν τυρὶν σ' σοῦ σκύλλ' τ'ἀγγεῖον.
 Κὰν αἰπεπύρνηξ(16) ὄρφανόν, τὸν ὕπνον αὐτ' ἐχάσεν.
 Κάττα σ' σὸ κρέας κ' ἐφτασεν καὶ εἶπεν: παρσοκευὴ ἐν.
 Κλέφτες καὶ ἀπαρνότερος.
 Κοκὶν, κοκὶν, γομοῦται τὸ σακκίν.
 Κοσμοκράτορας γίνεσαι, πλὴν, στομοκράτορας κ' ἐπορεῖς.
 Κύριε, νεστεύω σε—κ' ἔχεις καὶ νεστεύεις με.
 Λύκος ἔρθεν σ' σὰ πρόβατα, ἀλλ' οἱ ποῦ ἐχ τὸ ἔναν.
 Λύκον ἐτραβαγῆλιζαν, καὶ ἀτὸς τάρνια ἔτερνε.
 Μεγάλον ἐννοῖαν τοῦ σπανοῦ, ἂν κ' εὐρεθῆ τὸ χτένι αὐτ'.
 Μ' ἔρχεσουν, σύντεκνε, καὶ ἄς τ' ἔρθες, καλῶς ὄρισες.
 Μὲ τομ φίλος σ' φᾶ καὶ πία, καὶ ἀγορὰν μὴ ἐφτᾶς.
 Μὲ τὸ χουλιάρ' ἐσέρεψα, καὶ μὲ τὸ κουτάλ' ἐκυσαν(17).
 Ναλλ' οἱ, ποῦ κ' ἐχ, καὶ θεὸν παλ κ' ἐχ.
 Νοικοκύρς ἀπραεμένος(18) δεκσὸν χερὸ τοῦ μαχαλάς.
 Ντὸ ἔβρεξεν ὁ οὐρανόν, ἡ γῆ νὰ μὴ κ' ἐδέχτεν;
 Ντὸ ἐν τοῦ καμελί' ὄρθον, νὰ ἔτον καὶ ἡ γούλ' αὐτ'.
 Εὐλ' ἀλεόρια κ' ἔχομε, τᾶλλα ὅλα ἔχομε.
 Ὁ γαῖδαρον σ' σὰ ἐξ ψοφᾶ, καὶ ἀπὲς ἔστ' ἡ ζεμία.
 Ὁ γάμον θέλει τύμπανα καὶ ἡ ἐγκλησία ψάλτεν.
 Ὁ Θεὸν ἐδοῦνε φάβατα, σ' ἐκείνς ποῦ κ' ἔχνε δόντια.
 Ὁ κούρτον ντὸ κ' ἐπορεῖ νὰ παῖρ', χαρεζ'.
 Ὁ λόγος ἀνοίει τὸν λόγον.
 Πῆγαν νὰ φτάγνε κέρατα, ἐχάσαν καὶ τῶτια.
 Παππᾶ παιδὶν, διαβόλ' ἐγκόν'.
 Ποῦ κ' ἐτερεῖ καὶ κάθετα, θαμάσκειται καὶ σκουῖται.
 Σὲ πέραν πῆγεν ποταμὸν κορῶνα νὰ ωγάξῃ, ἰὰ νὰ πογάξ' ἄσπρα
 ωγά' ξὰν μαῦρα καὶ ξὰν μαῦρκ.
 Σίλ' καματεροὶ, καὶ εἰς διαταγωγός.
 Σὰ σείλε' ἄτον ἐν πρόβατον, καὶ ἄς σὴν καρδίαν λύκος.
 Σὴν ἀναβροσὴν καλὸν καὶ τὸ γαλάξ'.
 Σὴν χαμελέτεν ἐμείνα τὰ γένεια μ' αἰλευρῶθην.
 Σὸ γάλαν σ' ἐκάεν, ἐφύττεσεν καὶ σ' σὸ τάν(20).
 Σὸν ἦλιον ἦν τς ἂν κ' ἔκαμεν, οὐδὲ σ' εὐώσαν(22) ἐφαγεν.
 Τάλευρια ξένα καὶ οἱ ποντικὸι ταβίζνε(22).

(14) Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. (15) καὶ συμβουλεύει (16) ὅταν ἀφουπνῆ (17)
 ἐξέγεα (18) ἀπρόκοπος (19) ὅστις δὲν τηρεῖ (20) ὀξύγαλα (21) εἰς σκίαν
 (22) μαλόνου.

Τὰ περρανεμένα τὰ χωρία βασιλεύουσιν.
 Τ' ἀψύ- τοξυδ' τὸ σκευὸς ἄθε χαλάν'.
 Τῆξ τὸ μῆλον κόκκινον καὶ τάπες σαπεμένον.
 Τέρ τὴν μάνναν καὶ παρ' τὸ παιδίον.
 Τέρ τὴν οὐτίαν καὶ παρ' τὸ πανίν.
 Τῆ αἰτίαν ποθ' κί 'ξέρ', τὸν χορὸν ἀλλέως παίρ'.
 Τὸ γλυκὺν ἢ γλῶσσα 'εἰγάλ' τώφιδ' ἄς σὸ τρυπίν.
 Τὸ μωρὸν ἂν κί κλαίη, τσιτσίν' κί δούγν' ἄτο.
 Τὸ πολλὰ ἢ φῶς ὀμμάτια 'κ ἐβγάλ'.
 Τὸ πουλὶν τὸ καλὸν ἄς τ' ὠθὸν κεῖν(23) κελαϊθεῖ.
 Τὸ τσιβαλτουζ (24), κἂν ῥύεται βολόνην κατασταίνει.
 Τὸ σύκον τὸ σύκον τερεῖ καὶ γίνεται.
 Τοῦ ἀργάτε ἢ γυναῖκα οὐς τὸ μεσημέρ' πεινᾷ.
 Τοῦ γάμου ὄλα δύσκολα, καὶ ἡ νύφη βαρασμέναα.
 Τοῦ γειτόν' σ' ἢ κοιλία ντας πονῆ, τέσον τρίψον.
 Τοῦ μοναστηρί' τὰ καμώματα οἱ καλογέρ' ἐξέρνε.
 Τοῦ 'φτωχοῦ τὸ εὐρεμαν εἰά καρφίν, εἰά πέταλον.
 Τρανὸν βουκκαν φᾶ, καὶ τρανὸν λόγον μὴ λές.
 Ἰτῆ γώρας ἔμπρας σ' φαίντανε, τεσά ὅπης 'κ ἐλέπεις.
 Χρωστῶ καὶ 'κί χρωστοῦνέ με, καὶ ἂν θέλω παίρω καὶ ἄλλα.

(23) Ἐνδοθεν. [24] ἢ σκορβόφη.

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ.

Θεὸς 'κ εἶμαι, καὶ αἴος 'κ εἶμαι, καὶ ὄλ' ἐμὲν πιστευνε(=τὸ ζυγίον.
 Τέσσερ ἀδελφόπα εἶναι.
 Τρέχνε, τρέχνε ὄλον ἕναν
 καὶ κἂνεν κἂνεν 'κ ἐφτάν' (=ἡ ἀνειμίδα).
 Ὀλημέρα φουσκωμένον καὶ τὴν νύχταν ἀγαστὸν (=ἡσκέπη)
 Ἐχω ἕναν γεργανόπουον (1) καὶ σκεπάζ' ὄλην τὴν γῆν (=τὸ ὠόν).
 Σείεται ἢ Ἐγκλησία τάγεβῆμαν πορπατεῖ
 καὶ ὁ παπᾶς καταρωτάται, ποθ' ἐν ἢ Ἀνατολή; (τὸ καρᾶβ).
 Ἐγκλησία μαρμαρωμένον καὶ ἀπ' οὐδέν πα τρυπίν' κ' ἐχ (=τὸ ὠόν).
 Ἐχω ἕναν βαρελόπουον καὶ 'χ δύο λοῖῶν κρασόπουον (=ὠόν).
 Μακρὺς μακρὺς καλόγῃρος ὁ στοῦ οὐρανὸν ἐβγαίνει (=ὁ καπνός).
 Ὀλημέρα τύλει τύλει καὶ τὴν νύχταν ἀποτύλει (=τὸ στρώμαν).
 Σειρᾶ σειρᾶ παιδόπουλα φοροῦνε καλπακόπουλα (οὐβαί).
 Ἀνηθαίνει ἢ κοντιτούλα, κατηθαίνει ἢ κοντιτούλα
 τὴν ἄχαρον τὴν κοντιτούλαν, ντὸ πολλὰ κοιλοπονᾶ (=τὰ δράτ).
 Τὸ κακὶν, τὸ κυπαρέσσειν ντὸ 'κί κείται σ' σὸ τραπέζιν
 ντὸ 'κί κόφτει τὸ μασαῖριν καὶ τὸν κόσμον ντ' ἀνασταίνει (μαστός).
 Ἀσπροκάτακον ἀγελάδ' σκίζ' τῶρμᾶν καὶ κατηθαίν' (=τὸ ξυράφ).
 Ἀσπρον ἕν, καὶ τυρὲν κ' ἕν
 φύλλα ἕς καὶ δέντρον 'κ ἕν
 οὐράδ' ἕς 'χ, ποντικός κ' ἕν (=τὸ ῥέφανον)
 Ἐναν ἕν καὶ σόλα μπαίν' (=τᾶνεμον).
 Ἀπίς σ' σῆμ μαύρην θάλασσαν ὀφείδιν ἐκαγκέλιζεν (2) καὶ ὀφίδιν
 καγκελίζει καὶ σ' σωφιδί' τὴν κεφαλὴν ὁ ἥλιον μαρμαρίζει (=τὸ
 λιχυάρ).
 Χουλάρεα βούτυρον κανεῖτ' ὄλον τὸν κόσμον(=ὁ ἥλιον).
 Δαχτυλίδην πυργωτὸν, πυργωτὸν καμαρωτὸν
 βρέσεται, κί βρέσεται, κάμμίαν κί στεγννοῦται (=ὁ λουτροός).
 Ἄρκος λύκος μουχτέρος καὶ τὴν νύχταν γυρευός'
 Χαλκοπούλ (3) χαλκεμένον, τὰ τηλίδα (4) φορτωμένον (=ὁ
 οὐρανόν).

(1) σκέπασμα (2) περιστρέφεται (3) λίθης (4) σπινθήρες.

Ντό ἔν, καί σ' σὴν βοῦραν ἔχωρεῖ
 καί σ' σὸ σαρκίν κ' ἔχωρεῖ.
 Ἄκει πέραν σ' σὸ ράσιν στέκει καντύλα καὶ λαλεῖ
 καὶ λαλεῖ, κί' ἀντιλαλεῖ.
 ντ' ἔς καντύλα καὶ λαλεῖς, καὶ ἀντιλαλεῖς;
 ἔχω πόνον σὸ ταιστίν, καὶ λαλῶ καὶ ἀντιλαλῶ. (= τὸ κωδόν.)
 Ἄδακκ κολοπονεῖ, κί' ἀκει πέραν πάει γενναῖ. (σφαῖρα μολίβδου.)

ΑΣΜΑΤΑ.

Τὰ ἄσματα τῆς χώρας ταύτης διὰ πολλοὺς λόγους εἶναι ἄξια ἐνταῦθα σημειώσεως, ἐπειδὴ καὶ ἀρχαῖα εἶναι καὶ τὸ πλεῖστον ἱστορικὰ τῆς ἐποχῆς τῆς πρὸ 5 καὶ 10 αἰώνων καὶ διὰ τὸ πάθος καὶ τοὺς ἀγῶνας οὓς ἐξιστοροῦσιν Ἑλλήνων, καὶ Ἑλληνίδων, καὶ διὰ τὴν γλῶσσάν των, δύναται νὰ συγκαταριθμηθῶσι μετὰ τῶν φιλολογικῶν προϊόντων τῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἐν αὐτοῖς ἀπαντᾶται καὶ τοῦ ποιητικοῦ ὕφους, περιεργόν τι ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνεται ὡς πρὸς τὴν συχὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικλήσεως ἡμεῖς Ἑλλενοὶ ἕμεσ, Ἑλλενη (Ἑλληνίς) ἐμαί, λέγει ἢ γυνή, Ἑλληνικὸν σπαθί ἢ κοντάρι, Ἑλληνικά παληκάρια ἢ κάστρα, καὶ Ἑλληνικὸν λαλόπον Ἑλλην. φωνὴν λαλιάν κτλ. Τὰ τοιαῦτα ὀνόματα ἀπαντῶμενα εἰς δημοτικὰ ἄσματα καὶ ὑπὸ ὀρεινῶν καὶ ἀμαθῶν ἀδόμενα μέχρι τοῦ νῦν, ἀποδεικνύουσι λίαν ἠπατημένους καὶ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἡμετέρους, οἵτινες διίσχυρίζονται, ὅτι ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος εἰ Ἑλληνες δὲν εἶχον καμμίαν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος, ἢ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης, ὅπως λησμονηθείσης, καὶ ὅτι χαῦνοι καὶ δειλόκαρδοι εὐθύς καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἐχθρούς των. Τὰ ἐφεξῆς ὁμῶς ἄσματα παριστάνοντα ἥρωας καὶ ἡρωίδας πολεμοῦντας ὑπὲρ τῶν ὄλων, δύναται

καὶ νὰ διδάξωσι τοὺς ἱστορικοὺς τούτους, ὅτι πολὺ ἄδικον ἔχουσιν ἁμαυρίζοντες τὴν τιμὴν τῶν πολλὰ ποιησάντων καὶ ἐνδόξω; παθόντων Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας.

Τὰ ἄσματα ταῦτα τῆς χώρας εἶναι μὲν πολλὰ καὶ τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα, δυσκόλως ὁμῶς δύναται τις νὰ συναθροίσῃ ταῦτα, ἐπειδὴ ὀλίγοι εἶναι οἱ εἰδότες αὐτὰ τέλεια· εὐρίσκονται ὁμῶς ἐνταῦθα αἰοῖδοι, οἵτινες γνωρίζουσι τοσαῦτα ἄσματα, καὶ ἀπὸ μνήμης καὶ εὐχερῶς ἄδουσιν αὐτὰ, ὥστε γραφόμενα δύναται νὰ σχηματίζωσι τόμον μείζονα ἢ ἐκείνον τῆς Ἰλιάδος· ὥστε δὲν θὰ φανῆ πολὺ δύσκολον πῶς διεσώθησαν ἐπὶ 4 αἰῶνας τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη, ἀφοῦ ταῦτα μετὰ τὴν ἀμαθῶν διεσώθησαν ἐπὶ 4 καὶ 6 αἰῶνας.

Ταῦτα δὲ ἅπαντα ἄδονται καὶ ἐν πανηγύρεσι γάμοις, καὶ χοροῖς, ἔχοντα κατὰ διαφόρους χρήσεις καὶ διάφορον τὸ μέλος· τοῦτο δὲ πολὺ μὲν ὁμοιάζει μὲ τὸ τῶν κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, εἶναι ὁμῶς γοργότερον καὶ παθητικώτερον ποκλάκις δὲ οἱ γέροντες καὶ αἱ γραιαὶ ἐπαγορεύουσι ταῦτα ἄνευ μέλους, ὡς ἄλλοι ραψῶδοι, εἰς τοὺς παρακαθημένους καὶ μετὰ προθυμίας ἀκροωμένους αὐτῶν.

Ἐκ τῶν πολλῶν ἀσμάτων, ἅπερ συνέλεξα, μόνον τινὰ δημοσιεύω συγκείμενα περὶ τοὺς 800 στίχους τὸ λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐλλειπῆ ἢ καὶ ἀσυνεπῆ ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας. Ἀρκοῦμαι δὲ μόνον εἰς τὴν ἐξήγησιν ὀλίγων λέξεων, ἀφίνων ἕκαστον νὰ κρίνῃ ὅπως θέλῃ, ἐπειδὴ ἢ περὶ τούτων πραγματεία δύναται νὰ γείνη ἴδιον ἀντικείμενον· διήρησα δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ὕλην των εἰς βουκολικά, ἐλεγειακά, ἔρωτικά, ἡρωικά, καὶ πανηγυρικά.

ΒΟΥΚΟΛΙΚΩΤΕΡΑ.

1.

Ἐνεὰ βουκόλ ὠρίαζαν(1) ἐνεὰ σιλιάδες πρόβτα,
 οἱ πέντ' ἐδείθαν σὴν φιλήν(2) καὶ οἱ τρίοι σ' σὴν αἰαγάπην(3),

(1) Ἐφύλαττον. (2) Ἐπήγαν εἰς τὴν φιλήν, — φιλότητα τοῦ Ὀμήρου, εἰς τὰς συζύγους των. (3) Ἴσως μνηστὰς των, ἢ ἀγαπητικός.

καὶ ὁ Ἰάννης ὁ μονεΐαννης, αἶ, μοναχὸς ἐπέμενεν
 ἐννεάημερα καὶ ἐννεάνυχτους ὁ Ἰάννης 'κ ἐκοιμήθεν·
 σέινεα ἡμέραις καὶ ἀλλ' ἀπάν' ἔπεσεν, καὶ 'κοιμήθεν·
 σὴ ράβδαν ἀτ' ἐκούμπιζεν, 'λίγον ὕπνον ἐπαῖρην
 καὶ ὄντας ἐγνέφιζεν(4), τερεῖ πουδὲν πρόβατα 'κ εἶναι·
 ἐποῖκεν σίδερον στουράκ(5) καὶ χάλκενα τσαρούσια,
 ἐπαῖρην τὰ βουνά, βουνά, καὶ τὰ παραχαρομύτια(6),
 μονόλλυκον ἐπέντεσεν ἀπάν' στὸ σταυροδρόμιον
 σὸν θεόν σ' σὸν θεόν σ', ναὶ λυκουδᾶ, πουδὲν πρόβατα εἶδες;
 Σὸν θεὸν σὸν κατορκίζης με, λέγω τὴν ἀληθειάν·
 σίλια ἔφαγα τὸν πουρνόν, σίλια τὸ μεσημέριον
 τᾶλλα τὰπομενάρια ἔφαγ' ἀπάν' σὸ βράδιον·
 καὶ ἄμμ', σὸν παραχολάσκουμαι, ἐσὲν παλ' τρώγω, Ἰάννε;

2.

Τὸν Μάραντον χαρτὴν ἔρθεν, θὰ πάγη σὴν στρατείαν·
 τὴν νύχταν πάει σὸν μάστοραν, τὴν νύχταν μαστορεύει·
 κόφτ' ἄς τάσῃμιν πέταλα, ἄς τὸ μάλαμαν καρφία·
 τὸν μαῦρον ἐκαλλίθωνεν κατάντικρυ σὸν φέγγον(1)
 καὶ ἡ κάλη ἀτ' παρεστέκαιεν μὲ τὸ μαντήλ' καρφία
 καὶ τὰ δάκρυ' ἀτς κατεΐβαιναν ἄμμον μαργαρυτάρια.
 Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντσε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
 Ἄφινω σε τὸν κύρημ μου, τὸν αἶον Κωσταντίνον.
 Χάρος νὰ τρώῃ τὸν κύρη σου τὸν αἶον Κωσταντίνον
 ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
 Ἄφινω σε τὴμ μάνναμ μου, τὴν αἶαν Θεοτόκον.
 Χάρος νὰ τρώῃ τὴμ μάννα σου, τὴν αἶαν Θεοτόκον
 ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
 Ἄφινω σε τὰδέλφια μου τοὺς δώδεκ' Ἀποστόλους
 Χάρος νὰ παίρ' τὰδέλφια σου, τοὺς δώδεκ' Ἀποστόλους
 ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
 Ἄφινω σε τὸν κρίαρον, τὸν χρυσοκωδωνιάτεν·
 ἀφίνω σε χρυσὸν σταυρὸν καὶ ἀργύρο δαχτυλίδιον·
 τὸ δαχτυλίδιον πούλ' καὶ φᾶ(2) καὶ τὸν σταυρὸν προσκύναι.
 Κόμαν 'κ ἐξεγκοπάτεσεν, 'κόμαν 'κ ἐσελλοκάτεσεν.

(4) Νήφω, ἐξύπνησεν. (5) Στύρακα ράβδον. (6) Ὁροπέδιον.

(1) Σελήνη. (2) Πώλησον καὶ φάγε το.

'κόμαν σ' σὴμ Πόλ' 'κ ἐπάτεσεν καὶ σ' ἀργαστέρ 'κ ἐκάτεσεν,
 τὴν κόρ' καθίζνε σ' σὸ σκαμνὶν καιάτεν(3) διπλοκουρεάζνε·
 δοῖγν' ἀτνη φελλὶν ψωμὶν καὶ πέντε κουφοκάρυα,
 δοῖγν' ἀτνη πέντε πρόβατα καὶ δεκαπέντ' ἀρνία·
 — Ἄμε, σκύλ' κόρη, χἀθητι καὶ ὄρια(4) 'πὶς γυρίζης,
 καὶ ὄντας θυμῶνε τὰ ρασσιᾶ ἐβγαῖσον νὰ βοσκίζης,
 καὶ ὄντας θρασκεύ(5) ὁ ποταμόν, κατεΐδατον καὶ πότσον.
 Σ' τὰψηλασέας 'δύσκιζεν, σ' τὰ γαμελᾶ ἐμέθεν.
 Ἐφτὰ χρόνια ἐπέρασεν καὶ ὁ Μάραντος ἀτς 'κέρθεν.
 τὰ πέν' ἐπῆκεν ἑκατόν, τὰ δεκαπέντε χίλια
 καὶ ἄς ἐφτὰ χρόνια κᾶλλ' ἀπάν' σὲ μήνουσ ὑστερναίους
 παλλήκαρον ἐπέντεσεν ἀπάν' κες σ' τὰ ραχία.
 Κάτεσεν καὶ ἀτέν ἐρώτεσεν: τὰ τίνος νύφε εἶσαι;
 τὰ τίνος εἶν' τὰ πρόβατα; τὰ τίνος εἶν' τάρνια;
 τὰ τίνος ἐν ὁ κρίαρον, ὁ χρυσοκωδωνιάτες;
 — Ὅπισ, ὕπισ, ναὶ λιγερὲ(6) ὅπισ ἀπ' ὄθεν ἔρθεις·
 νὰ ποίγω τὰ σκυλίτσια μου καὶ 'σὲν παραλακένε(7)
 τοῦ Μάραντ' εἶν' τὰ πρόβατα, τοῦ Μάραντ' εἶν' τάρνια,
 τοῦ Μάραντ' ἐν ὁ κρίαρον ὁ χρυσοκωδωνιάτες·
 ἐφτὰ χρόνια αἰνέμν' ἄτον καὶ ἄλλ' ἔφτα ἀναμένω,
 ἄν ἔρται, ἔφτ' ὁ Μάραντος καὶ ἄν 'κ ἐν, καλογερέω.
 — Ὁ Μάραντον ἐπέθανεν, καὶ 'γὼ ἐσὲν θὰ παίρω.
 — Ὁ Μάραντον ἐπέθανεν; σὲ μοναστήρ' θ' ἐμπαίνω.
 — Καὶ 'γὼ καλόγερος γίνουμαι καὶ ἀπ' ἐκεῖ 'σὲν θὰ παίρω.
 — Ἐγὼ περδίκια γίνουμαι καὶ σὲ καρούλ' (8) ἐμπαίνω.
 — Καὶ 'γ' ἀγέρακας γίνουμαι καὶ 'π' ἐκ' ἐσὲν ἀρπάζω . . .

3.

ΣΑΤΥΡΙΚΩΤΕΡΑ.

Παλλήκαρον ὁ Διονῆς, ὁ Διονῆς αὐφέντης
 ἐβάλλεν κόπον σ' ἄρμενα, καὶ ἄνεμον σ' σὰ καράβια,
 καὶ πῆγαν ὄλ' οἱ ἄρχοντες, πῆγαν νὰ τεροῖνε,

(3) Καὶ τὴν πολὺ βασανίζουσι τὰ πενθερικὰ δηλ. (4) Καὶ πρόσθε νὰ μὴν γυρίσης ὀπίσω. (5) Δυναμώνει, πλημμυρεῖ. (6) Νέος ὠραῖος. (7) Τουρκ. κομματιάζουσι. (8) καλιφάρι ἄλλως ἐκ τοῦ καλά ξύλα, σίνδονδρον μέρος ἐκ πυκνῶν θάμνων.

πῆγεν ἐκεῖ καὶ ἡ Ῥουδιανὴ νὰ 'λέπ' καὶ νὰ μαθάνῃ·
 'Ἐλέπ' ἀτεν ὁ Διονῦς, λιγοθυμᾷ καὶ πέφτει·
 καὶ ἐφτά σταμνιά ῥοδόσταμαν καὶ 'ξῆντα ξάϊα μούσκον
 ἔκσαν(1) ἀπάν' ἀτ', καὶ 'γύρσεν, καὶ ἀποιολογᾷ καὶ λέγει·
 — Πῶς νὰ φτάγω, πῶς νὰ ποίγω, τὴν Ῥουδιανὴν νὰ παίρω·
 — 'Ἐλα, υἱέ μ', ἄς λέγω σε μέγαν διαρμενεῖαν·
 ἔλα φόρε γυναῖκικα, σκεπάσου Τραπεζουνταῖικα
 τὴν ῥόκκν ἀναμάσκαλα καὶ τὸ πλουμίν(2) σὸ χέρι σ'
 δέβα μαθέτρια χτύπεσον σὴ Ῥουδιανῆς τὴν πόρταν,
 καὶ ἀποῦ βραδῆς μὴ κάθσαι καὶ ἀποῦ πουρνὸν μὴ σκοῦσαι.
 Ἐπῆγεν καὶ 'πακούμπιξεν σ' τῇ Ῥουδιανῆς τὴν πόρταν.
 — Ἀνοιξ' ἀνοιξον, Ῥουδιανὴ, ἐγὼ 'ρθ' ἀδᾶ μαθέτρια.
 — Καλῶς 'τεν τὴν μαθέτρα μου, καὶ ντὸ μέγασσα(3) εἶσαι.
 — Ἐμὲν ἡ μάννα μ' εἶπέ με μέγαν διαφῆκν·(4).
 ἀποῦ βραδῆς μὴ κάθσαι καὶ ἀποῦ πουρνὸν μὴ σκοῦσαι.
 Ἐπῆγεν τότ' ἡ κόρ' ἀπὲς, καταρῶντᾶ τὴν μάνναν·
 — Μάννα μου, τὴν μαθέτρια μου σ' ποῖον κρεβάτ' νὰ θέκω·
 — Κορίτς ἐσὺ κορίτς καὶ ἀτέ, σ' ἕναν κρεβάτ' πλαϊάστεν.
 Ἐστρωσεν καὶ ἐπλάϊσαν οἱ δύο σ' ἕναν κρεβάτιν
 καὶ ἀπάνου σὰ μεσάνυχτα μεγάλ' φωνὴ φωνάζει·
 — Μάννα μ', σκοῦ, ἄψον τὸ κερίν, τὸ μέγαν τὴν λαμπάδαν
 καὶ ἀοῦτε(5) ἡ μαθέτρια μου πρωτομαστόρσσα 'ξείθεν·
 ἐκόμπωσεν καὶ 'φίλεσεν καὶ 'ξείθεν κὶ 'καυκέθεν.

4.

'Ἐταιρον καὶ ἡ λιγεργή(1) πάγν' ὄλον τὸν πόταμον·
 ἕτερον ἐπέρνιζεν, ἡ κόρη 'κ ἐπόρσεν.
 — Πέρνιζον 'μεν, ἔταιρε· τὸ σαρκούλι(2) μ' δοίγω σε.
 — Νὲ σαρκούλιν παίρω σε, νὲ περνήν περνίζω σε.
 — Πέρνιζον 'μεν, ἔταιρε, τὸ σαρκούλι μ' δοίγω σε.
 — Ἄλλο τάγμαν τάξον με καὶ 'γὼ 'σὲν περνίζω σε.
 — Πέρνιζομ μεν, ἔταιρε, τὸ βραχιόλι μ' δοίγω σε.
 — Ντ' ἔφταγ'άτο, τᾶκλερον, τᾶψιμοκαφώτατον(3)·

(1) Ἐχυσαν ἐπάνω του. (2) Τὸ ἐργόχειρον. (3) Καὶ τί μεγάλη εἶσαι.
 (4) διαθήκη. (5) αὐτή.

(1) Ὁ ἐραστὴς μετὰ τῆς ἐρωμένης. (2) Νυμφικὴ σκέπη καλύπτρα
 χρυσή. (3) Τὸ πυρόκαυστον.

ἄλλο τάγμαν τάξον με καὶ 'π ἐκεῖ περνίζω σε.
 — Ἐταιρε, περνίζομ με· τὸ ζωνάριμ μ' δοίγω σε.
 — Τὸ ζωνάριμ σ' τέσῃν ἄς ἐν' ἄλλο τάγμαν τάξον με.
 — Περνίζον 'μεν, ἔταιρε, τὸ ζωνάριμ μ' δοίγω,
 ἄς σὴμ' πᾶμ' μ' καὶ ἀνώτερον, τᾶλλα ὄλα δοίγω σε.
 ἄς σὸ χερ' ἐπέρπαξεν καὶ ἄτεν πέραν ἔσυρεν·
 — Δὸς μα, κόρη, ντ' ἔταξες, τὴν φιλήν, ντ' ἐτάγαμες·
 ἔρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμες.
 — Ἐμπρα μουν λειβάδια εἶν', πᾶγω 'κεῖ καὶ δοίγω σε.
 — Ἐρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμες·
 δὸς με, κόρ, ντὸ ἔταξες καὶ ντ' ἐσυνετάγαμες(4).
 — Ἐμπρα μουν(5) κοιλάδα εἶν', πᾶμε 'κεῖ δοίγω σε.
 — Ἐρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμες·
 δὸς μα, κόρη, ντ' ἔταξες, τὴν φιλήν, ντ' ἐτάγαμες.
 — Ἐμπρα μουνε κώμια εἶν' πᾶμε 'κεῖ καὶ δοίγω σε.
 — Ἄρ δὸς, κόρ, ντὸ ἔταξες καὶ ντ' ἐσυνετάγαμες·
 ἔρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμες.

5.

Τρίσι ἀετοὶ, τρίσι ἀετὸς, τρίσι καίτεανωμένοι,
 Ἐγκαν φαγίν, ἔγκαν (1) ποτίν, κάθουν καὶ τρώγουν καὶ πίννε.
 Ὁ εἷς ἔπιεν πολλὰ κρασίν καὶ 'μέθυσεν καὶ ῥοῦξεν. (2)
 Ἄλλως ἐπαρμεθύξεν καὶ 'λάθψεν τὴ στράταν.
 Ἄλλως ἐπαρμεθύξεν καὶ ἔτσακοφτερίεν.
 Μὴ κλαῖτ' ἀτόν, π' ἐμέθυσεν· ἀπομεθύ καὶ σκοῦται·
 μὴ κλαῖτ' ἀτόν, π' ἐλάθψεν· καταρρωτᾶ καὶ πάγει·
 κλαψεῖτ' ἀτόν, π' ἐγέρασεν καὶ ἄλλο φτερά 'κὶ φέρει.(3)

6.

Ντὸ ἔπαθες χαμόμηλον (1) καὶ στέκεις μονχλωμένον(2)·
 ἡὰ μ' ἡ ῥίψα σ' ἐδίψασεν, ἡὰ μ' ὁ καρπὸς ἐλλάγεν·
 οὔτ' ἡ ῥίψα μ' ἐδίψασεν, οὔτ' ὁ καρπὸς μ' ἀλλάγεν(3)·

(4) Συνεθέμεθα. (5) Ἐμπρὸς ἡμῶν.

(1) Ἐφεραν. (2) Ἐπεσεν. (3) Ἐπειδὴ πλέον δὲν ἀναγεοῦται.

(1) Εἶδος χαμηλῆς μηλέας, (2) μαρμαμένον. (3) Ἐφθάρη.

ἔσαν κορίτες καὶ ἄν' παιδὶν σ' σὴρ ῥίζα μ' ἐφιλέθαν·
 ἐποίκην ὄρκον καὶ ὄμοσμαν χωρισιὰν νὰ μὴ ἔχνε,
 σειτὰ (4) φιλεῖ, σειτὰ ῥωτᾷ τὴν κόρην τοὺς γονεῦς αὐτῶν·
 ἀπὸ πόθ' ἔν' ὁ κύρης σου, ἀπὸ ποῦ ἔν' ἡ μάνα σ' ;
 ἡ μάνα μ' ἔν' ἄς οὐρανοὺς, καὶ ὁ κύρης μ' ἄς σὰ νέφεα·
 καὶ ἄμμον τὸ λὲς (5) νὰὶ κόρασον, ἐμεῖς ἀδέλφωια εἴμερ·
 ἐσὺ ἔπαρ τὰ ἐγκλησίαις καὶ ἄγ' τὰ μοναστήρια,
 ἐσὺ κάψον θυμίαμαν, ἐγ' ἄς καίγ' αἰοκέρια,
 λὰς (6) λύουντ' ἀμαρτίας μου, ντὸ ποίκαμε σὸν κόσμον.

7.

Ἄδᾱ πέραν, κάθεν πέρην, πέραν σ' σὰ κυπαρέσσια,
 στέκ' Ἐκκλησία μάρμαρον μολύβιν στεγασμένον,
 τὸ πάτομαν μὲ τὴν λουκὴν (1) καὶ ὁ πύργος μὲ τὰ σῆμιν,
 τὰ παραστάρια ἰσόχρυσα, ἡ πόρτα κρυὸν (;) λιθάρην·
 ἀπὲς ἡ κόρη κάθεται· λάμπει ἄπως λάμπ' ὁ ἥλιος·
 κρατεῖ καὶ χαταῖν (;) μαντήλ' καὶ σουρμελὶν μετὰξιν,
 κρατεῖ καὶ χρυσοβέλονον, κάθεται καὶ ξομπλιάζει·
 ῥάφτει τὸν οὐρανὸν κκμῖς (2) καὶ τὰστρ' ἀπὲς πλουμόπα· (3)
 ῥάφτει ἄκεῖ καὶ τὸν ἑταῖρον χρυσὸν καβελαραῖον.
 Σ' τὸν οὐρανὸν ἐτέρεσα μετὰ θλιμμένα ἄματια,
 καὶ ὄντας ἐκαλλοτέρησα μὲ τὰ καλὰ ὀμμάτια,
 μάνα ἐρράγεν ὄυρανὸν καὶ προσμοιράγα (4) τ' ἄστρα,
 καὶ ἄς οὐρανοῦ τὸ ῥάγισμαν λιθάρ' ἐπεκρεμάγεν·
 λιθάρη μ' μαυρολλίθαρην, μὴ κατηθαίνης καὶ κροῦς με,
 καὶ ἀτὸ κατεῖθεν, καὶ εὐρέ με ἀπάν' σ' ὅλα τὰ πόνια.
 Σεράντα χρόνια ἰδούλευα τοῦ λιθαρί' μ' τὸν πόνον
 καὶ ἄλλα σεράντα ἰδούλευα τῆς κόρης τὴν ἀγάπην.

8.

Ἐγὼ ἄντας ἔμνε πλληλαρ καὶ εἶχα καὶ τὴν σαίτα μ.
 σὰ σέρια ἄκίρνα τάρματα. ἐζώσκουμ' τὰ λωρία,

(4) Ἐνῶ. (5) Ἀλλὰ καθὼς λέγεις. (6) Εἶθε νὰ λύωνται.
 (1) Μίγμα ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἄσβεστον. (2) Φόρεμα. (3) Κεντήματα.
 (4) Διαιμοιράσθησαν.

καὶ ἄς ὄρη ἐβγάλνα τοὺς λεοντάρη, καὶ ἄς σὰ βουνὰ τάλαια,
 καὶ ἄς τὰ κατζίπετρώματα ἐβγάλνα τὰ περδίκας,
 καὶ ἴνα νυφίτσα κόκκινος πέρδικα πλουμισμένεσα,
 ἐκόνεψεν καὶ ἔκατσεν ἀπὲς σὲ δύο πέτρας·
 ἐκόνεψα νὰ παίρ' ἄτεν, ἐβλάβεν τὸ φτερόν αὐτῆς,
 καὶ ὄντας ἐκαλοκόνεψεν, ἐβλάβεν καὶ τὸ ἄλλο·
 ἴθελος ἄσῆμιν ἄδολον, χρυσάφιν ἀκαμάτον,
 νὰ χτιζῶ τὰ φτεροῦλα μου ξάν, ἄμμον καὶ πῶς ἔσαν·
 ἴσ τὸν κόσμον ὄλον ἰγύριζα, τὴν γῆν διχόν (1) ἐποίκα
 ἴκ εὔρα ἄσῆμιν ἄδολον, χρυσάφιν ἀκαμάτον
 νὰ χτιζῶ τὰ φτεροῦλα μου, νὰ λάμπ' ἄμμον τὸ πρῶτον.
 ἐλάλεσα, ἐρώτησα, κἀνεῖς ἴκ ἀπολογέθεν,
 ἴβασιλοπούλα ἴλάλεσεν, μόνε καὶ ἀπολογᾷ με·
 ἐγὼ ἴκ ἄσῆμιν ἄδολον χρυσάφιν ἀκαμάτων,
 αἶει ἴπαρ χτίσον τὰ φτερά σ', ἄμμον τὸ ἔσαν πρῶτα;

9.

Νὰ ἴσαν ἐκεῖνο τὸ πουλὶν, ντὸ ἴκ ἔχτισεν φωλέαν·
 οὐδ' ἔχτισεν οὐδ' ἐχάλασεν οὐδ' ἐκαρδοπονήθεν.
 Ἐγὼ ἴχτσα καὶ ἐχάλασα καὶ ἐκαρδοπονήθη.
 ἄρ ἔχτσα τὴν φωλέαν μου σῆ γέφυρας τὸ σκοῦλος· (1)
 ἐθύμωσεν ὁ ποταμὸν, ἐπῆρεν τὴν φωλέαν μ'·
 σ' μέρος πάει ὁ ποταμὸν, σ' μέρος πάει ἡ φωλέα μ'·
 ὄθεν πάγει ὁ ποταμὸν, ἀχάντα (2) καὶ τριβόλια,
 ὄθεν πάει ἡ φωλέα μου ὀμάλια καὶ λειβάδια.
 Ὁ ποταμὸν, ὁ ποταμὸν, ὄλον ὁ Χαρσεριώτης,
 ὁ ποταμὸν σῦρε κλαδιὰ καὶ ἡ ἀγάπ' τὰ παλληκάρια.

10.

Ἄποψ' ἡ νύχτα ἰδίπλασεν καὶ ὁ φέγγον ἐπιάστεν (1)
 καὶ τὸ ἰδικό μου τὸ πουλὶν ἐξεπαραβραδιάστεν·
 ἴκι ξέρω σ' πέτραν κάθεται, ἴκι ξέρω σ' περιβόλιν,

(1) Γύρον.
 (1) Σκέλος. (2) Ἄκανθα.
 (4) Ἡ Σελήνη.

'κι' ξέρω σ' πέραν ποταμὸν σύρει τὴν μανασίαν. (2)
 Καῖπου σ' σὴν Ἄσπρην θάλασσαν καράβ' ἀρματωμένον,
 καράβιν χλιαρμάτωτον αἰχπάσθη σὴν φραγκίαν
 εἶχεν ἀπὲς ἄς Ἑλληνας Ῥωμαίικα παλληκῶρια
 ἴλιγύσκουνται ἴσυγκλίσκουνται καὶ ἴσύναν τὰ κωπία
 σείτεια ἐσύρναν τὸ κωπίν, καμάρ' ἐφανερώθεν,
 καὶ σ' σὴν καμάραν καὶ ἄλλ' ἄπαν' χρυσὴ κόρη ἐκοίτου
 ἐσειζεν τὸ μαντιῆλιν ἀτς καὶ στάθεν τὸ καράβιν.
 Καραβοκῶρη μ' ἀδελφε, καραβοκῶρ' ὀμματά μ'
 ἔπαρ καὶ μὲν σ' σὴν τέντας σου, ἔπαρ με σ' σὸ καράβις σ'.
 Ἄδᾶ, κόρη, 'κί γίνεσαι ἐσὺ καὶ 'κί τ'αιριάζεις.
 ἐγὼ θελω 'σ τοῦ; Ἑλληνοὺς Ῥωμαίικα παλληκῶρια
 καὶ 'κεῖν' σ' ἐσὲν 'κί γίντανε (4) καὶ τὸ καράβι βολιζνε.

11.

Τῆς Δεσποινῆς τὰ πρόβατα, τῆς Δεσποινῆς τάρνια,
 τῆς Δεσποινῆς ὁ κρίαρον ὁ χρυσοκωδωνάτος.
 σ' σῆς Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν ζεστόν ἥλιος ἐπαῖρεν.
 ἦν τις ἂν ἐπαρρίγασεν (1) ἄς πάη ἐκεῖ χουλιούται
 σ' σῆ Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν πασὺν χλοὴ στρωμένον
 ἦν τις ἂν ἐπαρὰνύσταζεν, ἄς πάη ἐκεῖ κοιμάται.
 σ' σῆ Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν κρῶν πεγαδομμάδην
 ἦν τις ἂν ἐπαρὰδιψασεν, ἄς πάη ἐκεῖ καὶ πίνη

12.

ΕΛΕΓΕΙΑ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΑ.

Τὸ κόρα'σον ἐπέντεσαν σ' σὸν Ἄδ' εἶχεν καὶ παῖγεν.
 ἐπαρὰκάλνε καὶ λεγεν Θεοῦ παρκακίας.
 — πέτε τοῖς ἴερας τὸν υἱόν' σ' σὸν Ἄδ' ἄς ἔρω' εὐρίσκ' με.
 ἄς παῖρ' τὸ γριζομάκελον (2) βᾶθ' ἄς γριζεύη (3) καὶ εὐρίσκ' με.

(2) Τὴν μοναξίαν. (3) Ἀφοσιῶνται, ἐρωτεύονται.

(1) Πολὺ ἐκρῶσε. (2) Θερμαίνεται.

(1) Φράσις=ἐνῷ ἐπήγαγεν εἰς τὸν ἄδην. (2) Τὴν δίκελαν. (3) Ἄς σκάπτει.

ἐπαῖρα γριζομάκελον, ἐχπάστα σὴν γριζέταν. (4)
 ἐχ-άλεψα (5) καὶ ἴήτησα καὶ τὴν ἀγάπην μ' 'κ εὔρα.
 Καὶ μῆνυσεν ὁ βασιλεῆς ἀνοίξετεν ταφρία.
 κ' ἐμεῖς τὸν ἐπαράκσαμε καὶ νοίξαμε ταφρία.
 ἀνοίξε τέναν τὸ ταφίν ἀπὲς στοῦδα (6) γομάτον.
 ἀνοίξα ἕτερον ταφίν αἵμαν ἀπὲς γομάτον.
 τὸ τρίτον ἀνοίξα ταφίν' χρυσὴ κόρη κοιμάται.
 λαλῶ ἀτεν καὶ 'κί λαλεῖ' συριζ' ἀτεν 'κ ἀκούει.
 παίρω νερόν. τσαντιγ' ἀτεν. (7) ἀτὲ ξᾶν 'κ ἐγνεφιζεῖ.
 κλίσκουμαι καὶ φιλῶ ἀτεν ἀνάμεσα σ' ὄφρῶδια.
 τὸμμάτι ἀτς φῶς ἐγόμωσα, τὸ στόμαν ἀτς λαλίαν,
 τὰ γόνατ' ἀτς δύναμι, καὶ ἡ κόρ' λαγκεύει (8) καὶ σκοῦτας.
 — Ὅπισ, ὅπισ, ναὶ παλληκῶρ. ὅπισ ἀπ' ὄθεν ἔρθες.
 ἄδᾶ (9) γάμος 'κί γίνεται, νυφίτσα 'κί στολοῦται,
 τραπέζιν 'κί τορνεύκεται, καυκίν 'κί ποτισκοῦται.

13.

Τὸ πέραν καὶ κατέβαιναν τοῦ Κωσταντῆ τὰ σίκικα (1).
 εἶχεν σεράντα φλάμπουρα, πενήντα παιγνιτόρια.
 — Σταθῆ σταθῆτεν, φλάμπουρα, εἰς σῶτεν (2) παιγνιτόργια.
 ἀκεῖ σ' τὸ πέραν τὸ βᾶσιν, 'στ ἄλλο τ' ἀπεκειμέριν,
 σ' τοῦ πεθεροῦ μου, τὴν αὐλιὰν μέγας κλαῦμός ἐξέβεν.
 ἦα 'πεθερόμ' μ' ἀπέθανεν, ἦγ' 'πεθερὰ μ' ἐθάφεν,
 ἦα ἴς τὰ γυναικαδέλφια μου κἀνέναν ἐξαλίγων.
 Ἐρθεν πουλιν καὶ κόνεψεν σὲ χορτάρι' ἀστάσιν.
 σκῶθεν, καὶ καλλοκόνεψεν σοῦ Κωνσταντῆ Τωμῖα
 'κελαίδσεν, ἀποιλόγησεν ἀνθρωπίνην λαλίαν.
 νὲ ὁ πεθερός σ' ἀπέθανεν, νὲ ἡ πεθερὰ σ' ἐθάφεν
 νὲ ἄς τὰ γυναικαδέλφια σου κἀνέναν ἐτραλίγεν.
 τὴν κόρ' τινὰν αἰγάπανες, κρατοῦν καὶ πάγγε, θάφνε.
 Ἐγὼ. . . τινὰν αἰγάπανα ἐπῆραν, πάγγε, θάφνε;
 ἀτεν ἐγὼ 'κί θάφτ' ἀτεν, νὰ τρώη ἀτεν τὸ χῶμαν.
 μηδ' ἄπαν' γῆς ἀρίν' ἀτεν, νὰ καίη ἀτεν ὁ ἥλον. . .
 κλωστὲ — κλωστέστεν φλάμπουρα, κλωστιέστεν παιγνιτόρια.

(4) Ἐδόθη εἰς τὴν σκαφήν (5) Ἐξέχωσα. (6) Ὅστια. (7) Παντίσω.
 (8) Πηδᾶ (9) Ἐν τῷ ἄδην δηλ.

(1) Τὸ κατὰ τὸν γάμον ἄψιμον κερῶν. (2) Σιωπᾶτε.

θὰ ἔθγαινω καὶ πορπατῶ σ' ὄλα τὰ πολιτείας·
 θενὰ γυρεύω μάστοραν, θενὰ ζητῶ ἐργάτεν. . .
 πὰρ' ἄς τὴν Πόλιν μάστοραν, ἄς τὸ Μισιρ' ἀργάτεν,
 ἄς τὴν Κωνσταντινούπολιν πέτραν πελεκεμένον. . . .
 θὰ χτιζ' ἄτεν τὸν τάφον ἄτς μὲ τρία παραθύρια,
 σ' ἕναν νὰ κάμν' Ἀ'νατολή, ὁ σ' ἄλλο ἥλιος καὶ ἡμέρα,
 σ' σὸ τρίτον τὸ μικρότερον ν' ἐμπαίν' καὶ ἔγαιν' ἀγάπη.

14.

Ἄκους, ἀκούς, Ἀκρίτα μου (1), ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα ;
 πάντα κελαιῖδναν καὶ λέγαν πολλὰ θὰ ζῆ Ἀκρίτας
 καὶ ἀτώρα κελαιῖδουὺν καὶ λέγν' θεν' ἀποθάν' Ἀκρίτας.
 Ἄκούγ' ἄτο (καὶ Ἀκρίτας χαμογελᾷ καὶ λέγει)
 ἀτὰ μικρὰ καὶ παλαλὰ νὰ κελαιῖδουὺν ἕκ ἐξερνε·
 ἀφείστε ἀτὰ τὰ βωρὰ, ἄς κελαιῖδουὺν καὶ χαίρουν
 καὶ φέρτε μ' τὴν σαῖτα μου ντὸ σὺρ' τρακόσα πῆγαις,
 φέρτε τὰ κυνηγόσκυλα μ', τὰ ἀλυσοδεμένα
 καὶ γῶ ἄς πάω σ' σὸ κυνηῖ καὶ σ' σὸ κυνησιτόπια,
 καὶ ἂν ἕκ ἕν πουλιν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθεα θ' ἀποθάνω.
 Ἀκρίτας πάει σ' σὸ κυνηῖ καὶ σ' σὰ κυνησιτόπια
 καὶ οὐδὲ μικρὸν νὰ κυνηγᾷ, πουθεν πουλόπον εὔρεν·
 ὁτότες ἄς σὴ λύπην ἄτ' ἐγύρσεν, καὶ εἶχεν κ' ἔρτεν·
 Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς ναὶ χάρε μου καὶ εἶσαι χαρεμένος ;
 ἐγὼ σ' ἐσέναν ἐρχομαι καὶ εἶμαι χαρεμένος.
 ἐμέν' Ἀκρίτα λέγνε με, ἀνίκητον Ἀκρίτα.
 εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς Ἀκρίτα μου, βαρέα μὴ καυκάσαι·
 ἐμεὶ σ' ἐσέν ποιὸς ἔστειλεν, ἀπ' ἐσέν παλληκάρ' ἐν.
 Καὶ ἄρ' ἔλα ἄς παλαίβουμε σ' σὸ χάλκενον τ' ἄλωνιν
 καὶ ἂν ἐν καὶ τὸ νικᾷς μ' ἐσὺ, ἔπαρ' τὴν π'σὴμ μ' καὶ δέβα
 καὶ ἂν ἐν καὶ τὸ νικᾷ σ' ἐγὼ, θὰ παίρω καὶ τὸν μαῦρος σ'.
 Ἐξέβαν καὶ ἐπάλεψεν καὶ νίκησεν ὁ Χάρον.
 Χάρε μ' ἔπαρ' ἀσημικὰ, μαλάματ' ὅσα θέλεις. . .
 ἂν θέλεις καὶ τὸ ἄλγομ μ', ντὸ ἕκ ὁ βασιλέας. . .
 ἔπαρεν τὴν σαῖταμ μου ντὸ σὺρ' τρακόσα πῆγαις. . .

(1) Ὁ Ἀκρίτας ὁ κατὰ τὴν 10ην ἑκατονταετηρίδα, οὗ πολλὰ καὶ διάφορα ἄσματα.

ἔπαρ τὰ κυνηγόσκυλα μ' ἔπαρεν ἦν τ' ἀνθέλης. . .
 ἐμέν σ' ἐσέν ποιὸς ἔστειλεν ἀοῖκα ἕκ ἐθυμέθεν·
 μόνον (ἐμέναν εἰπέ με) τὴμ π'σὴν ἄτ' ἔπαρ κά'λα.
 Ἀλλ' οἱ ἐμέν τὸν ἀκλερον· ἐγὼ θὲ νάποθάνω ;
 ἄς χαίρουν τὰψηλὰ β'ασιά καὶ τὰ παρχαρομούτια. . .
 Ἐμπα καλὴ μ' καὶ στρῶσον μ' θανατικὸν κρεββάτιν
 θέκον ἕκ, σὸ κεφάλι μου καὶ παρχαριοῦ λουλοῦδια. . .
 Ἐσίβεν ἡ κάλη καὶ στρῶσεν ἄνθα καὶ μανουσιόσάκαα.

15.

Βαῖ τὴν μάνναν, βαῖ τὴν μάνναν, βαῖ τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
 ποι' ἕκ σεν τοῖ ὀκτῶ τοῖ υἱοὺς καὶ τὴν Ἑρὴν, τὴν κόρην.
 Τὴν κυρ' Ἑρὴν (1) προσζέναναν β'ρειὰ μακρὰ σ' σὰ ξένα,
 σ' σὰ ξένα σ' σ' ἀνεγνώριμα σ' σὸ μ'γάλ' τὴ Ῥωμανίαν·
 καὶ οἱ ἐφτὰ ἕκ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνον θέλει.
 — Ἄγωμ', ὁδὲλφη μ' ἄγωμεν σὴν καλλοριζικίαν. —
 Ἑρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται· ἐγὼ μακρὰ κ' ἀγάω:
 — ναὶ πσὴ μ', ἐμμορφε μ' Κωσταντῆ, ἄσκειμα συντυχαίνεις
 ἂν ποῖγν' (2) τὰδέλφα μου χαρὰν ἐμέν τοῖ στιχαριάζ' (3) με ;
 καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμέν ποιὸς καλεῖ με ;
 Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν σ' σ' ἄν καὶ σ' σὰ Βαγγέλια:
 ἂν κάμ' τὰδέλφια μ' μου χαρὰ, ἐγὼ σ' στιχαριάζω.
 ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μ' μου, ἐγὼ ἐσέν λαλῶ σε. —
 Ἐρθεν ὁ χρόνος δίσσεχτον, τὰ μῆνας ὀργισμένα·
 ὄλ' ἔνταμαν ἐπέθαναν, ὄλ' ἔνταμαν ἐθάβαν.
 κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἐπτὰ, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον.
 π' ἔπαῖρεν ὄρκον καὶ ὄμοσμαν καὶ π'ῆγεν ὀμνυσμένος.
 Ὁ Κωσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκᾷ γῆς ἕκ ἐνεπέμεν.
 αὐτὸν ἡ γῆ ἕκ ἐδέχτηκεν [οὐδὲ καὶ τὰ θεριά.]
 Ἄγιώρς (4) δοῖ ἄτον ἄλογον, καὶ ἡ Παναγία σέλαν,
 ὁ Ποιητῆς δοῖ ἄ πνοὴν, καὶ ἀτὸς λαγκεύ' καὶ σκοῦται.
 ἐπῆγεν καὶ πεκούμπιζε σ' σὴ κυρ' Ἑρῆς τὴν πόρταν
 καὶ ἄτ' ἐλουζεν τὸ νῆπιον, καὶ σ' σὴν κλίνην ἐβάλεν.
 Καλῶς, καλῶς τὸν ἀδελφὸ μ', καλῶς καὶ ἀπ' ὄθεν ἔρθες ;

(1) Φαίνεται νὰ ἦτον βασιλόπαις Τραπεζοῦντος. (2) Ἀν κάμουν. (3) Τίς θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ. (4) Ὁ Ἄγ. Γεώργιος.

ἂν ἐν καὶ ἔρθεσ ἰὰ χαρὰν, χρυσὰ ἄς ἀνελλαζῶ
 καὶ ἂν καὶ ῥθεσ ἰὰ πίκρεμαν, ἄς ἔμπαινω σὲ μαῦρα.
 εἰὰ ἄφρ, εἰὰ ἄφρ, κάλε ἀδελφὴ μ', σείτ' στέκεισ ἄγτ' ἄς πάμε.
 καὶ ντ' ἔπαθεσ, ναι ἀδελφε μ', καὶ 'κούφραν τέρματτα σ';
 τώμματτα μου ἐκούφραν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
 καὶ ντ' ἔπαθεσ, ναι ἀδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ δόντιττα σ';
 τὰ δόντιττα μου ἐζάγκωσαν ἄς τὴν ἀνοφαγίαν.
 καὶ ντ' ἔπαθεσ ἔξαν, ἀδελφε μ' καὶ νέλλαζεν τὸ χρώμα σ';
 ἀτὸ δὲν 'κ ἐν· ἐλέρωσα ἄς σὴν ἀναπλυσάδαν.
 ἄς τρώγομεν καὶ ἄς πίνουμε, ἄς κείμεσ καὶ κοιμοῦμεσ.
 ἄς πλύσκουμεσ καὶ ἀθθίσκουμεσ (5) καὶ ἀέττ, σκοῦμεσ καὶ πάμε.
 εἰὰ σοῦσ, εἰὰ σοῦσ, καλε ἀδελφὴ μ', σείτ' εἴμεσ ἀεῖτε ἄς πάμε.
 Ἄπ' ἔμπρου πάει τὸ κόρασ'ον καὶ ἀποῦ πῖσ τὸ βλεμύριν. (6)
 ἀκοῦσ, ἀκοῦσ, ναι ἀδελφε μ', ντὸ λέγνε τὰ πουλόπιττα;
 ἀπ' ἔμπρου πάει τὸ κόρασ'ον, καὶ ἀποῦ ν' πῖσ τὸ βλεμύριν.
 εἰὰ ἄφρ, σοῦσ, καλ' ἀδελφὴ μ', ἄτ', ἦν τ' ἀν θέλνε, λέγνε.
 εἶναι μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἀεῖ τ' ἄς πάμε.
 Ἐπῆγαν καὶ νταμῶθανε σ' σοῦ ἀγ'ωργῆ τὴν πόρταν.
 δοῖ τὸν ἀγ'ὼρ τᾶλογον, τὴν Πανοῖτᾶν τὴν σέλαν
 καὶ τὸν ποιητῆν τὸ πνοῆ, καὶ 'κείνοσ ἐξυπνοῖσεν.

16.

Ἄν ἀποθάνω θάψον με σ' ἕναν ἴψηλὸν ῥάσ'οπον,
 νάκοῦγω θάλασσασ φωνῆν καὶ καρὰβί' λαλόπον,
 νάκοῦγω βουκόλ' σούριγμαν καὶ καρὰβί' νηχόπον, (1).
 ὄντασ φυσᾶ πὸ θάλασσασ, μυρίζει θαλασσίαν.
 ὄντασ φυσᾶ πὸ παρχαρί, μυρίζ' μανουτ'ἀκίαν.

17.

Πουλόπομ' μ', ἔρθεν ἄνοιξι καὶ σὺ 'κὶ κελαϊδίσεις,
 πουλόπομ' μ', ντ' ἔπαθεσ ἐσὺ καὶ ῥίνσ τὴν τραγῶδια;
 Μὲ τοῦσ πολλοῦσ ἔφυγα γ'ὼ σ' ἕναν ἀνοικον ὄροσ'
 ἀεῖτόνσ (1) ἔρθεν, καὶ πέρασεν σιμά ἄς τὴν φωλέαν μ',

(5) Νὰ καθαισιθῶμεν ὡσ ἄνθη. (6) Τὸ λείψανον. (7) Πάλιν ὑπνωσεν.

(1) Ἦχον, ἄρμονίαν.

(1) Ἀετός.

ἐκράνεν καὶ σ' τὰ χέριττα του παλλικαρί' ἔβρασ'όναν.
 ἀτὸν ἐγὼ ἐρώτεσα: ποῦ εὔρεσ τὴν ἔβρασ'όναν;
 Ἄπὲσ σ' τοῦ κάστρου σ' τὴν αὐλάν με σπαθοκονταρέασ (2).
 ἐκεῖ κείτται ὁ Γιώργησ σου σπαθοκονταρισμένοσ.
 Στὸ πέραν τὸ ἀντίπεραν εἰσ τὸ κροῦν πεγάδιν,
 κατέβαν δράκοι Ἑλλενοὶ καὶ δέκ' ἑπτὰ ποππάδεσ,
 καὶ εἶχαν τὸν μέγαν ἄρχονταν τὸν δράκον Ἰωάννην,
 Κ' ἄς τὴν λαλιάν τῆσ σπάθησ ἀτ' ἐσειέτουν ὁ κάστρον.
 Σαρακενοῦσ ἐπένετεσαν σ' σοῦ Ῥωμανοῦ τὸν κάμπον
 σοῦ ἤλλου τὸ βασίλεμαν σ' σῆμ παραποταμέαν.
 χίλιοι μύροὶ πολέμεσαν σ' σὸ δεξιὸν τοῦ Ἰάννε'
 καὶ ἡ μάνν' ἀτ' ἐκατεῖβαινε ἄς σὸ ἴψηλὸν τὸ ὄροσ'
 εἶχεν γούροσ (3) τοῦσ στρατηγοῦσ φίλοσ τοῦσ λεοντάρουσ
 εἶσεν καὶ τὸν μικρὸν τὸν υἱόν, τὸν υἱόν ἀτ' Κωσταντίνον.
 καθάλακειφεν καὶ ἔσυρεν ἔσ ἡν ἄκραν Οὐγί τοῦ κάμπον
 καὶ ὄντασ ἐκαλλοτέρεσαν, ἀπὲσ σ' σὴν μέσ' εὔρέθεν.
 ἄλλουσ τρώει ὁ μαῦροσ ἀτ'σ καὶ ἄλλουσ τὸ σπαθίν ἀτ'σ:
 Ἐγὼ καὶ ἂν ἐπολέμεσα πᾶσ' ἡ ἐν (4) καὶ ἀπὸ καρδίασ;
 ἂν ἀποθάνω μαύρεσσα (5) πάγω ἐντροπιασμένισσα.
 ἂν ἀποθάνω κόκκινωσ (6) πάγω με τὴν χαρὰν μου.

18.

Ἡ Μέρμουκα, ἡ Μέρμουκα, ἡ σιλιγομαγεμεῦνη, (1)
 ἐφόρεσεν καὶ νέλλαζεν, καὶ ζέβεν σ' σὰ ῥασ'ία.
 ἐπαῖρεν καὶ τὴ σπάθιαν ἀτ'σ εἰσ τὸ δεξιὸν τὸ σέρι ἀτ'σ'
 ἐπαῖρεν τὰ βουνά, βουνά, καὶ τὰ παρχαρομῶτιττα
 καὶ ἔσυρεν τὴν σπάθαν ἀτ'σ, Σαρακενὸν ἐντῶκεν (2).
 —Θεέ μου, καὶ ἂν θυμῶνσ ἐσὺ, ἐγὼ ταῖμαν ἀτ' πίνω
 σὴν Πέδλιν τρώγον Χριστινοῦσ καὶ σ' τὸ Μουσιρ Ῥωμαίουσ'
 Ἐγὼ ἀτὸν θάλιζω (3) τον, καὶ σὸν Μεχμέτ θὰ στείλω.
 πέντε υἱοῦσ μ' ἐσκόττωσαν καὶ τὸν μικρὸν μ' ἐφέκαν.
 ἐμέν μάννα ἐλάλανε δεμένοὶ καὶ φλυγμένοὶ (4) . . .

(2) Κεκομμένην ὑπὸ σπάθησ. (2) Ἐπικούρουσ. (4) Μῆπωσ δὲν εἶναι ἀπὸ καρδίασ (5) Ἄδοξοσ. (6) Πολεμοῦσα. Ἰδοῦ Ἑλληνίσ τοῦ καταπεφρονημένοσ ἐκείνου αἰῶνοσ.

(1) Ἡ δεινὴ, ἡ προμερά' ἄλλη ἡρωίσ. (2) Ἐκτύπησε. (3) Θὰ τὸν κομματιαζω. (4) Ὡσ αἰχμαλωτισθέντεσ ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐνεὰ χρόνους ἑποπάτεσεν καὶ ὁ μικρὸν σ' ἀνοικ' ὄρη,
καὶ ἐστειχούνανε (5) ἀτὸν δράκοι (6) καὶ λεοντάρια
τοῦ; λέβεντους ἑπαιτέθανε σ' σοῦ Ἡλίου τὰ παρχάρια
καὶ ὄντος ἑπῆγαν ἑσὰ Φράχταινα τρεῖς μονοὶ ἐπέμναν.
Ἐκεῖ ἀκούγουν ἑναν φωνὴν Ἑλληνικὸν λαλίαν,
ἐκεῖ ἀκούγουν ἑναν φωνὴν ἄλλ' οἱ ἐμένα, μάννα.
ἐκεῖ εὔρανε τὸν υἱὸν μου τουρκοκονταρισμένον. ...
Πολλὰ φοράς ἑπεθάνα ἑγὼ σ' σοῦ υἱοῦ μ' τὴν ὠλέναν' (7)
ἄς ἑσκότεναν ἀντις ἐσὲν τὴν ἄχαρον τὴν μάνα σ'.

19.

Ἄς σὸν (1) βασιλιᾶν χαρτὴν ἑρθεν Ἐράκοι, ἑρακοντοποῦλα,
δράκοι καὶ δρακοντόπουλα, ἑρωμαίικα παλληκάρια,
ζωστέστεν τὰ λωρίτσα σου, κρεμάστε τὰ σπαθία,
δράκοι καὶ παλληκάρια μου, καὶ ἑπάρτε τὰ ῥασία,
περᾶτε ἑσὰ παρχάρια σ' σὰ διὸ κρυὰ πεγάδια.
Δράκοι μ' ἀκούγω ἑναν λαλίαν, Ἑλληνικὸν λαλίαν
σὸν Ταῦρον καὶ σὸν Κάσκαμον (2) λεβέντοι ἐκατέθαν,
καὶ σ' τ' ἄγε Παύλου τὸ ῥασίον μεγάλ' φωνὴν ἐξέθεν.
Ἐμεῖς ἑμεῖς ἑφτ' ἀδελφοὶ καὶ οἱ πέντ' ἑμεῖς κουρσάντοι,
ἑμεῖς τρώγαμε λέοντας, σκοτώναμε ἐλάφια
ζώσκοντες τὰ λωρία ἑμουν κρεμάνου με τὴν σπάθαν
πιρνούμε τὰ ῥάσά, ῥάσά, καὶ τὰ παρχαρουμῆτια
σ' τὸ μεσημέρ' ἐπρόφτασαμ' σ' σοῦ Ἡλίου τὰ παρχάρια
οἱ μαῦροι ἑχλιμίζαν τ' ἐσειῶν ἑε τὰ ῥάσια
εἶχαμε νέου; Ἑλλενους, ἑρωμαίικα παλληκάρια
ἐπῆγαμ' ἐνταμῶθημε, ἑσα σ' τὰ πέντε Πέτρας
ἐνεῖ εὔραμε τὸν Ἄλῆν με τὸν ἑμίρ (3) ἐντάμαν
— Ἄλῆ ντὸ στέκει ἀντικρὺ σ' Ἑλληνικὸν κοντάριν;
ἑσκοτώσαμε τὸν ἑμίρ καὶ τὸν Ἄλῆν ἐπιάσαμ'
— Ἄλῆ, ἐσὺ ἑἐγνώριζες τ' ἑλλέγκα παλληκάρια,
Ἄλῆ, τὰ τοξοαῖτα, τ' ἑλλένικον τὸ κοντάριν;
οἱ δύο ἄν ἐσκοτώθαμε, οἱ τρεῖς ζᾶν στέκουμ κάστρον.

(5) Ἄπῆνησαν. (6) Δράκοι ἐν τοῖς ἄσμασιν εἶναι οἱ ἑλλῆνες πολε-
μοσταὶ, λεβέντες δὲ οἱ Τουρκοί. (7) Εἰς τὰς ἀγκάλας.
(1) Ἀπὸ τὸν Βασιλέα (τῆς Τραπεζοῦντος.) (2) Ὁρη τῆς Μετζούκας.
(3) ἑγεμόνες τῆς Βαρβαίτης.

20.

Καλοὶ γειτόνοι (1) ἑλεγαν ἑκταίβα ἑοῦ σ' σὴν Πόλιν
τὸν ἑρχονταν ἀπαίντεσα ἀπᾶν σ' σὸ μεσοστράτον
ἀτὸν ἐγὼ ἐρώτεσα καὶ ἀπολοῖᾶν ἑἐδῶκεν
τὸν μαῦρον ἀτ' ἐγύρισεν μαῦρος ἑρημωμένος,
τὴν γῆν δάκρυα ἐγόμεωσεν ἀπολοῖᾶν ἑἐδῶκεν.
ἑρώτεσα τὸν θεραποῦς, ἀπολοῖᾶν ἑἐδῶκεν
καὶ πάλιν ἑζᾶν ἐρώτεσα Θεοῦ παρακαλίας
καὶ ἑκεῖν ἀπελογέθανε, ποῦ εἶναι τὰ γενητὰ σου;
ἑγὼ ἑμουνε μᾶστορας (2) σ' σ' ἑλλενικά τὰ κάστρα
καὶ οἱ ἑλλεν' ἐμὲν ὠρισαν καταίβα ἑοῦ σ' σὴν Πόλιν.
— Ντὸ νὰ λέγουμε, παλληκάρ; ντὸ νὰ λέγουμε, νέε μ'.
Τούρκικα εἶν' τὰ κάτεργα, Τούρκικα τὰ φουσατσο. (3)
Κακὸν χαπὲρ ἐπαῖρα ἑγὼ, καὶ πάγω πῆς σὸν κύρη μ'
σοῦ ἑηλιο το βασόλεμαν ἑσὸ παραθυρ εὔρεθα.
ἑρται καὶ ἑη μάνα μ' ἐρωτᾶ με τὴν καλὴν (4) μ' ἐντάμαν
ἑη μάνα μ' ζᾶν ἐρώτεσεν, καὶ ἑη καλ' φωνὴν ἑἐδῶκεν
καὶ οἱ καλοὶ μ' οἱ γειτόνες σεῖτ' (5) ἐρωτᾶνε καὶ κλαίγνε
ἄλλ' οἱ ἐμᾶς καὶ βότ' ἐμᾶς ἑπάρθεν ἑ ἑρωμαίικα.
— ἑβαρ, υἱέ μ' τὴν σπάθην σου τ' ἑλλενικὸν κοντάριν σ'
δέβ' ἀτουνοῦς σκόρπισον ἀτς ἑσᾶν ἄνεμος τὰ φύλλα
Χίλιους ἑκοψα τὴν πορνήν, χίλιους τὸ μεσημέριν,
ὁ Θεὸν ἑστεσεν τὴν βροχὴν, καὶ βρέχει τουρκοπούλια
ὁ Θεὸν ἑστεσεν τὴν βροντὴν βροντοῦν τὰ ἑγκλησίας.
Ντ' ἐποικαμε σε, ναι θεέ μ', στὰ αἵματα βαμμένοι
Σεράντα χρόνια ἑχτέσκουντου τοῦ ξένου μου ὁ κάστρον
καὶ ἀτώρα νὰ χαλάγεται με τὸ βαρὺν τὴν σπάθην;
ἑκεῖ πουλία κελαῖδοῦν με φλιβερόν λαλίαν
ἐκεῖ ἑλλενοὶ ἐπέθαναν μύριοι παλληκάρια.

21.

Χίλιοι ἀρχόντη χίλιοι, χίλιοι προσκυνητάδες

(1) Τοῦτο τὸ ἄσμα εἶναι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως Τραπεζοῦντος τὰ δὲ προη-
γούμενα εἶναι πρὸ τῆς ἀλώσεως. (2) Ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μετζούκα κάστρων
σταλλεῖς ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἐκεῖ γειτόνων διὰ νὰ πληροφορηθῆ
τὰ περὶ Τραπεζοῦντος. (3) Δηλ. ἐκυριεύθη ἑ Τραπεζοῦς. (4) Τὴν σύζυ-
γον. (5) ἑνώ ἑρώτων.

α'χπάσταν(1) και θά πάγουνε, θά πάγν νά προσκυνούνε(2)·
 α'χπάσταν και ό Κωνσταντῆς ό μικροκωνσταντινος·
 χρυσόγερον(3) επέντεσαν απάν' σό σταυροδρομίν·
 κἀνεις μετάνοιαν 'κ επόικεν, κἀνεις δέν(4) 'κ έρωτωϋνε,
 ό Κωνσταντῖνον ό μικρόν ατόναν έρωτάει·
 επόικεν τήν μετάνοιαν ατ', έδωκεν κάλ' ήμέραν.
 — Καλώς, καλώς τό παλληκάρ, τόν Έλληνον(5) τόν νέον.
 — Σ' σόν θεός σ', σ' σόν θεόν, χρυσόγερε, έγώ καθ' έρωτώ σε·
 απ' όθεν θά περάνομε απ' όθεν θενά πάμε ;
 — Ό Κάσκαμον ελίθωσεν(6) και ό Ταυρον έχουνιεν
 και τ' άγεμ. Παυλε τὰ ρασά μέγαν άντάραν έχνε·
 άμέτε άς τῆς Ζύγανας, σῆς Ζύγανας τόν δρόμον·
 ή Ζύγανα ψηλόν ρασίν και ό δρόμος χαμελία.
 — Κλωντέσταν σίλοι άρχοντοι, μικροί ύπηρετάδες·
 ό Κάσκαμον ελίθωσεν και ό Ταυρον έσονιεν
 και τάγεμ Παυλε τὰ ρασά μέγαν φουρτουνας έχνε·
 άς πάμε άς σα Ζύγανα σῆς Ζύγανας τό δρόμον.
 ή Ζύγανα ψηλόν ρασίν και ή στρατά χαμελία.
 Είς μάναχος καλόγερος ρασία άποιδιαθαίνει,
 και μείς οι σίλοι άρχοντες ιά τί 'κ άποιδιαθαίνουμ ;
 Σό μεσοστράτ' κ' επρόφτασαν, σ' σό μεσοστράτ' κ' επήγχν·
 έρθεν άντάρα και χειμός, συναργαριν(7) χαλαζίν·
 άλλους ψηλά εκρέμιξεν, άλλους σ' σα χαμελίας,
 άλλους επενταβίασεν 'πές σα τεβορορίζια.(8)

22.

Νά σάν τήμ μάναχ πού γεννᾶ τὰ τράντα χρόνια μίαν·
 και φταεί υιόν τραντέλλενον(1) και νύφεν γαλαρρόρον·
 κἀνεις υιόν κι 'γένεσεν, κἀνεις υιόν 'κ επόικεν,
 καλόγρηχ υιόν επένεσεν απάνου σ' τό Πορφύρου(2).
 — Ατόναν πώς θά λέγομε, ατόν πώς θά καλοϋμε ;
 — Ατόν Πορφύρον 'πέτε ατόν, ατόν Πορφύρ καλέσταν·

(1) Έσηκώθησαν. (2) Ίσως νέον τινά γενόμενον Αυτοκράτορα Τρα-
 πεζούτος. (3) Καλόγηρον. (4) Ούδέν νά έρωτώσι. (5) Πανταχού δέν
 λιλ:ει τό Έλλην. (6) Κατελήφθη υπό όμίχλης. (7) Αργαλειαν βλαβεράν.
 (8) Μεταξύ τών θάμων των τεβόρων (δένδρων).

(1) Τριακοντάκις Έλληνα. (2) Χωρίον υπό τήν Λιθεράν.

μονοήμερος έτονε και 'φαγεν παξιμάτιν·
 διήμερος επέντουνε, έφαγ' έναν φουντάριν(3),
 πεντεήμερος επέντουνε, έφαγεν τήν φουρνιάν,
 τραντάήμερος επέντουνε, εξέβεν και 'καυκέθεν·
 — Εγώ κόρην επάπησα και έν του βασιλέα(4).
 — Ναί Πορφυρα, ναί Πορφυρα, βαρέα μη καυκάσαι·
 ό βασιλιās 'γεράκιχ 'χει, στείλει και κυνηγᾶ σε·
 — Ούδὲ τόμ Βάρναν φοβοϋμαι, ούδὲ τόν Νικεφόρον,
 ούδὲ τόν Βαρυτράχηλον(5), ντό τό σπαθίν κόφτ' έμπρου και όπίσω.
 Μαθάν' ατο ό βασιλέας ό πολυχρονεμένον·
 — Απ' όθεν έν ό Πορφυρας, έμέν πού 'κι φοβάται ;
 έχω απάν' ατ' πόλεμον έχ' απάν' ατ' στρατειαν.
 αιρμάτωσεν τούς στρατηγούς και όλον τό φουσατόν.
 Αχπάσκεται ό στρατηγόν και πάγει σ' τό σεφέριν(6).
 σ' σήμ μέσην έν ό σερασκέρς, σ' άκρας έν τασκέριν.
 σείτ' επαιγεν, σείτ' εκλαιγεν, σείτ' χαμελά 'τραγώδιεν·
 — Θε μ', να πάμε να βρικούμε τόν Πόρφυραν σόν ύπνον,
 νᾶν' τό σπαθιν ατ' σ' σό θεκάρ, τάλογον ατ' σόν κάμπον,
 να δένω να ξεδεν ατον(,) να διπλοσιδερίζω,
 να δένω και τώμμάτια 'του μ' έννεα λοϊών μετάξιν·
 και άρ αιπ' εκεί να επνεφίζ' άς σό γλυκύν τόν ύπνον.
 Αρ παιξεν ατον ό διαβολον, και βρούεται σόν ύπνον·
 δέν ν' ατον και ξεδεν ατον, και διπλοσιδερίζε
 και δέννε και τώμμάτι' ατου μ' έννεα λοϊών μετάξιν.
 Εγνεφίξεν ό Πορφυρας άς σό γλυκύν τόν ύπνον·
 — Παρακαλῶ σε, σερασκέρ' θεου παρακαλίας·
 σουλα τὰ κάστρα φέρε με δεμένον και χαρεμένον·
 εκεί κόρασον άγαπῶ, έλέπ' και περιγελᾶ με·
 σωλα τὰ κάστρα φέρν ατον τὰ δάκρυα τ' 'κ εκατεϊβαν
 και σ' σήν Κωνσταντινούπολιν τὰ δάκρυα τ' εκατεϊβαν·
 τὰ δάκρυ' ατ', ντ' εκατεϊβαινε, εσέψαν τό μετάξιν·
 Βασιλοπούλα 'λάλεσεν από ψηλόν παλάτιν·
 — Ούκ ειπά σε, ναί κύρ Πορφυρα, βαρέα μη καυκάσαι·

(3) Όλόκληρον άρτον. (4) Του Αυτοκ. Ρωμανού. (5) Αγνωστος ει-
 ναι ό στρατηγός ό Βυζαντινός ούτος, ως εκ του Βάρνα δε και του Νικη-
 φόρου τό άσμα τούτο είναι δεκα αϊώνων. (6) Το άσμα τούτο πολυειδώς
 άδεται· παρεισέδυσαν δε μεταγενεστέρωσ και τινες λέξεις Τουρκικαί.

(εἶπεν τὰ σέρια πίσταυρα, τὴν γούλαν κρεμασμένον)
καὶ ἄλλ' ἀποῦ πῖς ὁ κύρης ἀτ' φτουλιζ' (6) τὰ γένει ἀτ καὶ ῥται·
καὶ ἄλλ' ἀποῦ πῖς ἡ μάννα του καταματοῦται καὶ ῥται·
σ' ὄλς ἀποῦ πῖς ἡ κάλη (7) του, χρυσῆ καβελάρεα,
χρυσὸν μῆλον σ' ἐρί' ἀτης παίζει, καὶ κατηβαίνει,
κατακαρδῶ ν' τὸν Ἰάννην ἀτς καὶ φοβερίζ' τὸ ῥδάκον.
Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ' καλῶς τὸ δελινάριμ μ'
καλῶς τὸ τρώγω καὶ πινῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.
Ῥδάκον τοξάρ' τὸ πρόγεμα σ', μα'σαίρ' τὸ δελινάριμ σ',
κράξ' σὴν κορφή σ' πέτραν ντὸ τρώγῃ, θάνατος ἰτὸ κοιμοῦσαι.
σὸν Θεός, σὸν Θεός, ναὶ κόρασον, τὰ γονικά σ' ἀπ' ὄθεν;
Ὁ κύρημ μ' ἀς τοὺς οὐρανοῦς, ἡ μάννα μ' ἀς τὰ νέφια.
τάδέλφια μ' στοῶσανε καὶ βροντοῦν, ἐγὼ κουρτῶ (8) τοὺς δράκους.
Καθῶς ποῦ λές, ναὶ κόρασον, χάρισμα σ' ἐν ὁ Ἰάννης·
ἄρ ἄμ', ἄρ ἄμε, κόρασον, ἄμε ἀπ' ὄθεν ἐρθεῖς·
ἀς ἐν ὁ Ἰάννης ἀδελφός μ', ἡ καλ' ἀτου ἡ νύφε μ',
τοῦ Ἰάννη μ' τὰ μικρότερα ἀς εἶν' γυναικαδέλφια μ'.

25.

Τὴν Πόλιν ὄντας ὤριζεν ὁ Ἑλλεν Κωνσταντῖνον
μὲ δέκα πέντε σήμαντρα μὲ δεκοκτῶ καμπάνας
μὲ δώδεκα Ἀρχιερεῖς, παππάδας τετρακόσιους,
διάκονους εἰκοστέσσαρα, ψαλτάδες ἐβδομηντα,
σεῖτ (1) ἔψαλλαν, σεῖτ ὤριζεν τὴν Πόλ' τὴρ Ῥωμανίαν,
σημαίνει καὶ ἡ αἰτ' Σοφιά, τὸ μέγα Μοναστήριν·
ζευρὰ κάθετ' ὁ βασιλιάς δεκ'σά ὁ Πατριάρχης,
ὁ βασιλιάς ὁ βασιλιάς ὁ Ἑλλεν Κωνσταντῖνον·
ψάλλουν τὸ αἶος ὁ Θεός, καὶ τὴν τιμωτέραν.
Ἐρθεν πουλιν καὶ κόνεψεν σ' αἰῆς Σοφιάς τὴν πόρταν.
τὸ ἕναν τὸ φτεροῦλ ἄθε σ' τὸ αἶμαν ἐν βαμμένον,
σ' τὸ ἄλλο τὸ φτεροῦλ ἄθε χαρτὶν κρατεῖ γραμμένον·
ἀτὸ κανεῖς 'κ ἐνέγνωσεν, οὐδ' ὁ Μητροπολίτης·
ἕναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν ἐρχεται καὶ ἀναγνώθεις,

(6) Τίλλων. (7) Ἡ σύζυγός του. (8) Καταπίνω.

(1) Οὕτω τὸ παρὸν ὄσμα εἶναι ὁρῆνος τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως ἐν Τραπεζοῦντος μήπω ἀλωθείσης.

ν' αἶλλ' οἱ ἐμᾶς σεῖτ' ἀναγνώθ' καὶ δερνοκισκαῖται·
— ἄλλ' οἱ ἐμᾶς καὶ βαί' ἐμᾶς οἱ Τοῦρκ' τὴν Πόλ' ἐπαῖραν,
ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκάμν' ἀλλάγε' σ' ὑφεντία·
μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιαῖς κλαίγνε τὰ μοναστήρα,
μοιρολογᾷ καὶ ἁῖα Σοφία, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγον.
Ὅλοι καὶ ἄν παργορεύκουνταν, ὄλοι καὶ γαλενίζνε, (2)
σ' ὄσαι Ἰωάννην τὸν Θεολόγον γαλένιον 'κ ἐπέμμεν
' Διάκος ἀτ' παῖρεν τὸ σπαθὶν, τ' ἐλληνικὸν κοντάριν,
τοὺς Τοῦρκους κρούει, σ' τὸ σπαθὶν, τοὺς Τοῦρκους σ' τὸ κοντάριν,
τριακόσους Τοῦρκους ἐκοψεν, δεκατέριους πασάδες·
τσακῶθεν τὸ σπαθὶτ'ζιν ἀτ', τσακῶθεν τὸ κοντάρι ἀτ
καὶ ὄντας τερῆ Ἰοιόναχος ἀπέσ σ' οὐ Τοῦρκους ἀπέμμεν.
πιάνουν ἀτον τρεῖς λεβέντ' καὶ τέσσαρα πα'σάδες
καὶ φέρν ἀτονε σ' σὸν Πασιᾶν καὶ σ' σὸν Τουρκοπολίτην.
— Διάκε σ' ἄν ἐπίανες με, ἐμὲν ντὸ θενά ἰποινες;
θ' ἐβάλνες με σ' τὴν φυλακὴν, σ' τὸ χλοερὸν του'σέκιν (;)
τώρα ἐγὼ ἐπίσσα σε, καὶ ντὸ νά φτάγω σ' ἐναν;
θὰ βάλλω σε σ' σὴ φυλακὴν, σ' τὸ χλοερὸν του'σέκιν.
— Παρακαλῶ σε, ναὶ πασαῖ καὶ ναὶ Τουρκοπολίτα,
ἐγὼ χ'ω χίλια φούλυρα, χίλια ἑκατοντάρια·
ἔπαρ' τὰ χίλια φούλυρα, τὰ χίλ' ἑκατοντάρια
καὶ μὲν ζῶν ἑἰς χάρισον κἂν πέντε ἐξ ἡμέραις.
'Κὶ παῖρ' τὰ χίλια φούλυρα, 'κὶ παῖρ' τέκατοντάρια,
οὐδὲ ζῶν χαρίζε: ἀτον κἂν πέντε ἐξ ἡμέραις.
— Διάκε μ' Τοῦρκος θὰ γίνεσαι καὶ σ' ἐν ζῶν χαρίζω...
— Ὅπισ, ὄπισ, μαῦρε Πασᾶ, μαῦρε Τουρκοπολίτα,
ἐγὼ διάκος π' ἐγενόμην, διάκος θὲν ἀποθᾶνω.
'Ατὸς ἀτόναν ἐκοψεν τὸν μέγαν σερασκέρην. (3)
Τὴν Πόλιν ὄντας ὤριζεν ὁ Ἑλλεν ὁ Κωνσταντῖνον,
εἶχεν πορτάρους δίκλοπους (4) ἀυφένταις φοβετσάρους·
ἐκεῖνος εἶχεν σύνοδον Ῥωμαίους δωδεκάρων,
ἐκεῖνος εἶχεν σύνοδον Ῥωμαίους ἀυφεντάδες.
'Εκεῖν' 'κ ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά·
ἐκλειδῶσαν τὰ ἐγκλησία, ὄλα τὰ μοναστήρα
ἐκλειδῶσαν τὴν αἰᾶν Σοφιάν, τὸ μέγα μοναστήριν.
'Απ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἐρθεν σ' σ' οἰᾶς Σοφιάς τὴν Πόρταν·

(2) Καταπραΰνονται. (3) Στραχηγὸν λέγει τὸν διάκονον. (4) Προδότης.

χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ δέθαν·
 νεσπάθην (5) τὸ κλειδίον ἄθες, καὶ πέμνεν κλειδομένον·
 θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν. (6)

26.

Ἐγὼ ἴτας ἔμ' μικρὸν παιδίν, ὠρίαζα (1) τάρνια·
 ὁ βασιλιάς ἔτον παιδίν, ἐποίεν βασιλείαν·
 ἐγὼ ἔμνε πᾶλλήκορος ὠρίαζα τάρνια
 καὶ σ' τᾶψηλά ὠρίαζα, σ' τὰ χαμελιὰ ἐμέννα·
 ὁ βασιλιάς ἔπκεν πόλεμον, ἐποίεκεν ἑσφέρην.
 ἀρματωσεν τὸ στράτευμαν ἔστειλεν ἑσὸ σφέρην·
 Ἐγὼ παλ' ἔμνε ἑσὸν παρχαρό, ὠρίαζα τάρνια·
 ἀρ ἔρχεται ὁ σερασκέρς νὰ πάγη ἑσὸ σφέρην·
 ἐπαίρεν καὶ τὰ πρόβατα μ' ἐπαίρεν καὶ τ' ἀρνιά μ'
 ἄχ, ἔσφαζεν τὰ πρόβατά μ', ἐμὲν ἀνοικόν (2) ἐποίκεν.
 Νὰ καίη ὁ Θεὸν τὸν σερασκέρ' καὶ ἀτόν τὸν βασιλέαν·
 τόσον ζουλοῦμ' (3) ἐποπικέ με καὶ τόσον ἀδικίαν·
 ἄμμοι τό πάγν' τὰ δάκρυα μ', νὰ πάη καὶ ὁ βασιλέας·
 Ἐπῆγαν καὶ ταγιάνεψανε (4) σ' τοῦ κάστρου τὴν ἀκραν
 ἔστειλαν καὶ ψάλαφσαν τοῦ κάστρου τὰ κλειδιά·
 ἂν δοῖτε, δοῖτε τὰ κλειδιά, καὶ ἂν 'κὶ δοῖτε σφέρην·
 'κ ἐδῶκεν τὰ κλειδι' ἄθες, 'κ ἐδῶκεν τάνοιγάρια·
 αἰρχίνεσαν τὸν πόλεμον, αἰρχίνεσαν νὰ κρούγνε·
 ἑσὸν ἔσφαζαν τὰ πρόβατα μ', πάγει καὶ ὁ σερασκέρς.
 Μαθάνει ἀτο καὶ ὁ βασιλέας, πτείλει καὶ ψαλαφᾶ με.
 Πόσα ἔσαν τὰ πρόβατα σ' πόσα ἔσαν τάρνια σ' ;
 θὰ δοίγω τὴν παρὰν ἀτυον, καὶ ἄλλο μὴ καταρᾶσαι.
 Ἄς ἦν' κουρπὰν (5) τὰ πρόβατα μ' σέσὸν τὴν βασιλείαν.
 Ἄρ θὰ φτάγω σε σερασκέρ' καὶ θὰ πᾶς σ' τὸ σφέρην.
 Ἐπῆγα καὶ ταίανεψα σ' τ' ἑλληνικὴν τὸ κάστρον.
 ὁ κάστρος ἔτον σίδερον, μὲ σίδερα δέμένον,

(5) Ἐλησμονήθη. (6) Τὸν σωτήρα καὶ μέλλοντα ἐλευθερωτὴν τῆς πόλεως.

(1) Ἐφύλαττον· τὸ παρὸν ἐγένετο πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι δὲ πολὺ συγκεχυμένον. (2) Ἐρημον. (3) Φθορὰν τουρκ. (4) Κατήγησα καταδιωχθέντες. (5) Θυσία· τὰ δύο ταῦτα ἄσματα χρήζουσι διορθώσεως.

τὰ παραστάρια τόντσενα, τὰ πόρτας σιδερένια,
 τάνοιγαρίτσα ἰλοχρυσά, τὰ κλειδιά ἀσημένια.
 Ἐκλιμῆτιζεν ὁ μαῦρον καὶ τὰ πόρτας ὅλα νοίγαν·
 ἀπὲς ποῦ ἔτον σερασκέρς ἄς σὸν ὑπνοῦν ἐσκῶθεν.
 Παρακαλῶ, παρακαλῶ Θεοῦ παρακαλιαν·
 ἀπ' ὅθεν εἶν τὰ γενικά σ', ἀπ' ὅθεν ἡ πατρίδα σ' ;
 Ἐμεῖς ἐννεὰ ἀδέλφα μες καὶ γῶ ὁ δρᾶίων δεκά·
 ἐγὼ ἐζῶστα τὸ σπασθίν, σ' σὸν πόλεμον ἐξέβα·
 Παρακαλῶ σε, σερασκέρ', Θεοῦ παρακαλιαν.
 ἔπαρ' τάνοιγαρίτσα ἄθες, ἔπαρ' καὶ τὰ κλειδιά·
 ἐμὲν ζῶην εἰά χάρισον ἰὰ τοῦ σπαθί' σ' τὴν ἀφναν.
 Ἐσὺ τέμδον εἶς· ἀρμαγὰν θὰ πᾶς σ' σὸν βασιλέαν.
 φέρ' ἀτονε τὸν βασιλιαν δεμένον καὶ φλεγμένον.
 Σερασκέρ', μέγα σερασκέρ', μέγα ἀρματωμένε,
 ἐσὲν νισὰν θὰ δοίγω σε, τὸ 'κ ἐς' ἡ δωδ·κάρα.
 Κακόφανθεν τὴ σύνοδον, ὅλην τὴν δωδεκάραν.
 Ἄς τὸ ράσιν ὁ τσόπανον σ' σὴμ πόλιν ἐς' παλάτια.
 Ἐ τὸ ράσιν εἶχα πρόβατα, σ' σὴμ πόλιν εὐγε εἶαν.
 ἑσὸ σὴμ πόλιν ζῶστέ με σπαθίν, σ' σὴμ πόλιν ἀρματοῦμαι.
 Βασιλέα πολύχρονη καὶ πολυχρονημένε·
 πόσα κάστρα ἐπέρανε τέσδον οἱ τουσιμᾶνοι ;
 ἐκεῖνα περιδοίγω σε, ντ' εἶχες τὰ ἐπαρχίας.
 φέρω σε καὶ τὸν τουσουμᾶνς δεμένους καὶ φλιγμένους.
 Σεράσκε', μέγα σερασκέρ', μέγα ἀρματωμένε·
 θάλλάζω τὰ νισάνια σου, ντὸ κρατοῦν σ' σὴν καρδιάς σ'.
 θάλλάζω τὸ σπαθίσις σου, νέα θεν' ἀρματώνω σ'.
 θὰ στείλω σε σ' σὸν πόλεμον, σ' σὸ φθερόν τὸ κάστρος.
 Ἐσυρα τὸ σπαθίσιμ μου, τὰ τόπια ἐβουλώθην·
 νὰ μὴ τὰ τόπια μοναχόν, καὶ ὅλον ὁ φουσάτος·
 ἐπίασα τὸν σερασκέρ' τοῦ φοθεροῦ κάστρου.
 Παρακαλῶ, παρακαλῶ, Θεοῦ παρακαλιās.
 ἔπαρ' τάνοιγαρίτσα του, ἔπαρ' καὶ τὰ κλειδιά,
 ἔπαρ' καὶ τὰ νισάνα μου· ἐμὲν ζῶην εἰά χάρσοι,
 Θελω καὶ τὸν ἀφέντη σου, καὶ ὅσδν ζῶην χαρίζω.
 καὶ θλιβεται ὁ σερασκέρς τοῦ φοθεροῦ τοῦ κάστρου.
 ἔστειλ' ἀτόν τὸν βασιλιαν δεμένον καὶ φλιγμένον.

ΓΑΜΗΛΙΑ.

Σήμερον ἄλλο ἡμέρα ἐν καὶ ἄλλο ἥλιος λάμπει·
σήμερον καὶ τὸ κόρασον δύο καρδίας βάλλει. . . .

* Ἄφσον, κόρη, τὴν μάννα σου, καὶ ποῖσον ἄλλεν μάνναν.

ἄφσον, κόρη, τὸν κύρης σου καὶ ποῖσον ἄλλον κύρη.

ἄφσον, κόρη, τὰ δέλφια σου καὶ ποῖσον ἄλλ' ἀδέλφια.

τίμα, κόρη, τὴν πεθεράς σ', νὰ ἦσαι τιμεμένσσα·

τίμα, κόρη, τὸν πεθερός σ', νὰ ἦσαι ἀγαπημένσσα·

τίμα, κόρη, τς' ἀντράδελφους, νὰ ἦσαι 'παινεμένσσα.

Μάθα, κόρη, τὴν ἀγρουπνιάν καὶ τὴν κακοπειριάν·

αὐρι' θὰ πᾶς σ' σου πεθεροῦ σ', νὰ ἦσαι μαθεμένσσα.

Μακρὴν σκοινὶν μὴ δοῖ· ἄτεν, σ' σὰ ζύλα μ' ἀπολύτ' ἄτεν·

ἡ κόρ' ἐντροπαρεία ἐν, φορτοῦται 'λον τὸ ὄρος·

τρανὸν λαγὴν μὴ δοῖ· ἄτεν, σ' σὸ νερόν μ' ἀπολύτ' ἄτεν·

ἡ νύφε 'ντροπαρέα ἐν, τσουρώνει τὸ πεγάδιν.

Σήμερον τήλοκόρασον(1) δύο καρδίας ἔχει·

τῆναν ἀφίνει σ' σου κυροῦ, καὶ τᾶλλο παίρ' καὶ πάει·

σήμερον ἄλλος ἥλιος λάμπ' σήμερον ἄλλε ἡμέρα.

Κόρη ντο εἶχες καὶ 'ργευσες, ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόριες;

εἶχα τὸν κύρη μ', τὸν καλὸν, καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.

κόρη, ντὸ εἶχες καὶ 'ργευσες, ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόριες;

εἶχα τὴν μάννα μ' τὴν γλυκὴν, καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.

κόρη, ντὸ εἶσες καὶ 'ργευσες ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόριες;

εἶχα τὰ δέλφια μ' τὰ καλὰ καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.

(1) Τὸ ὡς ἥλιος λάμπων.

ΣΗΜ. Πολλὰς τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων δὲν ἐξήγησα, ἐπειδὴ αἱ
πλεῖστα σημειοῦνται ἐν τῷ ὀπισθεν λεξικῷ.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΠΟΝΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

Α'.

* Ἄβουλα, ἐπίρρ.—ἄνεω τῆς βουλῆς τιγο· ἄβουλα τ' ἐμὸν ἢ τοῦ
κυροῦ ἄτ', χωρὶς τὴν θέλησιν ἐμοῦ ἢ τοῦ πατρός του.

* Ἄβρωτον (τὸ), ἀηδές· ἄβρωτος ἐπὶ ἀνθρώπου, λέγεται ὁ ἀ-
χαρις, ἀτερπής.

* Ἄβυζοῦ (ἡ), [ἄβυσσος], καταχθόνιον πνεῦμα, μάγισσα.

* Ἄγαλλία, (ἡ), ἀγαλλίασις.

* Ἄγαπέσιμος, ἀγαπητός, ἀξιαγάπητος.

* Ἄγκώνα, ἡ, ἀγκῶν, καὶ ὁ ὄφις ὁ ὀμώνυμος.

* Ἄγλαφιᾶζω καὶ ἄγλαθιάζω, αὐλακιάζω, διοχετεύω,
ἀνοίγει αὐλακας τὸ ὕδωρ.

* Ἄγκαλῶ καὶ ἐγκαλῶ· τὸ ἐγκαλεῖν δὲ (ἐνάγειν) λέγεται
ἐγκαλετός, ἀγκάλεμαν.

* Ἄγνέστικα, ἐπίρρ. νηστικῶς· καὶ τὸ ἐπιθετο ἀγνέστικος, ἀ-
γνέστικη καὶ γνεστικέσσα.

* Ἄγνός, ἀγνέσσα, ἀγνόν, παράξενος (σύνθητες ἐν ἀποδο-
κιμασίᾳ ἢ εἰρωνείᾳ).

* Ἄγουρος, ὁ, ἀνὴρ, καὶ ἀγοουρακός καὶ ἀγουρωμένος
= ἀνδρεῖος, τὸ δ' ἀφρημένον.

* Ἄγουράτε, ἡ, τὸ ἰδίωμα τοῦ ἀνδρός, ὁ χαρακτήρ.

* Ἄγρόκατα καὶ ἀγρόκατος καὶ ἀγροκάτουδον, ὁ ἀ-
γριος αἴλουρος.

* Ἄγροῦμαι, ἀγριοῦμαι, φοβοῦμαι δαιμόνια φανταζόμενος ὑ-
πέρχοντα.

* Ἄγρῦπνια, ἡ, ἀγρουπνία· λέγεται καὶ ἀγρουπνία.

* Ἄγρουπνος, ὁ, ἡ, τό· τὸ δὲ ῥῆμα—

* Ἄγρουπνῶ, παραττ. ἐγρῦπνανα, ἀφρ. ἐγρῦπνησα.

* Ἄγρωμαν, τὸ, τὸ ἀγρίωμα.

- Α γ ω μ α γ, τὸ, τελείωσις, 2) ἀπαγωγή.
 ·Α γ ω μ ε, ἄγωμεν.
 ·Α δ ᾶ, ἐδῶ, καὶ ἐστὶ δεικτικώτερον ἐπὶ ἔγγυτέρου, ἀδακᾶ=(ἐδῶ κάτω.)
 ·Α δ ρ ε ῦ ω, παρατατ. ἔρδευνα καὶ ἔρδεῦνα, ἀόρ. ἔρδεψα.
 ·Α δ ρ ῖ ς καὶ ἀρδῖς καὶ ἀρδῖν (ἐπὶ τῆς γούσεως) ἐπὶ τοῦ βουτύρου ἢ τοῦ ἐλαίου, ὅταν πικρίζῃ.
 ·Α ε λ ο υ τ ρ ο υ π ῆ, ἐπίθ. τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς τῆν 24 Ἰουνίου ἐρχομένης· διότι τὸ ἑσπέρας τῆς 23 πρὸς τὴν 24 θεωρεῖται ὡς ἑναρξίς τῶν θερινῶν τροπῶν τοῦ Ἰλλίου.
 ·Α ε τ ὸ ς καὶ ἀειτόνος, ὁ, ἀετός.
 ·Α ἔ τ ς, οὐτωσί.
 ·Α η τ ὸ ν, τὸ, ἀηδῶν.
 ·Α θ ᾶ λ α, ἡ, αἰθάλη.
 ·Α θ θ ῖ ζ ω καὶ ἀνθίζω, καθαρίζω καὶ πλύνω.
 ·Α θ ῶ γ α λ α ν, τὸ, πῖαρ καϊμάκι.
 ·Α θ ρ ω π ῖ ζ ω, περιποιῶ τινι μορφήν ἀνθρώπου.
 ·Α (ν) θ ρ ω π ὅ τ η, ἡ, ἀνθρωπότης.
 ·Α ῖ, αἶ, ἐπιφών. ὀδύνης· (αἶ ἐμέν καὶ βᾶί ἐμέν).
 ·Α (γ) ἔ ρ α κ α ς, ὁ, ἰέραξ.
 ·Α ῦ λ ο ῖ, ἀλλ' οἶ, αὔλοιοι ἐμέν).
 Δ ἱ μ α τ ο π ὄ τ ι σ τ ο ς καὶ αἱμματοπότυχος καὶ αἱματοπόχτες καὶ αἱματοπότης, φονεύς.
 Α κ ἔ φ α λ ο ς, ἀναρχος, ἀχαλίνωτος.
 ·Α κ ῖ δ α, ἡ, ἀκίς, τοῦ ἄρτου τοῦ κατὰ τὴν περιφέρειαν. (Κερασ.)
 ·Α κ λ ε ρ ο ς, ἀκκληρονόμητος, (ἐνίοτε εἰρωικῶς), δυστυχής.
 ·Α κ λ ο υ θ ῶ, ἀκολουθῶ.
 ·Α κ ρ ᾶ ν α λ ο ς, ὁ, ἑλίγον ἀναλος ἢ ἀνάλατος.
 ·Α κ υ ρ ῖ ᾶ τ ε υ τ ο ν, τὸ, τὸ ἄνευ κυρίου, ἀδέσποτον, ἀκέφαλον, (συνήθως ἢ λέξις ἐπὶ κατάραις).
 ·Α λ ᾶ τ, τὸ, ἐλάτη, ἢ ἢ πῖσσα ἀλατόπισσα. | Ἐ λ α τ ο θ ῆ κ α = ἀλατοθήκη.
 ·Α λ α χ τ ὸ ρ ν, τὸ, ἀλέκτωρ. (Οἰνοεῖς)
 ·Α λ ε υ ρ ο κ ᾶ δ, τὸ, ἀλεύρου κάδος.
 ·Α λ ι κ ὸ ς, ἀλμυρός.
 ·Α λ λ ὄ ξ ε ν ο ς· ὁ, ξενότατος, ἀλλοδαπός· τὸ θηλ. ἀλλόξενη σημαίνει τὴν ἀλλοδαπὴν.
 ·Α λ λ ο ς, ἄλλεσσα, ἄλλο.
 ·Α λ λ ο ῦ, ἀλλαχού.
 ·Α λ ὶ ν, ἄλως· τὸ δὲ ῥήμα—

- Α λ ω ν ῖ ζ ω.
 ·Α μ α ρ τ ᾶ ν ω καὶ ἀμαρτάνουμαι — ἀμαρτία—ἀμαρτωλός, ἀμαρτωλέσσα.
 ·Α μ ε, ἀπελθε, ἄγε, ὑπαγε· ἄμε δέβα,=διαβάς ἀπελθε.
 ·Α μ μ ο ν, ὁμοίως, ὅπως.
 ·Α μ ν ὸ ς, [ἀμάω=θερίζω], ὅσον μεταξύ δύο αὐλάκων σπείρεται ἢ θερίζεται. (Κορσ.)
 ·Α μ ο λ ὸ γ ε τ ο ς καὶ ἀνομολόγητος.
 ·Α μ π ἔ λ, τὸ, ἄμπελος.
 ·Α μ π ε λ ῖ τ ζ α, ἡ, εἶδος χόρτου κλιματοειδοῦς.
 ·Α ν α θ υ μ ο ῦ μ α ῖ, ἀνεθυμούμαι, (Κοτυωρίται).
 ·Α ν ᾶ β α σ μ α ν, ἀνάβασις.
 ·Α ν α κ α ῖ ν ῖ ζ ω, ἀνανεώνω, ἐπαναλαμβάνω· τὸ παθ. ἀνακαινίουμαι, ἀόρ. παθ. ἐνεκαινίστα.
 ·Α ν α ν ᾶ μ ε ν ο ν, τὸ, τὸ ἀπροσδόκητον.
 ·Α ν α ρ χ ῆ ς καὶ ἀρχῆθεν, ἐξ ἀρχῆς.
 ·Α ν α σ κ ε λ ῖ ζ ω καὶ ἀνασκελόνω, ῥίπτω τινὰ ἐπὶ νώτων. Ἀνασκελιούμαι καὶ ἀνασκελοῦμαι τὸ παθ.
 ·Α ν ᾶ σ μ α, ἡ καὶ τὸ, ἀναπνοή. [ἀνά, ἄσθμα].
 ·Α ν α σ π ᾶ λ λ ω, λησιμονῶ - ἀνάσπαλμαν, τὸ, ἐστάθη—ἀνασπαλέτας=ἐπιλήσμων.
 ·Α ν α σ τ α ῖ ν ω, ἀνατρέφω· ἀόρ. ἀνέτταισα· τὸ παθ. Ἀνασταίσκουμαι, ἀόρ. παθ. ἐνεστάθα.
 ·Α ν α τ ρ ῖ χ ῶ, ἀνατριχῶ, φρίσσω.
 ·Ε ν α ῦ γ α ρ ο ς, ὁ, ὁ μονογενὴς θαλλῆς, ὡς μόνος αὐγάσας ἐν τῷ οἴκῳ.
 ·Α ν ε γ ρ ο ῖ κ ῖ σ τ ο ς, τὸ θηλ. ἀνεγροίκιστος καὶ ἀνεγροικίστεσσα, ἀ-ἀγροίκος, ἀνόητος.
 ·Α ν ε ἰ μ ῖ δ α ς, ἡ, ἐργαλεῖον τῶν νηματοκλωστῶν.
 ·Α ν ε ρ ε ῦ ν ε (η) τ α, τὰ ἄνευ ἐρεύνης καὶ ἐρωτήσεως γιγνόμενα.
 ·Α ν ω φ ἔ λ ε ῖ τ ο ς, ἀνωφελής· τὸ οὐδέτερον σχηματίζεται καὶ ἀνεφὲλ παρὰ Κωτυωρίταις.
 ·Α ν θ ε ν, ἀνωθεν, ἄνω.
 ·Α ν ὀ μ μ α τ ο ς, ἀόμματος.
 ·Α ν τ ρ ᾶ χ ν α, ἡ, ἀνδράχνη, καὶ ἀντράχλις.
 ·Α ν τ ρ ῖ ζ ω, ὑπανδρεύομαι ἐπὶ γυναικός.
 ·Α ξ ῖ ᾶ ρ, τὸ, ἀξίνη.
 ·Α ο υ ρ ν ο ῦ μ α ῖ καὶ γουρνούμαι καὶ γουρνύουμαι, ὀρούμαι.
 ·Α π α κ ο υ σ τ ῖ κ ῆ, (Κερασ.) ἡ ἐξ ἀκοῆς μαθοῦσα ἢ ἀκούσασα· ἀπακουστικὴ εἶμαι (ἐνν. ὅτι ἔλεγον=ἀκούσασα τυγχάνω ὅτι ἔλεγον.

- Ἄπ' ἀκουστών, τὸ, τὸ ἐξ ἀκοῆς μεμαθημένον.
 Ἄπαλάμα, ἡ παλάμη.
 Ἄπαναρύνω, ἀπαραϊνῶ.
 Ἄπανωθύρ, ἐπανωθύριον.
 Ἄπαργῶς, ἐξ ἀργῶν, ἀργά.
 Ἄπαρπάζω, διακόπτω τινὰ θρασέως τῆς ὀμιλίας, αὐθαδιάζω, θρασύνομαι.
 Ἄπερς, [ἀπό, ἐς=ἔσω] ἔσω, ἔνδον.
 Ἄπισκιάσκουμαι, ὡς ἀπὸ σκιάς εἰκάζω, νομίζω ὅτι βλέπω τινὸς τὴν σκιάν.
 Ἄπλωταρέα καὶ ἀπλωταρεῖος, ἀνεωγμένοις τόπος ὑπαιθρος καὶ εὐήλιος, ἐν ᾧ ἀπλώνουσι πράγματα εἰς στέγνωσιν.
 Ἄπεβρετίζω καὶ ἀπεβροτίζω καὶ ἀποβροτίζω, μιαινῶ, ποιῶ τι βδελυρόν.
 Ἄποβρακοῦμαι, ἀπεκδύομαι τὴν βράκα.
 Ἄπογλάρ [ἀπογούλιον], τὸ ἀπὸ τῆς γούλας ἤτοι τῆς τροφῆς περιλειπόμενον μετὰ τὸ φαγεῖν.
 Ἄποδελιάζω, ἀποδελιάζω· τὸ πθ. ἀποδελιάζομαι· ἐπὶ τῶν πλοκάμων ὅταν ἀποπλέκεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων.
 Ἄποδουλίζω, ἀπαλλάττομαι τῶν ἐργασιῶν.
 Ἄπογριζέω, ἀπεκριζώω, κατασκάπτω (ἀγρούς).
 Ἄποστάζω, προστάττω.
 Ἄπουταχτέρ καὶ ἀπαταγούμενος, ὁ πληρῶν, αἰὸς τε ὧν πληρῶν ἐπιταγάς.
 Ἄποκαρφόνω, ξεκαρφόνω.
 Ἄποκῶλ, τὸ νήπιον, ὅταν παύσωσιν αὐτὸ τοῦ γάλακτος τῆς μητρὸς· καὶ τὸ ῥῆμα—
 Ἄποκωλύζω, ἀποκωλύω τοῦ μαστοῦ τὸ νήπιον, ἀπογαλακτίζω.
 Ἄποκουμπίζω, ἐπακουμβῶ.
 Ἄποκρεμάνω, ἀποκρεμῶ, ἐξαρτῶ τι ἀπὸ τινος· τὸ παθητ. ἀποκρεμάγομαι=κρεμῶ ἑμαυτὸν ἀπὸ τινος.
 Ἄποκρύνω, ἀποκρύνω· τὸ δὲ παθ. ἀποκροῦμαι.
 Ἄπολάδ, τὸ, [ἀπαλὸς] ἀπαλόν, τοῦ ἄρτου τὸ μαλακόν τὸ ἐντός, τοῦ δὲ κρέατος τὸ ψαχνόν.
 Ἄπολέκω, ἀφίνω. Ἄπομεινάρ
 Ἄπονοιόγομαι καὶ ἀπανοίγομαι καὶ ἀποζαμοῦμαι, ἀνοιγῶ ἐκτείνων κατὰ δύναμιν τὴν χεῖρα, συνήθως ὅπως καταφέρω κτύπον.
 Ἄπόποπας, ὁ τῆς ἱερωσύνης ἐξαχθεὶς.

- Ἄποπότ, τὸ, τὸ μετὰ τὸν πότον καὶ πιεῖν ἐναπομένον ἐν τῷ ποτηρίῳ νερόν.
 Ἄποδρανίζω, σαρόνω τὸ δρανίσι ἤτοι τὰς δοκοὺς τῆς στέγης καὶ τοὺς φεγγίτας, ἐν γένει δὲ ἀπλῶς καθαρίζω σαρόνων καὶ πλύνων.
 Ἄποχαλακόνω ἀποναρκοῦμαι, ἀποχαυνοῦμαι, παραλύομαι ὑπὸ νοθρότητος.
 Ἄποσκευαρίζω, συνάγω ἐπὶ ταυτὸ ὅλα τὰ τῆς οἰκίας σκεύη καὶ ἀπάγω, ἢ καθαρίζω αὐτὰ καὶ τοποθετῶν· τὸ μέσον ἀποσκευαρίομαι.
 Ἄποσποῦγγ, τὸ, τὸ ἀπὸ τοῦ προγγίμματος ἀπολειπόμενον.
 Ἄποσυνάγωμαν, τὸ ποιεῖν ἢ γενέσθαι τινὰ ἀποσυνάγωγον.
 Ἄποτρομαγμένος, ὁ μονογενὴς υἱός, περὶ οὗ διηνεκεῖς φόβοι κατέχουσι τοὺς γονεῖς μὴ τι πάθῃ.
 Ἄποτσετσεκόνω, ἐκ τῆς πολυφαγίας ἐξοιδαίνομαι τὴν γαστέρα.
 Ἄποτσιγκοῦμαι, ἀποταυρίζομαι.
 Ἄποτσιχάλ, τὸ, σχίζω.
 Ἄποφάρ, τὸ, ἐκ τῆς τροφῆς καταλειπόμενον, τὸ αὐτὸ καὶ ἀπογλάρ καὶ ἀπομεινάρ· τὸ τελευταῖον ὅμως τοῦτο λέγεται καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐναπομένουτος.
 Ἄποφορ, τὸ, ἐνδύματα, ἅτινα ἢ ὅλας ἢ ἡμιτριβέντα διὰ παντὸς ἀπεδυσάμεθα.
 Ἄπραγία, ὀκνηρία, ἀργία. Ἄπραγία μ' ἀπάνι σ', κατάρρα τῶν γυναικῶν.
 Ἄπραγος, ὀκνηρός, ἀνωφελὴς πρὸς ἑαυτὸν· τὸ αὐτὸ καὶ ἀπραγμένος.
 Ἄπράναν καὶ ἀπράνας, πρῶην, πρὸ ὀλίγου.
 Ἄρ=ἄρ τῷ παρ' Ὀμήρῳ λοιπόν.
 Ἄρζούβαλος, χονδρός, ἀλύγιστος, ἀγροίκος.
 Ἄρκουδέω, ἐπὶ τῶν νηπίων βαινόντων τετραποδιστί.
 Ἄρναχεύω [ἐναρχεύω] ἐνάρχομαι· τὸ δ' ἀφρημένον ἀρναχία καὶ ἀρναχέμαν=ἐναρξίς.
 Ἄρνικὸς, ἀρσενικός· τὸ θηλ. ἀρνεύσσα=ἀρρένόφρων· τὸ δὲ ῥῆμα—
 Ἄρνεύω, ἐπὶ τῶν παιδαρίων, ἅτινα καταντῶσι τυραννικὰ καὶ ἄτακτα ἀνησυχῶντα τοὺς οἰκείους.
 Ἄρτύζω καὶ ἀρτύω, ἐπὶ τοῦ φαγητοῦ ἀλατίζω.
 Ἄρύνω ἀραινῶ· τὸ δ' ἐπίθετον ἀρύς καὶ ἀραιός.
 Ἄσα, (ἄω) ἀναπνοή.
 Ἄσαλγος [ἀσελγής], ἄτακτος, ἀναιδής.
 Ἄχερῶν=ἄχυρῶν.

- Ἄσκειμος, ἄσχημος.
 Ἄσπαλῶ, σφαλλῶ.
 Ἄσπίδα, ἡ ἄσπις, τὸ γνωστὸν τῶν ἀρχαίων ὄπλον, καὶ ὁ κεραυνός, καὶ μετφ. ὁ ταχὺς ἐπιδέξιος.
 Ἄσταχ=στάχυς.
 Ἄστοχ, τὸ, ἄστοιχον, ἀκληρονόμητον.
 Ἄστοχεύω, εὐχομαι κατὰ τινος ἵνα μείνη ἀκληρονόμητος λέγων, Ἄστοχὴ γίνεταί. 2) φέρομαι ὡς πρωτόπειρος πρὸς τι ἔργον.
 Ἄσταλα ἐπίβρ. [παρ' Ὀμήρῳ ἀτασθάλως] ἀνοήτως, ἀφρόνως, πολυτελῶς καὶ χυδῆν, ἀκοινονομήτως.
 Ἄτώρα, νυνί, τώρα.
 Ἀυτεξούσιον μετὰ τοῦ: τὸ: κεῖται ἐν τόπῳ ἀφρημένου τοῦ Ἀυτεξούσιος.
 Ἄφκα, [ἀπό, κα(τω) κάτω].
 Ἄφταστος, [α, φθάνω], ὁ μὴ φθανόμενος, ὁ ὠκύπους. 2) ὁ ἀνυπόμονος, ὀλιγόψυχος.
 Ἄφτω, ἄπτω, ἀνάπτω.
 Ἄχαντ, τὸ, ἄκανθα — Ἄχαντίτσα, εἶδος χέρτου.
 Ἄχάνω, χαίνω· ἔχασεν τὸ στόμαν καὶ περμὲν, λέγεται ἐπὶ τῶν ζῶων καὶ ἐπὶ τῶν ῥαθυμούντων.
 Ἄχνιδ, τὸ, ἡ παρ' Ὀμήρῳ ἄκνιστις, τὸ ῥαχοκόκκαλον.
 Ἄχπαράζω, ἐκπλήττω.
 Ἄχράδ, τὸ, ἄγριον δένδρον κατὰ τὴν Κρώμνην καὶ Χαλδιάν, φέρον καρπὸν ὡς τ' ἄγρια ἀπίδια, ἀλλ' ἄλλοιον.
 Ἄψηλασέα, πᾶς τόπος ὑψαλός.
 Ἄψιμον, πῦρ ἀναμμένον.
 Ἄψέα, τὸ παρ' Ὀμήρῳ αἴψα, εὐθύς, δυνατὰ, ταχέως, δραμαίως: τὸ ὄ: ἐπίθετον—
 Ἄψύς, ὄρητις, σκληρός, ταχύς.

B'

- Βαυλίζω, νανουρίζω.
 Βαριάζω, βαρύνω, ἐνοχλῶ, παρέχω βάρος, τὸ παθητ. βεβράσκουμαι βαρύνομαι, συλλαμβάνω ἐπὶ ἐγκύου· βαριασμένος, τὸ θηλ. βαρασμένος = ἰγκυος· τὸ ῥημτ. βάριασμαν=ἐγκυρόνησις.
 Βαραχέα, ἐπιβάρυνσις, βάρος, ἐνοχλησις, ἄχθος· βαρασσεῖα ἐγένουμου=ἐπαχθεῖς ἔγεινα.

- Βάρσανον καὶ βάσανον, τό.
 Βέσαλον, τὸ, οἱ Οἰνοεῖς τὴν πλίνθον κατ' ἐξοχὴν, δι' ἧς τρίβοντες πλύνουσι τὰ πατώματα.
 Βίος, τὰ κτήματα καὶ χρήματα καὶ ὁ πόρος τῆς ζωῆς· τὰ βίους καὶ τὰ βίετα.
 Βιωσμένος, ὁ, κτηματίας, ἡ βιωμένσος.
 Βλαστιμῶ, φλασφηβῶ, ὑβρίζω· τὸ δὲ ἐπιθ. βλαστιμέας [βλάπτω τὴν τιμὴν τινος].
 Βλοχών, τὸ, βλυχώνιον, ὁ ἄγριος ἡδύοσμος.
 Βλοχόνω καὶ γλοφόνω, | γλοφέω, γλύπτω], ποιῶ τι κοῦφον διὰ γλυφῆς.
 Βοῆτος, ὁ, βοῆ συνωθουμένου λαοῦ, λέγεται βόεμα καὶ βοῆ.
 Βοσκεῖος, ὁ, βοσκεῖον, βοσκή, νομή· βοσκεῖος τόπος = ἐν ᾧ ὑπάρχει βοτάνη εἰς νομήν.
 Βοσκίζω, βόσκω· ἐνεργητικὸν μεταβ.
 Βόρβορος, ὁ, χάος, ἀνακάτωσις πραγμάτων, ἀταξία, κυκεών· 2) ὁ πελώριος.
 Βοτάν, τὸ, φάρμακον, ἰατρικόν.
 Βοτανίζω, [ἐπιτίθημι φάρμακον], κυρίως λέξις γεωργικῆ=ἀραιῶν τὰ φυτὰ καὶ καλλιεργῶ.
 Βοτρύδ, τὸ, βότρυς.
 Βουκολεῖον καὶ βουκελεῖος παρὰ Σουρμενίταις ἡ νομή, παρ' οἷς καὶ βουκόλος.
 Βουλῆ, ἡ βούλησις, γνώμη, συμφωνία, συγκατάθεσις.
 Βουκέντρ καὶ βουκῶν, τὸ, βούκεντρον.
 Βραβουλίτσα, εἶδος βερυκόκκου.
 Βράσσα, εὐφλογία.
 Βροθάκα, ἡ, βάτραχος.
 Βρούα, καὶ βρούετα, τὰ·
 Βροῦλα, ἡ, φλόξ, [ῥω, ὄρνυμι].
 Βρουλακίζω, καὶ βρουλιζω, φλογίζω, φλέγω· 2) μενεαίνω.
 Βυζαλίστρα καὶ βυζάστρα καὶ βυζάχτρα, ἡ τιτθῆ.
 Βυζαλίζω, παρέχω τοὺς μαστοὺς τῷ νηπίῳ ἵνα βυζάνωσιν.
 Βῶκος, ὁ εὐήθης, ἐλαφρόνους.
 Βῶλ, τὸ, βῶλαξ, καὶ ὁ κόκκος τοῦ ὄσπριου.
 Βωλιάζω, ποιῶ τι ἢ ἐξάγω βῶλους.
 Βωλάρ, τὸ, βῶλος γῆς.

Γ.

- Γαλακτίτσα, είδος χόρτου.
 Γαλατόνω, πληροῦμαι γάλακτος.
 Γαλενίζω, γαληνίζω, εἶμαι ἐν γαλήνῃ ἡσυχάζω.
 Γαλοφάγ, τὸ τροφή ἐκ κολοκύνθης καὶ γάλακτος.
 Γαμπόνω, [καμπόνω, κάμπτω], συναρμύζω διεβρώγμενον.
 Γαναχτῶ παρὰ Σουρμενίταις καὶ ἀγανακτῶ παρ' Ἀμισινοῖς, κουράζομαι ἀποκάμνω, ἀπαυδῶ.
 Γαρκόν, τὸ, ἡ γαρκοῦδα (=δάμαλις), ταῦρος, μόσχος.
 Γαστρίν, τὸ, γαστρίον.
 Γενάμι(ε)νος, ὁ, ὠριμος ἐπὶ καρπῶν.
 Γεναμόνω, γίγνομαι, ὠριμάζω· τὸ ῥημτ. γενάμωμαν = ὠριμανοῖς.
 Γοίτονος καὶ οἴτονος, [αὖ τινος], ὁ, =δεῖνα.
 Γέραμαν, γήραμα, γῆρας.
 Γεροπάλαλος, ὁ παλίμπαις σωροδαίμων γέρων ἄφρων.
 Γίγαντας, γίγας, πέλωρ.
 Γλαστέροκαὶ γλαστέρα, ἡ, γλοιώδης, ὀλισθηρὸς, τόπος.
 Γλοιάζω, ἀόρ. ἀ. ἐγλίαξα, ὀλισθαίνω κυρ. περιπατῶν ἐπὶ πάγου.
 Γλυκέα, ἡ, είδος πληγῶν φουμένων περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ μάλιστα περὶ τὸ στόμα.
 Γλυκέρ, τὸ, (Οἶνοεις) γλυκέριον, γλεῦκος μοῦστος.
 Γλυκίζω, ποιῶ τι γλυκῦ, καθίσταμαι γλυκὺς, βαπτίζω τι ἐν γλυκείῳ ὕδατι.
 Γλύμμαν καὶ γλύσμαν, τὸ [γλύπτω] σάπυνος θρύμμα· ὁμοίως λέγεται καὶ ἀπογλώμ καὶ σαπονογλώμ.
 Γλύνω, καταθλίβω, πιέζω καὶ ἐλαττῶν τινος τὸν ὄγκον φθείρω αὐτό.
 Γονέϊος, γονεὺς· πληθ. γονεῖ=γονεῖς.
 Γοχία . . . ἡ, Χαλδαῖοι τὴν δράκα· [ἔχω].
 Γοῦλα, λαίμος, λαίμαργία.
 Γουλέας, ὁ, λαίμας, μεγάλαιμος, λαίμαργος, κωλιόδουλος, ἐπιτεταμένη σημασία: γουλαρέας, θηλ.=ἡ γουλαροῦ.
 Γουτσαφ, τὸ γαμψὸς ὄνυξ· ἀεκόπαν τὰ γουντσαφί' ἀτ'· ἀεκόπαν τὰ φτέρ'· ἐπὶ ἡττωμένου.
 Γουρζοῦλ, τὸ, (ἐπ. φαγεῖν) ὅ,τι ὁ γουρζουλάς τούγχι ἢ ὅ,τι τρωγόμενον ἐπιφέρει τὸν γουρζουλά· ἐξ οὗ τὸ ῥῆμα.—
 Γουρζουλάουμαι, ἐσθίω μετὰ πικρίας· τὸ ῥημτ. γουρζούλαμαν· τὸ ἐνεργ. γουρζουλιάζω καὶ γουρζουλόνω.

- Γουρζουλάς, ὁ, λοιμικὴ πανώλης.
 Γουρζουλοφᾶς, τὸ, τὸ τοῦ γουρζουλά θῦμα.
 Γριζένω, [ἐκριζῶ] ἀνοίγω γριζέαν, ἀνοαύσσω, ἀνασκάπτω τοὺς ἀγρούς βαθέως πρὸς πῖανσιν.
 Γρυντσαφίζω καὶ γρυντσαφόνω καὶ γριντσεύω· τὰ 2 πρῶτα καὶ ἐπὶ γαλῆς σημαίνουσι τὸ διὰ τῶν ὀνύχων σπαράσσειν καὶ ἀνέρπειν.
 Γυναικίζω=νυμφεύομαι
 Γυναικολογία καὶ γυναικολόγ, ὄμιλος γυναικῶν.
 Γυναικότε, ἡ τὸ ἦλος, ὁ χαρακτήρ τῆς γυναικός.
 Γυναικωτός, ὁ, θηληπρεπής.
 Γυναικοῦ, κατὰ μόνην τὴν γενικὴν μετὰ τῆς: κατὰ=κατὰ γυναικοῦ· ἐπήγαν κατὰ γυναικοῦ=ἐπορεύθησαν μόναι γυναῖκες, ἀνευ ἀνδρός· κατὰ γυναικοῦ ἔχτισεν (=ἔκτισεν) ὀλόιον ὅσπιτ = μόνη γυνὴ ἀνευ τῆς βοηθείας ἀ. ἀνδρός.
 Γωνάτ, τὸ, τὸ ὄργανον τῶν τεκτόνων, δι' οὗ παρατηρεῖται ἡ ὀρθὴ γωνία. [γωνία].

Δ.

- Διαβολεύω καὶ διαβολίζω καὶ διαβγατίζω καὶ διαβίζω καὶ καὶ διαβάλλω, διαβάλλω, ἐσπείρω διαβολήν.
 Διαβολεμένος, διαβολεμέν(τ)σα καὶ διαβολκέσσα, ὁ πνευματώδης, κεκτημένος σατανικὴν εὐφυΐαν.
 Διαβολίνα, ἡ, διαβολή.
 Διακλύζω καὶ διακλύζω, διακλύζω· ἡ δὲ πράξις καλεῖται.—
 Διακλύμαν, τὸ δὲ ὄργανον, δι' οὗ διακλύζομεν, διακλύστερ = διακλυστόριον.
 Δάπανα, ἡ, ἐφόδιον, ζωοτροφία.
 Δάρκουμαι, δεύρομαι· ἀόρ. παθ. ἀ. ἐδάρθα.
 Δαρμός καὶ δάρσιμος; τό.
 Δάρτ καὶ Δάρτι (Οἶνοεις), ἄρτι, πρὸ ὀλίγου. [ἄρτι].
 Διασκελίζω, ἴδε Συμποδίζω.
 Διάσιμον, τὸ, ἡ πράξις καὶ —
 Διάσιμαν, τὸ, ἡ ὕλη, ἐξ ἧς συντάσσοσιν ἐντείνοντες τὰ κατὰ μῆκος νήματα τῶν ὑφασμάτων· λέγεται δὲ διάσιμαν καὶ ἡ πράξις, ἦτοι τὸ διάσιμον.

Διαστέρ και διαστῆρα και διαστοῦρα, ἡ δι' ἧς διάζουσι τὸ ὕψωμα μηχανή.

Δαυκεῖον, τὸ, εἶδ. φυτοῦ, δαῦκος. Τουρκιστί χαβοῦτζι.

Δασύμαλλος, ὁ δασὺς τὰς τρίχας.

Δαχτερὸν, τὸ, κοφίνιον· [ἴσως ἐκ τοῦ δέχομαι].

Δέβα(σ.ς) = διάβασις· δέβα = β'. τῆς προστακτικῆς πρώτων, διάβηθι, τοῦ ῥήματος διαβαίνω.

Δεβάζω, διαβάζω, ἀναγινώσκω. 2) διαβιβάζω, διαπερῶν τινα.

Διαδατικόν, τὸ, περαστικόν, εὐδιάβατον, (σύνηθες ἐπὶ εὐχῆς πρὸς ἄρρωστον α Χριστοῦ πόνον και διαδατικόν v.

Δειλαίνουμαι, δειλιῶ.

Δελεάζω και δελιάζω, συμπεριπλέκω, φυλιάζω, ἤτοι ποιῶ φέρδην μίγδην, ἐπὶ κλωστής.

Δέν και τηδέν, οὐδέν· δέν πα' κ ἐποίκην και τηδέν πα' και ἐποίηκεν = οὐδέν ἐποίησεν, οὐδὲ τί ἐπραξε.

Δεντρολίθανον, δενδρολίθανον.

Δεξάμενος, ὁ, ἡ δεξαμένη, ὁ ἀνάδοχος.

Δέσμη, ἡ, και δέσμινα, τὸ, ἡδύσμον.

Δέργος, τὸ ὄπισθεν ἡ ῥάχη τῆς οἰκίας, ὁ ὀπίσω τῆς οἰκίας τόπος.

Διέβργ, τὸ, διβεργον, [τὸ ἐκ δύο βεργῶ = ῥάβδων] ἐργαλεῖον γεωργικόν.

Διθωλίζω και διαθωλίζω, κατακόπτω τὴν γῆν εἰς βώλους, λισγῶνω.

Διδυμάρ, τὸ, δίδυμος.

Δίκλοπος, ὁ διχάζων τὴν γνώμην, κόθορνος, ὑποσλος, μερολήπτης· τὸ δ' ἀφηρμ. δικλοπία.

Δίκοντα, τὰ, τὰ στενά, ὁ κίνδυνος ὁ ἔσχατος· ἐρθαμε 'ς (τ)ὰ δίκοντα = ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς βεβήκαμεν.

Δίκοτα και δίκωτα, τὰ, ἀμφιῤῥεπῆ· 'ς τὰ δίκωτα εἶμαι = μεταξὺ δύο γνώμων ἐυρισκόμενος, δὲν ἤξεύρω νά προκρίνω τὴν μίαν, τὴν ἑτέραν καταλιπῶν.

Δίκρανον και δικρόν, τὸ, τὸ γεωργικόν ἐργαλεῖον.

Διλαβίτσα, διλάβις, ἀμφιφορεύς.

Διπλάζω, ποιῶ τι διπλοῦν. 2) ἐπαναλαμβάνω ἐκ δευτέρου 3) διπλ. τινά = υπερβαίνω τινά κατὰ τὸ διπλάτιον.

Διπυρίζω, [διαπυρίζω, διὰ, πυρίζω, διὰ τοῦ πυρός διαπερῶ τι] και ἐπμ. κατακαίω.

Διχερέα και δίχηρη, ἡ, δρᾶξ ὅσον ἐγκλείεται ἐντὸς τῶν δύο χειρῶν.

Δίγω και ἐνίοτε δούγω, δεῖς, δεῖ, και δοῖς, δοῖ· δούγομε και δόγομε, δίγετε και δεῖτε, δεῖνε, δίδωμι.

Δολερός, ὁ, ἡ δολερή και δολερέσσα.

Δόλος και δόλωμαν, τό.

Δολόνω, δολύω.

Δονίζω, δονῶ, ἀντηχῶ.

Δόντ, τὸ, ὀδοῦς.

Δουκάλ, τὸ, χαλινός.

Δουκαλίζω, μεταχειρίζομαι τὸν ἵππον διὰ τοῦ χαλινοῦ.

Δουλεία, ἐργασία, και ῥῆμα δουλεύω = ἐργάζομαι.

Δουρβανίζω, ἀνακυκῶ ἐντὸς σκεύους τὸ γάλα, ὅπως διεξάξω τὸ βούτυρον.

Δρανὶν και ῥδανὶν, τὸ κορ. οἱ δοκοὶ τῆς στέγης. σπανίως δὲ παρὰ Κρῳμναίους ὁ σεγγίτης.

Δρομάουμα, ἐμβαίνω, εἰς τὸν δρόμον, ἀρχομαι τῆς ὕδοιπορίας.

Δυσάχθεια και δυσωδία, δυσωδία.

Δῶμαν, ἡ στέγη ἡ κατασκευασμ. ἐκ πηλοῦ.

Ε΄.

Ἐγδύζω, ἐκδύω· ἐγδύζω και ἐγδύω τὸ μέσον ἐγδύομαι ἐκδύομαι.

Ἐγδῖν, τὸ. ἰγδῖον· τὸ δὲ δι' οὐ κοσανίζου· ἐν τῷ ἰγδίῳ ἐγδοκούσαλον.

Ἐγκαλῶ, τὸ αὐτὸ τῷ τῶν Ἑλλ. ἐγκάλω.

Ἐγλίζω και ἐγλιτίζω, ἐλίσσω περὶ ῥάβδον.

Ἐγλύτρα, ἡ, [ἔλυκτρον] ἐλυκτῆρ.

Ἐγνεφος, ἐκνηφος, ἐξυπνος, τὸ θηλ. ἐγνεφεςσα, τ' οὐδ. τ' ἐγνεφον.

Ἐγνεφότε, ἐξυπνότης, ἐκνηφότης.

Ἐγνεφῶ, ἐκνήφω ἐξυπνῶν· ἀορ. ἐγνεφσα.

Ἐγροικῶ, τὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀγροικῶ και γροικῶ.

Ἐἶδωλον, τὸ ὄ ὠραῖος· μάλιστα κατ' εὐφημισμὸν ὁ δυσειδῆς εἰδεχθῆς, μυσάρος.

Ἐῖρηνέω, ζῶ ἐν εἰρήνῃ, ὁμονοία, ἡσύχως.

Ἐῖς και ἕνας και ἕνας· τὸ μὲν πρῶτον δὲν λέγεται ἐπὶ τῆς γυναικὸς τὰ δὲ ἄλλα δύο και ἐπὶ τοῦ ἀνδρός και ἐπὶ τῆς γυναικός.

Ἐῖτα δᾶ, εἰττακεῖ, εἰτταδαμέρ, εἰττακῶς, εἰττακίαν· εἰς τὰ ἐδῶ, ἐκεῖ, κτλ.

- Ἐλάδ, τὸ, ἔλαιον, τὸ δὲ σκεῦος τοῦ ἐλαίου ἐλαδερὸν, τὸ τοῦ ἐλαίου δοχεῖον.
 Ἐλέτιμος, ὁ, ἐλέημαν, τὸ, ἄξιος ἐλέους οἴκτου.
 Ἐλέπω, βλέπω, παρατ. ἔλεπνα καὶ ἐλέπνα, ἀόρ. εἶδα.
 Ἐλυμ, τὸ, ἔλυμος κέγχρος.
 Ἐλῶ, φεῖδομαι, παρατ. ἐλίανε, ἀόρ. ἀ. ἐλίασα καὶ ἐλείασα.
 Ἐμοβότανον, [ἐμετοῦ βοτάνη] ἐμετικόν.
 Ἐμπερβολὴ καὶ ἐμπροβολὴ καὶ ἐμπροβόλεμαν, προκοπή.
 Ἐμπροπίσ', ἐπίρρ. καὶ ὡς πτωτικὸν τέμπροπή καὶ τεμπροπή.
 Ἐξωκᾶ, [ἐξω, κᾶ] ἐξω.
 Ἐξοίδημαν, τὸ, ἐξοίδημα.
 Ἐντρανώ καὶ παρὰ Κερασσυντίοις ἀπλοῦν τρανώ, ἐντηρῶ, κυττάζω, παρατηρῶ.
 Ἐντῶκα καὶ ἐχτύπεσα, ἀόριστοι τοῦ χτυπῶ· προστατ. ἀόρ. β'. πρ. τοῦ Ἐντῶκα, ντὸς, τοῦ δὲ ἐχτύπεσα, χτύπεσον.
 Ἐξ, ἐξω.
 Ἐξαπές, [ἐξ, ἀπό, ἔσω] τὰ τε ἐντὸς καὶ τὰ ἐξω.
 Ἐξάκουστος καὶ ἐξακουσμένος, περίπυστος.
 Ἐξακούσκουμα, κλεῖζομαι, φημίζομαι.
 Ἐξαμος, ὁ, τὸ μέτρον, ἢ καταμέτρησης, καὶ τὸ προσὸν τῆς καταμετρήσεως.
 Ἐξαμόνω, καταμετρῶ.
 Ἐξαργος καὶ ἐξεργος, ἡμέρα ἐορτῆς καὶ ἀργίας.
 Ἐξέρω, ἠξεύρω.
 Ἐξέτον, ὑπερῆν, ἱκανότατον ἦν.
 Ἐξοδος καὶ ἐξοδον, διαχείρισις, δαπάνη, κατανάλωσις.
 Ἐξόν, μετχ. τοῦ Ἐξεμι, ἐκτός· ἐξὸν ἀτὰ=ἐκτὸς τούτων.
 Ἐξωστέγῃα, τὰ, τὸ γείσον.
 Ἐσακουσάραϊνα, (Τριπολίται) ἢ ἐξ ἀκοῆς μαθοῦσα.
 Ἐπαργος καὶ ἔπεργος, ἐργάσιμος ἡμέρα, ἀντίθετον τοῦ Ἐξαργος.
 Ἐπιθήκω, ἐπιθέτω ἔριον (καννάβιον) ἐπὶ τῆς ἠλακάτης.
 Ἐπικλιτον, (Κερασ.) ἐπικλινές.
 Ἐπιταγοῦμενον (παιδίον), τὸ, (Τριπολίται), τὸ ἰκχνὸν καὶ πρόθυμον, εἰς ἐπιταγὴν τέλειον.
 Ἐργον καὶ ἔργος, τὸ, ἔργον, ἐργασία καὶ κόπος.
 Ἐργῶ, ἴδε Ἐργῶ.
 Ἐρωξίς, ἴδε ὄρεξις.
 Ἐρευνῶ.
 Ἐρκος, ἡ λευκὴ ὕλη ἢ ἐκκρινομένη ἐκ. . . .
 Ἐταίρος, σύντροφος, ἐταῖρος, συνοδοιπὸρος, ἐραστής.

- Ἐτερος, ὁ, ἡ ἕτερος ἕτερε καὶ ἕτερεσσα, ἕτερον τ.
 Ἐύρακος, ὁ [εὐρος] ἄνεμος.
 Ἐύτρεπίζω.
 Ἐύώρα, σκιά, ἀνάπαυσις.
 Ἐφτάγλωσσο, ὁ καὶ ἡ, τὸ θηλ. κάμνει καὶ Ἐφτάγλωσσου, λάλος, αὐθάθης, ἀναιδής.
 Ἐφτάνω, φθάνω, ἀρκῶ.
 Ἐχτέθα, ἀόρ. πθ. ἀ. τοῦ Χτέσκουμαι.
 Ἐχτήθα, ἐπίρρ. ἐκ στήθους.
 Ἐχτυθίζω, ἐκστηθίζω, ἀποστηθίζω.

Z.

- Ζὰ καὶ ζὰτ, ἐπίρρ. οὐδαμῶς.
 Ζαντέας, ὁ, μεγεθυντικὸν τοῦ Ζαντός, ὁ, ἄνους, ἄφρων, παράφρων, τὸ δὲ ῥῆμα Ζαντεύω=παραφρονῶ, ἀόρ. ἐζάντεψα.
 Ζαρά καὶ ζαρωτὰ, ἐπίρρ. στραβᾶ.
 Ζαρόνω, ποιῶ τι ζαρὸν, στραβόν.
 Ζαρωτὸς καὶ ζαρὸς, στραβός. Ζαρωτὸς, ζαρωτὴ καὶ ζαρωτέσσα, ζαρωτόν· ζαρὸς, ζαρὴ καὶ ζαρέσσα, ζαρόν.
 Ζεμία=ζημία.
 Ζε(η)μιοῦμα καὶ ζημιώνω, ζημιόνω ἀμεταβάτως· τὸ δὲ δευτερον σημ. καὶ ζημιώνω τινὰ, ἐνεργητικῶς.
 Ζεβροκόνταστος, ὁ, ἡ, ὁ τῆ ἀριστερᾶ εἰωθῶς χρῆσθαι· ὁ αὐτὸς καὶ
 Ζερβὸς καὶ ζωβρὸς καὶ ζεβρὸς, ὁ ἐπαριστερός.
 Ζαγάρ, τὸ, ζεῦγος.
 Ζεουλιν, τὸ, ζεῦγλη, τὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ, ὅπου ἐμβαίνει ὁ τοῦ βοῦς λαίμος.
 Ζοῦλιᾶ, ἀντιζηλία, φθόνος· τὸ δὲ ῥῆμα ζελεύω=ζαλεύω· τὸ ἀφρημ. ζέλεμαν.
 Ζουλίζω, περιελίσσω, εὐνουχίζω βούν· καταπονῶ, λιγύζω.
 Ζουρκᾶδ, τὸ [δορκάδιον] δορκάς.
 Ζοῦρτα, τὰ, οἱ Νεοκ. Καισαρεῖς τὰ ξυνά.
 Ζυγόν, τὸ, ζυγός.
 Ζογοῦρα καὶ ζυγογύρα, τὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ βοῦς.

Ζυγαστέρ, τὸ, ζυγαστήριον, τὸ δι' οὗ ζυγίζουσι.
 Ζωγραφία, ζωγράφημα, εἰκὼν.
 Ζωγρός, ἐνυγρος, χλυρός.
 Ζωγοτροφία, ἢ, ζωοτροφία, τὰ πρὸς τὴν ζωὴν.
 Ζωνάρ, τὸ, ζώνη· αἰτῆς Παναγίας τὸ ζωνάρον = τὸ οὐράνιον τόξον.
 Ζώσκοιριν, σχοιρίον ζώου, δι' οὗ δένουσι τὰ ζῶα.

Η΄.

Ἡλιάζω, ἐκθέτω εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου· τὸ παθητ. ἠλιάσκουμαι.
 Ἡλιακός, ὁ, καὶ τὸ ἠλιακόν, τὸ ἐπίτηδες μέρος οἰκοδομῆς, ὅπερ αἰείποτε ἠλιάζεται.
 Ἡμαρτα καὶ ἡμαρτον καὶ ἡμαρτητα, ὡς ἐπιφώνημα, ἔτω Ζεὺς, Κύριος ἐλέησον.
 Ἡν, ὑποτακτ. σύνδ. εὐρισκόμενος πάντοτε μετὰ τῆς ἀορίστου ἀνωμυίας: "Ἡν τις ἄν, ἦν τ' ἄν' ἦν τι ἄν' = ὅς τις ἄν, ὅ, τι ἄν.
 Ηνίη, τὸ, ἦνιον, χαλινός.

Θ΄.

Ἰάκ, τὸ, τὸ παρ' Ὀμήρῳ Οὐθατα = μαστός ζώου.
 Ἰαλασσία (ν), ἐπίρρ. μετὰ τοῦ μυρίζειν: θαλασσία μυρίζει = ἐχει ἀποφορὰν, οἶον ἀναδίδωσι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ.
 Ἰανατέα (ν), ἐπίρρ. συντασσόμενον μετὰ τοῦ μυρίζω σπανίως σπανίως δὲ καὶ τοῦ λαλῶ· θανατέα ἐμύριζεν ἢ θανατέα ἐλάλησεν, μᾶλλον δὲ χωματέαν ἐμύριζεν· λέγεται ἐπὶ ἐτοιμοθανοῦς γέροντος.
 Ἰανατικόν, σύμπτωσις, καθ' ἣν συμβαίνουσι πολλοὶ θάνατοι.
 Ἰαρόω, ἔχω θάρρος, ἐλπίζω, ἐπιστηρίζομαι.
 Ἰαφτάλ, τὸ, (παιδίον) ὃ μετὰ θάνατον ἀξίζει νὰ ταφῆ, ὃ ἀρμόζει τάφος θανόντι.
 Ἰκω καὶ θίκω τίθημι.
 Ἰελματοπλέρωτος, ὁ, ἰσχυρογνώμων, ὁ ἐπικείμενος εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς θρησκείας αὐτοῦ.
 Ἰελύκ, τὸ, θηλύκιοι, δ. οὗ θηλυκόνουσι τὰ ἐνδύματα, σάπαξ.

Ἰεξοούριστος, ὁ, (ἄνθρωπος), ὁ θεόθεν ξυριστός, φύσει ἐξυρισμένος, ἀγένειος· λέγεται δὲ οὕτω εἰρωνικῶς.
 Ἰέπεκας καὶ θιόπεκας, ὁ, θῶς.
 Ἰεπέκ, τὸ, ὁ θῶς καὶ ἡ ἀλώπηξ· τὰ θεπέκια = κερτομαὶ λόγοι, σκώματα δι' ὑπαινιγμῶν.
 Ἰεριακοῦμαι, ἀποκτῶ ζηρότητα, εὐρωστίαν, ῥώμην, ἀλκὴν, θεριακωμένος = ἄλκιμος.
 Ἰερίον, θηρίον.
 Ἰέρμια, θέρμη, ζέστη.
 Ἰερμιάσκουμαι, θερμαίνομαι.
 Ἰερμὸς, ζεστός.
 Ἰεροῦμαι, θηριόομαι, ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἀγανακτήσεως· ἀφ. πθ. ἐθερέθα.
 Ἰέσσα, σῆς.
 Ἰηκάρ καὶ θεκάρ, τὸ, θηκάριον, θήκη.
 Ἰησαυρίζω, τὸ δὲ οὐσιαστ. θησαυρός.
 Ἰίμπορον, εἶδος μικροῦ φυτοῦ ἔχον φύλλα παρεμφερῆ πρὸς τὰ τοῦ δενδρολιθάνου· ἐκ τοῦ φυτοῦ δὲ τούτου κατασκευάζεται καὶ οἰνόπνευμα.
 Ἰολὸς καὶ — Ἰολάνω.
 Ἰομάρ καὶ θυμάρ ἐνίοτε, τὸ, θυμάριον.
 Ἰρακάλ, τὸ, πτυάριον ἀνθράκων.
 Ἰρακόνω, ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, ὅταν καίμενοι φέρωσι χρῶμα ἐρυθρῶν· [ἀνθρακόνω].
 Ἰρασκέας, ὁ, (Οἶνοεῖς) δυτικὸς ἄνεμος· [θρασκίας].
 Ἰρίον, εἶδος φυτοῦ παρεμφεροῦς πρὸς τὸ μακεδονῆσι, καὶ ὃν πολὺ λάκεις εἰς χρῆσιν ἀντ' ἐκείνου.
 Ἰρυσσίν, τὸ, θρυσσίον, θρύσσα.
 Ἰυλάκ, τὸ, (Κετυωρεῖς) τὸν ἄσκον, οἱ δὲ Τραπεζούντιοι τὸν πολύσαρκον.
 Ἰμιστής, ὁ, Ἰμιστήδες, οἱ, οἱ κατὰ τὰ Χριστούγεννα μετ' ὀργάνων περιερχόμενοι τὰς οἰκίας.
 Ἰύριν, τὸ, θύρα.
 Ἰωκάρ καὶ θεκάρ καὶ θηκάρ, τὸ, θηκάριον, θήκη.
 Ἰώπεκας, ἴδε θεπέκας.
 Ἰωρέα, ἢ, θεωρία, μορφή, μεγαλεῖον.

I.

Ἰδρωσ, ιδρώς.

Ἰδρωμαν, τὸ ιδρώνειν.

Ἰδρωτῆρα, ἢ, ιδρωτῆρ, αἱ ἐκ τοῦ ιδρώτος περὶ τὸ σῶμα ἀκαθαρσίαι καὶ ὁ ὕδρωψ.

Ἰσμῆλα, ἢ Σμίλαξ δένδρον.

Ἰστορία, διήγησις, ἐκθεσις, εἰκονογραφία.

Ἰστορίζω καὶ ιστορῶ, εἰκονίζω, ζωγραφίζω· καὶ διηγοῦμαι, ἐκθέτω.

Ἰχνάρ, τὸ ἶχνος.

K.

Κᾶ καὶ κῖτ, κάτω· θές ἄ κᾶ=θές αὐτὸ κάτω.

Καγκέλ, ἐλικοειδές, ἐλικοδρομοῦν, καμπύλον.

Κάθεν, κάτωσε.

Καθέτερος καὶ καθώτερος, κατώτερος, προτιυχέτερος.

Καθήφτρα, καθρέπτῃς.

Καινούργια, γῆ νεωστὶ καλλιεργηθεῖσα.

Καινοῦργος, καινός.

Κα(ι)ω, ἐκαίηνα ἔκαψα, πθ. καίουμαι καὶ κάουμαι, ἀόρ. πθ- ἄ. ἐκάψα, β'. ἐκάα.

Κάκια, μνησιακία, ἐθελοκακία.

Κακόνω, μνησιακῶ, ἐθελοκακῶ, βαρυκαρδίζω.

Κακορεξῶ, ἀπολαμβάνω κακὴν τὴν ὄρεξιν.

Κακοῤῥίζικία, δυστυχία, κακοπραγία.

Κακοῤῥίζικος, οὗ τις τὸ ῥιζικὸν ἐνὶ κακόν.

Κακοτυχία, ἢ, κακὴ τύχη, τὸ εἶθ. κακότηχος, ᾧ ἀντίθετον καλότυχος καὶ καλοτυχία.

Καλάθ, ἰδ. καλαθος, κοφίνιον.

Καλατσεύω, ὁμιλῶ, διαλέγομαι· καλάτσεμαν, τὸ, καὶ καλατση. καὶ καλατσία, ὁμιλία.

Καλοθρωπίσκουμα, προσπαθῶ ἵνα φανῶ καλὸς ἄνθρωπος, πράττω πρὸς χάριν τινός, ὅπως ἀνακτήσω αὐτοῦ τὴν περὶ ἐμοῦ ὑπόληψιν.

Καλοθρωπέω, ποιῶ τι ὡς καλὸς ἄνθρωπος· ποιῶ τινα κακόν.

Καλιβόνω, πεταλόνω.

Καλετάνος, κλητῆρ, ὁ προσκαλῶν καὶ ἐπιστατῶν γάμου.

Καλετάτκα, προσκλητικὰ, τὰ τῷ καλετάνῳ ὡς μισθός διδόμενα.

Κάλλος, τὰ κάλλια, ὠραιότης, ἀγαθόν· τὰ κάλλιους τοῦ Θεοῦ=τὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ.

Καλοῤῥίζικία, ἐναντ. τοῦ κακοῤῥίζ., εὐδαιμονία.

Καλοῤῥίζικος, ἀντίθ. τοῦ κακοῤῥίζικος, εὐδαιμων.

Καλοτερῶ, καλῶς, προσεκτικὰ ἐκ νέου παρατηρῶ.

Καλιωσύνη, καλωσύνη, ἀγαθοεργία.

Καλύβ, τὸ, καλύβη.

Καλῶ, προσκαλῶ δι' ἀνθρώπου.

Καμάκ, τὸ, (Τριπολίται) τὸ δι' οὐ συνάγουσι τοὺς ἐν τῷ κλιβάνῳ πυρῶσσοντας ἄνθρακας· καὶ καμαί· οἱ δὲ Σανταῖοι τούτῳ κατὸ λανθάνοντα ὑπαινιγμὸν χερῶνται ἴσω τῷ: σίγα.

Κάμαν, τὸ, καῦμα.

Καμονή, ἢ, [καίω] ζέστη· ἀχθηδών.

Καταματερός, ὁ ἐργάτης ὁ φιλόπονος, ὁ φερέπωνς, ὁ διὰ τῆς ἐργασίας διατηρῶν τὴν οἶκον.

Καμινώνω, ἐνεργ. καὶ μεταβ. καὶ ἀμετάβ. κατακαίων τι διάπυρον καθιστῶ· καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου ὅταν ἐξαφθῇ παραπολύ.

Κάμνω καὶ κάμω, ἐργάζομαι· ἐπὶ πληγῆς φλέγει.

Κανακεμένος, ὁ πάσης περιποιήσεως τυγχάνων, τεθωπευμένος, ὠραίος.

Κανακεύω, θωπεύω, περιποιῶμαι πᾶν τὸ δυνατὸν, ἀπελαύνω πᾶν τὸ ἐνοχλοῦν.

Κανεῖμαι, ἱκανοῦμαι· γ' ἐν. πρ. κανεῖται καὶ κανεῖ=ἔστιν ἱκανόν.

Καντσολογῶ, ἐν πρὸς ἐν ἅπαντα συνάγω, ἀνοσυνάγω τὰ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν συναξιν μετεσκορπισμένα.

Καπίτς, τὸ, τὸ ὄγδοον, ὅπερ δίδοται τῷ ἀλέθοντι τὰ ἄλευτα. [κα-Κάρα, (Οἰνοῖς), ἢ, ἐν τῇ φράσει ἀέβαλεν ἀτὸ ἡ κάρ' ἀτ'ν=... κεφαλή, ἐγκέφαλος, νοῦς.

Καρακίδ καὶ κορακίδ. . . κορακίνος.

Καρακόνω καὶ κορακόνω, χαρακόνω, κλείω, μαρδαλώ.

Καρακετέρ καὶ κορακωτέρ, τὸ, χαρακωτήριον.

Κάρδαμον καὶ κάρδωμαν, τὸ,

Καρνάλ καὶ γαρνάλ, κόφινος τὸ σχῆμα ἡμισφαιροειδῆς σχεδόν, ἐνθα βάλλουσι ψωμια.

Καραδίτσα, ζωύφιον θαλάσσιον.

Καρφίν, τὸ, κάρφος, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου δηκτικῶ, προσκόμενα παρεμβάλλοντος, ἐμποδίζοντος, τὸ ῥήμα Καρφώνω.

Κῆτ, κατιτι, ἀπλῶς.

Καταθαρήρῳ, ἐμπιστεύομαι, ἔχω θάρρος ὅτι δύναται νὰ τὸ κάμη· καὶ τὸ ἐπιθ. καταθαρήρέμενος, ἀξιοπίστος, τοιοῦτος, πρὸς τὴν δύναταί τις θαρρῆν.

Καταλύω, κατατρώγω καταδαπανῶ.

Καταίφορος καὶ κατήφορος, ὁ, τόπος κατωφερής.

Καταρράχτης, ὁ, καταρράκτης.

Κατενίζω, καθαρίζω πλύνων.

Κατεβαίνω, καταβαίνω.

Κατουδιάζω, εὐρωτιῶ.

Κατσανίζω, ἐπισύρω διὰ τῶν βοῶν ἐπὶ τῶν βολάκων καὶ καθυματίζω αἰτία, ἀπλῶς δὲ ἔλκω.

Κατώγη, κατώγιον.

Κατωθῦρ, οὐδός.

Καυκίν, τὸ, ποτήριον.

Κε καὶ οὐκ, οὐχὶ παρὰ Σουρμίνταις, ἀρν. οὐ, οὐκ.

Κελέκιν, τὸ (Τριπολίται), κελήτιον, πλοιάριον.

Καλετώνω, κηλιδόνω.

Κελεύω, ἐν Ὄφει προστάζω, παρὰ δὲ Τραπεζουνοῖς χειροτονῶ.

Κελεφός ἢ κελαιφός, κελαινός, σκοτεινός.

Κενόνω, κενῶ.

Κεπίν, τὸ, κῆπος.

Κεραμίδ, τὸ, κεραμίδιον, κέραμος.

Κεραμίδένεϊος, κεράμιος.

Κεράς, τὸ, κεράσιον.

Κεῖ, οὐχὶ πρὸ συμφώνου καὶ πρὸ φωνήεντος, δὲ κ': ὄλον, 'κι θέλω κ' ἔρχομαι.

Κισσάδ', τὸ, κισσός. Κισσοδόφυλλον=τὸ τοῦ κισσοῦ φύλλον.

Κιτάρ, τὸ, [λ. Περσική, κίδαρις], τῶν ἀλεκτρούνων ἢ κορυφῆ ἢ οἱ πώγονες.

Κλεθρίν, τὸ, κλέθρος.

Κλιβιάν, τὸ, κλίβανος.

Κλιμοκαίρτς, φθινόπωρον, ὁ τοῦ τρυγετῶν κλιμάτων καιρός, ἦτοι τῆς σταφυλῆς.

Κλίνω, κλίσκομαι, ὑποκλίνω, ὑποχωρῶ.

Κλώθω, τὸ μέσον κλώσκουμαι=ἐπιστρέφω, ἐπανακάμπω· κλώθω=ἄλλον ἐπαναφέρω· στρέφω νῆμα.

Κλωθωγυρίζω,

Κλωστήρι, τὸ, κλώστήρ· (Οἰνοεῖς).

Κλωστός, ὁ κεκλωσμένος· κλωστοὶ οἱ νεωστὶ ἀποκαλυφθέντες Χριστιανοὶ Κρωμναῖοι.

Κνήθω, κνήθη· κνέσκουμαι=κνήθομαι.

Κνίσμαν καὶ κνεμάρα, κνοσμός.

Κνιπὰ, τὰ, ὀλιγοστά, λιτά, ὀλιγαρκέσιατα, φειδωλά, εὐτελῆ.

Κλέφτας καὶ κλέφτες, ὁ, κλέφτης.

Κλέφτω, κλέπτω· τὸ ῥηματικ. κλέμμα· τὸ παθ. κλέσκουμαι.

Κλεψιμάτ, τὸ, τὸ κλαπέν.

Κοβῶρ (τὸ) σκῶρ.

Κοδέσπενα, οἰκοδέσποινα.

Κοδέσπενεύκωμα, ποιῶ τὰ τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ κοδοσπενέσω.

Κολλησάντρα, ἡ, σαῦρα.

Κοιλορφάνιστος η.

Κοιλόρφανος, ἡ, ὁ ἐκ κοιλίας ὄρφανός.

Κόμμα, τὸ, κόμμα.

Κομμενόχροнос ὁ, ἡ κομμενόχρονη καὶ κομμενοχρόνεσσα, ἐπὶ κατάρας.

Κομπόνω =ἀπατῶ.

Κοπίδ, τὸ, =κοπίδιον, κόμμα.

Κοπιδάζω =κομματίζω.

Κορδυλάζω =δένω κόμβους, κορδολιῶ μ:φρᾶ=λάθρα.

Κορδύλ, τὸ, =κορδύλιον.

Κόσμος, ὁ, =τὸ σύμπαν, λαός, πλῆθος.

Κοσάρα, ἡ, κόττα κοσσοῦ, ἡ, ὄρνις ἡ, κλωστήσασα.

Κόσφα, ἡ, κόσφυς.

Κοτύλα (ἡ) =κοτύλη, αὐχὴν.

Κουτζω =κοῖζω, φωνάζω.

Κουκουβάκα, =μύκης.

Κουπάλ, τὸ, (κοπτω)· τὸ, δ' οὐ κόπτωσιν ἦτοι κουπάνζ κόπανος.

Κουράζω =λιγύζω, καταπονῶ κουρά(σω)σμαι.

Κουρεάζω =κουρεῶ, κείρω.

Κουτάφαλον, τὸ, κοῦφον, μωράλλημα· ὁ κουτάφαλος =μωρολόγος.

Κουφόξυλον, τὸ, κοῦφον ἐξηραμμένον ξύλον.

Κραμπί, τὸ, κραμγίον, κράμβη.

Κράντας καὶ σπανιώτερον κράντορας κράντωρ, γίγας, ὑγκώδης, μεγαπρεπής.

Κριθαρίτσα, ἡ, ἐξοίδημα συμβαῖνον κατὰ τὰ βλέφαρα.
 Κρουίν, τὸ, = κρουός.
 Κρούω = κτυπῶ, πλήττω κυρίως διὰ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ γρόνθου·
 παρατ. ἔκραγνα, ἀόριστος ἐντῶκα, προστακτ. ἐνεστώσ και ἀόρι-
 στος ντός, ἀς κρούη, ντόστων, ἀς κρούγη· ἀπαρέμ. ἐντάς ντοσάνα.
 Κσύνω = ἐκχύνω· ἐκσύνα, ἐκσυσα· κσύσομαι, ἐκσύεν.
 Κσωγύρ (τὸ) = ἐξωγύριον, τὸ ἐπὶ τῆς μανδροθύρας ἐξώστης, σοφᾶς,
 Κυλιβαρίουμαι και κυλίουμαι = κατακυλίομαι· τὸ ἐνεργ. κυ-
 λιβαρίζω και κυλίζω.
 Κυλίνδρα, ἡ, = κύλινδρος.
 Κυρώνω, ἐκυρῶθεν, κυροῦται = τελειώνω, τελειοῦμαι.
 Κών, τὰ κῶνα τὸ κῶνειον.

Λ'.

Λάβ, τὸ, λαβίς.
 Λαβάς, τὸ, = πίττα.
 Λαβότ, τὸ, τὸ ξύλον δι' οὗ φαίνουσι ἀπὸ θαλάσσης ὕδωρ τὰ ὑ-
 φάσματα αἰγυναῖες.
 Λαγευω = πηδῶ, χοροπηδῶ, ἄλλομαι.
 Λαζούδ, τὸ, ἀραβόσιτος, καλαμπούκιον ἀρχαία Κολχικὴ λέξις.
 Λατζω = κινῶ, κραδαίνω, πάλλω (παρὰ Κωτωρίταις = και λεύζω.
 Λακάνα, ἡ = λεκάνη.
 Λάκτα, λάκτισμα.
 Λακάτ, τὸ, ἡλακᾶτη.
 Λαλάτς, τὸ, πέτρα λάς.
 Λάμνω = ἐλαύνω, ἀροτριῶ.
 Λαμπροβρεση και λαμπροβοση = ἡ σὺν τῷ ἡλίῳ βροχη, ἔθεν
 τὸ ῥῆμα,
 Λαμπροβρέχω, λαμπροβρέσ' (ὁ Θεός).
 Λαπαζόφυλλον, τὸ, φύλλον λαπαζοῦ, λάπατον.
 Λαρώνω = ἰλαρώνω, θεραπεύω, ἰῶμαι· τὸ παθητικ. λαροῦμαι· λά-
 ρωμα, λάρωμαν και λάρωσις = θεραπεία· ἴασις.
 Λάχ = εἶθε· ἐκ τοῦ
 Λαχεύω = λαγχάνω, συναντῶ.
 Λαχίδα, ἡ, λάχος, σειρά, κληρουχία.
 Λάσκομαι (ἀλάσκω) ἀλλάττω περιφέρομαι.

Λαχοῦ ἢ ἔλλειπτικῶς κατὰ γενικὴν μετὰ τῆς κατὰ ἢ κατὰ λεχοῦ
 = κατὰ τύχην.
 Λαχοухή, ἡ, = ψιθυρος, θόρυβος ὑπόκωφος.
 Λαχτόριν (;) οἱ Καισαρεῖς τὴν κλεῖδα (;)
 Λεαχτούρ (το) οἱ Ἄναιοροῖται τὸν πετεινόν.
 Λεβόρ, τὸ, ἡ χαμακταία, ἐλλέβορος.
 Λεγμετέρ, τὸ, λαμνητήριον, θρίναξ
 Λελαίω (= λελαίομαι) = ἔραμαι.
 Λεμόν, τὸ, λεμόιον.
 Λενοπατῶ = ληνοπατῶ.
 Λενόν, τὸ, και λενός, ὁ, ληνός.
 Λέπ, τὸ, λεπίς, φλοιός.
 Λειφτάζω και λειψάζω.
 Λειφτόν = ἐλλειπές.
 Λίγδα (ἡ) παρὰ Κωτωρίταις τόπος ὀλισθηρὸς, ἰλὺς λοιῶδες.
 Λιγοῦμαι = καταπονέομαι ὑπὸ ὑπερβολικῆς ἐπιθυμίας.
 Λιθάρ, τὸ, λιθάριον.
 Λιμάζω = λιμώσω.
 Λιμανερόν, τὸ, μέρος ἡ ἄνθρωπος λιπαρὸς και λαίμαργος και ῥυ-
 παρός.
 Λιμοκουράγομαι = κάμπτομαι ὑπὸ λιμοῦ.
 Λιμός, ὁ, λιμός, πείνα.
 Λιμοκάττουδόν, λιμώττουσα γαλῆ· ἐπὶ λαίμαργου.
 Λουτούδ, τὸ, δένδρον και ὁ καρπός· λουτός, κάκαβα ἄλλοῦ.
 Λοχοῦσα, ἡ, λεχώ. Λοχοσεύω, = κατάκειμαι λεχώ.
 Λυκοχάντς, τὸ ὁ καιρός καθ' ὃν ἀργίζει νὰ νεφελώση ὁ οὐρανός.
 Λυκοχάστιν, τὸ, τὸ μεταξὺ τοῦ μεγάλου δακτύλου και τοῦ λι-
 χανοῦ διάστημα.
 Λῶμαν, και πληθ. ἀλλώματα τὸ, ἔνδυμα· πρόσμα.

Μ.

Μαγδαρόν τὸ = μεμαδημένον.
 Μαγουλίστρα, ἡ προσκεφαλίδιον.
 Μακέλ, τὸ, μάκελλα, δίκελλα.
 Μακελίζω διὰ τῆς μακέλλου κατασυντρίβω τὰς βώλους.
 Μάλεα ἡ και μάλεασμαν (το) = ψώρα.
 Μαλεάζω και μαλεῶ, ἐμαλέασεν, = ψωριῶ.

Μαλάματα και μαλαματικά (τά) = σκεύη χουσαῖ.
 Μάμελα, ἡ, ῥάβδος, κυρίως ἡ τῶν γερόντων βακτηρία.
 Μαναχία (ἡ) = μοναξία (καὶ μοναχία).
 Μανάζω και μονάζω = παρέχω κατάλυμα νυκτός.
 Μαξύλα, ἡ ῥόπαλον, χονδρόν ξύλον.
 Μαρμαρίζω = μαρμαίρω, λάμπω.
 Μαρτυρεακόν, τό, ἔγγραφον· μαρτυρεακά, τὰ κατὰ τὴν βάρπτισιν.
 Μάρτυρας και μάρτυς = μάρτυς.
 Μασσωτέρ, τό, μασσωτήρ ὁδούς.
 Μαστή, ἡ, τό μαστοφόρον θηρίον, ἀλλὰ μάλιστα τό θηλυκόν τοῦ κυνός ἢ τοῦ λύκου.
 Μασχαρέας (ο) ἄστειος· και μασχαράνος και ἡ μασχαράνεσσα και μασχαράναινα και τό ῥῆμα, μασχαρεύω = ἄστειεύομαι.
 Μειζότερος, ὁ, περσύτερος· ἡ μειζότερε και μειζότερεσσα.
 Μελαχρεανός, ὁ, ἡ μελαχρεανή και μελαχρανέσσα — μελαχρηός.
 Μενύζω και μενῶ = μηνύω.
 Μερῖν, τό, μέριον.
 Μερμυκῶ και μερμυκάζω = μερμυκῶ.
 Μεσημβερνάγουμαι (ἀργοπορῶν συνήθως) καταλαμβάνομαι ὑπὸ τῆς μεσημβρίας·
 Μεσουράν, τό, τό μέσον τοῦ οὐρανοῦ, = μεσουρανίζω = μεσουρανίον.
 Μεταγίζω = ἀγγίζω, ἀπὸ τοῦ ἐνός ἀγγείου μετακενῶ εἰς τό ἕτερον.
 Μεταθήκω = μεταθέτω.
 Μετέ = ποιοῦμαι λόγου, ἐννοιάζομαι, ἐμμελῶς ἔχω· κί μετεπεῖς με — δὲν με λογαριάζει.
 Μετροῦγα, ἡ, μητριά.
 Μήλιτσεν και μῆλα, τό, δένδρον κ' ὁ καρπός.
 Μικρόθεν, ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας·
 Μιμισμολάγκ και σμιλάγκ, τό, = σμιλάγκ.
 Μονός = ἀπλοῦς, μονέσσα, μονόν· μονά = ἀπλῶς, μοναχά.
 Μοῦστα, ἡ, γρόνθος.
 Μουστεάζω = γρονθοκοπῶ.
 Μοχλώνω, διὰ τοῦ μοχλοῦ κλείω τὴν θύραν.
 Μαχοῦρτ, τό, μουχράτον, ποτηρινὸν χάλκινον, παρ' ἄλλοις δὲ πῆλινον.
 Μουχτερός ὁ (μοχθηρός) χοῖρος.

Μύρια· χιλιάδες μυριάδες.
 Μώγαρος, ὁ κακὴν κακῶς παρερχόμενος ἀωνήτης·
 Μωμόγερος, και μορμόγερος, ὁ, μορμῶ, μωσκάρῃς.
 Μώπνος, ὁ, κωλυθεῖς τὰ ὑπνου.

N.

Νεάζω = λευκαίνειν ὑφάσματα, νεάζω.
 Νεασεῖος, ὁ, τό λευκαίνειν ὑφάσματα κατὰ τὴν ἥϊονα και ὁ τόπος.
 Νεάστρεα, ἡ, = γναφεύς.
 Νεατόν (τό) = νεκτῆ, γῆ καλλιεργημένη.
 Νεγιάσκουμαί = κουράζομαι, νεοπιθ. τό ἐνεργητικόν νεγυάζω.
 Νεκρίφ, τό, ὁ νεκρίφος, ὁ τοιοῦτος θν βδελύσσονται ὡς νεκρόν
 Νέπεισσα και νέπρεισσα, ἡ, (νηπίεσσα) = ὠσὺ, ἡ δεινα (θω-
 πευτικόν και ὑποκοριστικόν).
 Νεράϊδα, ἡ, (Νηρηΐς) = μάγισσα, δαιμόνιον τῶν δασῶν περι-
 καλλῆς ἅμα φημιζόμενον.
 Νεραξία, ἡ νερασία, ἡ = βδέλυγμα, ὅ, τι τις βδελύττηται.
 Νεράσκουμαί = βδελύττομαι· νῆ ἀρέσκω.
 Νεσῖν και νησῖν, τό, χωράφιον.
 Νηχός = ἤχος· ἀρμονία μουσική.
 Νούνζω = ἐννοῶ, συλλογίζομαι «νοῦνος και εὖρ' ἀτο».
 Νουσάκα — νοσσίον μικρόν πουλίον·
 Νουφε και νύφε = νύμφη.
 Ντέ (τέ = τί, τό· (ἐκ τοῦ τί ὅ)· τί; ἡ τί.
 Ντέσιμον = δαρμός, πληγή.
 Νυλῆ = ὕλη, ἐπιπλα, σκεύη.
 Νύσ τό, δνύχιον.
 Νυσάζω = χαράτσω τι, κόπτω, διὰ τοῦ ὄνουχα.

Ξ.

Ξαγορευτής = ἐξομολογητής, πνευματικός.
 Ξαγορεύομαι = ἐξομολογοῦμαι· τό ξαγορεύω (ἐνεργητικόν)
 ἐπὶ τοῦ δεχομένου τὴν ἐξομολόγησιν.

- Ξαίνω=γένεθω, λαναρίζω.
 Ξαπλώμααι=εξαπλούμαι· τὸ ἐνεργητικόν· εξαπλώνω.
 Ξάφυμααι=εξάπτομαι, θερμαίνομαι, πυροῦμαι (σπανίως=ερεθίζομαι· τὸ ἐνεργητικόν ξάφτω (=θερμαίνω)
 Ξειχωρί(γ)μαι καὶ ξεχωρίζομαι· τὸ ἐνεργητικόν ξειχωρίζω.
 Ξενιτεαρέας, ὁ, ἀλλοδαπός, ἀποδημῶν.
 Ξενίτεια, ἡ, ἀλλοδαπή, ἀποδημία.
 Ξενοῦμααι=ἀπαλλοτριοῦμαι (πθτικόν) τὸ ἐνεργητικόν· Ξενώνω =ἀποξενῶ.
 Ξεραντέρ, τὸ, ξηραντήριον· ἀποθηκῶν εὐάερος ἠρισμένη ἐπὶ 4 στυγαρίων.
 Ξεραχᾶμααι=ἀπεστερῶμαι ἢς τις δῆποτε ὑγρότητος ἐξ αὐχμῆς, καταπονοῦμαι ἐξ ὑπερβολικοῦ ἔρωτος·
 Ξερέας, ὁ, ἰσχνός, πελιδνός· τιτλοφορεῖται καὶ σκωπτικῶς ἐπὶ ἰταμοῦ καὶ ἀθλίου.
 Ξολοθρεύω=ἐξολοθρεύω.
 Ξύγαλαν, τὸ ὄξύ γάλα ξυόν.
 Ξυλοκάρφ, το, ξύλινον κάρφος.
 Ξυλοκόσκινον, τὸ, ξύλινον κόσκινον.
 Ξυλόχτιστος, ὁ, ὁ ἐκ ξύλου δμηθείς.

 O.

- Ὀβγώνω καὶ ὀγθαίνω=ἐκθαίνω, ἀναθαίνω.
 Οἰκοτροφία, ἡ, τροφή καὶ κατανάλωσις οἰκογενείας.
 Οἰκνέας, ὁ, ἡ ὀκνοῦς, ὀκνεαρέας, ὀκνηρὸς σφόδρα.
 Ὀλιγοῦτσκος, ὁ, ἡ ὀλιγούτσκεστα, τῶλιγοῦτσκον καὶ τὸ ὀλικόπον καὶ τὸ ὀλιγόπον=ὀλιγοστόν.
 Ὀλότις, ὁ, ὀλότιστα, =ὀλόκληρος.
 Ὀμάλ, τὸ, ὀμαλὸς τόπος, δάπεδον.
 Ὀμνύγω, ὀμνύσκομαι καὶ ὀμνώ καὶ ὀμαμαι, ὀμνυμι, ὄ· ὀμοσμῶν.
 Ὀμπως=ὄπως.
 Ὄξ, ἐξ, ἔξω.
 Ὄξοπίς καὶ ἐξοπίς, ἐξοπίσω.
 Ὄπερς, πέρυτιν.
 Ὄρεάζω, ὀριάζω, φυλάσσω, παρατηρῶ· τὸ ῥηματικόν ὀρεαγμαῖν· ὀρία, πρόσχε, ὄρα.

- Ὀργή, ἡ, θεομηνία ἐργή θεοῦ, κατάρα Κυρίου ἀφόρητος ἀνέλπιστος δυστυχία.
 Ὀρκίσκουμαι καὶ ὀρκίζομαι, ὀρκοῦμαι· ὀρκίζω (τὸ ἐνεργητικόν) ποιῶ τινα ὀρκίζεσθαι).
 Ὀρμίν, τὸ ὀρμίον, ῥύακινον).
 Ὀρτάρ, τὸ, ἐριούχον πέδιλον, περικνημίδιον μάλλινον.
 Ὀρτύκας, ὄρτυξ.
 Ὀρτυκομάννα, ἡ, ὄρτυγομήτρα.
 Ὀρφαννίζω=ποιῶ τινα ὄρφανόν, ἀποστερῶν τινος τῶν γονέων.
 ἡ οὐοῖα (Σκρωῶνται) οὐοῖα νὰ φτάγω χαῖτες κ = οὐγε ποιήσω οὕτως.
 Οὐκρά, ἡ, ἦτοι ἀγλκόν, καὶ διελισμένον· ὄθεν καὶ τὸ ῥήμα
 Οὐκρίζω, κατασταλάζω διιλίζω.
 Οὐμπού, ὄπου.
 Οὐρανίσκουμαι, ἀνατείνων τοὺς ὀφθαλμούς· ἦτοι τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν ἐπικαλοῦμαι, ὀμνύων, ἡ ἀτώρα οὐρανίσκουμαι καὶ καταρῶμαί σε.
 Οὐρανίστρα, ἡ, οὐρανίσκος.
 Οὐτσέ. οὐχί (Σορμενίται).
 Ὄφρετος, ἐφέτος.
 Ὄχλεύω, ἐπιπλήττω.
 Ὄχτες, χθές.
 Ὄχτισινὸς καὶ χτεςνὸς (ὁ) χθεςινός.
 Ὄψέ=χθές, τὴν παρελθούσων ἡμέραν.

 Π.

- Πάθος, τὸ, πάθημα, ἐμφωλεύσασα χρόνιος νόσος·
 Παιγνουδία, ἡ, ἐπὶ τοῦ ἀξίου ἐμπαιγμῶν, ἡ τοῦ ἐμπαιζομένου.
 Παιδεάζω σπανίως καὶ συνηθέστερα· παιδαίνω σπανιώτατα δὲ παιδῶ, =παιδοποιῶ.
 Παιδᾶς, ὁ, παῖς θεράπων· λέγεται καὶ ἐπὶ παντός νέου.
 Παιδεμαν, τὸ, καὶ παιδεμονή καὶ παιδείξις (ἡ)—παιδευτής, ἀνατροφή ἠθικῆ, τιμωρία.
 Παλληκαρίτε, ἡ, ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ιδιότης τοῦ παλληκαρίου.
 Πάρεα, τὰ, Οἱ Οἰνοεῖς τὰ εἰς τοὺς νεοσύμφους ἐρχόμενα δῶρα.
 Παράδεληφῆ, ἡ, θετὴ ἀδελφῆ, ἡ ἑτερογενής.

Παρακαμίν, τὸ, ὁ περὶ τὴν ἐστίαν τόπος.
 Παρακοιμίζω, εἰσάγω τὴν νύμφην εἰς τὸν τοῦ γαμβροῦ κοιτῶ-
 να· τὸ ῥηματικὸν παρακίμισαν.
 Παρανύς (τὸ), τὰ παρανύσα· παρονυχίς, ὀνύχτης.
 Παραπαίρω, παραπαίρνω, προσπαθῶ τινα ἵνα εἰς τὰς λέξεις
 δελεάσω.
 Παραπιάνω, πρόσκειμαι ἐκλιπκρῶν τινα μεσιτεῦν.
 Παραπλάντασμα καὶ παράπλασμα, τὸ, ἔκτρομα, οἰκτρὸν
 ἐξάμβλωμα φύσεως.
 Παραποταμέα, ἡ, παραποτάμειος (ὄχθη) τόπος.
 Παραστάρ, τὸ, τῆς θύρας τὰ περιστύλια.
 Παραστράγγαλος, ὁ, παραστράγγαλα, τὰ, στραγγαλιώδης,
 ἀλλόκοτος.
 Παρατρομαγμένον, τὸ, τὸ φίλτατον μονογενές, ὑπὲρ οὗ πα-
 τρατρομάζουσιν οἱ γονεῖς μὴ τι πάθῃ.
 Παραφαντάγμα, τὸ, ἀνοησία, οἴησις, μονομανία, πρόληψις,
 δεισιδαιμονία.
 Παραφαντάσκουμαι, παραφαντάζομαι, οἴομαι, πάσχω μο-
 νομανίαν, ἔχω πρόληψιν, ἀνοησίαν.
 Παραφέρω, παρορμῶ, εἰκάζω, παραμειάζω.
 Παραφλοῖς, τὸ, τὸ φρύγανον μεταξύ τῶν ἄλλων φύλλων.
 Παράφτες (ὁ) λυχαροστάτης.
 Παραχτυπῶ, ὑποσπμαίνω.
 Παργορεύω καὶ παργορῶ.
 Παργορία, ἡ, παρηγορία, συμβουλή.
 Πάρδος, ὁ, αἴλουρος.
 Παρουσία, ἡ, = παρουσίας, ἀστασις, ἀνάθεσις καὶ ὡς ἐπίρριμα
 παρουσία.
 Παρχάρ, τὸ, καὶ ὀπαρχάρος (λέξις οὐχὶ νεοσυνήθιστος) ὄροπέδιον,
 λειβάς, λέξις κατὰ τινὰς ἰνδικῆ εἰς σειρὰν ὀρέων.
 Πασσάλ, τὸ, πάσσαλος.
 Πασσαλίνα, ἡ, μοχλός, πάσσαλος δι' οὗ κινουσι βάρη.
 Πατάλ, τὸ, νιφάς, ἡ ὡς πεταλοῦδιαι πίπτουσα χιόνων.
 Πάτος, ὁ, = ἔδαφος, βάσις.
 Πεγάδ, τὸ, πηγῆδιον, βρύσις.
 Πεγαδίστρα, ἡ, ζῶφρον τῶν πηγαδίων.
 Πελώρ· Κωτυωρίται, τὰ πελώρια.
 Πεντικὸς καὶ ποντικὸς, ὁ μῦς.
 Περβόλ, τὸ, περιβόλιον, τείχος.
 Περιβρασέα, ἡ, ὅ, τι περιβαρύνει, πανταχοῦ βῆρος προξενεῖ.

Περικαλός, ὁ, = περικαλλής.
 Περφάζω καὶ περφανῶ = καταφρονῶ, περιγελῶ, περιπαίζω.
 Πετάλιτρα ἢ καὶ πεταλίχτρα, = τεταλοῦδα (εἶδος ἐντόμου πε-
 τομένου), ὄστρακον θαλασσόδατον.
 Πετρένα, ἡ, πετρώδης τόπος, πέτρωμα.
 Πηδώνω (= πηδῶ) ἢ πιδώνω (ἐπιδίδω) = πλημμυρῶ παρ' Ὀρ-
 κουντιάν· κ' ἐπίδωσεν ὁ ποταμὸν.
 Πῆμαν (τὸ) = πῆμα, κακόν, ἀφόρητον.
 Πιθαμῆ, ἡ, σπιθαμή.
 Πιθήκω = ἐπιτιθημι.
 Πλάκα, ἡ, πλάξ, βάσις.
 Πλακοῦτσα (ἡ) (Κωτυωρίται) πλακούντιον.
 Πλακάνω, περιπιπῶ τινα πλάκα, βάσιν, ποιῶ τι ὡς πλάκα ὁ-
 μαλόν, ἰσοπεδῶ.
 Πλάν (πλήν) = μακρὰν εἰς τὰ ὀπίσω.
 Πλέϊον καὶ πλέον.
 Πλεροῦμαι = φθινύθω.
 Πλερώνω = ἐκπληρῶ.
 Πιθόλισμαν, τὸ, = ἐμβολίασμα τῷ τουρκ. ἀτλαμάς.
 Ποδονάρ, τὸ, (Μαζουκᾶται) τὸ βρακίον.
 Πόκαλη, ἡ, (πόκι) ἔριον Οἰνοῖται).
 Πόλ, ἡ, Κωνσταντινούπολις.
 Πόμαν, τὸ, ἐπίπομα.
 Πόνα (τὰ) = ὀδύνη αἰ τοῦ τοκετοῦ.
 Πονολύτρεα, ἡ, ἡ ὡς τῶν λαχουμένων γυναικῶν προστατρία
 Παναγία ἐν παλαιῷ μονιδρίῳ τῆς Ματσούκας.
 Πορφυρίζω = πορφύρω, κοκκινίζω.
 Ποταμέα, ἡ, τόπος παραπόταμος.
 Πουρτή, ἡ, (πόρθησις) λέξις τῶν Οἰνοῶν· πορθῶ.
 Πουταγωγῆ, ἡ, = ὑποταγή.
 Πορνεύω = ποιῶ ἀτιμίας.
 Πόρνος, ὁ, μοιχός, ἄτιμος, καὶ πορνεία.
 Πρεποῦσα, ἡ, δέουσα τιμωρία ἢ ἀπόκρισις ἢ ἐξέλεξις.
 Προσωρεύω = πρὸς τὸ μέρος σωρεύω· τὸ παθ. προσσωρεύουμαι.
 Προσωνὺμ, ἄσμα ἡτοι παρώνυμον.
 Προσωπίδ, τὸ, = κλειδαριά.

Ρ.

- Ῥαβδίν, τὸ, κχι δαβριν, ραβδίν.
 Ῥάμμαν, τὸ, κλωστή δι' ἧς ράπτουσιν.
 Ῥαχίνα και ραχόπον (ὑποκορευτικία) (-ρήχη) = βουνόν.
 Ῥαφιδ τὸ, ἡ ραφίς, λεπτά σχοινία.
 Ῥάφτης, ὁ, ράπτης.
 Ῥάφτω = ράπτω, και ράφω.
 Ῥδεπάν και δερπάν και δρεπάν, τὸ, δρέπανον.
 Ῥέφανον, τὸ, βεφανίς.
 Ῥέχκουμα, ἀόριστος ἐρέχτα, = ὀρέγομαι σημαῖνον δ' ἐρεύγεσθαι.
 Ῥημάδ, τὸ, ἐρημία, ἐρημον.
 Ῥημάζω και ῤημώνω και ἐρημάζω και ἐρημώνω.
 Ῥιγῶ και ἐργῶ = κρυώνω.
 Ῥοδάφινον και ῤουδάφινον, τὸ, = δαφνοκερατειά.
 Ῥουδάκ, τὸ, ῤοδάκινον.
 Ῥούζω, πίπτω, ξεπέφτω.
 Ῥυτὰ (ῤύω, ῤέω) = ὀλίγωρα, δρομαίως, ταχέως.
 Ῥωγμῶ = περιπορεύομαι ζητῶν και ἐρωτῶν, πυθάνομαι.
 Ῥωθόν, τὸ, ὁ ῤώθων και ὁ ῤογχαλισμός.
 Ῥωμάνα (ἡ) = ποιμενίς, (ἡ ἐρωτόληπτος ἦτοι ἐπέραστος).

Σ.

- Σαίρουμα, = χαίρω, ἀόριστος ἐχάρα. — χαρήμενος.
 Σάχλα (ἡ) = τίελος, φλέγμα.
 Σαχπάκζω = κατασυντρίβω συνθλίβων ἢ συγκρούων, συνθλῶ.
 Σαχτάρ, τὸ, στάκτη.
 Σαχταροῦμα, = ἀλείρομαι ἦτοι κατασκονίζομαι ὑπὸ στάκτης.
 Σέθα και θέσα, ἡ, σής.
 Σειλὸρ, τὸ, (χειλῶνιον) αὐλὸς διὰ χειλέων ἠχιζόμενος, σύριγξ.
 Σείτ και σεϊτέα (εἰς τὰ, εἰς α, = ἐνφ.)
 Σελιδόν, τὸ, χελιδών.
 Σελώντρα, ἡ, (χελώνδρα), τῶν καρβιδῶν αἱ προβοσκίδες.
 Σερεμάτ και σωρεμάτ, τὸ, σωρευτά, τὸ ἐξ ὀλίγων κατὰ ἀνέ-
 χειαν συναχθέν.
 Σερεύω και σωρεύω τὸ ῤηματ. σώρεμαν παθητ. σερεύομαι και
 σωρεύομαι.

- Σεροβόλον και χειρόβολον, τὸ, δρὰξ σταχυών.
 Σερομύλ, τὸ, χειρόμυλος.
 Σευτελίτσα, ἡ, ὑποκορευτικὴ τοῦ: σεύτλου, και σεύτελος.
 Σεύτελον, τὸ, τεύτλον.
 Σεύτελος, ὁ, πᾶς ἀνθηρὸς, ἀλλὰ λεπτὸς και ἰσχύος.
 Σημάδ, τὸ, ἀρράβων, και σημάδεμαν.
 Σημαδάτιον, ὅ, τι εἰς ἀρράβῶνα δίδεται ἢ γίνεται ἢ δαπανᾶ-
 ται, τὸ τοῦ ἀρράβῶνος.
 Σημαδέυκμα, = ἀρράβωνίζομαι τὸ ἐνεργ. σημαδῦς.
 Σιγερός, ὁ, σιγηρὸς, μετριόφρων, κόσμιος. — ἡ σιγερέσσα.
 Σίδερον, τὸ, σίδηρον, σιδηροῦν και τὰ ἐξ αὐτοῦ.
 Σιλιάκλερος, ὁ χιλιάκς = λίαν ἀκληρος = δυστυχίς, ἀπληπι-
 σμένος.
 Σίλεοτόρνευτος, ὁ, ὁ πολυποίκιλος, ὁ τεταρνευμένος ποικίλως.
 Σιμά και σουμά = σιμά, ἐγγύς.
 Σιμόνω και σουμόνω = πλησιάζω, ἐγγίζω.
 Σκαλοκέφαλον, τὸ, ἡ κεφαλὴ τῆς σκάλας.
 Σκαλώνω = κατάρχομαι.
 Σκανταλίζω = σκανδαλίζω, σκανταλίζομαι. σκανταλισμένος.
 σκαντάλισμαν.
 Σκανταλιστέος, ὁ, και σκανταλιστερόν, πᾶς ὁ σκανταλιστής
 και πᾶν σκανδαλῶδες.
 Σκάνταλον, τὸ, σκάνδαλον.
 Σκασμονή, ἡ, και σκασμός = ἐρεθισμός.
 Σκεντρεάζω = κεντρίζω, τῷ κέντρῳ παῖω, ὀμιλῶ τινι τραχέως
 και δριμέως.
 Σκεντρόν, τὸ, κέντρον τὸ τῆς μελίσης ἢ τοῦ σκορπιοῦ, και τὸ
 κέντρισμα αὐτῆς.
 Σκέπα, ἡ, σκέπη, κάλυμα, (Σουρμενίται).
 Σκλέπα, ἡ, ἡ τῆς κεφαλῆς ψωρίασις.
 Σκορπός, ὁ, τὸ γνωστὸν δηλητηριῶδες ἔντομον, ὁ σκορπίος και ὁ
 ὀμώνυμος ἰχθύς.
 Σκοῦλος, τὸ, ὁ, γλουτὸς τὸ μέρος καθ' ὃ ὁ κορμὸς στερεοῦται ἐ-
 πι τῶν σκελῶν, ἢ ἡ ἄκρα τῆς βάσεως ἦτοι τὰ περι τὴν βᾶσιν
 πλευρὰ οὔτινος δῆποτε ὄγκου.
 Σκουναλίψω = εὐδῶ, ὀσφραίνομαι και σκουταλίψω.
 Σκυλάζω, ὥζω ὡς ὁ κύων, ἦτοι κυνάθρων.
 Σκυλεάζω = χολοῦμαι ὡς ὁ κύων.
 Σκωλεκάζω και σκωλεκῶ = βριθῶ σκωλήκων. ἀόριστος ἐσκωλε-
 κίασα και ἐσκωλεκέασα.

- Σουρσοῦρα, ἡ, εἶδος πτηνοῦ, σείσουρος, σεισοπιγίς.
 Σπαταλεάσκωμαι (Οἰνοεῖς) κατασπαταλώμαι.
 Σπέλεος, ὁ ἢ τὸ, σπήλαιον, ἄντρον.
 Σπεντάμ, τὸ, σφένδαμνος· ὁ μακρὺς, ἐπιμήκυς.
 Σπικτός ἢ σπιχτός, πικτός, σφικτός, φιλάργυρος, ἐξηνταβελόνης, φειδωλός.
 Σπλαχνία, ἡ, = εὐσπλαγγνία καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν.
 Σπληνε(σκ)ουμαί = προσβάλλομαι τὴν σπλήνα· τὸ ἐνεργητικὸν σπληνεάζω, ποιῶ τινα πάσχειν κατὰ τὴν σπλήνα.
 Σταλίζω = ποιῶ τινα σταματᾶ· σταλίγουμαι = σταματῶμαι.
 Σταρχήουμαί = προμηθεύομαι τὰ εἰς τὸ μέλλον ἐπιτήδεια καὶ τρόφιμα.
 Στάχτη, ἡ στάκτη.
 Στάχωνω, ἐστάχωσα βιβλιοδετῶ· περιποιῶμαι ἀστάχυν ἐντελῆ· ἐπὶ τῶν λαχανικῶν ἐστάχωσαν, ἔδωκαν τὸν στάχυν, δι' οὗ ἐκφυήσεται ὁ σπόρος, ἢ παλαιωθέντα κατήνησαν σκληρὰ κατὰ τὰ στελέχη, ὡς κάλαμος.
 Στέας, τὸ, στέαρ.
 Στέβος, τὸ, στέβους καὶ τὰ στέβουτα, στέγη.
 Στεγνασέα, ἡ, στεγνότης, τόπος στεγνός· τὸ ῥῆμα στεγνῶνω, τὸ παθητικὸν στεγνοῦμαι.
 Στέθος, τὸ, στῆθος.
 Στερέα, ἡ, στερεὰ (γῆ).
 Στιβαρόν, τὸ, βαρὺ, ἐπίμοχθον, δύσκολον.
 Στιχαρεάζω, (συγχαίρω), εὐαγγελίζω, προσειδοποιῶ τινι τὴν ἔλευσιν συγγενεῶς ἵνα χαρῆ· (σχαρεάζω).
 Στιχάρατον, τὸ δίδόμενον δῶρημα τῷ στιχαράζοντι ὅστις καλεῖται στιχαρέατος καὶ σχαράτος.
 Στέβα, ἡ, στιβάς, (σωρός).
 Στιβάζω, ἐπισωρεύω, ἐπιθέτω.
 Στομόπονος (ὁ) καὶ στομοπονίος, στομαλγία (μετφρκῶς φλυαρία ἐναχλοῦσα τὸν ἀκροατή·).
 Στορία (ἱστορία) ἢ εἰκῶν, ἀφημείωσις.
 Στοῦδ, τὸ, ὄστον.
 Στουλάρ καὶ στυλάρ, στόλος.
 Στουπ ἢ τὸ, στυπίον.
 Στουράκ τὸ, (στεῖραξ) ῥαβδίον.
 Σουράχαντος, ὁ, χοιράκιανθος (ἢ ταχαντόσυρος), ὁ ἀκανθόχοιρος.
 Στάχαση ἢ, στοχάσις.
 Στοχάσκομαί = στοχάζομαι.

- Στράτα ἡ, ὁδός. — στρατῶν (τῶ νηπίω) = πορεύου. — στρατὴ πεζοπορία ἀβίαστος.
 Στρυγλα ἡ, ἐπὶ γυναικὸς εἰδεχθοῦς, μυσερᾶς, καταχθονίου.
 Στομνοπατερεάζω = τοβαρεύομαι, οὐδένα λόγον ἐκβάλλω τοῦ στόματος.
 Στόμορος, ὁ, στομνὴ καὶ στομνέσσα, ὁ σωθαρεύμενος καὶ ἀναυδος,
 Στοπίτσα (καὶ ἀμπέλιτσα) εἶδος βοτάνης τριφυλλίδος ἐχούσης γεῦσιν φύλλον ἀμπέλου.
 Στυπὸς (στυφός) ὁ, στύπουτας ξυγός, βαρύτιμος.
 Σύκουνα (ἐπίρημα) = πανοικιοί, καὶ μὲ τὸ αὐτὸ τὸ κουνί.
 Συγκρύβω καὶ συγκρύφω καὶ συγκρύπτω, ἐπὶ πυρός, συσσωρεύω κρύπτω ὑπὸ στάκτην.
 Συλλίγη ἢ συλλίγη, ἡ, κόσκινονον ἔχον λεπτοτάτους πόρους, δι' οὗ κοσκινίζουσιν ἄλευρα.
 Σύναυγα, ἅμα τῆ αὐγῆ.
 Συνεικάζω, εἰκάζω, κρίνω, ὑποθέτω.
 Συνέλκον, τὸ συνηλικιώτης.
 Σύμπαιδ, τὸ παῖς ὁμηλιξ καὶ σύντροφος.
 Συμποδίζω καὶ διασκελίζω, ὑποσκελίζω.
 Συναχοῦμαι, καταλαμβάνομαι ὑπὸ συνάχης.
 Συννυφᾶδ, τὸ, τὰ συνναφάδεα, νύμφαι αἱ ἀδελφῶν γυναῖκες ἢ ἐξαδέλφων.
 Συντρευτὰ (ἐπίρημα) = μετὰ προσοχῆς.
 Συντσαίνω (συντυχαίνω) ὁμιλῶ, διαλέγομαι.
 Συντσία, ἡ, ἐμιλία· ἡ συντσία ἐγένεμαν ἅπαν τοῦ κόσμου = περιλάλημα, κωμωδία ἐγενόμην παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.
 Σύσκοτα (ἐπίρημα) = μετὰ τῆς σκοτίας, νυκτός ἐτι.
 Συστέκω = παραστατῶ, βυθηθῶ, ἐπικαρῶ.
 Σύστυπα, τὰ, ὀξυνότατα.
 Συφφαίζω = συμμεριάζω.
 Σύφωνος καὶ σύμφωνος (ὁ) ἢ συφφώνεσσα.
 Σχώρηση (·) συγχώρησις ἐκ τοῦ
 Σχωρῶ = συγχωρῶ.
 Σωνωτός, ὁ, τὸ χιωνωτόν, νιφετός, νεφετώδης καιρός.
 Σωτηρεάζω = σώζω, περιποιῶ σωτηρίαν.

Τ.

- Τα γὰν καὶ ταγάνη οἱ Νεοκαισαρεῖς, ἐν ᾧ τηγὰν οἱ Τραπεζοῦνται, τὸ τηγάνιον.
 Τα ρα γά=ἡνακατωμένα, μίγδην.
 Τά ρα γμα (τὸ) καὶ παραγωγή (ἡ) παραχῆ, διαβολή.
 Τε α τ ᾶ ς, ὁ, (τέτας) πατήρ ('Αναιφορίται).
 Τα φ ἰ ν (τὸ) τάφος.
 Τα ρ χ ἄ ν (Τριπολίται καὶ Κερασούντιοι)=δαφνοκερασεά.
 Τε λε μ ο ν ῆ καὶ τελείωσις (ἡ) καὶ τέλεμαν.
 Τε λε πο ρ ῶ καὶ τελεσπορίγουμεναι=αλαιπορούμαι.
 Τη θ ἰ ν, ἴδε δέν.
 Τη γ α ν ἰ ζ ω=ψήνω ἐν τηγάνω.
 Τί ς καὶ συνθηθέστερον τοῖ=τίς.
 Το ξ ᾶ ρ, τὸ, τόξον, τοξάριον τὸ τῶν λυρικῶν, τὸ δοξαροειδὲς ὄργανον τῶν τεχνητῶν, δι' οὗ διαλύουσι καὶ ἐξογκοῦσι τὸν βάμβακα.
 Το ὕ φ α, ἡ, ἀτμός (τύφος). Τουφίζω=ἐξάγω ἀτμόν, ἐξατμίζομαι, καταλαμβάνομαι ὑπὸ ἀναθημιάσεων συμπεπυκνωμένων.
 Τα χ υ γ ᾶ δ, τὸ, καὶ τολιγάδ (-τυλίσσω)=ἄρμαθός χόρτων πλεκομένων ὡς τὰ σχοινία (παρὰ Κερασούντιοις· οἱ δὲ Τραπεζοῦνται) πᾶν ὅτι κυλινδροειδὲς, ἢ ἀλλεῖον ἐφ' οὗ τυλίσσουσι κλωστήν· τρά (ἡ) νῆμα, μῦτος.
 Τραν ὅ ς, ὁ, τρανή καὶ τρανέσσα, τρανότερος καὶ τρανώτερος,=μέγας, ἐπιτρανῆς καὶ πρεσβύτερος. Τρανύνω=μεγαλῶν.
 Τρα ν ῶ (Κερασούντια) ττηρῶ.
 Τρα πε ζ ο ὦ ν τ α, ἡ, Τραπεζοῦς.
 Τρα πε ζ ο ν τ α ἰ κ ο ν, τὸ ἀνήκον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα.
 Τρ ᾽ σ ὺ ς, ὁ, τραχύς.
 Ἰ ρ ε γ ᾶ λ (τὸ) τρογάλιον (Κωτυορεῖς).
 Τρι β ὀ λ (τὸ) τρίβολος.
 Τρί πο λ η, ἡ, Τρίπολις παράλιος τοῦ Βυζεῖνου πόλις.
 Τρι γι μ η ν ᾶ ς ὁ μὴν τοῦ τρυγετοῦ.
 Τρ ο π ᾶ δ καὶ τροπάδ, τὸ,=τροπάριον, μάθημα ὠρισμένον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.
 Τρυ π ᾶ ν καὶ τουρπᾶν, τὸ,=τρυπάνιον.
 Τρυ γ ῶ ν (τὸ) καὶ ἡ τρυγῶνα=τρυγῶν.
 Τρυ ο τ ἔ ρ καὶ τρυϊότερ (τὸ) (-τρυγητήριον) ἐπίμηκες κωνοειδὲς κάλαθον, μεθ' οὗ ἀθροίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀμπέλου τὰς βότρυς.
 Τρυ π α ἰ ν ω=τρυπῶ.
 Τσ α ρ α π ο ὕ λ α, ἡ,=πυγολαμπίς.

- Τσ α ρ α μ π ο υ λ ἰ ζ ω=αμυδρῶς πως λάμπω.
 Τσ α ρ α φ ἰ ζ ω καὶ τσαρφυλίζω=σπαράσσω διὰ τῶν ὀνύχων.
 Τσ α ρ μ ο υ λ ἰ ζ ω καὶ τσιρμαλίζω (ἐπὶ ἀνθρώπου)=διὰ τῶν ὀνύχων συνθλίβω.
 Τσ ᾶ τ σ α λ α καὶ τσάτσαλον καὶ τσήτσηδον=γυμνά.
 Τσ α τ σ ἰ ν (τὸ) φρίγανον.
 Τσ α τ σ ο φ ω τ ἰ ζ ω=ὑποφώσκω.
 Τσ α ὕ ζ ω (ζα αὖω)=φανάζω.
 Τσ α φ ἰ ζ ω=ξέω διὰ τοῦ ὄνυχος.
 Τσ ᾶ χ ν ε α, ἡ,=πάχνη.
 Τσ ἔ π λ ι ν (τὸ) καὶ τσέπλ (τὸ)=φλοιός.
 Τσ ἔ π ρ α (ἡ)=λέπρα, καὶ
 Τσ ε π ρ ἔ α ς (ὁ) λεπρός.
 Τσ ε ρ ἰ ζ ω=ξεσχίζω.
 Τσ ἰ α (ἡ)=σπινθήρ.
 Τσ ἰ μ ᾶ δ (τὸ) μυαλός.
 Τσ ἰ ν α κ ἰ ζ ω=σπινθηρίζω.
 Τσ ἰ τ σ ἰ ν (τὸ) μαστός.
 Τσ ἰ φ ἰ ν (τὸ)=εἶδος καμάρας.
 Τσ ἰ χ λ ι μ ῶ (τὸ) κατασυντεθλασμένον.
 Τσ ἰ χ λ ἔ ν ω=κατασυνθλῶ.
 Τσ ἰ χ ρ ἰ τ ε ς (ὁ) τέπιξι, ἀκρίς.
 Τσ ο υ μ ἰ ζ ω (-ἐκζωμιζω) θλίβω ἐξάγω τινὸς τὰ ζωμά.
 Τσ ο ὕ χ ν α (ἡ) ὀμίχλη μετὰ πάχνης.
 Τσ ο υ χ ν ἔ α ς, ὁ,=ὁ διχθλητικός.
 Τσ ο υ χ ν ᾶ ζ ω (ἐκχνοιάζω) φλέγων ἀφαιρῶ ὅ,τι δῆποτε χνούδια ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ προβάτου.
 Τύ ρ α ν ν α (τὰ)=βάσανα.
 Τυ ρ α ν ν η σ ἰ α (ῖ) ἡ τυραννία.
 Τυ ρ α ν ν ἰ ζ ω=βασανίζω.
 Τύ ρ α ν ν ο ς (ὁ) δυνάστης.

Υ.

- Υ α λ ἰ ζ ω=λάμπω ὡς ἕλος.
 Υ α λ ἰ ν (τὸ) ἕλος.
 Υ α λ ἰ κ ὸ ν (τὸ) πᾶν ἕλινον σκεῦος.

- Υαλιστερὸς (ὁ) ἡ ὑαλιστερέσσα, στυλπνός.
 Υπερασία (ἡ) = ὑπερησία.
 Υπόμενος (ὁ) ἡ ὑπομενέσσα = ὑπομονητικός.
 Υποτροφία (ἡ) ζωοτροφία.
 Υφάδ (τὸ) τὸ δι' ὕφανσιν νῆμα.
 Υφτεὰρ (τὸ) = πτυάριον, ὠμοπλάτη.

Φ.

- Φαγαπὸτ (τὸ) φαγοπότιον.
 Φαγουρία (ἡ) τὰ πρὸς το φαγεῖν χρήσιμα.
 Φάκ (τὸ) = φακή.
 Φαλοκάφτω = ὀμφαλοκοπῶ.
 Φανταγμα (τὸ) πρόληψις.
 Φάντασμα (τὸ) φαντασία οἴσις, ὑπερηφάνεια.
 Φαράγγια (τὰ) = φάραγγες.
 Φαρσώνω = κατατάσσω τὰ σκεύη ἐν τῷ ἄρμαρῳ.
 Φεγγεά(ου)μα = σεληνιαζομαι.
 Φεγγίτες (ὁ) (φεγγίτης) ὁπὴ κατὰ τὴν στέγην δι' ἧς καταλάμπεται ἡ οἰκία.
 Φέγγος (ὁ) = σελήνη.
 Φελεγκάζω = ὑποβάλλω ὑπὸ τὰ πλοῖα φελέγκια.
 Φεύω = φεύγω.
 Φουμάλ (τὸ) τὸ πῦρ ὅπερ προσανάπτουσιν ἐν φούρνῳ.
 Φουμιζω = κακιώνω περί τινος (φυμιζω).
 Φουμιξέας, ὁ φυμιζων πολὺ ἦτοι κακιώνων.
 Φουσκα (ἡ) πᾶς καρπός.
 Φράζω = περιφράζω διὰ φράκτω, φιμώνω.
 Φρακτῆ (ἡ), φράκτης, περίφραγμα.
 Φρακκάλίζω, παρέργως σαρώνω.
 Φρυγανίζω, καταλυπῶ, καίω.
 Φτάν = φθάνω· ἔτι ὠριμάζω καὶ μάλιστα τὸ πθηκὸν φτάσκουμαι ὅθεν φτασμένος = ὠριμος.
 Φτεῖρα (ἡ) φθειρά. ψεῖρα.
 Φτελιδ (τὸ) πτελέα.
 Φτερνίζω καὶ φτερνί(σκ)ουμαι καὶ φτεῖρμαμαι = πτερνίζουμαι.

- Φτερὸν (τὸ) πτερνίς, εἶδος χάρτου.
 Φυσετὸς (ὁ) ῥεῦμα ἀέρος σφοδρόν.

Χ.

- Χαβσάλ (τὸ) ἀσβύλη, ἡ σκόνη τῶν ἀνθράκων.
 Χαλασμονή (ἡ) χαλασμός, καταστροφή.
 Χαλέκεια (Χαλδαϊκὴ καὶ Κερασσουντικὴ) (τὰ) χάλυκες.
 Χαλεπὸς, ὁ, χαλεπέσσα, δύσκολος, δυσχερὴς, δύστροπος, δυσπάρυφος καὶ κατηφής.
 Χαλετιμία (ἡ) μικροπρέπεια, ἐξευτελισμός, ἐκφαύλις, τιμῆς χαλασμός.
 Χαλετιμί(σκ)ουμαι ἐξευτελιζομαι, χαλετιμίζω, χαλετιμισμένος.
 Χᾶμαι, ἀπόλλυμαι, χάνομαι, χάνω, χαμένος, ἄθλιος, χάθητι καὶ χάθετι.
 Χαμελετάος (ὁ) μυλωνᾶς.
 Χαμαιλέτα (ἡ) μῦλος.
 Χαμελασέα καὶ χαμελέα (ἡ) χαμαιτοπία, τὰ χαμηλά.
 Χαμνία (ἡ) = νόσος θανατηφόρος, τύφος.
 Χαμνίζω = ἰχαμνώνω. (παθητ. χαμήσκουμαι = ναρκούμαι, νωθροῦμαι.
 Χαμόμηλον (τὸ)
 Χαμοῦφτα (ἡ) εἶδος ἀνδράχης μαλακωτέρας, (λεπτοτέρας, ἐπιμηκεστέρας, γλυκυτέρας) φράγουλον.
 Χανταρεύω, διὰ τῶν ὀνύχων ἰνέρπω (σπαράσσω).
 Χαντσεύω, φλογίζω.
 Χάρ (τὸ) = χάρισμα, δῶρον· τὰ χάρεα.
 Χαρὰ (ἡ) ἡ ἐν γάμῳ εὐχία.
 Χάρη (ἡ) χάρις, εὐεργεσία, προτέρημα.
 Χαρίζω = δαρω· τὸ ῥηματ. χάρισμαν.
 Χᾶρος (ὁ) (= χάρων), θάνατος.
 Χαρχαντέρα (ἡ) = φάρυξ, οἰσοφάγος.
 Χαρχαρίζω = σφαδάζω, ἐκβάλλω χαρχαρίζοντα ἤχον ἀπὸ τοῦ φάριγγος.
 Χασεύω = θερμαίνω τι ἐν ζέοντι ὕδατι.
 Χασούρα (ἡ) σύγκαμα.
 Χασουρεύω = φέρω συγκάματα.
 Χασόφυλλον (τὸ) = μαραιμένον (ὑπὸ τοῦ ἡλίου) φύλλον.

Καταλέας (ὁ) νήπιος.
 Χάταλον (ἄταλόν) (τὸ), νήπιον, παιδίον.
 Χαχαυλεκάς (ὁ) καὶ χαχαυλέκος, ἡ χαχαυλεκοῦ, =χαῦνος,
 νωθρός, νεναρκωμένος.
 Χειρόβολον (τὸ) καὶ σερόβολον, δράξ.
 Χλανταρίζω=ζεσταίνω.
 Χλοασέα (ἡ) καὶ γλοῆ=χλόη.
 Χοινίκον (τὸ) μέτρον χωρητικότητος.
 Χολεάζω=πηῶ τινα χολοῦσθαι.
 Χολῆ (ἡ) χόλη, κότος καὶ ὄργη.
 Χοντρογούλς (ὁ) ἡ χοντρογουλοῦ, ὁ ἀθηφάγος.
 Χοντρολάλος (ὁ) ἡ χοντρολαλοῦσα καὶ χοντρολαλοῦ.
 Χόρ (τὸ) τοῦ αὐγοῦ ὁ κρόκος.
 Χορολαγχεύω=χοροπηδῶ.
 Χουλιάρ (τὸ) κόχλος, κουταλάκιον· τὸ ὑποκοριστικὸν χουλιάρι-
 τσα καὶ χουλαρόπον.
 Χουλεός, χουλέσσα, χουλεόν, =θερμός.
 Χουλώνω=θερμαίνω.
 Χουρτάδα (ἡ)=οἰσοφάγος.
 Χόχορος (ὁ) χόρχορος=ἀγγελίς, γλαύξ.
 Χτῆνον (τὸ) ἡ ἀγελάς, ἡ βοῦς.
 Χτίζω=εἰζῶ, οἰκοδομῶ.
 Χτισίνα (ἡ)=οἰκοδομή.
 Χώρετας (ὁ) χωρέτης=χωρικής.
 Χωραίζαλον (τὸ) ὄρια ἢ ὑψηλότερα ἀκρώρεια χωρίου.

 Ψ.

Ψαλαφῶ=ζητῶ, ἐπαιτῶ.
 Ψαρδάλ (τὸ) καὶ ψαρδάλ=ὀψαρέλαιον· (ἡ ψαρέλαδον).
 Ψαρλαδερὸν (τὸ)=δοχεῖον ὀψαρελαίου.
 Ψίλκιος (ὁ) ἡ ψίλκισσα, τὸ ψίλκιον καὶ τὸ ψιλόν=μικρός, ψίλος.
 Ψιρολέα (ἡ) ποῦ ψιλὸν πράγμα.
 Ψύχος (ὁ)=πυρετός.
 Ψωμῖν (τὸ) ἄρτος τὸ ὑπηρετικὸν ψωμόπον.
 Ψωμεζητῶ=ἐπαιτῶ δι' ἄρτον.

Ὠβὸν καὶ ὠβγόν=ὠόν αὐγόν.
 Ὠμῖν (τὸ) ὠμος.
 Ὠμοπλάτεια (ἡ) ὠμοπλάτη.
 Ὠριμος (ὁ) ἐνήλιξ.
 Ὠτίον (τὸ) οὖς.
 Ωύγὸν καὶ ὠβόν=ὠόν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.

'Η Α. 'Εξ. Σουὰδ Μουχλῖς	Παν. Τραπεζούντος Κύρ
Πασσᾶς	Κωνστάντιος
Σώμ. 10	Σώμ. 10
'Η Α. 'Εκλ. Δ. Γενίδου-	Γὸ Σεβαστ. Συμβούλιον τῶν
νιας Μοαβίνης	Σχολείων
» 4	» 125
'Αλ. Μασινὶν πρόξενος τῆς	Ἡ ἐπὶ τῶν σχολείων ἐξωτε-
'Ρωσσίας.	ρικὴ ἐπιτροπὴ.
» 16	» 40
Γ. Μάρτυρ πρόξ. τῆς Αὐστρ.	Παπαῖ 'Ελευθ. Ξυφιλίνος
» 4	» 2
Ι. Μεταξᾶς ἰατρός	'Ο τοῦ 'Αγ. Τραπεζούτου
» 10	οἰκονόμος Π. Ι. Λευίτης
Ι. Νικολαΐδης	» 4
» 3	Παπ. Δημ. Ν. Λευίτης
Ι. Μασσαούτης	» 4
» 12	'Ο Πρωτοσύγγ. Γεράσιμος
Θ. Σπαθάρος πρόξενος 'Ολ-	» 2
λανδίας	Παπ. Γεώργ. Λευίτης
» 6	» 1
Γ. Καρβουνίδης	Πρωτοτερεὺς Δ. Τζακρίδης
» 5	» 2
Π. Κακουλίδης	Παπ. Κυριάκ. Πνευματικὸς
» 5	» 1
Ν. Σιργιαννίδης.	Παπ. Γεώργης τῆς 'Αγίας
» 5	Μαρίνης ἐφημ.
Α. Πατρώνης	» 5
» 5	Παπ. Κωνστ. Φωτιίδης
Πλ. Ν. Παρασκευᾶς	» 4
» 4	Παπ. Ιωάννης Κοφίδης
Π. Δ. Λουτράρης	» 4
» 4	Παπ. Γεώργ. ἐφημ. τῆς Μο-
Ι. 'Αντωνιάδης	νῆς Θεοσκεπτου
» 4	» 3
Γ. Κακουλίδης	» 3
» 3	Παπ. 'Ελευθ. Ζωγράφος
Γ. Ξενοφωντίδης	» 3
» 3	Παπ. 'Αν. ἐφημ. 'Εξωτείχων
Γ. Χ. Κ. Εὐφραϊμίδης	» 6
» 6	Παπ. Βασ. ἐφημέρ. 'Αγ. Γε-
Κ. Α. Θεορύλακτος	» 2
» 2	ωργίου
'Αγ. Πυργιώτης	» 2
» 2	Παπ. Βασ. ἐφημ. Κογκᾶ
Σ. Ν. Σιργιαννίδης	» 2
» 2	Παπ. Θεόδ. ἐφ. 'Αργαλιού.
Χρῆστος Σεράσης	» 2
» 2	Παπ. Γεώργ. ἐφημέρ. Χω-
Θωμᾶς Η. Θωμαΐδης	» 1
» 1	ρίου Χότζης
Π. Π. Αὐγερινὸς	» 1
» 1	Παπ. Γεώργ. Λευίτης ἐφημ.
Γ. Γιαννηκαπάνης	» 1
» 1	Κογκᾶ
Γ. Παππαδόπουλος	» 1

Γ. Δ. Κοκκινίδης	Σώμ. 1	Παπ. Εὐσ. ἔφημ. χωρίου Σώμ. 1	
Σ. Γ. Πακαλόπουλος	»	Γεμουλά	»
Θεμ. Εὐφραιμίδης	»	Ἀπόστολος Ἱεροδιάκων Ὑ-	
Π. Καλλιφατίδης	»	παπαντῆς	»
Ἄθ. Ι. Ἀθανασιάδης	»	Ἡ Ἱερατικὴ ἀδελφότης Μέ-	
Χ. Παν. Τερζόπουλος	»	ριμνα	» 3
Γ. Σερινόπουλος	» 3	Τὸ ἀναγνωστῆρ. Ἐξωτείχων	» 1
Ι. Π. Κανδύλης	» 2	Κ. Γ. Παππαδόπουλος	»
Δ. Κωνσταντινῶρ	» 3	Χ. Γ. Ἰβνεπέκουλου	» 2
Α. Γ. Κυτρίδης	» 3	Σταῦρος Κουκουλίδης	» 1
Β. Φυλλίτζης	» 3	Π. Παυλίδης	»
Αν. Φυλλίτζης	» 2	Θεόδ. Παπαδόπουλος	»
Θ. Σ. Θεοφύλακτος	» 1	Ἀδελφοὶ Ζιζανέτζου	»
Εὐάνθ. Θ. Σ. Θεοφύλακτου	»	Θεμ. Αὐγερινός	» 3
Π. Α. Θεοφύλακτος	»	Γ. Ζαῦφίδης	» 3
Π. Α. Τεζαπίδης	» 2	Π. Ἀκρίτας	» 2
Χ. Π. Σουλιάδης	» 2	Ἀναστ. Ἀλθάνος	» 1
Π. Δυμνηνός	» 2	Τριαντ. Τριανταφυλλίδης	»
Ε. Δυμνηνός	» 2	Α. Τριανταφυλλίδης	» 5
Α. Ζανιχίτης	» 2	Μάβης Παφουτζίνης	» 2
Χ. Κ. Γαληνός	» 1	Ι. Ξανθόπουλος	» 1
Χ. Κωνσ. Κυτρίδης	»	Ι. Πικετρόπουλος	»
Κυργιάκος Μαυρίδης	» 2	Ανας. Ἀλγαζῆ ἐκ Ζησιναῶν	»
Αν. Μ. Μαυρίδης	» 2	Σάββας Γεωργίου ἐκ τοῦ	
Π. Ξανθόπουλος	» 2	αὐτοῦ μέρους	»
Α. Εὐσταθιάδης	» 4	Πέτρος Πετρόπουλος	» 2
Π. Καλλιφατίδης	»	Κωνσ. Ὀρφανίδης	» 5
Π. Δ. Ζαροκοίλης	»	Χ. Δ. Κυτρόπουλος	» 1
Γρ. Καρπόζηλος	» 1	Στέφ. Τριανταφυλλίδης	»
Π. Παρηγόρης	» 2	Παναγ. Βακαλόκουλος	» 2
Θ. Κ. Παρηγόρης	» 5	Δημ. Κασφίνης	» 4
Π. Ν. Κανδύλης	» 1	Γ. Δομνηκός	» 2
Ἡ Ἱερά μονὴ τοῦ Ἁγ. Γε-	»	Ι. Μαρέγκος	» 2
ωργίου Περιστερᾶ	» 5	Π. Μπογιατζίδης	» 4
Ἡ τοῦ Ἁγ. Ἰωάν. Βαζελῶν	» 5	Α. Ι. Μίλεσης	»
Ἀδελφοὶ Α. Λεοντίδαι	» 1	Πέτρος Σιδηρόπουλος	»
Μιχ. Ἐλευθ. Μουσαβίδης	»	Γ. Ρικάδος	»
Χ. Σάββας Μακρόπουλος	»	Ἰωάν. Ἀνδρεάδης	»
Ἀσλανίδης	»	Νικόλαος Πετρίδης	»
Ἀνθ. Π. Πουρσανίδης	»	Σπυρίδων Σ. Λαζαρίδου.	»

Παρασκευᾶς Ἠλ. Παυλίδης Σώμ. 1	Χρ. Ἐλευθ. Σαλωνεικίδης Σώμ. 1
Γ. Παλασιδης Κερασσοῦντ.	Κ. Χ. Ἀντωνιάδης.
Παν. Χ. Μεταξόπουλος	Π. Α. Παππαδόπουλος
Ν. Ε. Τριανταφυλλίδης	Παντελεῆμων Λαμπριανίδης
Χ. Γ. Παππαδόπουλος	Ἰωσήφ Χαραλάμπους
Σηστ. Γ. Παππαδόπουλ.	Ἰσαὰκ Πασαλίδης
Χριστόφ. Π. Ἀσλανίδης	Γεώργιος Γαράλης.
Δ. Κ. Λεοντίδης	Κ. Ἰωακειμίδης.
Κ. Γ. Παππαδόπουλος	Στυλιανός Ε. Περούδης
Δ. Στεφ. Μεταξόπουλος	Παῦλος Παυλίδης
Ἀδελφοὶ Καπαγιανίδαι	Σάββας Νικ. Παναγιωτίδης
Π. Κογκαλίδης	Γεώργ. Θ. Κεφαλίδης
Ἀδελφοὶ Ι. Μεταξᾶ	Χρῆστος Δ. Χρυσσοτομίδ.
Ν. Τερζόπουλος	Δ. Ψυμπλινίδης
Γ. Ν. Ξενίδης	Ἀδελφοὶ Ἀμιοιρίδαι
Α. Μάνσων	Π. Ἰωάννου
Μ. Ῥήγας	Ι. Ι. Τζαρμουρτζόγλου
Μ. Ἰορδανόπουλος.	Σ. Τσαρμουρτζόγλου
Καπιτάν Μ. Γεωργιάδης	Φίλιππος Γεροντίδης
Ἄμαλ. Α. Καταρτζίδου	Μεχμεταλή Χισεὶν βεϊζ.
Εὐανθία Α. Τερζοπούλου	Ὁ Ἐλλογ. Σ. Αεβίτης
Λάζαρος Ἀμύρογλου	Παπ. Παντελε. Παπ. Γεωργ.
Γ. Γουλωνίτης	ἔφημ. τῆς ἐν Σαντᾶ ἐνορ.
Ι. Π. Λογγινίδης.	ἄγ. Χριστοφόρου.
Παρ. Ζζανισίτης	Ἡλίας Παπ. Χριστοφόρου
Ἀχιλλεὺς Ἀσλανίδης	Εὐστάθ. Ἰορδάνου
Π. Δημ. Πιπερόπουλος.	Λαμπριανίδης Πατρώνης
Ἀριστομ. Γραμματικόπουλ.	Χρῆστ. Ἀνδρέα Πουργάνωφ
Χρῆστος Ἀλεξιάδης	Γ. Χ. Σινδόνης
Σ. Κ. Πουπουλίδης	Β. Χ. Γ. Κυργιακίδης
Ν. Γ. Περούπουλος Κρωμν.	Ι. Η. Φρανκουλάτης
Χ. Πρόδρομος Γούναρης	Χ. Α. Ἰωακειμίδης
Μ. Γ. Μιχαηλίδης	Ι. Γ. Ἀργυρόπουλος
Ν. Γ. Ἀμιοιρίδης	Γ. Π. Χιονάκης
Ι. Α. Μαυνίδης	Δανιὴλ Ξιφιλίνος
Μ. Α. Αὐξεντίδης.	Ν. Παππαδ. Κρωμνιώτης
Ἐλευθ. Α. Σαλωνεικίδης	Γ. Π. Φιλιππίδης
Κ. Χ. Ι. Τριπολίτωφ.	Ι. Δ. Μάβογλους
Π. Α. Αὐξεντίδης	Γ. Μιλωνίδης
Π. Χ. Ἐλ. Μεταλλεΐδης	Α. Χ. Κ. Παπανασασιάδης

Δ. Ἀργυρόπουλος
 Κ. Περσίδης
 Ἄδελφοὶ Βελισσαρίδη
 Ι. Σαραντιδῆς
 Α. Μουρατιδῆς
 Ν. Δ. Ἀλεξιάδης
 Ἐπ. Π. Αὐγερινός
 Ἐλ. Γ. Κακουλίδης
 Ν. Δ. Τζαρτζιδῆς
 Π. Βακαλόπουλος
 Μ. Δ. Αὐγερινός
 Γ. Δ. Γανυμίδης
 Δ. Μ. Σαρασίτης
 Χ. Χαράλαμπος Χ. Κ. Μου-
 γενώφ
 Συμεών Σ. Πουρσανίδης
 Γ. Χ. Γρηγοριάδης
 Ι. Κολάσης
 Χ. Ι. Ἀποστολίδης
 Ι. Λαγινόπουλος
 Γ. Παππαδόπ. Ζουντουρίδης
 Ν. Δ. Καρυοφύλλης
 Ἰορδ. Πασσαγιάνωφ
 Πέτ. Μιχαηλίδης
 Παρ. Ν. Καλλιβάζης
 Ἰωάνν. Ἡλιού
 Α. Σ. Κυτρινίδης
 Ματθ. Παθ. Ἰωάννου
 Διαμαντ. Α. Εὐφραιμίδης
 Ἄγαθ. Π. Ξανθόπουλος
 Νικόλαος Θεοδώρου
 Ἄνας. Ι. Ἀδαμίδης
 Χ. Γ. Μακροῦδης
 Χ. Γ. Λευίτης
 Γ. Ι. Λεοντίδης
 Εὐγένιος Κυρίλλου
 Χαράλ. Ι. Ζαζεριδῆς
 Δ. Κ. Λιπυρίδης
 Ψ. Γ. Σειρινοπούλου
 Ἀγαμέμνων Ε. Κανδύλης

Σώμ. 1

Ι. Γ. Κλάδος
 Δ. Π. Λαμπριδῆς
 Πολυχρ. Α. Τζαγαρίδης
 Α. Γδ. Γραμματικόπουλος
 Γ. Ἀσβεστόπουλος
 Ι. Ν. Κτενίδης Βιβλογραφ
 Κ. Ι. Καππίδ. Σουρμενίτης
 Παντ. Κωνσ. Φωκαίτης
 Μ. Παππαδόπουλος
 Παπ. Ι. ἐφημέριος Μετοχείου
 Παναγίας
 Σταῦρος ὀπλοποιός
 Κ. Ι. Νάβασας
 Ἡ ἀδελφότης Κρωμναίων
 Θεόδωρος Γ. Τυκτόπουλος
 Ι. Ε. Εὐμηρίδης
 Ἀριστοκλῆς Γ. Σουλιάδης
 Ἐρμόφιλος Π. Σουλιάδης
 Μιλτ. Π. Παππαδόπουλ.
 Τιμόθεος Κτενίδης
 Ι. Χ. Παππαδόπουλος
 Ἄθαν. Π. Τριφτανίδης
 Π. Κ. Καλτζῆ
 Χ. Κ. Κυτριδῆς
 Α. Μακρίδης
 Α. Χ. Μ. Μελίδης
 Ἡ Μονὴ Σουμελά
 Ὁ ἡγούμενος
 Ὁ προϊγούμενος
 Ὁ σκευοφύλαξ Νικόδημος
 Ὁ ἐπίτροπος Ἰωαννίκιος
 Γρηγόρ. Ἱερομόναχος
 Παῖσος Ἱερομόναχος
 Οἱ ἐφημέρ. τῆς αὐτῆς Μονῆς
 Γρηγόριος καὶ Τιμόθεος
 Γεράσιμος Μοναχός
 Ἐξαρχία
 ΣΑΝΤΑΣ
 Οἱ αἰδεσιμώτατοι

Σώμ. 1

2

2

3

2

1

2

2

1

2

2

1

Κοσμάς ἱερεὺς
 Χατζι Χαράλαμ. ἱερεὺς
 Α. ἱερεὺς χατζι Λαμπρινου
 Κ. ἱερεὺς Λαμπριανίδης
 Παππα Παντελῆς ἱερεὺς
 Κ. ἱερεὺς Ἴσπρι
 Γ. ἱερεὺς Μωϋσιάδης
 Παῦλ. ἱερεὺς Χριστοφόρου
 Δ. ἱερεὺς Καϊταλίδης
 Παππαδ. Παντελῆς ἱερεὺς
 Οἱ Κύριοι
 Σπυρίδων Ἀλληλοδιδάκτης
 Χαράλαμ. Τζαντεκίδης
 Ἡλίας Παπποδόπουλος
 Ἰσαὰκ Ἀβραὰμ
 Χαράλαμ. Παρμαζουζιδῆς
 Χαράλαμ. Γιαμάκ
 Ἡ Ἐξαρχία τῆς Ἱερᾶς
 Μονῆς Χωρίου Δουδερά.
 Σάββας ἱερεὺς
 Πάπ. Ἰωάν. Παππαδόπουλ.
 Εὐθύμ. Γ. Ἀλληλοδιδ.
 Νικόλαος Ταλέας
 Γεώργιος Ταλέας
 Κωνσταντ. Σαβουλίδης

σώμ. 1

Ἄλέξ. Κ. Κυπριώτης
 Κυριάκ. Ἄντ. Κυφίδης
 Χαράλαμπ. Κ. Καπνᾶς
 Γ. Β. Ἀργυρόπουλος
 Πολυχρ. Ι. Εὐκαρπίδης
 Ν. Ι. Σανταλίδης

ΟΡΔΟΥΣ

Ο Ἑλληνοδ. Κωνσταντ. Ι.
 Σαβουλίδης
 Χαράλαμ. Κανεύς
 Κυριάκος Βαλαθάνης
 Ν. Ἰωσηφ Τυπάλδος ἀρχι-
 τέκτων
 Σάββας Σ. Ψωμάδης
 Πέτρος Ὁβανὲς Ἐριάσογλου
 Ν. Α. Παλιάδης
 Παῦλ. Παντελ. Ρεῖζη Ἐ-
 θνάρχης
 Κ. Κοσμίδης Ἐξάρχος
 Παναγ. Χ. Γρηγορ. Ἐθνάρχ.
 Ν. Δ. Ἀμούτσιος
 Ὁ τοῦ Ἀγ. Νεοκαισ. Πρω-
 τσύγγελλος καὶ Ἀρχι-
 μανδρίτης Δωρόθεος
 Παῦλ. Χρυσόχοος
 Ἰωάνν. Κοσμά
 Σάββας Κανταρτσῆς
 Γεώργ. Ἀλεξανδριδῆς
 Παναγ. Πολυχροναδῆς
 Εὐτυχία ἐργοστάσιον οἰνο-
 πνευμάτων
 παντελεῆμ. Σ. Ψωμιάδης
 Θεόδωρος Ζαζόπουλος
 Ὁ Αἰδεσιμώτατος παπᾶ Νι-
 κόδημος

ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ.

Ἰωάν. Ἐλευθεριάδης
 Λάζαρος Κ. Μολεύς
 Γ. Π. Παλασσίδης

Ἰωάν. Ἐλευθεριάδης
 Λάζαρος Κ. Μολεύς

Γεώργιος Ι. Σαράφης	Σώμ. 1	Μιχαήλ Π. Καρσαλίδης	»
'Επαμινώδας Μαυρίδης	»	Νικόλαος Χ. Μουρατίδης	»
Σόλων Μαυρίδης	»	Κωνστ. 'Ιορδανου.	»
Παναγιώτης Κυριακίδης.	»	Γεώργιος Π. 'Αηδονίδης	»
'Ιω. Γ. 'Εξαρχος.	»	Εύστ. Κωνσταντίνου.	»
Θεόδωρος Κυριακίδης	»	Στυλιανός Γ. Μασκαλίδης	»
Κωνστ. Παπαδόπουλος	»		
Ελ. 'Αντωνιάδης.	»		
Κωνστ. Δημητρίου	»		
Λάμπρος Λαμπριανίδης	»		
'Ηλίας Χ. Κυριάκου.	»		

ΑΡΓΥΡΟΠΟΛΕΩΣ.

'Ο Παν. 'Αγ. Χαλδίας	»	4	Ι. Β. Γρεγγίδης	»
Χ. Κ. Χ. 'Ιωανίδης	»		Γ. Ε. Μειμαρίδης	» 2
Α. Ι. Βαφιάδης	»		Γ. Ε. Γιάβρης	» 1
Ι. Χ. Θ. 'Ακροτόπουλος	»		Κ. Χ. Κασανούδης	»
'Ιωακείμ 'Ονουφρίου	»		Χατ. 'Αθανασ. Κυριάκου	»
Μουράτ Κζερκίδης	»		Συναπλίγλου	»
Νικόλαος Χ. Σ. Ζωγράφος	»		Γεώργ. Τζήμος	»
'Η έλλ. Σχολ. 'Αργυρουπόλ.	»		Χατζι Γεωργ. Φιλιππίδης	»
Π. Χ. Θεοδ. Θωίδης	»		'Ανέσ. 'Ιωάν. Εύγενειδης	»
Γεώργ. Χ. 'Υφαντόπουλος	»		Χατζι Κωνσ. Παπαδόπουλ.	»
Χαρ. Γρ. Τουμιζί.	»		'Αλέξ. Συνέβουκς	»
			Χαράλαμ. 'Ελευθεριάδης	»
			Κυριάκος Μειμαρίδης	»

ΚΡΩΜΝΗΣ.

Τῆς 'Ιερ. Μονῆς Χουτουρά	»	Σταυρος Χ. Π. Λαμπρίδης	»
'Ο Καθηγούμενος τῆς αὐτῆς	»	'Ιωάν. Λαζαρίδης	»
μονῆς Κ. Κύριλλος.	»	Γ. Δ. Κομνηνός Τραπεζούν.	»
'Ο Πανος. 'Αμβρόσ. 'Ιερομόν.	»	τιος Νεοκαισαρείας	»
'Ο » Λεόντιος 'Ιρομόναχος	»	'Αρ. Α. Δαμασκινός	» 2
Παν. Ι. Κοντοζής	»		
Δημ. Κ. Κιδωνίδης	»		
'Ανδ. Ι. Γουρίδης	»		
Παν. Κ. Βιόπουλος	»		
Εύστ. Μ. Λύκονος	»		
Χρῆστος Ι. Δαμιανού	»		
'Αβραάμ. 'Αθ. Τσιρίδης	»		
'Ιωαννης Κ. Μουρατίδης	»		

ΑΜΙΣΟΥ.

'Ο Σεβ. 'Αγ. 'Αμασίας Κ.	»	6
Σωφράνιος	»	
Δημοσθ. Παπαδόπουλος	»	4
Ν. Σισμάνης	»	
Χαράλαμ. Δ. Ζιβάς	»	

Κωνσταντ. Πορτοκαλίδης Σώμ. 1

Δημ. 'Ελ. Κανδηλίδης Σώμ. 1

ΠΑΤΑΝΩΝ.

Λουκάς Πασγαλίδης	»	
Α. Ι. Κοκκώνης	»	
		ΡΙΖΑΙΟΥ.
Γεώργ. 'Ηλ. 'Ιωακειμίδης	»	2
'Ιωάν. 'Ιωακειμίδης	»	3
Παναγ. 'Ιωακειμίδης	»	1
Γ. 'Ιωακειμίδης	»	
Χρῆς. 'Ιωάν. 'Ιωακειμίδης	»	
Κ. Γρ. 'Ανθόπουλος	»	
Ι. Γ. Ποστανίδης	»	
Γ. Σάββογλις Μαυρογένης	»	
Γ. Δ. Γιαχνικαπάνης	»	
Γ. Δ. 'Αντωνιάδης	»	
Νικόλαος 'Εμμανουηλίδης	»	
Α. Γ. Στεφανίδης	»	
Δημοσθ. Δημ. 'Αδελφίδης	»	
Γ. Ι. Μαυρόπουλος	»	
Ι. Π. Παπαδόπουλος	»	
Γ. Σπ. Κυπριανίδης	»	
Κ. Γ. Κονταλίδης	»	
Γ. Ε. Κουσόγλους	»	
Χρηστ. Γ. 'Αντωνιάδης	»	
Παναγ. Χρ. Φούλογλις	»	
Ι. Φραγγουλάνδης	»	2
Γ. Χ. Παπαδόπουλος	»	1
Στυλιαν. παπ. 'Ελευθερίου	»	
Σολομών 'Υψηλάντης	»	
'Αδάμ 'Αλβανός	»	
Στέφ. Κωνσταντινίδης	»	
Οί εν τῷ χωρίῳ 'Ατακο-		
σμίῳ τῆς Καυκασίας φυ-		
λῆς παρεπιδημ. φιλόμ.		
'Ελληνες.		
Α. 'Ιωακειμίδης	»	
Δ. Μ. 'Ιωακειμίδης	»	
Δ. 'Αλ. Μαυροειδής	»	
Παρασχ. 'Ιωάν. 'Αβραμίδης	»	
'Αγγελ. Γ. Καλλιανίδης	»	
		Ι. Γ. Καλλαντιόης
		Π. Κ. Σαλβαρίδης
		'Ιωάννης Ν. Καλλαντιδης
		Καραφούλ Ι. Καλλαντιδης
		Θ. Γ. 'Αφουξενίδης
		'Ιωάννης Ε. 'Ελευθεριάδης
		Λάζαρος Γ. Συρανίδης.
		Νικόλαος Ι. Χαμουράς
		Παπ. Παναγιώτ. ἐφ. τοῦ Ἀρ-
		χιστρατήγου.
		Δημ. Παναγιώτου
		ΣΟΥΡΜΕΝΩΝ.
		Χαραλάμπ. Ι. Δημητριάδης
		Παντελεήμ. Δημητριάδης
		Παῦλ. Ν. Δημητριάδης
		Παπ. Γεώργιος ἐφημέριος τῆς
		Μονῆς τοῦ ἁγ. Γεωργίου
		'Η σχολή τοῦ ἁγ. Γεωργίου
		'Ιορδάν. Παντελεήμ. Χ. Κων-
		σταντινίδης
		Ν. Χ. Γ. Χ. Κωνσταντινίδης
		Η. Χ. Κωνσταντινίδης
		Ι. Χ. Παπαδόπουλος
		Παναγ. Χ. Παπαδόπουλος
		Ι. Ν. Χαρτόπουλος
		Γ. Α. Καπασακελίδης
		Χ. Π. Σταυριανίδης
		Κ. Χ. Θεοδώρου
		Γ. Κ. Ξανθόπουλος
		Χρηστοφ. Ι. Χ. Κωνσταντιν.
		Προθιερεὺς Σουμένων Νικόλ.
		Παπ. 'Ηλίας πνευματικὸς
		Παπ. Κωνσ. Σαϊνίδης.

Ἡ φιλόμουσος Ἑλένη	Σώμ. 1	Χριστίνη Γ. Ζαρεφοπούλου	» 4
Τὸ ἐν Συρμ. νεοσυσ. ἐλ. σχολ. »	2	Ἄγλαϊα Δ. Νεοκόσμου	» 2
Ὁ διδάσκ. Ἰ. Ν. Παπαδόπουλος	1	Σοφία Γ. Κακουλίδου	» 2
Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ		Σοφία Π. Καραγιαννίδου	» 2
Γαβρ. Κ. Παπαδόπουλος	»	Ἄθηνᾶ Η. Κωνσταντινίδου	» 2
Σταυριανὸς Π. Παπαδόπουλος	»	Ἄθηνᾶ Κ. Ψωμιᾶδου	» 2
Μ. Ν. Παπαδόπουλος	»	Κ. Σ. Ψωμιᾶδης	» 2
Θεόδωρος Ἰωάννου	»	Ἄνδρ. Νομικὸς	» 1
Σταυριανὸς Παναγιώτου	»	Κ. Τομυρίδης	»
Γεώργιος Παναγιώτου	»	Ι. Κωνσταντινίδης	»
Παναγιώτης Κωνσταντίνου	»	Ι. Φ. Γκίκας	»
Παντελεήμων Παναγαγιώτ. »		Ἐπ. Σπηλιοτόπουλος	»
Παναγιώτης Χ. Ἰωάννου	»	Ζαχαρίας Ἀλεξανδρίδης	»
Πέτρος Κωνσταντίνου	»	Ν. Δ. Γανημίδης	»
Οἱ φιλόμουσοι Κύριοι:		Π. Κυριακίδης	»
Π. Κουτσόγουλις	»	Λ. Κολάσης	»
Χρῆστος Α. Ἰωακείμης	»	Ι. Δ. Συράσης	»
Ἰορδάνης Γ. Τραπεζούντιος	»	Κ. Χ. Θεοχαρίδης	»
Ἰορδ. Χρυσοστομίδης	»	Γρ. Κ. Σαράφογλου	»
Ἀναστάσιος Μουρούτζης	»	Ἰωάν. Κομνηνὸς	»
Βασίλειος Βασιλειάδης	»	Α. Ν. Βλασίδης	»
Ἰωάννης Παντισίδης	»	Α. Σ. Ῥωσσάκης	»
Κωνσταντῖνος Κουμουλίδης.	»	Εὐστ. Καραβίας	»
Χ. Ν. Μουμουλίδης	»	Δ. Η. Ἀναστασιᾶδης	»
		Δ. Σεράσης	»
		Α. Ἀλεξόπουλος	»
		Γ. Σεϊτανίδης	»
		Σταῦρ. Δαμπίνης	»
		Δ. Ἰωαννίδης	»
		Κ. Γρηγοριάδης	»
		Ἦρ. Πασελάς	»
		Ν. Δράκος	»
		Δ. Α. Βέλλης	»
		Σταῦρ. Σ. Μιχουρίδης	»
		Π. Μακράκης	»
		Ν. Γ. Νεγρεπόντης	»
		Κ. Σπανδουνῆς	»
		Κ. Γιαγροντζίδης	»
		Μιχ. Ἀρχιτεκτονίδης	»
		Λουκάς Πράσιμος	»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος Εὐσ.	»
Κλεόβουλος	» 2
Ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης	» 2
Ὁ Καπουκεγαγιᾶς τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχ. Σ. Ἰωαννίδ.	» 1
Ἰωακ. Κοκκινίδης	»
Δορόθ. Ἱεροδιάκονος	»
Γ. Φουρτινιάδης	»
Γ. Πυλάδης	» 3
Γερμανὸς Ἀφρονίδης	»
Συναίτης	» 1

Κωνστ. Ν. Πίσσας	Σώμ. 1	Χ. Σ. Χριστοδουλίδης	Σώμ. 1
Χρ. Παπαδόπουλος	»		
Ἄγαθ. Ῥετζιπέρης	»		
Νικόλ. Βασιλειάδης	»		

ΔΕΜΙΡΑΕΣΙΟΥ.

Γ. Μαριέλης	»
Ἰορδάνης Ἱερέυς.	»
Κ. Α. Τσινινῆς	»
Θεμ. Μασότης.	»
Ἰωσήφ Καψίδα	»
Χαράλ. Π. Ῥοδοκάλλης	»
Μιχαήλ Σπέχης.	»
Ἰάκωβος Βεργίδης	»
Ἀπόστολος Χριστοδούλου	» 2
Χ. Π. Μαρίφογλου.	» 1
Σαββ. Βουλγαρίδης	» 2
Π. Δ. Ῥεντζιπέρης	» 1
Βασίλειος Οἰκονομίδης	»
Χρυσόστ. Ἀηλονίδης	»
Περικλῆς Ἀριστοβούλος.	»
Νικόλαος Νικολαΐδης	»

ΤΡΙΓΛΙΑΣ.

Γ. Πολυχρονιάδης	»
Ι. Παπαδόπουλος	»
Χριστόφορος Χριστοδούλου	»
Ἀγγελῆς Χ. Λεμονίδης.	»
Ματθ. Δεμερτζῆς	»
Ἀπόστ. Γεωργιάδης.	»
Τ. Φωτιάδης	»
Δ. Γ. Μποςιάκη	»
Ἰορδ. Ζαφειριάδης.	»
Δημ. Γιορκόγλου	»
Βασ. Ζ. Πετρακόγλου	»
Νικ. Πανεπότου.	»

ΤΑΓΓΑΝΙΟΥ.

Α. Βλαχάρης	»
Σάββ. Γρηγόρογλου	»
Ι. Θ. Κολλιασιόσης	»
Γ. Α. Ξανθόπουλος	»
Τριαντάφ. Θ. Καλλιανίδης	»
Κ. Περόπουλος	»
Γ. Σ. Πολάσωφ	»
Μ. Μακόρτης	»
Θ. Δαλλαπρότης	»
Α. Ν. Αύγερινός	»
Ἐμμαν. Ῥεκλίδης	»
Μ. Β. Κούμπας	»
Γοργαΐ Τισήοβ.	»
Μ. Καλβοκορέσης	»
Συνόδης Πυκνός	»
Ν. Γρ Μπακαλόβ	»
Εὐστ. Οἰκονομόπουλος	»
Κ. Βελισάριος	»
Ζ. Ἐξάκουστος	»
Ν. Κωνσταντινίδης	»

ΡΑΣΤΟΒΙΟΥ.

Δούνας	»
Ἄλν. Κ. Τεζαψίδης	»
Χαρίκλ. Τεζαψίδου	»
Γεώργ. Χρυσόχοος	»

ΠΡΟΥΣΗΣ.

Α. Οἰκονομίδης	»
Χ. Ν. Βορίδης	»
Π. Ἀργαλίδης.	»
Δ. Ν. Κοσμέτος.	»

ΣΥΤΗΣ.

Εὐάγγελος Δημητριάδης	»
Ἄμμ. Γ. Ἀερικὸς	»
Ν. Π. Ξανθόπουλος	»

ΣΜΥΡΝΗΣ.

Κωνσ. Ξανθόπουλος γυμνα- Σώμ. 6
 σιάρχης Σμύρνης » 6
 Κωνστ. Χ. Φραγκίδης. » 4

ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ο φιλόπατρις Κ. Γ. Συμ-
 βουλίδης » 15

ΜΑΣΣΑΔΙΑΣ.

Π. Δασκαρίδης. » 10
 Α... » 20

ΑΝΑΠΑΣ.

Κωνστ. Δευίτης »
 Ιωάννης Θεοδοσίου »
 Ι. Γ. Πασιτιάδης »
 Παν. Χ. Ήλευθεριάδης »
 Στηλ. Κ. Σαμουριδής »
 Ν. Ξανθόπουλος »
 Ι. Μαυροειδής »
 Σπυρ. Α. Τσακάλωφ »
 Ι. Εύσταθιάδης »
 Ι. Ταρασανλος »
 Κ. Π. Ξανθόπουλος »

Παναγ. Ι. Παπαδόπουλος Σώμ. 1

Γρ. Γ. Παπαδόπουλος »
 Χαράλ. Μεταξόπουλος »
 Ι. Μελίσωφ »
 Ν. Σαμουριδής »
 Α. Ε. Καλιφατίδης »
 Ι. Χ. Πασιάνωφ »
 Αχιλλεύς Α. Άσλανίδης »
 Πέτρος Πετρόσωφ »
 Γ. Β. Άκερμάν Σιν. » 2
 Κωνστ. Καρυοφίλλης » 1

ΝΟΒΑ ΡΟΥΣΣΙΑΣ.

Γεώργιος Άλεξάνδρου »
 Θεόδ. Δ. Μεθγόπουλος »
 Ζαχαρίας Χρ. Πασιάνης »
 Γεώργ. Ά. Μαυροειδής »
 Μιχ. Γ. Καρεμφίλης »
 Σπυρ. Άθ. Κοτσάνος »
 Κωνστ. Κουρτουάνος »
 Ιωάννης Κάρκαλις »
 Π. Γεζουρίας »
 Ιωάνν. Σ. Γλωσιδής »
 Γεώργ. Βασιλείου »
 Χρῆστ. Ιωάν. Κουγγετζώφ »
 Γεώργ. Βλασιδής »

